

בית מדרש גבוה
לכהנים

ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק שיבנה בב"א

מראי מקומות

על ספר

עבודת הקרבנות

ספרו של הג"ר אהרן כהן זצ"ל

חתנו של מרן הח"ח זיע"א

יוצא לאור ע"י

בית מדרש גבוה לכהנים - ביתר

'עץ חיים היא למחזיקים בה'

בהיות ובית מדרשנו 'בית מדרש גבוה לכהנים' אינו מתוקצב ע"י שום גורם כל שהוא, וכל החזקתו ממומן מתרומות הציבור, אשר נדבם רוחם להיות מכינים את הכהנים לעבודה, ע"כ נפנה לכל אותם המכירים בערך לימוד תורת הקרבנות אשר בכוחה להגן ולהטיב, לבוא לעזרת ה' בגיבורים וליטול חלק בהעמדת מקום חשוב ונשגב זה, ולסייע למען בית ה' אלוקנו.

לשותפות קבע ולתרומות 0504166339

**ניתן לתרום דרך מכשירי נדרים וקהילות בקטגוריית תורת הקרבנות
עבור בית מדרש גבוה לכהנים ביתר**

הזכויות בספר זה אינם שמורות

וניתן להשתמש בו למטרת זיכוי הרבים

יוצא לאור ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים- ביתר'

בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 ביתר

ערך וסידר לדפוס: חננאל עמר

לפרטים הערות והארות 0504166339

מכתב ברכה מהגאון רבי חיים אקרמן שליט"א ראש הישיבה הגדולה ביתר עילית,
ומהגאון רבי מאיר שמחה אויערבאך שליט"א רב שכונת הדקל וחבר הכד"ץ

ביהמ"ד "חניכי הישיבות" בית משה

בראשות מורינו הגאון הרב חיים אקרמן שליט"א

בס"פ. ארצות שבת שלום, תש"ח.

בוא ונמציך טובה ואי שאלוה אמרתי סתם יקרה בידי צדק לני ברית לבן דברי טוב, ואין טוב אלא תורה. ביסודו והתקיווה כולו אליהם סדר הצדקה גדול מקדשו של אומרו - עם קדושו ולב אשדו - כבנים הצדקים גדולה הארץ אמת.

בן ציון - הגאון ר' בן היה אלך צמר שיטא - הוא האיל הוקם זול לחפזו והתעסק בקדושים ולשם פנים לפתחו בהתבסקות עם הנהגות המקדש דבר יום ביחוד בהיותו לא להיכנס אל הכפן הקדוש אמרו החכם חיים לאותו הדואג למנוח האומות הקרן ז'ית

ישל כן אכנה לפי אולם האקדמיים והמחייבים בזכות לימודי ז'ית, אפילו אין האסימטרים בהצעת מסגרת זו, ולסודו ולתאודו כהוא החבונה להוריו המלמד אל גפולו והנהיגה לביות תורה וצדקה לעיונו.

וכי אלך עבדי לבו אלוה יקרב אמי נחמן התורה בהכנות שמים אצל יצנה כאלוה מתנה בזמן אפסיון ושם מספרנו ציונו בסדני הצדקה כפי אלך הכינו לעתם בני אומנו הכבדים האמוה הנולד.

החולם ביקר אמרי תורה בהכרה

חיים אקרמן

ועליון זולו צדקתו (על כחש ביחוד
הוא ר' חיים שליט"א. ז'יתו (דכל) חתום
על יצנה. הצדק והאמוה ה' כ' י' י'
זולו האמוה לפי אומנו אפסיון אקדמו
בכונתו לפי אלוה צדקתו

דברי פתיחה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, על אשר זיכנו להוציא לאור עולם את מראי המקומות שנכתבו על ספר עבודת הקרבנות לחתנו של מרן הח"ח זיע"א הלא הוא רבי אהרן כהן זצ"ל אשר חיבר ספר נפלא זה לפתוח פתח לדופקים על דלתי תורת הקרבנות, אשר הוא ערוך בצורה נפלאה ותמציתית, דבר ברור על אופניו, כשולחן ערוך ומוכן לסעודה, להבין את העם דעת, להיות מוכנים ליום הגדול והנורא.

והנה זיכנו ה' לפתוח בעירנו עיר התורה ביתר עילית כולל ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק ונקרא בשם 'בית מדרש גבוה לכהנים' אשר בו יחסיון כהני ה' בני אהרן עם הקודש היושבים והוגים בהלכות הקדש והמקדש, ומכינים את עצמם להיות עתידים ליום הזה, בצפייה והכנה לגאולה העתידה, וכרצון מרן הח"ח אשר הרבה לעורר ע"כ בספריו [אפס קצוהו ראה בספרו תורה אור ובספר צפית לישועה סי' ג, והקדמה לס' ליקוטי הלכות, ובהקדמתו לס' עבודת הקרבנות, וראה עוד במכתבים שהובאו בס' כל כתבי הח"ח] שמהרה יבנה בית המקדש ובעיני כהנים הראויים לעבודה.

והחלנו לעסוק בספר 'עבודת הקרבנות' מידי שבוע ושבוע, אלא שנוכחנו לראות שבאיזהו מקומן המחבר קיצר במקום שניתן היה להאריך, וכן הרבה הערות נוספו מגדולי הדורות שבאו אחרי המחבר, וקבצנו הערות אלו מידי שבוע בשבוע כמראי מקומות ללומדים שיוכלו להרחיב בלימוד הסוגיא, ובאמת שאין אנו מתיימרים לומר שהקפנו הכל, כי באמת הדברים ארוכים ורחבים עד למאוד, ורק כתבנו עד היכן שידנו היתה מגעת באותה השעה, ונכתבו הדברים מקופיא ובריהטא, וע"כ אם ישנם טעויות ושגגות בהבנת הדברים ואי דיוקם אתנו תלין משוגתם.

ולאחר שסיימנו את כל הספר מרישא ועד גמירא, קיבצנו את כל החוברות של המראי מקומות לפונדק אחד, וזאת לאחר שנוכחנו שיש אנשים אשר מקבלים תועלת מהדברים, ובכך ישוטטו רבים ותרבה הדעת.

אמנם בחלק השני של הספר 'עבודת הקרבנות' אשר הוא ערוך על קרבנות החגים והמועדים, לא גמרנו את כולו, אלא עסקנו בו מעט זעיר פה וזעיר שם, ומ"מ לא נמנענו מלהביא אף את הדברים שנכתבו עליהם והוא בקרבנות הפסח והעומר, וכן מוסף של ר"ה, ומקמנו את הדברים בחוברת ע"פ הסדר שנלמדו בבית מדרשנו, וכן כתבנו מ"מ על הרמב"ם בהלכות יום הכיפורים ואף זאת הבאנו בסוף הספר לתועלת הלומדים.

ובצאתנו את הכרך נודה לכל אותם האנשים אשר נדבם רוחם והבינם מדעם להיות עוזרים ומסייעים בהחזקת מקום נשגב זה, יתן ה' ברכה בכל מעשי ידיהם, ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו, וימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה.

ובזו ההזדמנות נבא להודות למכון 'תורת הקרבנות' בני ברק אשר עומדים לימין בית מדרשנו מיום הקמתו לעזור וסייע בכל אשר בכחם ובידם לסייע, יצליחם ה' להגדיל ולרומם תורת ועבודת הקרבנות, למען יהיה נחלת רבים החפצים לישועת ה'.

ונסיים בתחינה לבורא עולם על כל חסדו הגדול שעשה ועושה עמנו, בהחזקת והעמדת מקום תורה נשגב זה, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו לנצח, ורחמיך הרבים אל יעזבונו, ונזכה לראות מהרה כהנים בעבודתם בשוב ה' לציון ברחמים.

בית מדרש גבוה לכהנים - ביתר

ערבי פסחים תשע"ט

שמירת המקדש

סימן א.

מצוות עשה מן התורה על הכהנים (א) לשמור¹ המקדש² דכתיב (במדבר י"ח) ואתה ובניך אתך לפני אהל העדת. ונאמר בלויים ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבודת האהל. וכן כתב (במדבר ג) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובנין שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל. (רמב"ם פ"ח הל' א' ג' מהל' בית הבחירה).

ביאור

(א) לשמור המקדש. וענין השמירה הוא לשמור אותו וללכת סביביו ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מליסטים³ מ"מ מ"ע לשמור המקדש שהוא דרך כבוד וגדולה כדרך שמשמרין פלטיין של מלך, וזמן השמירה לדעת הרמב"ם והראב"ד⁴ והר"ש והברטנורא בראש מידות היה דוקא

¹ וכמה כהנים צריכים לשמור: התפארת ישראל (בועז ריש תמיד) כתב שבש"ג (הי"ז) כתב שבכל משמור של כהנים ולוים היה י" בני"א. ואפשר טעמו משום אין דבר שבקדושה פחות מעשרה [מגילה כ"ג ב']. נמצא שהיה מספר הכהנים השומרים ל'. ומספר הלויים השומרים ר"מ. ע"כ. ומכאן תשובה למש"כ בס' יכהן פאר ריש תמיד שכתב להסתפק כמה כהנים צריכים לעסוק בשמירת המקדש. וכתב דלכאורה היה נראה דסגי באחד ע"ש, וכבר העירו ע"ד דצ"ע דבתורה (במדבר א. נב) כתיב "ושמרו הלויים" לשון רבים.

² והבאר שבע (תמיד כה:): הקשה דהא כל הני קראי במשכן ואהל מועד שהיה במדבר כתיב, ובבית עולמים מנלן. ואי אפשר לומר דמשכן ומקדש גמרינן מהדדי כדחזינן בכמה דוכתי וכו' דאף על גב דמקדש איקרי משכן לא גמרי מהדדי אי לאו דכתיב קראי יתירי. ותישמא י"ל דקים להו שיש אהל מועד מיותר, לכך צריך להשוות מקדש למשכן. וכהאי גוונא תירצו התוספות בריש עירובין (ב, א ד"ה שלמים) וביומא (מד, א ד"ה בשילה), ובחולין (כד, א עי"ש תוד"ה יכול). ועוד י"ל כמו שפירש רבינו חיים כהן בפרק ב' דשבועות (טז, ב תוד"ה או אידי ואידי) דדבר שאינו תלוי בקדושת מקום כההיא דעירובין ודחולין, התם סגי בחד קרא לשניהם, אבל בשבועות דתלוי בקדושת מקום לא גמרינן מהדדי וכו' ולפי ששמירת המשכן והמקדש נמי אינו תלוי בקדושת מקום, הלכך לא צריך קרא להשוות מקדש למשכן.

³ וכן אינו מפני חשש גניבה, שהרי אין עניות במקום עשירות. ואם היו נגנבים כלי המקדש, היו קונים אחרים תחתיהם. ומשום זה לא היו מצריכים שמירה. מפרש ורא"ש.

⁴ אמנם מעניין הוא שהראב"ד לקמן בדף כז. מייתי לפרש קרא דדברי הימים דמייתי התם 'לצפונה ליום' ד"ליום" דצפון היינו שישמרו שם כל היממה, בין ביום ובין בלילה. אבל בשאר מקומות לא שמרו אלא בלילה. וכן הרש"ש (ריש מדות) מביא מהגהות הרב ר' בצלאל אשכנזי בשם רבינו שמואל החסיד דמפסוק "על חמותיך ירושלים הפקדתי שומרים - כל היום וכל הלילה", יש ללמוד שהיו שומרים בין ביום ובין בלילה, ומצד שני בדברי הימים (א' כ"ו י"ז) נאמר: למזרח הלויים ששה, לצפונה ליום ארבעה, לנגבה ליום ארבעה, וכתב דבמקומות אלו צפונה ונגבה, היו שומרים רק ביום ולא בלילה, אבל בשאר מקומות היו שומרים בין ביום ובין בלילה.

בלילה⁵, ולשיטת הרא"ש והמפרש היה השמירה גם ביום עיי"ש בהרא"ש הטעם⁶. [וכן איתא בספרי פ' קרח דענין השמירה היה דרך כבוד⁷] ועי' במל"מ⁸. ואם בטלו השמירה עברו בלא תעשה⁹ דכתיב ושמרתם את משמרת הקודש אזהרה היא שבטול שמירתי היא לא תעשה.

⁵ ובס' נאם דוד על הרמב"ם כתב להק' דכיון דס"ל לר"מ שהשמירה היא מדין כבוד, א"כ הוה צריך ששומרין בין ביום ובין בלילה כמו פלטרין של מלך ששומרין עומדין עליו בין ביום ובין בלילה. וכן מצאתי שהק' המנ"ח (מ' שפח). ומה עוד שבסה"מ לרמב"ם (מ"ע כ"ב) שכתב: שצונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד לכבודו וכו'. והנה כתב "תמיד" ומשמע ג"כ ביום ובלילה ולא כדבריו לעיל בהל' בית הבחירה שכתב כל הלילה.

ובס' דף על דף ציין שהגר"ח הלר ז"ל הביא בהקדמתו לסה"מ שהוציא (עמ' י"ד) שהנוסחא המדויקת בסה"מ היא: וללכת סביבו תמיד בכל לילה כל הלילה ע"כ. וכן הביא בחינוך (מצוה שפ"ח) ע"ש.

ועיין באמת בס' מעשה רקח על הר"מ דציין שבס' שתי ידות דף נ"ז כתב דמ"ש הר"מ מצותה כל הלילה הכוונה דאצ"ל ביום, ושגם הסמ"ג ז"ל כתב סתם. וכע"ז כתב התורה תמימה (במדבר פרק ג הערה יב).

והר"ש בריש מדות כתב ליישב דכיון שעצם דין שמירה במקדש ילפינן משמירתם של אהרן ובניו במשכן, כדאיתא לקמן. ובהכרח שאהרן ובניו לא שמרו ביום אלא בלילה בלבד. שהרי ביום היו צריכים לעבוד. ולא היו אז כהנים אחרים מלבדם. עי' זבחים (קא ב).

והתפא"י (בועז ריש תמיד) כתב נמי ליישב שאף אי נימא שכל השמירה היא לכבוד היו שומרים שם רק בלילה, משום דביום א"צ שישמרו לסימן כבוד, דבל"ז ע"י הליכות כהנים בעבודתם אנה ואנה, כבוד אומר כולו. אבל בלילה שאין בו עבודה ורוב הכהנים העובדים ישנים, צריך להראות כבוד וגדולה להבית הקדוש ע"י המשמורות ששומרים לבוקר שומרים לבקר, לפתוח השערים ולהתחיל שוב אז בעבודת המלך. אמנם להמפרש מסכת תמיד כאן, שומרים כל היום וכל הלילה. ולענ"ד כן משמע קרא דהחונים (על) [לפני] המשכן דיליף מינה הש"ס שמירה בביהמ"ק, ושם לא נזכר לילה. ונ"ל עוד דהנך משמורות היו מתחלפין, דאחר איזה שעות בא אחר לשמור, והן הן הג' או ד' משמורות בארעא דפליגי בהו ר"א ורבנן וכו' עי"ש.

⁶ הוב"ד לקמן ששם כתב: וגם כבוד המקדש שלא יסוחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה כדכתיב ביהודע ושמרתם את משמרת הבית מסח',

⁷ וכדאי בספרי: גדולה למקדש שיש עליו שומרין, אינו דומה פלטרין שיש עליה שומרין לפלטרין שאין עליה שומרין. וכ"כ הרמב"ם. ובס' החינוך (מצוה שפח) הרחיב יותר וכתב: 'משרשי המצוה מה שכבר כתבתי כמה פעמים, כי בכבוד הבית סבה לתת מוראו אל לב בני אדם, ובבואנו שם לבקש תחנה וסליחה מאת אדון הכל יתרככו הלבבות אל התשובה במהרה, וכענין שאמרנו בארוכה בסדר ואתה תצוה [מצוה צ"ח]. ומכבודו של בית הוא למנות עליו שומרין כדרך המלכים הגדולים אשר בארץ שיעשו כן'

והרא"ש תחלת תמיד כותב: שימור זה אינו משום חישוב גניבה דאין עניות במקום עשירות, אלא גזירת הכתוב הוא, דכתיב ושמרו, וגם כבוד המקדש שלא יסוחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה כדכתיב ביהודע ושמרתם את משמרת הבית מסח', עכ"ל.

אמנם יש לציין דיש דס"ל דהשמירה היא אף מפני שלא יכנסו זרים וכן מתבאר מהמדרש רבה (במדבר ג: י"ב) דז"ל: שמרי משמרת המקדש למשמרת בני ישראל היו שומרים שלא יכנסו שם ישראל, כל כך למה שאם היו נכנסין לשם היו נענשים מיתה, הה"ד והזר הקרב יומת עכ"ל. ומפורש דשומרים המקדש כדי שלא יכנסו בו זרים ויחללו את קדושת המקום. וכפי שכותב הגאון בביאורו בריש תמיד: 'האי שמירה מפורש בסדר קורח משום שלא יכנס זר לתוכו, והא דפריך בגמ' מנה"מ נ"ל דפריך בביהמ"ק- כיון שהשערים מסוגרים למה לי שמירה? וכן הרמב"ם במורה נבוכים (ג, מה) כותב: "אבל מה שהשמירה והבקורת סביב המקדש תמיד הרי זה רוממות לו וכבוד, וגם כדי שלא יתפרצו הסכלים והטמאים אליו". וכן עיין בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"ב סימן תמט ד) וז"ל והנה בפשיטות אפשר לומר... דאף שאין שמירתו מפני הגנבים שאין שם גנבים, או דאין עניות... היינו שאין תכלית המכוון של השמירה עבור זה, אבל מ"מ צריך שיהיה שם שימור עליו, והשומר בודאי צריך לשמור הכלים, ואף שבלא"ה לא היו גונבים, מ"מ אין זה כבוד המקדש שיהיה הפקר, ואם היו גונבים, על כן צריך שמירה, אבל בזמן הזה מה ישמור, עכ"ל. ויעיין באבני נזר שם שכתב, דלפי

סימן ב.

ומצות השמירה שיהיו הכהנים (א) מבפנים והלויים מבחוץ וארבעה ועשרים איש היו שומרים אותו. הכהנים בשלשה מקומות והלויים בכ"א מקום, הכהנים היו שומרים בבית אבטינס (ג) ובבית הניצוץ ובבית המוקד. בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות¹⁰ בנויות בצד שערי העזרה, (ד) והרובין היו שומרים שם. (ה) בית המוקד (ו) כיפה ובית (ז) גדול היה מוקף (ח) רובדין של אבן. (ט) וזקני בית אב של אותו היום היו ישנים שם (י) ומפתחות העזרה (יא) בידם ולא היו הכהנים השומרים ישנים (יב)

הטעם שיש לשמור כדי למנוע כניסת טמאים, יש מקום לומר שאף בזמן הזה נהגת מצות שמירה על מקום המקדש. שהרי פסק הרמב"ם דאף בזמן הזה, הנכנס לשם בטומאה חייב. אלא דבחינוך מצוה שפח איתא להדיא, דמצות השמירה נהגת רק בזמן הבית. ועיין בזה בס' בספר משכנות לאביר יעקב (אות א', י"ג, ט"ו וח"ב ס"א וס"ג). ועיין נמי בס' מעשי למלך (סוף הלכות בית הבחירה) מה שדן בדברי המשכנות לאביר יעקב ושם כתב: 'נראה לי שבזה"ז א"א לקיים מ"ע זו כיון דהאומות נכנסין לשם ואין בכוחינו לגרשם משם ואין אנו מצוים לעכבם כיון שאין לנו שומרים וטוב לנו להעלים עין מזה אבל אם נעמיד שומרים יהא חיוב עלינו לעכב על האומות שלא יכנסו לשם ובאמת אין אנו יכולין לעכב א"כ הוי כאלו בידיעתינו נכנסים לשם ואיכא איסורא.

ועיין בחשוקי חמד (בבא מציעא דף צג.) שיצא לדון אם שמירה של בן לוי על המקדש נחשבת כעוסק במצוה לעניין לפטור אותו מתפילין (עיין זבחים יט.) או שנחשב מקיים מצוה, אבל לא עוסק, שהרי יכול הוא לשבת על כסא ולשמור, ושם יצא לדון ולהוכיח מכמה מקומות שנחשב כעוסק ופטור ממצוות. עי"ש.

⁸ ששם כתב שדברי המפרש תמוהים בעיניו. [ועיין מש"כ בהערה 5].

ובס' מעשי למלך כתב ליישב דברי המפרש דדבריו נכונים כי דעתו כדעת הרא"ש שם וז"ל שימור זה אין משום חשש גניבה דאין עניות במקום עשירות אלא גזה"כ הוא דכ' ושמו וגם כבוד המקדש שלא יסיחו דעתם בין ביום ובין בלילה (ובראב"ד מס' תמיד כ' לפרש קרא דדברי הימים דמיתא מס' תמיד לצפונה ליום נראה היינו יום שלם דכ' ויהי ערב ויהי בוקר אלו ב' רוחות לעשות שמירת בין ביום ובין בלילה אבל בשאר מקומות ל"ה כ"כ לשמור לפ"ז במזרח ובשאר מקומות לא הי צריכין לשמור אלא בלילה אבל בצפון ונגבה היו צריכין לשמור בין ביום ובין בלילה) עוד י"ל דדעתו דשמירה אין משום כבוד אלא שמירה מפני זרים וטמאים במקום שא"ר ליכנס וגם שלא יקרבו לעבודה דלשון הכ' ושמרתם את משמרת הקודש וכו' ולא יהי קצף על בני"י וכתוב עוד משמרת המקדש למשמרת בני"י והזר הקרוב יומת משמע דבא לשמור מפני זר שלא יקרבו לעבודה וא"כ לפי"ז מסתברא דשמירה בין ביום בין בלילה

⁹ וכדאי בהדיא במכילתא (ספרי זוטא במדבר יח, ד, ילק"ש במדבר רמז תשנב) ושמו את משמרת אהל מועד, אין לי אלא בעשה, בלא תעשה מנין תלמוד לומר ושמרתם את משמרת הקדש כו'. וכך הם דברי הרמב"ם (הל' ביה"ב פ"ח ה"ג. ספה"מ מ"ע כב, ועי' מצות ל"ת סז) והראב"ד ושאר המחברים (סמ"ג עשין קסה, החינוך מצוה שפח ושצא) במנין המצות עשה ולא תעשה, [באר שבע מסכת תמיד דף כה:]. ולשון הרמב"ם הוא: 'אם בטלו שמירה עברו אזהרה היא הא למדת ששמירתו מצות עשה, וביטול שמירתו

¹⁰ והראב"ד משם רבי שמואל חסיד, כתב שבנו עליות אלו בשביל שיוכלו השומרים לשבת שם. שאילו היו שומרים למטה, בבית אבטינס עצמו, לא היו יכולים לישוב לפי שלשכת אבטינס היתה קדושה בקדושת עזרה. שהרי שם היו מפטמין את הקטורת, וקיימא לן דפיטום הקטורת נעשה בעזרה. כדכתיב "קודש תהיה לכם", ללמד שכל מעשיה בקודש יהיו. ודחה הראב"ד פירושו, וכתב דעליות אלו היו קדושות בקדושת עזרה. ואפילו הכי הותרו השומרים בישיבה. שכל דבר שהצריך הכתוב לעשות בעזרה, ואי אפשר לו להיעשות אלא בישיבה, מותר בישיבה. ומה שעשו עליות, היה בשביל שלא יהיה המקום צר.

בבגדי כהונה אלא מקפלין אותן ומניחין (יג) כנגד¹¹ ראשיהן¹² ולובשין (יד) בגדי עצמן (טו) וישנים על הארץ כדרך כל שומרי חצרות המלכים שלא ישנו על המטות.

ביאור

(א) מבפנים. דכן איתא בספרי (במדבר יח) על הפס' ואתה ובניך אתך¹³. (ב) בבית אבטינס. [אבטינס ע"ש האומנין מפטמי הקטורת שהם משפחת אבטינס¹⁴] היא הלשכה שעושין בה הקטורת ובכותל דרום של עזרה היתה¹⁵. (ג) ובית הניצוץ, היא כעין אכסדרה פתוחה מרוח אחת לפני משער הניצוץ לצד העזרה שנכנסין מהשער לתוכו וניצוצי חמה מנצצין בה והיתה אורה מרובה לכך ניקרא הלשכה בית הניצוץ (הרא"ש). והת"י פירש משום שכל עץ שמעלה להב מרובה אין אש שלו מתקיים הרבה להכי הי' מבערין ג"כ אש בבית הניצוץ מעצים שמתקיימין ניצוץ שלהם זמן מרובה שאם תכבה אש במערכה¹⁶ שבמזבח החיצון ימהרו להביא אש משם ומדלא

¹¹ והקשה בכ"מ דמסקנת הגמ' דבגדי כהונה ניתן ליהנות בהן א"כ אפי' תחת ראשיהן שרי ותי דאיכא למימר רק דרך לבישה שרי ליהנות וכ"כ הרא"ש בה' ציצית לענין כלאים נהי דהותר שלא בשעת עבודה רק בלבישה דוקא אבל בהנחה תחת ראשו אסור. וע"ע במרכבת המשנה (פ"ח מהל' כלי המקדש הי"א והי"ב) שתי דבלילה אסור ליהנות מכל בגדי כהונה אפי' דלאו אבנט.

¹² ובבאר שבע (הוריות דף י"ג) הקשה דמבואר שם שמי שמניח בגדיו מתחת למראשותיו ה"ז קשה לשכחה, ואם כן יש לתמוה האיך הניחו הכהנים בגדיהם מתחת לראשותיהם.

במגן גבורים (והובא להלכה במשנ"ב סי' ג' סק"ב) כתב לתרץ דאם מניח דבר שמפסיק בין ראשו לבגדיו, שאני, וכן עשו בביהמ"ק. וכ"כ האדר"ת בספרו עובר אורח (אות רנט). וכן מוכח במהרי"ל (בליקוטים דף פו ע"א), שהיה נזהר שלא לתת כליו תחת מראשותיו, משום שכחה, ובלכתו בדרך היה נוטל האוכף מן הסוס, ונותנו תחת ראשו, קודם שנותן שם אחד מבגדיו.

בשו"ת שלמת חיים (ח"א סי' י') כתב לתרץ דבבגדים שאינם שלו - אינם קשים לשכחה, ובגדי כהונה הם קודש ולא שלהם, ממילא יכולים להניח תחת ראשיהם.

ובס' דובב מישרים (ח"א סי' ע"ט) בשם הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע תי' דבמקום קדוש - בית המקדש ליכא חשש דקשה לשכחה, וכ"כ בליקוטי מהרי"ח (סדר ק"ש על המטה) דבגדי כהונה שהם קודש, לא שייך בהו קשה לשכחה. וכ"כ המרומי שדה בהוריות שם די"ל בגדי כהונה שאני.

והגר"ח"ק שליט"א בספרו דרך חכמה על הרמב"ם הל' ביהב"ח (פ"ח ה"ו בביאוהה"ל ד"ה כנגד) מביא קושיא זו של הבאר שבע, וכתב דיש לומר דמהאי טעמא באמת שינה הרמב"ם וכתב: ומניחין אותן "כנגד" ראשיהן, ולא "תחת" ראשיהן. (והובא הציונים בס' דף על דף בתמיד) וע"ע ביבי"א (ח"ב חיו"ד סי' ח וח"ט סימן צה אות א').

¹³ הכי איתא בספרי: ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות, הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ אתה אומר הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ או אלו ואלו מבפנים ת"ל ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד הא מה ת"ל ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ.

¹⁴ עיין ע"כ בגמ' ביומא לח, ובמדרש שיר השירים רבה (פ"ג) ושם מבואר שהיו מכירין בעשב ששמו מעלה עשן וכשהיו מערבין אותו עם סממני הקטורת היה עשן הקטורת מתמר ועולה כמין מקל. (לשון הברטנורא בשקלים פ"ה).

¹⁵ והיתה ליד שער המים, והרמב"ם ריש פ"ה דמדות שהיתה זו עלייה על גבי שער המים בדרום העזרה, ושם מרקחין הקטורת, וגם בית הטבילה היה בצדו על גבי השער. ועיין בתפא"י ריש מדות מש"כ ע"כ.

¹⁶ דאין סומכין על הנס שנזכר בפ"ה דאבות דלא כיבו הגשמים וכו'. (תפא"י ריש מדות).

היה שם מדורה גדולה להכי נקרא בית הניצוץ¹⁷. (ד) **והרובין**. היינו בחורי הכהנים¹⁸ שלא הגיע זמנם לעבוד עבודה למחר, דאלו הכהנים שהגיע זמנם לעבוד למחר אינם מניחין¹⁹ אותן לשמור בלילה כדי שיזדרזו למחר לעבודה. [ועי' במל"מ דמסיק דהרובין לאו כהנים קטנים פחותין מי"ג שנה שלא הגיעו לעבודה, שהרי שמירת המקדש מ"ע, ואיך יקוים המצוה ע"י קטנים²⁰ אלא פירש דבגדולים איירי אלא שהם פחותים מעשרים שנה שאין מניחין אותן לעבוד, וזהו שאמר בש"ס דלא מטי לעבוד עבודה, מיהו מלשון הש"ס דקאמר 'התם קרי להו פרחי כהונה והכא קרו להו רובין' משמע דגם הרובין בני עבודה נינהו כמו פרחי כהונה, אלא דפראי כהונה שהיו שומרים בבית המוקד היו מוכנים לעבודה למחר ששם היה מקום הפייס שהגיע משמרתם לעבוד, והרובין שהיו שומרים בבית אבטינס היה ג"כ פרחי כהונה אלא דלא הגיע משמרתם למחר לעבודה]. (ה) **בית המוקד**. קרי על שם שהיה בה תמיד מדורות להתחמם בהם הכהנים ההולכים יחפים על הרצפה, וגם היו מלובשים בכתונת אחת, להכי היו מתחממים שם נגד המדורה²¹. (ו) **כיפה**.

¹⁷ והבאר שבע (תמיד דף כה:): כתב עוד טעם שנקרא כן והוא לפי שלא היו מסיקין בו מדורות גדולות כמו בבית המוקד, שהיה שם תמיד אש גדול להתחמם שם הכהנים, שהיו הולכים יחפים על רצפת העזרה שהיא של שיש, דבעינן שלא יהא דבר חוצץ בינו לרצפה וכו' אבל בבית הניצוץ לא היה שם אש רק לקיום האש, שאם יכבה האש מן המערכה העשויה בפני עצמה לכך לקיום האש וכו' לפיכך נקרא בית הניצוץ לערך בית המוקד גדול, על שם שהיה שם אש קטן כעין ניצוץ של אש.

¹⁸ וקרו להו הכי דתרגום ילד, רביא. [א"ה וסמך לזה מחולין כ. יקבלו הרובין את תשובתן וברש"י שם]. פירוש אחר, הרובין, המורים חצים בקשת, מלשון רובה קשת (רע"ב ריש תמיד). ויש לציין למש"כ בס' לקט יושר (חלק ב חיר"ד עמוד יא ענין ו) דיליף מהכא דקטן שיש לו דעת כגון בן י' או בן י"א שנים, יכול לשמור בדבר שהוא מדרבנן כגון יין נסך והביא ראיה מריש מסכת תמיד והרובין שומרין בבית המוקד. והרא"ש בתמיד ביאר דטעמא דנתנו לרובין שהם ילדים לשמור שם מפני שהיו בנויות בעליות, והם זריזים לעלות בעליות לפיכך היו שומרים שם.

¹⁹ הכי כתב רש"י והמפרש, ועיין בס' באר שבע (תמיד כה:): משה"ק ע"ד ומה שפירש, ושם הביאו עוד פ"י שאותן שיכולין לעבוד אינן רוצין לשמור והיינו מעצמן ולא שאנו לא מניחין אותן. וע"ע בפ"י הראב"ד מה שפירש אמאי בבית המוקד היו שומרין דווקא פרחי כהונה ולא הרובין.

²⁰ ועיין במנ"ח (מצוה שפח) שיישב זאת. ועיין בס' מעשי למלך בשם המשכנו"י מש"כ בזה.

²¹ כ"כ רש"י בשבת יט: וז"ל שם: 'בית המוקד - לשכה גדולה היא שהכהנים מתחממין שם במדורת אש הנסקת תמיד, מפני שמהלכין יחפים על רצפת שיש בעזרה, כדאמרין בזבחים (כד, א): הואיל ורצפה מקודשת, דכתיב ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר, וכלי שרת מקודשין, דכתיב וימשחם ויקדש אותם, מה כלי שרת - לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, אף רצפה - לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה'. ויומא טו: פרש"י שהיו שני לשכות קרויות בית המוקד אחת לשכה קטנה שקרויה בית המוקד, ופתוחה לבית המוקד הגדול. ע"ש. והתוספות שם הביאו פ"י ר"ח שכתב דשני בית המוקד היו ליטול מהם אש לצורך המזבח שאם יכבה האחד יביאו מן השני ואף על גב דאכתי הואי מערכה לקיום האש לקמן בס"פ טרף בקלפי (דף מה). שמא שלשתן היו צריכות לקיום האש שאם יכבה האש משני בתי המוקד יקחו מן המערכה העשויה לכך וכפירושו משמע בפ"ק דשבת (דף כ). ומאחיזין האור במדורת בית המוקד מאי טעמא בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד משמע דלפי שהוא צורך המזבח יכול להבעיר בשבת ורש"י פירש לפי שהכהנים הולכים יחפים דבעינן שלא יהא דבר חוצץ בינו לרצפה, ואש של מערכה לקיום האש, וצריך לומר לפירושו דהתירו להבעיר האש במדורת בית המוקד אף על גב דלא הוה צורך מזבח כיון דבעזרה הוא לא קרינן ביה בכל מושבותיכם. ע"כ. ובחידושי הריטב"א (יומא דף טו) כתב נמי ליישב וז"ל: 'הקשו על זה מהא דאמרין בפ"ק דשבת (כ' א') במושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר 'במדורת בית המוקד', וכיון שאין במדורה זו צורך קרבן למה מבעירין בה יותר משאר מקומות, ותירצו דכיון דאי אפשר לעבודה בלא כהנים, והבערה זו לצורך כהנים, הרי הוא כצורך עבודה, ואחרים פירשו דבלשכת בית המוקד הקטנה היו עושין בה מדורה לצורך קיום האש שבמערכה, מעצי המערכה, שאם יכבו גחלים שבמערכה, יוסיפו עליהם מגחלים שבמדורה זו לאכול האברים שבמזבח, ועל זה אמרו אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד וכן פירש ר"ח ז"ל, ובעל הערוך ז"ל פירש כי משם היו מדליקין האש במזבח החיצון, וזה נכון, דאילו לקיום האש מערכות אחרות היו

דלשכת בית המוקד היתה בנויה על גבי כיפה של אבנים בשביל שהכהנים היו שומרים בה ושמירת הכהנים צריך להיות למעלה מן הלויים במקום גבוה כדנפקא לן מקרא וילוו עליך וישרתוך (מפרש). ועיין ברע"ב דלא פי' כן דהגג שלו דומה למקצת עגולה ועל שם זה קרוי כיפה²² וכן פי' הראב"ד וכן מוכח מהרמב"ם וכן הסכים הגר"א וכן היא בהר"ש דלא כהמפרש במדות עיי"ש. (ז) **גדול**. ד' לשכות היה פתוחות לבית המוקד כחדרים הפתוחות לבירה וע"י מעלות עולין מהלשכה שמה לבית המוקד ומאלו הד' לשכות ב' מהם היו בנויים בקודש ובעזרה, וב' מהם בחול בהר הבית, דבית המוקד היתה בנויה חציה בקודש וחציה בחול. וקנים קטנים מפסיקין בין קודש לחול כדי שיזהרו הכהנים ולא ינהגו במקום קודש מנהג חול²³, [ואע"ג דגגין ועליות לא נתקדשו מ"מ משום דהכיפה היתה שוה לקרקע העזרה לפיכך לא בטלו מהם קדושת העזרה]. (מפרש). (ח) **ומוקף רובדין של אבן**. היינו שורות של אבנים כמין אצטבאות בולטות מכותלי החומה מבפנים לתוך בית המוקד ועל גבה שוב שורה אחרת יוצאת מכותל קצרה משורה שתחתיה וכן שורה על גבי שורה על למעלה כעין מדרגות סביב ולמעלה היו ישנים זקני בית אב של אותו היום. (ט) וזקני בית אב. שמואל הנביא ודהמע"ה חלקו כל הכהנים לכ"ד משמרים [וכן היו מתחלקים הלויים לכ"ד משמרים] וכל משמר היו עובדים שבוע אחד והמשמר נחלק לבתי אבות, בית אב לכל יום²⁴ ואותו זקני בית אב שהיו צריכים לעבוד למחר היו ישנים שם על אותו הרובדין, ובמקום חול היו ישנים, דראשי פספסין היו מפסיקין בין מקום קודש לחול כנ"ל. (י) ומפתחות העזרה. שהיו נעולים שערי העזרה בלילה (יא) בידם. ברשותן. דשם במקום הרובדין במקום אחד היה גומא אמה על אמה ובאותו הגומא היו מונחין המפתחות, שהיתה קשורה בשלשלת, ועל אותו גומא היו מכסין בטבלא של שיש ועל אותו טבלא היה הזקן ישן. (יב.) בבגדי כהונה. הראב"ד פי' הטעם משום נהנה מקדשים דאי משום כלאים שבאבנט הרי להראב"ד (פי"ב מהל' כלי המקדש הל"ח) דאפילו ללבשן שלא בשעת העבודה שרי, ואף להרמב"ם שאסור ללבשו שלא בשעת עבודה אפילו הכי להציע תחתיו שרי משום דאבנטו היה קשה, וכלאים שהוא קשה מותר להציע תחתיו בשאין בשרו נוגע בו, וע"כ האיסור להניח בגדי כהונה תחת ראשו מדנהנה מבגדי הקודש באופן זה. (יג) כנגד ראשיהן. למטה מראשותיו כדי שיהי' מזומנים לפניו כשיקוץ. ת"י: (יד) **בבגדי עצמן**. בבגדי חול שלהן. (טו) והכהנים השומרים לא היו נעורין כל הלילה רק א' או ב' היו נעורים, והשאר היו ישנים ומתחלפין משעה לשעה.

סי' ג

(א) **אירע קרי לאחד מהם** (ב) **יוצא והולך לו** (ג) **במסיבה** (ל) **שתחת הקרקע** (ה) **וטובל ונרות הי' דולקין** (ו) **מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה** (ז) **ומדורה היתה שם**

שם כדאיתא לקמן במכילתין (מ"ה א'), ולא שכיח שיכבו אותן מערכות לגמרי, שהרי לא כבו הגשמים את אש המערכה. [וכ"כ הריטב"א לקמן כא: ד"ה מצוה].

²² ובתפא"י במדות כתב: ר"ל לא כחדר עליית בית הניצוץ שהיה בלי תקרה על גביו, וגם תחתיו היה אכסדרא שלפני השער לצד פנים, אבל בית המוקד היה מקורה עם גג עגול, ורווחו מתפשט יותר מעובי החומה לצד פנים ולצד החיל.

²³ הכי איתא במדות לד: וכתב המפרש בתמיד דף כה: וא"ת כיון שעל מקום גבוה היה בנוי בית המוקד א"כ הרי הוא חול דגגין ועליות לא נתקדשו תריץ הכיפה היתה שוה לקרקע עזרה לפיכך לא בטלה קדושת כיפה.

²⁴ כל משמר היה מתחלק לשש בתי אבות, שבכל יום עובד בית אב אחר, ובשבת עובדים כל השש בתי אבות ביחד. [וברע"ב כ' דמתחלקים לשבע בתי אבות ועי"ש בבוועז מש"כ].

ובית הכסא של (ח) כבוד²⁵ וזה היה כבודו מצא נעול בידוע שיש שם אדם פתוח (ט) בידוע שאין שם אדם לאחר שירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה וחוזר וישב לו אצל (י) אחיו הכהנים עד שנפתחו (יא) השערים בבוקר²⁶ (יב) יוצא (יג) והולך לו. (פ"א דתמיד רמב"ם פ"ח הל' ז' מהל' בית הבחירה).

ביאור

(א) **אירע**. סדר מעשיהם מפרשינן. (ב) יוצא דרך לשכת צפונית מערבית שהיתה בחול שהיא אחת מד' לשכות הפתוחות לבית המוקד ויורד דרך לשכה זו במחילה לבית הטבילה. (ג) **במסיבה**. הוא גשר שיוורד בה למערה. (ד) **שתחת הקרקע**. של המקדש דבעל קרי אסור לכנס לעזרה אבל במחילות מותר לילך שהמחילות הפתוחות לחול לא נתקדשו (רמב"ם שם דהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו) וכן היא בהרא"ש בראש תמיד (ופסחים פו). (ה) וטובל. כן הדין שבעל קרי אי"צ ספירת ימים לטהרתו אלא מיד כשפורשין מהטומאה רשאי לטבול (מפרש). (ו) כדי להאיר במחילה ובשבת היו מדליקין מע"ש. (ז) **ומדורה**. היתה שם סמוך לבית הטבילה שיתחממו בה הכהנים קודם שטבלו ואחר שטבלו: (ח) משום דתנן פ"ח מ"ז דמקואות דכל זקן וחולה שראה קרי ולא הטיל מים קודם טבילה כשיטיל מים אחר הטבילה צריך טבילה אחרת משום שיוצא עם מי רגלים שיורי קרי, להכי כל זקן וחולה מהכהנים שראה קרי היה צריך להשתין קודם שטבל²⁷, ומדאיין מי רגלים כלים רק בישיבה כדאיתא ברכות (מ' ע"א) להכי צריך נמי לפנות את עצמו קודם שיטבול (הרא"ש, ת"י): (ט) **נתקנח המים מעליו**. וכתב התוי"ט הטעם מדהוא טבול יום והמים שעליו הם שלישי לטומאה ושמה יטפטף מהמים שעל בשרו על קודש כשיחזור אצל אחיו הכהנים לבית המוקד להכי מסתפג²⁸. (י) **אחיו הכהנים**. שבבית המוקד, ואע"ג שעדיין אינו טהור עד שיעריב שמש א"כ איך התירו לו לשבת בבית המוקד, ואפילו בחצי הבנוי בחול- עכ"פ מחנה לוייה היא וטבול יום אסור מדרבנן במחנה לוייה, דיהושפט גזר ע"ז, מ"מ כיון שנטמא בפנים והשערים עדיין מוסגריין הקילו גביה²⁹. (יא) **השערים**. (יא) **השערים**. היינו

²⁵ והרוצה להרחיב את ידעתו בענין זה יעיין בערוך השלחן (או"ח סי' פ"ג אות ה').

²⁶ ומבואר שהיו הבע"ק טובלין בלילה ומכאן העיר בשו"ת משנה הלכות (חלק טו סימן לב) על דברי המצפה איתן (מגילה דף כ' ע"א) שכתב לחדש דטבילת עזרא בעי דוקא ביום. ע"ש.

²⁷ כ"כ הבאר שבע והתפא"י, ועוד כתב התפא"י טעם אחר בזה והוא לפי המבואר ביו"ד סי' קצ"ח (סעיף מ"ג) שצריכין לפני הטבילה להתפנות, כדי שלא יעצור את עצמו, ולא יהא שם ראוי לביאת מים, ויהא זה חציצה.

²⁸ וכ"כ התפא"י דנראה דלא דמי להא דתנינן כהן גדול (יומא פ"ג מ"ד) עלה ונסתפג דהתם קמ"ל הכי כדי שלא ילחח בגדי כהונה כשילבשן קודם שיסתפג, אבל הכא שלובש בגדי חול, קמ"ל שיסתפג, מדהוא טבול יום ומים שעליו כשעולה מהטבילה הם שלישי לטומאה כרמב"ם [פ"י מאהט"ו ה"ג] ושמה יטפטף מהמים על דבר קודש כשיחזור אצל אחיו הכהנים לבית המוקד, להכי מסתפג.

ועיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' פ"ו) שכתב, דבדאי לא הביא מביתו סודר כדי להסתפג בו, אלא היו שם סודרין שקנו ממעות של שיירי הלשכה, ושל הקדש הם, וסד"א דיהי' לו איסור להסתפג, שהרי הוא משתמש ונהנה בשל הקדש, קמ"ל דלב בית מתנה עליהם, והותר להטבול יום להסתפג בהם לצרכו.

²⁹ וכן המפרש כתב דאף על פי שטבול יום אינו נכנס למחנה לוייה, מותר לו לשהות שם עד שיאיר היום. לפי שאין איסור זה אלא מדרבנן, ולא הטריחוהו חכמים לצאת בלילה. והרא"ש כתב בשם רבינו תם, דלא גזרו אלא למי שנטמא חוץ למקדש, שלא יכנס. אבל אם נטמא בפנים, אינו זקוק לצאת. ור"י תירץ, שלא גזרו אלא על החיל ועל עזרת הנשים. אבל על כל שאר מחנה לוייה לא גזרו. [וכ"כ תוס' חולין (ד"ב ב' ד"ה שמא יגע), דדוקא בעזרת נשים, שמורגל לכניסה ויציאה החמירו שלא

דלתות העזרה דלא היו פותחין שום שער עד ששומעין שנפתח שער הגדול אז פותחין כל השערים: (יב) **יוצא**. והואיל דלא יעשה שום עבודה למה ישאר שם. אי נמי משום דחיישינן שמא אגב חביבותא דעבודה מיקרי ועביד עבודה. מפרש: (יג) **והולך לו לביתו למלאכתו**. ואיתא במשנה דבעת שהיו הכהנים משתחוים אחר הקטרת הקטורת היה ראש המעמד מעמיד את הטמאים בשער המזרח ופליגי בה אמוראי בגמרא (פסחים פ"ב) חד אמר כדי לביישם, דכניסת כל העם היה דרך שם להשתחוות ויודעים שמפני טזמאה חדלים ליכנס לעבודה, כדי שיזהירו אלו הטמאים לבלתי לטמאות עוד. וחד אמר משום חשד שלא יחשבו שמפני מלאכתם הם חדלים לכנס לעבוד עבודה ומעמידים אותם שם כדי שיראו אותם בני אדם ויודעים שמחמת הטומאה הם חדלים לכנס לעבודה.

סימן ד.

והלויים היו שומרים (א) בכ"א מקום (ב) חמשה על חמשה שערי הר הבית מבפנים ארבעה על ארבע פינותיו (ג) מבפנים, ארבעה על ארבע פינות העזרה מבחוץ, (ד) חמשה על חמשה שערי העזרה מבחוץ, ואחד (ה) בלשכת הקרבן, ואחד (ו) בלשכת הפרוכת, ואחד (ז) אחורי בית הכפורת הרי כ"א מקום שהי' הלויים שומרים, וכולן לפינן מקרא [ד"ה כ"ו פס' יז], ובבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד היו הכהנים שומרים שם הרי כ"ד מקום.

ביאור

(א) **בכ"א מקום**. לבד אותו הג' מקומות שהכהנים היו שומרים שם: (ב) **חמשה וכו'** הר הבית היה לו חמשה שערים ומה הי' משמשין השערים ובאיזה רוחות מהר הבית הי' בנויים עיין בפ"א דמדות³⁰. (ג) אלו ואלו שומרי הפינות ושומרי השערים בתוך החומה היו יושבין מבפנים, דבהר הבית כל אדם מותרין לישב (ר"ש)³¹. (ד) **חמשה על חמשה שערי העזרה**, ואעפ"י דבגמ' איתא

יכנס שם טבול יום, אבל בשאר דוכתי רשאי כל טבול יום לכנס עד סמוך למחנה שכינה, וכתב התפא"י דע"כ צ"ל, להכי כשהשער נפתח יוצא והולך, דמאחר שאסור עכ"פ לעבוד, יצא שלא יחשידוהו שמתעצל מלעבוד, (כפסחים דפ"ב א') [ועיין עוד בראב"ד במה שכתב בזה.

³⁰ הכי איתא התם: חמשה שערים היו להר הבית, שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה [וכתב התוי"ט דיתכן לומר שעל שם חולדה הנביאה נקראו כן. ואפשר שז"ש מלכים ב' כ"ג והיא יושבת בירושלים במשנה. היינו בתוך שער זה שהוא משנה ששנים הם ברוח זו. משא"כ ברוחות האחרות. ואף על פי שנאמר בירושלים ואלו הן בהר הבית ירושלים כולל הכל. ומה שהיו בכאן שני שערים לפי שרוב תשמיש הר הבית בדרום] קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה [טדי מן הצפון לא היה משמש כלום, שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה- שבו כהן גדול השורף את הפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה:

³¹ והכי איתא בתמיד (דף כז). 'מאי שנא הר הבית דעבדינן לשמירתו מתוכו ולפנים, בין בשעריו ובין בפנינותיו, ומאי שנא עזרה דעבדינן לשמירתה מבחוץ לה, בין בשעריה ובין בפנותיה? אמרי: הר הבית, דאי תמה [עייף] השומר מלעמוד ובעי למיתב, מצי יתיב, שהרי הותרה בו ישיבה - עבדינן לשמירה מתוכו. אבל עזרה דאי תמה השומר ובעי למיתב, לא מצי יתיב, דהא אמר מר: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. הילכך עבדינן לשמירה מבחוץ.

דשבעה שערים הי' בעזרה בב' מהן כהנים היו שומרין דהיינו שער בית הניצוץ שער בית המוקד³². ונמצא שהלויים היו שומרים על חמשה שערים מבחוץ דבפנים העזרה אסור לישוב אלא למלכי בית דוד בלבד. אבל מבחוץ מותר לישוב. [כאן חסר מעט יש להסתכל בפנים הספר].

סי' ה.

ומעמידן ממונה אחד על כל המשמרות והשומרים, (א) ואיש הר הבית היה נקרא, והיה מחזיר על כל (ב) משמר ומשמר כל הלילה, ואבוקות דלוקות (ג) לפניו, וכל משמר שאינו עומד ואומר לו 'איש הר הבית שלום עליך'³³ ניכר שהוא ישן וחובטו במקלו, ורשות היה לו לשרוף את כסותו³⁴, עד שהיו אומרים [בירושלים] מה קול נשמע בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין³⁵ שיטן על משמרתו³⁶. (פ"ח מהלכות בית הבחירה ה"י).

³² ואף לשיטת הסמ"ג. שכתב דאף בג' מקומות ששמרו הכהנים שמרו נמי הלויים. כתב המשנה למלך דלא קשה מידי. דהסמ"ג יפרש כמו שפירש רבינו שמעיה בריש מדות [וכן כתב הרא"ש], דהשניים דלא בעו שימור הם שני שערי הקרבן שהיו בצפון העזרה ובדרומה. שאותו שבצפון היה בין שער הניצוץ לבית המוקד, שהיתה בהם שמירה. ואותו שבדרום היה בין שער הדלק לשער המים, שאף הם היו שמורים. וכיון שהיתה שמירה בסמוך להם משני צידיהם, לא הוצרכו לשומרם.

³³ וקשה דהרי קי"ל (מגילה ג.) דאין אומרים שלום בלילה, חישין שמא שד הוא. אלא דתוס' כתבו שם דהנ"מ במדבר אך בישוב שרי. ובראב"ד תי' דבעזרה לא חישין לשדים דאין להם רשות ליכנס. [ויש שהק' מדכתיב בשמואל א (סימן ג פ"י) ויאמר שמואל דבר כי שומע עבדך, ופרש"י ולא הזכיר ד' אמר שמא קול אחר הוא. וכ"כ הרד"ק, כי יש דרש שחש שמא קול שד הוא, הרי שאע"פ שבעזרה היה חשש לזה. וצ"ע. עיין שו"ת יבי"א ח"ד חאור"ח סי' א מש"כ בזה]. וע"ע בפרחי כהונה (תמיד כז): שהביא עוד הרבה יישובים היאך היו אומרים שלום..

עוד מקשים דהא עדיין לא התפלל, וקיימא לן ד"כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה" ותי' דהני מילי במשכים ועומד לפתחו שח חבירו. אבל אם פגע בו ברשות הרבים, מותר. ועוד, דהכא איירי קודם שהגיע זמן תפלה ולא אסרו כן, אלא כשהגיע זמן תפלה. (כ"כ הראב"ד בתמיד, וכיוון לזה הפר"ח בס"י פט)

³⁴ וכתב הרש"ש (מידות פרק א) להק' דלכאורה מה זה תשלום גמול. ואולי דסמכו על המקרא דוקרעים תלביש נומה (משלי כג) ולפי' הרע"ב בשקלים דגם בכהן היה כן. לכן לא היו קורעין כי המקרע בגדי כהונה לוקה (יומא דף עב). אבל לשורפן אולי רשאי. וקצת ראייה מהא דמבלאי מכנס כהנים היו מפקיעין ובהן היו מדליקין.

³⁵ והא דלא חששו משום כל תשחית כתב הרא"ש דהפקר ב"ד הפקר. והעירו ע"כ דמה בכך דהוי הפקר הא גם בהפקר יש איסור כל תשחית. ותי' הגר"ח מבריסק דכוונת הרא"ש היא דכיון דהפקר ב"ד הפקר ויש להם רשות לעשות כן, ליכא כל תשחית דהוא לתועלת. [וע"ע בדבר אברהם ח"א סי' טז בהגהה מש"כ בזה]. וע"ע בתפא"י (אות יט).

³⁶ ובגמ' בתמיד (דף כח.) איתא: 'ר' אליעזר בן יעקב אומר: פעם אחת מצאו את אחי אמי ישן, ושרפו את כסותו. א"ר חייא בר אבא: כי מטי רבי יוחנן בהא מתניתא אמר הכי, אשריהם לראשונים שאפילו על אונס שינה עושין דין, שלא על אונס שינה - על אחת כמה וכמה. והקשה החשק שלמה דיש לעיין, דאמאי באמת עשו עמו דין, והרי אונס רחמנא פטריה. ואונס שינה ודאי אונס גמור הוא. דאילו נשבע אדם שיעשה איזה דבר ונאנס בשינה, ודאי יפטר מקרבן. אבל זוהי אינה קושיה. דאונס שינה לא שייך רק היכא דמצווה בדבר אחר, ומחמת אונס שינה לא עשאו. אבל הכא, דעיקר המצוה

ביאור

(א) **איש**. היינו שר הבית³⁷: (ב) **ומשמר**. דביד הממונה היה המפתחות של הר הבית כדי לחזור על כל משמרות הלויים לראות אם הם נעורים (המפרש בתמיד כ"ז ע"ב), ואחרים מפרשים³⁸ שהיה בידו גם המפתחות של העזרה והיה מחזר גם על שומרי הכהנים אם הם נעורים, אך בן כהן לא היה נלקח אלא מענישו באופן אחר. (ג) **לפניו**. אבוקות עומדות היו בפנסין סביב שלא יתכבה ברוח³⁹, ובשבת היו דולקות מע"ש⁴⁰.

היא לשמור ולא לישון, בודאי מחויב להעמיד עצמו בכל עוזו ולהמנע משינה. ולפי זה, אם נשבע שלא לישון, ואנסתו שינה, ודאי מחויב בקרבן.

³⁷ כ"כ המפרש בתמיד (דף כז:): 'איש הר הבית - שר כמו (משלי ח) אליכם אישים אקרא. וכתב שבאר שבע שבן ביבי היה ממונה על זה הדבר, כדאיתא בריש פרק ב' דיומא (כג, א), וכתב עוד דקראו כאן איש הר הבית ולא הזכירו בשמו, דאיש הר הבית היינו בלשון חשיבות ומעלה, הואיל שהיה שר וממונה על כל השומרים. והא דקראו איש הר הבית לא אתא לאפוקי העזרה, דהא היו כל כך שומרים בעזרה כמו בהר הבית כמפורש לעיל, ועוד דהא קאמר בסמוך והם אומרים מה קול בעזרה כו'. אלא משום דהר הבית הוא שם כולל כל בית המקדש.

³⁸ עיין בתפא"י (מדות פרק א אות ג) שכתב דמשמע מסתימת לשון הרמב"ם [פ"ח מבחירה ה"י], דגם על משמרות כהנים היה חוזר. ואף על גב שמסיים המשנה והרמב"ם, בן לוי לוקה, י"ל דאז משום דגם כהן נקרא בן לוי [כתמיד דכ"ז ע"א], או משום דכהן שישן על משמרתו לא היה לוקה, רק נענש באופן אחר [ובמשנה למלך כתב ליישב זאת דכיון שהרוב היו לויים דהכהנים לא היו שומרים כי אם בג' מקומות והלויים בכ"א משום הכי קרי לכולהו בן לוי דהכהנים נמי נקראו לויים וכדאמרינן בכ"ד מקומות נקראו הכהנים לויים א"כ שהשומע בירושלים את צעקת הלוקה היה אומר קול בן לוי הוא לפי שהיה תולה הדבר ברוב]. וכן מסתבר שגם על משמרות הכהנים היה מחזר, דמ"ש כהן מלוי. ואף על גב דכהנים זריזין הן [כשבת ד"כ ע"א], היכא דאיכא אונס שינה שאני, [כיומא כ"ב א']. ולפ"ז איש הר הבית אינו הממונה, דהרי הממונה לא היו בידו מפתחות לעזרה [כתמיד פ"א מ"ב], והרי הכהנים שומרים בעזרה. וזה דלא כר"ש שכ' שהממונה הוא הוא איש הר הבית שחוזר על המשמורות. אולם מלשון המפרש [תמיד סוף דכ"ז ב'] שכתב דרק מפתחות הר הבית היו בידו, משמע שלא היה מחזר רק על משמורות הלויים, דאל"כ האין יוכל לבא לבית המוקד. ע"כ. ודייקו האחרון ראיתי שדייק נמי בס' הר המוריה. וע"ע בתוי"ט.

וכן יש לציין דבברטנורא (שקלים ריש פ"ה) נמי מבואר דאף כהנים היו לוקין, וכן במאירי (שקלים פ"ד). וכתב הבאר שבע דאף אם נאמר דהיה מותר לכהנים לישון בשמירה, אבל זמן קבוע היה להם לשינה. ואם ראה הממונה שישן יותר מדאי, היה מלקהו. ומיוסדים דבריו על פסקי תוספות הכא. ויעויין עוד במשנה למלך, פרק ח' מבית הבחירה הלכה י', שמקום קבוע היה להם לשינה. ומי שהגיע תורו לישון היה ישן שם. ואם ראה הממונה שישן שלא במקום ההוא, היה יודע בו שישן שלא בזמנו, ומלקהו.

³⁹ וטעם שהיו האבוקות כתב התפא"י שהוא כדי שכשהשומר ער, יראה להשר ויקום לפניו.

⁴⁰ ובכס"מ כתב: ואף על גב דקיי"ל אין שבות במקדש משום דכהנים זריזין הם וטלטול נר בשבת אינו אלא שבות, שאני הכא דאפשר בנרות הדלוקין מערב שבת. ובס' יוסף חי (הלכות קרבן פסח פרק א) הביא עוד ראיה לזה מהא דאיתא ביומא (דף י"ט): גבי הא דתנן ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן שחיטה תנא לא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה ואף על גב דנבל וכנור אינו אלא משום שבות שמא יתקן כלי שיר וכמ"ש רבינו בפ' כ"ג מהלכות שבת וקיי"ל דאין שבות במקדש מ"מ כיון דאפשר בפה לא התירו שבות. ועיין במל"מ מה שהק' ע"ד הכס"מ. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו).

יש עוד לציין מש"כ התוי"ט (תמיד פ"א, ג) ע"ד המשנה שם: ושתי אבוקות של אור בידם שכתב: לכאורה מדסתם תנא ולא תני חוץ מלילי שבת ויוה"כ [משמע] דאף בהן היו עושין כן. וטעמא רבא איכא. דטלטול נרות אינו אלא שבות ואין שבות במקדש כדאיתא בסוף ערובין. אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות ב"ה דבליל שבת אין בידם אור. אלא בודקין בנרות הדולקים שם מע"ש וכתב הכ"מ

סדר לבישת הבגדים

סימן ו

הכהנים (א) הראויים לעבודה ורוצים להיות בפייס של תרומת הדשן של מזבח החיצון הי' (ב) משכימים עד שלא בא (ג) הממונה שעל הפייסות וכל אחד היה (ד) טובל ונסתפג ולובש (ה) ד' בגדי כהונה (ו) [הראויים להרמת הדשן] כדכתיב (ויקרא ו) (ז) ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן. (רמב"ם פ"ב הל' י' מהל' תמידין ומוספין)⁴¹.

ביאור

(א) הראויים. דתרומת הדשן עבודה היא⁴² ובענין כהן כשר (פ"ב הל' י' מתמידין)⁴³: (ב) משכימים. קודם עלות השחר עד שלא יבוא הממונה וטובל ולובש ד' בגדי כהונה הראויים להרמה דשמה יבא הממונה ולא יהיה לו פנאי לטבול דלא היה זמן קבוע לביאת הממונה דפעמים בא הממונה קודם קריאת הגבר ופעמים אחר קריאת הגבר⁴⁴. (ג) הממונה. הוא הסגן כן פירש רש"י (יומא טו: ד"ה הממונה)⁴⁵, ועיי' שם בתוס' שחלקו עליו⁴⁶: (ד) וטובל. (פ"ב הל' י' מתמידין) דאין אדם נכנס לעזרה אפילו טהור עד שיטבול (רמב"ם פ"ב מביאת מקדש ה"ד). ודווקא לעבודה וכן פי' הראב"ד בפירושו על תמיד בשביל עבודה, וכן פי'

דאע"ג דאינו אלא שבות שאני הכא דאפשר בנרות הדולקים מע"ש. ע"כ. ומצינו ג"כ הרבה שבות שהן במקדש כמ"ש בסוף עירובין [ועיי' מ"ש בפ"ה משנה ה' בד"ה נתפזר כו'] ועוד נראה לי דלישא אבוקה של אור בידו יש בו משום הטיית הנר שהוא מבעיר ממש. כמ"ש הר"ב במשנה ג' פ"ק דשבת. דכך לי מטה השעוה או הזפת או חלב שבאבוקה כמו מטה השמן שבנר [ולפי שהוא קרוב לשיטה גזרו בו במקדש ג"כ].

⁴¹ ומקור הלכה זו מדברי הגמ' בתמיד כו.

⁴² ומ"מ הזר א"ח מיתה אף על פי שהיא עבודה תמה כיון שהיא עבודת סילוק א"ח מיתה רק מלקות כ"ה בר"מ פ"ט מהב"מ מהש"ס דיומא. (מנ"ח קלא).

⁴³ ועיי' בבעל הטורים ויקרא פרק ו שבעל מום כשר להוציא הדשן (שם כג ב):

⁴⁴ אך באמצע הלילה לא היה בא (מפרש בתמיד כו). ועיי' ראב"ד.

⁴⁵ וטעם שנקרא כן פירש הרע"ב (סנהדרין ריש פ"ב) שהוא ממונה לעבוד תחת כהן גדול אם יארע פסול בכהן גדול ביום הכפורים.

⁴⁶ וכן מצינו שחלקו במנחות (דף ק). וכתבו: 'אמר להם הממונה - ביומא (דף כח). פירש בקונטרס דממונה הוא הסגן וקשה דאם כן הוה ליה למיחשביה בהדי דברים דחשיב בירושלמי דיומא שהסגן משמש אומר לו אישי כ"ג הגבה שמאלך הסגן בימינו וראש בית אב בשמאלו והניף הסגן בסודרים ואחז הסגן בימינו והעלהו לא היה מתמנה להיות כהן גדול עד שנעשה סגן אלא ממונה אחר היה ושמה היה ממונה על הפייסות דמיקרי ממונה סתם כדתנן פרק שני דיומא (דף כב). אומר להם הצביעו'. אמנם שם אף רש"י ביאר כן. וע"ע מש"כ הבועז (ריש פ"ג דתמיד).

הרע"ב (ועי' רש"י יומא ל. 47) וחיוב הטבילה זו משמע (מהרמב"ם פי"ב ה"ג מהל' יוה"כ) שהוא מדרבנן דר' יהודה ביומא ל' מפני סרך טומאה ישנה כדי שיזכור מי שיש עליו טומאה ישנה שיפריש מלבוא לעזרה לעבודת היום ער שיעריב שמשו. (ה) ד' בגדי כהונה דאמרינן ביומא (פ"ג) דגלי רחמנא בכתונת ובמכנסים שצריך ללובשם בשעת הרמה וה"ה למצנפת ואבנט כיון שהיא עבודת היום: (ו) הראויים. דבגדי הרמה צריכין להיות פחותים משאר בגדים שעושין בהם עבודת היום. (ז) ולבש. והיא מ"ע בכל יום והיא אחת מעבודת כהונה (פ"ב ה"י מתמידין) 48.

סימן ז'

בגדי כהונה שלובש הכהן (א) להרמת הדשן צריך להיות (ב) פחותים מן הבגדים שמשמש בהן בשאר עבודות היום דכתיב (ויקרא ו') (ג) ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן ילפינן (יומא פ"ג) מדכתיב אחרים שיהיו פחותים משאר חבגדים שלובש לשמש בשאר עבודות לפי שאינו דרך ארץ דהבגדים שבשל בהם קדרה לרבו ימזוג בהם כוס לרבו 49.

ביאור

(א) להרמת הדשן. היינו דישון מזבח החיצון במחתה, שהיה בכל יום (פ"ב הל' י' מתמידין, יומא כ"ג): (ב) פחותים. ר"ל מפשתן שאינו מוצהב כ"כ (כן כתב רש"י יומא כג: ותוס' שם יב:) ואין דמיהם יקרים, או בגדים שחקים שכבר עבד בהן ערך שנה ואינו משמש בהם עוד לשאר עבודות, אך יהיו שלמים (זבחים יח:) ולא מקורעים 50 ולא

47 ורש"י ותוס' ס"ל דלאו דוקא ואף בלא עבודה צריך לטבול, וכ"כ הבאר שבע בתמיד כו. דלאו דוקא לעבוד עבודה, אלא אפילו בלא עבודה רק שנכנס לעזרה, כדאיתא בהדיא בירושלמי דיומא בפרק אמר להם הממונה (פ"ג ה"ג) על המשנה דקתני אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול, לא סוף דבר לעבודה אלא אפילו שלא לעבודה. וכן מוכח שם בגמרא דידן.

48 והמבטלה ביטל מצוות עשה (חינוך שם).

49 רש"י בפירושו על התורה (ויקרא ו, ד) מפרש: "ופשט את בגדיו, אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד, בגדים שבשל בהן קדרה לרבו וכו', לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהן". אמנם הרמב"ן בפירושו שם משיג על רש"י ואומר: "והכונה לרבותינו בזה לומר שהוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ואין בגדים אחרים בגדי חול, אבל לא ידעתי מנין אמר הרב שאינה חובה, כי נראה שמצוה היא על הכהן שהבגדים שיעשה בהם הקרבנות, גם הרמת הדשן, יהיו בגדים נקיים לא ישמש באותן אשר הוציא הדשן, והמצוה מדרך מוסר העבד לרבו, ולכך היו לכהנים הבגדים החמודות לעבודות והפחותים להוצאת הדשן, וכל זה לפי הסברא הזו שכתבה הרב, אבל יש מרבותינו שם במסכת יומא אומרים שאין הוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה, ויאמר ולבש בגדים אחרים בגדי חול, ופשוטו של מקרא בכך הוא שיצוה עליו שלא ילכלך בגדי הבד בגדי הקדש בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול". ועי' ברא"ם שם מה שתירץ ע"כ.

50 כתבו האחרונים לבאר דאף שרבינו כתב לקמן בפ"ח מהל' ביאת המקדש הי"ד דאם עבד והוא קרוע בגדים חייב מיתה בידי שמים אף על פי שעבודתו כשירה ולא חיללה אלמא דקרוע בגדים אף דחייב מיתה מ"מ עבודתו כשירה והכא אמר דפסולה, וחילקו כן דהתם מיירי אי קרע חד קרע על מת והבגד הוא שלם בזה נחשב בגד ועבודתו כשירה ורק חייב מיתה משום בגדיו לא יפרום אבל הכא מיירי שכל הבגד היה קרוע ובלוע כמו דאמר מקורעין ונתבטל מדין בגד ולהכי הוי כמו מחוסר בגדים דעבודתו פסולה ודוק. וע"ע מש"כ ע"כ הנציב בשו"ת משיב דבר חלק ב סימן צט. (כתר המלך הלכות כלי המקדש פרק ח).

מטושטשין דאל"כ הם פסולין בדיעבד⁵¹. (ג) **ופשט את בגדיו**. ועיין שם בגמרא (יומא כ"ג) שהביא פסוק זה על הוצאות הדשן אל מחוץ למחנה שתהיה בבגדים פחותים אבל בהרמת הדשן משמע שיוכל להיות בבגדים כבודים דכן משמע מפשטא דקרא דכתיב בהוצאות הדשן ופשט את בגדיו וכו' שקאי על הפשט בגדים שתרם בהן וילבש אחרים פחותים וכן כתב רש"י (יומא יב): דבהרמת הדשן לא שייך לומר מה שאמרנו בגדים שבשל בהם קדירה לרבו וכי' דתרומות הדשן בכל יום היה במחנה ואין שם לכלוך בגדים, אבל הרמב"ם דפסק דגם הרמת הדשן יהיה בבגדים פחותים ס"ל דהא דדרשינן מאחרים שיהיו בבגדים פחותים קאי גם על הרמת הדשן וכן הביא הכ"מ בשם הריטב"א⁵² [ועיי' שם הא דמיישב מה דשינה הרמב"ם קרא דכתיב בהוצאות הדשן על הרמת הדשן] והא דהביא בפ"ח הל' ד' מהל' כלי המקדש דבגדי כהונה צריך להיות חדשים והוא מהדרש שהביא הגמרא (זבחים י"ח) מדכתיב בד שיהי' חדשים היינו דוקא בשאר עבודות כהונה כדמשמע מהרמב"ם שכתב שם דבגדי כהונה שלובש הכהן לעבוד בהם עבודתו לפני ה' מצותן לכתחלה שיביא חדשים [עיי' בכ"מ שהביא בשם הריטב"א מה דמיישב בזה, ומה שדרשו חז"ל (זבחים יח) מדכתיב בד צריך שיהי' חדשים עיי' בהתורה והמצוה פט"ז פ"ד אחרי אות יב, ועיין עוד מענינים אלו במל"מ פ"ב מהל' תמידין ה"י].

וע"ע בס' מאמר המלך הלכות כלי המקדש פרק ח שדן מה הדין בבגדי כהונה שנקרעו אי שרי לתופרן או כיון דאיכחו אידחו.

⁵¹ ויש לציין לדברי הריטב"א (יומא דף יב): שכתב: ומה תלמוד לומר ילבש לרבות את השחקין. יש שפירשו לרבות שלא יעשה תרומת הדשן אלא בשחקין משום דבגדים שמוזג בהם כוס לרבו אל יבשל בהן קדירה לרבו, ורש"י ז"ל דחה פירוש זה שלא אמרו כן אלא בהוצאת הדשן שהבגדים מתעפרין ומתלכלכין, דאילו בתרומת הדשן שאינו אלא הרמת מחתה אחת בלבד ליכא למימר הכין, ופירש הוא ז"ל לרבות את השחקין שכשרין לתרומת הדשן, וא"ת מאי איריא תרומת הדשן אפילו שאר עבודות נמי, דהא תניא בפרק ב' דזבחים (י"ח א') היו בגדיו מרושלים מסולקים משוחקים עבודתו כשרה, מטושטשין מקורעין עבודתו פסולה, ואמרינן לקמן בההיא שמעתא בד שיהו של פשתים בד שיהו חדשים בד שיהו שזורין, ואמרינן עלה והתניא שחקים כשרים, ופרקינן יש מהם למצוה ויש מהם לעכב, ופרש"י ז"ל דהא דקתני בד שיהו חדשים אינו לעכב אלא למצוה משום נוי בעלמא, אבל מטושטשין או מקורעין פסולין דלאו לכבוד ולתפארת נינהו, מכל מקום שמעינן מינה דשחקים כשרים, וי"ל דהתם איכא מצוה שלא לעשות בשחקים, ולגבי תרומת הדשן אפי' מצוה ליכא.

⁵² והכסף משנה העיר שלא אמרו זאת בגמ' ביומא כג: אלא על הוצאת הדשן לא על תרומת הדשן וגם דקרא דופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים אוהוציא את הדשן כתיב לא אוהרים את הדשן. ויש לתמוה על רבינו ששינה. ומצאתי כתוב בשם הריטב"א בפ"ק דיומא דתרומת הדשן צריכה בגדים פחותים משאר עבודות מדכתיב ולבש הכהן מזו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו דהל"ל ומכנסי בד על בשרו ואמרו שם בגמרא ילבש לרבות את השחקים פירוש בגדי כהונה פחותין לפי שאינו דרך ארץ שימוזג כוס לרבו בבגדים שבישל הקדרות עכ"ל. וע"פ זה אפשר ליישב דברי רבינו דמדכתיב ילבש ילפינן דתרומת הדשן הויה בבגדים פחותים משום דרך ארץ א"כ כי כתיב ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים לא אוהוציא את הדשן בלבד קאי אלא אף אהרמת הדשן וה"ל כאילו כתיב והרים את הדשן וכבר קודם לכן פשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ומש"ה תפס רבינו הכתוב כאילו כתיב ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים קודם והרים את הדשן ולא הוצרך רבינו לכתוב גבי הוצאת הדשן שיהיו בגדיו פחותים דמהרמת הדשן הוא נלמד וכל שכן נמי הוא. [וכן בספר החינוך (מצוה קלא) ואף על פי שפסוק זה נאמר בהוצאת הדשן אל מחוץ למחנה, מכל מקום גם בתרומת הדשן, דהיינו כשמסלק אותה מעל המזבח ומורידה לרצפה שאצל המזבח, יש לנו ללמוד גם כן שאין ראוי לעשות אותה מלאכה באותן בגדים שהוא משמש. ונאמר בזה על דרך משל, בגדים שבשל בהן קדירה לרבו אל ימוזג בהן כוס לרבו]. וע"ע באבן האזל שם מש"כ ליישב.

סימן ח

(א) בתחלה היה לובש המכנסים⁵³ דכתיב (ויקרא טז) כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהי' על (ב) בשרו ודרשינן (ביומא כ"ג) שלא יהא דבר קודם למכנסים⁵⁴, והמכנסים הי' מכסים את בשרו ממתנים עד ירכים. [היינו ממקום שהוא למעלה מן הטבור קרוב מן הלב מעל מתניו עד סוף הירך שהוא ארכובה] כדכתיב (שמות כ"ח) 'ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים עד ירכים יהיו'⁵⁵, וחוגר המכנסים מעל מתניו [דהיה להם (ג) שנצים (ד) בשפתו של מעלה להכניס בהם שמושכים בו] וסוגרין סביביו, וב' נקבים (ה) בתחתיתו להכניס שם רגליו.

ביאור

(א) בתחלה. ר"ל אחר שעלו מן הטבילה היו לובשים כל אחד ד' בגדי כהונה הראויים להרמה שמא יזכה בפייס לתרומת הדשן כדאיתא ברמב"ם (פ"ד מהל' תמידין הל' א', ופרק י' הל' א' מהל' כלי המקדש וביומא: כה) דהפייסות היה בבגדי קודש וקודם לבישת הבגדים הי' לובשים המכנסים: (ב) על בשרו. משמע בעודו ערום דאין עליו אלא בשרו דאי לאו הכי על בשרו למאי כתביה. רש"י יומא כ"ג ע"ב ד"ה ילבש⁵⁶. (ג) שנצים. דכן איתא במס'

⁵³ ושמישים מיוחדים היו ממונים להלביש את הכהנים בגדי כהונה, כמבואר במסכת תמיד (פ"ה מ"ג) מסרום לחזנים, היו מפשיטין אותם את בגדיהם. ופירש הרא"ש שמישים ממונים להלביש את הכהנים ובמסכת יומא דף ה ע"ב נאמר מכנסים אין כתובים בפרשה, כשהוא אומר וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן, להביא המכנסים. ומזה שלא כתוב מכנסים במפורש ולומדים אותו מרבו, כתב המהר"י קורקוס דשאני מכנסים מדין שאר בגדים, דשאר בגדים היה משה מלבישם כמבואר בקרא, והמכנסים היו לובשין בעצמן. וכך כתוב ברמב"ן על התורה (שמות כט ט), וכן הוא בחידושי ר' אלעזר משה הורביץ ביומא דף ה ע"א, וז"ל: נראה שלבשו בעצמן המכנסים, ולא משה הלבישן והכי מוכחי קראי. (חשוקי חמד יומא דף כה).

⁵⁴ וכתב המנחת חינוך (מצוה צט) שכל סדר זה אינו מעכב, מלבד המכנסים שהקפידה תורה שלא יהא דבר קודם להם. [וכן בגבורת ארי [יומא כג ב] דייק, שמשום כך לא נקטו בברייתא בלשון: מנין שיהיו המכנסים קודמים, כי לשון זה היה משתמע, שרק לכתחילה צריך לעשות כן, מה שאין כן הלשון: שלא יהא דבר קודם למכנסים, משמעותו: שהוא מעכב]. עוד נאמר במסכת יומא דף כה ע"א עד שעודן עליהן בגדי חול, מלבישין אותן מכנסי קודש, ופרש"י (ד"ה מלבישין) הטעם, כדי שלא יעמדו ערומים כשהפשיטום. וכך כתב הרא"ש (בפירושו למסכת תמיד פ"ה מ"ג) וז"ל: מפשיטין מעליהם בגדי קודש... ומניחים עליהם מכנסי קודש כדי שלא יעמדו ערומים, עכ"ל.

ובחידושי הגר"ז (זבחים דף יט). כתב: הנה בהך דינא דלא יהי' דבר קודם למכנסים באמת יש לחקור אם הוא דין בלבישה שלא יהא דבר אחר על בשרו או דכך הוא סדר מעשה הלבישה דמכנסים קודמים לכל דבר, אמנם נראה דהוא רק סדר במעשה הלבישה, וכן משמע מלשון הרמב"ם בפ"י מכה"מ ה"א, אכן הך דרשא דספרא מילבש על בשרו שלא תהא רטיה על בשרו הוא דרשא אחרת מקרא דמייתי הרמב"ם דעל בשרו ולבשם, ונאמר בזה דין חדש דבעינן שלא תהא לבישה אחרת על בשרו, ולכן אף שלא במקום בגדים אם לבש בגד אחר פסול מטעם חציצה, דזהו דילפינן הכא שלא יהא לבישה אחרת חוץ מבגדי כהונה, וזהו שיטת הרמב"ם. ע"ש.

⁵⁵ המכנסים, אינם כלולים בבגדי הכהן שהיו "לכבוד ולתפארת", אלא, תכליתם הייתה, לכסות בשר ערוה. המכנסים כיפרו על גילוי עריות, שנאמר: "לכסות בשר ערוה". (זבחים פח:).

⁵⁶ הרש"ש שם העיר דלקמן (ר"ד כה) מבואר שלובשן בעודן עליו בגדי חול. וכאן ע"כ ר"ל שמלובש בהן בעודנו ערום משאר בגדיו מפני דלאחר שלובשן מפשיט כל בגדי חול שהיו עליו. וכן כתב הרדב"ז שבעוד לבוש בגדיו לובש המכנסים כדי שלא ישאר ערום ואח"כ פושט בגדיו ולובש את הכתונת ואח"כ חוגר באבנט וצונף המצנפת ומ"ש רש"י בפ"ב דיומא לובשו כשהוא ערום דבר תימה הוא שילבש אותם כשהוא ערום ואין זה כבוד המקדש ולא מוראו אלא מתחת חלוקו היה לובש אותם על בשרו היינו שלא יהא דבר מבגדי כהונה על בשרו קודם למכנסים ואפשר דרש"י נמי כיוון

נדה (י"ג ע"ב) מכנסי כהנים למה הם דומין כמין פלמניא של פרשים, למעלה עד מתנים למטה עד ירכים ויש להם שנצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה אלא מוקפים כמין כיס⁵⁷. (ד) בשפתו. כן מבואר בתפארת ישראל סדר מועד בכללי בגדי כהונה. : (ה)

לזה וערום דקאמר היינו ערום מבגדי כהונה והכי משמע מהסוגיא דאמר הכי נמי מסתברא וכו' וכן אני סובר שלא היו עומדים בגילוי הראש אלא כובע חול על ראשם עד שילבשו של קודש עכ"ל. [ובדרך אגב הנה עיין בס' משנה שכיר (ויקרא פרשת צו) שכתב: על דבר ההערה שהעיר מיומא [כו, א], דסדר הלבשה דכהנים היו לובשים מכנסים תחלה ואחר כך שאר בגדים, וזה דלא כמנהג החסידים ואנשי מעשה בצאתם מן המרחץ ללבוש תחלה הכתונת ואחר כך המכנסיים, עכ"ל. הנה מזה אין סתירה למנהגם, כי מבואר בריש דף כ"ה בסוגי' שם דעד דעודן עליהן בגדי החול מלבישין אותם בגדי הקדש, עיין שם ברש"י, כדי שלא יהיו ערומים כשהפשיטום, ואחר כך מפשיטים בגדי החול ומלבישין אותו כל בגדי הקדש, יעיי"ש, אם כן בשעה שהלבישין בהמכנסים כבר היה עליהם החלוק תחלה, רק אחר כך מוכרח היה להפשיט מעליהן החלוק של חול, כדי להלבישין בגדי הקדש, על כל פנים מתחלת הלבשה אין סתירה כמובן, ואם כי מרש"י סנהדרין [מט, ב ד"ה על בשרו], וביומא [כג, ב, ד"ה ילבש], משמע דהיה ערום לגמרי בשעת תחלת הלבשה, אמנם עיין בהגהת הרש"ש שם ביומא [ד"ה ילבש] שעמד בזה נגד הש"ס ביומא ריש דף כ"ה הנ"ל, ועיי"ש מה שמתרץ דברי רש"י דלא יהיו נגד דברי הש"ס הנ"ל, על כל פנים לפי דברי הש"ס הנ"ל לא קשה מידי על מנהגן של צדיקים, ודו"ק, [ועיין ברע"ב פ"ה דתמיד מ"ג ד"ה ולא]. אך בעיקר מנהג הנ"ל מצאתי בספר תורת יקותיאל לרב גדול בזמנינו נ"י, שהעיר בסי' פ' דיש מקור לשני המנהגים, היינו למנהגן של האשכנזים שנהגו ללבוש תחלה המכנסים, ולמנהגן של החסידים שנוהגין איפכא ללבוש תחלה החלוק, לשניהם יש מקור במס' דרך ארץ, דברק י' שם אמרו, ז"ל, קודם שיכנס למרחץ כיצד יעשה, חולץ מנעליו ומתיר את חגורו, ופושט את חלוקו, ואחר כך מפיר פרקסו התחתונה [היינו מלבוש התחתון], יצא מניח פרקסו התחתונה ולבוש חלוקו, וזה ממש כדרך של האשכנזים, אמנם במס' דרך ארץ זוטא פרק ח' כתב להיפך, דמתחלה מעביר המכנסים ואחר כך מפשיט החלוק, והוא ממש כמנהג החסידים, ועיי"ש דמסיק דהנכון כמנהג החסידים כדי שילבוש תיכף הטלית של ציצית. ועיין בפרקי דרך ארץ המובא בראשית חכמה בשער השלישי, דהביא גם כן דברי הדרך ארץ רבה פרק י' הנ"ל, ובטעם של החסידים היה נראה לי דצריך ליתן כבוד תחלה לחלק הגוף של מעלה יותר מלחלק התחתון, דומיא דרחיצה דקיימא לן [מג"א סי' ב' סק"ד] דראש תחלה ואחר כך הפנים ואחר כך הידיים, כמו כן הוא בחלקי הגוף, אף דצ"ע, דאם כן היה צריך הכובע תחלה, ובאמת שם בדרך ארץ לא חשבו הכובע תחלה, וצ"ע. וע"ע בזה בס' מנהג ישראל תורה (או"ח סי' ב' ס"ק א'). וע"ע בשו"ת יבי"א (חלק ד - אורח חיים סימן ב אות ד). ובשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן ה). וע"ע בחשוקי חמד (יומא דף כה. שדן כשיוצאים מהמרחץ מה לובשים תחלה, כובע בגלל יראת שמים, או מכנסים בגלל צניעות).

ועיין בשו"ת תורה לשמה (סימן ח) שכתב דפשיטא דאם לבש הכתונת תחילה ואח"כ לבש המכנסים ושאר בגדים והרגיש בטעותו הנה ודאי לא יספיק לו הדבר לפשוט הכתונת ושאר בגדים ויחזור וילבוש אותם בעוד שהמכנסים עליו כדי שתהיה לבישתן אחר המכנסים אלא צריך לפשוט גם המכנסים עצמן ויחזור וילבוש אותם בהיותו ערום לגמרי כי התם הקפידה היא על המכנסים שלא יהיה דבר קודם להם ומאחר שלבשם אחר הכתונת נמצא לא קיים אותם כהלכתן וצריך לפשוטם ולחזור וילבשם כהלכתן.

⁵⁷ ופרש"י בנדה שם: פמלניא - סינר פורצינ"ט חללו תלוי למטה ברובח שלא יתעטף האבר ויתחמם. של פרושים - צנועים ל"א של פרשים. ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה - כלומר חללו רחב ותלוי למטה ולא היה תיק בין הירכיים להיות האבר מתעטף בו שלא יבא (האבר) לידי הרהור והיינו בית הערוה, ובית הנקב כשהן קצרות כנגד נקב הרעי כתבנית אדם נכנסות בין עגבותיו ומלוכלכות בזיעה וגנאי הוא לבגדי קדש בכך. **לישנא אחרינא** בית הנקב ובית הערוה דרכן היה לעשות נקבים במכנסים כנגד בית הערוה להשתין מים לחוץ דרך שם, וכן כנגד בית הרעי וכשגומר קושר הנקב ברצועה וסותמו.

וכן התורה תמימה (שמות פרק כח הערה לה) כתב: דאצלם היה המנהג בבגדי חול שהיה תיק בין הירכיים לעטוף האבר, וכזה כנגד בית הרעי, והוא מגונה, אלא היה החלל רחב ותלוי למטה ועי' ברש"י עוד פי' בזה.

בתחתיתו. אבל לא היה להם נקב ולא בית הערוה ולא היה להם תוך בין הירכים להיות האבר מתעטש בו שלא יבא לידי הרהור (ועיין רש"י שם בנדה יג:).

סי' ט

אחר שלבש המכנסים לבש (א) הכתונת⁵⁸ **דכתיב ואת בניו תקריב והלבשתם כתנות והיה (ב) מהודק לגופו ונקב עגול בו למעלה להכניס בו ראשו.** (רמב"ם פ"ח הל' יח מהל' כלי המקדש).

ביאור

(א) הכתונת. ואורך הכתונת עד למעלה מן העקב⁵⁹, ע"י לקמן [א"ה ע"י סי' יב] מה שנתבאר שבגדי כהונה לא יהיו ארוכים ולא קצרים. ואורך בית יד של הכתונת עד פס ידו כדאיתא ביומא ע"ב בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקה עם הבגד ומגעת על פיסת היד ורוחב כרחב גב היד⁶⁰. **(ב) מהודק.** פירש"י זבחים פח. דאין עושין בגדי כהונה כמעשה

ולענין מעשה לגבי דין היאך לובשים המכנסים ולא חיישין להרהורא. הנה כתב הרמ"א בהגה"ה אבה"ע סי' כג ס"ו: בגמ' פ' כל היד משמע דאסור ללבוש מכנסיים אם לא עשוין כבתי שוקיים, משום דמביא לידי השחתת זרע, ואף על פי שאפשר לדחות דבגמ' לא קאמר אלא בימיהם שהיה להם תרומה [א"ה. וכן נראה מהרמב"ם שהביא איסור זה רק בהלכות תרומה], ואיכא למיחש לטומאת הגוף, מ"מ מדהביא הרא"ש בפסקיו סי' א' משמע דאף בזמן הזה אסור. וע"י בנו"כ שם. בריטב"א כתב: ועכשיו קולא בדבר הזה בכל הארץ הזאת, ואין לי על מה שנסמך. ושם כתב שאיסור הוא גם על נשוי. וכתב בדברי חמודות [שם אות יא] כהרמ"א שהוא רק לענין אכילת תרומה, ומש"כ הרא"ש למדת חסידות כתבו, דודאי שהוא זהירות וזריזות ונקיות יתירה. וע"י בפתחי תשובה סק"ד בשם עצי ארזים דחילוק הרמ"א הוא דוחק גדול. ועי במאירי. וע"ע בעזר מקודש [סעיף ו] התיר מכנסיים הנוהגים בזמנינו שאינם צרים ודחוקים, ואף על פי שמכנסי כהנים היו רחבים יותר זהו משום אימת המקדש אבל לחשש הוצאת זרע אסור רק צר במיוחד.

⁵⁸ והיתה הכתונת מכפרת על שפיכות דמים, דכתיב: ויטבלו את הכתנת בדם (ערכין טז).

⁵⁹ ובקריית ספר כתב דהיינו לאחר חגורת האבנט, אך קודם סילוקן בעינין "מדו בד" כמדתו שוה לארץ. (וכמש"כ להדיא רש"י בפסחים סה:). ודאמרן לעיל סלקן באבנט עבודתו פסולה היינו שסלקן יותר למעלה מן העקב. ע"ש.

⁶⁰ ויש לציין שאף מלבוש ת"ח צריך להיות כמו מלבוש הכהנים וכמ"ש הרמב"ם (דעות פ"ה ה"ט) מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי וכו' ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים, ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי הרוח אלא עד עקבו ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו. וכן הוא בגמ' בב"ב (דף נז:)' בעא מיניה ר' יוחנן מרבי בנאה: חלוק של ת"ח כיצד? כל שאין בשרו נראה מתחתיו. ופרשב"ם:

כל שאין בשרו נראה מתחתיו - שיהא ארוך עד פיסת רגלו שלא יראה כשילך יחף. [והמהרש"א בחידושי אגדות כתב, שאין דרך חכמים לילך יחף, ועיקר דברי הרשב"ם אינם מוכרחים, כי יש לפרש שאין בשרו שמעל המנעל נראה תחתיו]. וביד רמ"ה שם כתב: כל שאין בשרו נראה מתחתיו. כלומר שיהא מגיע עד פי הסנדל או המנעל כדי שלא יהא בשר שוקו נראה מתחת החלוק. דבר אחר שלא יהא דק ביותר כדי שיהא בשרו נראה מתחתיו.

ובס' מעשי למלך (הלכות כלי המקדש פרק ח) כתב דהרמב"ם שכ' עד עקבו ע"כ לא מפרש כרשב"ם וע"כ דיליף כן מבגכ"ה דהשיעור עד למעלה מן העקב ולכן מפרש דהך דב"ב דאמרינן כל שאין נראית מתחת חלוקו בוודאי לא החמירו יותר מבגכ"ה דבעינן לעמוד ולשרת לפני ד' דרך כבוד לכן ע"כ בת"ח ג"כ רק עד למעלה מן העקב ומה דאמרינן שאין נראין היינו משום דמסתמא אין הולך בלא מנעלים כדאיתא בשבת דף קכ"ט לעולם ימכור אדם ויקח מנעלים לרגלו עמג"א סי' ז' סק"ז ודרך המנעלים שמכסין העקב ולכן הבגד צריך שיהא ארוך עד העקב ודינו שוה לבגכ"ה וכו' ע"ש.

מחט לאורגן כמין יריעה ולעשותן אח"כ לבוש תפור במחט אלא כמין מלבוש אורגין אותן בכליהם. ועיי' בכללי בגדי כהונה לתפארת ישראל בסדר מועד.

סימן י

אחר שלבש הכתונת חוגר את האבנט על הכתונת⁶¹ [כדכתיב (שמות כ"ט) וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו] **והיה חוגרו כנגד (א) אצילי ידיו.** (רמב"ם פ"י הלכה א וב' מהל' כלי המקדש ופ"ח הל' י"ט. זבחים י"ח:).

ביאור

(א) **כנגד אצילי ידיו.** דאיתא בגמרא [זבחים יח.] כשהן חוגרים אבנטים בשעת עבודה אין חוגרין לא למטה ממתניהם במקום שנכפל ונופל שומן הבטן על הקילבוסת שקורין (אנקע) ולא למעלה מאציליהן⁶² היינו למעלה מכנגד מרפקן שקורין קד"א לפי ששם הזרוע שוכב תמיד על הצלעות ומזיע, וזה הזהירו מן הכתוב שלא ללובשן במקום המזיעין כדכתיב (יחזקאל מד יח) פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע⁶³, והיה ארכו ל"ב אמה⁶⁴ [ורחבו ג' אצבעות- היינו גודלין (תפא"י בסדר מועד בבגדי

(ועטו"א מגילה דף כ"ח דהעלה דלכן ת"ח קודם לכהן דגם ת"ח איקרי כהן כדאיתא בנדרים דף צ' דשרי לומר צורבא מרבנן אני דכ' והכהנים בני דוד וכן יש ללמוד מהא דאמרין שם דהמביא מתנה לת"ח כמביא ביכורים):

⁶¹ ובערכין (דף טז עמוד א) מבואר שאבנט מכפר על הרהור הלב דמכפר על מקום שמונח עליו, ובירושלמי (יומא פרק ז) וכן בויק"ר (צו פ"י, ו) הובא שאבנט היה מכפר על הגנבים ואית דבעי מימר על העוקמנים. [פירש הפנ"מ: על הגנבים. שגונבין דעת הבריות והלבבות והאבנט היו חוגרין כנגד אצילי ידיהן שהוא כנגד הלב. על העוקמנים. דוברי שקר שמעקמין ומסבבים דבריהם נגד האמת ועל שם שהיו חוגרין באבנט ומעקמין ומסבבין אותו לכאן ולכאן וכדאמר ר' לוי].

⁶² עיין תוס' במנחות לז. ד"ה קיבורת.

⁶³ ועיין בחידושי הגרי"ז (מסכת זבחים דף יח:): שחקר בהך דינא דלא יחגרו ביזע אי הוי דין בחגירה דבמקום הזיעה אין חוגרים דשם אין שם חגורה, או דהוי דין במקום האבנט דמקום חגורתו הוא במקום שאין מזיעין ואי"ז דין בחגירה. והביא שם נפק"מ. עי"ש.

וע"ע בזבח תודה שנסתפק אי מעכב בדיעבד היכא שחגר במקום זיעה. עי"ש.

⁶⁴ כן איתא בירושלמי ס"פ בא לו, וטעם שהיה האבנט בגודל כזה גדול [שהוא שיעור 15 מטר שלנו] כתב לבאר בספר החינוך (מצוה צט) בזה"ל: משרשי המצוה, היסוד הקבוע לנו כי האדם נפעל לפי פעולותיו ואחריהם מחשבותיו וכוונותיו, והשליח המכפר צריך להתפיס כל מחשבתו וכוונתו אל העבודה, על כן ראוי להתלבש בגדים מיוחדים אליה, שכשיסתכל בכל מקום שבגופו מיד יהיה נזכר ומתעורר בלבו לפני מי הוא עובד, וזה כעין תפילין שנצטוו הכל להניח בקצת הגוף שיהיה לזכרון מחשבת הכשר. ואף על פי שגם הכהן היה מניח תפילין, לגודל ענינו היה צריך גם זה. ומן הטעם הזה נאמר שנתחייבו להיות אורך הכתונת על כל גופו עד למעלה מן העקב מעט, ואורך בית יד שלה עד פס ידו, והמצנפת ארכה שש עשרה אמה ומקיפה בראשו כדי שיראה אותה בכל עת שישא עינו, והאבנט שחוגר במתניו ארכו ל"ב אמה ומקיפו ומחזירו על גופו כרך על כרך ונמצא שמרגיש בו בכל עת בזרועותיו, שמתוך גבהו ברוב ההקפין הזרועות נוגעות בו על כל פנים. וכל זה ראה למה שאמרתי למודה על האמת, מלבד שיש בענין כבוד לבית ולעבודה בהיות העובד מלובש בלבוש מיוחד לעבודה, וכבר כתבנו כי בהגדלת הבית ובמוראו יתרככו שם לבות החוטאים וישובו אל ה'.

הקודש] וחגרו סביב גופו כרך על כרך כנגד הלב עד שגומרו וקושרו (עי' בערכין טו: תוס' ד"ה אבנט ועי' בדף טז. בשיטמ"ק אות יא), וכן קיבל יונתן בן עוזיאל מפי הנביאים ותרגום על לבביהן יסרון [ועי' בפ"ח מהלכות כלי המקדש במל"מ סי' יט].

סי' יא

אחר שחוגר האבנט (א) לובש (ב) המגבעות כדכתיב (שמות כט) וחבשת להם (ג) מגבעות.

ביאור

(א) **לובש**. והלבישה היה שהיה נוטה המגבעות מעט לאחורי הראש כדי שיוכל להניח תפילין של ראש, ולבישה זו בשעת עבודה מצוות עשה דכתיב (שמות כט, ח) 'ואת בניו תקריב והלבשתם כתנת וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעות והיתה להם כהונה לחקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו 'וכתיב (שמות כח, מג) והיו על אהרן ועל בניו בבואם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח וגו' (רמב"ם פ"ח הלי"ט מהל' כלי המקדש). (ב) **המגבעות**. היה חתיכת בגד פשתן לבן ודק ארוך ט"ז אמה והיה צונפו על ראשו כמין מגדל חד, ועי' בתפא"י בכללי בגדי קודש מה בין מגבעות של כהן הדיוט למצנפת דכ"ג ואיך לבישתן⁶⁵, ועי' בפ"ח הל"ב מהלכות כלי המקדש ורמב"ן פ' תצוה. והרמב"ם כתב שם דהמצנפת האמורה באהרן הוא המגבעות האמורה בבניו והוא כעין סודר ארוך ט"ו אמה רק שיש חילוק ביניהם בענין הצניפה הכ"ג היה צונף בה כמו שלופף על השבר אילך ואילך בצד הימין והשמאל של הראש, וכן משמעות דעת הרמב"ן בפ' תצוה. והראב"ד שם חולק וז"ל: א"א אני אומר אין מעשיה כמעשיה של זה - מצנפת ארוך הרבה וכורך אותו בכריכות הרבה ככריכת הישמעלים אבל מעשה המגבעות היא כעין הכובעים שלנו⁶⁶. (ג) **מגבעות**. והבגדים שלובש הכהן לעבוד בהן עבודתו לפני ה' מצותן לכתחלה שיהיו חדשים⁶⁷ ונאים

ועיין בתפארת ישראל (חולין פרק יא, טז) שכתב דנראה דבדיעבד סגי בארכו פחות מל"ב אמה, וכן משמע מתוס' [ערכין דט"ו ב' ד"ה אבנט] שכתבו שמקיפו ב' פעמים סביבו, משמע לכאורה דכן אורכו]. וזכה לכוון לזה בספר יברך ישראל (על זבחים י"ח):

⁶⁵ וכן בפ"י ר' חיים פלטיאל עה"ת (שמות פרק כח) כתב: מצנפת. דהוי כצניף בעלמא ואינו יכול להולמו בעבור הציץ, ושל הדיוט מגבעות דהוי הולמו. וק' איך היה יכול להולמו בעבור התפילין ונראה דמאחוריו הוי הולמו אבל כ"ג אינו יכול להולמו אפי' מאחוריו עבור פתיל תכלת של ציץ. ע"כ. וע"ע בדבריו לפכ"ט פס' ו.

ובס' פענח רזא (פרשת פקודי) כתב עה"פ ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש, כבר כתבנו בפ' תצוה כי של כהן הדיוט קרוי מגבעת ושל כהן גדול קרוי מצנפת, ואל יקשה לך ע"ז דביומא מצינו גבי פייס שקורא לשל הדיוט ג"כ מצנפת דאמר נוטל מצנפת של א' מהם, דלשון תורה לחוד ולשון חכמי לחוד ולכהן גדול נשאר מקום שני תפילין בין המצנפת ובין הציץ שהציץ הי' עולה למעלה לראש קצת כשיעור תפילין אחת ונשאר מקום אחד להניח תפילין אבל לכהן הדיוט הי' המגבעת עמוק ויורד למטה הרבה ותופס מקום של תפילין אחד (וזה שנקרא פארי מגבעות בעבור שתופס מקום א' של תפילין הנקראים פאר) ולא נשאר פנוי כ"א מקום א' לתפילין למטה והמגבעת שלו הי' קשור תחת הגרון כדכתיב וחבשת להם מגבעות ובמצנפת לא נשאר כן, מהר"ר משה. ע"כ. וכן בחידושי הריטב"א (דף עא:): כתב ע"כ ביתר אריכות עי"ש. וע"ע בתוס' בסוכה ה. מש"כ בזה. וכן תוס' ביומא יב: ד"ה אלא

⁶⁶ וז"ל התפא"י (כללי בגדי קודש): 'ולראב"ד (שם) לא היה לכהן הדיוט צניפה (בונד בל"א) רק כובע חדה למעלה, כעין (צוקקערהוט). וליוסיפון לרומיים, הי' בראש מצנפתו של כה"ג כפתור זהב'.

⁶⁷ ופירוש חדשים ביארו תוס' ביומא [י"ב] שנחשבים כחדשים עד שנה, ובתוס' ישנים שם כתבו שלא נודע מה השיעור. והר"ש [על תוס' צו ב' א'] כתב שנחשבים חדשים כל זמן שלא נשחק השער,

כדרך בגדי הגדולים דכתיב (שמות כט) ולבני אהרן תעשה כתנות ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת וכן איתא ביומא (עא) ובזבחים (י"ח) מדכתיב שמות (כט) ויעשו את הכתנות שש וגו' ואת מכנסי בד שש משזר וילפינן שיהיה של בוץ ומשמעותא מלשון בד דבר העולה מן הקרקע בד כבד ר"ל קנה יחידי של גרעין ואין ב' קנים עולים מגזע אחד וכן משמע מקרא (יחזקאל מד) בד שיהיו חדשים כמו שהיו בבד פשתן, בד שיהיו שזורים וחוטן כפול ששה. ומסיק בגמרא דיש מהם למצוה ויש מהם לעכב היינו הא דצריך להיות חדשים הוא למצוה דבדיעבד גם שחקים מותרים דכתיב ולבש לרבות את השחקים משוחקים קרי מה שכבר עבד בהן משך רב אך שיהיו שלמים ונקיים ולא מקורעים ולא מטושטשין, ושיעור הטשטוש הוא אפילו במשהו⁶⁸ מלוכלך בטיט כמו שמשמע מרש"י זבחים כיון שניכר הליכלוך פסול אף בדיעבד דאינו לכבוד (זבחים י"ח רמב"ם פ"ח הל"ד מהל' כלי המק') ואפשר דה"ה מקורעים אף דלא נזכר בהרמב"ם כמה שיעור הקרע שיהיה פסול בדיעבד⁶⁹ מ"מ משמע כיון שנראה הקרע פסול (ועי' בהקדמת תפא"י לס' קדשים פ"א סימן כ') והא דצריך שיהיו שזורים וחוטן כפול ששה ושיהיו של פשתן הוא לעכובא אף בדיעבד⁷⁰ עיין בהתורה והמצוה (פ' אחרי).

סי' יב

בגדי כהונה כשהוא לובש יהיה כמדת (א) קומתו של הכהן הלוּבש לא (ב) נגררות ולא (ג) מסולקות הרבה דכתיב (ויקרא ו') ולבש הכהן מדו בד ילפינן (ביומא כ"ג) מדו כמדתו היינו אורך הכתונת צריך להיות עד למעלה סמוך להעקב ואורך הבית יד שלו צריך שיגיע עד (ד) התחלת פס ידו ורוחבו כרוחב היד (רמב"ם פ"ח ה"ד והל' יז' מהל' כה"מ. יומא כ"ג ודף עב).

ביאור

(א) כמדת קומתו פרש"י (יומא כג) מדו כאן לימדך שיהא כתנות כהנים למדת קומתו. (ב) לא נגררות. על גבי קרקע: (ג) מסולקות. מן הקרקע מתוך שהם קצרים: (ד) עד התחלת

אבל אחר שנשחק ונראים חוטי שתי וערב בחוץ, נקרא ישן. ורבינו הלל [על תוס' שם] פירש שחדשים ביאורו שתהא אריגתן לשם קודש, (הערות חברותא זבחים שם).

⁶⁸ אמנם ראה במאירי [י"ב ב] שנקט שרק אם "נטשטשו מכל וכל" נפסלים. ובזבח תודה הגדיר מהו הרבה ומעט, שתלוי אם אדם מתבייש לעמוד בבגד זה לפני גדולים. ודייק כן "מדברי הרמב"ם ששנעשו צואין". וגם בתפארת ישראל [בהקדמתו "חומר בקדש"] נקט שרק לכלוך הרבה פוסל, ולכן תמה על מה שאמרו ביומא [נט א] שבהזאה לפניו נותן מלמעלה למטה כדי שלא יתלכלכו בגדיו, ומשמע שאף מעט פוסל, וכתב לדחוק שהקפידו שלא יתלכלכו אף אם אינן נפסלים, ובאמת כן משמע ממה שלא הביאו שם שחששו כן משום מטושטשין, ורק להלן [לה א] נקטו משום מטושטשין כי מדובר בהליכת הכהנים בתוך הדם שהוא לכלוך רב.

⁶⁹ ועיין במנחת חינוך (מצוה קנ) מש"כ לענין כמה השיעור.

⁷⁰ אולם הרמב"ם [פ"ח מכהמ"ק הי"ד] כתב כל מקום שנאמר שש או שש משזר צריך שיהא החוט כפול ששה, ומקום שנאמר בד אם היה חוט אחד לבדו כשר, ומצוה מן המובחר שיהא כפול ששה. וכתב הכסף משנה שהרמב"ם ביאר שאם נאמר רק "בד" חוט אחד מעכב ולמצוה צריך שיהיה כפול ששה. ורש"י סבר שאפילו במקום שנאמר רק בד משמעותו כפול ששה, ומעכב. וכתבו במנחת חנוך [צ"ט] ובמשך חכמה [ויקרא ט"ז? ד"ה כי] שלדבריו בגדי לבן ביום כפור ובגדי הוצאת הדשן יהיו כשרים בחוט אחד לפי הרמב"ם כי לא נאמר בהם אלא "בד". ולא שש משזר. (הע' חברותא שם)

פיסת ידו. (יומא שם) ע"ב) ואם היו ארוכין יותר על מדתו נגררות על גבי קרקע, או קצרים פחות ממידתו או שהיו כמידתו אך שהגביהן ע"י האבנט עד שנעשה קצרים עבודתו פסולה^{71 72}, ואם היו ארוכים והגביהן ע"י האבנט עד שנעשה כמדתו ועבד בדיעבד עבודתו כשרה.

סי' יג

צריך הכהן להזהר שלא יהיה דבר חוצץ בין הבגד לבשרו דכתיב (ויקרא ו') ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד (א) ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין הבגד לבשרו ואפילו (ב) נימא אחת או (ג) עפר מעט או כינה מתה כל אלו אם היתה בין בשר להבגד הוי חציצה ועבודתו פסולה (רמב"ם פ"י מהל' כלי המק' ועיי' כ"מ שם הל"ז. זבחים יט).

ביאור

(א) **ילבש על בשרו.** (זבחים יט). ואחרים מביאים דילפינן מקרא דכתיב (ויקרא טז) ומכנסי בד יהיו על בשרו דרשינן מזה שיהיו על בשרו בלא חציצה עיין בהתורה והמצוה פ' צו פסוק ג': (ב) **נימא.** דאתא מעלמא ונכנס בין בשרו לבגדו ופסול משום חציצה אבל אין הפסול משום יתור בגדים (רש"י שם) ומשום הכי אין הכהן מניח תפילין של יד בשעת עבודה דהוי חציצה בין בגדו לבשרו, אבל תפילין של ראש אם רצה להניח בשעת עבודה מניח⁷³. (ג) **עפר.** וכן צריך הכהן להזהר לכתחלה בשעה שלובש הבגדים שלא יהיה אבק

⁷¹ ובשו"ת תורה לשמה (סימן צט) הביא שנשאל במי שיש לו שני בגדים אחד חדש אמנם הוא קצר מעט, והשני ישן אמנם הוא כמדתו הי עדיף. + שאלה ראובן יש לו בגד שבת חדש אך הוא קצר מעט עליו ואינו כמידתו ורובא דעלמא אין לובשים בגד קצר כזה אך ימצא קצת בני אדם שלובשים בגד קצר כזה ויש לו עוד בגד אחר של שבת שהוא כמדתו ממש אך הוא ישן איזה מהם עדיף ללבושו לכבוד שבת כי יש אומרים לו החדש עדיף ואף על פי שהוא קצר מעט ויש אומרים לו הישן עדיף בשביל שהוא כמדתו.

תשובה: אותו הבגד שהוא כמדתו הוא יותר משובח ומובחר לכבוד שבת ואף על פי שהוא ישן יען כי בגד הקצר הוא גרוע הרבה ואף על פי שהוא חדש וכן מוכח מהגמרא דזבחים דף י"ח והיא הלכה פסוקה בהרמב"ם ז"ל בהלכות כלי המקדש פרק ח' הלכה ד' וז"ל בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים נאין ומשולשלין כדרך בגדי הגדולים שנא' לכבוד ולתפארת היו מטושטשין או מקורעין או ארוכין יתר על מדתו או קצרים פחות ממדתו או שסילקן באבנט ועבד עבודתו פסולה. היו משוחקין או שהיו ארוכין וסילקן באבנט עד שנעשו כמדתו ועבד עבודתו כשרה עכ"ל. ופירוש מטושטשין בטיט ופירוש משוחקין ישנים ע"ש. הרי לך להדיא דקצרים גריעי מישנים כי באלו עבודתו כשרה בדיעבד ובאלו פסולה. גם עוד כ"כ גריעי הקצרים שאע"פ שהם היו כמדתו ורק סילקן באבנט ונעשו קצרים ג"כ עבודתו פסולה. ומינה שמעינן לנידון השאלה הנז' דודאי זה ראובן ילבש לכבוד שבת אותו בגד הישן שהוא כמדתו ולא ילבש הקצר כי זה שהוא כמדתו נחשב מכובד יותר.

⁷² וכתב המנחת חינוך (מצוה צט) דפשוט שחייב מיתה גם כן כיון דעבודתו פסולה מחמת מחוסר בגדים א"כ דינו כמחוב"ב לכל הענינים.

⁷³ ואף על פי דכתיב בפ' תצוה ושמת המצנפת על ראשו וא"כ גם התפלה של ראש חוצצת, אך בציץ היה שערו נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפלין, ולכן ליכא חציצה, כמבואר בסוגיא כאן. (תורה תמימה).

בין בגדיו לבשרו אף שהוא דק מאד⁷⁴ וכן כינה אף שהיא חיה⁷⁵, ושלא תכנס הרוח בשעת עבודה בין בגדיו לבשרו עד שיתרחק הבגד מעל הבשר שצריך שיהיה הבגד נוגע בבשר⁷⁶, ולא יכניס ידו בין בגדו לבשרו אף שידו כגופו, ולא יצא שער ראשו למטה עד שנכנס בין כתנת לבשרו ולא יהיה בבגד נימא מדולדלת סמוך לבשרו דכל אלו בעיא דלא איפשטא

⁷⁴ ובמגן אברהם (סי' כ"ז ס"ק ד') הביא הך בעיא דהכא. וכתב שמפני זה כתב הרוקח שיש לגלח השער שעל הצואר שלא יהא חוצץ, ולא נהגו כן, אבל בכנה מתה ועפר יש ליזהר, דבזה לא איבעיא לן כלל. והשל"ה כתב שיש לרחוץ מקום התפלין עכ"ל המגן אברהם.

וכתב שם המחצית השקל ושאר פוסקים דמכאן תוכחת מגולה לאלה שהם מגדלין בלורית, ועי"ז הוו אותן שערות חציצה בין הראש להתפלין, שכיון שהם גדולים יותר מהרגיל, ליכא למימר בהו היינו רביתיהו, ופשיטא שהן חוצצין.

בבית הלוי [ח"א ג, ג] כתב שאף על פי שרוח אינה חפץ החוצץ, דנה הגמרא לפסול משום שהבגד אינו "על בשרו", ונקט שדין זה נאמר דוקא בכתנת ומכנסיים שדינם ללבשם "על בשרו", ולא בשאר בגדים שלובשם על גבי בגד אחר, ולפיכך אם יחצוץ דבר בין הכתנת לאבנט, לא יפסול, כי לא נאמר דין חציצה בבגדים, אלא חסרון בלבישת הבגדים שדינם להיות "על בשרו", ולא מובדלים ממנו. וכן משמע מדברי הרמב"ם [פ"י מכה"מ ה"ז] שנקט שהרוח הרחיקה את הבגד מעליו, ומשמע שעצם הרוח אינה חוצצת. ובאבן האזל [פ"י מכה"מ ה"ז] תמה על ביאורו מדברי הירושלמי [עירובין ס"ד א] "שלא יחצוץ בינו לבין בגד, ולא בין בגד לבגד" והסיק מכך שנחלקו הבבלי והירושלמי אם הבגדים העליונים נחשבים כלבושים "על בשרו" כי מין במינו אינו חוצץ, אך דבר אחר יחצוץ ביניהם, או שאין בבגדים פסול חציצה, אלא חסרון "על בשרו" שנאמר בכתנת ומכנסים בלבד, שהרי דין האפוד למעיל יש רוח ואינו פוסל. ובספר הליקוטים [שבסוף רמב"ם מהדורת פרנקל] הובא לתרץ בשם הגר"מ בשם הגר"ז, ששני דיני חציצה נאמרו בבגדי כהונה, ובין בגדו לבשרו הוא חסרון ב"על בשרו" ואפילו רוח חוצץ, ואילו בין בגד לבגד הוא חסרון בסדר לבישת האבנט על הכתנת, ובזה פוסלת רק חציצת בגד, כי בחציצת רוח או נימא נחשב לבוש כדרכו וכדומה לזה יש לומר על פי דברי הגר"ז לעיל, שבגד אחר פוסל משום שנוספה "לבישה אחרת" על בשרו. (הע' חברותא לזבחים ט).

⁷⁵ ובאור שמח (הלכות איסורי ביאה פרק ד, ה) העיר דיש להבין מדוע גבי טבילה אמרו דמיעוט המקפיד אינו חוצץ, אף על גב דכתיב ורחץ במים כל בשרו, אפילו הכי רובו ככולו, ומדוע גבי בגדי כהונה תמן אמרו דמיעוטו ג"כ חוצץ (עירובין קג, ב) ולכן אפילו נימא אחת חוצץ יעו"ש, ובאמת רש"י פירש (שם ד, ב ד"ה רובו) דבגופו אפילו כל שהוא חוצץ, וכבר השיגו תוספות (שם ד"ה דבר תורה) עליו, אכן טעמא בעי מדוע גרע מטבילהוכי ונראה, משום דבטבילה דבעי שיהא כל גופו במים, בזה רובו ככולו, וגדולה מזו אמרו בנזיר, דאם גילח רוב ראשו הוי ככולו, וצריך קרא לעכב, יעו"ש נזיר מ"ב ע"א, ופירושו, דלא מבעי בהכשר כמו טבילה רובו ככולו, רק במצוה לחודא דתגלחת נזיר אינו מעכב סגי ברובה, יעו"ש, משום דבעי לגלח ראשו, וכי עביר רוב מקרי שראשו מגולח, אבל כאן בבגדי כהונה דמכנסים ילבש על בשרו כתיב, ויכול להיות דנגד הגוף בכללו אין זה רוב, דמקום המכנסים אינו רוב הגוף, ואם תאמר דרוב מקום המכנסים בעי שיהא בלא חציצה, זה אינו, דבמכנסים לחודא לא נגמרה מצות הלבישה, רק בצירוף כל הבגדי כהונה, וחזינן דעל מיעוט לבישה דבגדים, דהוי חדא מצוה, דבלא כל הד' בגדים הוו מחוסר בגדים, ומצוה של לבישה לא נגמר רק שיהא כל הגוף לבוש בהבגדים, ובכ"ז אם יש חציצה ברוב מקום מכנסים, דהוי מיעוט נגד כל הגוף, וכל הלבישה של הגוף בכללו, חוצץ בבגדי כהונה, א"כ תו הקפידה תורה גם על מיעוט, ודוק.

⁷⁶ כתב החיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' כ"ז אות א') דלא מטעם חציצה אתי עלה, אלא משום דכתיב על בשרו, מי נימא דעל בשרו לא אתא אלא שלא יהא דבר חוצץ, או דלמא אף רוח דלא חייץ, סוף סוף אין הבגד על בשרו ממש, דהא הרוח מבדיל הבגד מעל בשרו, וכמו שכתב רש"י שם, נכנסה לו רוח בבגדו והבדילתו מעל בשרו בשעת עבודה, והה"ד בתפילין דהוי כבגדי כהונה להרא"ש עכ"ד. וע"ע בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' מ"ו ס"ק ג'). עוד ראה בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן מב) מש"כ בהקשר לזה. ולענין מים אי חוצצין עיין ברכ"י בריש הל' תפילין מש"כ בזה.

בגמרא לפיכך פסק הרמב"ם שלכתחלה צריך ליזהר בהן⁷⁷. (רמב"ם פ"י מהלכות כלי המקדש הל' ו ז).

סדר לבישת בגדי כה"ג

סי' יד

כהן גדול אחר שחוגר האבנט היה לובש המעיל מעל לכתונת והאבנט כדכתיב (שמות כח) 'ועשית את (א) מעיל האפוד כליל תכלת' וכתוב 'והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו וגו' (רמב"ם פ"י ה"ג מהל' כלי המקדש. ופ"ט הל' ג).

ביאור

(א) המעיל היה כולו תכלת וחוטיו כפולים י"ב והיה עשוי מחתיכת בגד אחד שארכו פעמיים כגובה הכהן, ונקב רחב כמלא הראש באמצעיתו⁷⁸, וכשמכניס הכהן את ראשו שם

⁷⁷ ואמאי בדיעבד כשר הא ספיקא דאו' לחומרא עיין כס"מ ומהר"י קורקוס, וערוה"ש העתיד וקה"י (סי' מד, ד).

⁷⁸ וכתב הרמב"ם שלא היה לו בית יד ובכסף משנה שם כתב: ומ"ש ואין לו בית יד כתב הראב"ד א"א זו מנין לו עכ"ל. והנה הרמב"ן בפירוש התורה כתב כדברי רבינו ואפשר דבאי זו ברייתא מצאו כן. ומ"ש אלא נחלק לשתי כנפים כתב הראב"ד וגם זו מנין לו עכ"ל. וגם בזה פירש הרמב"ן כדברי רבינו. ועיין באור שמח.

היה כנף אחד לפניו וכנף אחד לאחוריו כתמונת ציצית כנפות שלנו⁷⁹ ⁸⁰ והיה מגיע עד למטה קצת למעלה מהכתונת, וע"ב פעמוני זהב תלויים בשולי המעיל⁸¹ להרמב"ם שלשים וששה פעמונים⁸² בכנף שלפניו, וכן בכנף שלאחוריו, וכמין רמון עשוי מתכלת וארגמן ותולעת שני תלוי בין כל פעמון לחבירו, וזה המעיל לובשו על הכתונת והכתונת נראה מתחתיו. (ב) **האפוד**. הוא ארוג כמו החשן ועשוי כמין (שירצע) (פארטאך) ולובשו הכה"ג מאחוריו תחת אצילי ידיו (עלינבויגין) ארכו מתחת אצילי ידיו עד למעלה מהעקב, ורחבו כרוחב הגב מכתף לכתף. וב' ידות יוצאין מראשו לרוחב האפוד מכאן ומכאן כמין חגורה שחוגר הכה"ג את עצמו בהן וקשורין יחד לפניו והוא היה נקרא חשב האפוד. ותופר עוד בב' קצוות שלמעלה באפוד ב' כתפות שארוגים כמעשה האפוד. והב' כתפות הנ"ל משולשים מאחורי

⁷⁹ וכן בס' מעשי למלך (הלכות כלי המקדש פרק ט) כתב שמהרמב"ם משמע שהמעיל לא הי' כחלוק רק נחלק לשני כנפים מסוף הגרון עד למטה ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון לבד וכן משמע ממה שבא תמיד אצל מעיל לשון עטי' והוא עוטה המעיל על שמתעטף בו ואומר ויחזק בכנף מעילו מבואר שהי' לו כנפים שהאפוד הוא לבוש בו מאחוריו והמעיל מכסה מלפניו ומשלים את האפוד ועי"ז נקרא מעיל האפוד וכ"כ הרמב"ן, אבל לפירש"י פ' תשא הי' האפוד נתון לחגורה. ע"כ. וז"ל רש"י שם: 'הוא כמין חלוק וכן הכתונת, אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון'. והרמב"ן טען עליו שהוא מין לבוש אחר. והרא"ם הביא ראיה לדברי רש"י מדכתיב גבי תמר [ש"ב יג, יח] ועליה כתונת פסים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים ע"ש. וראה בפנים יפות שהביא עוד ראיה לרש"י.

ונביא אף את לשונו של התפארת ישראל (כללי בגדי קודש של כהונה) שכתב: 'המעיל כולו תכלת, וחוטיו כפוליי י"ב. ולרמב"ם (פ"ט מכלי המקדש) הי' עשוי מחתיכת בגד אחד שארכו פעמיים כגובה הכהן, ונקב רחב כמלא הראש באמציעתו, וכשמכניס הכהן את ראשו שם, יהי' כנף א' לפניו וכנף א' לאחוריו, כתמונת ציצית כנפות שלנו. ולראב"ד שם וכמו כן לרש"י (פ' תצוה), הי' כעין כתונת בלי ארמעל. ולכל הדעות הי' מגיע עד למטה, קצת למעלה מהכתונת. וע"ב פעמוני זהב תלויים בשולי המעיל, לרמב"ם ל"ו פעמונים בכנף שלפניו, ול"ו בכנף שלאחוריו. וכמין רמון עשוי מתכלת וארגמן ותולעת שני תלוי בין כל פעמון לחבירו, כך היא דעת רש"י (זבחים דפ"ח ב') וכ"כ הרמב"ם. אמנם לרמב"ן ובעל העקידה ור"י אברבנאל, היה כל פעמון נתון תוך הרימון. וכן פליגי נמי בזה המפרש ותוס' (קנין דכ"ה א'). וזה המעיל לובשו הכהן על הכתונת, והכתונת נראה מתחת המעיל. ואח"כ לובש חושן ואפוד עליו. ע"כ. [ובמנ"ח מצוה צט כתב דבכ"מ הביא קצת ראיה לד' רש"י והר"מ דהיו הפעמונים בין הרמונים ולא בתוכם וע' בתיו"ט פ"ד דנגעים וברע"ב שם].

⁸⁰ וקשה אמאי לא הטילו ציצית במעיל של הכה"ג, ובשלמא לשיטת רש"י שלא היה פתוח מצדדיו ניחא, אך לר"מ שהיה נראה כציצית שלנו קשיא, והמנחת חינוך (מצוה צט) מביא ששאל שאלה זו כמה מגדולי הדור, ולא פירשוהו. והוא עצמו מיישב, כיון שלא היה בגד פרטית שלו, והרי נאמר: "גדילים תעשה לך על ארבע כנפי כסותך", כסותך ולא שאולה. אולם ידוע כי רבים מהאחרונים דוחים תירוץ זה דהא בגד שאול חייב מדרבנו, וכן מוכיחים שנקרא שלו לכמה ענינים, והאריכו בביאור דבריו (כגון מנחת כהן, תיבת גמא, שפתי צדיק פ' תצוה, מנחת סולת ועוד). ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' ט"ז) כתב ליישב עפ"ד התוס' במנחות מ: ד"ה תכלת שכתבו לחדש, דבגדי כהונה לא חשיבא בגדים הנלבשים לצורך הנאת לבישה ע"ש, וכ"כ התוס' בנדה (ס"א ע"ב ד"ה אבל וכו') דאין חיוב להטיל ציצית אלא לבגד שיש בו הנאת לבישה דוקא ע"כ. וא"כ הקושי' לא קשה מעיקרא ודפח"ח ודו"ק היטב. (הובא בס' דף על הדף מנחות שם). [ודרך אגב ראיתי מעירים שאולי לפי"ז נבין מאי דאיתא בתנחומא ריש פ' קרח טלית שכולה תכלת חייבת בציצית שאולי לכוון לקנטרו על מלבוש המעיל שנעשה כדוגמת הציצית ולא קבעו בו ציצית].

⁸¹ וראה בבעל הטורים (שמות פרק כח) שכתב: 'פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על'. בגימטריא הם שבעים ושתיים:

⁸² ובתוך פעמוני הזהב היו ענבלים, ובעת הליכתו של הכהן הגדול היו הפעמונים מצלצלים, כמו שנאמר: "ונשמע קולו בבואו אל הקודש. [וללמדך דרך ארץ, שלא יכנס אדם לביתו בפיתאומיות, אלא ישמיע קול לפני שהוא נכנס. רשב"ם פסחים קיב.

הכהן על הכתפות של הכהן עד לפניו עד חשב האפוד שמחוברים שם בהחשב ועל ב' כתפות הנ"ל קבוע בכל אחד נגד כתף הכהן, אבן שוהם מרובע במשבצת זהב וחוקק בכל שוהם ו' שמות מהי"ב שבטים לרש"י ששה על כתף זו וששה האחרונים על כתף האחר, ולהרמב"ם ראובן בזו ושמעון בזו וכן כולם ובב' משבצות שבכתפות הנ"ל היה בכל אחד טבעת זהב אחד בשפת משבצת האבן השוהם שבכתף ממול החשן ולתוך אותן ב' הטבעות מכניסין ב' השרשרות שבב' זוית העליונות של החושן ע"י גבעול זהב קטן שהיה בקצה גבול כל שרשר. שאורך כל גבעול היה יותר מרוחב חלל הטבעת ומכניס הגבעול הזה לתוך הטבעת ומחזיר הגבעול שיהי' מונח לרוחב חללו של טבעת כדי שלא יחזור ויצא מהטבעת. ועוד היה טבעת זהב בכל כתף למטה במקום שמחובר הכתף אל חשב האפוד אל מול פני הכהן ומכניס תוך אותן ב' הטבעות ב' פתילי תכלת פתיל בכל טבעת, וחזור ומכניס ב' פתילין הללו בב' טבעות שבב' זויות התחתונות של החושן, וקושר ע"י כל פתיל ב' הטבעות יחד. דהיינו טבעת שבכל תחתית כתף עם טבעת שכנגדו בתחתית החושן. למען לא יזח החושן ממקומו מדמחובר בכתיפות למעלה ע"י השרשרות, ולמטה ע"י הפתילים [כל זה מועתק מתפארת ישראל בסדר מועל בכללי בגדי קודש ומהרמב"ם פ"ט מהל' כלי המקלש]: (ג) **והחושן**. היה חתיכת בגד מרובע ארוג אשר ארכו אמה ורחבו חצי אמה⁸³ וכפלו לשנים [נמצא שהיה ארכו חצי אמה על חצי אמה מרובע] ומניח בין כפלו האורים והתומים [לרש"י ותרגום יהונתן בפרשה תצוה הוא שם המפורש שעל ידי שהונח שם היה בכח אלקי האותיות שבאבני החושן בולטות כפי התשובה הצריכה לשאלה השואלים לכהן שלובשן כדאיתא יומא (עג ע"ב) וכך כתב הרמב"ן ומזרחי ושאר גדולי המפרשים עיין בתפארת ישראל בסדר מועד בכללי בגדי קודש] וקובע ד' טבעות זהב בד' זוית החושן בב' טבעות שלמעלה תולה ב' שרשרות זהב, וכל שרשר תלוי במשבצת אחד שבכתפות האפוד בימין והב' בשמאל. וע"י היה החושן על לב הכה"ג תלוי בב' משבצות שבב' כתפות האפוד, ובב' טבעות שלמטה בחושן נותן בכל אחד פתיל תכלת לקשור על ידן את החושן ג"כ למטה בחשב האפוד ולפיכך נקרא מעיל האפוד שחוגרו באפוד. (ד) **במצנפת**. המצנפת של כה"ג או של כהן הדיוט לא היה כמין כובע רק חתיכת בגד פשתן לבן ודק ארוך ששה עשר אמות [רמב"ם פ"ח הל' י"ט מהל' כלי המקדש] וכה"ג צונפו כלופף על השבר אילך ואילך בצדדי הימין והשמאל שבראש, וכן כתב הרמב"ם (שם הל' ב') וכן משמע דעת הרמב"ן פ' תצוה⁸⁴, אמנם תוס' גיטין ז ע"א סוכה ה' ע"א וסמ"ג (סי' קע"ג) כתבו שהכהן הדיוט שלא לבש הציץ והיה יכול ללבוש התפילין במקום הציץ לכן היה צניפה שבראשו גדול משום שהיה מתחיל לצנפה בעומק המצח למעלה וסמוך להתפילין ולפיכך נקרא מגבעות, אבל הכה"ג מחמת שלבש הציץ ולמעלה מן הציץ לבש

⁸³ ועיין בשל"ה הק' בשער האותיות אות ק' (בעניני אכילה סעי' ו') שכתב בזה"ל: כי הידים אשר אוחז בהם המאכל והמשקה הם רומזים על התורה והעבודה כמ"ש רז"ל שכל אחד מאלו האצבעות נתייחד למצוה, זרת למדידת החושן, קמיצה למנחת כהן, אמה לכלי המשכן והבנין, אצבע להזאה, גודל לבוהן אהרן והמצורע וע"ש עוד רמזים.

⁸⁴ שכתב: המצנפת היא כמין צניף שצונף בו את ראשו. מגלגל ומחזיר מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל ומצנפת של כהן גדול אינה קרויה מגבעת בשום מקום. אבל בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעות. ואף היא מצנפת היא. אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפלים עליו כמין מגבעת שהוא כובע. כדברי אונקלוס כו'. בחילוף כ"ף וגימ"ל באותיות גיכ"ק. ולפי שהמגבעת כמו מצנפת הזכירו חז"ל תמיד בכהן גדול. ובכהן הדיוט מצנפת וכו'.

התפילין, לכן היה מוכרח לדחוק הצניפה לאחורי הראש ולכן היתה קטנה, ולהכי קרי ליה מצנפת, ולראב"ד לא היה לכהן הדיוט צניפה רק כובע חדה כעין צוקר הויט, ועיין בראב"ד שם פ"ח ה"ב ות"י שם כי כל הענין מובא בת"י בסדר מועד בכללי בגדי קודש. (ה) ושערו. שערו של כה"ג היה נראה בין ציץ שעל מצחו ומצנפת על הראש ואינה מחזקת עד המצח אלא מקום התפילין נראה בגובה הראש מקום שמוחו של תינוק רופס (רש"י ערכין ג: ד"ה ציץ) ששם מניח תפילין, הלכך ליכא חציצה דשערו היה נראה וליכא משום חציצה, ומהכא משמע שהיה נתון על גובה הראש ולא על מצחו ממש אלא במקום שער בגובה הראש (שיטמ"ק), וכן איתא בזבחים (יט.) כתיב ושמת מצנפת על ראשו (שמות כ"ט) תנא שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין. וכן היה סדר לבישת הציץ על המצנפת. הציץ היה טס זהב רוחב ב' גודלים מקיף מאוזן לאוזן [כן איתא בסוכה ה' ה"א ציץ דומה כמין טס של זהב ומוקף מאוזן לאוזן] (ועיין תוס' ד"ה ואל יוכיח) והיה כתוב עליו באותיות בולטות קודש לה' בשם (יוד קה ויו קה) והציץ נקוב ב' נקבים בב' קצותיו ולרש"י [בחומש שמות כ בפסוק ל"ו ולראב"ד שם פ"ט הל' ב'] היה עוד נקב באמצע שפתו העליונה. ובכל אחד מהג' נקבים הנ"ל מכניס פתיל תכלת וכשמניח הציץ על מצחו לוקח הפתיל שמצד זה והפתיל שמצד זה ומחזירם למול ערפו ומזיר גם הפתילה שבאמצע הציץ למעלה מהמצנפת וקושר כל הג' פתילים לאחוריו יחד כנגד ערפו כל אחד מהפתילים היה רחב ב' אצבעות כרוחב הציץ, וכתב הת"י שהפתיל שבאמצע הציץ לא היה באמצע הציץ ממש דא"כ איך היה יכול להניח תפילין למעלה מהציץ על השער בין ציץ למצנפת כדאי' בזבחים יט. ואפשר כשהיה מניח תפילין היה כופף הפתיל האמצעי קצת למן הצד, וכן היה לובש הציץ הכהן לקיים בזה מה דכתיב (שמות כט) ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת וכתיב (שמות כח) יהיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון לפני ה' וכתיב (ויקרא טז) ומצנפת בד יצנף, וכתב עוד הת"י שהפתיל הרחב שבאמצע עם ב' הפתילים שמהצדדים הם נקראים יחד כפה של צמר שהיתה מונחת בראש כה"ג שעל ידה הציץ נתון על מצחו ונקרא כך מפני שכל הפתילים הללו כשהן קשורים יחד לאחורי הראש הם כתמונת כפה היא כובע עגולה של נשים וזה שזכרוהו חז"ל חולין (קל"ח ע"א) והבאנו לעיל כפה של צמר היתה מונחת בראש כה"ג שעליה הציץ נתון לקיים מה שכתוב ושמת אותו על פתיל תכלת.

סדר הפייסין

סימן טו

אחר שהכינו הכהנים (א) בהשכמת הבוקר בטבילה ובלבישת הבגדים כראוי היו ממתנינים על ביאת הממונה שעל הפייסות וכשהממונה בא (ב) דופק בנחת בתחילה על הכהנים אשר הם בבית המוקד והם פותחים לו אומר (ג) להם מי שטבל והכין עצמו לתרומת המזבח (ד) יבוא ויפייס הפיסו זכה מי שזכה (רמב"ם פ"ח הל' א' מהל' בית הבחירה. תמיד פ"א מ"ב. יומא כ"ה).

ביאור

(א) **בהשכמת הבוקר**. כאשר ביארנו בסדר לבישת הבגדים שהיו הכהנים עומדים בהשכמה כל מה שיוכלו קודם שיבא הממונה שעל הפייסות שמא יבוא הממונה קודם הרבה ויצטרך להמתין עליהם עד שיטבלו וילבישו בגדי כהונה שלא היה עת קבוע לביאת הממונה בכל יום פעמים בא קודם קריאת הגבר ופעמים לאחר קריאת הגבר: (ב) **זופק**. דמפתחות של שערי הר הבית היה לו ועל דלת של בית המוקד היה מקיש בנחת שיפתחו לו: (ג) **אומר להם**. לכהנים של אותו בית אב: (ד) **יבוא**. היינו בחצי בית המוקדה בנוי בקודש דאין מפילים פייסות אלא במקום קודש דילפינן זה מקרא מדכתיב (תהלים נ"ה) בבית א' נהלך ברגש, ואע"ג דשאר הפייסות היו בלשכת הגזית כדאיתא ביומא (כ"ה ע"א) התם ה"ט דשאר הפייסות היו הכהנים עוסקים סביב למזבח במזרח העזרה וקרובים ללשכת הגזית שהיה ג"כ במזרח העזרה להכי פייסו בגזית אבל הכא היו הכל כנוסים בבית המוקד שבמערב העזרה וטריחא מילתא ללכת לגזית ואיכא נמי בבית המוקד מקום מקודש להכי פייסו בבית המוקד (מפרש ות"י), ועוד דבעזרה אי אפשר לפייס דאין נכון לעמוד בעזרה בלא מצנפת ואיתא ביומא (כ"ה פ"א) דהממונה בא ונוטל מצנפת של אחד מהם⁸⁵ ויודעים שממנו פייס

⁸⁵ וקשה דהיאך לא חשו לעבוד הכי בגילוי הראש וכתב בש"ות יבי"א (חלק ו - אורח חיים סימן טו) דלכא"ו משמע מכאן, שמותר לעמוד בגילוי הראש אפי' בהר הבית. וכן הביא ראיה זו המגן אברהם (סי' רפ"ב סק"ח) שאין איסור בגילוי הראש בעומד או ביושב. ע"ש. וכ"כ מדנפשיה הבית מאיר (בסי' ב) ע"ש. וכרגע נ"ל ספר טעם מגדים וראיתי (בסי' ב) שדחה ראיה זו שהיה כובע קטן תחת המצנפת. וכיו"ב כתב השד"ח (מע' ג כלל ע"א). ע"ש. ואין להקשות לדבריהם ממ"ש התוס' (יומא כה סע"א), תימה, כיון דבעינן פייס בקודש אמאי לא היו מפייסין בעזרה עצמה דקדישא טפי, ואומר ר"ת שכוין שנטל מצנפתו של אחד מהן גנאי היה לעמוד בלי מצנפת בעזרה. עכ"ל. ואם איתא שהיה כובע קטן על ראשם תחת המצנפת, מאי גנאי איכא, אי מהא לא איריא, לפמ"ש המגן גבורים (סי' צ"א סק"ג) בשם המאירי, וז"ל: ראיתי בבהכ"נ שיש שמסירים הסרבל מעליהם והכובע שבראשם ונשארים לפניו יתברך בכובע קטן כאשר הם עומדים בביתם, ואומרים זמירות וברכות ק"ש, משום החום, אף על פי שאין דרך לעמוד כך במקום גדולי המקום, ובודאי דחיצפותא מקרי, ע"כ. ולפ"ז אכתי גנאי הוי לעמוד בכובע קטן במקום הקודש. ומ"מ נ"ל שאין דחיה זו נכונה, שהרי אמרו שם (כד:), בבגדי קדש היו מפייסין, דאי אמרת בבגדי חול אגב חביבותא מקרי ועבדי עבודה. וכ"פ הרמב"ם (רפ"ד מה' תמידין), וא"כ בודאי שלא היה כובע קטן תחת המצנפת, דהו"ל יתור בגדים במקום בגדים שאפי' נימא אחת חוצצת (עירובין קג:). וכן פסק הרמב"ם (פ"י מכלי המקדש ה"ה וה"ו) שאם לבש ב' כתנות או ב' אבנטים ועבד ה"ז חילל וחייב מיתה ביד"ש, ע"ש. וע"ע בזבחים (יט סע"א) שאף במקום מצנפת הויא חציצה. ע"ש. וא"כ אכתי יש לגזור דמשום חביבותא מקרי ועביד עבודה ויבא לידי חיוב מיתה. (וכיו"ב כ' השאג"א ס"ס כט). ודוחק לומר שהיה כובע קטן ביד המפייס כדי לתת בראשו של העומד בלי מצנפת, אין אלו אלא דברי נביאות. שו"ר בפמ"ג א"א (סי' ב סק"ו) שג"כ דחה שהיה כובע קטן על ראשו. ע"ש. וליתא כנ"ל. (ובס' דברי זאב ח"ה ד"יג ע"ב) כתב שאחד הביא לו ראיה מיומא (כה) כנ"ל, וכ' שטעה ולא הבין הגמ', דמצנפת הוא כובע גדול, ולמטה ממנו היה כובע קטן שנשאר עליו. ע"ש. ולא ראה דברי המג"א והבית מאיר שהם בעלי הראיה, וכבר כתבנו שאין לדחות שהיה שם כובע קטן. והב"ח (סי' ב) דייק מד' הרמב"ם (פ"ה מה' דעות) שת"ח אינם מגלים ראשם, משמע אפי' פחות מד' אמות, ושכן מוכח ממ"ש במורה נבוכים (ח"ג פרק נב): וגדולי חכמינו ז"ל היו נמנעים מלגלות ראשן להיות שהשכינה חופפת על האדם ומסוככת אותו וכו'. הרי שלא חילק בין כדי ד' אמות לפחות מזה. והבכור שור בחי' לשבת (ק"ח): הביא ד' המג"א שהוכיח מיומא (כה) דעמידה מותרת בגה"ר, ודחה שי"ל שהרמב"ם יסבור כתי' הב' שבתוס' שם, וס"ל שכשהממונה נטל המצנפת מעל ראשו היו חבריו מכסים ראשו בידיהם וכו', ולכן העיקר לאסור בכל גוונא. ע"כ. ובאמת שלפ"ד הרמב"ם לא הוצרך לכך, שהרי מבואר ברמב"ם (רפ"ד מה' תמידין) שמיד שהיה נוטל המצנפת מעל ראשו היה מחזירה, שלא היה נוטלה אלא לסימן בעלמא שממנו מתחיל למנות, אלא דהתוס' לא ס"ל הכי. וכ"כ התוס' יום טוב (רפ"ב דיומא) ד"ה הצביעו. וע"ע בשו"ת די השב (חאה"ע סי' ד) ד"ה ולעיקר. ע"ש. וגם דוחק לומר שאע"פ שהיו חבריו מכסין ראשו

מתחיל (מפרש. הראב"ד) [אך בהרמב"ם שם ס"ד הל"א איתא דתיכף היה מחזיר על ראשו המצנפת⁸⁶]. אי נמי משום דבשאר הפייסין היה צריך שיהיה זקן מסנהדרין יושב אצל הפייס כדאיתא (ביומא שם כ"ה) כדי לשפוט על כל דבר שארע להם בהפייס להכי פייסו בגזית משא"כ בתרומת הדשן שהיו מפייסין בלילה ועדיין לא היו הסנהדרין בגזית [שלא היו שמה רק מעת סמוך קודם הקרבת התמיד השחר עד שהקריבו תמיד של בין הערבים (סנהדרין פ"ח)] משום הכי היה הפייס הראשון בחצי בית המוקד הבנוי בקודש וכן משמע פשוט המשנה, אבל הרמב"ם פ"ח הל' י"א מהל' תמידין ומוספין כתב דלא היו מפילין הפייסות תיכף בביאת הממונה כי אם מקודם היו מבלשין העזרה ואח"כ באו ללשכת הגזית ושם היו מפייסין ב' פייסין הראשונים עיי"ש בפ"ח הל' א' מהל' תמי' ומוס' דגם הפייס הראשון היה בלשכת הגזית היינו אחר הלבשת העזרה העמידו עושי חביתין לעשות חביתין ובאו אח"כ ללשכת הגזית לפייס הא' והב' וכן כתב הראב"ד בפירושו על תמיד אך בשם תוס' הצרפתים כתב דס"ל דפייס הראשון היו בבית המוקד וכן כתב הרא"ש על התמיד.

בידיהם הו"ל גנאי לעמוד כן בלי מצנפת. ובאמת שהגאון מהרא"י הובא בלקט יושר (עמוד לא) הביא דברי התוס' יומא הנ"ל, וכתב, שמכאן משמע שאין לעמוד בגילוי הראש בבהכ"נ, דחשיב בהמ"ק מעט (ע' מגילה כט), ומקודש כמו העזרה שמקריבים בתוכה. ע"כ. ובכובע קטן או בכיסוי יד של חבירו לא מסתבר לאסור בבהכ"נ. (וע' בתה"ד סי' י'). ועכ"פ דעת הרמב"ם לדינא שמותר גם להזכיר שם שמים בגילוי הראש. עיי"ש. וע"ע במש"כ בח"ט סי' א. עיי"ש.

⁸⁶ ובתפארת ישראל (בועז מסכת יומא פרק ב) כתב להעיר דמ"ש תוי"ט הכא. דלרמב"ם שכו' [בפ"ד מתמידין] נוטל מצנפתו ומחזירו. ר"ל לאלתר. לא זכיתי להבין דאם מחזירו לאלתר. א"כ לא הי' נטילת המצנפת סימן רק ממי יתחילו למנות. וא"כ ל"ל נטילת המצנפת כלל. הי' לו להממונה להורות באצבע. או לומר בפה ממי יתחילו למנות. אע"כ דנטילת המצנפת היה לסימן שמא יארע קלקול בשעת המנין. ויצטרכו להתחיל למנות מחדש. וכשיסתפקו ממי התחיל המנין. יראו כולן הסימן שבראשו שאין בו מצנפת. ואי כרתוי"ט שמחזירו מיד בראשו. ק' שמא ישכחו גם זאת. ממי נטל המצנפת. ומה סימן הי' להן אז. וכן משמע בירוש' הכא. שהסימן הי' ממי נטל המצנפת. ומה סימן הי' להן אז. וכן משמע בירוש' הכא. שהסימן הי' ממי התחילו למנות. דקאמר מגביה מצנפתו של א'. והן יודעין שממנו הי' הפייס מתחיל. עכ"ל. מדקאמר הירושלמי "היה" ולא קאמר "יהיה", משמע דהסימן היה שמא יארע קלקול במנין. וידעו ממי "היה" הפיס מתחיל. וכן משמע נמי מתוס' כאן [דכ"ה א' ד"ה והא']. שכתבו דלהכי לא הפיסו בעזרה. מדגנאי לעמוד שם בגלוי ראש. עכ"ל. משמע מדבריהן. שכל זמן הפייס עומד בגלוי ראש. דאל"כ אין כאן גנאי ברגע קטנה שגלו ראשו. ואי נימא דלרמב"ם לא היה עומד בגלוי ראש בזמן הפייס. ואפ"ה לא יחלוק על הירושלמי הנ"ל דקאמר היה. נ"ל טפי. דמ"ש הרמב"ם נוטל מצנפתו ומחזירו. ר"ל שמהפך ומחזר אחורי המצנפת של כהן למול פניו. כדי שיהיה להן לסימן עד אחר הפייס וכדאמר ר"י במ"ק [דכ"ו ב'] מחזירו לאחוריו. יע"ש. אמנם לכאורה צ"ע לע"ד. למה הוצרכו לכל הטורח הזה. ולא עשו קלפי וגורלות. וכמו שהטילו חלשים על המנות במקדש [כשבת פכ"ג מ"ב]. ונ"ל משום דכל גורל אפשר בב' אופנים או שיכתבו שמות האנשים על הפתקאות שבקלפי. ואדם א' יוציא פתקא פתקא מהקלפי. וכל העולה ראשון יזכה ראשון וכן שני וכו'. אמנם גורל כזה טריחא מלתא טובא במקדש. שיהיו צריכים לכתוב בכל יום שמות אחרים. שבכל יום מתחדש בית אב אחר. לכן בחרו לעשות גורל באופן אחר. דהיינו שסידרו כל המנות בדרך א' ב' וכו'. והניחו בקלפי פתקאות שכתוב עליהן א' ב' כפי סדר החלקים. ויטול כל אחד מהכהנים פתקא א' ויזכה כל א' בחלק שרשום כפי הפתקא שהעלה. והא תינח במנות. שנחלקו כפי מספר הכהנים שהיו שם. גם כל החלקים כמעט היו שוין. שלא יהיה כעין קוביא. א"כ אין נ"מ מי יעלה פתקאו תחלה. אבל בעבודת התמיד. שלא זכו בו רק י"ג כהנים [כמ"ג]. ואפ"ה היה צריך להניח פתקאות בקלפי כפי מנין הכהנים ורק על י"ג מהן יהיה כתוב מי שוחט מי זורק וכו'. ושאר הפתקאות יהיו חלקין. א"כ יהיה שוב קטטה בין הכהנים. מי יטול הפתקא ראשון. בעוד שודאי כל הי"ג פתקאות המזכין מונחין שם. להכי בחרו טפי לפייס בתמיד ע"י מנין כנ"ל. ולפע"ד זהו פ"י הירושלמי. דקאמר על מתניתן. תנא אין אומרין ממי [נתחיל] במקדש. ר"ל להכי בחרו לפייס ע"י מנין. כדי שלא יצטרכו לשאל ממי נתחיל.

איך מבלשין העזרה

סי' טז

אחר שהפיסו וזכה מי שזכה בתרומת הדשן נטל הממונה את (א) המפתח ופתח את (ב) השער הקטן שבין בית המוקד לעזרה ונכנס מבית המוקד לעזרה (ג) ונכנסו אחיו הכהנים אחריו (ד) ושתי אבוקות של אור בידם (ה) ונחלקו לשתי כתות כת אחת הולכת (ו) באכסדרה דרך מזרח (ז) וכת אחת הולכת באכסדרה דרך מערב והיו בודקין והולכין את כל העזרה [אם עומדים כל כלי המקדש איש על מקומו] עד שמגיעות שתי הכיתות למקום (ח) בית עושי החביתין הגיעו (ט) אלו ואלו (י) אמרו שלום⁸⁷ הכל שלום הכל שלום (יא) והעמידו עושי חביתין לעשות חביתין⁸⁸. (רמב"ם פ"ח מהל' ביה"ב הלכה יא י"ב. תמיד פ"א מ"ג).

ביאור

(א) המפתח. מתחת הטבלא של שיש עיין בביאור לעיל בסדר שמירת המקדש סימן ב' אות יא (ב) השער הקטן. השער הוא דלת קטן שבתוך דלת הגדול⁸⁹ אשר בהשער

⁸⁷ יש שהעיר דהלא אסור להקדים שלום לחברו עד שיתפלל, ותירץ דכאן אכתי לא הגיע זמן תפלה. [וכבר הארכנו בזה בהערות לדיני שמירת המקדש ושם ציינו שכן מבואר בראב"ד בתמיד]. ויש שכתבו לת' דלפי מה שפירש הרע"ב הכל שלום קאי על הכלים, וכן משמע מדברי המפרש, בלא"ה לא קשה, דרק בשלומו של איש אסור לשאול קודם שיתפלל כמו שדרשו עה"פ חדלו לכם מן האדם וגו' וכפרש"י שיחדלו מכבוד אדם כשיש להם לעסוק בכבוד המקום, משא"כ בשלום שאר דבר שאינו לכבוד אלא לצורך מותר ודו"ק.

⁸⁸ יבואר בפרקים הבאים שהחביתין היינו שנים עשר לחמים שהיה הכה"ג מקריב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, והיו החביתין נילושין בפושין, ונחלטים ברותחין, ולאחר מכן היו נאפים בתנור ומטוגנים.

⁸⁹ כן איתא במפרש ובפיה"מ לרמב"ם, אמנם הרא"ש (תמיד כו:) כתב לבאר שהיה זה שער קטן הסמוך לשער הגדול [ולא בתוך]. וכן מבואר בראב"ד שם, ושם כתב הראב"ד עוד שכך הוא דרך השרים שעושין פתח קטן בתוך פתח גדול או בצידו. וביאר עוד שנקרא פשפש על שם שהיו מפשפשיין בו את העזרה. (ועיין בעזרת כהנים מדות פ"א מ"ז).

והמעניין הוא שבמס' מדות כתב הרא"ש לבאר אחרת ששם בפ"א מ"ז ביאר שהיה השער הקטן תוך השער הגדול.

עוד יש להדגיש שאת השער הגדול לא היו פותחין עד זמן הקרבת קרבן התמיד. (מפרש תמיד כו:), ויש מבארים (ראב"ד תמיד כח:) שהיה קשה להם לפתוח את השער הגדול בעוד לילה. וזאת משום שהיה השער גדול והיו צריכים סיוע של הרבה אנשים לזה (כן ביאר בס' עזרת כהנים וראה שם

שבו נכנסין מבית המוקד לעזרה ואין פותחין עדיין הדלת הגדולה עד שפותחין שער הגדול שבמזרח העזרה קודם שחיתת התמיד. (מפרש ופירוש הראב"ד בתמיד כמבואר לקמיה): (ג) **ונכנסו**. היינו כל הכהנים שבבית המוקד שטבלו ולבשו בגדי כהונה [שגם בעת הפייס היו מלובשין בגדי כהונה דחיישינן דלמא מחמת חביבותא דעבודה ימהר ויעשה העבודה טרם שיפשוט ממנו בגדי החול וילבש בגדי כהונה הראויים לתרומת הדשן לכן הלבישו בגדי כהונה קודם הפייס אבל הבגדים היו פחותין מהבגדים שהיו עושין בהם שאר עניני עבודה]. (ד) **ושתי אבוקות**. ובשבת היו דולקות מערב שבת נרות סביב העזרה (ועיי' בכס"מ מהל' ביה"ב ברמב"ם פ"ח הלי"ב) 90. (ה) **ונחלקו**. מאותן הכהנים שתי כתות כל אחד אבוקה אחת בידו (מלבד

שרצה לדייק מס' יוסיפון פרק צג שהשער היה כבד עד כדי שהיו צריכין עשרים כהנים לפותחו. אך יש הסוברים שמירי התם על שער ניקנור). וע"ע ברא"ש בתמיד כו: שביאר עוד טעם אמאי לא פתחו השער הגדול, שביאר שהיו נכנסין לבדוק אם הכהנים השומרים לא ישנים, ומטעם זה ביאר אמאי היו נכנסין דרך הפשפש הקטן ולא דרך השער הגדול שלא יתעוררו הכהנים מקול פתיחתו וחריקתו ויתעוררו לקול פתיחתו, ולא ידע מחמת זה הממונה מי היה ישן, ועי"ז יסמכו הכהנים לישן.

90 הנה כן איתא נמי לעיל בסוף הלכות שמירת המקדש, ובכס"מ כתב: דאף על גב דקיי"ל אין שבות במקדש משום דכהנים זריזין הם וטלטול נר בשבת אינו אלא שבות, שאני הכא דאפשר בנרות הדלוקין מערב שבת. וכ"כ הבאר שבע. ובס' יוסף חי (הלכות קרבן פסח פרק א) הביא עוד ראייה לזה מהא דאיתא ביומא (דף י"ט): גבי הא דתנן ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן שחיטה תנא לא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה ואף על גב דנבל וכנור אינו אלא משום שבות שמא יתקן כלי שיר וכמ"ש רבינו בפ' כ"ג מהלכות שבת וקיי"ל דאין שבות במקדש מ"מ כיון דאפשר בפה לא התירו שבות. ועיין במל"מ מה שהק' ע"ד הכס"מ. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו). ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן ס"ד).

ובתפארת ישראל דחה זאת דליתא, דהרי היו מטילין עששיות מלובן מערב יום כיפור להמקוה שטובל בה כהן גדול ביו"כ (כיומא ל"א ב'), אף דהיה אפשר לחמם מים מערב יום כיפור וליתנן להמקוה ביום כיפור, ואין לומר דהתם היינו טעמא כדי שלא יאמרו כהן גדול טובל בשאובין (כירושלמי פ"ג דיומא ה"ה), ליתא, דעל כרחך מה"ט לחוד לא סגי, דאם כן בכל חייבי טבילות ניחש הכי, אלא על כרחך מדהותר שבות במקדש, בטעם כל דהו מותר, אף באפשר בלי שבות, **ורק באפשר בקלות מאד אינו נדחה**, כהבאת פסח מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו שאפשריים קודם שבת כבשבת (כפסחים ס"ו א' ומנחות צ"ז א') ועי' לקמן פ"ה סי' ל"ו.

יש עוד לציין מש"כ התוי"ט (תמיד פ"א, ג) ע"ד המשנה שם: ושתי אבוקות של אור בידם שכתב: לכאורה מדסתם תנא ולא תני חוץ מלילי שבת ויוה"כ [משמע] דאף בהן היו עושין כן. וטעמא רבא איכא. דטלטול נרות אינו אלא שבות ואין שבות במקדש כדאיתא בסוף ערובין. אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות ב"ה דבליל שבת אין בידם אור. אלא בודקין בנרות הדולקים שם מע"ש וכתב הכ"מ דאע"ג דאינו אלא שבות שאני הכא דאפשר בנרות הדולקים מע"ש. ע"כ. ומצינו ג"כ הרבה שבות שהן במקדש כמ"ש בסוף עירובין [ועיין מ"ש בפ"ה משנה ה' בד"ה נתפזר כו'] **ועוד נראה לי דלישא אבוקה של אור בידו יש בו משום הטיית הנר שהוא מבעיר ממש. כמ"ש הר"ב במשנה ג' פ"ק דשבת. דכך לי מטה השעוה או הזפת או חלב שבאבוקה כמו מטה השמן שבנר**. [והיינו שמדבריו מבואר דהכא שאני שהיא שבות גדולה יותר וכדבריו מבואר נמי בתוס' בעירובין דף קב עמוד א בד"ה והעליון בסוה"ד וז"ל: "ונראה לר"י דאפילו ציר העליון הוא דרבנן דשבות גדולה כזה לא התירו במקדש" וכו'. ומדברי תוס' אלו למדים אנו דהא דאמרין "אין שבות במקדש" אין זה כלל קבוע וחזק בכל מקום, ד'שבות גדולה' לא הותר במקדש]. וע"ע באור שמח על הרמב"ם.

ויש להעיר שמדברי התוי"ט מבואר שאף בנר של שעוה יש לחוש שמא יטה, והעיר התוספת שבת (רעז, טז) שמדברי ההגה' אשרי בריש פ"ק דשבת דס"ל דאין בשעוה משום חשש של הטיה. ויש שרצו לומר ולבאר דס"ל לתוי"ט כדברי הב"י (סי' ערה) דאף בשעוה איכא למיחש שמא ימחוט ויחתוך ראש הפתילה. הובא בהג' וחי' למשניות (הוצאת זכר חנוך).

הנרות הדולקים מכאן ומכאן. תפא"י) כדי לבדוק יפה אם הכלים עומדין במקומן⁹¹.
 (ו) באכסדרא. בכותלי העזרה מבפנים היה כעין אכסדרא סביב⁹², והוא כעין תקרה
 בולטת מאמצע הכותל והתקרה נסמכת⁹³ על גבי העמודים של אבן שהיו בעזרה סביב
 חומת העזרה מבפנים, ועל העמודים נתונים כמין תקראות והעמודים עומדים להלאה
 מהכתלים כעין (גאנקעס) שיש להבתים (ת"י), אבל באמצע העזרה מקום המזבח
 והכבש ומקום השחיטה לא היה מקורה (הראב"ד)⁹⁴, ומשום הכי היו העמודים של
 אבן דשל עץ אסור במקדש משום לא תטע לך אשרה⁹⁵. (ז) וכת אחת. משתי הכתות

והעיר הרש"ש שם ע"ד התוי"ט דלכאורה קשה דבשבת (בדף מז) לא משכח הש"ס טעמא לאסור
 טלטול בנר הדולק בשבת לר"ש אלא משום דנעשה בסיס, ולדברי התוי"ט אמאי לא ביארו דאיכא
 איסור משום הטיית הנר. והביא לחלק בג' אופנים. א. יש לחלק בין לטלטל לבין לשאת, דבתמיד
 מיירי בנשיאה ששם שייך יותר הזזת הנר. ב. וכן בין לטלטול בלא כוונת הארה להכא [תמיד] שנושאם
 בכדי להאיר, וכוונתו היא שאם נושאם בכדי להאיר, א"כ האדם יותר יבוא להרבות באורה. ג. וכן בין
 נר יחידי לאבוקה, היינו שאבוקה שזה דבר רחב שייך בו יותר חשש הטייה.

⁹¹ אמנם עיין ברא"ש בתמיד כו: שביאר שהיו נכנסין לבדוק אם הכהנים השומרים לא ישנים, ומטעם
 זה ביאר אמאי היו נכנסין דרך הפשפש הקטן ולא דרך השער הגדול שלא יתעוררו הכהנים מקול
 פתיחתו וחריקתו ויתעוררו לקול פתיחתו, ולא ידע מחמת זה הממונה מי היה ישן, ועי"ז יסמכו
 הכהנים לישן.

⁹² וטעם לעשיית האכסדרא ביאר המפרש שהוא כדי שיעמדו הכהנים תחתיהם ויצניעו את הכלים,
 והתפא"י (ציור הבית אות יח) פירש שעשו כן כדי שיוכלו לעמוד שם מפני החמה ומפני הגשמים.

⁹³ ומדברי הרמב"ם בפיה"מ הכא מבואר לכאן שלא היו עמודים כלל, אלא התקרה היתה יוצאת
 מכותלי חומת העזרה.

⁹⁴ אמנם ברמב"ם [רפ"ה מבחירה] איתא: הר הבית ת"ק על ת"ק אמה וכו' וכולו היה מקורה וכו'.
 ומשמע לכאן שכל ההר והעזרה היו עם תקרה. אך באגרות משה (או"ח ח"א סי' קלז) דמה שכתב
 הרמב"ם בריש פרק ה' מהלכות בית הבחירה על הר הבית וכולו היה מקורה סטיו לפני מסטיו, אין
 כוונתו דכל הר הבית היה מקורה, אלא כל מה שהיה מקורה היה סטיו לפני מסטיו, אבל ודאי דלא
 כל הר הבית היה מקורה, והראיה מגמרא בפסחים דאי' על גג האיציטבא, ואם נאמר דכל הר הבית
 היה מקורה לא שייך לקרוא הגג על שם האיציטבא, אלא ודאי שלא כולו היה מקורה.

וע"ע בתפארת ישראל (בועז מסכת מידות פרק ב) שכתב: אמנם מ"ש הרמב"ם [רפ"ה מבחירה] הר
 הבית ת"ק על ת"ק אמה וכו' וכולו היה מקורה וכו'. לכאורה משמע מדברי רבינו שכל הת"ק על
 ת"ק אמה מקורה היה, נמצא שכל העזרות של נשים וישראל וכהנים היה מקורין. וכן הבין הש"ג
 [פ"ב], ולכן הוסיף החכם ההוא על דברי הרמב"ם וכתב חוץ ממזבח הנחושת שעמד תחת לב השמים,
 [כאבות פ"ה מ"ה]. עכ"ל. ולפענ"ד אף על גב דשבחי' רתוי"ט לחכם ההוא, וכן נראה מספרו, שיד כל
 בו, אפ"ה בכאן במח"כ שגה ברואה, דמלבד דמירושלמי הנ"ל שהבאנו לא מוכח רק שהר הבית היה
 מקורה. ג"כ ק' תו דהרי אפי' הד' לשכות שבעזרת נשים לא היו מקורות [כמדות פ"ב מ"ה] וכ"ש
 העזרה שחוצה לה. ותו דאי נימא שגם העזרה הפנימית ששם המזבח בנוי, גם היא היתה מקורה,
 א"כ למה הוצרכו אכסדראות תחת הקרוי בגובה כותלי העזרה סביב [כתמיד פ"א מ"ג]. וכן משמע
 מרש"י [פסחים י"ג ב, ותענית, וסוכה מ"ב ב] דרק הר הבית שמחוץ לחומה הפנימית מקורה היה.

⁹⁵ ולפי"ז כתב ליישב בשו"ת להורות נתן (חלק ב סימן לג) מה ששאלו חכם אחד על הא דאיתא
 ביומא (כא ב) בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין
 פירותיהן בזמן, והלא מבואר בקרא (פ' שופטים) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה"א, ואמרו
 חז"ל אזהרה לנוטע אילן בהר הבית וכפירש"י שם. וברמב"ם (פ"ז מבית הבחירה הי"ד) כתב
 דבירושלים אין נוטעין בה גנות ופרדסים. ובש"ס משמע שנטע בהיכל שהרי אמרו דכשנכנסו נכרים
 להיכל יבש. וכתב ליישב לו: דנראה, דאיסור לאו ליכא אלא בנוטע אילן של עץ דבקרא כל עץ כתיב,
 ומה שנטע שלמה של זהב היה, וכמש"כ המהרש"א ביומא (לט ב) דהפירות שעשה לאו פירות ממש
 לאכילה היה אלא פירות של זהב עיין שם, והכל היה בדרך נס וכדפריך הש"ס ותו ליכא וכו', כלומר

מקיפין סביב תחת האכסדרא ובודקין לאור האבוקות אם כל הכלים עומדין במקומן שהיו מצניעין הכלים תחת האכסדראות (מפרש)⁹⁶, ומתחילין מבית המוקד שהיא בקצה המערב שבצד צפון והולכת כת אחת קצת צד צפון וכל המערב אחורי בית הכפורת וכל הדרום וקצת צד מזרח עד שפגעו כת בכת בלישכת בית עושי החביתין⁹⁷. (ח) **בית עושי החביתין**. הוא לישכה שהיתה מדרום לשער נקנור שבמזרח העזרה ששם עושים החביתין, שבשער נקנור היו שתי לשכות אחת בימינו ואחת בשמאלו בצפון השער היה לשכת פנחס המלביש⁹⁸ שהיא ממונה להלביש הכהנים בגלי כהונה ולהפשיטן [ואע"ג שהיו לובשים הבגדים בעצמן קודם אור היום אפשר שאלו הבגדים שהכינו בהם לתרומת הדשן היו פחותים ואח"כ היו מלבישין בגדים הראויים לעבודה שהיו חשובים הרבה מהבגדים שלבשו לתרומת הדשן כמבואר בסדר לבישת הבגדים⁹⁹] ובצד הדרום היתה לשכה ששם היו עושי החביתין לישתן ואפייתן דלשכת

דהו"ל למנות בין הנסים שנעשו בבהמ"ק עיין שם. ועיין תמיד (כט א) גפן זהב היתה עומדת על פתח ההיכל, וכתב הרא"ש שם בפירושו וז"ל, ובירושלמי (יומא פ"ד) מפרש ששלמה בחכמתו נטע גפן של זהב והיא מוציאה פירות של זהב בכל שנה עכ"ל. והלאו דלא תטע אשרה ליכא אלא בעץ, וכמבואר בש"ס תמיד (כח ב) ומי הוּוּ אכסדראות בעזרה והא תניא ראב"י אומר מנין שאין עושין אכסדראות בעזרה ת"ל לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה"א, ה"ק לא תטע לך אשרה לא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה"א, אמר רב חסדא באכסדראות של בנין, ופירש המפרש, עמודים של אבן היו בעזרה סביב חומת העזרה ועל העמודין נתונים כמין תקראות עיין שם. הרי מבואר דרק בשל עץ איכא לאו. וכן ברמב"ם (פ"א מבית הבחירה ה"ט) ואין בונין בו עץ בולט כלל אלא או באבנים או בלבנים וסיד. וכן בחנוך (מצוה תצ"ב). וא"כ במגדים של זהב דהיינו אילן של זהב ליכא איסורא כלל. ובחפשי בספרים מצאתי בס' שפת אמת ליומא שם שכתב כן, דהא דלא עשאו שלמה של עץ ממש משום דאסור משום לא תטע כל עץ, אבל של זהב מותר דדוקא עץ אסרה תורה עיין שם. וברוך שכיוונתי לדעת הגדול.

אמנם אכתי איכא לאקשווי עמש"כ ר' אברהם הרופא בספרו שלטי הגיבורים (פכ"ה דף כא) "ועליו שמונה עמודים של ארז וננסים היו" וקשה דהא לא היו נוטעין עץ במקדש. והקשה זאת הרה"ג ר' אלחנן אייבשיץ בכתב עת: סיני (פג, רכג - רמט) ונשאר בצ"ע.

⁹⁶ וכן מבואר ברבנו גרשום והרא"ש, וכן בראב"ד. אבל מהר"י קורקוס (בית הבחירה פ"ח הי"א) פירש שבדקו אם אין טומאה בעזרה. ע"כ.

⁹⁷ וכ"כ התפא"י דהולכת כת א' קצת צד צפון וקצת צד מזרח, והכת הב' סובבת קצת צד צפון, וכל המערב אחורי בית הכפורת, וכל הדרום, וקצת צד מזרח, עד שפגשו כת בכת בלשכת החביתין:

⁹⁸ בתפארת ישראל (יכין מסכת מידות פרק א) כתב: "לשכת פנחס המלביש. שם יושב הממונה להלביש ולהפשיט שם לכהנים בגדי כהונה, ומפני שהממונה הראשון נקרא פנחס, נקראו כולן כך [ועי' מ"ש שקלים פ"ה סי' ב'], ונראה לי דלהכי היתה לשכה זו בצפון השער, כדי שיהי' סמוך לבית המטבחים, שכשילבישו הכהן, ילך מיד להמטבחים לעשות הקרבן".

⁹⁹ עוד נראה ליישב עפ"ד בית הבחירה למאירי (מסכת שקלים פרק ה) שכתב: 'פנחס המלביש והוא שהיה עוסק בבגדי כהנה באריגתם ועשייתם והוא היה מזומן להכינם להם בשעת עבודה ובהצנעתם אחר עבודה ולשכה היתה במקדש מיוחדת לכן'. ומדבריו נראה לכאור' שלא היה מלבישם אלא רק מסדר את הבגדים. וכן נראה מדברי הרמב"ם (הלכות כלי המקדש פרק ז הלכה כ) שכתב: "זה הממונה על מעשה בגדי כהונה עוסק בהכנת בגדי כהנים הדייטים ובגדי כ"ג ובאריגתן ומתחת ידו נעשה הכל ולשכה היתה לו במקדש". ובחי' טורי אבן לרמב"ם שם ציין דהנה בראב"ד כתב: "א"א אומר אני שהוא פנחס המלביש וכתב עליו הכ"מ ופשוט הוא ואינו יודע מה מלמדנו. ולענ"ד פשוט דכוונת השגה לומר שלא היה ממונה זה על מעשה בגדי כהונה ועל אריגתן כמו שכתב הרמב"ם

עושי החביתין היה בעזרה כדאמרינן במנחות (צ"ו) דלישתן ועריכתן צריך לעשות מבפנים. וכשהגיע הכת שהקיפו דרך המערב ששהו יותר בהקפתם משום שהקיפו ד' צדדים צפון מערב דרום מזרח (ת"י). (ט) אלו. כשהגיעו לשם ב' הכתות: (י) אמרו שלום. כל כת שאלה לחברתה שלום הכי לא חסר כלום מכלי המקדש, והשיב הכת האחרת הכל שלום ועומדים על מכונם¹⁰⁰. (יא) והעמידו עושי חביתין. כשהגיעו אלו באלו הקיצו עושי החביתין לעשות חביתין (הראב"ד). והרמב"ם פירש מאותן הכהנים המבלשין העזרה העמידו לעשות חביתין. היינו להחם חמין לרבוכה ולתקנם¹⁰¹ [במנחות (צו ע"א) משמע דבכל המנחות צריך מעשה בכלי שרת ובפנים דהוא לישה ועריכה אבל להחם חמין אפשר דאפילו בכלי חול מותר להחם, אך מהסתם היתה זאת ג"כ בכלי שרת דכל כלי הלח נתקדשו כדמשמע מנחות ח: זבחים פח.] כסר הזה עושים בכל יום חוץ מלילי שבתות שאין בידם אבוקות אלא היו בודקין לפני אור הנרות שהיו דולקים שם מער"ש. (רמב"ם פ"ח הי"ב מהלכות בית הבחירה).

סדר מעשה החביתין

פסוקי התורה (ויקרא פ"ו פס' יג והלאה)

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: זֶה קָרְבַּן אֶהְרֹן וּבְנָיו אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַיהוָה בַּיּוֹם הַמִּשְׁחָח אֹתוֹ עֲשִׂיתָ הָאֵפָה סֵלֶת מִנְחָה תִמְיֵד מִחֲצִיתָהּ בַּבֶּקֶר וּמִחֲצִיתָהּ בָּעֶרֶב: עַל מַחְבֵּת בִּשְׂמֹן תַעֲשֶׂה מִרְבֶּכֶת תְּבִיאֲנָה תִפְיֵי מִנְחַת פְּתִים תִּקְרִיב רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וְהִכְהֵן הַמִּשְׁחִיחַ תַּחְתָּיו מִבְּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חֶק עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תִּקְטֹר: וְכָל מִנְחַת פֶּהוּן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֹאכַל.

רש"י.

אלא על הלבשה היה ממונה ודייק בשמא שהיה נקרא פנחס המלביש אלמא על הלבשה היה ממונה ולא על עשייתן והוא פשוט".

¹⁰⁰ ובתיו"ט כתב בשם המפרש, כפל לשון, ע"כ. ובס' הון עשיר כתב: לעד"נ ששלום הראשון הוא ששואלים זה את זה בבת אחת, ומשיבים זה לזה בבת אחת כמו כן הכל שלום:

¹⁰¹ ולא היו עושין את כל מעשה החביתין שהרי מעשה הבילוש היה קודם עלוה"ש, ואילו עשיית החביתין נעשה אחר הקרבת של שחר שזמנה הוא אחר עלוה"ש.

זה קרבן אהרן ובניו. אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה, אבל כהן גדול בכל יום, שנאמר מנחה תמיד וגו', והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו' (מנחות נא:): **מרבכת**. חלוטה ברותחין כל צרכה (ת"כ פרק ד, ה.): **תפיני**. אפוייה אפיות הרבה, שאחר חליטתה אופה בתנור, וחוזר ומטגנה במחבת: **מנחת פתים**. מלמד שטעונה פתיתה. (בר"י ולא פתיתה ממש בציעין ופרורין, לפי שאינה נקמצת, אלא כופלה לשנים. **המשיח תחתיו מבניו**. המשיח מבניו תחתיו: **כליל תקטר**. אין נקמצת להיות שיריה נאכלין, אלא כולה כליל, וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה: **כליל**. כולה שוה לגבוה.

סימן יז.

מצוות עשה שיקריב כה"ג (א) משלו בכל יום עשירית האיפה סולת מחציתה בבקר ומחציתה בערב שנא' (ויקרא ו') זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' וגו' עשירית האיפה סולת ונו': וכן הוא סדר עשיית (ב) החביתין- כ"ג מביא מביתו עשרון שלם (ג) ומקדשו בכלי שרת ואח"כ (ד) חוצהו במדת חצי עשרון שהיה במקדש דכתיב (ויקרא ו') 'מנחה תמיד מחציתה', אמרה תורה הביא מנחה שלימה ואח"כ חוציהו. (רמב"ם פי"ג מהל' מעה"ק הל' ב- ג).

ביאור

(א) משלו.¹⁰² החביתין הן הי"ב חלות¹⁰³ שמביאין משל כ"ג בכל יום מיום הראשון שנמשח לכ"ג עד עולם [וה"ה¹⁰⁴ כהנים הדייטים ביום חינוכם לעבודה היו מביאין זאת המנחה באותו היום היינו עשירית האיפה סלת ושלת לוגין שמן ומרובכת כפי עשיית החביתין, אך בזה היה הבדל בין חביתי כ"ג למנחת חינוך של כהן הדייט, דכהן הדייט לא היה מביא בכל יום אלא ביום חינוכו לעבודה ולא היה חוצהו בבוקר ובערב כמו חביתין רק היה עושה מעשרון שלם י"ב חלות בהקרבה אחת, וענין לישתן ועריכתן ואפייתן הכל שווה למנחת החביתין (הרמב"ם פ"ה הל"ט"ז מהל' כלי המק' ועיין התורה והמצוה פ' צו סימן לט)], ומנחת החינוך פעם הראשון היה עובדה בעצמו, וכן כ"ג היה מביא מנחת חנוך כזה ביום שנתמנה להיות כ"ג כמו כהן הדייט בשעה שנכנס לעבודה ועובדה בידו, והוא מלבד מה שמביא מנחת החביתין מיום שנתמנה עד עולם וזכה מי שזכה בפייס (ועיין בהעמק דבר פ"ו פסוק י"ג): (ב) החביתין. חביתין קרי לה על שם שנאפת במחבת כדכתיב על מחבת בשמן תעשה. (ג) ומקדשו.

¹⁰² יש לציין הערה בזה דבמס' ברכות (דף לז): איתא: היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וכו'. ורש"י מפרש מש"כ היה עומד וכו' דקאי על ישראל שמביא את קרבנו ע"ש. אך בתוס' כתבו דדוחק גדול הוא, דהיה עומד ומקריב משמע בכהן המקריב ע"כ. אכן במנחות (עה ע"ב) פרש"י דמיירי בכהן שלא הקריב עדיין מנחה מימיו ע"כ.

ועל פירוש התוס' כאן דאיירי בכהן. כתב בטל תורה להגר"מ אריק ז"ל להקשות. דכהן שלא הקריב מעולם ע"כ הקרבנות מתחילה היא עשירית האיפה שצריך כל כהן להקריב בידו כשמתחנך לעבודה, וזה אינו נאכל, והיאך קתני נטלן לאכלן ע"ש. וכן הקשה גם הגה"ק ר' חיים בנו של כ"ק אדמו"ר ר"י מאוסטרובצה זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה יח קובץ ה' ע' לא) וכתב עוד שם: ולכאורה אפשר לומר דמיירי שעשה הכהן שליח להביא עבורו עשירית האיפה. אך ראיתי בתו"כ (פ' צו) דמנחת חינוך עשירית האיפה שהוצרך כל כהן הדייט להביא למנחת חביתין ולהקריבה "בידיו" מעכבו, משמע שהוא בעצמו צריך להקריב את עשירית האיפה וצ"ע. (וכן כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' כלי המקדש (הלכה טז ויז), ועובדה בידיו, ויעי' בכסף משנה שיצא לו זה מהתוספתא דסוף מס' שקלים). ע"כ. [יש לציין בזה שבספר אמרי אמת ליקוטם לכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל: בספר אחד מהאחרונים מקשה על פירש"י, איך יתכן שלא הביא מנחה מימיו, הלא כל כהן מביא מנחת חינוך והוא בעצמו עושה כדאי מביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו. ואין לומר דמיירי כאן במנחת חינוך, שהרי היא אינה נאכלת, וכאן כתיב נטלן לאכלן, כמ"ש התוס'. ויש ליישב דמיירי שעשה שליח להעלות המנחת חנוך, דמש"כ עובדה בידו, אין ר"ל דמחויב לעבוד בידו, אלא רבותא אשמעינן דיכול לעובדה בידו אף על פי שלא נתחנך מקודם, משום דע"י זה המנחה נתחנך והוי כגיטו וידו באין כאחת, אבל לא שחייב לעובדה בעצמו].

ובספר מגדים חדשים (כאן) כתב ליישב הקושי הנ"ל ע"ד התוס': ונראה שלא ראה דברי רש"י במנחות שם שכתב, כגון שלא הקריב כהן זה עדיין מנחה מימיו. היינו דמיירי בכהן שכבר נתחנך לעבודה, אלא שלא הקריב עדיין קרבן מנחה של ישראל. ומש"כ התוס' שלא הקריב מעולם, כוונתם נמי שלא הקריב עדיין קרבן מנחה מעולם, אף שכהן זה כבר הקריב עשירית האיפה כשנתחנך לעבודה, מ"מ כשמקריב בפעם ראשונה מנחת ישראל מברך שהחיינו. ועיין בתוס' מנחות שם שכתבו בדעת רש"י דכהן שלא הקריב מנחה בשנה זו מברך שהחיינו ע"ש ע"כ. (דף על הדף ברכות שם).

¹⁰³ בעיקר דין מנחת חביתין שהיתה י"ב חלות דעת הרמב"ם שהיה עושה י"ב חלות וחציה של כל חלה היתה קריבה בבוקר דהיינו י"ב חצאי חלות. אולם דעת הראב"ד וכן נראה מדברי רש"י היה מקריב שש חלות בבוקר ושש חלות בערב.

¹⁰⁴ כתב בס' יכהן פאר לרבי חנוך לוי חתנו של השפ"א (הלכות כלי המקדש פרק ה): נסתפקתי בעשירית האיפה שמביא חינוך משום חינוך דכהן הדייט אם עובד בשמונה בגדים או דעובד בארבעה בגדים משום דעדיין לא נתחנך. אבל מסתברא דעובד בשמונה בגדים. (כ"מ במל"מ פ"ה מהל' כלי המקדש).

ר"ל במה שמניחו בכלי שרת עיי' תוס' מנחות צ"ה ד"ה ומאי קושי. (ד) ואח"כ חציהו. מתני' מנחות (נ' ע"ב) גמרא ת"ר אלו נאמר מנחה מחצית הייתי אומר יביא חצי עשרון מביתו שחרית ומקריב, חצי עשרון מביתו ערבית ומקריב, ת"ל (ויקרא ו') מחציתה בבוקר מחציתה משלימה הוא מביא ומקריב הא כיצד מביא עשרון שלם וחוציהו דלשון מחציתה משמע מחציתה מזו שלפניו ומקריב מחצה בבקר ומחצה בין הערבים¹⁰⁵.

סימן יח

ומביא עוד לזה (א) שלשת לוגין שמן שנא' בה 'בשמן תעשה' ומחלק השלשת לוגין במידת רביעית הלוג שהיה במקדש לי"ב חלקים¹⁰⁶, והיה מחלק כל חצי עשרון באומדנא לששה חלקים והיה (ב) בולל כל חלק הסלת במקצת (ג) רביעית הלוג שמן דכתיב (ויקרא ו) סלת בלולה ואח"כ חולטה (ד) ברותחין דכתיב שם בשמן תעשה מורבכת תביאנה ונו', ואח"כ לשין הסלת (ה) בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו דכתיב (ויקרא ב') מצה תהיה ועושים מכל חצי עשרון שש (ו) חלות¹⁰⁷ דילפינן חוקה חוקה (ז) מלחה"פ דבעינן י"ב חלות ואופה כל חלה (ח) מעט (ט)

¹⁰⁵ ביאר התורה תמימה: ר"ל אינו מביא חצי עשרון בבקר וחצי עשרון בערב אלא מביא בבקר עשרון שלם וחוצהו ומקריב ששה חלות בבקר וששה בערב, ודריש כן מלשון מחציתה דמשמע חצי מעשרון שלם שישנו לעין, וזה יצוייר רק כשמביא מתחלה עשרון שלם, ואם היתה הכונה שיביא מביתו בבקר וחצי בערב הול"ל מחצית בבקר ומחצית בערב ולא מחציתה ומחציתה, ולרמב"ם פ"ג ה"ב מקרבנות חוצה כל חלה לחצאין ומקריב י"ב חצאין בבקר וי"ב חצאין בערב, והאריכו בזה המפרשים ולא הכריעו הדבר:

ובמשנה (מנחות פרק ד משנה ה) איתא עוד: וכהן שהקריב מחצה בשחרית ומת ומינו כהן אחר תחתיו לא יביא חצי עשרון מביתו ולא חצי עשרונו של ראשון אלא מביא עשרון שלם וחוצהו ומקריב מחצה ומחצה אבד נמצאו שני חציים קרבין ושני חציים אובדין. [היינו שיפסל בלינה וישרף אח"כ].

¹⁰⁶ ובחידושי הגרי"ז (מסכת מנחות דף נ:): כתב: צ"ע במאי דכתב הרמב"ם דחילק השמן רביעית לכל חלה ומ"ט בשאר מנחות לא בעינן שיהא השמן בשוה לכל אחד, והרי אמרינן בגמרא סוטה (דף י"ד ע"ב) דקומץ במקום שנתרבה שמנה, וחזינן דלא בעינן שיהיה השמן שוה בכל המנחה דאיכא בהמנחה מקום שנתרבה שמן יותר מבשאר המנחה, (וגם לעיל בגמרא (דף ח' ע"ב) אמרינן לא נצרכא אלא ליבש שבה הרי דאיכא בהמנחה מקומות דלית בהו שמן, וחזינן דלא בעינן שיהא דוקא שמן שוה בכל המנחה), ועוד דהרי בהלכה הקודמת (הל"ב) כתב הר"מ ובולל הסולת בשמן וחולטה ברותחין, וא"כ חסר כבר השמן ואיך יכול לדקדק אח"כ שיהיה בשוה לכל חלה, אלא דלזה אפשר לומר דבולל כל חלה בפני עצמה, ואפשר דזהו פירוש דברי הרמב"ם ואחת אחת היו נעשות והיינו דהבלילה היתה נעשית אחת אחת, אבל הקושיא הראשונה צ"ע, והנה בפיה"מ להר"מ לקמן (דף פ"ח) כתב וז"ל, אמנם נתחזקה דעתנו בענין רבוכה וכו' הוא ענין קלויה בשמן וכו' ולכן הוצרך ריבוי שמן וכו' ואשר הביאנו לזה מה שאמרנו בספרא בפ"י מלת מורבכת מלמד שכל מעשיה ברותחין והענין הזה הוא שיהא כל שמן שעושים עמה רותח והואיל והענין כן מה שאמר רביעית לכל אחד ר"ל שקולין אותה בה עכ"ל, וחזינן מדברי הרמב"ם אלו דכל היכא דכתיב רבוכה איכא דין חדש של ריבוי שמן דצריך להרבות השמן ומדין זה הוא דצריך לחלקה בשוה רביעית לכל חלה כדי שיהיה ריבוי שמן לכל חלה, משא"כ בשאר מנחות דליכא דין ריבוי שמן לא איכפת לן אם אינו שוה השמן בכל המנחה, [וע"ע בחידושי הגרי"ז סוטה דף ל"ח ע"א].

¹⁰⁷ אמנם בירושלמי (יומא פ"א ה"א) יליף מדרשה אחרת דאיתא התם: 'נאמר תמיד במנחת חביתין ונאמר תמיד בלחם הפנים, מה לחם הפנים שתיים עשרה חלות אף מנחת חביתין שתיים עשרה חלות. וכתב התורה תמימה: "עיינן לקמן בפסוק ט"ו באה דרשה כזו מבבלי מנחות ע"ו א' בגז"ש חקה חקה מלחה"פ, והקשו התוס' שם וז"ל, תימא דבפ"ק דרשינן חקה דחביתין ובהקומץ רבה

בתנור דכתיב בה תופיני ואח"כ (י) מטגן כל חלה על המחבת¹⁰⁸ בשאר רביעית הלוג שמן שלה¹⁰⁹.

ביאור

(א) **שלשת**. דילפינן זאת (במנחות נא) אמר קרא (ויקרא ו') 'סלת מנחה תמיד' הרי היא לך כמנחת תמיד מה מנחת תמידין נ' לוגין לעשרון [והרביעית ההין הוא ג' לוגין כדכתיב (שמות כט) שמן כתיב רביעית ההין¹¹⁰] אף זו ג' לוגין לעשרון (מנחות פח ע"ב) והיה מגיע רביעית הלוג לכל חלה וחלה. (ב) **בולל**. דהחלות טעונות בלילה ואיתא (במנחות עה) כתיב סולת בלולה מלמד שנבללת סלת היינו שהיה נותן הסלת בתוך השמן ובולל, ואע"ג דהאי במחבת כתיב ה"ה לשאר מנחות דסעונות בלילה ובחביתין היה נותן תחילה מעט מן רביעית השמן בכלי ועליה היה נותן הסלת שהיה אחד מי"ב מעשרון ואח"כ בולל דכתיב בשמן תעשה משמע דשמן תחילה. (ג) **במקצת רביעית**. דשאר השמן מן הרביעית היה מניח לאח"כ לטגן על המחבת. (ד) **חולטה ברותחין**. הוא קודם הלישה, כן משמע שבעודה סולת חולטה ברותחין¹¹¹.

דרשינן חקה דלחה"פ, עכ"ל. וכונת קושיתם שאין גז"ש זו מופנית, ויתכן לומר דמטעם פרכא זו נד הירושלמי מדרשת הבבלי ומצא לו גז"ש אחרת.

¹⁰⁸ כתב בתורה תמימה (ויקרא פרק ו הערה פב): הרמב"ם פ"ט מקרבנות פירש סדר רבוכה שחולט הסולת ברותחין ואופה מעט ואח"כ מטגנה בשמן, וכנראה מפרש כן דברי התו"כ שלפנינו שמתחלה חולט הסולת ברותחין ואח"כ מטגנה בשמן, אבל במכילתא פ' בא פרשו שרבוכה היא שנגבלת ונלושית כולה מתחלה בשמן רותח, ומה דנד הרמב"ם מפ"י המכילתא נראה שסמך על המבואר במשנה זבחים צ"א א' אם ראית שמן שהוא ניתן ע"ג האישים אי אתה צריך לשאול מהו אלא מותר ריקי כהנים, ר"ל שבודאי הוא מותר מנחת חביתין כה"ג דכתיב בה כליל תקטר ואסור ליהנות ממנה, ומבואר שם, דלכן נשאר לעולם מהחביתין שמן משום דלכל העשרון סולת מביא ג' לוגין שמן ועושה מהו י"ב חלות ואח"כ מטגנן בשמן, ולכן נשאר שמן, יעו"ש. ולפי המכילתא דלבד הטיגון בשמן נגבלת ונלושית ג"כ בשמן בלא מים כלל, הלא לא יתכן כלל שישאר שמן, כי על לישת עשרון סולת הו"ו ג' לוגין שמן כדי צרכה, ולכן מפרש הרמב"ם שכל צרכה נעשית במים רותחין ושמן בא רק לטיגון, ולכן בהכרח היה שלעולם ישאר שמן

¹⁰⁹ כתב המנחת חינוך (מצוה קלו) דלא היה נותן בה תחלה כל הרביעית. ולכאורה צ"ע כיון דלא הי' אלא רביעית א' במקדש א"כ כשמדד ברביעית לחלה הראשונה והיה צריך לשייר קצת שמן איך היה מודד לחלה האחרת ולא ידע כמה ליתן אח"כ במחבת ושיעור שמן הוא שלא יחסר ולא יותיר אך אם נאמר שהי' אפי' ג"כ א' א' א"כ לאחר אפיית חלה א' הי' מודד להשניה ואפה וקלה וכן להג' וכן לכולם אך אין זה מוכרח שנאפית א' א' כמשי"ת. אך באמת א"צ לזה דשבעה מדות הי' במקדש כמו שחשב הין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג ומדה יותר או פחות מאלו לא היה אבל ודאי מכל מדה היה הרבה כלים והיה הרבה לוגין וחציים ורביעית וכן חצי ההין הרבה וכדומה דאין סברא שימתינו כהנים זע"ז בעבודה בודאי מכל מדה היה הרבה כלים אך במדות הללו שהי' הל"מ ולא הי' פחות מרביעית או שלישית הלוג וכדומה אבל לכל מדה הי' הרבה כלים במדה זו וז"פ לא ניתן לכתוב לרוב פשיטותו

¹¹⁰ בפ' תצוה כתיב ועשרון סולת בלול בשמן כתיב רביעית ההין, וההין י"ב לוגין [מנחות פ"ט א'] והוי הרבע ג' לוגין. (תורה תמימה).

¹¹¹ ובס' (מעשה רקח הלכות מעשה הקרבנות פרק יג) כתב ע"ד הרמב"ם שם: ובולל בשמן וחולטה ברותחין ולש וכו' אם הדברים כסדרן איני יודע איך תבא הלישה אחר הרתיחה וממ"ש ז"ל לעיל נראה דהחליטה היא אחר הלישה עיין שם:

(ה) **בפושרין**. דאיתא במנחות נה. כל המנחות נילושות בפושרין והואיל דנילושות בפושרין מצוה לשמרן שלא יחמיצו¹¹² דכתיב 'מצה תהיה' החייה הכשירנה ושמרה (רש"י מנחות נג), והשמירה היא שיעסוק בהבצק כל שעה כדאמרינן בפסחים מח וכן בזה הואיל ולישתן ועריכתן בפנים נעשה, אנשי פנים זריזים הם: (ו) **שש חלות**. ואחת אחת היו נעשית ובאותו הכלי שהיה בולל בה הסלת, היה לש בה ג"כ (תוס' מנחות צה: וכן עריכתן ואפייתן היה נעשית הכל בכלי שרת בפנים דכתיב (ביחזקאל מו) ויאמר אלי זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת אשר יאפו את המנחה לבלתי הוציא אל החצר החיצונה, מנחה דומיא דאשם וחטאת מה אשם וחטאת טעונים כלי (דכתיב אשר יבשלו ואין בישול בלא כלי) אף מנחה נמי טעונה כלי (מנחות צו:): (ז) **חוקה מלה"פ**. דבלחם הפנים כתיב (ויקרא כד) כי קדש קדשים היא מאשי ה' חק עולם, וכתיב בחביתי כה"ג (ויקרא ו), והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה חק עולם לה' כליל תקטר מה להלן י"ב חלות אף כאן י"ב חלות. (מנחות עו:)¹¹³. (ח) **מעט**. דכתיב תופיני בין בשל ונא: (ט) **בתנור**. תנור של מקדש של מתכות היה. (זבחים צה:)¹¹⁴. (י) **מטגן**. ואינה מבשלם הרבה במחבת דכתיב תופיני בין בשל ונא. דדרשינן במנחות נ: ובספרא דלכו"ע מדכתב תופיני תאפנה נאה ר"ל שלא תהיה נאפת כל צרכו בתנור. עוד דרשו מלשון תופיני שיהיה נאה לכך אמר שצריך תחילה לאפות דאם מטגנה מקודם לקיים מה דכתיב על מחבת בשמן תעשה יהיה שחור מן השמן ולא יהיה האפייה נאה, לכך אופה תחילה קצת בתנור כדי שיהיה האפייה נא ר"ל אינה מבושלת כל צרכה (כדכתיב תופיני דרשו חז"ל שיהיה אפייתה נא) ואח"כ מטגנה מעט בשמן במחבת, דאם מטגן ומבשל הרבה במחבת תבטל עיי"ז האפייה דמעיקרא. והמלבי"ם בביאורו על התורה שם כתב דאחר הטיגון היה אופה עוד הפעם

¹¹² ועיין בתוי"ט במנחות פרק ה ע"ד המשנה דנלושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו – שכתב: אף על גב דפושרין מחמיצין כדפי' הר"ב במ"ז פ"ב דפסחים מסיים הרמב"ם בפ"ב מהלכות הקרבנות והואיל ולישתן ואפייתן בפנים בעזרה אנשי פנים זריזין.

והתורה תמימה (ויקרא פרק ב הערה לג) כתב: 'הנה בעלמא בעניני עבודות קדשים בעניני זריזות אמרו כהנים זריזין הן וכאן שינו לומר אנשי פנים זריזין הן, ומתבאר טעם השנוי הזה משום דעד עבודת קמיצה מותרות כל העבודות להיות בזר, ולכן אמרו כי בכלל נחשב מקום פנים העזרה למקום זריזין, מפני שכהנים מצויין שם וישגיחו על הזריזות של המתעסקים שם, ואפילו הזרים.'

¹¹³ וברשב"א (מנחות שם) הקשה: וקשיא דא"כ בשאר מנחות נמי דלהווי י"ב חלות דליגמר חק חק מלחם הפנים דכמו כן בפ' מנחה כתי' כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם לדורותיכם מאשי ה': ונר' דלא גמר חק חק כי אם מחק שנכתב על קדושה דלחם כמו דבלחם הפני' כתיב קדש קדשים מאשי ה' חק עולם דקאמר דהם קדשים מאשי ה' חק עולם וכן גבי חביתין קאמר דקדשי לה' חק עולם כדקאמר חק עולם לה' כליל תקטר אבל חק עולם במנחה אינו כתוב על קדושת המנחה כי אם על אכילת אהרן ובניו כדקאמר אהרן ובניו יאכלנה חק עולם ואף על גב דקאמר מאשי ה' לא קאמר אלא דהם אוכלים אותה מאשי ה' אבל לא דהיא קדושה לה' חק עולם הילכך לא גמרי ג"ש כי אם בדדמי לה.

¹¹⁴ משום שתי הלחם ולחם הפנים שאפייתן וקדושתן בתנור הוה ליה כלי שרת, וכלי שרת דחרס לא עבדינן.

כלישנא קמא בגמרא אליביה דר' יוסי ובזה מקיים הכל דמה שאופה תחילה מקיים נאה ובמה שאופה אחר הטיגון עוד הפעם מקיים נא דע"י הטיגון בטלה האפייה דמעיקרא ובמה שאופה עתה עוד מעט פעם שנית מקיים נא.

המשך סדר עשיית החביתין

סי' יט

אח"כ מחלק (א) בידו כל חלה מכל ששה חלות לשנים באומד הדעת כדי שיקריב י"ב (ב) חצאין חלות בבקר וי"ב חצאין¹¹⁵ חלות בערב ולוקח החצאין שחלק (ג) וכופל כל אחד מהם לשנים (ד) ופותת באופן שיהיה כל פתיתה כפולה לשנים אחר (ה) החלוקה דכתיב בה (ויקרא ו') מנחת פתים ילפינן בספרא מלמד שכופל אחד לשנים. (רמב"ם פי"ג הל' ד' ממעה"ק, והראב"ד חולק על הרמב"ם ע"ש).

ביאור

(א) מחלק בידיו. כן הוא במנחות (פז): שחולק כל אחד מששה החלות כדי שיוכל לקיים בזה מחציתה בבקר ומחציתה בערב דלכוונה זו היו מחלקין את העשרון בחצי העשרון שבמקדש [ובזה מתורץ קושית הראב"ד על הרמב"ם עי"ש דאמר דמחלק באומד והתורה אמרה מחציתה בבקר, אבל לדעת הרמב"ם קאי מחציתה על דמחלק הקמח במידת חצי העשרון]: (ב) חצאין. היינו מה שעשה מששה השלמים. (ג) וכופל. ר"ל להכפיל צד על הצד כמו מצה כפולה כדאיתא במנחות עה: מצות כהנים כופל אחד לשנים כדי לקיים מצות פתיתה כדכתיב פתות לשון כפול¹¹⁶. (ד) ופותת. ר"ל אחר שחלקם לשנים, משברם ומחלקם באופן שיהיה כל פתיתה כפול לשנים,

¹¹⁵ והיינו לפי"ד הרמב"ם [פי"ג מקרבנות] שחולק החלות, ומקריב י"ב חצאין בבוקר וי"ב חצי חלות בערב, ולראב"ד מקריב ששה חלות בבוקר, וששה חלות בערב, ובתפא"י כתב לדייק מלשון המשנה דקאמר וחוצהו לשון יחיד ולא וחוצם, דטפי מכריע כהראב"ד, דמשמע דרק העשרון סולת חוצהו. ועיין בשפת אמת (מנחות דף עה עמוד ב) שכתב להקשות דלראב"ד מ"ט לחלק בין מנחת כהן משיח לשאר מנחת כהנים, וכתב: מצאתי בפי הראב"ד בתו"כ (פ' צו שם) הטעם דבכל המנחות דרשינן פתות שנים פתים שנים אבל בחביתין כתיב תופיני מנחת פתים משום הכי מקפלה רק לשתים והוא נכון. וע"ע לקמן פז: ד"ה במה מחלקן שם הביא השפ"א סייעתא גדולה לשיטת הרמב"ם. וע"ע במנ"ח (קלו) מש"כ שם.

¹¹⁶ הכי איתא במשנה במנחות (פ"ו מ"ד) כל המנחות הנעשות בכלי טעונות פתיתה מנחת ישראל כופל אחד לשנים ושנים לארבעה ומבדיל [פי' התפא"י מבדיל. שכל פעם שכופל העוגה, משברה במקום שכופלה]. מנחת כהנים כופל אחד לשנים ושנים לארבעה ואינו מבדיל מנחת כהן המשיח לא היה מכפלה רבי שמעון אומר מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהם פתיתה מפני שאין בהם קמיצה וכל שאין בהם קמיצה אין בהם פתיתה וכולן כזיתים.

ואין מחלקה מתוך קמט הכפולה¹¹⁷ דא"כ תשאר פשוטה ולא כפולה אחר שתחלקם, אלא תשברם מלמעלה באופן דתשאר כפולה דילפינן בספרא (ויקרא ו') דכתיב בה מנחת פתים מלמד שכופל אחד לשנים, ועיי' בהתורה והמצוה למלבי"ם דלא היה כאן הבדלה כלל [וכן איתא נמי' בפ' הראב"ד על הספרא וכן מביא הגרסא בספר קרבן אהרן דלא היה בהן הבדלה דלא כהרמב"ם וכן הוא במנחת חינוך דלא כגירסת הרמב"ם וכן משמע פשטא דסוגי' במנחות ע"ה] כי אם הפתיתה דכתיב בתורה היה מקיים במה שמכפלה לשנים עיי' לח"מ וכ"מ וסמ"ג: (ה) **אחר החלוקה**. היינו שמחלקם מעל הרוחב ולא באורך מתוך דרך הכפל כדלעיל.

סי' כ

ואח"כ נוטל (א) קומץ (ב) לבונה¹¹⁸ ומחלק את הקומץ לשנים ונותן חצי (ג) קומץ על הי"ב חצאי חלות המקריבן בבקר וחצי קומץ על הי"ב חצאי חלות המקריבן

¹¹⁷ ביאור הענין לפענ"ד שהיה מכפל כל חצי חלה לשנים, ואחרי שהיה מכפל יש דין שצריך לפתות ולשבור ולא היה שוברה במקום הכיפול, משום שאז נמצא שלאחר ששוברה שוב אין כיפול ובעינן שתשאר כפולה, אלא שוברה ומחלקה מן הצד [היינו שמחלקם מעל הרוחב ולא באורך מתוך הכפל. עבוה"ק ס"ק ה], ולכאוי' היה מחלקה לכמה פתיתין שכל פתית שיעורו כזית דכן מבואר ברמב"ם פי"ג ממעשה הקורבנות ה"י. **וכן נתבאר לי ביאור סוגיא זו בדברי בזה עם הגאון רבי ישראל אייזנבלאט שליט"א ראש כולל 'שיבת הכהנים' ירושלים**. וזהו ציורה כדי שיתבאר במראית העין.

¹¹⁸ ועיי' בחידושי הגרי"ז (מנחות דף נב.) שכתב דיש לחקור אם בקמצים דלבונה ג"כ נאמר הדין דמביא שלם וחוציהו או לא, והנה מדברי רש"י דכתב (בד"ה מפריש) וז"ל כשהיה מביא עשרון שלם מביתו מביא עמו שני קמצים לבונה ומקריב האחד לחצי עשרון של שחרית והאחד לחצי של בין הערביים ע"כ, ומוכח דגם בלבונה איכא דין של מחציתה דצריך להביא שיעור הצריך לשחרית ולבין הערביים דאל"כ למה הוצרך להביא בבוקר ב' קמצים, אלא דברמב"ם בהל' תו"מ (פ"ג הלכ"ב) איתא וז"ל, לוג ומחצה שמן וחצי קומץ לבונה לעשרון של בקר ולוג ומחצה שמן וחצי קומץ לבונה לעשרון של בין הערביים, עכ"ל, ובדבריו אינו מבואר כלל דצריך להפריש כל הקומץ ביחד, וזהו נראה ביאור דברי הגמ' לא אשכחן חצי קומץ דקרב, והא לא אשכחן חצי עשרון דקרב אלא משום דבעשרון חצי הוי רק מחציתה והקרבן הוי כל העשרון ביחד אבל בקומץ ליכא כלל דין דמחציתה ואין אחד שייך להשני והקרבה הוי הקרבה בפ"ע וע"ז שפיר קאמר לא אשכחן חצי קומץ דקרב, וחד אמר לא אשכחן עשרון דבעי שני קמצים היינו משום דחצי עשרון של שחרית מצורף ג"כ להחצי עשרון דבין ערביים, ונמצא דהעשרון יש עליו שני קמצים, ודו"ק, וראיה נראה דהא גם במת כהן גדול דמקריב שלימה שחרית ושלימה בין הערביים דבודאי כל העשרון הוי קרבן בפ"ע ואפי"ה מקריב רק חצי קומץ ומוכח דדין חצי קומץ אינו דין של מחציתה אלא דהוי הקרבה שלימה של חצי קומץ וגם בהקרבת חצי עשרון הקרבת חצי קומץ לבונה הוי הקרבה שלימה, ולפי"ז כיון דמצינו הקרבת חצי גם היכא דמקריב עשרון שלם ג"כ מקריב חצי קומץ לבונה, וצ"ע לרבי חנינא לעיל (דף ח' ע"א) דאין זה קדוש בלא זה ואין הסולת מתקדש בלא לבונה א"כ איך מתקדש העשרון עם חצי קומץ לבונה ואפילו הניח כל הקומץ בביסא אבל מ"מ כיון דאין לאחד שייכות בלא חבירו נמצא דאינו מצורפים כלל בהקידוש והוי כ"א קידוש בפ"ע, וא"א לומר דכל חצי מצטרף לחצי עשרון כיון דאינו

בערב והלבונה יוכל להניח מן (ד) הצד אפילו על מקצתה של החלות (רמב"ם שם).

ביאור

(א) קומץ. והלבונה צריך שיהיה לא פחות מקומץ דילפינן (במנחות דף ק"ו ע"ב) מדכתיב (ויקרא ד) והרים ממנו בקומצו מסלת המנחה ומשמנה ואת כל הלבונה מקיש לבונה להרמה מה הרמה דמנחה קומץ אף לבונה נמי קומץ¹¹⁹ ושיעור קומץ לא פחות משני זיתים כדאיתא במנחות כו.¹²⁰ (ב) לבונה. דילפינן ממנחת יחיד דכתיב בה נפש וכתוב (ויקרא ב') ונתן עליה לבונה ילפינן לכל מנחת יחיד שטעונה לבונה (מנחות כו:). (ג) חצי קומץ. דהרמב"ם לא פסק כאבא יוסי בן דוסתאי דחביתי כ"ג לא הוכפלו לבונתה כ"א קומץ אחד לעשרון (מנחות נב).¹²¹ (ד) מן הצד. דכתיב ויצק עליה שמן

עוד מחולקים ואינו מבורר איזה החצי של שחרית ואיזה של בין הערביים אלא דאפשר דאדרבא כיון דאינו מבורר עוד החצאין איזה חצי קרבן דשחרית ואיזה דבין הערביים אפשר כל חצי קומץ לבונה להצטרף לשני החצאין של העשרון, ונמצא דלפי"ז נפ"מ דאם יהיו כולם בביסא ויהיה כל חצי קומץ לבונה מצורף עם כל העשרון סולת ושני חצאי הקומץ לבונה לא יצטרפו זה עם זה, ונפ"מ אם נגע טבול יום באחד דיטמא העשרון ולא יטמא החצי השני ודו"ק.

¹¹⁹ ובמשנה בשקלים (פ"ו מ"ו) איתא: 'האומר הרי עלי עצים לא יפחות משני גזרין לבונה לא יפחות מקומץ, זהב לא יפחות מדינר זהב', וכתב הברטנורא שם: לא יפחות מן קומץ - שזהו שיעור הלבונה הבאה עם המנחה, דכתיב (ויקרא ו') והרים ממנו בקמצו מסולת המנחה ומשמנה ואת כל לבונתה, מה הרמה דמנחה קומץ אף לבונה קומץ. ודוקא המתנדב סתם, אבל אם רצה להביא אפילו קורט של לבונה מביא. וכ"כ הר"מ בפיה"מ שם. אמנם בשיירי קרבן שם הקשה: אך קשה דא"כ למה אמרו דאם אמר הרי עלי עץ מביא גיזר אחד ופי' הרמב"ם בפט"ז מהל' מעשה קרבנות דהיינו עץ ארכו אמה הראוי למערכה וכן בזהב מסיק כדי צינורא והיינו שראוי לכלי שרת אבל קורט של לבונה שאינו ראוי להקריבו ודאי לכ"ע אינו מביא וכולא סוגיא הכי רהיטי וצ"ע. עוד ראה בחידושי הגר"ז (מנחות דף קו) שכתב: במשנה האומר עלי לבונה לא יפחות מקומץ, ולכאורה צ"ע לשון זה דלא יפחות הא הוה ליה למימר דשיעורו בקומץ, ומשמע מלשון דלא יפחות דיש בזה שיעורין וסגי בשיעור הקטן, ובאמת אינו כן אלא דהקטרת לבונה שיעורה קומץ, אלא דיכול להקטיר גם שני קמצין והוויין שני הקטרות, אבל מלשון הרמב"ם בפה"מ בשקלים (פ"ו מ"ו) מתיישב זה שכתב דבנותן דמי לבונה בשופר סגי בכ"ש ורק במביא הלבונה עצמה הוה ליה דין דלא יפחות מקומץ, אמנם צ"ע דאיך יקטיר הכהן בדמי הלבונה הלא לבונה אינה באה בשותפות, וצ"ע.

¹²⁰ ואם אין ידו מחזקת שיעור שני קמצים עבודתו פסולה וכדאי' במנ"ח מצוה קטז.

¹²¹ הכי איתא בגמ' שם: 'א"ר יוחנן: פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן, אבא יוסי בן דוסתאי אומר: מפריש לה שני קמצים של לבונה, קומץ שחרית וקומץ בין הערביים; ורבנן אמרי: מפריש לה קומץ אחד, חצי קומץ שחרית וחצי קומץ בין הערביים. במאי קמיפלגי? אבא יוסי בן דוסתאי סבר: לא אשכחן חצי קומץ דקריב, ורבנן סברי: לא אשכחן עשרון דבעי שני קמצים.'

והשפת אמת הקשה, דמה ההכרח שמזה שלא אשכחן חצי קומץ דקרב שהיתה באה לבונה שלימה בבוקר, הרי אף חצי עשרון סולת גם לא מצאנו שקרב, ובכל אופן בחביתין קריבה חצי עשרון בבוקר, אם כן אף לבונה נאמר שקריבה חצי עשרון בבוקר וחציה בין הערביים כמו סולת. ותירץ השפת אמת, שמצינו הקרבה בחצי עשרון, שהרי בכל מנחה היה מקריב רק את הקומץ והקומץ הוא אפילו פחות מחצי עשרון, ולכך אף בחביתין קריבה חצי עשרון. אולם לבונה לא קריבה בשום מקום בחצי קומץ. והגר"ז תירץ, שחלוק בעיקרו דין עשרון במנחת חביתין מדין קומץ לבונה. שהרי בעשרון מבואר שהיה מביא את העשרון בבוקר ומקדש את כולו, ואחר כן חולק העשרון, ומבואר שזה קרבן אחד שקרב בשתי הקרבות. אולם בלבונה משמע מהרמב"ם שלא היה צריך להביא את הלבונה בבוקר ולחלקה. והיינו, משום שבלבונה אין זה קרבן אחד אלא זה שתי הקרבות נפרדות אחת

על כולה ונתן עליה לבונה על מקצתה ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט על מקצתה ולא על כולה דשמן נבלל עמה ולבונה אין נבלל עמה ומן הצד לאו דווקא. רש"י בחומש (ויקרא ב' פסוק א) וספרא (נדבה פ"י משנה ז-ח). ומהמלבי"ם על הספרא וכן מפ"י הראב"ד על הספרא וכן בספ' קרבן אהרן משמע שיכול ג"כ ליתן על כל המנחה¹²².

סיכום קצר על סדר עשיית מנחת החביתין

הכהן גדול בכל יום ויום וכן כהן הדיוט ביום חינוכו היו מביאין את מנחת החביתין, ונקראת כך ע"ש שהיתה נאפית במחבת. וסדר עשייתה: מביא עשרון שלם מביתו [היינו שהיתה נקנית ע"י ולא משל המקדש] ומקדשה בכלי שרת, ואח"כ חוצהו במדת חצי העשרון לשנים [ורק כה"ג היה חוצה, ואילו כהן הדיוט היה עושה מעשרון י"ב חלות ומקריבן בהקרבה אחת], ומביא עוד ג' לוגין שמן ומחלקן ע"י 'כלי מדה' לי"ב חלקים כל חלק שיעורו רביעית הלוג. וחולק החצי עשרון באומדנא לששה חלקין, וכל חלק בוללו במקצת רביעית השמן וחולטו ברותחין, ואח"כ לשו בפורשין וולתפא"י קודם לש בפורשין ואח"כ חולטן ומשמרן שלא יחמיצו ע"י שיתעסק בהן כל הזמן, והלישה והעריכה והאפייה הכל היה בכלי שרת, ואח"כ אופה כל חלה 'מעט' בתנור של מתכות, ולאחמ"כ מטגנה 'מעט' [כדי שלא לבטל את האפייה שקדמה] בשאר רביעית הלוג שנשאר. [ולמלבי"ם אחר הטיגון היה אופה שוב מעט]. ואח"כ לוקח הששה חלות ומחלק כל חלה באומדן לשנים כדי שיקריב י"ב חצאין בבוקר וי"ב חצאין בערב, וכופל כל חצי חלה לשנים, ואח"כ פותת ומשברה באופן שכל פתיתה כפולה לשנים, [ויש הסוברים שלא היה מבדיל] ואח"כ נוטל קומץ לבונה [שיעורו לא פחות משני זיתים] ומחלק הקומץ לשנים ונותן חצי קומץ על הי"ב חלות של הבוקר, וחצי קומץ על הי"ב שמקריב בערב. ויכול להניח הלבונה אף בצידה.

בבוקר ואחת בין הערביים, ולכך אף שחצי עשרון קרב בבוקר אין זה מקור שיש הקרבה בחצי עשרון, שהרי הוא קרבן אחד עם הקרבן של הערב, ולכך זה נחשב לקרבן עשרון. אולם בלבונה אם נקריב חצי קומץ בבוקר אין זה נחשב לחלק מקרבן הערב, משום שלגבי הלבונה הם שני קרבנות, ולכך סבר אבא יוסי בן דוסתאי שלא שייך לומר שנקריב חצי קומץ אף שמצאנו הקרבה בחצי עשרון. (הע' חברותא שם).

¹²² ובאמת שכן לכאור נמי מבואר ברש"י במנחות (דף יא.) שכתב: וא"ת כיצד קומץ, והלא לבונה על המנחה היא דכתיב כל הלבונה אשר על המנחה, תשובה לדבר כשקומץ מסלק הלבונה כולה לצד אחד וקומץ הסולת מאמצע הכלי עכ"ל.

והקשה חכ"א בספר שלמי יוסף על מנחות (ח"א ע' תפ"ד): והוקשה לי על רש"י מפירושו בפירוש החומש דפ"י בויקרא (ב' א'): ונתן עליה לבונה, על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין ריבוי אחר ריבוי בתורה אלא למעט וכו' יעוי"ש עכ"ל. א"כ פירש כאן שנתנית הלבונה היא רק על מקצת מן המנחה, ולא פירש כפירושו בגמ'.¹²²

שוב ראיתי דדברי רש"י בחומש הם מתורת כהנים, שהובא שם אף הדרשה (בפ' י' מ' ז') ונתן עליה לבונה על מקצתה, מה ראית לומר כן ויצק עליה שמן על כולה, "ונתן עליה לבונה על מקצתה", שאין ריבוי אחר ריבוי בתורה אלא למעט, ד"א ויצק עליה שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה, ונתן עליה לבונה על מקצתה שאינה לא נבללת עמה ולא נקמצת עמה, ויעוי"ש שם בר"ש משאנץ. ונמצא דאי יש מצוה ליתן הלבונה על כל המנחה או לא, תליא בב' הברייתות, דלפי פירש"י במנחות משמע דמצוה ליתן הלבונה על כל המנחה, ובתו"כ לא נראה כך. (דף על דף שם).

סדר הרמת הדשן

סי' כא

אחר שהעמידו אנשים לעשות (א) חביתין (ב) כשהגיע (ג) עת תרומת הדשן מי שזכה בפייס לתרום את המזבח¹²³ היה (ד) הולך (ה) בצניעות (ו) לבדו לאור (ז) המערכה עד שהיה מגיע למקום הכיור שהוא בין האולם לכבש והיה מעלה הכיור מן (ח) הבאר שתחת הכיור. (רמב"ם פ"י הל' יא- יב מתמידין).

ביאור

(א) חביתין. החביתין היו עושיין קודם עלות השחר אחר שהיו מבלשיין כלי העזרה. (ב) כשהגיע. לדעת הרמב"ם פ"ב הל"א מהל' תמידין היה הרמת הדשן בכל יום אחר שעלה עמוד השחר¹²⁴, ומשמעות הרבה ראשונים כי תרומת הדשן היתה בלילה (תוס')

¹²³ וכתב הרדב"ז דזה שזכה יתרום בעצמו, ולא ימנה אחר תחתיו. מפני שנראה כמבזה את העבודה.

¹²⁴ ובס' מקדש דוד (קדשים סימן לב) כתב: הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' תמידין הי"א כתב דתורמין הדשן בכל יום משיעלה עמוד השחר, ע"ש דמפרש קרות הגבר שתורמין בו הדשן בכל יום היינו בעלות השחר, והקשה המנחת חינוך [מצוה קל"א סק"ט] על הרמב"ם הא אמרינן בזבחים (כ' א) דקידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן למחר אינו צריך לקדש, ואמרינן שם דאפילו לרבי דלינה מועלת בקידוש ידים ורגלים לינה דרבנן היא, ומודה דמקרות הגבר עד צפרא לא פסלה לינה, ואי היתה תרומת הדשן בעלות השחר לא שייך לינה, ועוד אמרינן שם בגמ' (כ"א ב) כשמקדש ידיו ורגליו לתרומת הדשן היה מעלה את הכיור ומשקע ליה משום לינה, ומוכח דהיה קודם עלות השחר ע"ש.

והנה הרמב"ם ז"ל הרגיש בזה וכתב בפ"ה מהל' ביאת מקדש ה"ט קידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן אעפ"י שהוא מקדש קודם שתעלה השמש א"צ לחזור ולקדש אחר שהאיר היום כו' עכ"ל, היינו דהרבנותא שהקידוש הוא קודם נץ החמה ומ"מ א"צ לחזור ולקדש, ובפ"ה מהל' תמידין ה"ב בתמיד של שחר כתב דשוחטין אותו קודם שתעלה החמה משיאיר פני כל מזרח ע"ש, והנה זה שכתב הרמב"ם ז"ל בתרומת הדשן דאעפ"י שמקדש קודם שתעלה השמש א"צ לחזור ולקדש, נראה דהוא לפי מה דאמרינן במגילה (כ' א) אין קורין את המגילה ולא מלין ולא טובלין כו' עד שתנץ החמה

יומא כז: ד"ה איכא, מאירי, וכן בס' הר המוריה, וכן משמע מהסוגיא) וילפינן מדכתיב בהרמת הדשן היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה וסמיך ליה ולבש הכהן מדו בד וגו' והרים את הדשן, ש"מ דכל הלילה כשר להרמת הדשן, הלכך הואיל וכל הלילה כשר להרמת הדשן הלכך קבעו חכמים זמנה הכל לפי שעה, הלכך בכל יום דבכל השנה דלא נפיש קרבנות ורב להם היום בקריאת הגבר סגי, ביום הכיפורים דאיכא חולשא דכה"ג שהרי עליו מוטלת כל עבודת היום מתחיל הרמת הדשן מחצות, וברגלים דנפיש קרבנות ורב הדשן במקום המערכה שצריך להעלות את הדשן לתפוח הלאחר ההפרשה הלכך צריך להקדים מאשמורה ראשונה. (רש"י יומא כ: ועי"ש בתוד"ה אלא). (ג) **עת תרומת הדשן**. שהיא מ"ע בכל יום כדכתיב (ויקרא ו, ג) והרים את הדשן. ובאותו זמן היה גבר אחד ממונה להכריז בקול עמדו כהנים לעבודתכם¹²⁵: (ד) **הילך**. היה הולך בצניעות בפקודת ראש הבית אב שהזהירו ואמר לו הזהר שלא תגע בכלי שרת שהוא המחיתה, עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור ואף שהנגיעה בכלי שרת קודם הקידוש אינה אלא זהירות בעלמא¹²⁶, מ"מ שמא אגב חביבותא ישכח ויעבוד בלא קידוש¹²⁷ (תפא"י פ"א בועז אות ג). (ה) **בצניעות**. מדלא קידש ידיו ורגליו עדיין. (ו) **לבדו**. שאין איש אחר הולך עמו. דבין האולם ולמזבח ובין האולם ולכבש

וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, ולכתחילה צריך לאחר שתנץ החמה לפי שאין הכל בקיאות בעלות השחר כמ"ש רש"י ז"ל.

¹²⁵ ושמו היה גביני שתפקידו להכריז ולומר זאת [ובתפא"י שקלים ה, א הביא שהכרזה היתה ע"י או ע"י אחת ממשרתיו ע"י שליחותו] ובגמ' ביומא כ. איתא דהיה קולו נשמע בשלש פרסאות. מעשה באגריפס המלך שהיה בא בדרך ושמע קולו בשלש פרסאות, וכשבא לביתו שיגר לו מתנות. ואף על פי כן כהן גדול משובח ממנו, דאמר מר: וכבר אמר אנא השם ונשמע קולו ביריחו. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מירושלים ליריחו עשר פרסי. ואף על גב דהכא איכא חולשא והכא ליכא חולשא, והכא יממא והתם ליליא. ותוספות שם הקשו: תימה דפרק שלישי דתמיד (דף ל:). תנן מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז דהיינו עשר פרסאות וי"ל דבי פרסאות לא היו מבינין אלא קול הברה בעלמא וכן יש לפרש אהא דאמרי ריש פרק טרף בקלפי (לקמן לט:). דצירי דלתות היכל נשמעין בשמונה תחומי שבת והתם תנן מיריחו. ע"כ. ובחידושי הריטב"א שם נמי כתב: איכא למידק דהא תנן במסכת תמיד (ל' ב') כי מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז, ויש שתירצו דאין הכי נמי אבל הכא כך היה מעשה שאגריפס שמע קולו בשלש פרסאות כי לא היה יוצא ממקום רחוק יותר, ולא נהירא חדא כיון דרישא קתני והיה קולו נשמע בשלש פרסאות מכלל דדוקא הוא, ועוד דאם כן מאי האי דקאמר דכהן גדול משובח ממנו, ויש מתרצים כי הברת הקול היה נשמע ביריחו אבל הבנת הדברים לא היו שומעין אלא עד שלש פרסאות, וכהן גדול משובח ממנו ששומעין קול דבריו ביריחו, ולא נהירא דאם כן הוה ליה לתלמודא לפרושי דהא נמי איכא בינייהו כדקאמר דאיכא בינייהו חולשא ויממא, ור"י ז"ל פירש דפליגן אהדדי, דהכי נמי פליגי אהדדי סוגיא דלקמן פרק טרף בקלפי (ל"ט ב') בענין קול שער גדול שנפתח, בהדי סוגיא דתמיד, דאילו בתמיד (ל' ב') אמרינן שהי נשמע ביריחו, ולקמן אמרינן שהיה נשמע עד שמנה תחומי שבת וכדבעינן למימר לקמן בס"ד. וע"ע בתו"י.

¹²⁶ ובס' מקדש דוד (סימן לב) הוכיח כן נמי מהא דאיבעי לן ביומא (כ"ה ע"ב) מי מקבל שוחט מקבל או זורק מקבל, ופשטינן מההיא דבן קטין עשה י"ב דד לכיור כדי שיהיו י"ב אחיו הכהנים העסוקין בתמיד מקדשין ידיהם ורגליהם בב"א ואי ס"ד שוחט מקבל תליסר הוי דאף השוחט צריך לקדש משום קבלת הדם ע"ש, ואי אסור ליגע בכ"ש בלא קידוש א"כ להשיטות דהסכין כ"ש היה א"כ אכתי השוחט היה צריך לקדש משום נגיעת כ"ש אפילו אי לא היה מקבל הדם.

¹²⁷ וכ"כ הראב"ד. ובמפרש לתמיד דף כח. כתב: שאף ע"פ שהוא יודע בדבר צריך להזהירו שהוא יהא הולך יחיד ושמא ישכח ויגע ומתוך שמזהירין אותו הוא נזהר.

אין אדם רשאי לכנס רק לצורך העבודה והרי הכיור עומד בין האולם לכבש וא"כ אין יכנס אדם לשם והרי אינו רשאי לעבוד עבודה עדיין קודם שיתרום זה את המזבח, ורק לכנס לשם כדי לקדש ידיו לצורך עבודה שיוכל לטבול מיד אחר קידוש ידיו ורגליו שרי (ת"י ומפרש). (ז) **לאור המערכה**. מדהיה מתקרב בהילוך סמוך אצל המערכה א"צ אור הנר ולא היו רואין אותו כשהיה מהלך לפי שהיו מצד אחר של הכבש במזרחו וגובה הכבש היה מפסיק¹²⁸. (ח) **מן הבאר**. כי בן קטין כהן גדול עשה גלגל¹²⁹ שתלו

¹²⁸ דהמחתה שבה תורם את הדשן נתונה במקצוע שבין הכבש למזבח, במערבו של כבש. [שהכבש עמד בדומו של המזבח. והמזבח בלט מהכבש שמונה אמות מכל צד. והיתה המחתה נתונה בזוית שבין דרום המזבח ומערב הכבש].

¹²⁹ כתב הרע"ב (מסכת תמיד פרק א) בן קטין - כך שמו של כהן גדול שעשה מוכני לכיור. גלגל הסובב שעל ידו משקעים הכיור בבור שלא יהיו מימיו נפסלים בלינה, לפי שכל דבר שנתקדש בכלי שרת נפסל בלינת לילה, וכשהיה משוקע הכיור בבור לא היו מימיו נפסלין. ורמב"ם אומר, שהמוכני הוא כלי סביב לכיור, שלא נתקדש בכלי שרת, ושם היו מניחים המים בלינה כדי שלא יתקדשו ויפסלו בלינה. ע"כ. ויש לציין דכשיטת הרמב"ם מצינו נמי שכתב המאירי וז"ל: 'ולא היו רואים אותו ולא שומעים את קולו בשעה שהולך לכיור עד ששומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור והוא כלי שאינו מכלי שרת סביב לכיור שממנו יהו מריקין תמיד מים לכיור מפני שהכיור הוא כלי שרת ולא היו מימיו נפסלין בלינה ולא היו צריכין להביא בכל יום מים לכיור כמו שביארנו בשלישי של יומא ואמר עכשו שלא היו יודעין אם הגיעו לקדוש ידים ורגלים עד שהיו שומעין קול העץ של אותו הכלי שהיה עשוי בעגול כגלגל של בור והיה משמיע קול בשעת ההרקה כדרך שגלגל הבור משמיע קול בשעת השאיבה וכששומעין כן מכירין שכבר בא לשם והיו אומרין הגיע'.

והנה הראב"ד משיג ע"ד הרמב"ם וכותב: 'א"א דברים זרים אני רואה בכאן ואנו מקובלים שהמוכני אינו מקבל מים והיא גלגל וכו'. והכ"מ כותב דאין זו השגה דאטו מפני שהוא מקובל כפי רש"י מי שפירש פירוש אחר דבר זר יאמר לו וכו'. אלא דמביא מהא דהרמב"ם בעצמו כתב בפ"ה מה' ביאת מקדש הי"ז: 'מי כיור נפסלין בלינה וכיצד היו עושים משקעים אותו במי מקוה או במעיין ולמחר מעלין אותו או ממלאין אותו בכל יום בבקר. נראה מדבריו אלה שהם כפירוש רש"י והראב"ד, וכותב ליישב לאפשר שרבינו מפרש שני הפירושים וכאן כתב האחד ושם כתב האחר'.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן ז) העיר דישובו זה של הכ"מ תמוה דאין אפשר לומר כן דהא שני הפירושים אינם עולים כאחד, וכדכתב לתמוה עליו התוס' יום טוב בפ"א מתמיד מ"ד, דהרי נמצא לפ"ז דהרמב"ם יהיה כמסתפק.

והתוס' יום טוב שם כותב לתרץ דברי הרמב"ם, דמפרש דהמוכני היה כלי סביב ושהיו משקעין אותו הכלי, וממילא עולים דברי הרמב"ם בסגנון אחד עיין שם.

ותירוץ זה של התוס' יום טוב לא מובן כלל לפענ"ד, דלשם מה היו צריכים לשקע את המוכני, הא הרי הרמב"ם בה' בית הבחירה שם כותב בהדיא דהמוכני היתה של חול ובמתכוון עשו שתהא כן כדי שלא יפסלו המים שבה בלינה, וא"כ לשם איזו מטרה היו צריכים עוד גם לשקע את כלי המוכני הזה בבור, ועוד זאת דהרמב"ם בה' ביאת מקדש שם כותב בהדיא דמטרת השיקוע במי מקוה או מעין היה כדי שלא יפסלו המים שבכיור בלינה, ולשם מה היו צריכים לכך מאחר שהיו נתונים בכלי המוכני שהיה חול ולא פסל בכלל בלינה.

וכתב הציץ אליעזר: זה למעלה מכ' שנה שאמרת ליישב דברי הרמב"ם בפשוטו והוא, בהקדם מה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם בה' ביאת מקדש שם שלא מזכיר בכלל מהך דמוכני ומדבר בסגנון כזה כאילו לא היה מוכני בכלל כי אם כיור בלבד ומימיו שבתוכו, ושכדי שלא יפסלו מימיו שבו בלינה כותב שהיו עושים ב' עצות, או שהיו משקעין את הכיור עם מימיו במי מקוה אז במעיין ולמחר מעלין אותו, או שהיו ממלאים אותו בכל יום בבקר.

על כן נראה לומר דהרמב"ם שם בה' ביאת מקדש מדבר בדרך כלל אין שהיו עושים עם מימי הכיור מאז ומעולם ומקודם שבא בן קטין ועשה את המוכני, דהרי המוכני אינו מעכב ואינו דין שצריך להיותו יחד עם הכיור, וכשם שלפני בן קטין לא היה זה, כך יכול להיות גם לעתיד שלא יעשוהו

בו הכיור בחבל ועל ידו משקעין הכיור בלילה אל תוך הבאר¹³⁰, כדי שישקו [מלשון השקה] המים שבכיור למי המעיין ועי"ז לא יפסלו המים שבכיור בלינה¹³¹, ועשו

ויהיה הכיור לבדו, וע"ז הוא שבא הרמב"ם ומפרש שהדרכים הכלליים שנקטו, ושיש לנקוט, שלא יפסלו בלינה מימי הכיור הוא או לשקעו בבור, או למלאותו בכל בקר.

ולפי"ז אין ממילא כל סתירה מדברי רמב"ם אלה לדבריו בה' בית הבחירה, בהיות דבכאן אינו מדבר כלל ממציאות של מוכני, ורק בבית הבחירה שם הוא שהזכיר מהמצאה של המוכני ופירשה בגוונא אחריתא ממה שפירש"י, והיינו שעם המצאתה ע"י בן קטין לא היו צריכים כבר בכלל לשקע מימי הכיור בבור או למלאותה מים בכל בקר, אלא מימי הכיור היו נמצאים תמיד במוכני שעשו לו לכיור מסביב והוא היה חול ולכן לא היו בכלל נפסלין מימיו. ועל כן רואים באמת שהרמב"ם בה' בית הבחירה שם לא הזכיר בכלל מהשקעה שהיו עושים או ממילוי מים בכל יום, והיינו מפני שעם המצאת המוכני לא היו צריכים לכך יותר, באופן שאין כל סתירה בין דברי הרמב"ם בה' בית הבחירה לבין דבריו בה' ביאת מקדש, וגם פירושו באופן סידור המוכני אחד הוא ולא שנים. ולאח"ז ראיתי שכבר נגעו קצת בזה. עכ"ל.

שוב ראיתי במרכבת המשנה (הלכות בית הבחירה פרק ג) שכתב: והכ"מ נדחק ממ"ש רבנו פ"ה מהל' ביאת המקדש הי"ד וכ' שרבנו מפרש שני הפירושים. ובאמת לק"מ דרבנו בהל' ביאת מקדש כתב גוף הדין דמי כיור נפסלין בלינה וצריך שיקוע משום השקה והיינו טרם שעשה בן קטין מוכני לכיור היו משקעין אותו בערב ומעלהו בבוקר כדמסיק זבחים דף כ"א דמשום גזרת שיקוע היו משקעין מבערב אף על גב דחזי לעבודת לילה ואיכא מצות שיקוע בערב עיין שם. וראיתי להתוס' יום טוב פ"ק דתמיד מ"א דמיישב דברי רבנו בפ"י המשנה פ"ק דתמיד ופ"ג דתמיד דסובר רבנו דהמוכני היה כלי סביב הכיור ואת המוכני היו משקעין ולא זכיתי להבין דא"כ מוכני ל"ל ישקעו את הכיור. ותו דלמה לן שיקוע למוכני הרי המוכני כלי חול ואין מימיו נפסלין בלינה. ובפ"י המשנה לרבנו פ"ג דיומא מבואר דהמוכני היתה כלי סביב הכיור שממנו שותתין מים תמיד לכיור ראשון ראשון כפי הצורך ולפ"ז הא דאמרן ביומא דף ל"ז מאי מוכני גלגלא דהוה משקעי ליה לא היה השיקוע הזה כדי שלא יפסלו המים בלינה דהא כלי חול היה אלא שהיה כלי זה עגול כעין אופן והיה חלול לקבל המים והיו משקעין אותו בכל יום בבוקר כדי לשאוב מים דרך הנקב הפנימי שבו ומעלין אותו וסותמין הנקב ומעמידין נגד פי הכיור למעלה ובכל פעם שהיו רוצין לקדש היו פותחין את הנקב שבמוכני שיצוקו מים לכיור כפי הצורך. ולא היה כל היקף המוכני חלול אלא חלק אחד וחציו השני אטום והיו משקעין אותו כדי לשאוב דרך סיבוב כל הכלי הנקרא מוכני והבן זה, דנמצא כל הכלי העגול הנקרא מוכני היה תמיד חציו שקוע בים של שלמה ומסובב סביב הכיור אלא שביום היה מקום האטום שקוע במים ובבוקר היו מסבבין אותו בעיגול (ונשמע קולו ביריחו כמבואר פ"ג דתמיד) כדי שיבא מקום החלול לתוך המים והנקב פתוח שיתמלא מקום החלול מים וסותמין הנקב ומגלגלין כדי שיהיה מקום החלול למעלה מהכיור.

¹³⁰ ובחידושי הריטב"א לסוכה (דף מט:): מבואר שלא היו משקעין אותו בבאר אלא בים הנחושת שהיו באים מימיו ממי עיטם ושוב אין מי הכיור נפסלין בלינה. וכ"כ התוספות ישנים ביומא (דף לח עמוד א): 'הוה משקעין ליה בגלגלא. פר"ח ומפרש בפ"ב דשחיטת קדשים (דף כא ב) שהיה מושך ומדלה הכיור מלא מים מן הים שעשה שלמה שהיה בו כל הלילה שלא יפסלו מימיו בלינה וגרסי בירושלמי הים היה בית הטבילה לכהנים שנאמר הים לרחצה לכהנים כו' ואקשינן לאו כלי הוא ופרקינן כההיא דא"ר יהושע בן לוי אמת המים היתה מושכת לו מעין עיטם והיו רגלי השוורים פחותים כרמונין ולא ידענא אם היה ים של שלמה בבית שני. ועיין רמב"ם ביאת מקדש ה' טו שהמים שבים של שלמה אינם נפסלים בלינה, משום שמי מעין היו עוברים בתוכו מעין עיטם. ותוספות הרא"ש הביא ראיות לדחות את דברי ר"ח וכתב שלא מצאנו שהיה ים של שלמה בבית שני [ותוספות ישנים הסתפקו בדבר. ועיין תוספות יום טוב ורש"ש]. וע"ע אריכות רבה בענין זה בערל"נ בסוכה דף נ. ד"ה נשפכה או נתגלתה.

¹³¹ בהע' חברותא לזבחים כ. כתבו: רש"י פירש ששקעוהו במעיין, כדי שיהיו מימיו מחוברין למי מעיין ובטלה לינתן. וכן משמע מדברי הראב"ד [פ"ג מבית הבחירה הי"ח] שקדושים הם אך לא נפסלים כי הם מחוברים. ובשטמ"ק גרס ובטלה קדושתן, וכוונתו שנעשו חולין ולא שייך בהן פסול לינה, וביאר הגרי"ז שכוונת השטמ"ק שהשיקוע מועיל אפילו אחר שנפסלו בלינה, כי אל שייך פסול אלא בדבר קדוש, אך אילו מבטל רק לינתן, הרי אחר שנפסלו לא יועיל שיקוע, וראה להלן [כא ב תוד"ה כיור, ובהערות שם]. ורש"י לא כתב כן, כי להלן [כא ב] נקט שצריך לשקעו מדין משמרת

הגלגל באופן שישמע קול גדול¹³² בעת שיעלו הכיור כדי שישמעו הכהנים וכינו את עצמן לסלק את הדשן מהמזבח, ופלוגתא (בזבחים כ"א) דאיכא מ"ד דבערב היו משקעין ואיכא מ"ד דבעת קידוש ידים ורגלים היו משקעין קודם עלות השחר, וכשהיו שומעין קול עליית הכיור הכינו לעבודה דמיד אחר שיתרום זה את הדשן היו מקדשין ידיהם ורגליהם וסלקו הדשן מהמזבח לתפוח.

סי' כב

בכור צריך להיות שיעור מים לא פחות מכדי לקדש ממנו ארבעה כהנים שנא' ורחצו ממנו (א) משה אהרן ובניו. (רמב"ם פ"ה הלי"ג מהל' ביאת מ')

ביאור

(א) **משה אהרן ובניו.** משה אהרן תרין ובניו תרין שאף משה כהן היה בשבעת ימי המילואים ואע"ג דלא כהנו בבת אחת מיהו קרא להכי מידרש¹³³. ועיין ברמב"ם שם

קדשים, ויתכן שגם אסור לבטל קדושתו, ולכן מחברו ומבטל רק לינתו, וראה אבן האזל [שם], ולהלן [כא א] נרחיב בזה. ובברכת פרץ [פרשת קרח] הוכיח מדברי השטמ"ק שלא כדברי האבני מילואים [בש"ת י"ח] שנקט כי ביטול תרומה ברוב אסור מה"ת משום משמרת תרומותי וב"ביטול קדושתו" משמע שעדיף לבטל קדושתו מאשר להניחן שיפסלו, וביאר שהטעם להעדיף ביטול, הוא משום שהמטמא או פוסל, גם אחר שקלקל נשאר הקדש פסול או טמא, ואילו במבטל רק גורם לשנות דינו שיהא חולין. ובמשמר הלוי [ב] חילק בין תרומה שיכול לאכלה ולא תבא לידי פסול, שבה הביטול אסור משום "משמרת", מה שאין כן בשיקוע הכיור ומירוק בליעות קדשום שאם לא יעשה יפסל הקודש ממילא, ועדיף לבטלן כדי שלא יפסלו. ב. הגר"ז תמה הרי כשמשקעין אותו מבטלין עשה שיהיה כיור במקדש. וראה להלן [כד א] שנחלקו אם דוד קידש את מקום המקדש עד קרקע התהום, [ולפי זה נחשב הכיור במקדש, או שרק רצפה עליונה קדוש,] ולפי זה צריך לומר בדוחק שתחתית המקוה נחשבת רצפה עליונה].

¹³² וכן בתפא"י (תמיד פרק ג) כתב: כשמעלין או מורידין אותו להבאר, היה קול דפיקת שיני הגלגל נשמע עד יריחו, ועשוהו כך להשמיע קול גדול, כדי שישמעו הכהנים

¹³³ כ"כ רש"י בזבחים יט:, וכתב האבן האזל דכונתו ליישב דלא יקשה הא באותה שעה היו גם נדב ואביהוא אלא דלא ילפינן אלא מדכתיב ובניו דמשמע לפחות שנים והרמב"ם כתב פסוק הנאמר בפ' תשא גבי ציווי עשיית הכיור ובודאי היה גירסתו כן בגמ' אלא שהקשה הכ"מ שבזמן שנאמרה אותה פרשה עדיין לא מתו נדב ואביהוא, וא"כ הוה ליה לאצרוכי שיהיו מים בכיור כדי לקדש חמשה או ששה, וכונתו דבלא פנחס יהיו חמשה ועם פנחס ששה, ומביא הכ"מ גירסת רש"י דלגירסתו מיושב. והנה מתחלה נבאר למה לא ניחא להרמב"ם בגירסת רש"י, ונראה דסובר דמפסוק הנאמר בפ' פקודי לא נוכל ללמוד דהוא עיכוב לדינא, דהא לא כתיב בגדר ציווי וכתביב רק ויעש את הכיור וגו' ורחצו ממנו משה אהרן ובניו, אח"כ ראיתי שכבר עמד ע"ז הבה"ז והצ"ק דחק ליישב ע"ש, וא"כ מיושב מה דלא ניחא להרמב"ם בגירסת רש"י.

ולכאורה היה אפשר לומר עוד דרש"י בעצמו כתב שקשה לגירסתו וז"ל שאף משה כהן היה בשבעת ימי המילואים ואף על גב דלא כיהנו בבת אחת מיהו קרא להכי מידרש, וא"כ נוכל לומר דלא ניחא להרמב"ם בתירוץ של רש"י, אבל אח"כ ראיתי שהפמ"א שם הביא ד' רש"י בחומש על פסוק זה שבשמיני למילואים היה גם משה כהן ועבד כמבואר שם בכתוב, לכן צ"ל כמש"כ.

ומה שהקשה הכ"מ דהא כשנאמר ציווי עשיית כיור בפ' כי תשא עוד היו נדב ואביהוא, יש לומר דכיון דלמעשה לא רחצו עד שמיני למילואים שהקריב רק אהרן, ורק דכתיב ויקריבו בני אהרן את הדם ולא מוכח שכל הבנים הקריבו ואפשר רק שנים וכמש"כ רש"י דובניו שנים, ולכן ילפינן רק מדין קידוש אחר ימי המילואים שהיו הרבה עבודות בתמידין ומוספין לאהרן ולבניו ואז לא היו נדב ואביהוא אלא שיהיה גם פנחס וזה נכלל בפ' ציווי דורחצו אהרן ובניו.

דגרט פנחס במקום משה, ועיי' בכ"מ שם¹³⁴. ועיי' זבחים (יט): ברש"י ושיטמ"ק (ועיי' שם כא: וקא:), [והשיעור מים לד' כהנים אם צריך רביעית לכל אחד או די בפחות משיעור זה עיין זבחים כב ע"א בתוס' ד"ה בין שאין וכו', ועיי' במנחת חינוך שמסתפק בזה עיי"ש במצות קידוש ידים ורגלים]¹³⁵.

סי' כג

¹³⁴ וראה בשו"ת דברי יציב (חלק חושן משפט סימן צה) שציין דרש"י לא נקיט כרמב"ם דיש לומר דלמ"ש בזבחים ק"א ע"ב לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי וכו' עד ששם שלום בין השבטים, א"כ לא כיהן עם אהרן ובניו בשעת הציווי דורחצו אהרן ובניו שבפרשת תשא, וההכרח לומר מקרא דפרשת פקודי שנאמר משה עמהם בקרא. ושם בדף ק"א ע"א ר' יהודה ור"ש אומרים מפני טומאה נשרפה שאם אתה אומר מפני אנינות וכו' והלא פינחס היה עמהן עיין שם, ומבואר דס"ל שכבר נתכהן פנחס מעיקרא, ור' נחמיה סבר כדר"א אמר ר' חנינא שלא נתכהן וכו' כמבואר שם בע"ב. וכן נראה ממ"ש בתרגום יוב"ע [במדבר כ"ד ח'] בנסים שנעשו לפנחס שלא נטמא על ידם מן בגלל דלא יסתאב כהנא באהלי דמיתא עיין שם, ומוכח דכהן היה מאז. ולפ"ז א"ש גירסת הרמב"ם דפנחס בכלל הד' כהנים לעיכובא ולא משה [שלא היה בכלל הציווי]. ועיין בברה"ז וצאן קדשים שם בדף י"ט ודו"ק.

¹³⁵ בזבחים (ד' ע"א כ"ב): אמר רבי יוסי ברבי חנינא כל כיוור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו אין מקדשין בו וכו', מיתיבי כל הכלים מקדשים בין שיש בהן רביעית בין שאין בהן רביעית ובלבד שיהו כלי שרת, אמר רב אדא בר אבא בקודח בתוכו וכו'.

ובפירוש בקודח בתוכו נחלקו רש"י ותוס', רש"י מפרש הכוונה שקודח דופנו של כיוור ותוחב בתוכו כלי קטן ומקצתו לחוץ ויונק מימי הכיוור ומוציא, ומוסיף וכותב אבל באפי נפשיה בעינן שיעור ארבעה כהנים (עיין שם בנ"א) והתוס' מפרשים הכוונה של קודח מתוכו, שנוטל ממימיו בכלי קטן וכשירה לקדש כיוון דבאין מכלי גדול.

הרי לנו מזה מחלוקת בהלכה בין רש"י לתוס'. והיינו אם הכהן ירצה לקחת ממי הכיוור אל תוך כלי וליטול מהכלי האחד, לדעת רש"י צריך שגם הכלי האחר יהא בו נמי שיעור ארבעה כהנים, ולדעת התוס' אין צריך ומספיק במה שהמים באין מכלי גדול המחזיק זה השיעור, ועיין בזה ברמב"ם בפ"ה מה' כלי המקדש הי"א ובהשגת הראב"ד ובכ"מ שמוכיח שדעת הרמב"ם וגם הראב"ד כדעת התוס'.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ג סימן לב) כתב להביא הוכחה כדעת התוס' מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל. עיי"ש.

ובדברי הגמ' שכל כיוור שאין בו כדי לקדש ד' כהנים רש"י פירש שאין מחזיק מים כשיעור ארבעה קידושין, והיינו שיעור גודל הכלי, אף שכעת נחסר שיעור המים שבתוכו, והאחרונים דנו אם צריך שיהיו בו מים מתחילה בשיעור זה, או שהוא הלכה. בגודל הכלי ולא איכפת לן כמה מים היו בו, וראה מלאכת יום טוב [להלן כב א] ושפת אמת בסוגיין. והרמב"ם כתב [פ"ה מביא"מ הי"ג] כמה מים צריכין להיות בכיוור וכו', ובשפ"א כתב [כאן ולהלן כב א] שמשמע שצריך שיהיו בעת הקידוש, אך בזבח תודה נקט שדי שהיו בתחילה. ובמנחת חינוך כתב שדין השיעור מעכב, שהרי נלמד מקרא וכ"כ בבית הלוי [שם] מסברא, אך בזבח תודה כתב שאינו מעכב. אמנם הנידון אם מעכב שייך לכאורה רק אם הנידון הוא לגבי הקידוש יו"ר, אך אילו הוא שיעור בעצם הכלי נמצא שבפחות משיעור אינו כיוור, אלא כלי שרת בעלמא. ולהלן כא ב נברר שיטות הראשונים אם כיוור מעכב, וראה בחזון יחזקאל [מנחות א' ז'] שצידד לומר שאין לו דין כלי שרת, כי אינו ראוי לכלום. [וראה להלן כב א]. (מתוך הע' חברותא שם).

מ"ע על כל כהן שבא לעבוד עבודה שיקדש ידיו ורגליו מן הכיור ואח"כ יעבוד שנאמר (שמות ל, יט) ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם (שם פ"ה הל' א' מהל' ביא"מ)¹³⁶.

סי' כד

וכן היה מעשה הקידוש פותח (א) דד הכיור ומניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית, וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית (ב) ושוחה (ג) ומשפשף היד על גבי הרגל מן המים היוצאים מן (ד) הכיור והרחיצה יהיה ידיו ורגליו כאחת בחדא רחיצה כדכתיב (ה) ורחצו, והרחיצה הוא (ו) מעומד דכתיב בקידוש (שמות ל') 'או בגשתם אל המזבח לשרת' איתקש קידוש לשירות מה שירות מעומד דכתיב לעמוד לשרת אף קידוש מעומד. (זבחים יט:).

ביאור

(א) דד הכיור. דמשם המים יוצאין והיה בו י"ב דדין כדי שיוכלו לקדש ממנו י"ב כהנים בבת אחת. (ב) ושוחה. דצריך להיות הרחיצה מעומד בלי סמיכה מן הצד ואי אפשר בלי שחיה (תוי"ט ד"ה וליתב): (ג) ומשפשף. וזהו הקידוש והרחיצה במה שמשפשף בידו הימנית על גבי רגלו הימנית ובידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית. (ד) מן הכיור. וה"ה דמן שאר כלי שרת מותר לקדש (שם פ"ה הל"י) דאמרין בזבחים (כ"א ע"ב) דכתיב ורחצו לרבות כלי שרת¹³⁷, אלא המצוה מן מי הכיור

¹³⁶ הכי איתא ברמב"ם הלכות ריש פרק ה מביאת המקדש: 'מצות עשה לקדש כהן העובד ידיו ורגליו ואח"כ יעבוד שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם, וכהן שעבד ולא קידש ידיו ורגליו שחרית חייב מיתה בידי שמים שנאמר ירחצו מים ולא ימותו, ועבודתו פסולה בין כ"ג בין כהן הדיוט'. ובה"ב כתב: ומניין שעבודתו פסולה שנאמר חוקת עולם לו ולזרעו, ובבגדי כהונה הוא אומר חוקת עולם, מה מחוסר בגדים מחלל עבודה כמו שביארנו, אף מי שלא רחץ ידיו ורגליו מחלל עבודה.

עוד נביא כאן כמה הלכות חשובות מהרמב"ם והם: 'אין הכהן צריך לקדש בין כל עבודה ועבודה, אלא פעם אחת מקדש בבקר ועובד והולך כל היום כולו וכל הלילה, והוא שלא יצא מן המקדש ולא יישן ולא יטיל מים ולא יסיח דעתו, ואם עשה אחד מארבעתן צריך לחזור ולקדש'. עוד כתב: קידש ידיו היום צריך לחזור ולקדש למחר אף על פי שלא ישן כל הלילה, שהידים נפסלות בלינה, קידש בלילה והקטיר החלבים כל הלילה צריך לחזור ולקדש ביום לעבודת היום. עוד כתב: קידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן אף ע"פ שהוא מקדש קודם שתעלה השמש אינו צריך לחזור ולקדש אחר שהאיר היום שהרי בתחלת עבודה קידש.

¹³⁷ ובה יבואר הא דאיתא במשנה ביומא (פרק ד) 'בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מן הקתון של זהב רבי יהודה אומר לעולם כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב', וכתב שם התוי"ט: והיום מן הקיתון של זהב - דאמרין בפ"ב דזבחים [דף כ"ב] דבכל כלי שרת מקדש דכתיב ורחצו לרבות שאר כלי קדש. ריב"א. תוס' סוף דף מ"ד.

ויש לציין הכא את חידושו הגדול שכתב לחדש המשך חכמה (שמות ל, יח) דדייק במש"כ שם "ועשית כיור נחושת וגו' ונתת שמה מים", ולא כתיב "ונתת בו מים", דמוכח שמקום הכיור מעכב. והיינו, דאע"ג דמבואר בגמ' דילפינן מקרא "ורחצו לרבות כלי שרת", היינו דאפשר לקדש ידים ורגלים שם בשאר כלי שרת, אך מ"מ בעינן שיהיה דוקא במקום הכיור. וסמך דבריו על הירושלמי יומא [ד, ה] דאיתא שם שר' יונה סובר דאפשר לקדש אף בשאר כלי שרת, והקשה הירושלמי ד"מתניתא פליגא על ר' יונה הכיור והכן מעכבין", והיינו דאם אין כיור וכן חשיב כאילו לא קידש

לכתחלה¹³⁸. והרחיצה צריך דוקא מן דד הכיור ולא להכניס ידיו אל תוך הכלי לקדש דכתיב ורחצו אהרן ובניו ממנו לא בתוכו שיכניס ידיו ורגליו לתוך הכיור ויקדש¹³⁹

ולא מהני שאר כלי שרת. ותירץ הירושלמי "פתר לה מקומן מעכב", ופירש הפני משה "מקומן מעכב בעזרה בין אהל מועד ובין המזבח, אבל לענין קידוש כל כלי שאר ראויין לקידוש", ומבואר דאף שיכול לקדש בשאר כלי שרת צריך לעשות זאת דוקא במקום הכיור. עכ"ד.

ובס' מנחת אהרן (פר' כי תשא) הקשה ע"כ מסוגיא ערוכה בזבחים דף כ ע"ב "שלא רחוף ידיים ורגלים מקדש בכלי שרת בפנים. קידש בכלי שרת בחוף או בכלי חול בפנים או שטבל במי מערה ועבד עבודתו פסולה". ומבואר משם שכל הפסול הוא רק בקידש בכלי שרת "בחוף", אך אם קידש בפנים העזרה כשר בכל מקום, ולא בעינן דוקא בין האולם למזבח. וע' בחיבור יד לחכמה על המשך חכמה שהביא דברי האחרונים בזה.

והנראה בדעת הפני משה והמשך חכמה, שכל דבריהם הם דוקא בקידש בשאר כלי שרת חוף מכיור, דבזה המקום הוא לעיכובא, אבל אם קידש בכיור עצמו כשר בכל מקום בעזרה. והיינו, דבאמת צריך דוקא כיור לקידוש ידים ורגלים, ומה שריבתה התורה שאר כלי שרת, זהו דוקא כשמקדש במקומו של הכיור, דבזה חשיב כאילו קידש בכיור עצמו. וזה מדוייק היטב בלשון הברייתא "הכיור וכנו מעכבים", דאין זה סתם תנאי שצריך להיות במקום כיור, אלא שחשיב כאילו קידש בכיור עצמו, וממילא אפשר לומר שהכיור מעכב. אך כשמקדש בכיור עצמו, כשר אף בשאר העזרה משום שמקום הכיור אינו מעכב בקידוש.

¹³⁸ הכי שיטת הרמב"ם (פ"ה מהלכות ביאת מקדש ה"). אולם הגר"י פערלא בביאור לס' מצוות לרס"ג כתב לדייק מדברי הרמב"ן ז"ל (פרשת תשא) שכתב וז"ל: והרחיצה היא המצוה. אבל הכיור צוה בו להזמנה. ואיננו מעכב ולא מצוה. כי ביום הכפורים כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו וכו', עכ"ל. הרי שכתב דאפילו למצוה לא בעינן כיור ומותר אפילו לכתחילה לקדש ידיו ורגליו גם משאר כלי שרת. ולא אמרה תורה כיור אלא להזמנה בעלמא שיהא במקדש כיור מים מזומן לצורך קידוש. לא שיהא מצוה לקדש בו אפילו לכתחילה. [ועיין בס' הר המוריה על הרמב"ם שם שכתב: ועיין רש"י יומא ל"א ב' וקידש ידיו וכו' שפי' שקדש מן הכיור יעו"ש וכ"ה בירושלמי שם פ"ד ה"ה דקדוש הראשון היה בכיור א"כ מסולק ראיית הרמב"ן מהא דקיתון של זהב וע"ע בר"ש מ"ב פ"ק דידיים יעו"ש]. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ג סימן לב).

¹³⁹ והתורה תמימה (שמות פרק ל הערה לג) ציין שהתוס' חולין ק"ז א' בשם בה"ג דלענין נטילת ידים לאכילה מותר כהאי גונא, דדוקא בקדוש ידים גבי כיור פסול משום דיש מיעוט ממנו, אבל בנטילת ידים מותר אפילו בתוכו. והתוס' חולקין עליו משום דבעינן שיבאו המים מכח גברא ובכהאי גונא אין זה מכח גברא, ובדעת בה"ג כתבו דאולי ס"ל דבאמת לא בעינן שיבאו המים מכח גברא, דזה פלוגתא בין ר"י לרבנן ורבנן ס"ל דלא בעינן ופסקו בה"ג כרבנן, אף על פי דסוגיא דשמעתא כר"י, עכ"ד. ובא"ח ס"י קנ"ט ס"ז פסקו דבדיעבד יש לסמוך אבה"ג, ועיי"ש בט"ז ומג"א. ולי נראה דס"ל לבה"ג דגם בכהאי גונא נקרא אתו מכח גברא, דמה לי אם מושך המים על ידיו או ידיו אל המים ומשכשכן, הלא עכ"פ באה הפעולה מכחו, ולא נקרא לא אתו מכח גברא אלא כשהמים נשפכים מאליהם בלא שום פעולה מצדו בשעת השפיקה, כגון ממרזב ומצינור וכדומה.

¹⁴⁰. (ה) ורחצו. (עיינן רש"י זבחים יט: ד"ה מניח)¹⁴¹. (ו) מעומד¹⁴². בחדא רחיצה ולא בזה אחר זה ולא יהיה דבר חוצץ על ידיו ורגליו בשעת קידוש ומסתברא דלא יהיה חציצה בין רגליו לבין הרצפה בשעת קידוש דומיא דשירות וכל החוצץ בטבילה חוץ בקידוש (שם הל' טז)¹⁴³. ושיעור מקום היד והרגל בקידוש ביד כל פיסת היד עד מקום חיבור היד והזרוע [והוא הפרק שמתחבר פיסת היד עם הקנה והוא התחלת פרק של סוף פיסת היד] והוא הקנה המגיע עד האלבוגיין¹⁴⁴. כן מבאר הרשב"א דברי רש"י

¹⁴⁰ וכתב הרמב"ם [פ"ה מביא"מ ה"י] "ואם קידש בתוכו ועבד לא חילל", וכתב הכסף משנה שפסק "שלא חילל" כי הוא בעיא דלא איפשטא, ומספק לא מחללינן עבודה. ובקריית ספר כתב ש"ממנו" נאמר למעט מכלי חול, ורק משום ששינה קרא וכתב "ממנו" במקום "בו" דרשינן למעט ולא בתוכו, ולכן מיעוט זה אינו גמור לפסול אלא רק לכתחילה.

ובקרו אורה הקשה אם לא נפשט הספק כיצד הביא הרמב"ם את הדרשא "ממנו" ולא בתוכו שממנה למדו לפסול קידוש בתוכו. וראה לב אריה בחולין [קז א] ודבריו תמוהים.

ומדברי הרמב"ם מוכח לכאורה שהנידון לפסול קידוש בתוכו אינו מדיני הכיור, אלא משום צורת מעשה הנטילה, שהרי פסל גם בתוך כלי שרת, אך בקריית ספר כתב שהוא הדין בשאר כלי שרת שהתרבו דומיא דכיור, ומשמע שאינו מדיני מעשה הנטילה. (מתוך הע' לחברותא).

¹⁴¹ ז"ל רש"י שם: מניח ידיו כו' - 'דבעינן ידיו ורגליו כאחד ירחצו כדכתיב קרא'.

¹⁴² ובמנחת חינוך (מצוה קו) כתב: ונרא' כיון דאיתקש לעבודה א"כ כמו יושב שקי"ל דחילל עבודה ה"ה הקידוש ל"מ אף בדיעבד מיושב.

¹⁴³ ובעינן זה יש לציין נידון שדנו בו האחרונים על ספקה של הגמ' 'מהו לקדש ידיו בתוך הכיור' דלכאור' ק' שהרי מקדש יו"ר כאחת, ואם מקדשן בתוך הכיור נמצא שהוא חוצץ בינו לבין הרצפה, והרי אמרו לעיל [יט ב] שבשעת קידוש צריך לעמוד מדין שירות, ולכאורה כשם שחציצה פוסלת בעמידה לעבודה כך תפסול בקידוש. ובמנחת חינוך [ק"ו] העמיד באופן שמקדש ידו אחת או שתי ידיו בלבד, ואינו צריך לקדש רגליו עמם, כגון בהתלכלכה או הסיח דעתו מאחת מהן, [ראה לעיל שם הערות 9 ו-10]. והנצי"ב כתב שכלי שרת אין חוצצין, שהרי מקשינן לעיל [שם] שיקדש מיושב, ומשמע שאין חשש להפסק בגדיו. וראייתו תמוהה שהרי בקושיית הגמרא שם עדין לא נודעה הדרשא שבתירוץ שקידוש נחשב כעבודה, ולפיכך לא היה שייך פסול חציצה בישיבתו. [וראה שם שהסיק כי הגירסא הנכונה בגמרא היא ללא תוספת "ורגליו" אלא הנידון על ידיו בלבד, וכדברי המנ"ח]. ובקהילות יעקב [י"ז] כתב שהכיור אינו מפסיק משום שעושה בו את המצוה, וכמבואר להלן [כ"ד. תוד"ה הואיל] שאם מטלטל כלי על ידי כלי אחר אינו נחשב חציצה. ויש שכתבו שהנפקא מינה לפרה אדומה הנעשית בחוץ ואין בה דין עמידה על הרצפה מהטעם שהרצפה מקדשתו, [כסברת תוס' להלן כד], אלא רק מדין הנאמר בעבודה ושבת ככל אחיו הכהנים שתהא עמידתו כשאר אחיו [כמבואר בספרי שופטים וברש"י שבת צג ב], וכיון שבפרה אין דיני עבודה נמצא שהקידוש הוא רק חיוב הגברא ומדיני כהונתו, נמצא שלא שייך בו חציצה, כי בפרה אין ריצפה שתקדשו. ויתכן שאף אם הגברא טעון קידוש לכהונתו, כגון בביאה ריקנית, אינו צריך לעמוד על הרצפה שתקדשו, כי חיוב העמידה נאמר רק בבא "לשרת", וכדעת הראב"ד סופ"ק דתמיד, ראה לעיל יט ב הערה 13. [הע' לחברותא שם].

¹⁴⁴ ובס' דף על הדף בערכין (דף יט עמוד ב) ציין דיש כמה שיטות בראשונים בביאור המקום שנקרא "פרק", ונביאם כמי שמביא אותם בספר שמועת חיים (סי' צ):

א. רש"י כאן מפרש דהוא מקום חיבור הכף והזרוע [ומש"כ זרוע כוונתו לקנה].

ב. בשטמ"ק כאן הביא בשם הר"ר אפרים דהוא מקום חיבור הקנה והזרוע. [היינו עד המרפק].

ג. תוס' בחולין (דף ק"ו ע"ב) ד"ה אמר רב, הביאו פירוש ר"ת וכתבו בהמשך דבריהם: ומיהו יש לדחות דלשמואל לחומרא היינו פרק שבגב היד כמו קדוש ידים, והנה הלשון פרק שבגב היד נראה

בחולין וכן הביא הים של שלמה בחולין (פ"ח סי' כ) בשם הסמ"ג (ועיי' רש"י בחולין ק"ו ותפא"י פ"ב אות ו (ערכין יט:) והרמב"ם לא הביא דין זה¹⁴⁵. [וברגל כל פסת הרגל עד הפרק שבין פסת הרגל לקנה הנקראת ארכובה הנמכרת עם הראש].

המשך סדר הרמת הדשן

סי' כה

אחר שקידש ידיו ורגליו לוקח (א) מחתת הכסף ועולה עם המחתה (ב) לראש המזבח (ג) ומפנה את הגחלים אילך ואילך (ד) וחותרה מלא המחתה (ה) מן הגחלים שנתאכלו מאברי העולה בלב האש כדכתיב (ויקרא ו') והרים את הדשן אשד תאכל האש את העולה (ו) ויורד (ז) למטה לארץ (ח) והופך פניו לצפון והולך (ט) למזרח הכבש עשר אמות כלפי (י) הצפון וצובר את הגחלים שחתה על גבי (יא) הרצפה במקום אחד בנחת דכתיב ושמו אצל המזבח. (רמב"ם פ"ב הל' י"ג מהלי תמידין ומוספין) רחוק מן הכבש שלשה טפחים והוא המקום שנותנין שם מוראות העוף ודישון מזבח הפנימי ודישון (יב) המנורה כדכתיב אצל המזבח סמוך למזבח (ספרא נדבה פ"ט מ"ג ובהראב"ד שם).

ביאור

(א) **מחתת הכסף**¹⁴⁶. שהיתה נתונה בין כבש למזבח במערבו של כבש¹⁴⁷. (ב) **לראש המזבח**. והיה עולה דרך צד מזרחו של כבש שהוא צד מזרח העזרה והוא צד ימין להעולה, דהכבש היה ארכו ל"ב אמה ורחבו ט"ז אמה והכבש היתה נתונה באמצע המזבח בצד דרום של העזרה והמזבח היה בצד דרום ארוך ל"ב אמה נמצא משך המזבח מצד מזרח חוץ לכבש ח' אמות, וכן מצד מערב¹⁴⁸, והתורם היה הולך בכבש

דהכוונה לפרק שלישי דהוא חיבור האצבעות לפיסת היד, וס"ל לר"ת דעד שם הוי מקום קידוש ידים ורגלים, ועיין בראש יוסף שם שדן אם כוונתם כן או דכוונתם למקום חיבור הכף והקנה.

ד. התוס' שם בחולין רצו לפרש דקידוש ידים ורגלים הוי עד בית השחי דהיינו **עד הכתף**, אלא שדחו פירוש זה ממשמעות סוגיין ע"ש. וע"ע בשו"ת להורות נתן (חלק ה סימן צב).

¹⁴⁵ אמנם העירו שרמז לזה הרמב"ם בפט"ו מנשיאת כפיים הל' ה שם כתב הר"מ: 'טומאת הידים כיצד, כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו אלא נטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את יי', והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו'.

¹⁴⁶ וביומא [מ"ד ב'] איתא דמה"ט בכל יום חותרה בשל מחתה כסף, ולא בשל זהב, שלא יתחרך השל זהב באש.

¹⁴⁷ ניתן לראות זאת בציור המצורף בסוף הספר.

¹⁴⁸ דהיינו שהמזבח רחבו ל"ב אמה והכבש טז אמה ונתון א"ת אמה נותרו למזבח לימין הכבש [מקום החיצים] וכן ח' אמה לשמאלו. כזה:

בצד הסמוכה לימין העולה (מפרש). (ג) ומפנה. [וכתב בסדר יעב"ץ דנראה דהיה מברך עליה וכן כל העוסקין בתמיד בעבודה גמורה]. מתחלה מפנה את הגחלים שנתהוו מהעצים של המערכה אילך ואילך לצדדי המזבח¹⁴⁹. (ד) וחותרה. מלא המחיתה ולא פחות מאומד מלא הקומץ [יומא כ"ד וילפינן זה שם מדכתיב (ויקרא ו') בקומץ המנחה והרים ממנה בקומצו ונאמר לעיל בתרומת הדשן והרים- מה במנחה ההרמה היה לא פחות משיעור קומץ אף כאן לא יפחת במאומד משיעור קומץ]. [ומה שהשמיט הרמב"ם דין זה הוא מדלא חשיב קומץ זה במשנה מנחות (קו ע"ב) מן החמשה קמצים ועיי' במל"מ שם פ"ב הלי"ב¹⁵⁰], ואם רצה להוסיף מוסיף¹⁵¹ דהא ליכא למימר דוקא כקומץ ידיו דהא לא אפשר לפשוט ידיו ברמץ גחלים רותחות לקמוץ¹⁵². ודע שכל דבר שהוא עבודה ונאמר בו כהונה צריך להיות דוקא בימין

¹⁴⁹ וכתב הבאר שבע (מסכת תמיד דף כח:): "ופינה את הגחלים אילך ואילך. פירוש בתחלה פינה את הגחלים שנהיו מן העצים של המערכה אילך ואילך בצדי המזבח, ואחר כך היה חותרה מלא המחיתה מן הגחלים הפנימיים שנהיו מאברי עולה שנתאכלו ונהיו גחלים, כדתניא בתורת כהנים פרשת צו (פרק ב') ובירושלמי דיומא פרק בראשונה (פ"ב ה"א) והרים את הדשן אשר תאכל האש, יכול עצים, פירוש הדשן שנהיה מן עצי המערכה, תלמוד לומר עולה, פירוש את הדשן אשר תאכל האש את העולה, אלמא דשן של עולה היא ולא של עצים. אי עולה יכול אברי עולה, פירוש קודם שנתאכלו, וקורא אותן דשן מפני שכבר נשרפו אף על פי שעדיין לא נתאכלו, תלמוד לומר אשר תאכל האש, הא כיצד חותרה מן המאוכלות הפנימיות ויורד, ע"כ. ומכאן קשה על רש"י שפירש בפרק כל הפסולין (זבחים לד, א) גבי והבשר לרבות עצים ולבונה כו' כגון שקדשו בכלי, היינו עצים שחתה אותן במחתת כלי שרת מעל המזבח עם גחלים כו', דהא איתא בהדיא בתורת כהנים ובירושלמי שהבאתי דלא הוה חותרה כלל במחתת עצים כי אם אברי עולה שנתאכלו לגמרי. ושמא י"ל דרש"י מפרש דלא מיירי התם בתרומת הדשן, אלא ביום הכפורים שהיה חותרה גחלים לקטורת, וכן תירצו התוספות התם (ד"ה והבשר) לפרש"י. ומיהו הסוגיא דשמעתין התם לא משמע כן דוק ותשכח, וצ"ע".

¹⁵⁰ אלא דבירושלמי שם איתא דשיעורה בכזית. ואם כן, אכתי קשיא למה לא הביא הרמב"ם שיעור זה. מקדש דוד. ויעויין באבן האזל שכתב עוד ליישב אמאי השמיט הרמב"ם עפ"ד רש"י שכתב וז"ל: דמהרמת הקומץ ילפינן לה, לא יפחות מאומד מלא הקומץ, ואם רצה להוסיף יוסיף, דהא ליכא למימר דוקא קאמר, דהא לא אפשר לפשוט ידיו ברמץ גחלים רותחות לקמוץ. עכ"ל. ולפ"ז הגז"ש היא רק בחד צד ללמוד מכאן שאינו פחות מקומץ, אבל אם רצה להוסיף מוסיף.

ונראה דהרמב"ם ס"ל דלא מסתבר לומר דהוי גזרה שוה למחצה, רק שלא יפחות אבל מותר להוסיף. והרי בשיעור קומץ מדוקדק ג"כ אי אפשר כמו שכ' רש"י, ולכן ס"ל להרמב"ם דלימוד זו דר' חייא אינו בא רק לאפוקי שלא נימא דנלמוד מתרומת מדין או מתרומת מעשר, אבל לעולם לא בעינן שיעור כלל, והיינו דלמד ר' חייא דסגי אפילו בשיעור קומצו, אבל אין זה שיעור, אלא תלוי ברצונו.

¹⁵¹ וכן במנחת חינוך (מצוה קלא) כתב: והרמה זו מבואר בש"ס שהשיעור מלא קומצו כמו מנחה וברש"י כתב דהיינו שלא יפחות אבל יכול להוסיף דא"י לתרום בקומצו שהרי הם גחלים רותחים אלא עושה מדה היינו ממתכות ועושה המדה באומד שלא יפחות אבל להוסיף ש"ד והר"מ והרה"מ ח השמיטו זה ובמ"ל עמד בזה על הר"מ וע' יומא כ"ו ע"א תוס' ד"ה אברים. והקומץ המנחה שם כתב: ובירושלמי יומא ב, א מבואר דהוא בכזית, גם מבואר שם דבעינן שיור בהרמה, ובעי אם לא הוי בכל הדשן רק כזית היכי ליעבד דאי מרים הכל ליכא שיור, עיי"ש. ובש"ס דידן לא נזכר זה לענין מלא קומצו אי דמי למנחה בכהאי גוונא ובעי שיור, והרמב"ם השמיט כל זה, וצ"ע לעת עתה.

¹⁵² וע"ע מש"כ הגבו"א ביומא כד בענין זה.

(דבחים כד:) (רמב"ם פ"ה מביא"מ הי"ח). (ה) **מן הגחלים**. שלא היה חותה מהגחלים שנעשה מהעצים אלא מהגחלים שנתאכלו מאברי העולה המאוכלות הפנימיות שנעשה מהאברים גחלי' מהדשן שלהם היה חותה בהמתה (ריטב"א יומא מח:) וכן הוא בתו"כ פ' צו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה, יכול עצים (ר"ל יהיה מרים גחלי עצים) ת"ל עולה אי עולה יכול אברי עולה שלמים, ת"ל אשר תאכל האש, הא כיצד חותה מן המאכלות הפנימיות ויורד, וכן הוא בהתורה והמצוה שם (אות יא) וכן משמע ביומא ברש"י ד"ה וכתוב אחד כו', אבל הראב"ד בתו"כ שם פי' דגם מגחלי עצים היה מרים. (ו) **ויורד**. ממזרחו של כבש דרך אשר בא אל המזבח בה ישוב¹⁵³. (ז) **למטה לארץ**. על הרצפה למקום שכלה הכבש. (ח) **והופך פניו לצפון**. ר"ל לא היה מהלך כדרכו דרך מזרח לצאת חוץ לעזרה אלא הופך פניו לצפון העזרה דהיינו צד דרום המזבח אל מקום הפנוי של הח' אמות שהיה עודף אורך המזבח בצד מזרח על רוחב הכבש. (ט) **למזרח הכבש**. ר"ל היה מהלך למזרחו של כבש אצל הכבש בקרקע העזרה סמוך לכבש והלך כעשר אמות ממקום שכלה תחתית הכבש אל צד דרום של המזבח ועדיין היה כעשרים אמות רחוק מן המזבח¹⁵⁴. (י) **כלפי הצפון**. של העזרה. (יא) **הרצפה**. ושם היה נבלע המוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה. ודשן מזבח החיצון לא היה נבלע במקומו דכן משמע בכריתות (ו). ושמו מלמד שטעונים גניזה (מפרש)¹⁵⁵. ובסדר יעב"ץ כתב דגם דשן מזבח החיצון היה נבלע וכשפסק הנס טעון גניזה. וברש"י שם אין הכרע (ועיין תמורה לד. ותוס' זבחים סד. ד"ה דישון). (יב) **והמנורה**. והא דנותנין במזרח הכבש ילפינן בספרא דכתיב (ויקרא א, טז) במוראת העוף והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן ילפינן שם אצל המזבח סמוך למזבח קדמה למזרחו של כבש, ומה שהיה נותן הדשן רחוק מהמזבח עשרים אמה אע"ג דלאו אצל המזבח הוא, מפני דכתיב במוראת העוף והשליך אל מקום הדשן ואמרו חז"ל (מפרש תמיד כח:) דלא מיקרי השלכה פחות מעשרים אמה¹⁵⁶.

¹⁵³ שהרי היה עולה אל המזבח בצד מזרח של כבש שהוא צד ימין של העולה, באותו הצד היה נמי יורד.

¹⁵⁴ היינו מהכותל הדרומי של המזבח. [שהרי הכבש אורכו לב אמה וא"כ נמצא שאם הולך עשר אמות ממקום תחילת הכבש לכיוון צפון, נמצא שמצד דרום המזבח לכיוון צפון נשאר נמי ריווח של כעשרים אמה].

¹⁵⁵ ועיין בס' באר שבע מה שהעיר ע"כ מדברי התוס' בזבחים סד. ויומא כא. עי"ש. וכן העיר התוי"ט.

¹⁵⁶ וכ"כ התוס' במעילה (דף יא ע"ב ד"ה דישון) משום דכתיב והשליך, ואין השלכה פחות מעשרים אמה. והמלבי"ם ויקרא פרשת ויקרא הק' דדבריהם תמוהים. הלא כתיב ותשלך את הילד תחת אחד השיחים (ראשית כא) השליכו אותו אל הבור (שם לח). ועוד מדוע לא הצריכו לפ"ז שהשלכת ארז ואזוב ושני תולעת אל תוך שריפת הפרה יהיה ממרחק כ"ף אמה. ועי"ש מש"כ בזה.

ויש לציין שע"פ יסוד זה שאין השלכה פחות מכ' אמה, פירש הגר"א (והו"ד בספר המאור הגדול פ' וישב) סמיכות שתי המימרות של רבי תנחום בשבת (כ"א ע"ב) (א) נר של חנוכה שהניח למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי, (ב) ומאי דכתיב הבור רק אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים

סימן כו

(א) ראוהו אחיו הכהנים שירד זה שתרים את המזבח (ב) מייד רצו הכהנים (ג) ובאו להכיר ומקדשין¹⁵⁷ ידיהם ורגליהם מן הכיור בזריזות כאופן שקידש (ד) התורם. והיו נוטלין מן (ה) לשכת הכלים את (ו) המגרפות ואת (ז) הצינורות (ח) ועולין לראש המזבח וכל אברי העולה (ט) ואמורי הקרבנות (י) שלא נתאכלו כל הלילה (יא) מחזירין אותם לצדדי המזבח ואם אין הצדדין מחזיקין סודרים אותם (יב) בכבש כנגד הסובב. ואח"כ (יג) גורפין את הדשן במגרפות מכל צדדי המזבח ומעלין אותו ערימה על גבי (יד) התפוח¹⁵⁸ (טו) וגורפין אותה הערמה (טז) בפסכת¹⁵⁹ ומורידין את הפסכת עם הדשן למטה (רמב"ם פ"ב הלי"ג מהל' תמידין).

ביאור

(א) ראוהו. לאחר שתרים את הדשן וירד מן הכבש ונתקרב אצלם אצל הרוח שהם עומדים (מפרש). (ב) מייד רצו. להכיר דביני וביני כבר הניח התורם את הגחלים

ועקרבים יש בו. דלכאורה קשה, אם היו שם נחשים ועקרבים, שהם נושכין וממיתין, איך זרקו השבטים את יוסף לבור, הא הם לא רצו להמיתו? (וברמב"ן תירץ שהיו נחבאים בתוך החורים והנזקים). ותירץ הגר"א על פי המבואר כאן שאין השלכה פחות מעשרים אמה, ומכיון דכתיב "והשליכו אותו הבורה", ע"כ שהבור הי' עמוק עשרים אמה, והרי א"ר תנחום שגר של חנוכה למעלה מעשרים אמה פסולה - משום דלא שלטא בה עינא, ולהכי לא ראו השבטים שיש בקרקעית הבור נחשים ועקרבים, כיון שהיתה הבור עמוקה יותר מעשרים אמה, ולא שלטה שם עיניהם לראות אותם. וכ"כ בשו"ת הרב"ז חלק א (חאו"ח סימן נז). [ושם ציין לדברי התוס' ב"ק ג' ד"ה לא. שכתבו, דסתם בור עמוק הרבה. ע"ש ובתוס' סנהדרין מ"ה א' ד"ה מה]. וע"ע נמי בתורה תמימה (בראשית לז).

¹⁵⁷ ואף דלא עסקו לאחר מכן אלא בגריפת אפר לתפוח ובסילוק אברים מן המערכה ובהולכת גזירין למזבח, דלכאורה לאו עבודות הן - הוצרכו לקידוש ידים ורגלים, משום עצם עלייתם למזבח. וכן משמע מפירוש המשניות לרמב"ם דקריבה למזבח אף בלא עבודה טעונה קידוש ידים ורגלים. אלא דמרש"י בזבחים כ א משמע דמשום המלאכות עצמן הוצרכו בכך. וצריך לומר דאית ליה דגריפת האפר מכלל עבודת הוצאת הדשן היא. מקדש דוד. [מתוך הע' חברותא לתמיד דף כח].

¹⁵⁸ וכתב בספר סדר היום (סדר עבודה) דלראב"ד תפוח היא טבלה מרובעת כשנים ועשרים אמות של שנים ועשרים אמות בגובה אמה והוא המשלמת עשר אמות של המזבח. [וכן נראה דס"ל לחינוך (מצוה קלא) וכמו שדייק שם המנ"ח מדברין].

וביתר הרחבה הנה הרמב"ם בפרק ב מתמידין ומוספין הלכה ז כתב: "דשן שבאמצע המזבח, והוא הנקרא תפוח". והראב"ד שם השיג עליו דלא משמע כן מלישנא דמתניתין. דהא קתני "החלו מעלין באפר על גב התפוח". והרי כיון שהיו מוציאים את האפר כל יום, מנין היה שם תפוח, והרי כבר הוציאוהו מאתמול? לכך פירש, שהיתה שם טבלה מרובעת גבוהה אמה, והיתה קצוצת קרנות ומעוגלת כתפוח. ועליה היו מעלים את הדשן. ובדעת הרמב"ם יש ליישב, דלא היו מוציאים את כולו אלא חלק ממנו, בשביל שלא יפריע לסידור המערכות. רדב"ז ולחם משנה. או דאית ליה לרמב"ם שלא היו מוציאים את הדשן כל יום, אלא כשהיה מתרבה. מהר"י קורקוס. [הע' חברותא שם].

¹⁵⁹ כתב המאירי (תמיד דף לב): דלשלשה דברים היה משמש הפסכת אחד שאם נתפזרו מן הגחלים כקב או פחות מכבדן לאמה ואם היה שבת שאסור לטלטלו שלא לעבודה כופה עליהם כלי גדול ששמו פסכת. שנית על השרץ הנמצא מת בלשכה מן הלשכות שאין בקדש בשבת שאין מטלטלים אותו בשבת וכופה עליו את הפסכת שאלו נמצא במקום קדש אף בשבת היו מוציאים אותו בפשוטי כלי עץ. והשלישית שמורידין בה את הדשן מעל המזבח.

במזרח הכבש ומדהיו רבים לא היה אפשר להם לילך בצניעות בלי המולה כהתורם, להכי נכון טפי שירוצו ולא ישהו הרבה בלא קידוש בין האולם למזבח. (ג) **ובאן**. הואיל והורשו לקדש ידיהם ורגליהם כמו כן לצורך עבודה רשאים ללכת בין אולם ולמזבח עד בואם לכיור¹⁶⁰. (ד) עיין מה שכתבתי לעיל : (ה) **מן לשכת הכלים**. מסתבר שאלו הכלים שם היו מונחים, ומקום לשכת הכלים כתב הת"י בתמיד דאפשר דלשכת הכלים היו באותן ל"ח לשכות שהיו סביב לכותלי ההיכל (מידות פ"ד מ"ה). (ו) **המגריפות**. יעים עשויין כמין שופלין לחתות בהן הדשן לפנותן לתפוח. (ז) **הצינורות**. הוא מזלגות לתחוב בהן את האברים שלא נתאכלו באש ולסלקן. (ח) **ועולין**. אבל קודם תרומת הלשן לא היו יכולים לעשות לפי שצריך התורם להרים את הדשן קודם שיפנו את הדשן לתפוח : (ט) **ואמורים**. והחלבים - דגם החלבים בכלל האמורים. (י) **שלא נתאכלו**. ולא נשרפו ונעשו דשן. (יא) **מחזירין**. תוחבין אותן בצינורות ומניחין אותן בצדדי האש שיניחו שם עד אחר שיסדרו המערכה החדשה ויחזירו (בסוף פ"ג דתמיד). (יב) **בכבש**. רצה לומר יסדרום ע"ג כבש שכנגד גג הסובב, או על גג הסובב גופי' דשם הוא למעלה מחצי גבהו של מזבח, והו"ל כאילו נשאר ע"ג המזבח¹⁶¹, רק צריך שיניחום סמוך לכבש, כדי שיהיה נוח לחזור ולטלן משם להחזירן למערכה [כפ"ב מ"ה], אבל ביסוד, או בכבש שכנגד היסוד, לא הניחום, דשם הוא חציו התחתון של מזבח וה"ל כמורידן מהמזבח ואסור [תוס' יומא דמ"ה ב'] : (יג) **גורפין**. אחר שסלקו האברים שלא נתאכלו לצדדי המזבח או לסובב היו גורפין במגרפות שבידם את הדשן אל התל שבאמצע המזבח : (יד) **התפוח**. הוא כמין כרי גדול של אפר שבאמצע המזבח עגול כמו תפוח. (טו) **וגורפין**. כשהי' אפר רב כ"כ שלא היו יכולין לסדר המערכות מאפס מקום כדאמרין לקמן וראשי גזירין היו נוגעין בתפוח או היו מוציאיין האפר לחוץ לעיר למקום צנוע ונקי כדכתיב (ויקרא ו') והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה : (טז) **בפסכתו**. הוא קערה גדולה המחזיק ט"ו סאין ובי' שלשלת היו בפסכתו בשני קצותיו אחת שהוא מושך בה ויורד ואחת שהוא אוחוז בה מלמעלה בשביל שלא תתגלגל וכן היה סדר הגריפה כהן אחד היה עומד למעלה על המזבח ואוחז בפסכתו וממלא דשן. וכשנתמלא אז אוחוז בשלשלת ומשלשו מעט מעט למטה וכהן אחד שעומד למטה אוחוז בשלשלת השני למושכו

¹⁶⁰ והראב"ד תירץ עוד על זה, דכל שטבל ולא הטיל מים אחר הטבילה, מותר. עוד כתב, דליכנס שם סגי ברחיצת ידים ורגלים כל שהיא, ולא דוקא ממי כיור.

¹⁶¹ ובמפרש כתב דסודרן בכבש כדי שלא יפסלו בלינה שאין יכולין להקטירן עד לאחר שיקטירו אברי תמיד ואם לא סודרן על המזבח היו נפסלין בלינה ואמרין בזבחים בפ' המזבח (דף פז) דאין לינה במזבח וכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר צדי מזבח נראה לרבי מקום שהוא פנוי ואם אין (מן) הצדדין מחזיקין סודרין אותם בסובב או על גבי הכבש ולאחר שיסדרו את המערכות יחזירו את האברים על המערכה ויציתו בה האור.

והעיר הרש"ש מסכת תמיד דף כח דבזבחים (פז) איתא דלרבא לינה מועלת במזבח והרמב"ם פסק כוותי'. אולם אם לא ירד לכ"ע יקטיר. רק דקשה איך יפסלם לכתחלה ולעבור על לאו דלא ילין עי' פסחים (עא) ובתד"ה מנין. ולולי דבריהם היה נ"ל דכיון דמשלה בהן האור שוב אין לינה פוסלת בהם. עי' זבחים (מג). ועי' בהגר"א ז"ל:

למטה באופן שיהיה הפסכת נשמט לאט לאט למטה ביושר דרך הכבש ולא תתגלגל בפעם אחת מהר למטה וישפך הדשן, וכשהורידוהו למטה והריק את הפסנתר אח"כ חוזר העליון ומושכו לעצמו למעלה בהשלשלת למלאותו עוד הפעם.

סי' כז

(א) וכל מי שירצה מן הכהנים¹⁶² ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא¹⁶³ חוץ לעיר לשפך הדשן במקום נקי וצנוע ושאין הרוחות מנשבות בו ולא חזירים גורפים אותו¹⁶⁴ ולא יפזרנו שם אלא מניחו (ב) במקום אחת כדכתיב (ויקרא ו) והוציא הדשן את הדשן אל מחוץ למחנה (רמב"ם הלי"ד ט"ו מפ"ב מהלכות תמידין ומוספין).

ביאור

(א) וכל מי שירצה מן הכהנים. ימלא את הדשן שהורידו התורמים למטה לתוך כלי והוציאו הדשן לחוץ לעיר בלא פיוס אלא כל הרוצה, ומעולם לא נתעצלו הכהנים להוציא את הדשן ואף שהוצאות הדשן לחוץ לעיר אין מלאכה נכבדה דמשום הכי

¹⁶² חוץ מבעל מום שאינו יכול (רמב"ם). ועיין עוד במנ"ח (מצוה קלא) שכתב: 'הנה הרמת הדשן היא עבודה מעבודה כהונה אך מ"מ הזר א"ח מיתה אף על פי שהיא עבודה תמה כיון שהיא עבודה סילוק א"ח מיתה רק מלקות כ"ה בר"מ פ"ט מהב"מ מהש"ס דיומא:

¹⁶³ ודעת הראב"ד שבכל יום היו מוציאים את הדשן. אלא דמדברי רש"י בחולין צ ב משמע, שלא בכל יום הוציאוהו, אלא רק כשהיה מתרבה ביותר. וכן כתבו תוספות ביומא כז ב. והלחם משנה שם כתב בדעת הרמב"ם, דכל יום היו מורידין את האפר למטה מן המזבח. אבל לא היו מוציאים אותו מחוץ לעיר, אלא כשהיה רבה. ותמה עליו המשנה למלך, דלא נמצא בדברי הרמב"ם רמז לזה. עוד תמה, אי מצות עשה היא בכל יום, איך ביטלוהו ברגלים מסיבת נוי המזבח? (וכבר הביאו מזה תוספות שם ראיה לשיטתם). וכתב, דאף לדעת הרמב"ם, אין ההוצאה מצוה מצד עצמה, אלא מכשירי מצוה היא, לפנות מקום למערכה. ואף דכל יום היו עושים כן, מכל מקום אין בביטולה משום ביטול עשה. (ואכן לא מנאה הרמב"ם במנין המצוות. וגם בהלכות תמידין ומוספין לא כתבה בלשון מצוה). ועוד צידד שם, דאפשר דאין חיובה מן התורה כלל. אלא דמהא דאיתא במעילה ט א דמועלין באפר תפוח משום דאכתי לא נעשית מצותו [שהיא בהוצאתו], נראה דמצוה מדאורייתא היא. חזון איש סימן כ'. [מתוך הע' חברותא תמיד כח].

¹⁶⁴ ובשו"ת דובב מישרים (חלק ג סימן א) הביא דחכם אחד הק' לו דהלא אין מגדלין חזירין בא"י [עי' ב"ק פ"ב ע"ב]. וישב לו: הנה מה שגזרו היה בימי החשמונאים, וא"כ מקודם שגזרו היו צריכין ליזהר.

ומצאתי שכבר קדם להם בשאלה זו החיד"א בספרו שו"ת חיים שאל (חלק ב סימן מג) וז"ל ומ"ש ולא חזירין וכו' מקשים העולם דאין מגדלים חזירים בכ"מ. ואחר החיפוש נמצא בדפוס הרמב"ם שעם מגדל עוז 'ולא הזרים'. אמנם לי ההדיוט נראה דנסחתנו עיקר דידוע הפלגת צחות לשון הרמב"ם ודייק בלישנא טובא. ואי אתא לאשמועינן דאין הזרים מוציאים אותו לאפוקי מאן דמכשר זרים בירושלמי פ"ב דיומא הו"ל לכתוב זה ברישא קודם דין בעל מום או סמוך לו. ותו שהניחו בין הדבקים בין מ"ש שהרוחות אין נושבות בחוקה ובין מ"ש ולא יפזרנו. ותו שכ' ולא הזרים גורפין והול"ל ואין הזרים וכו' ומתוך דקדוקים אלו יראה דנסחתנו נכונה ור"ל שהחזירים מדתן לגרוף כידוע ולכן אמר שיהי' מקום שאין החזירים גורפין שיהיה למעלה או אחר גדר וכיוצא ואף שאין מגדלים חזירים אפשר שהגוים יעברו עמהם מחוץ לעיר דרך העברה כן נ"ל לפום ריהטא ודוק.

לא הפיסו עליה אפ"ה לא נתעצלו בה¹⁶⁵. אלא ברגלים לא היו מדשנין את הדשן מהתפוח להוציא חוץ לעיר מפני שהוא נוי להמזבח שיהא נראה שהקריבו עליו קרבנות הרבה¹⁶⁶. (ב) במקום אחת. כן הוא ברמב"ם. אבל הראב"ד משיג דהדרש ושמך אצל המזבח דדרשינן (בתמורה לד.) ושמך בנחת ושמך שלא יפזר הוא נאמר בהרמת הדשן לא בהוצאות הדשן.

סי' כח

לאחר שהסירו האפר ונתנוהו לתפוח שבאמצע המזבח ונשאר (א) מקום המערכה פנוי התחילו (ב) הכהנים עם הכהן שזכה בתרומת הדשן להעלות (ג) מלשכת העצים עצים למזבח לסדר המערכות והעצים היו חתוכין (ד) מענפי תאנה או מעצי אגוז או מעץ שמן והיו בדוקין (ה) ממום הפוסל בעצי המזבח כגון נמצא בהן תולעת¹⁶⁷ או (ו) עצים שסתר מבנינו. (רמב"ם פ"ו ה"ב מהל' איסורי המזבח. מנחות כב. פ"ה ע"ב).

ביאור

(א) מקום המערכה. הוא רוח מזרחית של המזבח לפני התפוח דרך ביאתו למזבח. (ב) הכהנים. אע"ג דהמסדר המערכה היה זה שזכה בפייס בתרומת הדשן כדאיתא ביומא (כ"ב) מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור המערכה ובשני גזרי מצים מ"מ אחיו הכהנים היו מסייעין אותו להעלות העצים על המזבח¹⁶⁸ [וכן כתב בסדר יעב"ץ] [וביומא כ"ז ממעטינן הולכת עצים דלא בעי כהונה]: (ג) מלשכת העצים. שהמה

¹⁶⁵ ובמפרש כתב: דלא נתעצל מי שמוטל עליו לעשות והעיר ע"ד הבאר שבע: ומה שפירש המפרש לא נתעצל כהן להוציא את הדשן מי שמוטל עליו לעשות, לא דק, שהרי אין להוצאת הדשן לחוץ פייס, ולא סדר על פי משמרות הכהונה כשאר עבודות, אלא כל כהן הרוצה רק שלא יהיה בעל מום כדאיתא בפ"ב דיומא (כג, ב), וכמו שכתב הרמב"ם בסוף פ"ב מהלכות תמידין ומוספין (ה"ד), א"כ לא יצדק לומר מי שמוטל עליו לעשות, שהרי לא מוטל על שום כהן רק מי שירצה כדארמון. ושמא יש ליישב בדוחק, שרצה לומר מי שמוטל עליו לעשות, היינו מי שקיבל עליו מנדבת לבו לעשות.

¹⁶⁶ הכי איתא בתמיד כח: והמפרש שם כתב: מפני שהוא נוי למזבח - כשיש עליו דשן הרבה כדארמון בעלמא (פסחים דף סה:); שבח הוא לבני אהרן שמהלכין עד ארכובותיהם בדם כך שבח כשיש עליו דשן הרבה ונראה שלא עומד המזבח בטל.

¹⁶⁷ בס' חשוקי חמד (יומא דף טז.) דן היכא דיונים נקרו עצים האם נפסלו?

תשובה. פירוש מחודש מאד בפסול עץ מתולע פירש המאירי במסכת יומא דף טז, עץ שיש בו תולעת פסול למזבח משום דתולעת זהו דבר טמא, ואינו ראוי להעלותו על המזבח. ואעפ"י שאינו בא בתורת הקרבה, מ"מ דבר טמא אינו ראוי למזבח. נמצא לפי דבריו דעיקר האיסור הוא משום הקרבת התולעת, אבל העץ עצמו אין בו פסול. ויש לפשוט מדבריו שבשאלתנו שיונים כשרים, שנקרו בעצים לא נפסלים. אך על עצם דברי המאירי העיר מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מדברי הגמ' במנחות (דף פה ע"ב) מהו שילקה משום בעל מום, מבואר דהעץ נפסל ונהפך לבעל מום בגלל התולעת, ולא שהתולעת אסורה להעלות על המזבח כי אם העץ, ובלח כל העץ נפסל.

¹⁶⁸ כן מבואר נמי במפרש בתמיד כט. ד"ה סידר.

משל צבור דכתיב (ויקרא ג, ה) בעולת בקר 'על העצים אשר על האש אשר על המזבח' מה מזבח משל צבור אף אש ועצים משל צבור [זה דרשת ר' אליעזר בר"ש] [אבל הרמב"ם לא הביא זאת להלכה ועיי' בתו"כ ויקרא א' מנחות כב.] ולשכת העצים היה בנוי במזרחית צפונית בעזרת נשים ושם היו יושבין כהנים בעלי מומין והיו בודקין העצים וכל עץ שנמצא בה תולעת אם הי' לח היו פוסלין אותו¹⁶⁹ דבעץ הלח אי אפשר לגרר מקום התולעת (רש"י מנחות פ"ה:) ואם הי' נמצא התולעת בעץ היבש היו מנקרין התולעים והעצים כשרים (רמב"ם שם)¹⁷⁰. (ד) מענפי תאנה. ואעפ"י דכל מיני עצים כשרים למזבח חוץ משל גפן ושל זית משום דגפן וזית טוענים פירות חשובים אף כשהם זקנים ואסור לקצצן משום ישוב א"י¹⁷¹, או משום דיש בהם קשרים ואינם דולקים יפה, ואיכא דאמרי משום דנעשו דשן מיד, אבל חוץ מאלו כל מיני עצים כשרים למזבח מ"מ היו רגילין להשתמש בענפי תאנה ובעצי אגוז ובעץ שמן שדולקים כמו נר וכל אלו מתלהבין יפה¹⁷², ועצי תאנה אף דאילן חשוב היא מייתי בגמרא דתמיד (כ"ט:) דהיו עושים ענפי תאנה באופן דמתגדל בעוביה ואין עושין פירות. אבל עצי ברושים וארזים מעלין עשן הרבה ולא היו משתמשין מהן

¹⁶⁹ ומטעם זה איתא בסוף מס' תענית וכן בב"ב וברשב"ם שם שמניסן עד ט"ו באב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה. ומכאן ואילך תשש כחה של חמה, ויש בעצים לחלוחית, ואם יבעירו אותם - יעלו עשן. ועוד, שעלולים לגדל תולעים. ואותו יום שפסקו מלכרות היו שמחים, לפי שבאותו יום היו משלימים מצוה גדולה כזאת.

ועיין ברמב"ן על התורה [בראשית פרק כ"ב פסוק ג'] שכתב, שלכן כתוב בסיפור העקדה "ויבקע עצי עולה ויקם וילך", שאברהם לקח עימו עצים, ולא סמך על כך שיכרות במקום העקידה, משום שהיה פוסל לקרבן עץ שנמצא בו תולעת, ולכן לקח מביתו עצים טובים לעולה.

¹⁷⁰ זה לשון הרמב"ם שם: 'וכן עצי המערכה לא יהיו אלא נבחרים ולא יהיה בהם תולעת, וכל עץ שהתלע כשהוא לח פסול למזבח, התלע יבש גורר את המקום שהתלע, ועצי סתירה פסולין לעולם לא יביאו אלא חדשים.'

¹⁷¹ בתוספתא (מנחות פרק ט) איתא: 'כל העצים כשרים לגבי מזבח חוץ משל זית ושל גפן ר' אלעזר מוסיף חמשה עצים פסולין אף של שקמה ושל חרוב ושל דקל ושל מייש ושל אלן ושל סתירה מכל מקום הרי אלו פסולין אבל באלו רגילין במדבריות של תאנה ושל עץ שמן ושל אגוז.'

ובתנחומא (פרשת ויקרא): 'ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על האש (ויקרא א ז), כל העצים כשרין למערכה, חוץ מגפן ומזית, למה מפני שהן עושין פירות משובחין, הא למדת שבזכות בנים אבות מתכבדין'. עוד איתא במדרש אגדה (פ' ויקרא): 'תנן התם כל העצים כשרים למערכה, חוץ משל זית ומשל גפן, מפני שהיין והשמן קרבין על גבי המזבח, אם כן הצילו הפירות את האילנות, מכאן אמרו רבותינו ז"ל הבן הטוב מציל את האב מגיהנם.'

ובתמיד (דף כ"ט): איתא: חוץ משל זית ומשל גפן [וכו']. הני מ"ט? רב פפא אמר: משום דקטרי [משום שיש בהם קשרים], רב אחא בר יעקב אמר: משום ישוב דארץ ישראל. והרא"ש גריס בשי"ר פ': "דלא קטמי". שמתוך לחותם עושים הרבה אפר, ואין להרבות אפר על המזבח משום טורח הוצאתו. ומדברי מדרש איכה [פרק א' פיסקא י"א] יש להוכיח כדבריו, ולא כדברי המפרש שכתב דהם מרבים עשן. דמשמע התם, דאדרבה, עצים יבשים מעלים יותר עשן מלחים. שכשהם יבשים נעשים כולם עשן. וכשהם לחים נעשים שליש עשן, ושליש אפר, ושליש אוכלת האש. ולפינן לה התם מעצי מערכה. מקדש דוד.

¹⁷² הכי איתא במשנה בתמיד (פרק ב משנה ג): 'החלו מעלין בגיזרין לסדר אש המערכה וכי כל העצים כשרים למערכה הין כל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן אבל באלו רגילין במרביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן.'

(תפא"י)¹⁷³: (ה) ממום. ר"ל מתולעים דתולעת פוסל בעצים מלהקריבן על המזבח כמו קרבן בעל מום. (ו) או עצים. שסתר מבנינו ג"כ פסולין לגבי מזבח דילפינן (זבחים כב.) דכתיב 'אשר תאכל האש על המזבח' מה מזבח שלא נשתמש בה הדיוט אף העצים שלא נשתמש בהן הדיוט וכן כתב הרמב"ם (פ"ו ה"ו מהל' איס המ"ז)¹⁷⁴. [התוי"ט כתב על הא דעצים מתולעים פסולין לגבי מזבח לא ראיתי לו סמך מן הכתוב ולענ"ד אפשר הוא דהסמך מדכתב גבי קרבן תמימים בפ' פנחס דילפינן מזה במנחות דסלת שהתליעו פסולין דלא תמימים מיקרי והוא הדין דגבי עצים בעינן תמימים בלא מום וכן משמע מלשון הרמב"ם דכתב שם וכן עצי המערכה וכו' וכן משמע ממה דא"י במנחות פה: בעי רבא הקדישו [היינו עצים מתולעים מהו שילקה עליהם משום בעל מום כמו שהקדיש קרבן בעל מום, דהכי אמרינן בתמורה ו. דהמקדיש בע"מ עובר בחמש לאוין דכתיב (ויקרא ב:) כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם וכו', וכן משמע במנחות כ: דלרבי איקרי עצים קרבן גמור ושייך בהן לא תקריבו, ועיין תוס' במנחות פה: ד"ה בעי רבא]. עצים שסתר מבנינו הביא הרמב"ם פ"ו ה"ה מהל' איסורי מזבח דפסול דכתיב בעולת צאן על העצים אשר על האש אשר על המזבח ר' אלעזר בן שמוע אומר מה מזבח שלא נשתמש בה הדיוט אף העצים שלא נשתמש בה הדיוט, ועי' בהתורה והמצוה ויקרא א פס' ח דמיישב דלא פליגי במנחות כא. בעצם הדרש אלא כל אחד דרש מפס' אחר ולא פליגי, ועוד יש שני דרשות על פס' זה מה דכתיב ויקרא א פס' יז בעולת העוף על העצים אשר על האש דרשינן בפ"ב מ"ד דתמיד שיברר עצים בחורים הניתנים להיות אש ר"ל שנוחין לישרף ואין מעלה עשן, ומהא דכתיב (ויקרא ג פס' ה) אשר על העצים דרשינן בזבחים שיהיו העצים על האש ולא יצאו הגזירין חוץ ממקום המערכה.

¹⁷³ ועיין בבאר שבע שם דהק' תימה למה לא היו נמי רגילין בעצי ארזים וארנים וברושים שהיו מסדרים במערכה של שרפת פרה אדומה, כדתנן בפרק ג' דמסכת פרה (משנה י'), הלא גם הנך עצים בררו בודאי, משום דשורפין אותן יותר משאר עצים. ושמא י"ל מפני שהן מעלין עשן הרבה, וגבי שרפת הפרה לא היו מקפידין על העשן. ומיהו קשה למה לא לקחו לשרפת הפרה הנך עצים דקחשיב הכא של אגוז ושל עץ שמן, וצריך לי עיון:

¹⁷⁴ ובס' כלי חמדה (ויקהל) הקשה דלשון הרמב"ם (פ"ו מאיסורי מזבח הלכה ד') שכתב בזה"ל: ועצי "סתירה" פסולין למזבח לעולם לא יביאו אלא חדשים עכ"ל. צ"ע דמתחיל בעצי סתירה, דמשמע דאינן פסולין אלא אם נסותרו מאיזהו כלי, ומסיים שצריכין להיות חדשים דוקא, וע"כ צ"ל דכוונתו דלענין לכתחילה צריך חדשים דוקא, וכמו שכתב בפ"א מבית הבחירה הלכה כ', אמנם שיפסלו בדיעבד למזבח, היינו דוקא בעצי סתירה, אבל שימוש בעלמא אינו פוסל וכלשון רש"י ז"ל כאן, וצ"ע בכ"ז.

סדר מערכות העצים

סי' ל

אחר שהעלו הכהנים העצים להמזבח סידר הכהן שזכה בתרומת הדשן (א) המערכה גדולה (ב) במזרח המזבח שהוא לפני התפוח שבאמצע המזבח [והוא דרך ביאתו אל המזבח כמו שכתב בתורה (ויקרא ו) (ג) היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ואמרו חז"ל זו מערכה גדולה (יומא מה.)] וכן היה מעשה הסידור היה נוטל גיזרה אחד והיה מניח במקום הפנוי לזה בצד מזרח העזרה שהוא צד ימינו, וגיזרה אחד למערב, וחוזרין ומניחין גיזרה אחד לצפון וגיזרה אחד לדרום, ועל ריבוע זה חוזרין ומסדרין ריבוע אחר באופן זה, וכן (ד) כמה ריבועים על גבי ריבוע והיה מקרב המערכה לתפוח כל מה (ה) דאפשר עד שיהיה ראשי הגיזרין הפנימין נוגעין בהתפוח (ו) וריוח היו עושה בין (ז) הגיזרין (רמב"ם פ"ב הל' ז' וי"ב מהל' תמידין ומוספין. תמיד פ"ב מ"ד).

(א) המערכה גדולה. גדולה נקראת לפי שכפרתה מרובה שעליה היו מקטירין כל הקרבנות (יומא לג.), ועוד משום דהיה עליה מדורה גדולה להקריב עליה אברי התמיד ושאר הקרבנות ומערכות האחרות היו קטנות ממנה (תפא"י תמיד פ"ב מ"ד). (ב) במזרח המזבח. שיתחיל לסדר המערכה מצד המזרח וזה הכונה במשנה (פ"ב מ"ד דתמיד) 'וחזיתה מזרחה' לשיטת הרמב"ם וכ"מ שם¹. והמפרש² ושאר מפרשי המשנה מפרשים 'וחזיתה מזרחה' דאיתא במשנה שם שהיה עושה כמין חלון ופתח

¹ ובבית הבחירה למאירי (מסכת תמיד דף כט.) כתב לבאר עוד ביאור בזה וז"ל: 'וחזיתה מזרחה ופי' חזית הוא ענין סימן על דרך מה שאמרו בראש בבא בתרא ועושה חזית מכאן כלומר שיהא לו סימן שהכותל שלו כך הוא אומר כאן שיעשה אי זה סימן במזרח המזבח שיהא אות לכל הרואה שמשם הותחלה המערכה. ע"כ. וכן מבואר באמת נמי בפירוש המשנה לרמב"ם שכתב: 'וכבר נתבאר לך בתחלת בתרא אמרם בכותל עושין לו חזית, ובארנו שענינו שעושין בראש הכותל סימן המורה למי שיך הכותל כאשר רואין אותו הסימן, גם כאן בעת שמסדרין את עצי המערכה במזרח המזבח עושין בסדור העצים סימן מצד מזרח המורה כי מצד המזרח הוחל סדור המערכה. ועיין בחק נתן ובס' פרחי כהונה.

והראב"ד שם פירש, ד"חזיתה מזרחה", היינו שראשי הגזירים היו מונחים ממזרח למערב ולא מדרום לצפון. והיינו דקתני, שראשי הגזירין היו נוגעין בתפוח, שהוא למערב הגזירין.

² ז"ל המפרש: 'מראה היה עושה למערכה כמין חלון גבי מזרח שתהא הרוח מנשבת בו הרוח בא דרך שער מזרח ומנשב שם'. [כיון ששער העזרה שבמזרח היה מכוון כנגד השערים המזרחיים של עזרת הנשים ושל הר הבית, היתה הרוח המזרחית שמבחוץ עוברת דרך כל השערים, עד מקום המערכה. ועוד, שהרוח המזרחית קשה וחזקה [רא"ש].

בצד המזרח כדי שיהא הרוח מנשב דרך שם להלהיב המדורה, דלצד מערב של המערכה היה התפוח ולא היה שם רוח. (כן פירש הרא"ש והראב"ד ותפא"י). (ג) היא העולה. כן מסיק הגמ' (יומא מה.) וכן פסק הרמב"ם כר' יוסי דדרש דרשה זו. והא דמביא הרמב"ם בהלכה ב' שם פסוק אחר עיי' בלח"מ מה שתירץ שם³. (ד) כמה ריבועים. כמו שעושים במדינתנו כשמניחין גיזרי עצים ליבש בחמה (תפא"י). וכן היה סדר המערכה זו הנקראת מערכה גדולה, לבד זה מוסיפין עליה עוד שני גיזרי עצים מן המצוה כדלקמן. (רמב"ם פ"כ הל"ב מהל' תמידין ומוספין). (ה) דאפשר. כדי לתת ריוח להאמה לצד מזרח שהיה מיוחד להילוך רגלי הכהנים שלא ישרפו בגדיהם [הראב"ד (שם הל"ז) משיג בענין התפוח על פי' הרמב"ם ושאר מפרשים. ועיי' בלח"מ מה שמיישב הרמב"ם מהשגת הראב"ד]. (ז) וריוח. שהיה עושה באופן שיהיה ריוח בין הגיזרין ומסיק המשנה שם שהריוח הוא כדי שיצית האליתא משם⁴. וענין הצתת אליתא מה הוא, פירש רש"י והר"ח והראב"ד הוא הצתת עצים דקים שהיו מניח באותן הריוחים ועיי' עצים הקטנים היו עצים הגדולים נדלקין. והצת אליתא נפקא לן מדכתיב (ויקרא א, ז) ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח לימד על הצתת אליתא שלא תהא אלא בראשו של מזבח ר"ל שלא יבער העץ למטה ויעלה אל המזבח אלא על המזבח גופא יצית האש (יומא מה.) [עיי' ברמב"ם שם הל"ט ועיי' בלח"מ שם הל"ז]. והרמב"ם בפ"י המשנה פירש הצתת אליתא היא הגחלת שמסיקין בה מערכה שניה של קטורת [עיי' בלח"מ הל"ז שם]:

³ זה לשון הלחם משנה שם: 'גם מ"ש בבוקר עורכים עצים ועורכין בראש המזבח מערכה גדולה של אש שנאמר ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר. קשה דהאי קרא לא אתי לסדור מערכה הגדולה אלא לסדור שני גזרי עצים של המערכה הגדולה וכמו שאמרו בפ"ב דיומא מנין לתמיד של בין הערבים שטעון שני גזרי עצים בשני כהנים שנאמר וערכו עצים אם אינו ענין לתמיד של שחר דכתיב ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר וכו' משמע דקרא דובער עליה אתא לומר שיערוך שני גזרי עצים על מערכה גדולה וכן רבינו לקמיה כתב וכן מצוה להעלות שני גזרים של עץ כו' שנאמר ובער עליה הכהן עצים בבוקר וכו'. ולתרוץ כל אלו הקושיות נראה לומר דכיון דלא נפקא מיניה כלל לענין דינא רבינו ז"ל לא קפיד אלא מביא הפסוק שנראות הדרשא הפשוטה יותר אף על פי שהוא דלא כהלכתא וקרא דאש תמיד משמע פשוטו הוא שידליקו האש שם תמיד אף על גב דבגמרא דרשינן ליה לדרשא אחריתי מ"מ פשוט הכתוב הכי משמע וכן קרא דואש המזבח תוקד בו משמע פשוטו שבמזבח עצמו יהיה היקידה לא למטה וזהו אומרו תוקד בו כלומר תהיה היקידה בו כלומר בראשו של מזבח גם קרא דובער עליה עצים בבוקר בבוקר משמע שעל המערכה יבער עוד שני גזרי עצים מכלל דצריך לבער המערכה מדקאמר עליה משמע דכבר היא מסודרת ואחר שפשוט הכתוב משמע ומוכח הכי לא חש רבינו ז"ל אי הוי דלא כהלכתא וכן דרכו בקצת מקומות'.

⁴ ז"ל התפא"י: היו מציתים את האליתא משם. רצה לומר בנקבים שבין הריבועים התחתונים, היו תוחבין עצים דקים שמנים מודלקים [ואליתא מלשון אליה, שהיא שמינה ודקה, קיעץ בל"א] כדי להלהיב הריבועים מלמטה למעלה.

(ז) בין הגיזרין. מסיק בגמרא (תמיד ל.) שהיה הריוח במקומות הרבה שהיו נותנין שם עצים דקים כדי שישרפו עצי המערכה מכל צד.

סי' לא

(א) אחר שסידר מערכה גדולה (ב) חוזר (ג) ובוצר עצי (ד) תאנה יפים ומסדר על המזבח החיצון מערכה שניה של קטורת כדכתיב (ויקרא ו) ואש המזבח תוקד בו אמרו חז"ל (ה) זו מערכה שניה של קטורת (יומא לג). ומקום המערכה זו הוא כנגד קרן מערבית דרומית (ו) משוכה מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות כדכתיב בקטורת יוה"כ (ויקרא ט"ז) ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח (ז) מפני ה'. ונותן עצים באומד באופן שיעשה מהן ה' (ח) סאין גחלים כדי ליקח ממערכה זו גחלים להכניס לפנים למזבח הזהב להקריב עליה קטורת פעמים בכל יום ערב ובוקר. ובשבת מסדרין מערכה בכל כך עצים שיעשה מהן שמונה סאין גחלים מפני שעליה מקטירין בכל שבת שני בזיכי לבונה שעם לחם הפנים. דכתיב בשירי הדם דחטאות הפנימיות (ויקרא ד) 'ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העולה אשר פתח האוהל מועד'. יליף ר"י מזה [בזבחים נח:] דכל הניטל בפנים לינתן בחוץ כגון ב' בזיכי לבונה שיתנס במקום המזבח החיצון נגד הפתח.

(א) אחר שסידר מערכה גדולה. קודם שסדרו מערכה ג' של קיום האש. (ב) חוזר ובורר. משמע מלשון הרמב"ם דכתב ואחר שמסדר המערכה גדולה חוזר ובורר משמע שזה שמסדר המערכה גדולה מסדר מערכה שניה של קטורת. והתפא"י (בתמיד פ"ב אות כ"ד) כתב דכהנים אחרים היו מסדרין מערכה שניה. ומלשון הברייתא (ביומא כ"ב) אין מוכרח דאמרו מי שזכה בתרומת הלשן יזכה בסידור מערכה ובשני גיזרי עצים דאפשר דגם מערכה שניה בכלל. ובסדר יעב"ץ כתב דסידור כל המערכות והעלאת שני גיזרי עצים והצתת אליתא והצתת שתי המערכות היה הכל ע"י התורם: (ג) ובורר. מדיר העצים שהוא מזרחית צפונית בעזרת נשים⁵

⁵ ובמשנה (שקלים פרק ו משנה א) איתא דמסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנו. וכתב הרע"ב: 'שיאשיהו המלך צוה וגנזוהו למטה במטמוניות עקומות ועקלקלות שבנה שלמה בזמן שבנה את הבית וידע שסופו ליחרב. והיינו דכתיב בדברי הימים (ב' ל"ה) ביאשיהו, ויאמר ללויים המבינים [וגו'] תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה וכו', ועמו נגנו מטה אהרן, וצנצנת המן, וצלוחית של שמן המשחה'.

ובגמ' בשקלים דף טו: איתא: מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפצל עצים בלשכת דיר העצים וראה את הרצפה שהיא משתנה מחברותיה, בא ואמר לחבירו בא וראה את הרצפה הזאת שהיא משתנה מחברותיה, לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו בייחוד ששם הארון נגנו. [בספר חסידים (סי' תתי"ב) מביא דאיש אחד שם ספר תורה בחדר התחתון והי' נותן מטתו בחדר העליון כנגדו, והביא ראייה דמותר לעשות כן מדברי הגמרא כאן מאותו כהן שהיה חוטב עצים ותחתיו היה הארון נגנו. והשיב לו

(פ"ה מ"ה מדות) (הראב"ד ורש"י זבחים נח). והתפארת ישראל שם פירש שבררו מהעצים שהעלו מקודם למזבח עבור סידור המערכות משם בררו עצים למערכה שניה של קטורת (ובדבריו אות כד ואות ל' סותרים): (ד) **תאנה**. והא דהיו רגילין בשל תאנה מביא רש"י (זבחים נ"ח) משום שבו היה תקנה לאדם הראשון כדכתיב ויתפרו עלי תאנה והתם היה הקלקול ע"י שקבלו לשה"ר מן הנחש והקטורת מכפר על לשון הרע (יומא מד.). טעם ב' מה שבררו עצי תאנה יפים בלא קטרי משום שמתלהבין מהר ואינן מעשנין כלל⁶. והקפיד בזה בקטורת טפי ממערכה ראשונה לפי שהיו צריכים עכשיו לגחלים דבתוך שעה מועטת יכניסם להיכל ליתן אותם על המזבח הפנימי שלשה קבים גחלים להקטיר עליהם הקטורת, לכן בחרו עצים חלקים בלי קטרי כדי שיעשו גחלים טובים ולא אפר. (מפרש ותפא"י). (ה) **זו מערכה שניה של קטורת**. ר"ל מזה הפסוק ילפינן ביומא ל"ג ע"א לסידור מערכה של קטורת ושתהיה המערכה דוקא על המזבח החיצון. [עיין ביומא מ"ה בגרסת הגר"א ועיין ר"ח ביומא שם]: (ו) **משוכה**. ר"ל שהיתה המדורה של קטורת משוכה לצפון מקצה קרן מערבית דרומית של מזבת ד' אמות (תפארת ישראל)⁷. (כדי שיהיה אותו

זקן אחד, דכאן היה תשמיש של קדושה וע"כ מותר, אבל שאר דברים כגון מיטה וכלי של טינופת הוי בזיון ואסור. ע"כ. וכתב הגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' כ' אות ו), דהא דהשיב לו הזקן דכאן היה תשמיש של קדושה ועל כן מותר, אין כוונתו דרק תשמיש של קדושה מותר, דבאמת כל תשמיש שאינו של בזיון מותר, דאל"כ מדוע נקט לאיסור דוגמא של מטה וכלי של טנופת דהוי בזיון, אלא ודאי כל תשמיש שאינו של בזיון מותר, אלא היות והראיה מהגמרא כאן היתה מהא דכהן חטב עצים למערכה מעל הארון דהוי מצוה, על כן אמר לו דשם היה תשמיש של קדושה, אבל באמת כל תשמיש שאינו של בזיון מותר].

⁶ וכתב התפארת ישראל (יכין מסכת תמיד פרק ב) מיהו גם עצי אגוז ועץ שמן כשרים למערכת הקטורת. וכן התוספות יום טוב כתב: אי נמי של אגוז. ושל עץ שמן. אלא חד מתלת נקט. כך נ"ל.

ועי' במשנה למלך [פרק ז' מאיסורי מזבח הלכה ג] שכתב שכל המערכות היו באות מעצי תאנה יפים.

ויש לציין כאן לדברי התרגום יונתן עהפ"ס שנאמר גבי העקדה "ויבקע עצי עולה" (בראשית כ"ב ג'): וקטע (חתך) קיסין (עצים דקים) דזיתא ותאינתא ודקלין, דחזין לעלתא. וע"ע בשפתי צדיק להרה"ק מפילץ זצ"ל על שבועות (אות צ).

⁷ ז"ל התפארת ישראל [יכין מסכת תמיד פרק ב] - משוך מן הקרן וכו' ד' אמות. רצה לומר שהיה המדורה של קטורת משוכה לצפון מקצה קרן מערבית דרומית של מזבח, ד' אמות, וה"ט, מדכתיב בקטורת של יו"כ ולקח מלא המחטה וגו' אשר פתח אהל מועד, וילפינן כל קטורת מקטורת יו"כ, שצריך ליקח הגחלים מכנגד פתח אהל מועד, וד' אמות לצפון מקרן מערבית דרומית של מזבח, שם מכוון נגד פתח אהל מועד, [דהרי קיימא לן דמזבח עומד ממוצע באמצע עזרה, משוך רק קצת כלפי דרום [כזבחים נ"ט א' ורמב"ם פ"א מבחירה], וגם קיימא לן דקדושת היכל ואולם חדא מלתא היא [ועי' תוס' זבחים דנ"ח ב', שכתבו דספיקא הוא בש"ס], אם כן פתח האולם דינו כפתח ההיכל, ונקרא גם כן פתח אהל מועד, והרי פתח האולם היה גם כן כהמזבח מכוון באמצע העזרה, והפתח היה רחב

מקום מכון נגד פתח ההיכל דכתיב בקטורת של יוה"כ (ויקרא ט"ז, יב) ולקח מלא המחיתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ואיתא ביומא מה ע"ב) דאצטריך למכתב 'מעל המזבח לרבות כל הגחלים שבמזבח ואפילו אם לקח מאותן הגחלים שבצדדין שאינן מכוונים כנגד הפתח שהוא לפני ה' שכשר בדיעבד לקטורת (ר"ח ותוס' יומא מו ע"א) ואיצטריך למכתב מלפני ה' למעט מזבח הפנימי שהוא כולה לפני ה' שאין מסדרין עליה מערכה שניה של קטורת. ושיטה זו היא שלא כדעת הרמב"ם אלא שיטת הר"ח ביומא מ"ה, אבל דעת הרמב"ם אינו מוכרח שיהיה דוקא לפני ה'.

ודע דרוחב העזרה מצפון לדרום מדתה קל"ה אמה⁸ ופתח ההיכל היה מכון נגד אמצע העזרה רחבה עשר אמות. ולענינינו נחשב מחצי רוחב הפתח לצד צפון שהוא ששים ושבע וחצי אמה נקרא צד צפון העזרה ומחצי פתח ההיכל לצד דרום נקרא צד דרום העזרה. ולהסביר המשנה דתמיד (פ"ב מ"ה) דאמרו שמערכה השניה היתה משוכה מן הקרן דרומית מערבית כלפי צפון ד' אמות אי אפשר הציור אלא אחד משני פנים. והוא בזבחים נח איכא פלוגתא ר' יוסי ור' יהודה, ר' יוסי סבר דכולי המזבח בצד צפון הוי קיימא, ר"ל המזבח שהיתה מדתו ל"ב אמות על ל"ב אמה קרן מערבית דרומית שלו היתה מתחיל מצד צפון העזרה היינו מחצי פתח ההיכל שהוא לצד צפון וכיון דמערכה שניה הוצרך להיות נגד פתח ההיכל לזאת היתה משוכה מן הקרן ד' אמות היינו אמה יסוד ואמה סובב ואמה מקום הקרן ואמה מקום הילוך רגלי הכהנים⁹. וקאמרו שהוא משוכה מן הקרן ד' אמות¹⁰ ללמדך שיסדר המערכה

כ' אמה, נמצא שהמזבח שהיה רוחב גגו למעלה כ"ח אמה, היו כ' אמות אמצעיות שלו נגד כ' אמות של פתח האולם וארבע אמות לכאן וארבע אמות לכאן היה גג המזבח עודף על פתח האולם, ואלו הד' אמות שגג המזבח עודף מכאן ומכאן, לא היו נגד פתח האולם, נמצא שכשמושך לעשות המדורה להקטורת ד' אמות מהקרן, תהיה המדורה מכוונת נגד פתח אהל מועד].

⁸ ויש לציין שהעזרת נשים נמי היתה קלה אמה על קלה מרובעת, ובתפארת ישראל בצורת הבית (אות י') נתן בו סימן: נשים דעתן קל"ה. [בביאור הגר"א על בנין הבית שביחזקאל (מ' ה') מביא שם בסוגריים בשם הגר"א על הפסוק שבירמי' (ל"א כ"א): וברא ה' חדשה, "נקבה תסובב גבר", היינו עזרת הנשים שהיא תהיה לעתיד לבא מסובבת את כל עזרת ישראל, לא כמו היום שעזרת נשים היתה רק במזרח העזרה וההיכל].

⁹ ביאור הענין דלר' יוסי כל חמש האמות שבקרן מערבית דרומית הם כנגד פתח ההיכל, והא דמקום המערכה הוא רק באמה החמישית, ואין מקרבים אותה יותר לכוון דרום, משום שארבע אמות הדרומיות של המזבח, אי אפשר לסדר עליהם את המערכה משום אמה יסוד, ואמה סובב, ואמה מקום קרנות, ואמה מקום רגלי הכהנים המיועד להילוך הכהנים על גבי המזבח, ובהם אי אפשר לסדר את המערכה, וקאמר רבי יוסי שיסדר את המערכה מיד באמה החמישית, משום דכי מסגי לקמיה לצד צפון טפי מאמה תו ליכא כנגד הפתח של ההיכל, ולא מקרי "לפני ה'", שהרי כאשר כל המזבח עומד בצפון העזרה נמצא שרק חמש האמות שבקרן דרומית מערבית של המזבח עומדות כנגד חמש האמות הצפוניות של פתח ההיכל, [וסובר רבי יוסי שקדושת אולם לאו כקדושת היכל הוא, ולכן צריך שיהיה מכוון בדוקא כנגד פתח ההיכל

חוץ מאלו הד' אמות באמה החמישית שהוא נגד הפתח, זה שיטת ר' יוסי בזבחים (נ"ח). ור' יהודה סבר מזבח ממוצע ועומד באמצע העזרה (ולשיטה זו מסכים הר"ח ביומא מה:) נמצא לדידיה שהעשר אמות האמצעיות של המזבח היה מכוון נגד עשר אמות של פתח ההיכל שהיה ג"כ באמצע העזרה נמצא עודף המזבח על פתח ההיכל י"א אמה לצד צפון וכנגדן לצד דרום וקסבר קדושת ההיכל ואולם חדא היא ומקום המזבח אשר הוא נגד פתח האולם נקרא ג"כ לפני ה' ופתח האולם היה רוחב כ' אמה עודף מכל צד על פתח ההיכל ה' אמות נמצא עודף המזבח על רוחב פתח האולם לצד צפון ולצד דרום ו' אמות, והא דאמרינן במתני' משוכה מהקרן כלפי צפון ל' אמות הוא בר מאמה יסוד ואמה סובב אלא מלמעלה מראש המזבח קא חשיב. נמצא דכשהיה המערכה מרוחק ד' אמות מראש המערכת היה מכוון המערכה של קטורת נגד פתח האולם שהוא לפני ה', [אבל להרמב"ם דקא חשיב (בהלכות בית הבחירה פ"ה הל' ט"ו) דמכותל צפון העזרה עד המזבח היה ששים אמה ומחצה נמצא דהמזבח בדרום היה קאי. קשה לדבריו איך יכלכל המשנה ה' פ"ב דתמיד דאמרו דהמערכה של קטורת היתה משוכה מן הקרן כלפי צפון ד' אמות שהוא לפני ה' והרמב"ם בעצמו הביא המשנה להלכה (בהל' תמידין ומוספין פ"ב הל"ח) דהמערכה של קטורת היתה משוכה מן הקרן ד' אמות וכן מצאתי בלח"מ שם שהקשה להרמב"ם דברי' אלו ועוד קושיא אחרת¹¹, ותי' שם דהרמב"ם לא סבירא

¹⁰ הקשה המקדש דוד [לג ב] אם כן איך עשו מערכה שניה בבית ראשון, שהרי מבואר בזבחים [סא] שבבית שני הוסיפו ד' אמות מדרום וד' אמות ממערב, ואם כן בבית ראשון לא היה מהמזבח כנגד הפתח אלא אמה אחת של יסוד, והרי אפילו לדברי האומר [לקמן סה] מסדרין מערכה על גבי סובב, מודה הוא שאין מסדרין מערכה על היסוד, ואמנם אין עיכוב לעשות המערכה רק כנגד הפתח כמבואר ביומא [מו א], אבל לכתחילה הרי עושין בדוקא שם, והניח בקושיא.

עוד הקשה שם שהרי ביום הכפורים היתה מערכה נוספת לצורך גחלים להקטיר לפני ולפנים, וגם מערכה זו היתה צריכה להיות לפני הפתח כמבואר בסוגיין לעיל, והרי שיעור מקום מערכה הוא אמה על אמה כמבואר לקמן [סב ב], ואם כן איך סידרו שני המערכות באמה אחת. ובאמת שהתוס' [יומא מה א ד"ה ר"י] כתבו שבמזבח שעשה משה היו מסדרין שאר המערכות על מקום הילוך רגלי הכהנים, שהרי מקום המערכה שם היה אמה על אמה שהוא שיעור מערכה אחת, ואם כן יש לומר שביוהכ"פ סידרו במקדש גם כן מערכה אחת על מקום הילוך הכהנים, אולם מביאים בשם הגרי"ז שעדיין יקשה איך עשו במזבח של משה ביוהכ"פ, שהרי מערכה שניה והמערכה הנוספת ביוהכ"פ שניהם צריכים להיות לפני הפתח וסמוכים לו וכנ"ל, ועיי' במגיה מה שיישב שם. [הערות חברותא זבחים דף נח עמוד ב הערה 9].

¹¹ וכן בחידושי הגרי"ז דף נח. העיר דהרמב"ם פ"ב מתמידין ומוספין ה"ח ואחר וכו' ומסדר מערכה שני' של קטורת מכנגד קרן מערכת דרומית משוכה מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות, וצ"ע מהא דפסק הרמב"ם בפ"ה מביה"ב הט"ו, דמזבח רובו בדרום וז' אמות בצפון, [והוא כראב"י דס"ל ביומא דרובו בדרום], ונמצא דהמערכה לא היתה אף כנגד פתחו של אולם, וכ"ש שלא הי' כנגד פתחו של היכל.

ליה להלכה שיהא המערכה נגד הפתח, אף שרש"י בזבחים נ"ח כתב שהוא לכו"ע הרמב"ם לא סבירא ליה הכי אלא סבירא ליה מדאמר הגמ' ר' יוסי אומר זה סימן בידך וכו' משמע דרבנן פליגי עליה וקיי"ל כרבנן דלא איכפת לן שיהא כנגד הפתח. ומה דאמרו במשנה משוך מן הקרן דרומית מערבית ד' אמות קושטא דמילתא אמרו. דאי אפשר בלא כן דחד אמה סובב וחד אמה יסוד וחד מקום קרנות וחד מקום הילוך רגלי הכהנים וכיון דעברו הד' אמות יעשה המערכה דלא איכפת לן שיהא כנגד הפתח]: (ז). **מלפני ה'.** ואמרינן (ביומא מה:): איזהו מזבח שמקצתן לפני ה' ואין כולן לפני ה' הוי אומר זהו מזבח החיצון [ר"ל איזהו מזבח שיש לחלק בו מה ממנו לפני ה' שהוזקק הכתוב לומר מלפני ה' הוי אומר זהו מזבח החיצון דאלו מזבח הפנימי הוא כולו לפני ה' שנא' ויצא אל המזבח אשר לפני ה' זהו מזבח הזהב (רש"י ור"ח יומא מ"ה) ואמר הכתוב שיקח מהמקום שהוא לפני ה' שהוא נגד ההיכל וילפינן כל קטורת מקטורת דיוה"כ (יומא מ"ה, זבחים נח) שצריך ליקח הגחלים מלפני פתח אהל מועד]. (ח) ה' **סאין.** ר"ל משער לסדר כל כך עצים בכדי שיתהוו מהן ה' סאין גחלים דהיה חותה מהן בכלי של ד' קבין בבוקר וכן בערב עבור הקטורת.

סי' לא

(א) **אחר סידור שתי המערכות מסדרין מערכה שלישית (ב) לקיום האש**¹² **דכתיב (ויקרא ו') והאש על המזבח תוקד בו אמרו חז"ל זו מערכה של קיום האש.** (יומא ל"ג עיין רש"י שם רמב"ם פ"ח הל"ט מהל' תמידין ומוספין).

האומנם דהרמב"ם פסק בפ"ד מעבודת יוה"כ ה"א ונוטל את המחתה וחותה בה אש מעל המזבח מן הסמוך למערב, שנא' מעל המזבח מלפני ה', ומבואר דלא בעי ליקח הגחלים מכנגד הפתח, והוא דלא כמבואר בסוגין.

והנה בגמ' יומא (מה ע"ב) ואיצטריך למיכתב מעל המזבח ואיצטריך למיכתב מלפני ה' דאי כתב רחמנא מעל המזבח הו"א מאי מזבח פנימי וכו' ואי כתב רחמנא מלפני ה' הו"א דוקא מלפני ה' אבל מהאי גיסא ומהאי גיסא אימא לא צריכא, והיינו דבקיום לפני ה' בעי צד מערב ורק דס"ד דבעי נמי כנגד הפתח ת"ל מעל המזבח דמתקיים לפני ה' בצד מערב.

וי"ל דס"ל להרמב"ם דהסוגיא ביומא פליג אסוגיא בזבחים, ואף לכתחילה ליכא דין דכנגד הפתח ופסק כהסוגיא ביומא והיינו דלא הזכיר כלל בסדר יוה"כ דנוטל מכנגד הפתח, וסתם וחותה בה אש מעל המזבח מן הסמוך למערב, [ומש"כ הרמב"ם בהל' תו"מ דמערכה שני' של קטורת הי' משוך מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות, י"ל דהי' המקום הראשון שהיו יכולין לסדרו וכן דהי' סמוך למקום הילוך רגלי הכהנים].

¹² וכתב האור החיים ויקרא פרק ו' צו את אהרן. אמרו ז"ל בתורת כהנים אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר וכו' כל מקום שיש חסרון כ"ס עד כאן וכו' וחסרון

(א). **אחר הסידור**. התפא"י בפ"ב אות כ"ד הביא דלסדר המערכה שלישית לא היה עת קבוע אלא מתי שירצו היו מסדרין וכן שם בלחם משנה הל"ד. ובזה מיושב דברי הרמב"ם דלא הביאו בפ"י מהל' תמידין ומוספין בענין סדר עבודת התמיד מערכה של קיום האש והוא בעצמו בפ"ב הל"ט מביא הסידור של מערכה שלישית, אלא משום דהמערכה של קיום האש אין לה שעה קבוע ואין לה סדר שבכל שעה מהיום יוכל לעשותה. מ"מ משמע קצת פ"ב שם גם מפ"י הראב"ד על תמיד ותוס' יומא מ"ה ד"ה ר' יוסי אומר דהסידור של מערכה ג' היה ג"כ אחר שתי המערכות¹³, אך מסוגיא דיומא ל"ג משמע קצת דמערכה שלישית היה אחר סידור שני גיזרי עצים. דילפינן התם דהמערכה שניה של קטורת היתה קודם לסידור שני גיזרי עצים מדכתיב ובער עליה הכהן עצים דרשינן 'עליה' ולא על חבירתה, ר"ל עליה על המערכה גדולה יסדר הגיזרי עצים ולא על חבירתה היינו על המערכה שניה של קטורת, מכלל דאיכא מערכה אחרת בשעת סידור שני גיזרי עצים ואי אמרינן דהמערכה השלישית היה ג"כ מסודר מקודם א"כ מנ"ל דעליה בא למעט השניה של קטורת דילמא עליה ממעטת השלישית, אלא ע"כ דהמערכה השלישית לא היה עדיין מסודר בשעת סידור שני גיזרי עצים על המערכה גדולה והמערכה השלישית יוכל לסדר בכל מקום מן המזבח. (ב). **לקיום האש**. ענין הביעור של קיום האש פרש"י (ביומא מ"ה ע"א) שאם אין אש של מערכה גדולה מתגבר מוסיפין עליה מזה המערכה¹⁴.

כיס שאמר רבי שמעון רבו בו הפירושים, יש אומרים לאו דוקא חסרון כיס אלא הוא הדין ריבוי הצער. ויש אומרים כי היה בטל ממלאכתו כל הלילה והוא חסרון כיס. ויש אומרים חסרון כיס הוא לישראל שאברי עולה נשרפין על המזבח ואינם נהנים מהם. ויש אומרים חסרון כיס לכהן שהוא ירצה להקריב קרבנות אחרים שיש לו זכות בהם מה שאין כן העולה שכולה כליל ואין לו בה אלא העור, וכל הדברים רחוקים בעיני. ואולי נראה שהוא על התמדת עצים שאמרו ז"ל (יומא מ"ה א) ג' מערכות של אש היו שם וכו', שלישיית אין עליה כלום אלא לקיים אש תמיד תוקד וגו' עד כאן, על פרט זה אמר חסרון כיס פירוש ללא דבר שאין בו אחד מהקרבנות אלא שתהיה האש אוכלת עצים כל הלילה, וגם הם שוים ממון:

¹³ ובמנחת חינוך (מצוה קלב) כתב: 'והנה באביי הוי מסדר כו' מבואר דמערכה גדולה קודם למערכה שניה של קטורת ומערכה שניה קודמת לסידור ב' גיזרין ויליף מקראי ומערכה זו של קיום האש אינו נזכר שם מתי נעשית ואפשר בפלוגתא לא מיירי דיש סוברים דהיינו ר"י דלא הי' מערכה של קיום האש. ע' ביומא דף מ"ה ובתוס' שם ד"ה ר"י הקשו דבתמיד אינו מבואר אלא הציתו ב' מערכות וכ' דלא חשיב רק ב' אלו דהיו מציתין אותם ביחד כו' וא"כ מערכה זו אינו מבואר הזמן כלל. ומד' הר"מ כאן נראה דהיו בזאת"ז לאחר מערכה הב' היו עורכין מערכה זו'.

¹⁴ וכתב המנחת חינוך (מצוה קלב אות ה) דפשוט הוא דמצוה זו שיהיה תמיד אש על המזבח, יוצא באיזה אש שיהיה הן מהמערכה גדולה או ממערכה שניה, והראיה, דר' יהודה דס"ל דלא היתה מערכה לקיום האש האם לית ליה שיהיה על המזבח אש, אלא ודאי דס"ל דיוצאים מצוה זו באש המערכה, וא"כ גם לר' יוסי מערכה זו של קיום האש

סי' לב

אחר סידור המערכות לקחו הכהנים בהמזלגות האברים והפדרים שלא נתאכלו מבערב¹⁵ (א) וסדרום אחר הרמת הדשן בצדדי המזבח- מחזירין אותן (ב) עתה לצידי מערכה גדולה¹⁶ ונשרפין שם דכתיב (ג) אשר (ד) תאכל האש את העולה על המזבח (ויקרא ו, ג): (רמב"ם פי"ב הל"ה מהל' תמידין, יומא מה:).

הוא רק משום שמא לא תתגבר אש של מערכה גדולה, וכדכתב רש"י, ונדרש מערכה זו מקראי והוא דין מדיני המצוה, אבל ודאי גם לר' יוסי אם היה אש על הזבח מהמערכות ולא היתה מערכה של קיום האש, לא ביטל מצות עשה זו של אש תמיד תוקד על המזבח, כי מערכה זו גם הי' בה אש שעל המזבח.

ומכח זה הקשה על החינוך דכתב שם דאם לא היתה מערכה שלישית והיא של קיום האש ביטל עשה זו.

אבל במנחת יצחק שם וכן בהערות שם כבר ציינו דהחינוך ס"ל דהמערכה השלישית היתה לקיים מצות האש וכדכתב בהדיא, וס"ל דהמערכה הראשונה והשניה היו לקרבנות ואין יוצאים בהם ידי חובת מצות אש תמיד תוקד על המזבח, דבעינן שיהיה אש מיוחדת לקיום מצוה זו. וכן כתב גם הלחם משנה בפרק ב' מהלכות תמידין ומוספין (ה"ד) בשיטת הרמב"ם עיין שם.

ובס' דף על דף ציין שכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א ליישב ראיית המנחת חינוך מר' יהודה לדבריהם, דודאי לר' יהודה דלא היתה מערכה שלישית לקיום מצות האש דאין לו קרא על מערכה זו, ודאי ס"ל דצריך שיהי' אש על המזבח, דכונת התורה היתה מאש המערכות אף שהם לקרבנות, משא"כ ר' יוסי דס"ל דיש פסוק מיוחד לומר שצריך מערכה שלישית לקיום האש, א"כ ס"ל דהתורה גילתה שכדי לקיים מצות אש תמיד תוקד על המזבח צריך אש ממערכה זו שמיועדת למצוה זו דוקא, משא"כ שאר המערכות שיש להם צורך אחר והוא לקרבנות, שפיר בזה אין יכולים לקיים מצות עשה של אש תמיד תוקד על המזבח.

¹⁵ כתב בחידושי הגרי"ז (מסכת זבחים דף מג.) הנה יש לחקור באהדורי פוקעין אי בעי עצים, והנה הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין (פ"ב ה"ה) כתב דאיברים ופדרים שלא נתאכלו מבערב נותנין אותן בצדי מערכה גדולה, ובמנחות (דף כו ע"ב) איבעי' להו באיברים או בקומץ אי כשר בצדי המערכה, ולא איפשטה, וכן הרמב"ם (פ"ב מפסוהמ"ק הכ"ו) פסק דהוי ספק, ובאהדורי פוקעין פסק דלכתחילה נותנין בצדי המערכה, משמע דבאהדורי פוקעין לא בעי מערכה ועצים, הרי דיש הקטרה בלא עצים. וצ"ע בדברי הרמב"ם בהל' איסורי מזבח (פ"ו ה"ה) שכתב דנסכים שנטמאו עושה להם מערכה בפני עצמם ושורפן במזבח, איזה דין הוא שצריכים שריפה במזבח, אם הוא שייך להקטרה או לא, ועיין בירושלמי סוטה (פ"ג ה"ו) דבעי שם אליבא דר"ש ששירים קריבין בפני עצמן אי חל עליהם מחשבה או לא, ומסיק דאינו מועיל בהם מחשבה, משום דלא הוכשרו לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבח וזהו דלא כרש"י [במתני' הנ"ל שמשמע מדבריו שמנחת חוטא לר"ש מתפגלת לפי שהקומץ מתיר השיריים ליקרב]. [א"ה, וע"ע בחידושי הגרי"ז מנחות דף עד ע"א].

¹⁶ ותמה שם המהר"י קורקוס, מנין לו זה, ולמה לא ישימם על המערכה גופה? וכתב דזה בשביל שישאר אמצע המערכה פנוי.

(א). **וסדרום**. מתחלה אחר הרמת הדשן של המזבח בצדדי המזבח, כדי לעשות מקום פנוי לסידור המערכות. (ב). **עתה**. אחר סידור המערכה על העצים של המערכה. (ג). **אשר תאכל האש**. פי' רש"י דאם אינו ענין לתחילת הקרבה של תמיד הבוקר דכתיב העולה על מוקדה תנהו לענין סופה ר"ל לגמור שריפתן של עכשיו מה שלא גמרו שריפתן מאתמול. (ד). **תאכל האש**. ר"ל דבר שהתחיל האש לאכל מבערב. (ה) **המזבח**. ר"ל שם אותו עכשיו על המזבח במערבו שלו (מפרש). שיטת המפרש דהיו מחזירין עיכולי האברים שלא נתאכלו מבערב אחר שנתנו אברי התמיד של בוקר על המזבח, ושיטת רש"י והראב"ד ותפא"י דהיו מסדרין אחר סידור המערכות.

סי' לג

אחר שחזר עיכולי האברים על המזבח לקח הכהן אש (א) ממדורת בית המוקד ליתנם תחת המערכות דכתיב (ויקרא א') ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו חז"ל אעפ"י שאש ירדה (ב) מהשמים מצוה להביא מן (ג) ההדיוט. (ד) והצית בהאש את האליתא אשר בהמערכות על (ה) המזבח גופא דמדכתיב על המזבח דרשינן להצתת אליתא שתהא בראשו של מזבח: (יומא מה כ"א רמב"ם פ"ב הל"ט מהל' תמידין ומספין).

(א). **ממדורת בית המוקד**. כן פירש הר"ח ביומא (טו ע"ב) והביאו (הראב"ד) והמפרש בריש פ"א דתמיד והריטב"א (ביומא כ"א ע"ב): (ב). **מהשמים**. דאש שירדה מהשמים בימי משה רבנו ע"ה לא נסתלקה ממזבח הנחושת עד שבאו לבית עולמים, ואש שירדה בימי שלמה לא ירדה ממזבח העולה עד שנסתלקה בימי מנשה (זבחים סא ספרא א' פס' ז'): (ג). **מן ההדיוט**. פי' מבית המוקד (ריטב"א יומא כ"א): (ד). **והצית בהאש**. וע"י מי היה ההדלקה הביא המל"מ בפ"ב הל"ב מהל' תמידין ומוספין דברי הכ"מ מפ"ד הל"ה שהביא בשם הריטב"א, וז"ל הריטב"א: פירש"י בראש יומא אחר שסידר המערכה והדלקה נותן לרוחב המערכה שני עצים

ויובן, על פי מה דמוכח מיומא כז א, דאיברי התמיד צריכים לינתן על העצים ממש. ואם יניח על העצים את האברים דאתמול, לא יוכל להקטיר את התמיד של היום כהלכתו.

אך צריך עיון, דהרי במנחות מיבעיא לן, אי חשיב דרך הקטרה בכך. וגם הרמב"ם פסק בפרק ב מפסולי המוקדשין הלכה כו, דבעיא דלא איפשיטא היא.

וצריך לומר, דרק בעיקר מצות הקטרה, בעינן שתהיה על גבי המערכה. אבל באיברים ופדרים, כבר נתקיימה מצות הקטרה מאתמול, כיון שהוצת האור ברובן. ורק מצות עיכול הוא דאיכא בהו. ולזה לא בעינן מערכה. [הערות תמיד דף כט עמוד א].

ארוכים ארכן לרוחב המערכה משמע מלשונו דהכהן שסדר המערכה הדליק המערכה אך זה הלשון ברש"י גופא לא ידעתי מקומו [א"ה עיין רש"י כב. ד"ה שני גזירי], והגאון ר' ברוך בנדט בעהמ"ח פירוש וביאור על מסכת תמיד הביא בשם י"א דהצתת אליתא היה ג"כ של כהן התורם. (ה) **המזבח גופא**. עיין תוס' יומא מה ע"א ד"ה וכי תעלה (ו). **בראשו של מזבח**. ר"ל שלא יצית אש על הריצפה ויעלה למזבח כשהן דולקין אלא מדליקין אותן בראשו של מזבח (ובענין הצתת המערכות באש של הדיוט הביא הרמב"ם בפ"ב הל"ט מהל' תמידין ומוספין אך הרמב"ם מביא דין הצתת האש כי אם למערכה שלישית מדכתיב בלשון ומצית בה האש אולם למערכה גדולה היו לוקחין ממערכה שלישית שהוא נעשה לקיום האש אשר יומם ולילה לא תכבה דאלו הצתת המערכה שניה כתב הרמב"ם בפ"י המשניות דהיו נוטלין ממערכה גדולה אך אולי הא דכתב במערכה שלישית ומצית בה האש כונתו למערכה גדולה ג"כ, ורש"י ביומא מה פירש טעם אחר לקיום האש שאם אין האש של המערכה גדולה מתגבר מוסיפין עליה אש מן מערכה שלישית, ועיי' בס' הר המוריה להגאון הר' מאיר יונה בס' תמיימי"ס אות כג.

סי' לד

(א) **אחר שהציתו המערכה גדולה באש לקח (ב) הכהן שזכה בתרומת הדשן שני (ג) עצים משופין (ד) ונותנן (ה) בסידור יפה (ו) ממעל עצי המערכה (ז) אחד מצד זה ואחד מצד זה לרוחב המערכה (ח) להרבות האש של המערכה גדולה כדכתיב (ויקרא ו) ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר. (רמב"ם פ"ד דתמידין ופ"ו ה"א. וע"ע פ"ז הל"ג מהל' איסורי המז' זבחים סב:).**

(א). **אחר שהציתו**. המל"מ בפ"ב הל"ב מהל' תמידין הביא הירושלמי דמצוה להקדים אש לעצים ואפילו בדיעבד מעכב כדכתיב (ויקרא א') וערכו עצים על האש קדם עצים לאש דיהיה העצים ע"ג האש ולא האש ע"ג העצים וכן הוא בספרא (ויקרא א פ"ה) והרמב"ם השמיט דין זה ואפשר דהטעם משום דשם בספרא במחלוקת שנויה ואע"ג דבמשנה ה' פ"ב דתמיד משמע דהסידור עצי המערכה היה קודם להצתתם אפשר דקאי הספרא על הב' גזרי עצים דעריכתן על המערכה יהיה אחר נתינת האש¹⁷. (ב). **הכהן שזכה**. כדאמרינן (ביומא כ"ב) דמי שזכה בתרומת

¹⁷ ובס' מקדש דוד (קדשים סימן לב) כתב: אחר מערכה שניה הוא סידור ב' גזרי עצים, וביומא (כ"ז ע"ב) אמרינן דסידור ב' גזרי עצים עבודת היום היא, ומקשינן עלה מהא דאמרינן דא"ל הממונה צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה ואילו זמן ב' גזרי עצים לא קתני, ומתריצין דהך דאית ליה תקנתא לא קתני, וכתב רש"י ז"ל דאית ליה תקנתא אם סידרן בלילה פורקן וחוזר וסודרן ביום לכך לא הטריחו לעלות לגג כו' עכ"ל, והנה מדברי רש"י ז"ל נראה דסידור ב' גזרי עצים היה קודם שהציתו את המערכה באש, דאי סידור ב' גזרי עצים היא לאחר שהציתו המערכה באש ונותנן על מערכה דלוקה, מה שייך לומר דאם סידר בלילה דיש לו תקנה לפורקה ולחזור ולסדרן ביום הלא כבר יתעכלו, ולפ"ז יש לעיין כיון דסידור ב' גזרי עצים הם קודם הדלקה א"כ מ"ש הנך עצים משאר עצי המערכה ומאי

הדשן יזכה בסידור המערכה ובשני גיזרי עצים: (ג) **עצים משופין**. שני בקעיות עצים ארוכים כמדת רוחב המערכה. (רש"י ביומא כב) והיינו כל אחד מהן היה אורך אמה ורוחב אמה ועוביו כמחק גודש של סאה דאיתא (בזבחים ס"ב) דגיזרין שעשה משה אורכן אמה ורוחבן אמה ועוביו כמחק גודש סאה ואע"ג שמקום המערכה של מזבח הנחשת שעשה משה היה אמה על אמה ומקום המערכה של מזבח שהיה במקדש היה כ"ד אמה על כ"ד אמה מ"מ כתב הרמב"ם פ"ז מהל' איסוהמ"ז הל"ג דכמותן עושין לדורות¹⁸. (ד) . **ונותנן**. הגיזרין על שפתים המחודד ולא על שטח רחבן שלא יכבה האש ע"י רוחבן (תפא"י פ"ב מתמיד טז)¹⁹. (ה) , **בסידור יפה**. דאיתא (בזבחים ס"ב) דיסדר את הגיזרי עצים באופן נאה דלא יצאו ראשי הגיזרין חוץ למערכה דכתיב (ויקרא ג' פ"ה) אשר על העצים אשר על האש. דרשינן על האש ולא חוץ לאש ועיי' בהתורה והמצוה ויקרא אות נד מה שהשמיט הרמב"ם דין זה. (ו) **ממעל לעצי המערכה**. דהא קרא במערכה משתעי רישא דקרא דכתיב והאש על המזבח תוקד בו וגו' וכל מוקדה שבענין לשון מערכת מדורה היא ואמר הכתוב

היכרא איכא שאלו עצים למערכה ואלו לב' גזרי עצים, והלא יכול לעשות מערכה מכמה שירצה, ודוחק לומר דזה דנותן אותם לשם ב' גזרי עצים על ידי זה אינם שייכים למערכה דלא אשכחן דבעי לשמה, והנה רש"י ז"ל כתב ביומא (כ"ב ע"א) ב' גזרי עצים ב' בקעיות עצים ארוכים כמידת רוחב המערכה ונותן אותן ממעל לעצי המערכה כו' עכ"ל, היינו שאותן העצים של הב' גזרין משונין משאר עצי המערכה וארוכים ביותר כמדת כל רוחב המערכה, וגם סידורן משונה שנותנן לרוחב המערכה, ואפשר דע"י זה היה ההיכר שהם לב' גזרי עצים ולא למערכה, מיהו הריטב"א ז"ל [הובא בכ"מ פ"ד מהל' תמידין ה"ה] כתב וז"ל: פרש"י ז"ל בריש יומא אחר שסידר המערכה והדלקה נותן לרוחב המערכה ב' עצים ארוכים ארכן לרוחב המערכה כו' עכ"ל, היינו שנותן הגזרין לאחר סידור המערכה ולאחר הדלקה, מיהו מלת הדלקה ליתא ברש"י אשר לפנינו, ובירושלמי יומא (פ"ב ה"א) אמרינן דמצוה להקדים אש לעצים, והביאו המל"מ פ"ב דתמידין ה"ב, ולפי שמפרש שם דברי הירושלמי היינו שצריך ליתן הב' גזרי עצים לאחר שהדליק המערכה ע"ש, וההיא דיומא דאמרינן דסידור ב' גזרי עצים יש לו תקנתא, יש לפרש בפשוטו דהנך עצים שסידר בלילה יהיו לסתם עצים ואח"כ יסדר ב' גזרים אחרים.

¹⁸ אמנם השפ"א דקדק מדברי רש"י יומא [כב א ד"ה שני] שלעולם עושין לפי שיעור רוחב המערכה, ובבית שני היה שיעורן כ"ד אמה כרוחב המערכה. והנה הרמב"ם סתם ולא חילק בין המערכות, ומשמע שכן הוא הדין בכלם, ומביאים בשם הגרי"ז שדקדק מלשון רש"י בסוגיין שדין זה נאמר רק בסידור שני גזרי עצים של שחר ובין הערבים, ולא בשאר המערכות. [הע' חברותא].

¹⁹ ובהע' חברותא ציינו דבשיטה מקובצת כתב שהיו מניחין אותם על עוביין כדי שיהיה אפשר להניח ביניהם קסמים ולהציתם, [ולפי דבריו יתיישב קושית המקדש דוד והגרי"ז שהבאנו לעיל [נח ב] באופן סידור המערכות ביוהכ"פ עיין שם], אולם בחידושי הגרי"ז [מנחות קו] נקט בפשיטות שהיו מונחים על רוחבם, וכתב שם שני אפשרויות באופן סידורם, א', שהיו מונחין זה על גבי זה, ב', ששניהם יחד היו רחבין אמה. וע"ע במרכבת המשנה (פ"ב מתמידין ה"ז), ובס' הר המוריה על הרמב"ם (הל' איסוהמ"ז). ויעויי' חזו"א [מנחות כג ו] שמסתפק בשיעור רוחב הגיזרין אם הוא מעכב שיהיו אמה.

ובער עליה הכהן עצים הכונה על המדורה רש"י יומא כ ב : (ז). אחד מצד זה. עיין בהתורה והמצוה ויקרא א' פסוק ז': (ח). להרמת האש. רמב"ם פ"ו הל"א מהלי תמיומ"ס. [ובתוס' יומא כז ע"ב ד"ה איכא דאמרי משמע דהמערכה גדולה היה זמנה דוקא בלילה כדכתיב על מוקדה על המזבח כל הלילה דמינה נפקא לן סדר המערכה גדולה²⁰. וסידור שני גיזרי עצים לא היה אלא דוקא ביום כדכתיב ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר דמינה נפקא לן לסדר שני גיזרי עצים וכן משמע דעת תוס' ישנים (יומא כב) ובתוס' ל"ג ע"א ד"ה אביי משמע דדוקא תרומת הדשן בלילה אבל אידך עבודות אי בעי עבדא ביממא].

²⁰ וכן הגרעק"א בתוספותיו (תמיד אות ה') מציין לתוס' יומא (כ"ז ע"ב ד"ה איכא דאמרי) שכתבו שסידור המערכה, היה רק בלילה, כדכתיב על מוקדה על המזבח כל הלילה, ומזה למדין ביומא (ל"ג ע"א) לסידור המערכה, ורק סידור שני גזרי עצים הי' ביום.

ולפי דברי התוס' יוצא שהסדר של "אביי הוה מסדר וכו'" שמתחיל עם "מערכה גדולה קודמת וכו'" מתחיל הסדר כבר מהלילה, שהרי סידור המערכה הגדולה היה בלילה לפי דבריהם, וזהו חידוש.

מראי מקומות קרבן פסח

סי' א

מצות עשה לשחוט את הפסח בארבעה עשר לחדש ניסן כמו שכתוב בתורה (שמות יב, ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים (רמב"ם פ"א ה"א מהל' קרבן פסח).

ביאור

בארבעה עשר. דכתיב (שמות יב ג, ו) דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית וגו' והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. וכן כתיב (ויקרא כג, ה) בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה', וכן כתיב (במדבר כח, טז) ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה', וכן כתיב (דברים טז, ו) כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים, ואחד האיש ואחד האשה חייבין במצוה זו¹, וכן הוא בפסחים (צא:) נשים בראשון חובה, דכתיב (שמות יב, ד)

¹ כ"כ הרמב"ם (פ"א ה"א), וכן כתב הרמב"ם (פ"ב מה' עבודה זרה ה"ג) דאכילת הפסח ושחיטתו הנשים חייבות עיין שם ובמנ"ח (מצוה ה). ובס' נופת צופים ציין דנר' דרש"י לא ס"ל כהרמב"ם אלא ס"ל כר"ש דפטורות מקר"פ. דיעו' ברפ"ק דכריתות (ג א) דדנה הגמ' במאי קאיירי המשנה שם דכ' דאיכא לו' כריתות בתורה אי בגברי קחשיב לו' כריתות או בנשי, והיינו אם כל הלוי' כריתות שייכים דוקא באנשים או דוקא בנשים, ואמרי' אי בגברי קחשיב א"כ דל' האשה הנרבעת דשייך רק בנשים ובצרא לה חדא והוי רק לה' כריתות, ואי בנשי קחשיב דל' מנהון הבא על הזכור ועל הבהמה דשייך רק בגברי ובצרי להו תרתי והוי רק לד' כריתות, א"ר יוחנן לעולם תנא וכו', וכתב רש"י בזה"ל, פסח ומילה לא מצי למיפרך, דלאו משום חטאות נקט להו דהא לאו בני קרבן נינהו דאין קרבן אלא על לאו כדמפרש לקמן, עכ"ל יעו"ש. והיינו דא"א להקשות אף מפסח ומילה דנשים פטורות מזה דע"כ דמדכ' במשנה דאיכא כרת ע"ז דלא קאיירי בנשים כ"א בגברים ודומיא דמקשי' מדכ' במשנה להבא על הזכור ועל הבהמה, דע"ז י"ל דלאו משום חטאות נקט להו וכו' וע"כ דפסח ומילה שאני. ומבואר א"כ דס"ל לרש"י בפשיטות דנשים ליתנייהו בחיוב קרבן פסח ודומיא דליתנייהו במילה, וכדס"ל לר' שמעון, ודלא כהרמב"ם והחינוך דפסקו כר' יהודה ור"י, ודו"ק. ויל"ע מ"ט אכן שבק רש"י לר"י ור"י דרבים הם ותפס כר"ש דיחידאה הוי. וכן יל"ע מדק"ל דהלכה כר' יוסי אף "מחביריו" וא"כ כ"ש דהלכה כר' יוסי "מחביריו", ויל"ע.

עוד ראה בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' ג') שכתב, דנשים חייבות בפסח דהא חייבות במצה וכתב על מצות ומרורים יאכלוהו, וכל שישנו בקום אכול מצה ישנו בקום אכול פסח, וכתב דחייבין בפסח משום דאף הן היו באותו הנס. ומשמע דסברא זו מועלת גם למצוה דאורייתא, וכחד תירוצא בתוס' מגילה (ד א)

במכסת נפשות ואפילו אשה, ודוחה את השבת כאיש, ואלא הא דכתיב (במדבר ט, יג) חטאו ישא האיש ההוא [דמשמע איש דוקא] ההוא למעוטי קטן מכרת.

סי' ב

**בארבעה עשר בניסן (א) אחר תמיד של בין הערבים מביאין קרבן פסח מן
(ב) הכבשים או מן העזים זכר בן שנה תמים (ג).**

ביאור

(א) **אחר תמיד של בין הערבים.** וכן מאחרין את הפסח עד אחר שמקטיר הקטורת ואחר שמטיבין הנרות לאחר תמיד של בין הערבים, ואז מתחילין לשחוט את הפסחים עד סוף היום. ואיתא בגמ' (פסחים נט.) הטעם בזה משום יאחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים [ר"ל הפסח נאמר בו בערב שם תזבח את הפסח בערב (דברים טז, ו) ובין הערבים ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים (שמות יב, ו) לדבר שלא נאמר בו אלא בין הערבים (במדבר כח, ח) (רמב"ם פ"א הל"ד מהל' קרבן פסח)². (ב) **מן הכבשים.** דכתיב (שמות יב, ה) 'שה תמים זכר בן שנה יהי' לכם מן הכבשים או מן העזים תקחו'. ומקדישו ואומר 'זה לקרבן פסח'³. [ובפסח כשר מיום השמיני והלאה לכתחלה (רמב"ם פ"א הל"ב ממעשה הקרבנות) מדכתיב בבכור (שמות כב, כט) ביום השמיני תתנו לי⁴, ופסח ומעשר שוים לבכור.

² והנה הרמב"ם בפ"א מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג' כתב ולא שוחטין קרבן אחר תמיד של בין הערבים חוץ מקרבן פסח לבדו שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות. והק' הצ"ח (פסחים דף נט.) דבריו רבינו תמוהים מכמה צדדים, חדא דשביק טעם המבואר בשמעתין יאחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים. וגם היכן מצא ראה זו שהמציא שאי אפשר שיקריבו וכו' בשתי שעות. ויתר על כל זה גוף דבריו תמוהים, הלא זמנו של תמיד מן התורה הוא עד שקיעת החמה, ואם כן יכול לעשות הפסח מן חצי שבע עד חצי אחד עשר שהוא ד' שעות ונשאר עוד שעה ומחצה עד הלילה לצורך התמיד, ומהיכן יצא לו החשכון שאם יהיה הפסח קודם לתמיד לא יהיה לו זמן רק שתי שעות. עי"ש מה שיישב בזה.

³ ז"ל רש"י בפסחים (דף צו.) מקחו מבעשור - אומר זה לשם פסח, דכתיב בעשור לחדש הזה וגו' (שמות יב).

⁴ ז"ל הרמב"ם שם: 'אף על פי שכל הקרבנות כשרין מיום השמיני והלאה אין מקריבין לכתחלה אלא מיום שלשים והלאה, חוץ מן הבכור ומן הפסח ומן המעשר שאם רצה להקריבן בשמיני לכתחילה מקריב'.

והרב יוסף יצחק מונטיקיי מגדולי חכמי שאלוניקי כתב בספרו 'כתונת יוסף' (הלכות קרבן פסח פ"א ה"א) ע"ד הרמב"ם שם: מצות עשה לשחוט הפסח בי"ד לחדש ניסן אחר חצות ואין שוחטין אלא מן הכבשים או מן העזים בלבד זכר בן שנה וכו'. ואיכא למידק קצת בלשון רבינו ז"ל שכתב זכר בן שנה דמשמע דוקא זכר בן שנה דוקא כשר אבל פחות מבן שנה אינו כשר [א"ה עיין רש"י שמות יב, ה, ובאבן עזרא ובגור אריה שם] ולפי זה

עייין בכס"מ]. (ג) **תמים**. וטעון ביקור ד' ימים מקודם לבד יום השחיטה דכתיב (שמות יב, ג) דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו⁵, ואיתא בגמ' פסחים צו. זה מקחו [ומיחדו לשם פסח. רש"י] מבעשור ואין פסח דורות מבעשור וכו', ולא מיעט רחמנא רק שאין צריך מקחו מבעשור אבל ביקור ד' ימים מקודם צריך להיות כמו בפסח מצרים⁶. דכתיב ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה

הרי בהדיא כתב רבינו בפרק ראשון מהלכות מעשה הקרבנות הל' י"ב דאפי' פחות מבן שנה כשר לכתחילה וזה לשונו שכתב שם רבינו אף על פי שכל הקרבנות כשרים מיום השמיני והלאה אין מקריבין לכתחילה אלא מיום שלשים והלאה חוץ מן הבכור ומן הפסח ומן המעשר שאם רצה להקריבן בשמיני לכתחילה מקריב וכו' עכ"ל הרי לך בהדיא דהפסח אפילו בשמיני גם כן כשר לכתחילה ואם כן איך קא סתם רבינו כאן וקא פסיק דכתב זכר בן שנה דמשמע דוקא בן שנה כשר הא בציר מהכי פסול והוי היפך קצת ממה שכתבתי שכתב שם רבינו בהלכות מעשה הקרבנות וכו' ועוד דסוף סוף מנא ליה לרבינו האי מילתא דהוי בן שנה וכו'.

והנראה לומר בדוחק דהכא רבינו לא נחית לדיוקא דבן שנה דהוא הדין גם כן דאם היה משמיני והלאה דכשר אפילו שיהיה לכתחילה כמו שכתב שם בהדיא בכתב מפורש אבל מה שכתב כאן רבינו היינו לענין מצוה מן המובחר אבל לענין אפילו בציר מהכי נמי כשר לכתחילה והכא לאו דוקא קאמר ודייקא נמי קצת דקאמר התם אם רצה להקריבו משמיני כשר כלומר אם רצה אבל הא מיהא אינה מצוה מן המובחר ואפשר דבעינן בן שנה למצוה מן המובחר כמו שכתב כאן אבל מכל מקום אין זה מדוקדק בלשון רבינו שכתב כאן דכל כי האי גוונא הוה ליה לפרושי הואיל ונפקא לענין דינא כנראה לכאורה מריהטא דלישנא ויעויין שם בהלכות מעשה הקרבנות ודוק.

⁵ ובס' דף על הדף מנחות דף מט: ציין בזה: כתב החזו"א (או"ח סי' קכ"ד לדף צו א) צ"ע אי בכל יום מבקרו או בחד ביקור סגי. בגור אריה פ' בא (י"ב ו') עה"פ והיה לכם למשמרת, הקשה וא"ת למה ד' ימים הקדים לקיחתו ולא ב' ימים, לכך הקדים לקיחתו ד' ימים שכך שיערה תורה דבעי ד' ימים אם אין אדם רואה ביום זה, רואה ביום אחר, ולכן צריך ביקור ד' ימים, חזינן דצריך כל יום לבדוק. וכ"נ מדברי האליה רבה (סי' תקפ"א) כתב טעם למה צמים ד' ימים לפני ר"ה, עוד טעם דבכל הקרבנות נאמר והקרבנתם, ובראש השנה נאמר ועשיתם, שיעשה האדם עצמו קרבן בראש השנה, ולהכי צריך ארבע ימים, שעל ידי התענית יבקר ויפשפש בחטאו דומיא דקרבן מפני המומין. וכ"כ בשפתי צדיק פ' פנחס (אות מה) למה כפל הכתוב כ"פ תמימים, אולי מכאן למדו חז"ל לכפול ולשלש הרבה פעמים בדיקה ממומין ד' ימים ביקרו בבוקר ובערב עיין שם.

אמנם מצינו שכבר נחלקו בזה רבותינו הראשונים, רש"י בפסחים צו. (ד"ה למשמרת) ביקור, שלא יהא בו מום, מבקרין אותו כל ארבעה. ואולם דעת הרמב"ם (בפ"א מתו"מ ה"ט) כתב ואף על פי שהיו מבקרין אותו מתחילה לא היו שוחטין את התמיד עד שמבקרין אותו שניה קודם השחיטה. ממה שכתב שניה משמע שסגי בפעם אחד בתוך הד' ימים. (הרה"ח ר' יצחק מאיר ניימן שליט"א).

⁶ אמנם בס' הכתב והקבלה (שמות פרק יב) כתב להוכיח מדברי המכילתא והרמב"ם ועוד שאף ביקור ד' ימים אי"צ. וכן מבואר ברשב"א מנחות מט: [וכן העיר במרומי שדה פסחים שם אמאי השמיט הרמב"ם לדין זה]. ושוב ראיתי אומר מן החדש שבס' דף על הדף (מנחות דף מט עמוד ב) ציינו דברמב"ם בפיה"מ בערכין (פ"ב מ"ה) כתב וז"ל ולמדנו זה מפסח מצרים שהיתה משיכתו מבעשור ושחיטתו בי"ד לפי שנאמר בפסח

(שמות יג, ה) שיהיה כל עבודת חודש זה כזה. אלא בעשור ילך אצל הרועה או אצל הבעל הבית המוכר הכבשים ובודק שמה צאן וכן כל יום, וביום ארבעה עשר לוקח אחד מהם ובזה יהיה מבוקר ד' ימים מקודם, אבל אי"צ ליקח דוקא מבעשור כמו בפסח מצרים וגם די כשהמוכר בעצמו יבקר הד' ימים מקודם (תפא"י פסחים מ"ה פ"ט)⁷. ומה דכתיב 'והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה' ההוא הזה

במועדו ונאמר בתמיד תשמרו להקריב לי במועדו. סבר דהילפותא הוא משום דכתיב מועדו, ועי' בתוי"ט שם דהרמב"ם הי' לו גירסא כן בגמ', ולפי"ז יוצא דגם פסח דורות טעון ביקור, וכ"ה דעת רש"י בפסחים צו. (ד"ה ופסח דורות) ותוס' שם צה. (ד"ה מה בין).

אולם המנ"ח (מצוה ה) ופמ"ג סי' ת"ל ועוד העירו דהרמב"ם (פ"א מתו"מ ה"ט) שכתב דין ביקור רק בתמיד, ובפסח לא כתב, משמע שסובר דפסח דורות א"צ ביקור, ולכאור' הוא סותר למש"כ בפיה"מ, ומצאתי שכן הק' בשו"ת תורת מרדכי בקונ' חיבת הקודש (סי' כ"ט סק"ב) ונשאר בצ"ע, וי"ל דהרמב"ם חזר בו ביד החזקה ממה שכתב בפיה"מ, וכן מצינן הרבה פעמים.

⁷ ומה שצינינו בהגהה מהטורי אבן דבעינן ביקור אחר לקיחה והקדש דוקא, עיין בס' שקל הקודש לגר"ק שליט"א (ביאור ההלכה הלכות שקלים פרק א ד"ה בחמשה) דיון בזה. וכן בפסקי רי"ד מסכת פסחים דף צו איתא: 'שיהו כל העבודות שלחדש הזה כזה. פי' שגם פסח דורות טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה, אבל לא בעי מקחו מבעשור, שאם היו טלאין מבוקרין קודם ד' ימים קונה אותו ביום י"ד ושוחטו' ובהע' שם כתבו: 'מפי' רבינו אפשר לכאורה לפשוט מה שנסתפק הטורי אבן במגילה כט, ב, אם הביקור צריך להיות אחר הלקיחה וההקדש, או אפילו לפני הלקיחה וההקדש יכול לבקר הקרבן. ומדברי רבינו משמע דאף לפני הלקיחה וההקדש יכול לבקר, וע"ע משפט כהן סי' קכג, ואכמ"ל.

ועיין לגר"י זילברשטיין בס' חשוקי חמד (פסחים דף צו). שכתב: יש לדון אם יש ענין בזה"ז לבעל דיר, שיבקר כבשים לקרבן פסח ותמיד, לקראת היום שפתאום יבוא האדון אל היכלו, ויצטרכו קרבנות פסח, שהרי חז"ל (עירובין דף מג ע"א) אמרו שהנודר יין ביום שבן דוד בא, אסור כל יום בשתיית יין כל יום, שמא יבא. ואם כן אולי כך גם בענינינו?

תשובה. בספר טורי אבן (מגילה דף כט ע"ב) כתב לדייק ממסכת שבועות (דף י ע"ב) שביקור צריך להיות דוקא אחר ההקדש. אבל ממסכת פסחים דף צו ע"א משמע שהביקור קודם ההקדש מועיל, דמבואר במשנה שפסח דורות אין מקחו מעשור, ומאידך נאמר בגמרא שגם פסח דורות צריך ביקור ארבע ימים, אם כן בהכרח שאפשר לעשות את הביקור לפני ההקדש. ויעוין תורת חסד (או"ח סימן כג) שאפשר לעשות את הביקור לפני ההקדש. ובמאירי (פסחים דף צו ע"א) כתוב שאפשר שיבקרו בעדר. ואם כן יש מקום לבקר את הבהמות שלו כדי לקיים מצוות 'צפית לישועה'. אמנם יתכן וביקור כזה כשעדיין בית המקדש בחורבנו אינו מועיל, מפני שאינו מרגיש את עצמו מחויב בכך, ובפרט באדם שלא בקי במומין, וכשיבא משיח יברר לנו גם ספק זה.

והצעתי את השאלה לגיסי הגר"ח קנייבסקי שליט"א ואמר לי שיש לו קצת ראייה שלא יעשו ביקור. שבמסכת בכורות (דף נג ע"ב) מקשה הגמ' למה לא מקיימים בזמן הזה מצוות מעשור בהמה, ואין חשש לתקלה, כיון שאפשר להטיל מום בכל העדר, קודם שיעשר, דעדיין הן חולין ומותר להטיל בהם מום, ואחר כך יעשר, דמעשר חל על בעל מום שנאמר לא יבקר בין טוב לרע. מתרצת הגמרא מהרה יבנה המקדש, ובעינן בהמה להקרבה וליכא, יעו"ש. ואם נאמר שיש מצוה מצד צפית לישועה לבקר בהמות כדי שיהיו

בא למעוטי רק פסח שני שהוא בא בחדש אחר, והוא הדין שאר קרבנות שאין צריך ביקור ד' ימים מקודם רק קרבן תמיד צריך ביקור ד' ימים מקודם כמו פסח כמו שביארנו בחלק א' אצל קרבן תמיד סי' מ בהביאור שם אות ג'. ועיי"ש בתוס' פסחים צה. ד"ה בין. ועיין בלקוטי הלכות דין הביקור אצל קרבן פסח.

סי' ג

קודם שחיטתו הנמנים עליו והעוסקים בו צריכים להזהר באלו הדברים:
 א] לבער החמץ מרשות כל אחד מבני החבורה שנמנו על הפסח לאוכלו. כן צריכים לבער החמץ מרשות כל העוסקים בעבודתו אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקריב את האימורין שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי (שמות לד, כה) שלא יזבח הפסח ועדיין חמץ קיים (רמב"ם פ"א הל"ה מהל' קרבן פסח, פסחים סג:). ב] שיהא כל אחד מהחבורה המנויין על הפסח (א) ראוי לאכול כזית בשר מהפסח שנאמר (שמות יב, ד) איש לפי אוכלו תכסו על השה, עד שיהא ראוי לאכול. ג] שיהא בני החבורה המנויין לאכול על הקרבן פסח (ב) נימולים, וכן (ג) טבילת אמהותיו לשם עבודת מעכבתו. ד] כל בני החבורה הנמנים על הפסח צריכים שיהיו (ד) טהורים. (רמב"ם פ"ב הל' ג"ה מהל' קרבן פסח. פסחים צ ע"א).

מוכנים לקרבן התמיד, ישאיר בהמות מבוקרות והם יהיו מוכנים לקרבן תמיד, ובשאר הבהמות יטיל מומים, ויעשרם מעשר בהמה, ש"מ דאין מצוה לעשות ביקור ולהשאירם לכשיבנה הבית.

ויתכן שהטעם שאין מצווה לבקר בהמותיו בזמן הזה, הוא משום שהביקור אינו מעכב והוא רק למצוה. אמנם כתוב במסכת סוכות (דף מב ע"א) ר' יוסי אומר השוחט את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת, ויביא תמיד אחר, ומשמע מהתוס' (שם ד"ה שאינו מבוקר) שהוא מעכב בדיעבד. אולם בשו"ת תורת חסד (סימן כג ובטורי אבן) משמע שביקור ד' ימים אינו מעכב. ולכן כשמשיח יבא יספיק בקור יום אחד שלפני שחיטת הקרבן.

וע"ע בשו"ת להורות נתן (חלק יא סימן כג) שנמי דן בדברי הטורי אבן, ושם כתב עוד: וגם יש להסתפק אי ביקור בעי לשמה, וראיתי בשו"ת גורן דוד (סי' א') שנסתפק בזה, והביא ראיה מרש"י הנ"ל דמהני הביקור בב' וג' ואף על גב דאינו מבורר עדיין, ואי נימא דבעי ביקור לשמה, הלא כתבו תוס' גיטין (כד ב) דהיכי דבעי לשמה הכל מודים דאין ברירה עיין שם. ויש להעיר לפמש"כ האחרונים דהיכי דבעי לשמה לא מהני הכוונה אם עדיין לא הגיע זמנה של המצוה - עיין בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' י"ח) בהג"ה - וכיון דכבר הוכחנו מרש"י הנ"ל דמהני הביקור אף קודם שהקדישו, והו"ל קודם זמנה, ואי נימא דבעינן ביקור לשמה איך מהני הביקור קודם שהקדישו, וע"כ דלא בעי ביקור לשמה. אך כבר כתבנו במקום אחר [עיין בזה לקמן (סי' ל"ו) באריכות] להוכיח מכמה מקומות דמהני לשמה אף קודם זמנה, ועיין משנה סוכה (ט א) סוכה ישנה וכו' וכל שעשאה בתחלת השנה לשם החג כשירה עיין שם. ואכמ"ל.

ביאור

(א) **ראוי לאכול כזית**. איתא ברמב"ם פ"ב ה"ב מקרבן פסח אף שיחיד ששחט הפסח לעצמו כשר והוא שיהיה ראוי לאכול את כולו⁸ - בכל זאת משתדלים שלא ישחט לכתחלה על היחיד שנאמר (במדבר ט, יב) ככל חוקת הפסח יעשו אותו. ואיתא בגמ' (פסחים צה.) ורבנן האי יעשו אותו מאי עבדי ליה (ורבנן דאמרי אותו לאו דוקא למאי איכתב. רש"י) מיבעי ליה שאין שוחטין את הפסח שני על היחיד (שנדחה לו להכי כתב יעשו לשון רבים דכמה דאפשר לאהדורי אחר טמא חבירו להמנותו עמו מהדרינן כגון לטמא אחד בשרץ. ואידי דכתיב יעשו כתיב אותו דאע"ג דכתיב ברישא יעשו אותו אי לא כתבי זימנא אחריתי הוה אמינא אורחיה דקרא הוא. רש"י). דכמה דאפשר לאהדורי מהדרינן. ושם בהלכה ג אפילו חבורה של מאה ואין כל אחד מהן יכול לאכול כזית אין שוחטין עליהן ועיין ברש"י פסחים (צא. ד"ה ואפילו) דלא משמע הכי, ואולי גם לרמב"ם דוקא לכתחילה⁹. (ב)

⁸ וטעמא שלא יהא נותר, אמנם עיין רש"י פסחים צא. שכתב דיש יחיד ששוחטין עליו כגון שראוי לאכילת כזית אף שלא אוכל את כולו.

ובכסף משנה שם הקשה מאחר שפסק כר' יוסי מאי האי דקאמר שלא ישחט לכתחלה על היחיד דר' יוסי אפי' לכתחלה מתיר. ותירץ ה"ר אברהם בנו של רבינו שלא כתב בפירוש אין שוחטין לכתחלה אלא דרך זירוז שמשתדלין שלא ישחט לכתחלה על יחיד ולא סמך בזה אלא על הכתוב שהביא יעשו אותו והוא הכתוב האמור בפסח ראשון כל עדת ישראל יעשו אותו עכ"ל. ואני אומר דאכתי קושיין לא מיתרצא שאם רבי יוסי מתיר לכתחלה ולא הצריך לזרוז ולא דרש הפסוק לכך מנין לו לרבינו לחוש דבר שלא אמרו ר' יוסי. אבל התירוץ הנכון הוא שדברי רבינו מבוארים בפרק מי שהיה (דף צ"ה) דקאמר ורבנן האי יעשו אותו מאי עבדי ליה מיבעי ליה שאין שוחטין את הפסח על היחיד דכמה דאפשר לאהדורי מהדרינן. ומשמע לרבינו דכר' יוסי אתיא דאילו לר' יהודה מאי כמה דאפשר לאהדורי מהדרינן הא אמר דאין שוחטין על היחיד כלל.

⁹ וכתב התורה תמימה (שמות פרק יב הערה לג) ובשיעור אכילה זו - מבואר ברמב"ם פ"ב ה"ג מק"פ דבעינן שכל אחד מהמנויים יהיה יכול לאכול כזית, וכנראה כך הבין פשט לשון המשנה דפסחים צ"א א' אפילו חבורה של מאה שאין יכולים לאכול כזית, דהכונה שכל אחד מהם אינו יכול לאכול כזית. אבל רש"י פי' שם אפילו חבורה של מאה שאין יכולים לאכול כזית 'בין כולם'. ונראה פשוט דאזלי לשיטתם בדין דשוחטין את הפסח על היחיד, דהרמב"ם בפ"ב ה"ב מפסח פסק דרק אז שוחטין אם ראוי היחיד לאכול את כולו, ורש"י בדף צ"א א' פי' דאפילו אם יכול לאכול רק כזית שוחטין עליו, ונ"מ גדולה בדעות אלו. ולפי זה תראה כמה קשים דברי הרע"ב בפ"ח מ"ז דפסחים דמזכה שטרא לבי תרי, שכתב וז"ל, יחיד ויכול לאכול כזית [ולא ויכול לאכול כולו, כדברי הרמב"ם] שוחטין עליו [וזה כשיטת רש"י], מאה ואין כל אחד מהם יכולים לאכול כזית [ולא ואין יכולים לאכול כזית בין כולם, כדברי רש"י] אין שוחטין עליהם [וזה כשיטת הרמב"ם], והתוספות יום טוב ויתר מפרשי המשנה לא העירו מאומה בדבריו, וצע"ג. ויש להביא ראיה לדעת רש"י דאין חיוב אכילת כלל בשר הפסח, ממ"ש בפסחים מ"א א', ת"ר, יכול צלאו כל צרכו, כלומר קלוי ושרוף, יהא חייב, ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל, נא ובשל אמרתי לך [דעובר בלאו] ולא כל צרכו, ועוד שם, ת"ר, יכול אכל כזית חי יהא חייב, ת"ל

נימולים. הם ובניהם הקטנים וכל עבדיהם בין גדולים בין קטנים שנאמר המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו (שמות יב, מח). (ג) **טבילת.** זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים (רמב"ם פ"ה הל"ה מקרבן פסח)¹⁰. (ד) **שיהיו טהורים.**

אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל, נא ובשל אמרתי לך ולא חי, יכול יהא מותר [גם לכתחלה לאכול חי] ת"ל כי אם צלי אש, ע"כ. והנה באופן הראשון בעשאו קלוי ושרוף אינו מסיים יכול יהא מותר לכתחלה ת"ל וכו', וא"כ מבואר דבאמת מותר לכתחלה לצלות את הפסח עד שיהי' קלוי ושרוף, וזה לכאורה פליאה, אבל באמת לשיטת רש"י כאן דדי באכילת כזית אחד מבשר הפסח נכון מאד, דבקלוי ושרוף לא יתכן שלא ישאר בהבשר בפנים כזית אחד שיהיה צלוי במדה הדרושה, ולכן לא איכפת לן אם השאר קלוי ושרוף, משא"כ בבשר חי אין בו אף כזית אחד כדינו דהיינו צלוי ולכן מסיים שאסור לכתחלה. והנה כל זה לשיטת רש"י, אבל לרמב"ם דצריך לאכול כל בשר הפסח א"כ מהיכי תיתא שמותר לכתחלה לעשות את בשר הפסח קלוי ושרוף, והלא זה הוי כבשר קדשים שמצוה באכילתו ואסור להפסיד קדשים בידים, וא"כ קשה למה לא מסיים בברייתא שלכתחלה אסור כמו שמסיים בבשר חי וכמבואר. וגם הסברא עצמה נוטה לדעת רש"י בזה ששוחטין על היחיד אם יכול לאכול כזית לבד ולא בעינן שיאכל כולו לפי מה דקיי"ל דהפסח נאכל על השובע, והיינו שמקודם יאכל בשר חגיגה ואח"כ פסח עם מצה ומרור כמבואר במכילתא כאן וברמב"ם פ"ח ה"ג מק"פ, וא"כ איך יתכן שאחר השביעה מבשר החגיגה עוד יאכל פסח כולו עם מצה ומרור, והלא בהכרח שיאכל אכילה גסה זו ע"י הדחק, והתורה הלא דרכיה דרכי נועם. ע"כ. וע"ע בשו"ת ויען יוסף (אורח חיים סימן שז).

¹⁰ ועיין בחידושי הגר"ח (פסחים דף צו). דאיתא התם: נשאל הגר"ח זצ"ל בענין מילת זכריו ועבדיו דמעכבת בפסח, אם מצות המילה היא מעכבת, או הערלות היא מעכבת. והביא רא"י ע"ז מהא דפסק הרמב"ם (שם) בקרבן פסח דטבילת אמהותיו לשם עבדות מעכבתו, ודבר זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים. והביאור אמר הגר"ח זצ"ל דגיות גופא זה הוי ערלות, וכדכתיב בקרא כל הגוים ערלים, וא"כ אף אמהות קודם שטבלו מיקרי ערלות, וע"י הטבילה פקע ערלות וכמאן דמהילא דמיא. עכ"פ נתבאר מזה דהערלות היא המעכבת ולא מצות המילה, דמצות מילה עכ"פ ליכא בשפחה.

ובשיעורי ר' דוד (יבמות דף עא עמוד א) העיר דלפי"ז א"ש דברי המהרש"א לקמן (ע"ב, הובא לעיל ס"ק נ"ט) בהא דמשני כגון שהיו אביו "ואמו" חבושין בבית האסורין ולכן לא יכלו למולו, [ופירש"י דהמצוה מוטלת עליהם כו'].

ותמה המהרש"א דהא אשה אינה חייבת למול את בנה, ומה כתב [שגם אמו היתה חבושה בבית האסורין, מפני] שהמצוה מוטלת גם עליה.

ותירץ דהכא כיון שחייבת לעשות פסח מצוה נמי עליה למול בנה דמילת זכרים מעכבת נמי בה, דהכי נמי מילת עבדים מעכבת בה כדמשמע בהחולץ מהא דאמר עבד איש ולא עבד אשה, ע"כ. (וע"ע לקמן מה שכתבנו עוד בזה).

ולכאורה צ"ב דסו"ס כיון דאין עליה חיוב מצוה למול, מ"ט יעכב אותה בפסח.

אכן לפמש"נ א"ש, דהוכחנו דלא המצות מילה מעכב, רק הערלות, דמשו"ה אף טבילת אמהותיו מעכב מחמת הערלות, אף דליכא מצוה לטובלם, א"כ ה"ה דאין חילוק בין איש לאשה, דאף שאשה אינה מצווה למול, מ"מ הערלות גופא מעכב בפסח, ולכן בשביל לעשות הפסח צריכה גם אשה למול את בנה.

שאינן שוחטין על הטמא אלא נדחה לפסח שני (רמב"ם פ"ה ה"א מקרבן פסח). איתא בגמ' (ז.) שוחטין וזורקין על טבול יום ומחוסר כיפורים ואין שוחטין וזורקין על טמא שרץ¹¹ דכתיב (במדבר ט, י) איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו' מי לא עסקינן שחל שביעי שלו להיות בערב פסח דהיינו טומאת שרץ ואמר רחמנא נידחי דאין שוחטין על הטמא.

סי' ד

זמן שחיטת הפסח בין חול בין בשבת הוא (א) משעה שמונה ומחצה. ואם חל ערב פסח להיות בערב שבת היו מקדימין שחיטת הפסח משעה שבע ומחצה. (רמב"ם פ"א הל"ה מתמידין. פסחים נח.).

ביאור

(א) **משעה.** דכן איתא בגמרא (פסחים נח. וברמב"ם פ"א הל' ה מתמידין) ערבי פסחים בין בחול בין בשבת היה התמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה. ואם חל ערב פסח להיות בערב שבת היה התמיד נשחט בשש ומחצה בתחלת זמנו וקרב בשבע ומחצה (משום דבעי לשחוט אחריו הקרבן פסח ולצלוחו מבעו"י. רש"י שם נח.) דבעינן לאקדומי טפי כדי שיהיה להם ריוח לצלות הפסח קודם השבת. ואע"ג דאין שוחטין אחר התמיד של בין הערבים בכל זאת בערב פסח מקריבין גם מחוסרי כפורים כפרתן אחר תמיד של בין הערבים כדי שיהיו טהורים לאכול פסחיהן לערב (רמב"ם שם ה"ד, פסחים נט.) וכת"ק דדוקא בערב פסח שרי ולא בשאר ימות השנה. [וכן מסיים הרמב"ם שם הל"ו דמקטירין כל הראוי להקטרה. ומקטירין אברי העולות והאימורים עד חצי הלילה כמו שביארנו במעשה הקורבנות (פ"ד הל"ב). ואיברים ואימורים שלא נתאכלו בין מן התמיד ובין משאר קרבנות מהפכין בהם כל הלילה עד הבוקר שנאמר כל הלילה עד הבוקר והוא שחל י"ד בשבת כמש"כ הרמב"ם פ"א הל"ח מהלכות קרבן פסח].

סי' ה

הפסח נשחט בשלוש (א) כתות שנאמר (שמות יב, ו) 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל' קהל ועדה (ב) וישראל, ואין (ג) פוחתין משלשים בני אדם בכל כת וכת. (פסחים סד, רמב"ם פ"א הל"ט מהל' קרבן פסח).

ביאור

¹¹ עיין שפת אמת מסכת פסחים דף צ: שכתב: ואין שו"ז על טמא שרץ נראה להסביר הטעם דטבו"י ומחו"כ עדיפי מט"ש משום שכבר התחילו בטהרתם בטבילה וכדומה אבל טמא שרץ שלא התחיל כלל עוד לעשות דבר בטהרתו לכן אין שו"ז עליו.

(א) **בשלש כתות**. ואפילו בזמן שהציבור מועטין ויכולין לשחוט כולן בבת אחת מצוה ליחלק לשלש כתות זו אחר זו. (ב) **וישראל**. קהל ועדה וישראל הרי שלוש כתות. (ג) **ואין פוחתין**. ואיתא בגמ' (פסחים סד:) אמר ר' יצחק אין הפסח נשחט אלא בשלש כתות של שלשים שלשים בני אדם [שלשים בכל כת וכת]. מאי טעמא קהל ועדה וישראל [קהל עשרה ועדה עשרה וישראל עשרה. רש"י¹²] מספקא לן אי בבת אחת [ר"ל דלמא בבת אחת צוה לשוחטו ויהיו בה שלושים]. או בזה אחר זה [בזה אחר זה שלש כתות של עשרה הלכך שלש כתות בעינן דלמא בזה אחר זה קאמר ושל שלשים בעינן דלמא בבת אחת קאמר ואינו יכול לשוחטו בפחות משלושים. רש"י]. הלכך בעינן שלש כתות של שלשים בני אדם, דאי בבת אחת הא איכא ואי בזה אחר זה הא איכא הלכך בחמשינן נמי סגי דעיילין תלתין ועבדי, עיילי עשרה ונפקי עשרה עיילי עשרה ונפקי עשרה [ר"ל עיילי שלשים ברישא ושוחטין פסחיהן ונפקי עשרה מנייהו ועיילי עשרה חדשים. דאי בהדדי קאמר הא איכא ואי שלש כתות קאמר הא איכא]¹³. היו פחות מחמשים איש אין שוחטין את הפסח

¹² ועיין במהרש"א שם שכתב דעדה דהוי עשרה ילפינן ממרגלים דכ' הבדלו מתוך העדה, וישראל ילפינן דהוי עשרה מגז"ש דתוך תוך כדאמר בפרק בן סורר (סנהדרין ע"ד ב') ולענין קדוש השם בעי עשרה דכתיב הכא ונקדשתי בתוך בני וכתוב התם מתוך העדה, וקהל נמי משמע בכ"מ דהוי עשרה, ואפשר מדהנהו כתות, עדה וישראל, עשרה קהל נמי עשרה ע"כ.

¹³ מבואר דאף דצריך שיהיה בכל כת שלשים, סגי בכת השניה והשלישית שיש שלשים בני אדם כששליש מהשלשים הם חדשים ועדיין לא הקריבו.

ובשו"ת קול אליהו (ח"א או"ח סי' א) תמה לפי"ז על מה דנפסק בשו"ע (או"ח סי' סט ס"א) דכאשר רוצים לפרוס על שמע ולומר קדיש וברכו צריך שיהיה עשרה אנשים דהוי דברים שבקדושה, ומתוך העשרה אנשים צריך לחזור שיהיה ששה אנשים שעדיין לא שמעו דהוי רוב העשרה, ומדוע לא נאמר דסגי בארבעה שלא שמעו דהוי שליש ויותר, וכמו דחזינן הכא בגמרא דסגי כשליש אנשים חדשים.

ובשו"ת יבי"א (ח"ח או"ח סי' יד אות ט) הביאו, וכתב דבאמת באור זרוע (הל' פסחים סי' רכו) הקשה על רש"י דלא יהי' אלא עשרה חדשים וזה לא מהני, וע"כ ס"ל כגירסת רבינו חננאל דגרס בגמרא דעיילי שלשים עבדי עשרה ונפקי ועיילי עשרה אחריני ועבדי נמי עשרה ונפקי ועיילי עשרה אחריני, וא"כ בכל כת יש שלשים שעדיין לא הקריבו, ולדבריהם לא קשה קושיית הקול אליהו הנ"ל. [ובדעת רש"י נדחקו שמספיק שיש שלושים איש בעזרה אף על פי שחלק כבר גמרו לשחוט פסחיהם. [עיין שטמ"ק פסחים].

וכתב עוד דגם לגירסת רש"י ג"כ יש ליישב הקושיא הנ"ל מלבד מה שתירץ הקול אליהו עצמו דשאני כאן בגמרא שנשארו על כל פנים עשרה אנשים שהם מנין חשוב לכל דבר שבקדושה, יש לתרץ עוד דהכא מיבעיא לן בגמרא אי בעינן שלשים בבת אחת או בזה אחר זה, וא"כ בפעם הראשונה הרי הי' שלשים בפעם אחת ועשו המצוה כדת, אלא כדי לצאת הצד הזה שצריך שלשים בזה אחר זה בשלש כתות, יצאו חלק מהאנשים ונכנסו חדשים, אך בשביל זה סגי שיהיו בכל כת עשרה אנשים, וע"כ שפיר מועיל כשיוצאים עשרה ונכנסים עשרה חדשים, משא"כ הכא, עיין שם. (דף על הדף פסחים דף סד:). עוד עיין בזה בשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן קלה).

לכתחלה ואם שחטו כשר וכן אם שחטו כולן בבת אחת כשר (רמב"ם פ"א הלי"א מקרבן פסח)¹⁴.

סי' ו

כיצד נשחט, נכנסה כת הראשונה עד (א) שנתמלא העזרה (ב) נועלין העזרה ומתחילין לשחוט (ג) בעזרה את קרבן הפסח בסכין כשר. ומכוין בשעת שחיטה לשם בעלים המנויין על הפסח. ולשם (ד) קרבן פסח דכתיב ואמרתם זבח פסח (ה) הוא (שמות יב, כז) שתהא זביחתו לשם פסח. (פסחים ס ע"א. רמב"ם פ"ד הל"א ופ"א הלי"א מקרבן פסח ופ"ד ה"י ממעשה הקרבנות).

ביאור

שנתמלא העזרה. איתא בגמ' (פסחים סד.) וכן הוא ברמב"ם פ"א ה"ג מקרבן פסח דאין שוחטין את הפסח אלא בעזרה כשאר קדשים¹⁵, ואף בשעת היתר הבמות לא היו מקריבין הפסח בבמת יחיד דכתיב (דברים טז, ה) 'לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך' מפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא לשחוט את הפסח בבמת יחיד אפילו בשעת היתר הבמות¹⁶. וכל העוסקים בעבודת הקרבן צריכים טבילה וקידוש ידים ורגלים מן הכיור ובבגדי כהונה כאשר ביארנו בסי' כג' בחלק א. ואין טעון

¹⁴ ועיין מה שדנו בזה בארוכה בשיעורי ר' דוד לפסחים שם, ובביאור הגר"י פערלא לס' המצוות (עשין נז).

¹⁵ וכשרה השחיטה בכל מקום בעזרה (זבחים נו:), אלא שבפועל השחיטה היתה נעשית בעיקרה מצפון למזבח ששם היתה אונקליות של בית המטבחים וכמבואר במשנה בדף סד.

¹⁶ ויעויין במשכיל לדוד פר' תולדות דהקשה, האיך צוה יצחק לעשיו קח לי שני גדיי עזים, דאחד הקריב לקרבן פסח ואחד עשה למטעמים, דהרי השוחט פסח בבמת יחיד עובר בלאו דלא תוכל לזבוח את הפסח, ובפירוש באר בשדה כתב: דלא נאסר להקריב קרבן פסח בבמת יחיד, אלא דוקא לאתר שהוקם המשכן יעו"ש.

ויש לציין את לשונו של ספר החינוך (מצוה תפז): 'שנמנענו מהקריב שה הפסח בבמת יחיד ואפילו בשעת היתר הבמות. וענין הבמות הוא שהיה כל יחיד ויחיד מישראל שרצונו להקריב קרבן בונה בנין בכל מקום שירצה ומקריב שם קרבנותיו לשם יתברך קודם בנין בית הבחירה, ואפילו בזמן ההוא שהיה מותר להם לעשות כן, דוקא בשאר הקרבנות, אבל קרבן הפסח אין מקריבין אותו לעולם אלא בבמת רבים, והוא המקום שהיה המשכן שם, ועל זה נאמר [דברים ט"ז, ה'], לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך. וכן אמרו זכרונם לברכה בסוף פרק א' ממסכת מגילה [ט' ע"ב], אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים.

משרשי המצוה לקבוע בנפשנו גודל ענין הפסח ויוקר המצוה מן הטעם שכתבתי בו כמה פעמים, ובאמת כי כבוד המצוה ופרסומה יותר כשיעשוה במקום מסויים הכל יחד ולא כל יחיד ויחיד במחוז חפצו.

סמיכה שנאמר (ויקרא ג) וסמך ידו על ראש קרבנו מפי השמועה שכל קרבן במשמע חוץ מן הפסח והבכור ומעשר (רמב"ם פ"ג ה"ו ממעשה הקרבנות)¹⁷. (ב) **נועלין**. דלתות העזרה, ר"ל לא היה תלוי ברצונם להכנס כמה שירצו אלא שנכנסו לעזרה עד שנתמלאת ואח"כ נועלין העזרה. וכן בפעם הב'. [וכתב התפא"י (בפ"ה מ"ה דפסחים) דלא היו נעולים רק להיכר כדי שלא יכנסו יותר, ויהי' נשחט בג' כתות. אבל בשעת שחיטת הפסחים היו פותחין השערים מיד דאל"כ הרי כל הזבחים שנזבחו כששערי העזרה נעולות פסולות כמש"כ התוי"ט (פ"ג מ"ז דתמיד). ואפי"ן אם נאמר בשארי זבחים דכשר בדיעבד עכ"פ בפסח דכשר לכתחילה מנלן]. ועיי"ש מש"כ עוד בזה. וכן משמע בדבריו ברמב"ם פ"ה ה"ה מהלכות מעשה הקרבנות¹⁸ ועייין בכס"מ שם. אמנם בפ"א ה"ט מהלכות קרבן פסח משמע שכל זמן שחיטתן

¹⁷ והכי איתא במנחות (דף צב:): 'כל קרבנות היחיד טעונין סמיכה, חוץ מבכור ומעשר ופסח'. [עייין תוספות מסכת נדה דף ע: שהקשו ע"ד רש"י שפי' שם שאף אשם לא היה טעון סמיכה, דהכא מבואר דרק ג' אלו לא טעונים. עיי"ש ויש שרצו ליישב דרש"י מיירי על אשם מצורע שבו לא היו סומכים. ועייין פנ"י בקידושים נ"ה ושיירי קרבן נזיר ח ב].

¹⁸ שכתב: 'שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנאמר פתח אהל מועד בזמן שפתוח, אפילו היו דלתותיו מוגפות הרי זה כנעול, אבל הפרוכת שעליו אינה פוסלת'.

ויש לציין לדברי המלבי"ם (ויקרא) שציין פלוגתא בזה אי דווקא בשלמים הוא או אף בשאר הקרבנות, דדעת רש"י ז"ל בזבחים (דף ס"א) שמ"ש באיזה מקומן (דף נה) דשלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל ובמשכן קודם שיעמידו הלויים את המשכן פסולים, דוקא בשלמים דכתיב בהו פתח א"מ, ולא ילפינן שאר קרבנות מנייהו, וכ"כ בנזיר (דף מה ד"ה ת"ר). ודעת התוס' ביומא (דף כט) ובפ' התכלת (דף מט) דה"ה לכל הקרבנות, (ועיי' בתוס' יומא (דף סג ד"ה שלמים) ומנחות (דף צה ד"ה ומר) שהסכימו לדעת רש"י).

ובס' דף על הדף (עירובין דף ב עמוד א) ציין שבדעת הרמב"ם פלפלו האחרונים, דבפ"ה ממעה"ק ה"ה העתיק הרמב"ם לשון הגמ' כצורתו "שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנאמר 'פתח אהל מועד' בזמן שפתוח", ומפשטות לשונו משמע כדעת רש"י שאינו אלא דין בשלמים (וכן נראה מדקדוק לשונו שם, שבה"ד וה"ו איירי להדיא גם בשאר הקרבנות, וכאן נקט בדוקא רק שלמים), אמנם בפ"ו מתמידים ומוספים ה"א העתיק הדין דתמיד נשחט רק בפתחת דלתות ההיכל, ומוכח שה"ה בשאר הקרבנות (ראה: מל"מ פ"ה ממעה"ק ה"ה, ובגליון המגיה שם; תוס' יום טוב תמיד פ"ג משנה ז'; מנ"ח מ' קטו אות כד; שפת אמת זבחים נה, ב ד"ה שלמים).

עוד עיין בתפארת ישראל בפתחה לסדר קדשים ב"חומר בקדש" פ"ד אות י: שהעלה דבדיעבד דוקא שלמים ששחטן קודם שנפתחו פסולים, אבל שאר קרבנות כשרים יעו"ש בחיליה ידידה לכך, וגם מסביר טעמו של דבר שחלוק שלמים משאר הקרבנות, וכן מתרץ קושית התוס' בזה.

והקרבתן היו נעולין דלתות העזרה¹⁹. (ג) **בעזרה**. ובכל מקום בעזרה כשר לשחוט. דאי' בזבחים (נו:): הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיתתן בכל מקום בעזרה. ג' פרשיות נאמרה בשחיתת שלמים חדא בבן בקר וחדא בכשבה וחדא בעז. בקמייתא כתיב (ויקרא ג, ב) ושחטו פתח אהל מועד. ובתרתא בתרייתא כתיב (שם ח) לפני אהל מועד להכשיר את כל הרוחות שבעזרה, דלפני משמע כל שלפני ההיכל (הרע"ב פ"ה מ"ז דזבחים). וכ"כ רש"י בזבחים נה. שחיתתן בכ"מ בעזרה שאין טעונין צפון. וכן הוא ברמב"ם (פ"ה ה"ד מהלכות מעשה הקרבנות ומניין ששוחטין קדשים בכל העזרהו כו' שהרי נאמר ושחטו פתח אהל מועד להכשיר את כל הרוחות שהרי לא יחד להם רוח, וה"ה לשאר קדשים קלים. ועיין כס"מ שם. (ד) **ולשם קרבן פסח**. וכן הוא ברמב"ם (פט"ו ה"א מהל' פסולי המוקדשין) כל הזבחים שנשחטו במחשבת שינוי השם, בין בקרבנות יחיד בין בקרבנות צבור כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן החטאת והפסח שאם נעשו במחשבת שינוי השם פסולין [וכלל בזה גם שינוי בעלים שגם זה בכלל שינוי השם כמו שמבואר ברמב"ם פ"ג ה"א מפסולי המוקדשין ואחד המשנה שם הזבח בשעת שחיטה או בשעת קבלה או בשעת הולכה או בזריקה]. [וכמו שנתבאר בפ"ג הל"ד מהלכות פסוה"מ. וסדר מעשה השחיטה וקבל הדם ודיני הולכת הדם מעשיהם וזהירותן כבר מבואר בח"א בסי' מה מו]. (ה) **הוא**. דאמרינן שם כתיב הוא למעוטי שלא לשמו (רש"י פסחים ס). ועיין ברמב"ם בהלכ' פסולי המוקדשין (פט"ו ה"א) דאפי' אם שחט לשם חולין פסול דכתיב ואמרתם זבח פסח הוא לה' ועיין בכס"מ שם.

סי' ז

(א) **שוחטי הפסח ומקבלי הדם ומקריבי הדם ליתן על המזבח היו עומדים** (ב) **שורות שורות ובידיהם** (ג) **מזרקי כסף ומזרקי זהב** (פסחים סד. רמב"ם פ"א הלי"ג מהל' קרבן פסח).

ביאור

(א) **שוחטי הפסח**. השחיטה אפילו בזר כשר דמן הקרבה ואילך מצות כהונה כאשר ביארנו בחלק א סי' ס אות א. ואין קרבן פסח טעונה סמיכה ולא נסכים. (ב) **שורות שורות**. בגמ' פסחים (סד). שורה שכולה כסף כסף שורה שכולה זהב זהב²⁰. ורמב"ם שם הביא הטעם משום נוי, ובירושלמי הביא הטעם הראשון

¹⁹ שכתב שם: שלמו מלהקריב פותחין דלתות העזרה ויוצאת כת הראשונה ונכנסה שנייה וכו'.

²⁰ ובמשנה איתא עוד שלא היו מעורבין השרות, ופי' השפת אמת (פסחים דף סד עמוד א) לא היו מעורבין יש לפרש דהשורות לא היו מעורבין שלא הי' שורה כסף ואח"כ זהב

שבגמ'²¹. (ג) מזרקי. הוא כפות. שתרגום על כף אחת (במדבר ז, יד) בזיכא חדא. והכפות היו רחבים למעלה וחדים למטה שלא יוכלו להניח ע"ג הרצפה שמא ינוחו על גבי הרצפה עד שיקבל דם אחר מחמת שהם מרובים וישכחום ויקרש הדם ולא יהיה ראוי לזרוק²², לפיכך לא היו להם שולים. (שם סד.)

סי' ח

שחט (א) השוחט וקבל (ב) הכהן את הדם (ג) נותנו (ד) לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע הדם אצל (ה) הכהן הקרוב למזבח (פסחים סד. רמב"ם פ"א הלי"ד מהלכות פסח).

(א) שחט השוחט. כבר ביארנו ששחיטה כשירה בזר²³. (ב) הכהן. כבר ביארנו בחלק א סי' ס אות א שמהקרבה ואילך מצות כהונה כדכתיב (ויקרא א, ה) והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם ואמרו חז"ל (זבחים ד:) זו קבלת הדם. ומכיון בשעת

ואח"כ כסף רק כל השורות של זהב בלבדן ושל כסף בלבדן [וכן פי' בס' הון עשיר ע"ש] גם יש לפרש דהבזיכין בעצמן לא היו מעורבין שלא הי' בזך א' מעורב חציו כסף וחציו זהב [ובזה מיושב מה דלכאורה קשה כיון דקתני שורה שכולה כסף כסף כו' ל"ל למיתני תו שלא היו מעורבין]:

²¹ הטעם הוא שחששו דילמא שקלי דדהבא שמא יקח הכהן מחבירו בזך של זהב מלא דם ומעיילי דכספא. ויחזיר לחבירו בזך כסף ריקן. ונמצא שחבירו מקבל בזך כסף במקום זהב, והרי מעלין בקודש ואין מורדין. ולכן שורה של כסף כולה כסף ושל זהב כולה זהב.

²² הקשה הקרן אורה (מנחות כא.) ע"ד הגמ' שם דקאמרה שדם של חטאות החיצונות, אף על פי שהוא קרוש, ראוי הוא למזבח דבר לקיחה ונתינה, ממה שאמרו בפסחים [סא] שחטו לקרבן פסח קודם התמיד, יהיה אחד ממרס בדמו כדי שלא יקרוש, עד אחר שיזרק דם התמיד, ומה איכפת לנו אם יקרש, [וכמו כן יש להביא ממה ששינונו במשנה [שם סד] ולא היו לבזיכין שוליים, שמא יניחום ויקרש הדם, ותירץ שמאחר ובפסח נאמר דין שפיכה, [עיי' סוף פסחים], משום כך צריך דם צלול בדוקא, עוד כתב שלכתחילה בכל הקרבנות צריך שיהיה צלול.

²³ וכן הוא לשון המשנה שחט ישראל וקבל הכהן, ובגמ' איתא: לא סגיאל דלאו ישראל? - היא גופא קא משמע לן: דשחיטה בזר כשירה. וקבל הכהן - הא קמשמע לן: מקבלה ואילך מצות כהונה.

ורש"י במשנה כתב: "שחט ישראל - אם ירצה" ומשמע לכאורה מלשונו שאין שום מצוה לכתחילה שהבעלים ישחטו. וכן נראה לכאורה מהגמרא שתירצו הא גופא קמשמע לן דשחיטה בזר כשרה. ולא אמרו דקמשמע לן שלכתחילה הבעלים צריך לשחוט. ועיין לעיל [פסחים ז ב] מבואר בגמרא וברש"י שמצות שחיטת הקרבן מוטלת על הבעלים, ועיין ברש"י שם שהביא שבמנחות יט מבואר דשחיטה לא צריכה להיות בבעלים. וכתב, שאפשר לומר שמצוה שהבעלים ישחטו, אבל אינו לעיכובא. עוד כתב דהעיקר נראה שאין מצוה על הבעלים לשחוט בעצמם אלא לדאוג שקרבנם ישחט על ידי עצמם או על ידי אחר. עיין שם. ועיין קידושין מא ב דשחיטת הפסח צריכה שליחות של הבעלים [וכן בשאר קדשים. רש"י. והמקנה ופנ"י שם סוברין שדוקא פסח צריך שליחות. ועיין מנחת חינוך ה ס"ק כב] ושם מ א מבואר שבכל מצוה - מצוה בו יותר מבשלוחו. [הע' חברותא].

קבלה ג"כ שהוא לשם קרבן פסח ולשם בני החבורה. (ג) **נותנו לחבירו**. ומיירי שהיה כל אחד מנייד פורתא. [וכן משמע מגמ' פסחים (סד): דלמא הוא נייד פורתא] דאל"כ הולכה שלא ברגל לא שמייה הולכה. וכמ"ש הרמב"ם פ"א הכ"ג מהלכות פסולי המוקדשין [ועיין בלחם משנה פ"א הי"ד מהלכות קרבן פסח²⁴]. ופשיטא שהיה הקבלה וההולכה בימין. וגם המוליך צריך לכוין לשם פסח ולשם בעליו. וכ"כ התפא"י (פסחים פ"ה מ"ו אות מה), והיה הכהן הולך קצת ומושיט לו דבלא הולכה לא נקרא הולכה. (ד) **לחבירו**. משום דברוב עם הדרת מלך (גמ' שם) וכדי שיתעסקו רבים במצוה זו²⁵. (ה) **אצל הכהן**. הקרוב למזבח מקבל ממנו המלא ליתן הדם על המזבח ומחזיר הריקן מיד דאין מעבירין על המצות, וכן כל אחד מקבל המלא ומחזיר הריקן. (וליתר ביאור נעתיק מעט ממה שהובא בכמה מקומות מכתב אחד ששלח שר אחד מצבא הרומיים שראה בעיניו סדר מעשה הקרבן פסח בביהמ"ק וממה ששיך לנו ממעשה השחיטה עד זריקת הדם נעתיק: וכאשר נועלין שערי העזרה כאשר ראו שנכנסו מה שיש בו די בפעם אחת. ובהגיע אל מקום השחיטה שורות שורות של כהנים היו וכפות של כסף וכפות של זהב בידם ושורה שהתחילה במזרקי כסף היתה כולה כסף ושורה שהתחילה במזרקי זהב היתה כולה זהב וכל זה להידור ולתפארת. וכל אחד מן הכהנים שבראש השורה מקבל כף אחת מדם השחיטה ונותנה לחבירו וחבירו לחבירו עד סוף באופן שכל כהן וכהן היה מקבל כף אחת מלא ומחזיר כף אחת ריקנית. ולא היה זה לזה עיכוב כי היו כל כך זריזים

²⁴ וכתב הצ"ח (מסכת פסחים דף סד): להעיר בזה: ופקחתי עיני בדברי רבינו הגדול בפ"א מהלכות קרבן פסח הלכה י"ד וכתב שחט השוחט וקיבל הכהן נותנו לחבירו וחבירו לחבירו כדי שיתעסקו רבים במצוה זו עד שיגיע הדם אצל הקרוב למזבח שופכו שם שפיכה וכו', ולא הזכיר רבינו שצריך לנייד פורתא. והדבר תמוה שהרי רבינו פסק בפ"א מהלכות פסולי המוקדשין [הלכה כ"ג] הולכה שלא ברגל אינה הולכה. שוב ראיתי שהלחם משנה כאן בהלכות קרבן פסח הרגיש בזה וכתב שרבינו סמך עצמו על שכבר הזכיר בהלכות פסולי המוקדשין שבעינין הולכה ברגל, והוא דוחק.

ואמנם אחרי רואי רש"י בשמעתין בד"ה שמעת מינה הולכה שלא ברגל, וכו' ומאי אשמעינן מתניתין דאיכפל למתני סדר הולכתן האיך אי לאו הא אתי לאשמועינן, עכ"ל רש"י. ולכאורה הם שפת יתר והרי הקושיא כפשוטה שלא נזכר הנדת הרגל במשנתינו. אלא נראה דעת רש"י דמן הסתם סתמו כפירושו כשאחד נותן לחבירו דרכו שנייד ברגל, ולכך היה קשה לרש"י דקארי לה מאי קארי להקשות כלל ממשנתינו. וליישב דעת המקשה כתב רש"י שהוכיח לעצמו דעל כרחך משנתנו מיירי בלא נייד, דאל"כ לא קמשמע לן מידי ולמה איכפל למתני סדר הולכתן, אבל כדמשני דנייד ומשנתנו קמ"ל ברוב עם הדרת מלך, א"כ נשארה משנתנו כלשונה ואין צריך להוסיף בה הנדת הרגל כי מן הסתם כן הוא הסדר. וכיון דרבינו הגדול אמר כדי שיתעסקו רבים במצוה זו, שוב סתמו כפירושו דנייד פורתא. ע"כ. וע"ע בשיעורי ר' דוד (פסחים שם) שהעיר הרבה נידונים בענינים אלו.

²⁵ ומכאן הוכיח החשוקי חמד יומא דף כו. דמכאן יש להוכיח נמי דיש בזה קצת הידור שכולם עסוקים בקוואטער.

בעבודה זו עד שהיו הכפות נראות רצוא ושוב רצות ובאות כחצים ביד גבור וכו'. שני עמודים גדולים גבוהים ועליהם שני כהנים בחצוצרות של כסף בידם ותוקעים בהתחלת קרבן כל כת וכת כדי להשמיע להלויים העומדים שם על הדוכן שיאמרו הלל בקול רנה ותודה בכל כלי שיר. ואם עדיין לא נגמרה השחיטה חוזרין וקורין וכן בעלי הקרבן אומרים הלל. וכל הכלים שבמקדש היו מוציאים שם ביום ההוא.

מראי מקומות

קרבן פסח

מביא מח' אם הלויים היו קורין את ההלל או הקהל

סי' ט אות א – כתב דהלויים קוראין את ההלל והקהל עונים ראשי פרקים. בס' באר שבע (תמיד דף לג עמוד ב) כתב דרש"י פי' שהכת קוראה את ההלל, וכתבו עליו התוספות התם (שם) דליתא, שלא היתה הכת קוראה אלא הלויים קוראים, כדתניא בתוספתא דפסחים (פ"ד ה"ט) הלויים היו עומדים על דוכנן ואומרים את ההלל בשיר אם גמרו שנו ואם שנו שלשו ואף על פי שלא שלשו מימיהם, אמר רבי יהודה מימיה של כת שלישית לא הגיע לומר אהבתי, כלומר לא הגיעו הלויים לומר אהבתי בשחיטת פסחיהן. וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות קרבן פסח (פ"ד ה"ט) שלא היתה הכת קוראה אלא הלויים קוראים את ההלל, ואין בידינו להכריע כי יש פנים לכאן ולכאן עד שיבא מורה צדק.

והגאון ר' יוסף שלום אלישיב זצ"ל העיר דלכאן צ"ב דגמ' מפורשת בשלהי פסחים (צ"ה ע"ב) אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל, הרי בפירוש דהישראל היו אומרים הלל, שוב ראיתי שכבר עמדו בזה האחרונים.

וצ"ל בדעת התוס' דאין כוונתם דהכת לא היתה קוראה כלל, אלא משמעות התוספתא דהתקיעות היו על ההלל שהיו אומרים הלויים, ואף שלשון התוס' דחוק קצת, מ"מ כן נראה לומר דעיקר כוונת התוס' היא על התקיעות שהיו תוקעין על ההלל שהיו אומרים הלויים.

ובשיעורי ר' דוד (פסחים דף סד). ציין לדברי המשנה קראו את ההלל וכו', וכתב רש"י אכל כיתות קאי, וכן פי' רש"י בסוכה (דף נד: ד"ה ערב הפסח) דקאי על הכיתות דכל כת קוראה את ההלל. אכן התוס' כאן ובסוכה שם

(נד א) כתבו דקראו את ההלל קאי על הלויים, והביאו דכן איתא בתוספתא
דישראל שוחטין ולויים קוראים את ההלל.

והנה בסוכה שם הביא לשון התוספתא כאן דאיתא הלויים היו עומדים על
דוכנן ואומרים את ההלל בשיר. ואמנם בתוספתא לפנינו (פ"ד ה"ט)
הגירסא הלויים עומדים על דוכנן וגומרין הלל בשורה, והתוס' הגיהו
"ואומרים" הלל ב"שיר".

ואכן לרש"י י"ל דאין צריך להגיה "ואומרים", דבאמת י"ל דחיוב קריאת
הלל הוא על ישראל, ורק דהלויים גמרו זה בשיר, והוא חיוב שיר של הלויים,
אבל אצל הישראל הוא זה דין חיוב אמירת הלל.

והנה ברש"י לקמן (דף צה: ד"ה לילה) כתב, דפסח ראשון שטעון הלל
בשחיטתו, הוא תקנת נביאים, כדאיתא לקמן (דף קז א) נביאים שביניהן
תיקנו להם שיהו אומרים על כל פרק ופרק וכל דבר חידוש.

והאור – שמח (פ"א מקרבן פסח הי"ב) הקשה, דבאמת הרי הוא קרא
מפורש גבי פסח דיאשיהו, והמשוררים בני אסף על מעמדם, דמורה דהיה
בעת שחיטתו והקרבתו כמפורש כל הפרשה שמה, אלמא דהיה שיר בעת
הקרבת הפסח. ועוד קשה דהרי רש"י בערכין (דף י א) כתב מפורש דהלויים
אומרים ההלל, וא"כ הרי סותר דבריו, דהכא ובסוכה פירש"י דישראל
אומרים ההלל.

ואכן בחי' מרן רי"ז הלוי (ריש הל' קרבן פסח) כתב דמוכרח בשיטת רש"י
דבאמת שני דינים איכא, חדא דין הלל שנאמר ע"י הלויים מדין שיר הלויים
ככל שיר של קרבן, ועוד דין אמירת הלל דישראל דזה הוא חיוב הלל. ובזה
מיושב נמי קושית האו"ש, דאפשר דמה דכתב רש"י דנביאים תקנו להם
הוא נמי רק דין זה דאיירי התם דין אמירת הלל, וזה הוא באמת רק תקנת
נביאים, אבל מה דאיתא בפסח יאשיהו הוא זה שיר של הלויים, וכמש"נ,
[וע"ע בחי' מרן רי"ז הלוי שם מש"כ בכ"ז (וע"ע בחי' הגר"ח על הש"ס)].

ובספר משמר הלוי על סוכה (סי' פד): הוסיף ע"ד הגרי"ז הנ"ל דהנה בספר
אחד מובא מ"ש ב"שבט יהודה" עדות "בן נכר נציב הרומיים", שהי' עד
ראי' בירושלים בהקרבת קרבן פסח, ובתוך הדברים שם כתוב: "ושני

עמודים גדולים גבוהים, עליהם שני כהנים בחצוצרות של כסף בידם, ותוקעים בהתחלת קרבן כל כת וכת כדי להשמיע לכהנים העומדים שם על דוכנם שיאמרו ההלל בקול רנה ותודה ובכל כלי שיר אשר להם, וכל הכלים היו מוציאים שם ביום ההוא, וכן בעל הקרבן אומר ההלל".

הרי שה"בן נכר נציב הרומיים" מספר ומסיח לפי תומו ממש ככל האמור ב"חדושי מרן רי"ז הלוי" הנ"ל: שהלויים [קורא להם "כהנים"] העומדים שם על דוכנם אמרו את ההלל בהתחלת קרבן כל כת וכת [דהיינו בהשחיטה] בקול רנה ותודה ובכל כלי שיר אשר להם, דהיינו שירה על הקרבן בכלי שיר, אחרי ששני לויים תקעו להם בחצוצרות, ומלבד זאת: "וכן בעל הקרבן אומר ההלל", וזאת בלי ליווי של כלי שיר, אלא רק אמירת הלל, כך מסיח לפי תומו העד ראי' "בן נכר נציב הרומיים".

וראה זאת חכ"א והראה זאת לאחד הבנים של כבוד רבנו הגרי"ז זצ"ל ואמר זאת הבן לרבנו זצ"ל, בשם אומרו, שבספר הנ"ל מובא מ"שבט יהודה" עדות "בן נכר נציב הרומיים" שמספר מה שהי' בבית המקדש בהקרבת קרבן פסח ככל הנ"ל, בדיוק ממש כמו שביאר הגרי"ז זצ"ל בדעת רש"י כנ"ל. ויען הגרי"ז זצ"ל ויאמר על אתר "מה?! מגוי הוא רוצה להביא ראי'?!...". כלומר אין לדבריו של הגוי שום משקל של ראי' מהימנא, ואין דבריו ראויים להיות מובאים כלל לבית המדרש, ואפשר להביא ראיות לחידושי תורה ממשנה או גמרא או תוספתא או מכילתא או ספרא וספרי ומדרשים ושאר כל דברי חז"ל הקדושים, או מראשונים ואחרונים מאור עינינו, אבל אין שום זכות כניסה לבית המדרש במו"ו של תורה לדבריו של גוי אפילו לפי תומו... עד כדי כך שע"י דבריו של הגוי לא נתיישב על לבנו [אפילו במשהו יותר מוקדם] אמיתות החידושי תורה, כי דברי הגוי כמאן דליתנייהו דמו...

עוד בענין קריאת ההלל על הפסח

הנה יש לציין שמטעם זה יש כאלו שנהגו כשעושים המצוות מצוה בע"פ לומר את ההלל באותו הזמן כמש"כ בסידור ר' שבתני, ובסידור האר"י, וכ"כ בעבודת הקודש לחיד"א, והגר"ח פלאגי' בהגדת חיים לראש.

וכתב בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א סימן נט) שאין לחשוש בזה משום דברי רבינו יונה שכ' (בברכות פ' אין עומדין) דהטעם שהקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף מחמת שנראה כאלו אומר שאין הקדוש ברוך הוא עושה נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר ונמצא מחרף ומגדף כלפי מעלה עכ"ד. די"ל שכשקורא ההלל בע"פ בעת שחיטת הפסח בזמנו לזכר הנס ולזכר הקרבן שאמרו אז ההלל בזמן שביהמ"ק קיים ל"ש זה הטעם דרבינו יונה דהרי הוא קורא לזכר הנס בזמנו בזמן שחיטת הפסח.

כמה תקיעות היו תוקעין בעת ההלל

שם – על כל קריאה וקריאה תוקעין שלשה תקיעות בחצוצרות – במנחת חינוך (מצוה ה) ציין דדעת רש"י בסוכה (נד:) כדעת הר"מ דעל כל קריאת הלל לא היו תוקעין אלא ג' תקיעות.

אך דעת התוס' (סוכה נד. ד"ה שיר) דעל כל הלל הי' ט' תקיעות בתחלת הלל ובאהבתי שהוא תחלת הפרק ובהודו שהוא ג"כ תחלת הפרק ועל כל פרק תקעו ג' תקיעות ס"ה ט' תקיעות ע"ש.

סי' ט בביאור אות ד – ובזה אפשר ליישב קושית התוס' בפסחים סד. ד"ה קראו ז"ל התוס' שם: קשה לר"י דאמרינן בפ' אין נערכין בערכין (יא.) ובכיצד מברכין (ברכות לה. ושם) אין אומרים שירה אלא על היין והכא חזינן דאיכא שירה בלא נסכים וכן היו מקדשין העזרות בב' תודות ובשיר ואומר ר"י דה"פ אין אומרים שירה בשעת הקרבת קרבן אלא על היין דמשמח אלהים ואנשים דריש ליה ועיקר שתיה ושמחה היינו בשעת אכילה ודומיא דהכי נמי לגבוה בשעת הקרבת קרבן קאמר דאין אומר שירה אלא על היין אבל שלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין בכמה דוכתי.

וצ"ע דאכתי מה תירצו כאן על פסח דהוי קרבן בלא יין, ובשיר, ווהרי בקרבן הוי חיוב שיר דוקא על היין.

ובמקדש – דוד (סי' כ"ה סק"ג) כתב לבאר בכונת התוס', דבפסח כל השיר
 הוא רק מדרבנן, דכיון דליכא נסכים, ואין אומרים שירה אלא על היין,
 ממילא מדאורייתא באמת אינו טעון שירה. ורק דמ"מ כיון דמדרבנן
 אומרים שירה, הוא ע"ז דין עבודה [והוא דוקא בלויס], וכדאיתא בערכין (דף
 יא ב) דשיר של נדבה אומרים שלא על הקרבן, ואז ג"כ עבודה היא והוא
 דוקא בלויס. וכמו כן בשחיטת הפסח אף על גב דהשירה היא רק מדרבנן,
 מ"מ כיון דעכ"פ אומרים אותה הו"ל עבודה מדאורייתא ע"ש. (הובא
 בשיעור ר' דוד פסחים שם).

סי' י

אם הפסח בשפיכה או בזריקה

אות א. בביאור כתב: ואע"ג דבפרק תמיד נשחט תנן זורקו זריקה אחת
 נגד היסוד פסק רבנו דהוי שפיכה – יש לציין שאף הגאון רבי ר' עזרא מלכי
 [גיסו של הפר"ח] העיר זאת בספרו מלכי בקודש (הלכות קרבן פסח פרק
 א) וז"ל: 'דם הפסח טעון שפיכה כנגד היסוד. הכי יליף לה בגמ' דף ס"ד
 מעולה והאי דנקט לקמן בפ"ג וד' זריקה קודם זריקה אחר זריקה לאו דוקא
 נקטינן זריקה היינו שפיכה דזריקה בכלל שפיכה ונקט לשון הרגיל בכל
 הקרבנות'. ע"כ. ובס' ימי שלמה העיר ע"ד דמסוגיית דפ' תמיד נשחט דף
 ס"ד לא משמע [כן] דדייק מדקתני מתני' זורקו זריקה אחת וכו' דמתני' ר'
 יוסי הגלילי היא. ועיי"ש עוד מש"כ בזה.

וכן בס' מעשה רקח (הלכות מעשה הקרבנות פרק ה) האריך בפתגמא דנ"א
 והעיר דבפ"ב דקרבן פסח הל' ו' כתב הרמב"ם: שחטו למולין זורק הדם
 לשם מולין וערלים פסול שהזריקה חמורה שהיא עיקר הקרבן וכו' משמע
 דפסח בזריקה וכ"כ שם ברפ"ד בשר הפסח שנשחט ונודע לו מקודם זריקה
 וכו' וכאן כתב שפיכה גם שם פ"א הל' ו' כתב להדיא דם הפסח טעון שפיכה
 כנגד היסוד וכ"כ שם ספ"ג דם הפסח בשפיכה ושלמים בזריקה ונמצא רבינו
 סותר דברי עצמו וכו'. עיי"ש מה שיישב. וע"ע אריכות רבה בזה עוד בס'

קרן אורה (מסכת זבחים דף לז.). ובמרכבת המשנה (חעלמא, מעשה הקרבנות פ"ה).

סי' יא

אות ג – יש לציין שבשבת היה מניח ידו על כתף חברו ותולה ומפשיט, משום טלטול המקלות. (שבת קכג: ורש"י שם).

אות ד הביא דברי הכס"מ דיש הפוסקין דבשבת מפשיט את הפסח עד החזה ולא כולו, אך הרמב"ם פסק דמפשיטו כולו – יש לציין דבשאגת ארי' (סי' נא) הקשה קושי' מופלאה. דהנה, הרמב"ם פסק גבי מילה, דעל ציצין שאין מעכבין אינו חוזר בשבת אם פירש, ומשמע שאין רשאי לחזור. והקשה בשאגת ארי' דלפי זה ודאי משמע דהלכה כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא, דערב פסח שחל בשבת אינו מפשיט את הפסח אלא עד החזה בלבד ולא כולו, דהא משהגיע לחזה פורש מן ההפשט ועוסק בהוצאת אימורין. והרי ר' ישמעאל דמויי מדמי להו להדדי. והרי הרמב"ם כתב (בפרק א' מהל' פסח הל' י"ד) גבי סדר עשיית פסח, ותולין ומפשיטין את כולו, ואח"כ כתב (בהל' ט"ז) חל י"ד להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת ע"כ. שמע מינה דס"ל דבשבת נמי מפשיט את כולו, ואמאי, הא כיון דפירש אינו חוזר וגומר, וכמו שכתב גבי מילה בציצין שאין מעכבין. (ציינו בס' דף על דף).

עוד שם בענין קושיית הלח"מ – עיין בזה בדברי הרשב"א בשבת קלג:

סי' יב

אות א. עיין תוספות יום טוב – שם כתב בזה"ל: והוציא אמוריו – פי' הר"ב חלבו ונקראו אימורין שאלו הן הן הדברים האמורים בתורה להקטירן כן פי' הרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים וכיוצא בזה אימורי הרגלים במ"ז פ"ה דסוכה.

אות ד – במגיס קערה – תוספות יום טוב מסכת תמיד פרק ד כתב: בקרבים הנתונות בבזך – פי' הר"ב תרגום כף בזך. וכ"כ המפרש. ומסיים לפי שאין מחוברין יחד צריך ליתנם בכלי. ע"כ. ולפי שהם גדולים נ"ל יותר פירוש הרמב"ם שכתב קערה תרגום בזיכא אלא שלא נמצא כן בתרגום שלפנינו לא באונקלוס ולא ביונתן. ועיין בפרק דלקמן משנה ד'. דמצינו כף גדול מחזיק שלש קבין.

אות ו – הקטר חלביו דוחה שבת אף שכשרה כל הלילה דחביבה מצוה בשעתה ומצינו בכמה מקומות שאומרים חביבה מצוה בשעתה. א. קרבן עולה ויורד – נאמר בתורת כהנים (פרשת ויקרא, פרק יט אות א) רבי יהודה אומר חביבה מצוה בשעתה, שמיד הוא [העני] מביא עשירית האיפה ואין ממתנין לו עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה. ב. ערכין – רבי אלעזר אומר חביבה מצוה בשעתה, שמיד הוא [העני] מביא סלע ואין ממתנין לו עד שיעשיר ויביא חמישים סלעים (שם אות ב). וכן הוא בתוספתא (ערכין פ"ב ז) עני שהעריך עצמו, אין אומרים לו לך לזה, או לך עשה מלאכה, והבא ערך עשיר, אלא מוטב שיביא ערך עני עכשיו, ואל יביא ערך עשיר לאחר זמן. ג. הקטרת אברי קרבן התמיד בשבת – נאמר בפסחים (דף סח ע"ב) בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי אברים ופדרים כשרים כל הלילה ולא היו ממתנינים להם [בשבת] עד שתחשך [להקריבם במוצאי שבת].

והקשה הטורי אבן (ראש השנה דף ל ע"ב ד"ה עוד הקשו, וציין לזה בגליון הש"ס בפסחים) מנלן דהטעם שלא המתינו להקריב את האברים בלילה הוא משום חביבותיה דמצוה הוא, דלמא משום שלא לבטל מצות שירה הוא, דהא הקטרת האברים קודמת לנסכים כדאמרינן ביומא דף לא ע"ב, קטורת של בין הערביים היתה קריבה בין אברים לנסכים, ואם נאחר את הקטרת האברים עד שתחשך כל שכן שנאחר לנסכים המאוחרים שינסכום בלילה, אם כן בטלת את השיר שהוא בשעת הנסכים, דאין שירה אלא ביום כדמבואר בערכין (דף יא ע"א) מה כפרה ביום אף שירה ביום, ועיקר השירה מהתורה הוא, יעו"ש. [ואמנם כתב הקרית ספר (פ"ג מהלכות כלי המקדש מצוה קט) "שירה לא הוי מדאורייתא אלא בזמן חצוצרות שהוא

במועדים ובראשי חדשים", אולם במנחת חינוך (מצוה שפד אות ז) הביא ספרי דביום שמחתכם אלו שבתות, דאף בשבתות החצוצרות מן התורה, ותמה למה לא מנה הרמב"ם גם כן את יום השבת שבו גם תקעו בחצוצרות, עיין שם].

ובאמת האור שמח (פ"א מהלכות קרבן פסח הי"ב) דייק דבתורת כהנים (ויקרא פרק יט אות ג) איתא רבי שמעון אומר חביבה מצוה בשעתה, שהקטר חלבים כשירים כל הלילה וכו', ומבואר שכוונת הגמרא בפסחים להוכיח שחביבה מצוה בשעתה היא רק מהקטרת החלבים שזמנם לאחר הנסכים, אבל מהקטרת האברים באמת אין הוכחה דלעולם הטעם שלא המתינו למוצאי שבת לפי שאברים קודמים לנסכים, ואם היו מקטירים בלילה לא היו יכולים לומר שירה, וקושיית הטורי אבן.

ובס' חשוקי חמד יומא לא כתב דנראה ליישב קושית הטורי אבן, דאע"פ שמדין קדימה הקטרת אברים קודמת לנסכים, אולם אילו היינו דוחים אותם למוצאי שבת, היינו דנים את האברים כאילו נאבדו כיון שבשבת עדיין אינו זמנו של האיברים, והיו מנסכים ביום את היין ושרים שירה [דמסתבר שאם נאבדו או נטמאו האברים, מנסכים את היין, כי הניסוך תלוי רק בעיקר הקרבן שהוא זריקת הדם], ואם כן לא היינו מפסידים את מצות שירה, ואם בכל זאת מקטירים את האברים בשבת על כרחך משום דחביבה מצוה בשעתה.

סי' יג

אם רחיצת העזרה מוטלת על הכהנים או על הלויים או על כלל ישראל בשיעור ר' דוד בפסחים העיר שבמתני' קתני דהכהנים היו מדיחים, אבל הרמב"ם לא הזכיר כהנים, רק כתב ורוחצין את העזרה בשבת. ורש"י בערכין (דף יג ב), כתב דכיבוד העזרה הוי נמי בכלל עבודת הלויים. ולפי"ז תמוה איך תנן במתני' דהכהנים היו עושים זה, דהא הוי לאו בזה, כשכהן עושה עבודת לוי.

ואפשר דהכא מה דהכהנים היו עושין זה, הוי משום דהלויים לא היו עושין מחמת דהוי שלא ברצון חכמים, והיכא דאין לויים לעשות שפיר עושין הכהנים.

ולפי"ז א"ש דלהתנא של המשנה דסבר כר' נתן דהוי שלא ברצון חכמים, שפיר עשו הכהנים.

אבל הרמב"ם דפסק כרבנן דרוחצין העזרה בשבת לכתחילה, כתב סתמא, כיון דזהו באמת עבודת הלויים, ואסור לכהנים.

ועוד י"ל דבאמת הרי לא מצינו דדין כיבוד עזרה הוי בכלל עבודת הלויים, רק דדין הוא דעל הלויים לעזור לכהנים בעבודתם מה דמותר להם, וא"כ לא שייך בזה איסור לכהנים.

והיינו דדוקא עבודות שהם מיוחדות ללויים כגון שוער או משורר הוי לאו על כהנים לעשות, אבל לכבוד העזרה דהוי רק משום לעזור לכהנים, ודאי דליכא איסור על הכהנים, ולכן שפיר נקט הרמב"ם סתם ורוחצין העזרה].

והא דבמתני' קתני דהכהנים היו מדיחים היינו משום דהיה שלא ברצון חכמים ועשו זאת הכהנים והלויים לא רצו לעשות זה, [אבל לא רק משום דלא עשו הלויים לכן היה מותר לכהנים, דאף בלא זה ליכא איסור על הכהנים כמ"ש, ורק דסתם הלויים לא רצו לעשות שלא ברצון חכמים, והכהנים הם שעשו].

בביאור ציין לדברי הרמב"ם דרוחצין את העזרה בשבת שאין איסור שבות במקדש אפילו בדבר שאין בו צורך עבודה איסור שבות במקדש היתר הוא.

ה"אבני נזר" (חלק או"ח סימן קיח) כתב להוכיח מכמה מקומות בש"ס שהאיסורים הותרו לגמרי, ואחת מהוכחותיו הוא מהגמ' בעירובין קג: שהתירו במקדש לכהן שלקה באצבעו לכרוך גמי, ואף על פי שזה מרפא. ולכאורה הרי פסק השו"ע בהלכות חולה בשבת (סימן שכ"ח סעיף כ"ד) וז"ל: "נותנים עלה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמשמרת חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה". והוסיף הרמ"א: "ואין נותנין גמי על המכה שהוא

מרפא". הרי שההיתר הוא רק להניח דברים כאלו שאינם מרפאים, וכמו"כ במקדש למה ניח גמי שמרפא יכרוך בעלה וכהאי גוונא שאינו מרפא. אלא על כרחך ששבות במקדש נעשה להיתר גמור, ולפיכך לכתחילה יכול להניח גמי שמרפא. ומביא ג"כ לשון רבינו הגדול הרמב"ם (פ"א מהל' ק"פ הט"ז) שכתב בן במפורש וז"ל: "שבות במקדש היתר הוא".

ובהגהות עמק המלך (הלכות קרבן פסח פרק א) העיר דתמוה דהא עיקר הטעם הוא משום דכהנים זריזין הם ולא יבואו לכלל איסור אבל לא שהיתר גמור הוא.

וכן בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה חלק א סימן שסט) כתב: זבראותי כן תמהתי דמה שכתב דאיסור שבות במקדש היתר הוא לא ידעתי מהיכן יצא לו זאת דהרי הא דאין שבות במקדש מבואר בשבת דף כ' דאי משום דכהנים זריזין הם ומהאי טעמא כתב הכ"מ פ"ח מהלכות בית הבחירה הלכה י"ב דכל שאפשר בנירות הדולקים בע"ש אסור לעשות בשבת וא"נ דהיתר הרי אמרו ביומא דף וא"ו דלמאן דאמר טומאה הותרה אף דיש כהנים טהורים מותר לעשות ע"י טמאים וע"כ דהא דאין שבות במקדש הוא רק משום דכהנים זריזין הם ולא יבואו לכלל איסור אבל לא שהיתר גמור הוא. ולכאורה רציתי לומר עפ"י מה שחילק הריב"ש בין השבותין דיש שבות שאינו בעצם איסור רק שיש חשש שמא יבא לידי איסור וזה אין שבות במקדש אבל בשבות שיש איסור שבות מדרבנן בעצם הדבר בזה שייך שבות במקדש. ואני המתקתי הדברים כיון דהטעם דאין שבות במקדש מפני שהכהנים זריזין הם וזה שייך דוקא בשבות שאין בעצם איסור רק שיש חשש שמא יבא לידי איסור שייך לומר שהכהנים זריזין הם ולא יבואו לידי איסור אבל בשבות שהוא בעצם איסור מה מועיל שהכהנים זריזין הם סוף סוף עושה איסור דרבנן וזה יש לחלק בשבות שאינו רק חשש שמא יבא לידי איסור בזה שייך לומר דהשבות הוא היתר שהוא בעצם היתר וכל שהכהנים זריזין ולא יבואו לידי איסור הוא היתר אבל כל שהשבות הוא בעצם איסור לא שייך היתר רק דחוייה וכל שאפשר לעשות בהיתר צריך לעשות. ובזה היה מקום ליישב קושית המלמ"ל פ"ח מהלכות בחירה שם וגם קושית הלח"מ פ"א מהלכות קרבן פסח הלכה י"ח ולא

נפנית לברר היטב ע"כ לא רשמתי רק הערה בעלמא. ע"כ. וע"ע בדבריו שכ' במהדורה קמא (חלק ב סימן קמו). וע"ע בס' שלמי ירוחם על הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ח).

סי' יד

ביאור אות א – ציין את לשון הרמב"ם (פרק א הי"ז) 'אין כל אחד ואחד מוליך את פסחו לביתו בשבת, אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהם ויושבין בהר הבית, והשנייה יוצאין בפסחיהן ויושבין בחיל, והשלישית עומדין במקומן בעזרה ושוהים הכל עד מוצאי שבת והולך כל אחד בפסחו לביתו. וכתב לבאר דמה שעומדין משון דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד. ובאור שמח כתב: פירוש דאסור לישב בעזרה כדמפרש בירושלמי (פסחים פ"ה ה"י), רק בסמיכה לכותל. אמנם בתוספתא (שם פ"ד ה"י) אמר ראב"י דשלישית ישיבה בעזרת נשים, משום דסבר דפסח בראשון נשים רשות, ואינן דוחין השבת, וא"כ ליכא נשים בעזרת נשים בשבת, דאם עושין אותן טפילה הלא סגי בבני חבורה הנותרים, לכן יושבין בעזרת נשים.

סי' טו

צולה אותו בשפוד של רימון

ההפלאה בפנים יפות (פרשת שופטים) למד מכאן דלא נאמר איסור בל תשחית (של עצי פרי) במקום מצוה, דהוי כמעילה בדמים דשרי כדאיתא בספ"ח דב"ק. דדוחק לומר דשפוד של רמון של אילן זקן שאינו מוציא פירות כראוי קאמר.

ולפי מש"כ המשנה למלך לענין חתיכת עץ פרי לעצי המערכה דאין איסור רק בקציצת כל העץ ולא בחתיכת ענפים, לפ"ז נדחה גם הראיה מכאן. אמנם עי' בבית יצחק (יו"ד ח"א סי' קמ"ב) ובדובב מישרים (ח"ב סמ"ב) שכתבו דמ"מ גם חתיכת ענפים אסור מצד איסור חצי שיעור. (דף על דף).

שפוד של רמון – בס' חשוקי חמד (שבת דף סג) הביא שאדם שהשי"ת ברך אותו ויש לו גינה מסביב לביתו ויכול לשתול בה עצים, מה עדיף שישתול שם, עצים משבעת המינים או עצי בשמים?

תשובה. נאמר בתורה (שמות כ"ג י') 'ושש שנים תזרע את ארצך'. וכתב שם בדעת זקנים מבעלי התוס': איתמר במדרש דאפילו אין לו לאדם אלא חורבה אחת בתוך גנו, חייב לעבדה בכל יום. ונראה להרב ר' משה דוקא בארץ ישראל, כדי להרבות הפרשת תרומות ומעשרות, עכ"ל. לפי זה בארץ ישראל מצוה לנטוע בגן עצי פרי שחייבים בתרומות ומעשרות. יש גם ענין לנטוע עץ רמון משום שנאמר במסכת פסחים (דף עד ע"א) 'כיצד צולין את הפסח, מביאין שפוד של רימון ותוחבו לתוך פיו, אם כן ראוי מאד לנטוע עץ רימון כדי שיהיה מזומן לו שיפודי רמון, להראות בזה שאנו מאמינים באמונת המשיח שבכל יום יבא.

עוד בענין זה איתא בשולחן ערוך (סימן תעג ס"ה) 'הבשר נהגו שיהיה זרוע, ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים והביצה תהיה מבושלת. וכתב במ"ב: זאף שהיה הפסח נצלה לכתחלה בשפוד מ"מ כיון שאין נצלה אלא בשפוד של רמון שטורח לחזור אחריו לפיכך די לנו בצלי ע"ג גחלים שיוצאין מעיקר הדין גם בקרבן פסח'.

תולה לתוך התנור והאש למטה – בשו"ת משנה הלכות (חלק ו סימן קלב) כתב: נבא בס"ד לברר אי יש נפ"מ בין כשהאש למטה או למעלה ולפום ריהטא הי' נראה להביא ראיי דאש למטה דוקא בעי דז"ל הרמב"ם פ"ח הנ"ל ה"ט כיצד צולין אותו תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו בשפוד של עץ ותולהו לתוך התנור והאש למטה ותולהו לתוך תנור וצולהו באש או לתוך הרמב"ם והאש למטה היל"ל סתם ותולהו לתוך תנור וצולהו באש או לתוך תנור אש ולפי הנ"ל י"ל דהרמב"ם בכיון בא להשמיענו דדוקא האש למטה מותר דאז יזוב הדם אבל אם האש למעלה והפסח למטה לא יועיל מפני הדם וא"כ לכאורה יש להביא ראיי דבעי אש למטה דוקא גם מלשון התוס' ריש כיצד צולין אומר ר"י מש"ה תוחבו דרך פיו לפי שנותן הגס שבשפוד למטה כדי שלא יפול הפסח ואז הוי בית השחיטה למטה וקדייב דמא דרך שם ועיין הגהת הב"ח ובתוס' הרשב"א הביא בשם הירושלמי דלעיכובא הוא ופ"י טעם התוס' משום דקדייב דמא ע"ש משמע לכאורה פשוט דבעי אש למטה דקדייב דמא אבל למעלה לא דייב דמא.

תולה כרעיו חוצה לו – במאירי כתב שחותך את הכרעיים [רגלים] מן הארכובה ולמטה. ובהע' חברותא כתבו: א. לא מצינו לרבותינו שיבארו, למה חותך הוא את הכרעים, והרי לכתחילה ויש אומרים אפילו בדיעבד, וכפי שיתבאר בגמרא], צריך שיהא הפסח כולו כאחד ממש ללא חיתוך אברים. ולכאורה עושה כן כדי להדיח את הכרעים, וכפי שמצינו בפרשת קרבן עולה "והקרב והכרעים ירחץ במים". אלא שצריך עיון, שלכאורה אין דין הדחת כרעים אלא בקרבן עולה שהן נקטרין על גבי המזבח, אבל בפסח שאוכל הוא אותן, אין בזה מצות הדחה [ראה כעין זה באבן האזל פרק ג מפסולי המוקדשין]. ב. כתב המאירי: ואין בהסרת הכרעים משום שבירת עצם, שהרי אין כאן אלא פירוק וחיתוך הגידים, והמחתך בגידים אין בו משום שבירת עצם.

ביאור אות ד – כתב דאין צולין שני פסחים כאחת שמא יתחלפו – עיין באור שמח מש"כ ע"כ.

סי' טז

ביאור אות ד – וצונו לאכול הזבח – ברמב"ם (פ"ח מחמץ ומצה ה"ז) הגי' על אכילת הזבח.

ביאור אות ו – ז"ל הראב"ד: בחיי ראשי אין איסור גדול מזה שנצלה הפסח עם גיד הנשה ועם תרבו וכו' וכתב הכ"מ וי"ל שלא עלה על דעת שרבינו מתיר לצלותו עם חלב דאסור מן התורה אלא עם גיד הנשה שאין הגידין בנותן טעם ושמנו שאין איסור אלא ישראל קדושים הם וכו' ויש סמך לדברי רבינו מדתנניא בתוספתא דפסחים נצלה החיצון ולא נצלה הפנימי קולף ואוכל עד שמגיע לנא עכ"ל.

ועיין באבן ישראל (הלכות פסולי המוקדשין פרק יט) שכ' דהרמב"ם אזיל לטעמי' דס"ל בה' מאכ"א פט"ו ה' ל"ב דאין גיד הנשה והחוטין אוסרין בצלי כיון דאין מפעפעין. וע"ע דברים נפלאים בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן ע).

סי' יח

אמירת הלל בעת עשיית הפסח

ובגמ' בפסחים (דף פה:): איתא: דחבורות גדולות היו נמנין על פסח אחד, עד שלא היה מגיע לכל אחד אלא כזיתא פסחא, והלילא פקע איגרא [ההלל היה מבקע את הגג] כלומר: לקול המולת ההמון – שהיה עומד על הגגין ואומר את ההלל על הפסח שטעון הלל באכילתו – דומה היה כאילו הגגין מתבקעים. [ובגמ' בפסחים דף לו. איתא: אמר שמואל לחם עוני לחם שעונים עליו דברים הרבה. ופירש"י עונים עליו את ההלל ואומרים עליו ההגדה. והאדר"ת בקונט' זכר למקדש העיר דברש"י כאן מבואר דחוב הלל בליל פסח הוא נתקן מעיקרא על המצה, ולא כמו שרצה לומר דמה שאנו אומרים הלל בהגדה הוא זכר למקדש שהיו אומרים הלל בזמן אכילת פסח וכדתנן (צה א) דפסח ראשון טעון הלל באכילתו].

מראי מקומות

סדר קצירת העומר

טעם מצות קצירת והבאת העומר

בגמ' בר"ה טז. איתא: תניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח – מפני שהפסח זמן תבואה הוא; אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות¹⁷⁵.

ובספר החינוך (מצוה שב) כתב: משרשי המצוה. כדי שנתבונן מתוך המעשה החסד הגדול שעושה השם ברוך הוא עם בריותיו לחדש להם שנה שנה תבואה למחיה, לכן ראוי לנו שנקריב לו ברוך הוא ממנה, למען נזכור חסדו וטובו הגדול טרם נהנה ממנה, ומתוך שנהיה ראויין לברכה בהכשר

¹⁷⁵ ודרך אגב: מכאן הוכיח טורי אבן שאין דין התבואה נגמר בראשון של פסח שהרי העומר קרב בשני של פסח. וכתב שהוא נוטה לומר שתחילת הדין בראשון של פסח. [ובימים שבנתיים אין דין] עד שהדין נגמר בשביעי של פסח, ובהערות ה"ר ירוחם פישל פערלא הביא מהירושלמי שאף גמר דין ביום הראשון ועיינערוך לנר.

מעשינו לפניו תתברך תבואתינו ויושלם חפץ השם בנו, שחפץ מרוב טובו בברכת בריותיו. ונצטונו בזה בשני של פסח ולא בראשון, כדי שלא נערב שמחה בשמחה, כי הראשון נכון לזכר הנס הגדול שהוציאנו ברוך הוא מעבדות לחירות, מיגון לשמחה. וע"ע בספורנו.

סי' לא

מקור ההלכה – כתב שהיה צריכין לקצור איפה שהוא ג' סאין וממנו להוציא ולנפות עשירית האיפה.

והנה לגבי מדת הג' סאין איתא בגמ' שאם ריבה בהן כגון שנקצר לצרכו ד' סאין, או שמיעט במדת סאין שלהן דהיינו שלא קצר לו אלא ב' סאין כשרות, אבל אם רבה במדת עשרונן או שמיעט במדת עשרונן והיינו שעשה העשרונן גדוש או שמחק העשרונן יותר מדאי עד שחסר – פסולות. וכן פס' הרמב"ם (תמו"מ פ"ח ה"ה, ומעשה הקרבנות פי"ב ה"ה).

מקור ההלכה – כתב דעושין כריכות במחובר שיהא נח לקצור – וטעם דבעינן שיהא נח לקצור ביאר התפא"י דאיכא ג' טעמים: כדי שלא להטריח הצבור העומדים שם בשעת קצירה, ועוד, כדי שיהיה להם פנאי לעשות כל המלאכות הנצרכות בו עד שעה שיהיה ראוי להקרבה, (ועוד כדי שלא להטריח הצבור המתכנסים שם), וגם כדי להתיר החדש מהר כשיקריבו העומר.

ביאור אות א – יכול יקצור את העומר ויספור לאחריו, ואימתי שירצה יביא את העומר, אבל אין הבאת העומר ביום ששה עשר בניסן, וכמשמעות הכתוב שביום הספירה עדיין לא היתה הבאה –

התוספות הקשו: ואימתי שירצה יביא – והא דכתיב כרמל דאפי' מרחוק לא מייתי משום כרמל? היינו למצוה. ווב"שפת אמת" תמה על תמיהתם, כי הרי היו קולים אותם לקיים מצות "קלי" כמבואר במשנה שבעמוד זה,

ואחר שקלו אותה, כבר אינה משתנה; וומיהו ראה לקמן פד א, דמשום "כרמל תקריב", אין מביאים חיטים ישנות, אף שאפשר לקלותם מיד.

ובשפת אמת שם הקשה עוד נמי, דהאיך הייתי אומר כן דמתי שירצה יביא, והלא כתיב "ממחרת השבת יניפנו"; וראה עוד ב"קרן אורה" בכל זה.

ביאור אות ג – קצירת העומר דוחה שבת – הר"ש והרע"ב (בפ"א דשבועות מ"ד) כתבו דהטעם דקצירת העומר דוחה שבת, הוא משום דבעינן קצירה לשמה ע"כ.

וכתב הגאון הכלי חמדה זצ"ל בספרו (פר' בא ע' פ"ד): ותמוה מאד, דמה ענין זה לקצירה לשמה, הלא עיקר הטעם שדוחה שבת היינו משום דיליפנן מקראי שקצירה צריכה להיות בליל ט"ז דוקא, ובלא זה אינו כשר להקרבת העומר, ואיך אפשר לומר דהוא מצד קצירה לשמה, הלא אפשר לקצור לשמה גם מערב יום טוב כמבואר בסוכה דלב"ש בעי לשמה, ואעפ"כ כשר אפי' בעשאה מתחילת השנה לשם סוכה, א"כ ה"ה בקצירת העומר, איך אפשר לומר דנקצר קודם פסול מצד שלא לשמה.

הן אמת שמצות העומר להיות קצירה לשמה כמבואר ברש"י (מנחות דף ע"א ע"א) במשנה שם ד"ה מן הקמה עיין שם, אבל זה שדוחה את השבת עיקר הטעם הוא משום דמצוה לקצור בליל ט"ז דוקא, ומדברי הרע"ב והר"ש ז"ל נראה, דזה שדוחה שבת הוא משום דבעינן קצירה לשמה וצ"ע. וע"ש מש"כ ליישב בענין זה. (ספר דף על דף שם).

ביאור אות ד – שיהא הקציר לשמו – בס' דף על הדף (מנחות דף ע"א). ציין שבש"ת הגאון ר' שאול משה מווייערשוב זצ"ל (סי' כ"ח) כותב: אזכיר מה דקשה לי ברש"י ז"ל דבמנחות דף ע"א במשנה פרש"י ז"ל דבעי קצירה לשמה כדכתיב מהחל חרמש בקמה, ובמכות דף ז' ע"ב פרש"י ז"ל מדכתיב וקצרתם יע"ש, מדוע שינה רש"י ז"ל טעמו בזה. עי"ש.

ב"לקוטי הלכות" כאן ב"תורת הקדשים" אות ו, כתב: קצירת העומר היא מצוה מן התורה, דכתיב "וקצרתם את קצירה", ואפילו אם מצא קוצר, דבעינן קצירה לשם עומר; וכן נקטו הרבה אחרונים בפשיטות, שיש מצוה בקצירת העומר ואינה הכשר מצוה בלבד; ומיהו לכאורה מלשון רש"י

נראה, שאין מצוה בקצירה, ומה שצריך להביא מן הקמה, הוא משום דבעינן קצירה לשמה, והוא פרט בהכשר העומר; [ויש אחרונים שהעירו, דממה שהוכשר דוקא לילה לקצירה, יש ללמוד דיש מצות קצירה שהיא בלילה דוקא].

ומדברי רש"י באן נראה עוד ד"וקצרתם את קצירה" אין הכוונה לקצור את העומר, וכאשר כן הוא פשטא דקרא: "וכי תבואו אל הארץ. וקצרתם [לכם] את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן" [כלומר, הביאו מראשית קצירכם אל הכהן, שהעומר כעין מצות בכורים הוא, וכן הוא נקרא בויקרא ב' "ואם תקריב מנחת בכורים"]; וכן מתבאר מדברי הגמרא בעמוד זה: כתוב אחד אומר "וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר", ופירש רש"י: משמע שיכול לקצור קודם הבאת העומר; וכן לא נזכר זה ברש"י בחומש שם.

וברש"י מכות ח ב, על המבואר שם דגבי עומר אפילו אם מצא קצור קוצר, כתב: אפילו מצא קצור מצוה לקצור לשמה, דכתיב "וקצרתם והבאתם את עומר"; הרי דמפרש משום לשמה ולא משום מצות קצירה, אם כי רש"י שם נראה שדורש את "וקצרתם את קצירה" לקצירת העומר; וראה עוד ברש"י בשבת קלא א על מה דאמרינן שם: מה לעומר שכן אם מצא קצור – קוצר: שכן מצא קצור שלא לשם עומר מצוה לקצור לשמה, דכתיב וקצרתם והבאתם, הילכך קצירה גופיה מצוה היא,

וראה עוד היטב בסוגיית הגמרא במכות שם; וראה עוד בסוגיא דשבת שם: מניין למכשירי שתי הלחם שדוחין את השבת, נאמרה הבאה בעומר ונאמרה הבאה בשתי הלחם, מה הבאה האמורה בעומר מכשירין דוחין את השבת, אף הבאה האמורה בשתי הלחם מכשירין דוחין את השבת, ופירש רש"י: מכשירין, דהיינו קצירה טחינה והרקדה שלה דוחין את השבת; וגם ברמב"ם בפרק ז' מתמידין ומוספין – שם נתבארו כל דיני העומר – לא נזכר שמצוה לקצור, ודין משנתנו כתבו הרמב"ם כלשונו: מצותו לבוא מן הקמה לא מצאו יבואו מן העומרים; (מתוך הערות חברותא למנחות שם).

ביאור אות ה- מן הלח- כתב התפא"י (יכין מסכת מנחות פרק י) מן הלח. כשלא נמצא במחובר ולוקח תלוש, עכ"פ יביא תלוש שרטוב עדיין.

בביאור אות ו- אלא מא"י- הגר"א (אליהו רבה כלים פ"א מ"ו) מבאר דהבאת עומר מא"י היא משום קדושת הארץ ולא משום חובת הארץ כביכורים. ע"ש.

ולענין עבר הירדן - הר"ן בנדרים (כב.) ס"ל דלא נתקדשה להבאת העומר, אך בתשב"ץ (ח"ג סי' קצח) פליג עליה ומייתי ראיה מרש"י (סנהדרין יא:) דמביאין. וע"ע בברכ"י (או"ח תפט) שהאריך בזה, וכן בחזו"א (מנחות ס"ב סק"ב).

מצות העומר לבא מן הקרוב לירושלים, ואם לא נתבשל הקרוב כל צרכו מביאין אותו מכל מקום בא"י - ומאי טעמא אבע"א משום כרמל תקריב פירש"י רך ומלא [ועיין בסוף פרקין] שתהא התבואה רכה ונמללת ביד. ואי מייתי מרחוק נשיב לה זיקא ומתקשה בדרך האי כרמל במנחת העומר כתיב ע"כ. ואי בעית אימא משום דאין מעבירין על המצות. [פרש"י: הילכך כשיוצא מירושלים לבקש עומר, אותו שמוצא ראשון נוטל, דאין מעבירין על המצות. ע"ש].

ולענין מש"כ דאין לקצור קודם לעומר: יש להוסיף עוד כמה הלכות בזה שהובאו ברמב"ם (תמידין ומוספין פרק ז) שכתב: אסור לקצור בארץ ישראל מין מחמשת מיני תבואה קודם לקצירת העומר שנאמר ראשית קצירכם שיהיה תחלה לכל הנקצרים, במה דברים אמורים בקציר שראוי להביא ממנו עומר, אבל בית השלחין שבעמקים הואיל ואינו ראוי להביא ממנו קוצרין אותו מלפני העומר, אבל לא יגדוש¹⁷⁶. עוד כתב: תבואה שלא הביאה שלישי, מותר לקצור ממנה להאכיל לבהמה וקוצרין מפני הנטיעות שלא יפסדו, וקוצרין לפנות מקום לבית האבל או לבית המדרש, שנאמר קצירכם ולא קציר מצוה. ואף על פי שמותר לקצור לא יעשה אותן כריכות בדרך הקוצרין, אלא יניחם צבתים צבתים.

¹⁷⁶ ובטעם הדבר ביארו רש"י ותוס' שמא אתי למיכל מיניה מתוך שעסוק בו. ובשאג"א (סי' ד) מבואר עוד שאסור משום החשד שיאמרו שעבר על איסור קצירה.

עוד בענין זה אם איסור קצירה לפני העומר נוהג אף בזמ"ז – במקראי קודש מביא מהמשכנות יעקב יו"ד סי' סז) דנוהג אף בזמ"ז, אך הרש"ש במנחות ע. פליג. וע"ע בשפ"א שם.

ביאור אות ז – מן השדות המודרמות – לשון רש"י מכת"י הוא: המודרמות: עומדות בדרומה של ארץ ישראל, שהחמה כל ימות החורף רוב היום היא עומדת בדרום; ומהם חמה שוקעת: סמוך לשקיעתה זורחת עליהם כדקיימא לן "הולך אל דרום", וביום תקופת טבת חמה זורחת בקרן דרומית מזרחית, ושוקעת במערבית דרומית, ומכאן ואילך עומדת חמה במזרח, ומתרחקת מן הדרום, ועמוד החמה זורח על הדרום, וכל היום כולו נמשכת והולכת לדרום וממתקת את התבואה.

שם – נר חציה וזרע חציה – מדברי רש"י מכתב יד, שפירוש "נר חציה" הוא חצי של השנה, "וזרע חציה" פירושו: חצי השדה; ובעיקר הטעם שלא היו זרעים שנה אחר שנה באותו מקום ביאר רש"י: ולהכי אין זרעה כולה כאחת, שאין דרך בני אדם לזרוע קרקעותיהם שנה אחר שנה, מפני שמתישים את השדות, לכך זרעה לחצאים, ומרבים פירות בכל שנה. ומפירוש המיוחס לרש"י נראה יותר, שהוא מפרש "נר חציה וזרע חציה" הכל על השדה; אלא שהוא נר את כל השדה, ואינו זרע אלא חציה. (הער' חברותא).

והנה הרמב"ם כתב (איסורי מזבח פרק ז הלכה ד) כתב: וכיצד היו עושין בזריעת חיטי המנחות והנסכים, נר חצי השדה בשנה ראשונה וזרע חציה, ובשנה שנייה נר החצי שזרע בראשונה וזרע החצי האחר קודם לפסח שבעים יום, ואם לא היתה השדה עבודה חורש ושונה ואחר כך זרע, ובורר החיטים יפה יפה ואח"כ שף את החיטים ובוטט בהן הרבה עד שיתקלפו.

ובס' הר המוריה על הר"מ לרבי מאיר יונה בארנצקי כתב: נר חצי וכו'. לדעת רש"י ז"ל שם פ"ה ב' דבשנה ראשונה נרה כולה וזרע חציה ובשנה השניה זרע מחצית שלא זרע ונר החצי שזרע בראשונה וכן חוזר חלילה. וי"ל שכן היא דעת רבינו ומש"כ נר חצי השדה בשנה ראשונה ר"ל שחצי השדה מניח ניר וזרע חצי האחר אבל באמת נר בשנה ראשונה כל השדה

וכדעת רש"י ז"ל אבל מרן כתב וז"ל ופי' רבינו בה מבואר ורש"י פי' בע"א עכ"ל נראה מזה שהבין שדעתו של רבינו דבשנה הראשונה לא היה נר רק אותה החצי שזרע ומניח חצייה האחר בור לגמרי. ולפענ"ד דדברי רבינו מבוארים כרש"י דנר כולה וזרע חצייה. וראיתי להלח"מ שכתב וז"ל ובפי' נר חציה וזרע חציה כתב רש"י ז"ל שנרה כולה בשנה אחת ובשנה נר חציה וזרע חציה אבל רבינו ז"ל אינו נראה שמפרש כן אלא בראשונה נר חציה וזרע חציה עכ"ל ובהיות כן י"ל שמרן ג"כ הבין כן מדעת רש"י שבשנה הראשונה היה נרה כולה ומניחה בורה. אבל יש לתמוה עליהם. הן אמת שבמשנה כתב שם רש"י ז"ל נרה שנה ראשונה ומניחה בורה עכ"ל אבל שם ב' בברייתא כתב וז"ל ניר חציה וזרע חציה כגון שנירה כולה בשנה ראשונה וזרע חציה ובשנייה ניר חציה וזרע חצייה עכ"ל א"כ גם דעת רש"י כרבינו. (ובפי' ההלכה מש"כ הלח"מ היטיב אשר דבר ויש ט"ס ברש"י ד"ה הא לא קשיא וכו' וכצ"ל שם אבל מתניתין אם היתה עבודה לא ידענא וכו' וא"כ דבריו מוסכמים עם מש"כ הלח"מ יעו"ש ודו"ק) ודע כי בפי' המשניות לרבינו כתב וז"ל וניר הוא ההפוך שמהפכין הארץ ומניחין אותה שנה ראשונה ובשנייה מהפכין אותה פעם שנייה וזרעין אותה עכ"ל והנה במשנתנו גם הוא לא הזכיר שהיו זרעין מחציתה בשנה ראשונה וכמש"כ רש"י ז"ל במשנה. ואולי לפי שלא נזכר במשנה זריעה בשנה הראשונה לכן גם הם לא זכרוהו.

ביאור את ח- יליף גז"ש אביב ממצרים להביאה שעורים- התורה תמימה (ויקרא פרק ב הערה פג) כתב לבאר: 'באור הגז"ש כי כידוע הוי זמן קציר התבואות בא"י ובמצרים שוה, ומכיון דמצינו כי בחודש ניסן כבר היה במצרים השעורה אביב, אבל החטה והכסמת לא היו אז עוד מתבשלות כל צרכן וזמן בשולן הוא רק בחודש סיון כמש"כ (בפ' תשא) וחג שבועות בכורי קציר חטים, ואחרי דמצות העומר להביא בניסן, כמבואר בפ' אמור, א"כ ממילא מצותו להביא מן השעורים, דשארי מינים עדיין לא נתבשלו אז'.

ביאור אות ט- העיירות הסמוכות לשם מתכנסין- כתב השפת אמת (מנחות שם) אפשר דהיינו כשמצאו במקום רחוק אבל הקרוב לירושלים

הלא כל ישראל היו שם ברגל ולקרבן פסח. ורחוק לומר דכיון דהעולים לרגל טעונים לינה אסורים לצאת מן העיר אפי' לפי שעה ולחזור מיד.

ובס' מקדש יחזקאל כ' דדבריו צ"ע דהנה הרמב"ם (כלי המקדש פ"ה ה"ז) כתב גבי כה"ג: 'זיהיה ביתו בירושלים ואינו זו משם' וכתב ע"כ המנ"ח (מ' קלו) דטעם דין זה כיון דחביתי כה"ג מקריב כל יום הרי טעון לינה, ולפי"ז מתבאר דכל דטעון לינה אינו יכול לצאת מירושלים, ומשום כך דוקא בני העיירות הסמוכות לשם מתכנסין, אבל העולים לרגל בירושלים לא נתכנסו כיון שהיה אסור להם לצאת מירושלים. וצ"ע.

ושוב ראיתי שדיבר בענין זה הערוך לנר בראש השנה (דף ה עמוד א) שכתב: ברש"י ד"ה טעון לינה. ליל חולו של מועד. על פי זה לא הבנתי מה דתנן במנחות (סה א) כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם ע"ש הרי כל האנשים ונשים ע"כ היו בירושלים משום פסח וראיה ושלמי שמחה ולנו שם ליל קצירת העומר ואשר היו בערב פסח בדרך רחוקה גם במוצאי יום טוב לא היו בביתם שביום טוב לא יכלו ללכת ואפילו זקנים ההולכים על משענותם משם היו יכולים לבוא לירושלים שהרי נקצר העומר סמוך לירושלים וא"כ לא היו בעיירות כי אם חולים שלא יכלו ללכת וטמאים שלא יכלו לעשות פסח וכי הם היו עם רב כל כך עד שנאמר עליהם שעל ידם היה העומר נקצר בעסק גדול ואם נאמר שמן הלנים בירושלים באו עם הקוצרים ושבו עמם לירושלים א"כ האיך תלו בעיירות הסמוכות לשם הרי מכל ישראל היו יכולים לבוא עמהם וצ"ע. וע"ע בדבריו של בן המחבר שם שהאריך בכל זה ליישב את כל קושיותיו של אביו. עי"ש באריכות.

עוד בענין זה יש לציין מש"כ כ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל בספר אמרי אמת ליקוטים: יש שמפרשים הטעם משום חיבוב מצוה, ויש ראייה שהטעם הוא משום חיבוב מצוה מהא דאי' במד' רות עה"פ ותלכנה שתיהן, אר"ש בר"ס אותו היום קציר העומר היה, דתנינן תמן כל העיירות הסמוכות לשם היו מתכנסות כדי שיהא נקצר בעסק גדול, ע"כ. והרי אז לא היו עוד בייתוסין, ועל כרחק הטעם הוא משום חיבוב מצוה. [ציינו בס' דף על דף שם]. ובאמת שכדבריו מדוייק נמי בחינוך (מצוה שב) שכתב: וכל העיירות הסמוכות לשם

מתכנסות, כדי שיהא נקצר בעסק גדול, וכל זה מן השורש שכתבנו, כדי שיתנו הכל לבם לדבר השם יתברך מתוך המעשה והשמחה. ע"כ. ומבואר א"כ שלא נעשה רק כדי להוציא מלבן של צדוקים אלא אף כדי להגדיל כבודו יתברך.

ביאור אות יד – וכל אחד מהקוצרים פונה לכל העומדים בשאלה בא השמש והן אומרים לכל אחד הן – וכ"כ התוספות יום טוב: אומר להם – כל אחד מהג' קוצרים. אבל המשיבים הם רבים מכל עיירות הלכך כללינהו ותני אומרים.

שם – בא השמש אומרים לו הן – יש לציין בדרך אגב שבס' הון עשיר על משניות פסחים פרק ג האריך להוכיח דמשקיעת החמה ואילך לאו יום הוא. ואחד מראיותיו מהכא דתנן (מ"ו) כל הלילה כשר לקצירת העומר. ובמנחות תנן (פ"י מ"ג) אמר להם בא השמש אומרים הן. ולא היה אומר להם יצאו הכוכבים, ש"מ שמשבא השמש הוי לילה.

ביאור את יז – אם חל עת הקצירה בשבת – כתב הערוה"ש העתיד שבזמננו ע"פ הקביעות שלנו א"א שיחול יום ראשון של פסח בע"ש ורק בזמנם שהיו מקדשין ע"פ הראיה היה אפשר להיות כן.

ביאור אות יח – להוציא מליבן של צדוקים – כתב הסמ"ג (עשין סימן קצט): כל כך למה מפני הבייתוסין שיצאו למינות בבית שני והיו אומרים שאין קצירת העומר במוצאי יום טוב (שם סה, א) אלא במוצאי שבת בראשית שנאמר ממחרת השבת, ועל פי הקבלה מפי הנביאים מפי משה רבינו שהיו מניפין את העומר בששה עשר בניסן בין בחול בין בשבת, וכן הדעת נוטה שאם אתה אומר ממחרת שבת בראשית כל השנה מלאה שבתות ואינך יודע איזו היא, ועוד ערכו רבותינו כמה תשובות כנגדם כדאיתא בפרק רבי ישמעאל (סה, ב), ומזקנים אתבונן בשם רבינו משולם ברבי קלונימוס שראיה לדבר מפסח גלגל שכתוב שם (יהושע ד, יט) והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וכתוב (יהושע ה, יא) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי לימד שחמשה ימים לא אכלו ישראל מעבור הארץ מפני שהיתה תבואה חדשה עד שהקריבו העומר ממחרת הפסח ושם פירש לך כי

ממחרת השבת הוא ממחרת הפסח, וכן תמצא בר"ה יוה"כ וסוכות שכתוב בהן שבת לפי שיש בהן שביתת מלאכות, וגם אחרי כן ראיתיה במקצת בספר רבינו משה (תמידין פ"ז הי"א) וכתב אם תאמר שאותו פסח בשבת אירע כמו שדימו הטפשים היאך תלה הכתוב היתר אכילתו בדבר שאינו העיקר ולא הסיבה אלא נקרה במקרה.

סי' לב.

דן מי היה קוצר את העומר

מקור ההלכה – קצרוהו – – איתא בספרא (אמור פרשה י סוף פרק יא): זקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן אין מצות קצירה בכהן. ובתורה תמימה (ויקרא פרק כג הערה כה) כתב ע"כ: דר"ל מדפרט כהן רק אצל תנופה, ולא דוקא קצירה לבד א"צ כהן אלא גם שאר עבודות כמו קליה באש, טחינה והרקדה ושימת שמן ולבונה.

ובספר החינוך (מצוה שב) כתב: ונוהגת בזמן הבית בזכרים, ואפילו ישראלים חייבין להשתדל במצוה זו, שהרי שלוחי בית דין יוצאין ועושין כריכות בשדות מערב יום טוב, וכמו שמפורש שם במנחות [ס"ה ע"א], אבל מכל מקום עיקר החיוב היא ההקרבה והתנופה וההגשה והקמיצה וההקטרה, וכל זה בכהנים. ומכל מקום, כיון שיש בה חלק לכל ישראל, ויסוד המצוה הוא מפני חידוש התבואה שהוא הדבר הצריך לכל, יש לנו לכותבה בחשבון המצוות המוטלות על כל בני ישראל. [ראיתי מציינים ליעב"ץ בפ"י לחם שמים למנחות (פ"י מ"ג) שכתב ששלוחי בי"ד היו כהנים].

הביאוהו לעזרה – בחידושי הגרי"ז מנחות דף סו הק' דצ"ע למה דוקא בעזרה בעינן כ"ז.

ביאור אות א. וחבטוהו – כתב את פלוגתא דר"מ וחכמים – עיין בזה בחידושי הגרי"ז שכתב: וחכ"א בקנים ובקולחות חובטין אותו כדי שלא יתמעך, והנה דבר זה לכאורה לא שייך דוקא לרבנן, דה"נ לר"מ בשעת דישה חובטין אותו בקנים שלא יתמעך, וא"כ למה נקטה המשנה זה לפלוגתא דר"מ ורבנן.

אמנם נראה דדוקא לרבנן דעדיין לא נעשה קלוי באש איכא האי חששא דשמא יתמעך והוה חסרון אביב דאמרינן בגמרא דקלוי בעינן לאביב ולא גרש, ובאם יתמעך חסר אביב דאין זה שלמים כבר, אבל לר"מ דהיה קלוי מקודם דישה א"כ מאי איכפת לן דיתמעך במקצת כיון דבשעת קלוי שפיר היה אביב, אבל ברגמ"ה פירש הכא להדיא טעם אחר כדי שלא יתמעך ויהא נוח להשיר קליפתו וא"כ זה הטעם שייך לר"מ ג"כ [אם לא דנימא דכיון דנעשה קלוי שוב לא יתמעך דנתחזק ע"י האש].

ביאור אות ב – ומהבהבין אותו – עוד מהגרי"ז: שם, בגמרא ת"ר אביב זה אביב קלוי באש מלמד שהיו ישראל מהבהבין אותו באש כדי לקיים בו מצות קלי דברי ר"מ וחכ"א וכו', והנה הפלוגתא הכא היא אם בעינן קלוי ע"י האש או דבעינן דוקא בכלי, לרבנן קלוי הוא דוקא ע"י כלי ולא קלוי בלא כלי, ול"ש לכאורה הך פלוגתא לפלוגתא דר"מ וחכמים במתניתין אם היו קולין אותו לפני דישה או אחריה, וצ"ע הלשון שהיו ישראל מהבהבין אותו דהלא כן הוא עיקר הדין דבעי הבהוב באש וזהו מצות קלוי, וכן צ"ב מ"ש דלא קלוי כ"א ע"י כלי, הא מ"מ בעינן שיהא מנוקב כדי שיהא האש שולט בכולו הרי דבעי שיהא קלוי מהאש ולא מהכלי ומ"מ בלא כלי לא סגי וצ"ע, אמנם בפהמ"ש לר"מ משמע פירוש אחר, דלר"מ לא בעינן שיהא קלוי כ"א שיגע באש וע"כ חייב לחרך אותו בשיבולים וא"כ פליגי בזה דלרבנן בעינן שיהא נעשה קלוי, ומשו"ה בעי ע"י כלי ולא סגי שיגע באש ע"י שיבולים שזה אינו עושה אותן קלוי, ור"מ סובר דלא בעי כ"א שיגע באש דהוה מעשה של קלי אבל לא שתהא נעשה קלוי ויהא חפצא של קלי, ולפיי"ז הוה זה חדא פלוגתא הברייתא עם המשנה, דמשו"ה אמר ר"מ במתניתין דחורכין אותם בשיבולים משום דלא בעינן כ"א שיגע באש וזה א"א כ"א בשיבולים, ולרבנן דבעינן שיהא נעשה קלוי ע"כ בעי מקודם דישה כדי שיוכל להיות קלי, והא דאמרינן במשנה כדי שלא יתמעך לפי' הר"מ הכא אין זה טעם לדישה בקנים ובקולחות כ"א טעם שעושים דישה מקודם כדי שלא יתמעך אבל דין קנים אה"נ דשוה לר"מ ורבנן.

ביאור אות ט – כך הם דברי הגמ' ופירושה שם: תנו רבנן: כך היו מנפים את העומר שתי הלחם ולחם הפנים: תחילה היו מנפים בנפה דקה [חוריה

צרים], ולאחריה בנפה גסה [חוריה רחבים], ושוב בדקה, שהיא גסה מן הדקה שלפניה, ושוב בגסה שהיא דקה מן הגסה שלפניה, וכן הלאה – רבי שמעון בן אלעזר [מפרש את דברי תנא קמא] ואומר: שלש עשרה נפות היו במקדש, זו למעלה מזו, וזו למעלה מזו. עליונה – קולטת סובין. תחתונה – קולטת סולת.

ומה שפ"י שרשב"א מפרש את ת"ק בן פירש רש"י מכתב יד. אבל בשיטה מקובצת כתב: פירש רש"י דלא פליג, ולא נהירא לה"ר אלחנן; אלא כך נראה לו הפירוש: רבי שמעון [בן אלעזר] אומר: יג נפות קבועות היו במקדש זו למעלה מזו, העליונה היתה גסה מכולן, ותחתונה היתה דקה ממנה, וכן כולן היו הולכות ודקות, השניה דקה מן הראשונה, והשלישית דקה מן השניה, ורביעית דקה מן השלישית וכן כולם; ונוטל הקמח מזו לזו עד יג נפה, ומה שנשאר בתחתונה מכולן היה מנופה יפה יפה. [מתוך הע' חברותא].

ועיין בתפארת ישראל שכתב דלהכי לא נפוח מיד בתחלה בנפה היותר דקה, דע"י רבוי הקמח הגס שבתחלה בהעומר, לא היה מתברר יפה הסולת מיד לצאת דרך נקבי הנפה, ועוד דבעוד הקמח הגס מעורב בהסולת, היה הקמח הגס ההוא סותם נקבי הנפה הדקין, ולא היה הסולת יוצא יפה, והא דנפוח דוקא ב"ג נפה, לרש"י הלכה למשה מסיני היה, ואפשר עוד דכך שיערו חכמים, שבי"ג נפה יצא כל הסולת שבג' סאין, עד שלכל הפחות יהיה עומר סולת בין שיהיו מגרעינים יפים או לא.

שם בסופו – וחייב בחלה ופטור מן המעשרות – כתב הרע"ב (חלה פרק א): זמותר העומר – שהעומר היה בא משלש סאין, ומוציאין ממנו עשרון סלת מנופה בשלש עשרה נפה, והשאר נפדה ונאכל לכל אדם. וחייב בחלה ופטור ממעשר, לפי שבשעת מירוח היה של הקדש'.

ביאור אות י – מנחת העומר לותתין אותה – כתב המנחת חינוך (מצוה שב) הנה בר"מ כאן בהלכות תו"מ שכתב המצוה איך עושין את העומר קצרוהו והביאו לעזרה וחובטין ומהבהבין כו' לא כתב כאן דלותתין אותו כמבואר בפסחים ומבואר זה בדבריו בהמעה"ק פי"ב ה"כ ז"ל החיטים של מנחות אין

לותתין שמא יחמיצו כו' אבל מנחת העומר הואיל והוא של צבור לותתין אותה שהרי הצבור זריזין הם ומשמרין אותה עכ"ל ומה שלא הביא כאן הנראה דאין מצוה כ"כ רק הידור מצוה כדי שיהי' הסולת נאה, ודין זה מבואר בש"ס דפסחים דל"ו ע"א דמקשה בש"ס על ר"ז אמר רבה ב"י א"ש דחטין של מנחות אין לותתין שמא יחמיצו כו' ומ"ש ממנחת העומר דתניא לותתין אותה ומשני צבור שאני ע"ש ברש"י. ולכאורה יש להקשות מאי מקשה מ"ש ממנחת העומר דלותתין הא מנחת העומר היא נקלה באש ונקלה באש אינו מחמיץ כמבואר בפסחים דל"ט ע"ב דמדינ' אינו מחמיץ אף על גב דמר זוטרא אמר התם דלא לימחי אינש קדרה בקמחא דאבישינא והיינו בחטים שנקלו שמא לא נקלו יפה ואתי לידי חימוץ וער"מ פ"ה מהתו"מ חילק בין קמח שנקלה דאין חוששין ומותר לבשלו ובין חטים ושעורי' דהיינו כרמל דחוששין שמא לא נקלה יפה מ"מ מאי מקשה על שמואל ומ"ש. דחילוק גדול יש דעומר נקלה באור ולא ס"ל לשמואל להא דמר זוטרא דניחוש שמא לא נקלה יפה ובפרט דהוא מצוה מה"ת שיהא קלוי בודאי מדקדקין שיהא נקלה יפה ואפשר דעדיפא מיני' משני דצבור זריזין הם וק"ל.

"אמר רבי יהודה בר סימון מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון, כיצד תמיד של שחר מכפר על עונות שנעשו בלילה תמיד של בין הערבים מכפר על עונות שנעשו ביום, מ"מ לא לן אדם בירושלים ובידו עון שנאמר (ישעיה א) צדק ילין בה". (מדרש תנחומא פ' פנחס. והובא נמי ברש"י בישעיהו פ' א פס' כא).

קרבן התמיד

סי' לה

בביאור אות א – כתב דהפייס הראשון של תרומ"ד נמי היה בלשכת הגזית אמנם כן היא שיטת הרמב"ם אך יש הסוברים שהפייס הראשון היה בבית המוקד וכפי שהובא בתוספות יום טוב (מסכת תמיד פרק א) שכתב שהפייס הראשון היה בחצי בית המוקד המקודש ואף על גב דשאר פייסות היו בלשכת הגזית כדמפרש ביומא [וכדמוכח ספ"ב דלקמן] התם היינו טעמא מפני שאותם כהנים שהיו בעזרה היו קרובים ללשכת הגזית. וכיון דלשכת הגזית מקריבתו [להתם] הוי מפייסי. אבל הכא כיון דהווי בבית המוקד שעדיין לא ירדו לעזרה ואיכא נמי בבית המוקד מקום מקודש הווי מפייסי התם ובעזרה א"א לפייס כו'. כ"כ המפרש.

ביאור אות ג – עיין בתוספתא בחגיגה [פרק ב] שם איתא; היו יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים באין לבית המדרש שבהר הבית נשאלה הלכה אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין במנין אם רבו המטמאין (או) [טימאן] רבו המטהרין טיהרו משם הלכה יוצא ורווחת בישראל משרבו תלמידי שמי והלל שלא שימשו כל צרכן הרבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות ומשם היו יושבין ובודקין כל מי שהו חכם ועניו ושפוי וירא חטא ופרק טוב ורוח הבריות נוחה הימנו עושין אותו דין בעירו משנעשה דין בעירו מעלין ומושיבין אותו בהר הבית ומשם מעלין ומושיבין אותו בחייל ומשם מעלין ומושיבין אותו ללשכת הגזית ושם יושבין ובודקין יחסי כהונה יחסי לויה כהן שנמצא בו פסול לובש שחורין ומתעטף שחורין יוצא והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושין שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן ומביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו אף על פי שאין המשמר שלו אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהן עבדתן כשירה.

וכן הוא לשון הרמב"ם (פרקו מביאת מקדש) ב"ד הגדול היו יושבין בלשכת הגזית, ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים ביוחסין ובמומין, כל כהן שנמצא פסול בייחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מן העזרה, וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים

ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים. מי שנמצא כשר בייחוסו ונמצא בו מום, יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו ואוכל שנאמר לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל.

שם-כתב דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד- ורש"י ביומא דף כה. דנפק"ל משום שנאמר "לעמוד לשרת" "העומדים שם לפני ה'". ובסנהדרין קא ב פירש דהוא הלכה למשה מסיני ולא מקרא. ובסוטה ד ב כתב דאין כבוד שמים בכך ואפילו מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב "עומדים ממעל לו". [הע' חברותא].

אך מלכי בי"ד מצינו בהם ישיבה, שנאמר "ויבא המלך דוד וישב לפני ה'— שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלימה. רש"י סוטה מ. י.

עוד בענין זה העירו התוס' דכהנים האוכלים קדשי קדשים בעזרה מותר להם לשבת בשעת אכילה כיון שהאכילה הוא צורך עבודה שעל ידי אכילת הכהנים מתכפרים הבעלים. אי נמי לפי שאכילת קדשים צריכה להיות כדרך שהמלכים אוכלים דהיינו בישיבה. תוד"ה אין.

ובמנחת חינוך (מצוה רנד) הביא דברי הרמב"ם (בפ"ז מהל' בחירה ה"ז הנ"ל) דמשמע מדבריו דאיסור ישיבה בעזרה הוי מחמת מורא מקדש והוי מה"ת, ולפי"ז תמה א"כ מ"ש דלגבי שלא יכנס במעות ובאבק שעל גבי רגליו וכדו' כל הר הבית אסור, ואילו לגבי ישיבה בעזרה דגם כן הוי מחמת מורא מקדש, לא נאסרה רק בעזרה. וכתב דר"ל דהכתוב מסרן לחכמים באופן המורא, שכל שמקודש יותר יהי המורא מלפניו ג"כ יותר.

ובס' דף על דף ציין שבילקוט תהלים (רמז תש"ו) על הפסוק אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבתני בבית ד' וגו' איתא: אמר ר' אבא בר כהנא מלכות שאל. וצ"ב היכן זה מרומז בקרא.

ואמר הגאון ר' יצחק ירוחם דיסקין ז"ל (הובא במרגלית הים סנהדרין דף קא ע"ב) דמדאמר "שבתני" בבית ד'. והלא אין ישיבה אלא למלכות בית דוד בלבד, הרי מכאן מוכח שביקש על מלכות.

וביותר יומתק הדבר על פי מה שכתב כאן בהגהות ר"א לנדא דההל"מ היתה דאין ישיבה אלא ל"מלכי יהודה", וכמו דאיתא לשון זה בסנהדרין (שם), שהרי כיון שנא' לא יסור שבט מיהודה הי' ידוע שמיהודה תהי' המלכות, ורק אחרי שנמשח דוד נאמרו אין ישיבה אלא ל"מלכי בית דוד". וזה היתה בקשת דוד, שאותה מלכות העתידה לצאת משבטו של יהודה, ממנו יהי', ושהוא יהי' מלך וישב בעזרה.

בביאור אות ד' – היו מפייסין בלשכה הפתוחה לקודש והעי' התוס' שם דכיון דבעינן פייס בקודש אמאי לא היו מפייסין בעזרה עצמה דקדיש טפי ואור"ת כיון דנוטל מצנפתו של אחד מהן גנאי היה לעמוד בלא מצנפת בעזרה והר"ר יצחק בר ברוך פי' משום דהוי קיימי כבכולייאר ואם היו מפייסים בעזרה היה אחוריהם אל היכל ה'.

סי' לו

ביאור אות א – אמר להם הממונה – עיין בתפא"י שם מנה חמשה מקומות שמצינו שהיה הממונה מצוה פעולה או עבודה והם: (א) אצל הפייסות [פ"א מ"ב, ופ"ג מ"א, ופ"ה מ"ב], משום דכל פייס אינו ראוי לעשות בלי ציווי מפורש מהממונה, שיראה שלא יהיה שם ערמה. (ב) וכ"כ בצאו וראו אם הגיע זמן שחיטה [פ"ג מ"ב], היה צריך ציווי הממונה שלא יטעו באור הלבנה (כיומא פ"ג מ"א). (ג) וכ"כ בהבאת טלה התמיד [פ"ג מ"ג], שלא יביאו מטלאים שאינן מבוקרין. (ד) וכ"כ בברכו ברכה א' (פ"ה מ"א) מדלא עלה השמש עדיין, והקדימו ג"כ אהבה רבה ליוצר אור (כברכות די"א ב') לכן אין ראוי לעשות כן בלי צויו. (ה) וכ"כ בהקטרת הקטורת (פ"ו מ"ג) מפני חשיבותא, שלא שנה בה אדם מעולם (כיומא כ"ו א').

עוד יש לציין דהממונה היה אדם שהיה מיוחד לעשות את מינוי הפייסות, וי"א שהיה זה הסגן. (עיין רש"י ותוס' במנחות. ותפא"י שם).

מקור ההלכה – וזה שיצא בפייס ראשון הוא שוחט תמיד של שחר – אמנם מפי' הרע, בנראה אחרת שכתב: מי זורק וכו' – כל העבודות הללו בפייס

אחד הן. שמי שיכלה בו החשבון כמו שפירשנו, זכה, והוא זורק את הדם למזבח אחר שקבל הדם במזרק שהזורק הוא המקבל. והסמוך לו שוחט. ואף על פי שהשחיטה קודמת לקבלת הדם מ"מ מפני שעבודת הזריקה גדולה מן השחיטה שהשחיטה כשרה בזר משא"כ בזריקה דמקבלה ואילך מצות כהונה, לפיכך זכה הראשון שהגיע לו הפייס בזריקה, והסמוך לו בשחיטה. והסמוך לשוחט מדשן את המזבח, והסמוך למדשן את המזבח מדשן את המנורה. וכן כולם.

והא דלא עשו גורל מי מקטיר – כ' הריטב"א ביומא דף כה. שמן הסתם הזורק הוא המקטיר, כדי שתעשה עבודת הדם והבשר בכהן אחד, או אפשר שכשלא היה כהן גדול מקטיר, ידוע היה בכל בית אב מי הוא המקטיר בכל יום, והראשון יותר נכון.

ביאור אות ב – כתב לבאר דאף דשחיטה כשרה בזר חביבה היתה וכדי שלא ליתי לאנצויי – אמנם הריטב"א כתב דהא דמפייסין על השוחט משום דאע"ג שהשחיטה כשרה בזר, מצותה בכהן לכתחילה כדאיתא התם בזבחים.

ועיין בתפארת ישראל בחומר בקודש (פ"א) שכ' דכאן מבואר בהדיא דלא הניחו הכהנים לזר לשחוט קרבנות ציבור אף על גב דשחיטה בזר כשרה דהא לא מצינו פייס לישראל וע"כ דלא הפיסו אלא לכהנים, והטעם בזה דכבר כתבו התוס' בקידושין (עו ב) דלכתחילה לא שחטו רק מיוחסין, ולדבריהם י"ל דהקפידו לא לתת לזר לשחוט, דישראל אין מורגלין להיות בקיאים ביחוסם, משא"כ הכהנים שהיו ב"ד יושבים תמיד ובודקים אחר יחוסן.

שם – שחיטה אינה טעונה קידוש – ומטעם זה עשה בן קטין רק יב' דדין לכיור ולא יג' עבור יג' הכהנים מפני שאותו ששחט לא היה צריך קידוש. וכ"כ בפסקי רי"ד (יומא דף לז עמוד א): תנא, כדי שיהו שנים עשר אחיו הכהנים מקדשין ידיהם ורגליהם בבת אחת. פי' כל הכהנים שזכו בפייס השני יקדשו בבת אחת, שלא יבואו לידי קטטה, שיאמר כל אחד אני

אקדום לקדש, ואף על פי שהיו י"ג כהנים, אותו שהיה שוחט לא היה צריך קידוש, שהשחיטה כשירה בזר ולא בעיא כהונה, הילכך לא בעיא קידוש.

אמנם מעניין לציין את שיטת רבנו חננאל ביומא לז שכתב דאף השוחט היה מקדש את ידיו ואף שהיה רק יב דדין לכיור בתחלה מקדש הוא, ואחריו מקדשי הי"ב כל אחד מדד אחד נמצאו י"ב מקדשין בבת אחת.

ביאור אות ד – מש"כ דקדם זריקה בסדר הפייס לדישון המזבח מתוך שתחילת העבודה היתה בתמיד וחביבה. לשון זה מרש"י ביומא ל. [ועיי"ש שמטעם זה היה פייס לדישון מזבח הפנימי אף שלא היה עבודה תמה כיון דחביבה]. ועיינ נמי בתפא"י דלא היה סדר הפייס כפי סדר עבודתן זה אחר זה, דבאמת סדר עבודתן כך היה, בתחלה מדשן מזבח הפנימי, ובאותו שעה שוחט התמיד, ואחר כך זורק הדם, ואחר כך מטיב ה' נרות, ואחר כך מקטיר קטורת, ואחר כך מטיב ב' נרות, ואחר כך מקטירין אברי התמיד, [כרמב"ם פ"ו מתמידין ולח"מ שם, דלא קיימא לן כאביי מסדר מערכה משמיה דאבא שאול, שלא כסדר שזכרנו (עי' יומא דל"ג), מיהו בטור א"ח סי' מ"ח פסק כאבא שאול], ואפילו הכי הפיסו על שחיטת התמיד וזריקת דמו והקרבת אברים קודם לשאר עבודת שקדמוס, מדזה היה עיקר עבודת היום, גם כפרתו מרובה [כיומא ל"ג א'].]

ביאור אות ו – כתב דלרשב"א לא הי' מטיב רק בין הערבים – ובתפא"י ציין לכ"מ (פ"ג מתמידין י"ב) שכתב שכן דעת רש"י והראב"ד ודעת רוב האחרונים.

ביאור אות יג – הסדר היה סלת חביתין ואח"כ יין – וכתב הרע"ב (תמיד פ"ד מ"ג) דאף על גב דסלת והיין שניהם צרכי התמיד מ"מ היו מפסיקין ביניהם בחביתין כדי להסמיך מנחה למנחה.

ביאור אות טו – בסופו כתב למדנו לטלה של תמיד שטעון ששה – ובתורה תמימה (ויקרא פרק א הערה עב) העיר דאמנם כל זה הוא בקרבנות צבור, אבל בקרבן יחיד מעריכין יותר או פחות כהנים כפי שירצו. ונראה הטעם

בזה, משום דביד הבעלים לכבוד לכל כהן שירצה וכמו תרומות ומעשרות, כנודע.

סי' לו

ביאור אות א – פרש"י שהממונה הוא הסגן – אמנם בתוספות ישנים מפרש, שהכונה למי שהוא ממונה על הדבר הזה. ובתוספות הרא"ש [בדף ט"ו ע"ב] מקשה לפירוש רש"י שהממונה הוא הסגן, שהרי איתא בירושלמי [יומא פרק ג' הלכה ח'] – חמישה דברים שהסגן משמש. ולא הביאו גם שהסגן אומר להם צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה. ולכן מפרש גם כמו התוספות ישנים.

ומצאתי במאירי שנמי הלך בשיטה זו שכתב שהממונה היה גביני כרוז שהוא היה ממונה על ענין זה.

ביאור אות ג – צאו וראו על החומה או על הגג – יש שרצה להביא רא"י שהר הבית הי' מקורה, מהא דתנן ביומא (כ"ח ע"א): א"ל הממונה צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה, אם הגיעה הרואה אומר ברקאי. וקשה למה הוצרכו לצאת ולראות (ופירש"י שעלו על החומה או על הגג), למה לא יכלו לראות ממקום שעמדו שם בהר הבית, ואין לומר משום שהיו צריכין לראות עד חברון, דהא רק מתיא בן שמואל סובר כן, ות"ק הרי חולק עליו, וא"כ מהר הבית שהי' גבוה בעצמו יכלו לראות את הזריחה. אלא ע"כ שהר הבית מקורה היה, והיו צריכין לצאת על הגג או החומה כדי לראות אם עלתה עמוד השחר.

עוד שם – כתב שחיטת התמיד בלילה בלילה פסול משום ביום זבחכם. כן הוא במפרש בתמיד ל. ומקורו ממגילה כ א ואף דבלאו הכי עבודה בלילה פסולה מקרא ד"ביום צוותו", שחיטה לאו עבודה היא, שהרי כשירה בזר. תוספות שם. אבל הרמב"ם בפרק ד' ממעשה הקרבנות הלכה א' כתב, אף לגבי שחיטה בלילה, דפסולה מקרא ד"ביום צוותו". וצריך עיון לדבריו מהגמרא הנ"ל. ויעויין באבן האזל, פרק א' מפסולי המוקדשין הלכה ל"ז.

והר"ח ביומא כט א כתב, דתמיד שנשחט בלילה פסול משום דכתיב "את הכבש האחד תעשה בבקר". (מתוך הע' חברותא).

בביאור אות ה- מש"כ בענין הטעות שטעו- עיין בזה בבית הבחירה למאירי יומא דף כח. שכתב: ולמה הוצרכו לכך כלומר שיאיר כל כך עד שיהא הצופה יכול לראות עד חברון שפעם אחת עלה אור הלבנה מצד המזרח ומעשה זה לא ביום הכפורים היה שהרי אין הלבנה עולה מן המזרח ואין הלבנה מתחלת לעלות סמוך ליום עד לאחר חצות החודש אלא בשאר הימי' היה וסמוך לסוף חודש היה ודימו ששקעה הלבנה והאיר פני מזרח ושחטו את התמיד ואחר שחיטתו הרגישו שעדיין לא עלה עמוד השחר ואור הלבנה היה והוציאוהו לבית השריפה ושחטו תמיד אחר ומאותה שעה ואילך הזקיקו לידע אם רואה מכחה של אורה עד חברון שאין אורה של לבנה משלטת העין בכך והיו עושין כן בכל השנה אף בזמן שאין הטעות מצויה בכך כגון יום הכפורים.

אמנם יש לציין לשיטת רש"י במסכת מנחות [דף ק א] שמבואר שלא הזכיר את חברון אלא ביום הכיפורים, וכן העתיקו התוספות שם. אבל הרש"ש תמה על זה וכתב שכל השנה הזכירו את חברון. ושינה את הגירסה ברש"י ותוספות. [ציינו בהע' חברותא].

עוד הערה יש- דהנה הרמב"ם (פ"א מתמידין ומוספין ה"ב) כתב וז"ל: ואימתי זמן שחיטתן [של תמידין], של בוקר, שוחטין אותו קודם שתעלה החמה משיאור פני כל מזרח. מצד שני בהלכות עבודת יום הכיפורים (פ"א ה"ח) כתב: ולא היו שוחטין עד שמכירין שעלה עמוד השחר בודאי שמא ישחטו בלילה. והקשה בחידושי הגרי"ז דהרמב"ם סותר עצמו, ובאבן האזל (בהלכות עבודת יום הכיפורים) כתב דטעם שלא היו שוחטים התמיד בעלות השחר, הוא משום דפעם אחת טעו, אולם ביום הכיפורים אי אפשר שיהיה הטעות זה על ידי הלבנה, לכן סובר הרמב"ם דמה דתנן שהיו שוחטים כשהאיר כל המזרח, זהו באמת בכל השנה, ומשום ימים שהיה בהן הלבנה ושייך הטעות תיקנו כן בכל התמידים, אבל ביום הכיפורים שטעות הלבנה לא שייך, וגם יש עבודה רבה מכל עבודת היום והכל בכהן גדול,

ולכן אין צריך להמתין עד שיאיר כל המזרח, ולכן כתב הרמב"ם רק עד שמכירים שעלה עמוד השחר בודאי. [ובחשוקי חמד כ' דדברי האבן האזל לכאורה צריכים ביאור, דהרמב"ם (בפירוש המשניות) כתב שאף ביום הכיפורים יכול לקרות טעות, שלמרות שלא שייך שיעלה מאור הלבנה, מ"מ יכול לקרות טעות אחר, ובעין זה כתב הברטנורא ובעין זה העיר באליה רבא (ריש סימן פט) על דברי המג"א].

סי' לח

מקור ההלכה – בביאור מהו לשכת הכלים הוא מקום בבית המקדש, שכל מי שנדב כלי למקדש היה זורקו לתוכו. אחת לשלושים יום, היו הגזברים פותחים את לשכת הכלים, וכל כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית, היו מניחים אותו לצרכי בדק הבית, ואת שאר הכלים שלא היו ראויים לבדק הבית, היו מוכרים, ואת תמורתם היו מניחים בלשכה שבה היו נמצאים כל קדשי בדק הבית. [שקלים ה'ו]. (יש מי שרצה לומר שהיו שני לשכת כלים אחד ששם מניחים את הכלים שמתנדבים, ואחד שמוצאים משם את הכלים).

ביאור אות ב – כתב המקובל רבי עמנואל חי ריקי בספרו הון עשיר (מסכת תמיד פרק ג) הואיל והאירו עינינו רז"ל בירושלמי (חגיגה פ"ג ה"ח כב א) שמנין זה הוא כנגד מנין האזכרות, אענה חלקי אף אני על פי דרכם, באמור כי עוד טעם אחר יש ליתן על מנין זה מלבד טעמם המקובל, והוא כי הכסף הלבן מורה חסד ורחמים שהוא שם הויה ב"ה, והזהב הוא שרש הדין השורה על שם אדנות יתברך ויתעלה שמו, ושניהם כאחד טובים לעולם והרי הם עולים כמנין אמן, ועם שני השמות עצמם הם צ"ג, ובכל יום תמיד אנו צריכים לזווג זה, ולכן מוציאים כנגדם בכל יום צ"ג כלי שרת לשרת בקדש, כי גם רומזים בהם לצ"ג אזכרות הנזכרים בירושלמי.

ביאור אות ג – ובתמיד דף לא: מבואר שהיה השולחן שהניחו עליו את הכלים עשוי מכסף [עי"ש בפ"י הרא"ש], ועיין בפירוש הראב"ד שהקשה למה לא עשאו לשולחן זה של זהב, ותירץ דבין זהב לכסף, ליכא חסרון של אין עניות במקום עשירות.

והגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בביאור ההלכה הלכות בית הבחירה (פ"ב הט"ו ד"ה ואחד של כסף) כתב דאולי יש לומר טעם אחר, דלעיל דף ל' ע"א מבואר שבין הצ"ג כלי שרת – היו גם כלים של זהב וגם כלים של כסף, ואם כן אין זה מן הראוי שהשולחן שמחזיק את הכלי שרת, יהי של זהב, ויהי יותר חשוב מן הכלי שרת עצמן, שהם של כסף, ומנצא והיה הטפל חשוב יותר מן העיקר. (צינו בס' דף על דף).

סי' לט

מקור ההלכה – בענין ביקור הטלה ממום – עיין בתורה תמימה (במדבר פרק כח הערה ד) שכ' דמה שאינו די ביום אחד הוא משום דיש מומים כאלה שאין נראין ונבדקין מהר, כמו תבלול עין וכדומה מהנחשבים בפ' אמור. ועיין בטורי אבן למגילה ל' ב' שכתב שענין הביקור הוא רק למצוה ולא לעכוב. ותמיהני על זה ממ"ש בסוכה מ"ב א' השוחט את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת וצריך להקריב תמיד אחר, ואם היה כשר בדיעבד הלא היה פטור בשבת וגם לא היה צריך אחר, או כפי הנראה מדבריו דרך אחרת לו בפ"י הגמ' הנ"ל, וצ"ע.

עוד נידונים בזה – הנה שיטת התוספות בסוכה [מב א] שהביקור מעכב בתמיד ואם הקריב בלי ביקור התמיד פסול, ובאור זרוע [הלכות פסח רטז רכת] דן בזה והוכיח שהביקור אינו מעכב ממה שמבואר בגמרא בסוף מרובה שכאשר צרו מלכי חשמונאי זה על זה היו מעלים מבחוץ תמידים בכל יום, ומשמע שלא היו מבוקרים ארבעה ימים ומכל מקום הם כשרים. ובגבורת ארי [תענית כט] כתב שאפילו אם נדחוק שאלו שהיו בחוץ ביקרו את התמידים ארבעה ימים קודם. אך בירושלמי מובא שעשו כך גם עם היונים בימי אנטיוכוס והם ודאי לא ביקרו את התמיד. ועי"ש באו"ז עוד שהוכי לכאן ולכאן.

דעת רש"י בפסחים [צו א] שצריך ביקור כל יום מהארבעה ימים. אך דעת הרמב"ם [פ"א מתמידים ומוספים ה"ט] שביקרו פעם אחת ביום הראשון ועוד פעם לפני השחיטה.

הטורי אבן [מגילה כט ב] הסתפק אם הביקור צריך להיות דוקא אחרי שהוקדש הקרבן, והוכיח הטורי אבן שהביקור יכול להיות גם לפני ההקדש שהרי מבואר בגמרא שפסח דורות לא צריך להקדישו מעשור לחודש ואם כן, מוכח שמועיל הביקור גם כשהוא חולין. וכן הוכיח החזו"א [פסחים קכד צו א] מראיות רבות. אך כתב שמכל מקום מותר להקדיש קרבן אחרי ביקור של יום אחד ואין בזה חשש איסור מקדיש בעל מום אף על פי שלא ביקר ארבעה ימים. עוד כתב החזו"א שכשיש מום עובר אפילו שעתיד לעבור אין זה נחשב ביקור, וצריך שיהיה כל ארבעת הימים בלי מום ואפילו מום עובר. (הערות אלו מתוך ס' חברותא).

ביאור אות ב – כתב דד' קודם חינוך המזבח מבקרין טלאים – ובספר עמק סוכות (סוכה מא) ע"ד הגמ' שם שאפשר שיבנה ביהמ"ק בטו ניסן ויקריבו העומר, והקשה דרך פלפול, דהא קיימא לן [מנחות מט א], שאין מחנכין את מזבח העולה אלא בתמיד של שחר, והרי בתוספות להלן מב א מבואר שקרבן התמיד טעון ביקור לודא שאינו בעל מום, ואפילו היה תם אם לא ביקרו אותו הרי הוא פסול, והרי מן הסתם כל זמן שלא נבנה בית המקדש לא היו מבקרין כבשים שיהיו ראויים לקרבן דמי יודע מתי יבנה, והרי קיימא לן שאין מקריבים שום קרבן קודם תמיד של שחר, ואם כן אף אם יבנה בחמישה עשר בניסן לא יוכלו להקריב עליו את קרבן העומר!?

ותירץ, דבנין בית המקדש לא יהיה מיד עם ביאת המשיח, אלא יהיה תלוי בזכויותינו ותפילותינו, ובאותו הזמן אחר שיבוא משיח צדקנו ודאי יבקרנו כבשים וימתינו בכל יום מתי יבנה. (מתוך הע' חברותא).

ביאור אות ג – בענין לשכת החותמות – הרע"ב (מסכת תמיד פרק ג) כתב שבשקלים מפורש שארבעה חותמות [פתק עם סימן] היו במקדש, וכתוב עליהם, עגל, זכר, גדי, חוטא. כשמביא חותם שכתוב בו עגל, בידוע שנתן מעות לנסכי פר. זכר, בידוע שנתן מעות לנסכי איל, שתרגום איל, דכרא. גדי, בידוע שנתן מעות לנסכי כבש. חוטא, בידוע שנתן מעות לנסכי מצורע.

וראה במשנה במסכת שקלים פרק ה שאם איתא: 'מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באין זה אצל זה ואחיה מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות ואם הותירו הותירו להקדש ואם פחתו היה משלם יוחנן מביתו שיד הקדש על העליונה.'

עוד שם – במתניתין דמדות אין מונה את לשכת בית המוקד ולשכת החותמות. אלא מונה תחתיהן לשכה שגנזו בה בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון, ולשכה שיוורדים בה לבית הטבילה. והיינו הך הן. דבלשכת החותמות גנזו את אבני המזבח. ולשכת בית המוקד היא זו שירדו לבית הטבילה. וקרויה כן על שם שמדורה שהיתה בה, להתחמם אחר הטבילה. מפרש. אבל הראב"ד כתב, דלאו היינו הך הן. אלא שבית המוקד היה חציו בחול וחציו בקודש. ובמסכת מדות מונה אף את לשכות בית המוקד שהיו בחול. והן השתיים שלא הזכרו הכא. וכל הארבע לשכות שנמנו כאן היו בחציו המקודש שבעזרה. ולא מני התם את לשכת בית המוקד ולשכת החותמות, משום שהיו סמוכות מבפנים לכותל העזרה הצפוני, ולא היו נראות למי שבא מבחוץ. (הע' לס' חברותא).

ביאור אות ה – מונין שנה לפי שנתן – דהיינו ששנה האמורה בגיל הקדשים, כגון מה שאמרה תורה להביא כבשים בני "שנה" [תוך שנתם], שנה זו היא מעת לעת, דהיינו מיום ומשעה שנולד, ועד אותו יום ואותה שעה בשנה הבאה, ולא הולכים לפי שנת עולם.

סי' מ'

ביאור אות ג – הנה אף בס' אור הישר (הלכות תמידין ומוספין פרק א) העיר זאת ע"ד הרמב"ם שכ': 'ואף על גב שהיו מבקרין אותו מתחילה לא היו שוחטין את התמיד עד שמבקרין אותו שניה קודם שחיטה לאור האבוקות'. הנה מלשון זה משמע שהביקור היה רק שתי פעמים אחת ארבעה ימים בשעת ההכנה להקרבה ושניה לאור האבוקות קודם שחיטה, אולם במשנה דתמיד דף ל' ע"ב תנן דגם בערב שקודם השחיטה מבקרין אותו, ומשם

נראה דהביקור לאור אבוקות היה פעם שלישית ועיין מש"כ בחידושי לערכין י"ג ע"א במשנה.

ביאור אות ד – כ"כ בפירוש המשנה לרמב"ם (מסכת תמיד פרק ג) דהטעם שמשקין אותו בכוס של זהב להראות עושר ויכולת אין עניות במקום עשירות. והרע"ב כתב: 'בכוס של זהב – אית דאמרי גוזמא קתני דלא של זהב היה¹⁷⁷, אלא של נחושת יפה כזהב. ואית דאמרי בכוס של זהב ממש, שאין עניות במקום עשירות'.

ובענין אין עניות במקום עשירות יש לעיין פעמים הרבה מצינו שאומרת הגמ' התורה חסה על ממונם של ישראל. (עיין מנחות פט ע"א)

וכתב בספר יום תרועה על ר"ה (כז ע"א) ד"ה מ"ש, דדבר זה לפזר או לצמצם תלוי בשיקול דעת חכמים לתת הפרש בין דבר לדבר, ולכן לפעמים אמרו התורה חסה וכו' ופעמים אמרו אין עניות במקום עשירות, וכ"כ בתפארת ישראל תמיד פ"ה אות כ"ז. ועי' עוד שם שקלים פ"ח אות ל"ד שכתב לחלק דדוקא בהפסד מועט אמרו אין עניות במקום עשירות, משא"כ בהפסד מרובה דאמרו התורה חסה על ממונם של ישראל וכן רצה לחלק בספר תשובה מאהבה סי' ד' אות י' ודחאו אח"כ.

ובשו"ת תשובה מאהבה (סי' ז') מביא תשובת הגאון הנודע ביהודה שכתב לחלק ולחדש. דלא אומרים אין עניות במקום עשירות אלא בכלי שרת דוקא. ובקלפי ביומא (ל"ט ע"א), דאמרי' התורה חסה משום דשל חול

¹⁷⁷ כן איתא בגמ' בתמיד כ"ט: השקו את התמיד בכוס של זהב אמר רבא: גוזמא. אמר רבי אמי: דברה תורה לשון הבאי, דברו נביאים לשון הבאי, דברו חכמים לשון הבאי, דברה תורה לשון הבאי: דכתיב ערים גדולות ובצורות בשמים בשמים ס"ד? אלא – גוזמא. דברו חכמים לשון הבאי: הא דאמרן תפוח והשקו את התמיד בכוס של זהב וכו'.

ובס' אגדות אליהו (לבעל שבט מוסר) על הירושלמי שקלים (סופ"ח) מביא ממהר"ש יפה "גוזמא" נוטריקין – "אגוז מאה", כלומר שעושה מאגוז אחד מאה אגוזים, שמרבה ומגזים דבריו.

ובשם ספר התשבי מביא שגוזמא הוא כן בלשון יון, והבאי הוא מלשון קוץ, כמו שתרגם עה"פ"ס קוץ שמיר (ישעי' ל"ב י"ג) "הובי", שכמו שהקוץ אינו נחשב לכלום, כן דברים אלו אינם נחשבים לכלום כלפי האמת, רק לשון גוזמא הוא אומר.

ובסמ"ג (לאוין רמ"ב) מביא מרבינו תם שלשון הבאי הוא לשון מקרא של לשון שטות, כמו שנאמר: מה הבמה אשר אתם "הבאים" שם (יחזקאל כ' כ"ט), ותרגם יונתן הבאים, משתטן ע"כ. ובקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ט' ע' ל"ט) העיר שלפנינו הגירסא בתרגום יונתן אחרת מלפנינו, כי לפנינו הגירסא שם: מאי במתא דאתון אָתָן לאשתתאה תמן, ולפי זה התרגום של "הבאים" הוא אָתָן, והתרגום מוסיף על על זה – לאשתתאה תמן.

בשו"ת רמ"ע מפאנו (סי' ע"ג) כתב "הבא"י" ר"ת ה'נה ב'רכו א'ת ה'", לומר שאין שום דבר ריק ח"ו בדברי חכמינו ז"ל, וכל דבריהם כגחלי אש וצריכין לימוד. (דף על דף שם).

היתה. והא דחטים של לחם הפנים (מנחות עו ע"ב) דאמרי' שם (פו ע"ב) דכתית למאור ולא למנחות דהתורה חסה אף דקדשי קדושת הגוף והול"ל אין עניות וכו' ה"ט משום דבמנחת יחיד אין להטיל עליו חוב שיהי' כתית משום דהתורה חסה. וכדי שלא לחלק בין מנחות יחיד למנחות צבור השוה כולם דא"צ כתית. ובר"ה (כז ע"א) דשל תענית לא הי' של זהב. היינו משום דהי' של כסף לא מקרי עניות רק במנורה (מנחות פ"ח ע"ב) כיון דכולה של זהב, אם נרותי יהיו של כסף הוי עניות עכ"ד.

וכתב בספר שו"ת חבלים בנעימים (ח"א סוגי' כ"א אות ב'): ולפ"ז צ"ל, דכוס זהב שהשקו את התמיד (תמיד כט ע"א) הי' כלי שרת, ואמרי' שם לאפוקי מדרבא דאמר השקו את התמיד בכוס של זהב, גוזמא קמ"ל, דבאמת הי' של זהב משום דאין עניות וכו'. וכן נראה ממ"ש בתמיד (פ"ג מ"ד) הוציאו כל הכלים ועי' רמב"ם פ"ז מתמידין ומוסיפין ה"א דכלי שרת היו וחשוב תיכף השקאת התמיד בכוס של זהב. (מתוך ס' דף על דף).

ביאור אות ה' – עוד בענין השקאת התמיד מים – במהר"ץ חיות (שבת מה) הביא שעל המשנה (תמיד פ"ג מ"ד) שהיו משקין את התמיד בכוס של זהב, פירש הרמב"ם בפיהמ"ש כדי שתהא נוחה להפשיט עורה, אבל בפירוש המשניות סוף ביצה מפרש שם המשנה שהיו משקין הבהמה לתועלת הריאה, שאם יש שם סרבא חלושה הרי זו מתנתקת לנופלת. והובא בש"ך הל' טריפות הריאה (סי' ל"ט ס"ק ל"ב). ועיין שם בפרי תואר (אות י"ז) שישקה אותה זמן ארוך, ואז הריאה שואבת המשקין ומתמלאת, ונמתחת עורה, והסירכות נכרתים. ובשמלה חדשה (אות מ') כתב דישקנה מים צוננים. שהסירכות מחמת חמימות הם באים ועל ידי פעולת ההיפוך, מים צוננים, הם נשמטים ונופלים. (דף על דף שם).

ובשו"ת 'משנה שכיר' חלק יו"ד (סי' מה) כתב אאזמ"ר הי"ד לתרין: "ונראה לי דבדיוק פירש שהרמב"ם בתמיד פירוש אחר ממה שפירש בביצה, דדעת הריב"ש בסימן קסג דהיו בודקין הריאה במקדש אף דהוי רק דרבנן וקיי"ל דאין שבות במקדש, וזהו בדברים שאמרו חכמים משום גזרה לא גזרו במקדש משום דזריזין הן, אבל במה שהוא משום חשש איסור אם

לחולין צריך להחמיר כל שכן במוקדשים כדי שלא יקריבו פסול לגבוה, שאין להקל בקרבן יותר מבחולין עיין שם. ובשואל ומשיב (מהדורא ד' ח"ב סוס"י קמ"ז) חידש דבקרבת כליל אין צריך לבדוק הריאה דאין גוזרין גזרות במקדש כדאיתא בזבחים [עט, ב], וכן מצאתי למהר"ש קלוגר בנדרי זריזין בקונטרס יוסף דעת סי' מט דהעלה ג"כ דלא בדקו הריאה במקדש, וכנראה דשני גאונים הללו לא ראו את דברי הריב"ש הנ"ל, (ועיין בפתיחה בדעת תורה סי' ל"ט [אות ד'] בזה), ונראה דגם דעת הרמב"ם כן כשיטת שני גדולי הדור הנ"ל דלא היה בדיקת הריאה במקדש ולא כדעת הריב"ש, ועל כן בכוונה שינה פירושו בתמיד מפירושו בביצה, דבביצה דמיירי בבהמת חולין דבודקין הריאה, פירש התועלת מפני הסירכות, ובתמיד דמיירי במקדש דלא הי' בדיקת הריאה פירש התועלת מפני העור". עכ"ל.

ובאמת שאף בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ל"ט) מביא להקשות שכאן פירש הרמב"ם שמשקין את התמיד בכוס של זהב, כדי שהעור יהי נוח להפשיט, ואילו בביצה פירש כנ"ל שמשקין את הבהמה כדי שישתמטו הסירכות.

ותירץ החתם סופר דפעולת ההשקאה פועלת שעל ידי המים נפרד בין הדבקים (א) העור מן הבשר, וכן ב) הסירכות מן הריאה. וכאן פי' מענינו, לפי שהכבשים של תמיד בני שנה נינהו, ולא שכוח בהו סירכות, על כן פירש כדי להפריד שלא ישאר מן הבשר של העור, דהרי הבשר כולו צריך להיות כליל, לכן השקוהו לפני כן. ולגבי יום טוב פירש להפריד את הסירכות, שאם יטריפו את הבהמה, נמצא ששחט על חנם, לכן מטעם זה ישקנה מקודם. וכ"כ בס' כתר המלך (הלכות טומאת אוכלין פרק יב).

סי' מא

נציין כאן את סיכומו הנפלא של הרמב"ם בזה – וכך כותב הרמב"ם (תמידין ומוספין פרק ו הלכה א): 'סדר עבודות התמידות בכל יום כך הוא, סמוך לעלות השחר יבוא הממונה שעל הפייסות ויקיש על העזרה ופותחין לו, ומבלשין את כל העזרה, ומעמידין עושי חביתין לעשות החביתין, וכל הכהנים ששם כבר טבלו קודם שיבוא הממונה ולבשו בגדי כהונה, ויבואו ויעמדו בלשכת הגזית, ויפיסו פייס ראשון ושני ויזכה כל אחד במלאכתו

כמו שביארנו, ומתחיל זה שזכה בתרומת הדשן ותורם על הסדר שאמרנו, ואחר כך מסדר מערכה גדולה, ואחר כך מסדר מערכה שנייה ואחר כך מעלה שני גזרי עצים ומניחן על מערכה גדולה להרבות האש, ואחר כך נכנסין ללשכת הכלים ומוציאין כל כלי השרת הצריכין להן כל היום, ומשקין את התמיד מים וזה שזכה בשחיטתו מושכו לבית המטבחים, והולכין אחריו הכהנים שזכו להעלות האיברים ושוהין שם עד שפותחין שער ההיכל הגדול, ובשעת פתיחת השער שוחטין את התמיד ואחר כך נכנסין להיכל שני כהנים, האחד שזכה בדישון המזבח הפנימי והשני שזכה בדישון המנורה.

סי' מב

ביאור אות א – כתב שהיו שולחנות ליד האונקליות שעליהם שמים הבהמה שלא תהא נגררת לארץ – כן מבואר נמי בתוספות מסכת יומא דף טז עמוד ב שכתבו: מן השלחנות לננסין ד' – תימה דתנן במסכת תמיד פרק אמר להם הממונה (דף ל:) בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסין וכו' עד שבהן תולין ומפשיטין על השולחנות של שיש שבין העמודים והכא משמע שיש ריוח ד' אמות ביניהן וי"ל הני אחריני נינהו הני דהתם עומדים בין העמודים שבהן תולין ומפשיטים והבהמה מונחת על השלחנות כדי שלא תהא נגררת על גבי קרקע והני דהכא היינו ח' שלחנות של שיש דאמר פ' לא היו כופתין (תמיד לא:) שהיו מדיחין עליהן הקרביים. ועיי"ש בתוס' עוד שיטה בזה.

סי' מג

בענין שלא היו כופתין הטלה – הכי סוגיא דגמ' התם בתוספת ביאור; שנינו במתניתין: לא היו כופתין את הטלה. והוינן בה: מאי טעמא לא כפתוהו בכל ארבע רגליו יחד? רב הונא ורב חסדא חד מינייהו אמר: משום שיש בזה בזיון קדשים, שנוהגים בהם מנהג חול. שכן הוא דרך מוכרי הטלאים להעמידם למכירה.

וחד אמר: משום דכל הכופת את הקרבן, הרי הוא מהלך בחוקי העמים, שכך דרכם לכפות את הזבח כשהם מקריבים אותו לפני עבודה זרה.

ומפרשינן: מאי בנייהו דהנך תרי טעמא? איכא בנייהו – היכא דכפתיה לתמיד בשיראי [בד מילת, שהוא יקר ומשובח]. אי נמי: היכא דכפתיה בחוטא דדהבא [חוט זהב]! דאי משום בזיון, הא לא שייכא בהני, ומותר לכופתו בהם. אבל טעמא דחוקות העמים איכא אף בהני. ואף בהם אסור לכופתו.

וברמב"ם (הלכות תמידין ומוספין פרק א ה"י) כתב: 'כמעשה תמיד של שחר כך מעשה תמיד של בין הערבים, והכל כמעשה העולה שכתבנו במעשה הקרבנות, ולא היו כופתין את הטלה שלא יחקו את המינין אלא אוחזין ידיו ורגליו בידיהן, וכך היתה עקידתו ראשו לדרום ופניו למערב. השגת הראב"ד. כמעשה תמיד וכו' עד שלא יחקו את המינין. א"א אני שמעתי שמא יצטער בכפייתו ויפרכס עד שיטיל מום באחד מאיבריו ובגמ' דתמיד מצאנו דפליגי רב הונא ורב חסדא חד אמר משום בזיון קדשים וחד אמר משום חקי המינין ואפשר שהטעם הראשון הוא בזיון קדשים אבל חקי המינין לא ידעתי מהו.

ותמה על טעמו של הראב"ד המהר"י קורקוס, "דכיון דכבר מבואר טעמא בגמרא, הדבר ברור שאין לנו לבדות טעם מדעתנו". עי"ש. (מתוך ס' חברותא).

והבאר שבע מסכת תמיד דף ל: כתב דהא דאין אנו נזהרין בזה האידנא מלכוף בשעת שחיטה ידים ורגלים יחד, משום דבזמן הזה אין דרך עובדי עבודה זרה להקפיד בכך. וכהאי גוונא כתב באור זרוע (מובא ברמ"א יו"ד סימן יב ס"ב) דהאידנא מותר לשחוט לתוך הגומא אפילו בשוק, אף על גב שאמרו בפ"ב דחולין (מא, ב) ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינים, משום דבזמן הזה אין דרך עובדי עבודה זרה להקפיד בכך. ועוד יש לומר משום דלא היה חק המינין אלא דוקא בקרבן. כן נ"ל.

סי' מג

ביאור אות ה – ראשו לדרום ופניו למערב היינו שמעקם את ראשו – יש לציין בזה דבר נחמד להלכה, דהנה הבית יוסף או"ח סימן צ"ד הביא דעת מהר"י אבוהב ז"ל דס"ל דהעומד בגופו לדרום או לצפון מהני הסבת פנים

למזרח לענין תפלה לצד ירושלים, ושכן כתב הסמ"ג בביאור כוונת הגמ' פרק לא יחפור כ"ה ע"ב דמצדד אצדודי, ולא כרש"י ז"ל שכתב שם להיפך שפניו למזרח לצפון או לדרום שיהא בכלל הרוצה ליעשיר יצפין וכו'. וכתב הבית יוסף שאף שרש"י פירש עכ"ז יש ללמוד מדבריו עכ"פ דצידוד מהני, ממילא ה"ה דהמתפלל לצד צפון או דרום דסגי שיצדד פניו כנגד א"י, עכ"ד. הנה דימה רבנו הבית יוסף ז"ל מה דמהני צידוד לענין סגולת העושר והחכמה, שמהני ג"כ לגבי דין תפלה נגד ירושלים. וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה י' קו' ז' ע' סב): אפשר לענ"ד להביא רא"י למהר"י אבוהב דצידוד מקום מהני ממוקם שדומה ממש לתפלה, והוא ממתני' דיומא פ"ג משנה ח' דפרו הי' עומד ראשו לדרום ופניו למערב, ומפורש בגמ' שם דף ל"ו דעיקם את ראשו לצד מערב, הרי משמע דצידוד ועיקום הראש מהני שיהא נקרא דעומד למערב, ודו"ק. (דף על דף ב"ב כה).

סי' מד

ביאור אות א – כתב ששוחטו על טבעת שניה שלא יסתירו כותלי הזבח – הקשה התוספות יום טוב: ומ"מ אני תמה שכיון דמזבח מאפיל לא יספיק הריחוק בטבעת שנייה שמן סדר לסדר כמו ד"א. כדתנן בסוף מדות מקום הטבעות כ"ד אמות והן ו' סדרים נמצא שעם הטבעת עצמו הוא ד"א זה מזה. ואף על פי שמרחיק מהמזבח י"ב אמות לא יספיק. לפי שבבקר ובערב צל כל דבר ארוך מאד. והתוס' רפ"ז דיומא (דף ס"ב) כתבו טעם אחר וז"ל נ"ל דמן הדין ה"ל לשחוט על טבעת ראשונה אלא לא רצו להקריבו כולי האי למזבח בלי הפסק גזרה שמא יטיל גללים. ע"כ. ומצאתי לבעל המאור שכתב ביומא ר"פ טרף בקלפי וז"ל שמעתי טעמו של דבר שהיה נשחט על טבעת שנייה ולא על טבעת ראשונה לפי שהיה נשחט נגד יום ותניא [עירובין נ"ו ע"א] מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית. ולא שקעה בקרן מערבית צפונית. וכשם שהחמה מופלגת בזריחתה ובשקיעתה [אפילו] בתקופת תמוז מן הקרנות של צפון העולם. כך היה התמיד מופלג בשחיטתו מן הקרנות של צפון המזבח. ע"כ. [והרא"ם בפ' פנחס כתב. וטעם הטבעת השניה. כתב הסמ"ג שלא יאפילו כותלי ההיכל והאולם. ע"כ. ולפ"ז טבעת השניה בטבעת של סדר ראשון שהוא אצל המזבח ומשוכה

לצד מזרח. אבל גם על זה תמיהתי דלעיל קיימת שלא יספיק הרחקה כזו כו'.

סיכום כל השיטות

הבאר שבע (תמיד דף לא:) הביא סיכום של השיטות אמאי שוחטין על טבעת שניה: ביוםא פרק ב' שעירי (סב, ב) מייתי הך ברייתא, ופירש רש"י וטעמא דטבעת שניה לא ידענא, ואני שמעתי כדי שתהא הראשונה מסייעתו להאחזו בה רגלי הבהמה שלא תהפך. והתוספות (ד"ה על טבעת) פירשו דמן הדין היה לו לשחוט על טבעת ראשונה, אלא לא רצו להקריבו כולי האי למזבח בלי הפסק גזירה שמא יטיל גללים. והמפרש כתב טעם אחר, דאם היה שוחט על טבעת ראשונה א"כ היה המזבח מעכב אור השמש לבא על ידו של שוחט, שהרי המזבח גבוה עשר אמות וטבעת ראשונה אינו רחוק מן המזבח אלא חמש אמות, לכן שחטו על טבעת שניה שהיא מתרחקת מן המזבח, כדי שיוכל לראות דרך עליו השמש, וכן כתב הסמ"ג (מצות עשה ק"צ). והר"ז הלוי ז"ל כתב בספר המאור (בריש פרק טרף בקלפי) וז"ל שמעתי טעמו של דבר שהיה נשחט על טבעת שניה ולא על טבעת ראשונה, לפי שהיה נשחט כנגד ליום, ותניא (עירובין נו, א) מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית ולא שקעה בקרן מערבית צפונית, וכשם שהחמה מופלגת בזריחתה ובשקיעתה [אפילו] בתקופת תמוז מן הקרנות של צפון העולם, כך היה התמיד מופלג בשחיטתו מן הקרנות של צפון המזבח ע"כ, וזה נ"ל ברור:

ועוד פירש רש"י (יוםא סב, ב ועיין רש"י כאן), על קרן מערבית צפונית, של מזבח, שהשמש באה מן המזרח, לפיכך מושכו השוחט לצד מערב להרחיקו מן כותל המזרח בכל יכולת, מפני שהכתלים גבוהים והחמה שחרית בשיפולו של רקיע וצל הכותל עומד כנגדה, וצפונית משום דקדשי קדשים שחיטתן על ירך המזבח צפונה, ושם היה בית המטבחים, והטבעות קבועות ברצפה לתת ראש הבהמה לתוכן, והן כ"ד כמנין המשמרות, ומקומן כ"ד אמות על כ"ד אמות קבועות בששה סדרין. על טבעת שניה,

לא בטבעת שאצל המזבח, אלא בשניה לה משוכה לצד צפון, ופני השוחט וצואר הבהמה באלכסון לצד מזרחית צפונית, שמשם השמש באה שחרית:

בענין כבשי התמיד ראיתי לציין חידוש נפלא שמצאתי דאיתא בזבחים פז. דכבשים של תמיד היו כל כך גבוהים שאוכלים על גבי ארזים, וכשהיו מרכיבין כבשי התמיד על הגמלים היו רגלי הכבשים נגררין בארץ.

סי' מה

ז"ל הרמב"ם (מעשה הקרבנות פרק ד הלכה ז): כל הזבחים אין שוחטין אותן לכתחלה אלא בסכין מכלי שרת, ואם שחט בכל דבר ששוחטין בו החולין אפילו בקרומית של קנה כשרין.

ובכסף משנה (מעשה הקרבנות פרק ד ה"ז) כתב: 'כל הזבחים אין שוחטין אותן לכתחלה אלא בסכין מכלי שרת. בס"פ דם חטאת (דף צ"ז:) ובס"פ התודה (דף פ"ב:) ומייתי לה מדכתיב ויקח את המאכלת והתם עולה הוה דכתיב ויעלהו לעולה תחת בנו. ומ"ש ואם שחט בכל דבר ששוחטין בו החולין אפילו בקרומית של קנה כשרים. אהא דתנן בר"פ כל הפסולים (דף ל"א:) שהשחיטה כשירה בטמאים פירש"י בטמא שרץ קאמר שאינו מטמא כלי דלאו אב הטומאה הוא או בטמא מת וכגון שבדק בקרומית של קנה ושחט בה אבל בסכין לא שהוא מטמא את הסכין והסכין מטמא את הבשר והם דברי הגמ' בריש חולין (דף ב':) והקשו התוספות דהא בעינן כלי ותירצו כגון דתיקנה לקרומית ועבדה כעין כלי. ורבינו סובר דלא בעי כלי אלא לכתחלה.'

וכן הלחם משנה שם כתב: 'אפילו בקרומית של קנה וכו'. התוס' ז"ל בפ"ק דחולין (דף ג') ובריש פרק איזהו מקומן בשם רבינו אפרים כתבו דלא בעינן כלי שרת בשחיטה¹⁷⁸ ומ"מ סכין בעינן שיהא כלי ואתי שפיר לפ"ז למה

¹⁷⁸ ועיין במנחת חינוך (סוף מ' צ"ה) שכתב להוכיח דלא בעינן שיהא כלי שרת מדאי' בגמ' זבחים פח: סכין שנפגם אין משחיזין את פגימתה. והטעם משום דאין עניות במקום עשירות. ומכאן יש להוכיח כהסוברים שהסכין הי' כלי שרת, שהרי מהאי טעמא אמרו בו שאין עניות במקום עשירות, ואין מתקנין אותו, ואם לא הי' כלי שרת, רק סכין של חול, לא היה שייך לומר בו אין עניות במקום עשירות בסכין דידי'.

לא אמרו במשנה ושחיטתן בכלי שרת בצפון כמו שאמרו גבי קבלה אלא ודאי לא בעינן כלי שרת אבל מ"מ כלי בעינן כדמוכח בסוף התודה ובסוף דם חטאת דדריש מדכתיב ויקח את המאכלת לשחוט את בנו דמשמע דבעינן כלי וברישי איזהו מקומן דחו התוס' ז"ל סברא זו וכתבו דבעינן שיהא הסכין כלי השרת והאריכו שם, ולרבינו ז"ל נראה שיש לו דעת שלישית דאפילו כלי לא בעי דהכי משמע לשון קרומית של קנה דאינו כלי והא דאמרי' בסוף התודה ובסוף פ' דם חטאת דבעינן כלי היינו לכתחלה¹⁷⁹. [ועיין בתפא"י זבחים פרק ה ע"ד המשנה: וקבול דמן בכלי שרת בצפון. שכתב: הא דלא כלל ותנא שחיטתן וקיבול דמן בכלי שרת בצפון, דהרי גם לשחיטה צריך סכין כלי שרת [כזבחים צ"ז ב' וכו' לפעד"נ מהכא מוכח דשחיטה בדיעבד כשרה בלי כלי שרת [כרמב"ם פ"ד ממעשה קרבנות ה"ז].

לסיכום נמצא דאיכא ג' שיטות בזה.

¹⁷⁹ להבנת הדברים עיין בתורה תמימה (בראשית פרק כב הערה יט) שסיכם זאת וכתב: דעת התוס' בזבחים מ"ז א' ובחולין ג' א' הוי הכונה דבעינן סכין מכלי שרת, וכנראה ס"ל דדייקין מדכתיב המאכלת בה"א הידיעה משמע המאכלת המיוחדת ומוקדשת לזה, ולדעת רבינו אפרים שם הוי הכונה דרק סכין בעינן, כלומר כלי סתם, לאפוקי קרומית של קנה, אבל כלי שרת בודאי לא בעינן, ומביא ראיה ממשנה זבחים שם קדשי קדשים שחיטתן בצפון, ולא קתני שחיטתן בכלי שרת כמו דנקט גבי קבלה וקבול דמן בכלי שרת, ש"מ דבשחיטה לא בעינן כלי שרת. ולי נראה דגם ע"פ הסברא לא בעי שחיטה כלי שרת כיון דקיי"ל שחיטה כשרה בזר ולא עבודה היא א"כ מהיכי תיתא שתהי צריכה כלי שרת. וע"ע ברמב"ם פ"ד ה"ז מקרבנות.

ועוד עיין בחידושי הגרי"ז (סוטה דף יד:) שציינו שבתוס' שאנץ שם הביא מחלוקת הראשונים אי סכין שחיטת קדשים צריך להיות כלי שרת, דשי' רש"י שם דסכין בעי דליהוי כ"ש, ושי' רבינו אפרים דאי"צ שיהי' הסכין כ"ש אלא אף סכין חולין ראוי לשחיטת קדשים, והוכיח כן מכמה דוכתי, והתוס' שאנץ כ' להוכיח כרש"י מסוגין דקאמר מידי דהוה אדם דאע"ג דקדשתיה סכין בצואר בהמה הדר מקדיש ליה בכ"ש וכו', מבואר דהסכין מקדש לדם, ואם שחיטה אי"צ כ"ש איך הסכין יקדש את הדם, הרי אם אין הסכין כ"ש לא היה מקדש לדם, וכ"כ התוס' בזבחים ר"פ איזהו מקומן, והרמב"ן בחולין ג' ע"א ע"ש בדבריהם שהאריכו בזה.

ואמר הגרי"ז ז"ל דלשיטת הראשונים דאי"צ שיהא הסכין כ"ש צ"ל דהביאור בסוגין הוא, דהא דהדם מתקדש בשחיטה הוא לא ע"י הסכין אלא ע"י עבודת השחיטה, ולכן אף ששחט בכלי חול דהדם מתקדש ע"י עבודת השחיטה, וכן צ"ל בדעת הרמב"ם פ"ד ממע"ה ק ה"ז דס"ל דלכתחילה בעי סכין כ"ש ובדיעבד כשר בכל דבר, וא"כ א"א לפרש דקידוש הדם נעשה ע"י הסכין שהרי אינו כ"ש, אע"כ דהקידוש נעשה ע"י עבודת השחיטה. וכן ראה במקדש דוד [סימן ג ס"ק א] שמבאר שאם אין צורך בכלי שרת אם כן גדר הקידוש של הדם הוא אינו כמו בכל מקום שהכלי שרת עצמו מקדש את הנכנס לתוכו, אלא כאן מה שהסכין מתקן את הדם להיות ראוי לעבודה זה מה שגורם שהדם יתקדש מעצמו, ולכן אפילו הוא חולין יכול לקדש הדם, וכמו בקרדום שמשפה בו עצים שאפילו הוא חולין מתקדשים העצים, וכמו שכתבו התוס' [זבחים לד א ד"ה שקדש].

לרבנו אפרים אי"צ כלי שרת, ואילו שיטת התוס' בזבחים מ"ז ע"א, מסקנתם דטעון כלי שרת, וכן דעת רש"י סוטה ו' ע"ב ושם י"ד ע"ב, ולדבריו שם משחו סכין של שחיטה בימי משה כשאר כלי שרת, וכן דעת רש"י מנחות ק"א ע"א ד"ה דמכלי שרת. ודעת הרמב"ם פ"ד ממעה"ק ה"ז דלכתחלה בעינן כלי שרת ודיעבד אפי' קרומית של קנה כשר, וכן דעת הרמב"ן חולין ג' ע"א, דכיון דהדר מקבל דם בכלי שרת ומקדשה שם, לכן אין כלי שרת בשחיטה מעכב בדיעבד.

סי' מו

ביאור אות א – אוזן למזרק – יש שהעירו דלכאורה תמוה, איך אפשר להוסיף אוזן למזרק, והרי נאמר בתבנית הבית והכלים [דברי הימים א כח] ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם והמזלגות והמזרקות הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, ולמדו מכך [לקמן לג א] שאסור להוסיף ולשנות צורתם, וראה תוס' להלן [סב א] שמעכב אפילו במזבח. ולדעת תוס' [ד"ה הואיל] יתכן שהכוונה לאוחז את המזרק על ידי כלי אחר שיש בו אוזן [אולם לא מצינו כלי קדש כזה, וכלי חול חוצץ כי אינו מינו], אך לדעת הריצב"א [ביומא נח א] שכלי שרת צריך לאוחזו בעצמו של כהן – וכמו שביארו הריצב"א והר"ן [בסוכה לז א] שבכלי שרת לא מועילה לקיחה על ידי דבר אחר – שבה הקושיא איך שייך להוסיף אוזן לכלי. ואמנם בביאור הגר"א [ליו"ד קמא ס"ק לה] נקט ש"הכל בכתב" אינו מעכב במידות הכלים, ורק מזבח מעכב משום שמידותיו הם ממידות הבנין. עיש"ה. (הע' חברותא זבחים כד).

ביאור אות ב – דן גבי שמאל מסייעתו – ראוי לציין את חידושו של הציץ אליעזר (חלק ח סימן ט) שכתב דהא דאמרינן דמסייע אין בו ממש נראה לי דגם בההיא דזבחים בד' י"ט ע"א גבי כהן שלקה באצבעו דכורך עליה גמי במקדש, דשאלה הגמ' ותיפוק ליה משום חציצה [בין ידו לעבודה], ותירצה, בשמאל. דפשוט הדבר דאפי' אם היתה שמאל מסייעת לימין שכשר בכה"ג כמבואר בתוספתא פ"ק דזבחים הלכה ה', דמ"מ ג"כ אין החציצה שבשמאל פוסלת, דהא הטעם שכשר כששמאל מסייעתו מבואר

בשבת שם בד' צ"ג ע"ב דהוא משום דאמרין מסייע אין בו ממש, וכן כותב הרמב"ם שם בפ"ה מביאת מקדש ה"ח דהטעם דכשר מפני שהמסייע אין משגיחין עליו, וא"כ מה"ט גופא נמי אין החציצה פוסלת בזה בהיות שבכלל כל הסיוע הזה אין בו ממש ואין משגיחין עליו, ופשוט.

וראה ברמב"ם (הלכות ביאת המקדש פרק ה) שכתב: 'ואין עבודה אלא בימין, ואם עבד בשמאל פסולה ואינו לוקה, רגלו אחת על הכלי ורגלו אחת על הרצפה [רגלו אחת על האבן ורגלו אחת על הרצפה] רואין כל שאילו ינטל הכלי או האבן יכול לעמוד על רגלו אחת עבודתו כשירה, ואם לאו עבודתו פסולה, קבל בימין ושמאל מסייעתו עבודתו כשירה, שהמסייע אין משגיחין עליו.'

וראה בשו"ת דברי יציב [חלק אורח חיים סימן ד] שציין לתפא"י בהקדמה לקדשים בתפארת פ"א אות כ"ב, שסיוע בשמאל כשר רק כשאפשר לו לעבוד בימין בלבד עיין שם.

ביאור אות ד – לגבי חציצה – ציין לדברי רש"י בזבחים כד. שם כתב רש"י: 'לא יהא דבר חוצץ בין כהן לכלי שרת – בקבלת הדם כדכתיב ולקח הכהן (ויקרא ד) שתהא לקיחה בעצמו של כהן.'

ויש לציין לגמ' בזבחים (דף כד) דהואיל וכלי שרת מקדשים ועזרה מקדשת מה מצינו בכלי שרת שלא יהא דבר חוצץ בין ידו לכלי התם נפקא לן מקרא אף עזרה לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה.

כתבו הראשונים שלא יהא דבר חוצץ בין ידו לסכין [כן איתא בפהמ"ש עירובין קג ב. וכ"כ (מדעת עצמו) בתפא"י זבחים רפ"ג, ועי"ש בהג' תפארת יעקב שתמה שכיון ששחיטה כשרה בחציצה בין רגלו לרצפה, אף בחציצה בין ידו לסכין תתכשר, ועוד שכיון שא"צ כ"ש ל"ש חציצה]. וכתבו אחרונים שאף על פי ששחיטה אינה עבודה, שכשרה בזר, כיון שלמדנו ששחיטה צריכה כלי מהאמור: ויקח את המאכלת, צריך שתהא לקיחה בלא חציצה, כדרך שמצינו בלקיחה של נטילת לולב, שחציצה פוסלת בה.

סי' מז

ביאור אות ג – מהו טני כתב ר' עובדיה מברטנורא (מסכת כלים פרק יב) וז"ל: טני – הוא כלי של מתכת מחזיק שלשה קבים. והוא מלשון ושמת בטנא. ובעלי בתים משתמשין בו שמניחין שם גרוטאות משברי כלי מתכות.

סי' נ

ביאור אות ב – כתב דצריך לקבל כל שיעור ההזייה בבת אחת – הנה דעת רש"י והתוס' במנחות [זו ב], שצריך לקבל בכלי שיעור כל הדם הצריך בקרבן למתן קבע ומתן ארבע. אולם הרמב"ם [מעשה הקרבנות, ד ח] כתב "וכל הזבחים שקיבל מדמם פחות מכדי הזייה, לא נתקדש הדם". וכתב המשנה למלך, שמסתימת לשונו שלא חילק בשיעור הדם הנצרך להזאותיו של כל זבח וזבח, משמע, שאין צריך אלא שיעור הזאה בלבד, ומקורו, שהרי בתיבת "וטבל" שמשמעותו שלא יספג, למדנו גם שצריך שיהיה בכלי שיעור הזייה שאם לא כן הרי הוא מספג, ואם כן, כאשר כתבה תורה "בדם" למדנו בזה, שדם זה הנדרש להיות עכשיו, צריך שיהיה בכלי משעת קבלה, ואם כן, אין לנו ללמוד אלא שצריך שיהיה בכלי שיעור הזייה בדומה למה שנדרש בשעת ההזאה, וההכרח לזה, שהרי לא שמענו בדרשת "בדם" אלא שדם זה של שעת הזייה יהיה בכלי משעת קבלה, ובשעת הזייה לא שמענו שצריך אלא שיעור שלא יספג, ואין צריך שיעור כל הזאותיו. (מתוך הע' חברותא). ועיי' בס' מקדש דוד (סי' ז' ס"ק ב') מש"כ בזה.

ביאור אות ג – אותו טעון צפון ואין השוחט עומד בצפון. וכתב ברבינו גרשום בגליון הגמ': אלא אותו הזבח והסכין, ואין השוחט צריך להיות עומד בצפון עכ"ל.

וכתב בספר מדת הקודש (סי' א' אות כ"א): בפשטות מבואר בדבריו דאף סכין השחיטה צריך להיות בצפון. והוא חידוש. ועיי' בכתבי הגרי"ז שם¹⁸⁰.

¹⁸⁰ שם כתב דנראה דהקרבן פשוט דבעי שיהא בצפון וכל שעומד ראשו ורובו סגי, ומ"מ הצואר בעי שיהיה בצפון משום דמקרא דאותו ילפינן דבעינן שיהיה מעשה השחיטה בצפון מלבד דבעינן שהבהמה תהא בצפון וממילא לא יועיל מה שתעמוד בצפון והצואר לא יהיה בצפון, וזהו שכתב דהזבח והסכין היינו דמעשה השחיטה צריך ג"כ שיהא בצפון.

ועיי' תוס' בזבחים מ"ז. בד"ה איזהו מקומן ובשטמ"ק (שם אות כ"ט) דכתבו דאין הסכין צריך להיות בצפון עיין שם.

עוד ראה בספר מרפסין איגרא (פר' ויקרא): שהקשה: לשם מה זקוקים אנו לדרשה מיוחדת כדי ללמוד שאין השוחט צריך לעמוד בצפון, והלא מן הכתוב (ויקרא א' ה') "ושחט את בן הבקר לפני ה'" למדנו כי השוחט רשאי לעמוד אף מחוץ לעזרה ולשחוט עם סכין ארוכה, וכלשון הגמרא (זבחים ל"ב ע"א): "בן הבקר לפני ה' – ולא השוחט לפני ה'". ואם השוחט רשאי לבצע את השחיטה אף אם הוא נמצא מחוץ לעזרה, קל וחומר שהוא רשאי לבצע את השחיטה מדרום העזרה?

וכתב שם ליישב, דהנה במסכת זבחים (שם) מובאת דעתו של שמעון התימני הסובר, שהשוחט אינו יכול לעמוד מחוץ לעזרה ולשחוט, אלא עליו לעמוד לפניו מן הבהמה הנשחטת, לפי שיטה זו זקוקים אנו לדרשה מיוחדת כדי ללמוד שאין השוחט צריך לעמוד בצפון, ובלבד שיעמוד בעזרה "לפני ה'".

עוד כתב ליישב, דהנה בעל המשך חכמה מקשה: מדוע ציווי התורה שהשחיטה תהיה בצפון נאמרה רק בפרשת הקרבנות הבאים מן הצאן, ולא נאמרה בפרשה הקודמת לה, בקרבנות הבאים מן הבקר?

ותירץ על פי המדרש (ויק"ר ב' י') שמבאר, שצפון מזכיר את עקידת יצחק אשר אפרו צפון לזכרון לפני ה' תמיד. ומשום כך ציוותה תורה על צפון רק בקרבן הבא מן הצאן, זכר לאילו של יצחק שבא תמורת יצחק, ולא ציוותה בן במפורש בבן בקר, אף שגם בן הבקר צריך להישחט בצפון (כפי שלומדת הגמרא בזבחים מ"ח ע"א), וזאת כדי שלא לעורר את זכרון חטא העגל שנעשה בבקר.

על פי דבריו מתבארת הסיבה שהוצרכה התורה ללמד שהשוחט אינו זקוק לעמוד בצפון, אף שנלמד כבר שיכול לעמוד מחוץ לעזרה, וזאת משום שהיה ניתן לטעות ולומר שרק בקרבנות הבאים מן הבקר ניתן לעמוד מחוץ

לעזרה כדי שלא להזכיר את חטא העגל, אולם בקרבנות הבאים מן הצאן חייב השוחט לעמוד בצפון כדי להזכיר את עקידת יצחק, ומשום כך זקוקים אנו ללמוד מפסוק נוסף שגם בצאן אין השוחט צריך לעמוד בצפון.

עוד כתב שם ליישב, די"ל דלולי הדרש שאין השוחט צריך לעמוד בצפון, ניתן היה להבין שאף כאשר שוחט מחוץ לעזרה, עליו להיות בצד צפון, במקביל לצפון המזבח.

עוד בענין זה ראה בספר ביכורי ארץ על התו"כ דנדבה (פרק ו' אות ז'): שכתב: ומבואר בזה, דלגבי שחיטה הרי דרק מעשה השחיטה צריכה להיות בצפון, אבל לגבי השוחט לא נאמר דינא דצפון, ואף על פי דגוף השחיטה כשלעצמה מיקרי עבודה בקרבן, אבל בכל זאת אינה חשובה כעבודה לגבי השוחט, דהרי שחיטה בזר כשירה ולכן ליכא בהשוחט דינא דצפון. משא"כ בקבלת הדם הרי חוץ מאשר איכא דינא דצפון לגבי עצם גוף מעשה הקבלה, הרי דגם לגבי המקבל נאמר דינא דבעינן שיעמוד בצפון.

ויש לעיין בזה, דהנה בשלמא אי נימא דבקבלת הדם הא דבעינן שמקבל הדם יעמוד בצפון, הרי זה משום דין בדין העבודה של קבלת הדם, שפיר יש לומר דהאי דינא ליתא לגבי שחיטה, ומשום דשחיטה בזר כשירה ואין שחיטה מיקרי עבודה לגבי השוחט, ולכן שפיר לא ילפינן דינא דשוחט מדינא דמקבל לגבי עמידת הגברא בצפון.

אבל אי נימא דהא בעינן דמקבל הדם יעמוד בצפון, הרי זה חידוש דין בפני עצמו, ואינו תלוי בחלות שם עבודה דחל על קבלת הדם, למה לא נילף שוחט ממקבל דאף השוחט צריך לעמוד בצפון.

ויותר צריך ביאור בזה, הרי כל עיקר דין קבלת הדם מה דבעינן שם צפון, הרי דילפינן לה מעולה, וכדאיתא בזבחים (מ"ח א) חטאת מנלן דבעיא צפון, דכתיב ושחט את החטאת במקום העולה אשכחן שחיטה קבלה מנא לן, דכתיב ולקח הכהן מדם החטאת מקבל עצמו מנא לן, אמר קרא ולקח לו יקח ע"כ, וכתב רש"י בד"ה ולקח לו יקח, סרסיהו למפרע ודרשהו את

עצמו יקח למקום הדם ע"כ, וא"כ למה לא נילף שחיטה מקבלה דאף השוחט צריך להיות עומד בצפון.

ונראה לומר דבאמת יש מקום לחלק בין שחיטה לקבלה לגבי דינא דצפון, דהנה הא דכתיב צפון בשחיטה, הרי עיקרו נאמר במקום המזבח, וכדכתיב על ירך המזבח צפונה, והיינו דבזה כתוב דלגבי מעשה השחיטה בעינן שהיא תהא על חלות מקום, ולכן ממעטינן לה בזבחים (כ"ו א) דבאור לא מהני ע"ש, ולגבי דין המקום נאמר דבעינן שהוא יהא בצפון. וכיון שכן שפיר יש לומר דדין דצפון נאמר רק לגבי מעשה השחיטה, דבעינן התם חלות שם של מקום, ולא לגבי השוחט דלא שייכא ביה האי דינא של מקום. אבל בקבלת הדם הרי הא דבעינן מעשה הקבלה בצפון, אין זה משום דלגבי קבלת הדם נאמר חפצא של מקום לגבי דין הקבלה, ובהאי מקום נאמר דינא דצפון, אלא כפשוטו בעינן מעשה קבלת הדם בצפון. וכיון שכן הרי דגם לגבי המקבל נאמר דינא דבעינן שהוא יעמוד בצפון, ולכן לא ילפינן שוחט ממקבל. ולפי"ז הרי אף אי נימא דדינא דצפון שנאמר בהמקבל הוי חלות דין בפני עצמו, ואינו דין בחלות שם עבודה דחל על קבלת הדם, הרי דג"כ יש מקום לומר דאין למילף שוחט מקבלה, ולכן ממעטינן מאותו אותו בצפון ואין שוחט בצפון.

מקור ההלכה – מברך מקודם הקבלה 'על מצות קבלת הדם' – בשו"ת יביע אומר (חלק ט – אורח חיים סימן כז) ציין שכתב השל"ה בהל' שבת, שבשבת מותר לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להשלים חובת מאה ברכות, ולכן פסק שם, שאם הביאו לו פירות באמצע הסעודה בשבת, יכול להניחם לאחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה. והביאו המג"א (סי' רטו סק"ו), ותמה עליו המג"א מהסוגיא דיומא (ע א) לענין הכהן הגדול ביוהכ"פ¹⁸¹, והרי גם ביוהכ"פ חסרים הרבה ממנין מאה ברכות, ואעפ"כ אסור לגרום ברכה שאינה צריכה.

¹⁸¹ ביאר המחצית השקל דתנן התם כהן גדול ביום הכפורים היה קורא בספר תורה פרשת אחרי מות, וגולל עד פרשת אמור וקורא שם פרשת היום, וליכא בזה משום טרחא כיון דאמור ואחרי סמוכים, ובכדי שמתרגם המתרגם יש זמן לגלול עד אמור, אבל בפרשת פנחס במוספי היום היה ג"כ צריך לקרות, והוא רחוק יותר מכדי שמתרגם המתרגם הפסוק ואיכא טרחא דציבורא, לכן קורא

ומציין שבש"ת בנין שלמה (סי' כ) כתב: שמעתי מאחי הגאון רבי בצלאל ז"ל ששמע מהגאון רבי יחזקאל סג"ל לנדא ראב"ד דוילנא, ליישב דברי השל"ה ע"פ מ"ש הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצות (בשרש יב), שכל העבודות שבמקדש, כגון יציקות ובלילות וכיו"ב, הכהן שעושה אחת מאלה חייב לברך עליה, וז"ל הרב מגילת אסתר, שכיון שכל אחת פעולה חלוקה מחבירתה היא, הכהן מברך על כל אחת ואחת. וע"ע בשו"ת עמודי אש (סי' ב אות מ). ע"ש]. וכ"כ בסדר העבודה שנדפס בספר עבודה תמה, שבעת שהכהן שוחט צריך לברך אקב"ו על השחיטה, ובעת קבלת הדם צריך לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לקבל את הדם, וכן בהולכה וכן בזריקה, וכן בהקטרת האימורים. ונמצא שהכהן הגדול שעליו מוטלת חובת היום של כל הקרבנות היה מברך ביוהכ"פ הרבה יותר ממאה ברכות, ולכן אמרו שאסור לו לגרום ברכה שאינה צריכה, כיון שלא היה צריך להשלים מנין מאה ברכות. ולפ"ז ניחא דברי השל"ה, וא"כ אין לחוש לסברת הרשב"ץ. עכת"ד.

סי' נא

דישון מזבח הפנימי קודם לדישון-המנורה, מפני שאין-מעבירין-על-המצות, וכשנכנס להיכל פוגע במזבח תחילה, קודם שיגיע למנורה. (יומא לג א וב ורש"י, ועי' תוי"ט תמיד רפ"ג).

ביאור אות ב- ציין למל"מ שהביא דברי התוס' ביומא דאי"צ לדישון מזבח הפנימי בגדי כהונה, ושם יליף המל"מ דה"ה שלדישון מזבח הפנימי אי"צ בגדי כהונה. ולפי"ז כתבו ליישב מה שמקשיין דבמתני' דתמיד (פ"ג מ"ט) אי' ואבן היתה לפני המנורה ובה ג' מעלות שעליה כהן עומד ומטיב את הנרות, ויל"ע הלא הטבת הנרות עבודה היא ולכך אסורה בזר וא"כ למה אינו נחשב אבן זו חציצה.

פרשת פנחס בעל פה, אף על גב דקי"ל [גיטין ס, ב] דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן בעל פה מכל מקום הותרה משום טרחא דציבורא, ועל זה פריך למה הותר לו לקרות בעל פה ונייתי ספר תורה אחריני שתהיה מגוללת מאתמול עד פרשת פנחס. ומשני אר"ל משום ברכה שא"צ דכשיביא ס"ת אחרת יצטרך לברך שנית ואסור לגרו' ברכה אחרת כשיכול לפטור בברכה א'

וכתב במקדש דוד (כ"א סוף סק"ד) וז"ל: בספרי מפקינן לה מקרא דבהעלותך את הנרות עשו מעלות למנורה ואפשר דגזיה"כ הוא דאינו חוצץ אך הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה שם לא הביא טעם הספרי וכתב הטעם שהיו לה מעלות מפני שהמנורה היתה גבוהה בקומת איש והנה לפמ"ש התוס' יומא (נ"ט ע"ב) דדישון מזבח הפנימי אינו טעון בגדי כהונה וכתב המל"מ בפ"ג מהל' תמידין הל' י"ב דלהתוס' אף דישון המנורה כן א"כ כיון דא"צ לקדושת בגדי כהונה ה"נ א"צ לקדושת רצפה דהא אמרינן בזבחים שם הטעם דלא יעמוד על האבן בשעת עבודה הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים מה כ"ש בעינן שלא יהא דבר חוצץ כו' וכתבו בתוס' שם דהאי כ"ש בגדי כהונה שמקדשין את האדם לעבודה וכן הרצפה מקדשת האדם לעבודה ומש"ה בעינן שלא תהא חציצה כמו בבגדי כהונה ע"ש א"כ י"ל כיון דלדישון המנורה א"צ בגדי כהונה שיקדשו את האדם ה"נ לא בעינן רצפה שתקדשו עכ"ל¹⁸².

ביאור אות ז – שם – כתב דמניחו בהיכל עד שעת הקטרת הקטורת – אמנם מניין לציין את שיטת הרשב"א (חלק א סימן עט) דס"ל דאינו מוציא עד הערב שכתב וז"ל: 'הילכך אינו מוציא ומשתחוה עד לערב שגומר כל מה שיש לעשות בשמן שבכוז בהטבת כל הנרות. ואף בטני כן לפי שצריך לדשן גם בערב מערכת הבוקר. ואינו מוציא הטני עד לערב שגומר דישון כל אותו היום כדי שלא יצטרך להכניס הטני פעם שניה לערב¹⁸³. וכשגומר

¹⁸² אמנם הרמב"ם והראב"ד בפירושיהם למשנה בתמיד כתבו שעומד עליה גם בעת ההדלקה, וראה בראב"ד [פ"ט מביא"מ ה"ז] שאין מדליקין את המנורה לכתחילה בזר, והביא הר"י קורקוס [שם] שהריטב"א ביומא [כד ב] כתב שההדלקה טעונה בגדי כהונה, ומוכח שחציצה כשרה אף שצריך בגדי כהונה.

עוד ראה רש"י ביומא [כד ב] שזר חייב מיתה על דישון המנורה, והמקדש דוד כתב שאף על פי שאין צריך בגדי כהונה לעבודה זו, [כמבואר במשנה למלך פ"ג מביא"מ ה"ב] מכל מקום נחשבת כעבודה המסורה לכהונה, כיון שאין זר יכול להכנס להיכל לעשותה.

¹⁸³ ובתפארת ישראל מסכת תמיד פרק ג כתב: דהא דלא הוציאו מיד נראה לי משום דדשן הקטורת ודישון המנורה שניהן נבלעין בדרך נס כשיניחום אצל מזבח החיצון, והרי דישון המנורה אי אפשר להוציאו עכשיו עדיין, מדהיטיב השתא רק ה' נרות, וב' נרות האחרונים לא ייטיב עד אחר הקטרת הקטורת, לכן היה ממתין גם כן מלהוציא דישון הקטורת עד אחר הטבת גם ב' נרות האחרונים, כדי להוציא ב' הדישונים יחד, ויבלעו שניהן בנס פעם א' יחד, דאסור להטריח קמי שמיא כביכול להרבות ניסים שלא לצורך, כהך מעשה דרבא (תענית כ"ד ב').

יוצא ומשתחוה. ותדע לך שאם כן מי שזכה בדישון מזבח הפנימי אחר שכבר את הכל לתוך הטני למה מניחו עוד שם ואינו מוציאו מיד? וכי ליכנס שנייה עם מי שזכה בדישון המנורה הוא צריך? אלא שלעולם שני אלו מקדמין לפנייהם. ובערב זה גומר דישון המזבח ומוציא הטני ויוצא ומשתחוה. וזה גומר דישון כל הנרות ומוציא הכוז ויוצא ומשתחוה.

בעניין דילפינן דישון מזבח הפנימי אם אינו עניין לחיצון – יש לציין דאף דשן מזבח הפנימי, אחר שהניחוהו אצל המזבח, במקום הנחת תרומת הדשן, כדינו¹¹², אסור בהנאה¹¹³, שנאמר: אל מקום הדשן¹¹⁴, אם אינו ענין למזבח החיצון, תנהו ענין למזבח הפנימי¹¹⁵, וכל הדשנים חשובים כמו דבר אחד, וכמו שתרומת הדשן אסורה בהנאה אחר שנעשית מצותה, אף זה כך¹¹⁶, או שנאמר: אל מקום טהור אל שפך הדשן¹¹⁷, שיהא מקומו

וע"ע במקדש דוד (קדשים סימן לב) שכתב: סדר דישון מזבח הפנימי אמרינן בתמיד (ל' ב) שמתחילה היה חופן ונותן לתוך הטני ואח"כ כיבד את השאר לתוכה. ויש לעיין למה היה עושה כן ואמאי לא היה מכבד כולה בב"א, ועל ההיא דבאחרונה כיבד את השאר לתוכה כתב הראב"ד ז"ל שם בשם המפרשים וז"ל: באחרונה כיבד את שאר הדשן בתוכו לאמצעיתו של מזבח ונטלו והניחו בתוך כלי ויצא עכ"ל, ומזה נראה דבר חדש שהיה דישון מזבח הפנימי כמו דישון מזבח החיצון, דמתחילה היה תרומת הדשן ואח"כ צובר שאר הדשן לאמצעיתו של מזבח שהוא התפוח ואח"כ גורפו בפסכת שהוא בכלי ומוציאו, כמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ב דתמידין הי"ג, ה"נ בדישון מזבח הפנימי שמתחילה היה חופן מן הדשן ואחר כך שאר הדשן היה צובר לאמצע המזבח ואח"כ נותנו לכלי ומוציא, ואפשר דילפינן לה מהדדי ואף בדישון מזבח הפנימי יש כעין תרומת הדשן, מיהו במזבח החיצון היתה תרומת הדשן בכלי וכאן היה חופן ביד, משום דזה דבתרומת הדשן היתה בכלי ולא ביד כתב רש"י ז"ל ביומא (כ"ד ע"א) לפי שאי אפשר להכניס ידו לגחלים ורתחות ע"ש, א"כ בדישון מזבח הפנימי שהאפר בשעת דישון כבר היה צונן היה עושה ביד.

וזה דאמרינן בתמיד (ל"ג א) דלאחר שכיבד האפר מן המזבח להטני היה מניחו ואח"כ היה נכנס עוד הפעם ונטל הטני ויצא, היינו שעושין אותה בב' חלוקות, הוא ג"כ כמו דישון מזבח החיצון שהיה שם ב' חלוקות כמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ב דתמידין הי"ד, דמתחילה היתה הורדת הדשן מעל גבי המזבח ואח"כ הוצאת הדשן ועיין במל"מ שם, ה"נ במזבח הפנימי היתה הורדת הדשן מע"ג המזבח והוצאתו לחוץ בב' חלוקות.

¹¹² . ע"ע דשון מזבח הפנימי.

¹¹³ . משנה מעילה יא ב לפי רגמ"ה שם וריצב"א בתוס' יומא נט ב, ועי' רש"י ותוס' מעילה שם שמפרשים בע"א; ירושלמי יומא פ"ב ה"ב; רמב"ם פסוהמ"ק פי"ט הי"ג.

¹¹⁴ . ויקרא א טז.

¹¹⁵ . מעילה יב א. וע"ע בית הדשן עמוד קפג.

¹¹⁶ . ריצב"א בתוס' שם.

¹¹⁷ . ויקרא ד יב.

טהור¹¹⁸, היינו נקי בלי הנאה¹¹⁹, או שלמדים בקל וחומר, אם מזבח החיצון אסור בהנאה, הפנימי לא כל שכן¹²⁰. (מתוך האנצקלופדיה התלמודית).

סי' נב

ביאור אות ב – ז"ל הרמב"ם (פ"א מהל' פסוה"מ הל' כ"ג) 'זהולכה שלא ברגל אינה הולכה לפיכך כהן גדול¹⁸⁴ שקיבל את הדם ועמד במקומו וזרקו למזבח נפסל הזבח'.

ובמשנה למלך שם הוכיח מדברי התוס' בחגיגה יא דפליגי על הרמב"ם, דכתבו התוס' דהולכה אינה עבודה חשובה דאפשר לבטלה. ובס' הערות הגרי"ש אלישיב שם כתב דאפשר לדחות הוכחתו, די"ל דכוונת התוס' דהולכה במציאות היא עבודה שאפשר לבטלה, דבלא ילפותא מקרא שייך במציאות לשחוט בראשו של מזבח ולכך לא דרשינן לקרא להולכה, אבל אפשר דמודו התוס' דאחר דדרשינן מהא דאפקה בלשון הולכה באמת יודו התוס' דהולכה הוה חלק מעבודות הקרבן ומעכב את הכפרה.

אמנם מביא עוד דרש"י בסוגיין פליג על הרמב"ם, דכתב בד"ה לא תפקיה, ואף על גב שהיא עבודה שאפשר לבטלה שאם רצה שוחט בצד המזבח וזורק היכא דלא בטלה עבודה היא וכו', ומבואר בדבריו דגם למסקנא אחר דילפינן מקרא דהולכה הוה חלק מעבודות הקרבן מ"מ אפשר לבטלה, ורק היכא דלא בטלה הוה בכלל עבודה שאפשר לפגל בה.

עוד כתב המשנה למלך דע שהנראה מדעת רבינו הוא שעכ"פ צריך הלוח ואפילו שוחט בצד המזבח אינו יכול לעמוד במקומו ולזרוק הדם אלא צריך להלך מעט ולזרוק כדי לקיים מצות הולכה ואם לא הוליד הדם ברגל אלא זרקו בלא הולכת רגל נפסל הזבח. ומיהו אין צורך שכל ההולכה ממקום הקבלה עד שעת הזריקה תהיה ברגל אלא אם קבל ונתנו לחבירו בהושטת יד וכן חבירו לחבירו כיון שיש קצת הלוח בין בתחלה בין בסוף סגי.

¹¹⁸ . ירושלמי יומא שם.

¹¹⁹ . קה"ע שם, עי"ש שפסוק זה הוא בפר כהן משיח ולמד מזה לדישון מזבח הפנימי.

¹²⁰ . ירושלמי שם, ועי' תוס' יומא שם. על האפר של מזבח הפנימי לפני הדישון, עי' לעיל.

¹⁸⁴ יש שהעירו דדברי הרמב"ם צ"ע, דלא נזכר בסוגיא שום הבדל בין כהן גדול לבין כהן הדיוט בקשר לזה, ומ"ט כתב הרמב"ם לדין זה דוקא בכהן גדול. (עיין אור הישר לגמ' זבחים שמה א) ומן ההכרח צריך לפרש שכוונת הרמב"ם במש"כ "כהן גדול" היינו - כהן "גבה - קומה", שאילו היה נמוך לא היה שייך במציאות שיעשה כך, ולא היתה כוונתו להבדיל כלל בין עבודת כהן הדיוט לבין עבודת כהן גדול ע"כ. אמנם ברמב"ם הוצאה חדשה (- פרנקל) ליתא לתיבת "גדול", והביאו מאחרונים דט"ס הוא. ועיין מש"כ לקמן ט"ו ע"א משו"ת ציץ אליעזר בזה.

ביאור אות ו- בענין הולכה דאפשר לבטלה-דבר נחמד בזה עיין בפנים יפות (ר"פ ויקרא ד"ה והקריבו) שביאר מ"ש לגבי עולה - בן בקר כתיב: ושחט את בן הבקר לפני ד', "והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם", וזרקו וגו', הרי שנזכר הולכה, ואילו לגבי צאן כתיב "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה וגו', וזרקו בני אהרן" וגו', ולא נזכר כלל הולכה.

ותירץ על פי המבואר כאן שהולכה היא עבודה שאפשר לבטלה, וא"כ לגבי צאן יש לומר שמן הסתם שחטו אותו ליד המזבח, כדי שלא יקרש הדם, וזרקוהו תיכף בלי הולכה, אבל לגבי בן הבקר - פר שהוא כבד, ואבריו הם משאוי י"ג כהנים (יומא ט"ז ע"ב), והרי צריך לעשות הפשט וניתוח ע"ג הננסיין והשולחנות שהיו מרוחקין מן המזבח (יומא ט"ז ע"ב), לכן דוקא אצל בן הבקר מוזכר בקרא הולכה - "והקריבו בני אהרן את הדם וגו'", שבן הבקר מן הסתם שחטוהו קרוב למקום ההפשט והניתוח מפני כובדו, ומשם עשו הולכה לזרוק הדם ע"ג המזבח, משא"כ בצאן שאינו כבד, שחטוהו אצל המזבח, ולא עשו הולכה.

עוד דינים בהולכת הדם - מכיון שהולכת הדם היא עבודה, צריכה בגדי-כהונה, ובערב פסח, שהיו דמים נשארים בעזרה, ובגדי כהונה שעבד בהם כשהם מלוכלכים בדם, העבודה פסולה, ולהרימם בשעת הולכה אי אפשר, מפני שהבגדים צריכים להיות כמידתם, לכן היו מוליכים את הדם על האצטבאות של בנין שהיו בעזרה²⁷.

הולכת הדם של קדשי קדשים אינה טעונה צפון, כדרך ששחיטתם טעונה צפון המזבח²⁸, ויש שכתבו שטעונה צפון, כיון שהולכה אינה יוצאת מדין קבלה²⁹.

²⁷ . פסחים סה ב ורש"י.

²⁸ . שמ"ק זבחים ד א אות ו, וכ"מ מתוס' שם ד"ה דהולכה.

²⁹ . הב"ח בהגהותיו שם ב.

סי' נג

ג' שיטות ישנן באופן היסוד בצדדי המזבח.

דעת רוב המפרשים כפי שמצוייר ברש"י בזבחים נג': שהיסוד היה בכל צפון ומערב, ובדרום וכן במזרח הי' היסוד מסתובב ונכנס לשם אמה אחת.

יש מפרשים (עיי' תפא"י מס' מדות ושלום רב) שהיסוד הי' בכל צפון ומערב, ובדרום הי' היסוד ממשיך אמה אחת הלאה במערב, ולא הי' מסתובב, וכן במזרח היה היסוד ממשיך הלאה בצד צפון ולא הי' מסתובב מזרחה.

דעה שלישית מצאנו ברע"ב (פ"ה מ"ד ע"ש במשניות בהגהות רבינו אליהו גריידיצר) שהיסוד הי' בכל צפון ומערב, וכן בכל הדרום חוץ מאמה אחרונה שליד המזרח, וכן בכל המזרח חוץ מאמה אחרונה שליד הדרום. ומ"ש "אוכל אמה אחת" היינו אמה של "רוחב" היסוד, לא של המשך אורך היסוד.

ויש לציין דבר נפלא דאיתא בזה"ק פרשת בראשית (הובא בילקוט ראובני פ' ויקרא) שמזבח העולה הי' היסוד שלו מהלך על פני כל המערב וכל הצפון, ובמזרח הלך רק חצי אמה וכן בדרום.

והטעם לזה שהרי במערב הי' כנגד בנימין אפרים ומנשה (- במכירת כבדגלי המדבר) שהם לא חטאו במכירת יוסף - צדיק יסוד עולם, לכן על פני כל המערב הי' יסוד בצפון הי' כנגד דן אשר ונפתלי בני השפחות שלא היו שונאים ליוסף, לכן הי' יסוד על פני כל הצפון במזרח הי' כנגד יהודה יששכר זבולון בני לאה שהם היו שונאי יוסף, לכן לא הי' שם יסוד, אולם מכיון שיהודה גרם להצלת יוסף שאמר מה בצע וגו', לכן הי' שם מקצת יסוד. וכן בדרום הי' כנגד ראובן שמעון וגד, ושמעון שנה את יוסף לכן לא הי' יסוד, אבל מכיון שראובן גם השתתף בהצלתו וגד הי' מבני השפחות לכן הי' גם כן מקצת יסוד¹.

¹ בחידושי הגרי"י סימן פד כתב: בנימין זאב יטרף וגו'. ובת"א בנימין בארעה תשרי שכינתא ובאחסנתה יתבני מקדשא. והביאור בזה דאיתא בזבחים קי"ח בג' מקומות שרתה שכינה על ישראל בשילה בנוב ובגבעון ובית עולמים ובכולם לא שרתה אלא בחלק בנימין שנאמר חופך עליו כל היום (עיי' שם דהא דשילה היה בחלק יוסף ע"י רצועה היה ע"י במש"כ כל הסוגיא). ואיתא שם נ"ג ב דמזבח בקרן דרומית לא היה לו יסוד, לפי שלא היתה בחלקו של טורף, ופירש"י טורף בנימין דכתב ביה זאב יטרף שנתנבא יעקב עליו בבקר יאכל עד באחסנתיה תיתבני מדבחה ואותה הקרן לא היתה בחלקו, וע"ז אמר "באחסנתיה יתבני מדבחה" (כגירסת רש"י בזבחים).

ובשינוי הלשון דכאן אמר בארעה וכאן באחסנתיה, נראה דחלוקין הן בעצם דינם, דבמזבח בעצם דין מזבח נאמר דין דצריך שיהיה בחלקו של טורף, וכדחזינן דבקרן מזרחית דרומית שלא היה בחלקו לא היה יסוד למזבח, וע"כ משום דמדיני המזבח הוא שיהיה בחלק של בנימין, משא"כ בקדשי הקדשים אין כלל דין בבית קה"ק שיהיה בחלקו, ורק דזכות בנימין שהוא שקה"ק יהא בחלקו, אבל אין על זה כל דינים, לפ"ז זהו שאמר "תשרי שכינתא" דהיינו בית קה"ק אמר רק "בארעה" דאין זה מדין חלוקתו בארץ ורק משום דהמציאות הוא שבנימין שם וזכותו לכך ממילא יהא קה"ק שם, אבל כשאמר "יתבני מדבחה" דהיינו המזבח דבזה מדין המזבח שיהא בחלק בנימין והיינו בחלקו שמדין ירושת וחלוקת הארץ ולכן הוא דאמר "באחסנתיה"

ביאור אות ב- בענין דעולה תחלת מתן דמה כנגד היסוד- הנה עיין בתוס' (ד"ה תן) שהאריכו בדבר שלכל הקרבנות הי' שפיכת שיריים ליסוד.

ועיין בשפת אמת (לעיל ל"ז ע"א) שרוצה לדייק בדעת הרמב"ם שבכור מעשר ופסח לא בעי שפיכת שיריים כנגד היסוד. [א"ה וכן מבואר בראב"ד במס' תמיד פ"ד וע"ע במש"כ הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקובץ נהוראי (תש"מ ע' סח)].

וחידוש גדול הוא דעת ר' אפרים (בראב"ד במשניות מס' תמיד) הובא במלאכת שלמה לקמן על המשנה "העולה קודש קדשים", שסובר שאין שפיכת דמים ליסוד רק בחטאת בלבד ולא בשאר קרבנות. (מתוך ס' דף על דף זבחים נא).

סי' נד

עוד בדיני זריקת הדם

הזריקה היא כנגד היסוד, היינו שיסוד המזבח יהיה תחת מקום מתנת הדם, שנאמר אל יסוד מזבח העלה¹⁵¹, לימד על עולה שטעונה יסוד¹⁵². ויש למדים מקל וחומר, ומה שיריים של חטאת שאינם מכפרים טעונים יסוד, תחילת דמה של [טור תלב] עולה שמכפרת אינו דין שטעונה יסוד¹⁵⁵. והזריקה היא על גב היסוד, היינו על הקיר הזקוף שלמעלה מן היסוד, ולא על זקיפת היסוד עצמו, היינו בעליית האמה שמן הקרקע עד כניסת היסוד, ולמדים זה מקל וחומר, ומה שיריים של חטאת שאינם מכפרים טעונים גג יסוד תחילת דם של עולה, אינו דין שטעונה גג יסוד¹⁵⁷. ואינו זורק על גג היסוד ממש, היינו על כניסת האמה של היסוד, אלא על הקיר הזקוף למעלה ממנו, שנאמר ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר¹⁵⁸, על המזבח ולא על קרקעו של מזבח¹⁵⁹, היינו לא על היסוד עצמו אלא במה שזוקף ועולה מן היסוד¹⁶⁰.

ניטלה קרנו של מזבח זורק, זריקתו פסולה, שנאמר המזבח סביב, בזמן שהוא סביב¹⁶¹, ואף על פי שעולה אינה טעונה קרנות, פסולה אם ניטלה קרנו¹⁶².

קרקע העזרה, אפילו להסוברים שכשרה להקטרה¹⁶³, מודים שפסולה לזריקה, שאין זריקת דם אלא על המזבח¹⁶⁴. [מתוך האנציקלופדיה תלמודית ערך זריקה].

¹⁵¹. ויקרא ד ז.

¹⁵². זבחים נז א, וכן פירשו בתוס' נא ב ד"ה תן מה שאמרו שם אל יסוד מזבח העולה תן יסוד למזבח של עולה, וכ"כ בשמ"ק נב א אות ד בשם ריב"א, וכן פי' הראב"ד לתו"כ דיבורא דחובה פרק ג, עי"ש בארוכה. ועי' רש"י יומא טו ב ד"ה עולה שגם הוא פי' שם כן.
¹⁵⁵. רש"י נא א בפירוש הק"ו של ר' ישמעאל ור' עקיבא שם, ועי' רש"י נג ב ד"ה עולה וגז א ד"ה ועולה.

¹⁵⁷. זבחים נב א ורש"י, וק"ו זה לגג יסוד הוא גם לתוס' שם נא ב וראב"ד לתו"כ שם.

¹⁵⁸. ויקרא יז יא.

¹⁵⁹. תו"כ אחרי פרשה ח לגי' הראב"ד ורבנו הלל שם.

¹⁶⁰. ראב"ד שם בפ"ב; רבנו הלל שם. ועי' תוס' זבחים נב א ד"ה גג שכ' שקיר הזקוף למעלה מהיסוד עדיף משום דבעינן שתי מתנות שהן ארבע, וצ"ב הלשון עדיף.

¹⁶¹. תו"כ דיבורא דנדבה פרשה ד.

¹⁶². קרבן אהרן שם, ועי"ש שניטלה לאו דוקא אלא אפילו נפגמה. על קדשים שחוטים שנפסלו כשנפגם המזבח, מפני שאינו ראוי לזרוק עליו, אפילו כשתוקן המזבח בו ביום. ע"ע דחוי כרך ז עמ' רנא. על עיקר פסול הפגימה במזבח ושעורה, ע"ע מזבח.

¹⁶³. עי' זבחים ס א לר' יהודה, וע"ע הקטרה (א) כרך י עמ' תעג.

סדר הטבת ודישון המנורה

סי' נו

ביאור אות ב- כתב דהדלקת נרות דוחה שבת ואף טומאה מקרא דלהעלות נר תמיד ומביא את התורה והמצוה שיליף לה מתלתא קראי.

וראוי לציין לדבריו של רבי אריה ליבוש סגל נאטאנזאהן [אביו של בעל השואל ומשיב] שיליף לה דדוחה שבת וטומאה באופן מחודש ובתחילה הביא דבר הרמב"ם: דישון המנורה והטבת הנרות בבקר ובין הערבים מצות עשה וכו' והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה וכו' שנאמר להעלות נר תמיד. הנה בפסחים דף ס"ו יליף דתמיד דוחה שבת מדכתיב עולת שבת בשבתו על עולת התמיד משמע דמהא דנקרא תמיד אין ראייה דדחי שבת כיון דקרב בכל יום הוי שפיר תמיד ואם כן איך מוכיח מנר תמיד ועוד דתינח שבת מנ"ל דדחו טומאה וי"ל דגמרינן גזירה שוה דתמיד תמיד מקרבן שבת דדחי שבת וה"ה להדלקת הנרות וכן דדחי טומאה ילפינן מתמיד בגז"ש ורבינו קיצר כדרכו ועיי"ש בתוס' ד"ה במועדו. ושוב ראייתי בתורת כהנים פרשת אמור דדריש תמיד דאף בשבת תמיד אף בטומאה אולי הכוונה לגזירה שוה כמו שכתבתי.²

ומה שכתב דדוחה טומאה ראוי לציין לקושיית הפרי חדש בהל' חנוכה [סימן תרע] שם ציין לקושיית הרא"ם [בהגהותיו לסמ"ג הלכות חנוכה כו, ב אות ז] שהק' ואם תאמר איך הדליקו המנורה באותן ימים שעדיין היו טמאי מת, הרי טמאו את השמן בהדלקתן, ומה הפרש יש בין השמן של אותו הפך שנמצא מונח בחותמו של כהן גדול, ובין שאר השמנים הטמאים. יש לומר, שהדליקו אותם על ידי עץ ארוך, שפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה, וכי האי גוונא תירצו בריש חולין [ג, א]. ואם תאמר מכל מקום קשיא, היאך הדליקו במנורה שהיתה טמאה. יש לומר, שעשו מנורה של עץ, כדתינא בפרק כל הצלמים [עבודה זרה מג, א] לא יעשה אדם מנורה תבנית מנורה, אבל עושה הוא של ה' ושל ו' ושל ח', אבל של שבעה לא יעשה ואפילו של שאר מיני מתכות. רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי עכ"ל.

והקשה הפר"ח- אך תימא דעיקר קושית הרא"ם ליתא, דשאר השמנים נטמאו בטומאת זכות או בטומאת עכו"ם וכדכתיבנא לעיל, והני טומאות לא הותרו בצבור. אבל טומאת מת דחוייה היא בצבור לגבי הדלקת נרות, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות תמידין ומוספין [הלכה י'] "והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע לו זמן, שנאמר להעלות נר תמיד".

וראה נמי בשו"ת אור לציון חלק ד (הערות לפרק מא) שכתב: 'צריך ביאור בדברי הגמ' והרמב"ם, במה שלא מצאו שמן טהור אלא פך אחד, דמה בכך, הרי טומאה הותרה בצבור, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין שם הלכה י', שהדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להן זמן, ואם כך אמרו בטומאה דאורייתא כל שכן בטומאת עכו"ם שאינה אלא מדרבנן, וכדאיתא בשבת דף י"ז ע"ב, שגזרו עליהם להיות כזבים, שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו, וירגילו לעבירה, ע"ש, וראה גם בתוס' שם דף כ"א ע"ב ד"ה שהיה

¹⁶⁴ זבחים שם ורש"י ד"ה מודה. ועי' ראב"ד לתו"כ שם בפ"א א שפי' כן הדרש ולא על קרקעו, עי' לעיל.

² ועי' קרית ספר תמידין ומוספין פ"ג שכ' שהלימוד לשבת וטומאה הוא מקרבנות צבור שנאמר בהם עולת תמיד.

ובמהרש"א שם, ע"ש. (וראה עוד בפר"ח בסימן תר"ע שם). וא"כ יכלו להדליק גם בשמן טמא, ולא הוצרכו לנס.

ואין לומר שאף שטומאה הותרה בציבור אין זה אלא טומאת מת, אבל טומאת זב לא הותרה בציבור, וכמ"ש הרמב"ם בפרק ד' מהלכות ביאת מקדש הלכה י"ב, (וראה גם בפר"ח שם ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה אות א'), שיש לומר שכיון שטומאת עכו"ם אינה אסורה אלא מדרבנן, אף שהיא משום שעשאו כזבים, מסתבר שלא עשאוה יותר מטומאת מת דאורייתא שהותרה בציבור, וא"כ גם טומאת עכו"ם הותרה בציבור, והדרא קושיין לדוכתין מדוע היה צריך להעשות נס, הרי יכלו להדליק בשמן זה אף שנטמא בטומאת עכו"ם.

ויש לומר שאף שיכלו להדליק בשמן טמא, רצה הקדוש ברוך הוא להראות חיבתו אליהם, ועשה להם נס כדי שיוכלו להדליק בשמן טהור ללא חשש, וכמו שכבר כתבו כן גם בפנ"י ובחתם סופר בשבת שם.

עוד יש לציין לקושייתו של המקדש דוד קדשים (סימן כא) דיל"ע אמאי צריך קרא להדלקת הנרות דדוחין שבת וטומאה דמ"ש משאר ק"צ, י"ל משום שהדלקה לאו עבודה היא כדאמרינן ביומא (כ"ד ע"ב), ולענין דחיית שבת וטומאה בעינן שתהא עליה שם עבודה, כדאמרינן במנחות (כ"א ע"א) לענין מליחה תקריב אפילו בשבת תקריב בטומאה, וכתב רש"י ז"ל תקריב בשבת ובטומאה אם ק"צ הוא, ואשמועינן דמליחתן עבודה היא ודחי שבת וטומאה כשאר עבודות עכ"ל, [וכן י"ל בשעיר המשתלח דאצטריך קרא ביומא (ס"ו ב) עתי אפילו בשבת עתי אפילו בטומאה, משום שהשילוח אינה עבודה שהרי כשרה בזר אלא מצוה בעלמא], ועוד דבמנחות (ע"ב ע"ב) מצרכינן קרא לכל קרבן וקרבן דדחי שבת וטומאה, והתוס' פסחים (ע' ע"ב) ד"ה הא הקשו למה אצטריך קרא דחגיגה אינה דוחה שבת מהיכא תיתי דתדחה הא מצרכינן קרא לכל קרבן וקרבן, ותי' דחגיגה היא בכלל קרבנות של מועדות ע"ש, א"כ אצטריך שפיר קרא להדלקת המנורה דדוחה שבת וטומאה.

אך זה קשה כיון דזה דהדלקת המנורה דוחה שבת הוא משום דהוי כקרבן הקבוע לו זמן וכמ"ש הרמב"ם ז"ל, אמאי דחי, הא בערב שבת יכול להדליק הנרות מבעוד יום, ובשבת יכול להדליק משחשכה הערת החזו"א: וכי זותר הא דכתיב בקרא בין הערביים ועיקר מצותה בין הערביים ואי לא אדליק עד הלילה ביטל מ"ע אלא שעדיין לא עברה מצותה וחייב להדליקה כל הלילה וכה"ג היכא דאפשר בחול לא דחי שבת אפילו קרבן ציבור. עי"ש מה שיישב. [וע"ע בדברי הגר"ח שהובא לקמן שאף בזה איכא יישוב לדבריו].

שם - כתב דעריכת הנרות לדעת הרמב"ם היא הטבתן - הנה הכי איתא ברמב"ם [תמידין ומוספין ג י]: דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר "יערוך אותו אהרן ובניו" ... וכמה שמן הוא נותן לכל נר חצי לוג, שנאמר "מערב עד בוקר" תן לו כמידה שיהא דולק מערב עד בוקר ... מה הוא דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר, ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר במידה שהוא חצי לוג, וזה שהסיר משליכו במקום הדשן אצל המזבח עם דישון המזבח הפנימי והחיצון, ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם, ונר שמצאו שלא כבה מתקנו.

וכתב שם ה"כסף משנה" על מה שכתב הרמב"ם "והדלקת הנרות היא הטבתם": דעת רבינו, שגם בבוקר מדליק הנרות, דכי כתיב "בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות" פירוש "בהטיבו" בהדליקו, והאחרונים חולקים עליו ואומרים, שאין הדלקת הנרות אלא בין הערבים, ופירוש "בהטיבו" אינו הדלקה אלא תיקון הפתילות, וכל זה תמצא באורך בתשובת הרשב"א סימן שט

ועט, ומדברי רש"י בפירוש התורה, נראה, שדעתו כדעת האחרונים, וכן נראה שהוא דעת הראב"ד... וכן דעת אונקלוס;

והמפרשים הק' על הרמב"ם, איך יתכן לומר שהטבה והדלקה היינו הך הם, והרי הדלקה כשרה בזר, והטבה אינה אלא בכהנים. ובהכרח דשני עניינים שונים הם. ויעויין בחידושי רבינו חיים הלוי שם, ביישוב דברי הרמב"ם בזה³.

ויש שרצו לבאר דעתו של הרמב"ם דהנה ידועה מחלוקת גדולי האחרונים אם ראה הרמב"ם את ספר הזוהר או לאו (עייין בשדי - חמד בכללי הפוסקים סימן ה' אות כ"ב) אמנם מצינו כמה וכמה הלכות שפסק הרמב"ם בספרו ושאינן להם שום מקור אלא בספר הזוהר בלבד, וזה אחד מהם.

וזו לשון הזוהר הקדוש: פקודא דא לסדרא וכו' ועל דא אתיהיב רשו לכהנא בלחודוי לסדרא בוצינין ולאדלקא להון בכל יומא תרין זמנין לקבל נהירו דיחודא תרין זמנין, קרבנא תרין זמנין (רעיא מהימנא אמור פ"ח ב) ועייין עוד בפרשת חקת קפ"ג.

הנה מבואר כאן שהמצוה היא להדליק הנרות פעמיים ביום, והרמב"ם הוא היחיד מכל הראשונים שפסק כן כמבואר בספר הזוהר (אין אנו דנים במסגרת זאת שבזוהר מבואר שהדלקת הנרות היא מצוה המוטלת על "כהנא בלחודוי" שלא כדעת הרמב"ם. וזה מפני שמצא הרמב"ם מפורש בש"ס דהדלקה לאו עבודה היא כמבואר לעיל, וכידוע כאשר יש מחלוקת בין הזוהר לבין הש"ס יש לפסוק כמבואר בש"ס. או מפני שגם לדעת הרמב"ם כבר ביארנו שמציאות זאת רחוקה היא, ולכן נאמר בתורה לאהרן בהעלותך את הנרות וכמו שנתבאר לעיל. וע"ע נמי בפעולת צדיק דלקמן דנמי עמד על קושיא זו).

וגם הקושי שעמדו עליו לעיל מפשוטו של מקרא, מדוע כתבה תורה פעם "בהיטיבו" ופעם "בהעלות" אם הכל מכוון להדלקה, גם על זה עמד הזוהר הקדוש וזו לשונו: בהעלותך את

³ שם כתב לבאר דנראה מוכרח בדעת הרמב"ם, דס"ל דכל עיקר הך מילתא דהדלקת הנרות אין המצוה בעצם מעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מצותה הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד, ובה שהנרות דולקים הוא דהוי יסוד קיום מצוה זו, ועלה הוא דקאמר ג"כ הרמב"ם דהדלקת הנרות היא הטבתן, ר"ל דבמה שהנרות דולקים כהלכתן בהכי הוא דמיקיימא מצוה זו דהטבה, משא"כ עצם מעשה ההדלקה אינה שייכה לעיקר קיום מצוה זו. וע"כ לענין דין עבודה דינן חלוק, דהדישון ונתינת השמן דינם הוא דעצם מעשיהם הוא שייך לקיום מצוה זו, ע"כ הרי הן חשובין עבודה, משא"כ הדלקה דלאו בעצם מעשה ההדלקה הוא שמיקיימא המצוה ע"כ אינה בכלל עבודה, דדין עבודה חלותר רק על עצם המעשה, ובמקום שעצם המעשה הוא הכשר דין קיומה, משא"כ בהדלקה דמעשה ההדלקה אינו מוסיף כלל בהכשר דין קיומה, ע"כ לאו עבודה היא. והכי מתבאר גם מהא דפסק הרמב"ם דהדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להם זמן משום שנאמר בה תמיד, דמבואר מזה דהדלקה עצמה לאו קבוע לה זמן היא, דאילא"ה הרי לא הוה צריכינן לקרא דתמיד לאורוויי שדוחה את השבת ואת הטומאה, ותיפוק לן דכל דבר שקבוע לו זמן דוחה שבת וטומאה, והרי פסק הרמב"ם דמצוה זו דדישון המנורה והטבת הנרות היא בכל בקר ובין הערבים, וא"כ הרי קבוע לה זמן, אלא ודאי כמש"כ דמעשה ההדלקה אינה מעכבת כלל, ועיקר דינם רק שיהיו עומדים דלוקין במקומן, וממילא דאין זמן להדלקתן, וכמבואר כן גם בלשון הרמב"ם שכתב ומדליק נר שכבה וכו' ונר שמצאו שלא כבה מתקנו, וכל זמן של בקר ובין הערבים הוא רק להטבתה בנתינת השמן, וא"כ הא נמצא דעצם מעשה ההדלקה אין זמנה קבוע, ולהכי הוא דהוצרך הרמב"ם לטעמא דלהעלות נר תמיד. ולפ"ז הרי ניחא הא דכשר בהדליקן זר ובחויץ, דכיון דעצם מעשה ההדלקה אינה מעיקר קיום דינה והכשרה של הדלקת הנרות, ע"כ ממילא דלא שייך בה פסול זרות וחויץ, ואפילו לדעת הראב"ד דלכתחלה מצוה בכהן, מ"מ פסולא ליכא בזר, כיון שאין מעשה ההדלקה מעיקר דינה, וכמו שנתבאר.

הנרות, באדלקותך וכו' דכתיב והקטיר עליו אהרן וגו' וכתיב ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים. מ"ש הכא בהיטיבו ומ"ש התם ובהעלות, א"ר יהודה כלא חד מלה וכו' (בהעלותך ק"נ). כ"כ בס' עשה לך רב, וכן מבואר נמי בשו"ת פעולת צדיק לגאון רבי יחיא צאלח שהיא ראי' לדברי הרמב"ם מג' מקורות מדברי הזוה"ק.

עוד בענין זה ראה באנציקלופדיה תלמודית ערך הדלקת הנרות שכתבו: 'בזמן הדלקת הנרות, נחלקו ראשונים: יש סוברים שמצותה אינה אלא בין הערבים, שנאמר: ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים²⁴, והעלאה זוהי הדלקה, ואין צריך שיהיו דולקים אלא מערב עד בוקר, שנאמר: יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר²⁵, ואותה שנאמר: בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת²⁶, לא נאמר אלא על ההטבה²⁷, שמצותה בבוקר, ולא על ההדלקה²⁸, אלא שנר המערבי לשיטה זו רוב הראשונים סוברים שמצותו שיהיה הדולק תמיד, שנאמר: לפני ה' תמיד²⁹, זה נר המערבי שהוא לפני ה'³⁰, וכן שנינו: יאירו שבעת הנרות³¹, שומע אני שיהיו דולקים לעולם, תלמוד לומר: מערב עד בוקר, אם מערב עד בוקר יכול יכבם - שאם רצה לכבותם, יכבה³² - תלמוד לומר: יאירו שבעת הנרות³³ - שמשמעו שלא יכבם³⁴, אלא יהיו מאירים והולכים עד שיכבו מעצמם³⁵ - הא כיצד יאירו שבעת הנרות מערב עד בוקר, לפני ה' תמיד, שיהא נר מערבי תדיר, שממנו מדליק את המנורה בין הערבים³⁶. ויש מהראשונים סוברים שתמיד האמור בהדלקת הנרות אינו אלא בלילה, כל לילה ולילה, וכל הנרות, אף נר המערבי, אין מצותם לדלוק אלא מערב עד בוקר³⁷, ואותה שדרשו תמיד על נר מערבי שיהא דולק תדיר, אינה אלא אסמכתא בעלמא³⁸. ויש חולקים וסוברים שכל הנרות מצותם להיות דולקים תמיד, ומצוה להדליק בבוקר ובין הערבים נרות שכבו ולתקן נרות שלא כבו, שנאמר: בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות, והדלקת הנרות היא הטבתם³⁹. יש מהאחרונים שכתב שאף לדעה זו יש הבדל בין בוקר לבין

²⁴ . שמות ל ח.

²⁵ . שמות כד כא.

²⁶ . שמות ל ז.

²⁷ . ע"ע הטבת הנרות.

²⁸ . שו"ת הרשב"א ח"א סי' עט ושט. וזו שיטת רש"י שבת כב ב וחגיגה כו ב ותוס' מנחות פו ב ד"ה ממנה ורמב"ן שבת שם ופי' הראב"ד תמיד פ"ג מ"ט והרע"ב תמיד שם בשם רבנו ברוך ודעה א במאירי שבת שם ודעה ג שם בד"ה ולדעת בשם ויש מפרשים.

²⁹ . ויקרא כד ג.

³⁰ . רשב"א ותוס' וראב"ד ורע"ב ומאירי שם.

³¹ . במדבר ח ב.

³² . רשב"א שם. והגר"א מגיה: יכול כולם.

³³ . כ"ה גי' הרשב"א בתשו' שם ורבנו הלל בפי' לספרי בהעלותך ורמב"ן עה"ת פ' תצוה, וגי' הרמב"ן שבת כב ב והשואל שבתשו' הרשב"א: ת"ל לפני ה' תמיד.

³⁴ . רבנו הלל שם.

³⁵ . רשב"א שם.

³⁶ . ספרי במדבר פסקא נט, והביאו ברמב"ן וברשב"א שם. ועי' ספרי הוצ' הרוויץ שם.

³⁷ . רש"י חגיגה כו ב לפי' המאירי שבת שם ד"ה ולדעת בדעתו, ועי' רש"י עה"ת ויקרא כד ב, וכ"כ התוס' מנחות פו ב סוד"ה ממנה לדעת רש"י שבת שם שאינה אלא תקנה להדליק נר מערבי בבוקר שלא לשנות מכפי שהיה בשעת הנס ולא מן הדין, וכ"ד הרא"ש בפי' לתמיד פ"ג מ"א ד"ה נטל שלא היה נר מערבי דולק ביום אלא בשעת הנס. ועי' קרבן אהרן לתו"כ אמור פרשה יג אות י.

³⁸ . קרבן אהרן שם.

³⁹ . רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג ה"י ויב, ועי"ש בכ"מ ולח"מ; מאירי שבת שם בד"ה ולמדת בשם יש מפרשים.

הערבים, שבבוקר אין מצוה חיובית להדליק כל הנרות, אלא אם מצאם כבויים הוא שמדליקם, אבל אם מצאם דולקים אין צריך לכבותם ולחזור ולהדליקם אלא מתקן הפתילות בלבד, ובין הערבים צריך לכבות כולם ולחזור ולהדליקם⁴⁰. ויש מהראשונים סוברים יותר מזה, שאף אם לא כבו הנרות בבוקר, אלא בא ומצא את כולם דולקים, מדשנם ומטיבם, שנותן שמן ופתילה חדשים, ומדליקם מחדש, וכן בין הערבים⁴¹. לא הדליק בין הערבים מחמת איזה אונס, יש מי שכתב שלדברי הכל אין מדליקים שוב בבוקר, שאין הדלקת הבוקר אלא להשלמת הלילה, אבל עיקרו בלילה, כמו שכתוב: מערב עד בוקר⁴².

אפילו להסוברים שאין מצות הדלקת שאר הנרות אלא בין הערבים, יש סוברים שאין הדברים אמורים אלא כשמצאם בבוקר כבויים, שאינו מדליקם, אלא מניחם כבויים אחרי הטבתם⁴³ עד הערב, אבל אם מצאם דולקים בבוקר, אינו מטיבם ואינו מכבה אותם עד שיכבו מאליהם, ואם היו דולקים עד בין הערבים, מכבם ומטיבם ומדליקם, שבין הערבים מצות ההדלקה בכל שבעת הנרות⁴⁴. ויש סוברים שמכבה אותם אף כשמצאם דולקים בבוקר ומטיבם⁴⁵.

ביאור אות ג- כתב שהכהן עלה על הכבש שלפני המנורה- במתני' דתמיד (פ"ג מ"ט) אי' ואבן היתה לפני המנורה ובה ג' מעלות שעליה כהן עומד ומטיב את הנרות, ויל"ע הלא הטבת הנרות עבודה היא ולכך אסורה בזר וא"כ למה אינו נחשב אבן זו חציצה.

ובמקדש דוד (כ"א סוף סק"ד) כתב וז"ל דבספרי מפקינן לה מקרא דבהעלותך את הנרות עשו מעלות למנורה ואפשר דגזיה"כ הוא דאינו חוצץ אך הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה שם לא הביא טעם הספרי וכתב הטעם שהיו לה מעלות מפני שהמנורה היתה גבוהה כקומת איש והנה לפמ"ש התוס' יומא (נ"ט ע"ב) דדישון מזבח הפנימי אינו טעון בגדי כהונה וכתב המל"מ בפ"ג מהל' תמידין הל' י"ב דלהתוס' אף דישון המנורה כן א"כ כיון דא"צ לקדושת בגדי כהונה ה"נ א"צ לקדושת רצפה דהא אמרינן בזבחים שם הטעם דלא יעמוד על האבן בשעת עבודה הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים מה כ"ש בעינן שלא יהא דבר חוצץ כו' וכתבו בתוס' שם דהאי כ"ש בגדי כהונה שמקדשין את האדם לעבודה וכן הרצפה מקדשת האדם לעבודה ומש"ה בעינן שלא תהא חציצה כמו בבגדי כהונה ע"ש א"כ י"ל כיון דלדישון המנורה א"צ בגדי כהונה שיקדשו את האדם ה"נ לא בעינן רצפה שתקדשו עכ"ל. ועיי' בס' דף על דף בזבחים כד. משא ומתן בזה.

ביאור אות ו- כתב דרק נר שכבה מחליפו ומדשנו אך נר שנשאר דולק מתקנו ומשאירו דולק- חבורתא – כן כתב הרמב"ם בפרק ג' מתמידין ומוספין, הלכה י"ב: "מהו

⁴⁰ . שו"ת בנין שלמה סי' נב בד' הרמב"ם, וצ"ע בל' הרמב"ם של"מ שיש הבדל בין בבוקר לבין הערבים אלא תמיד כבה מדליקו ולא כבה מתקנו. ועי' לעיל ציון 9 מתנחומא.

⁴¹ . מאירי שבת שם בד"ה ולמדת בשם י"מ.

⁴² . חזו"א קדשים סי' לו אות ח, ויישב בזה קו' הרשב"א על הרמב"ם ממנחות נ א אי לאו דעבד הדלקה מאורתא בצפרא מי איכא. { ועי' אור גדול יומא פ"ז מ"ד שמה שאמרו אם לא הדליקו בערב אין מדליקין בבקר זהו רק בחינוך המנורה, אך כשא"צ חינוך אף אם לא הדליקו בערב מדליקין בבקר }.

⁴³ . ע"ע הטבת הנרות.

⁴⁴ . שו"ת הרשב"א סי' שט; מאירי שבת שם בד"ה ויש חולקים. ועי' רש"י שבת שם בד"ה כמידת כו' ואם ידלק ביום בלילות הקצרים ידלק. וכן ברש"י זבחים יא ב ד"ה מדתה כו' אם תדלוק שליש היום לא איכפת לך.

⁴⁵ . השואל בתשו' הרשב"א שם סי' עט ע"פ גירסתו בספרי; הראב"ד לתמיד פ"ג מ"ט; מאירי שבת שם בד"ה ולדעת בשם י"מ; הרע"ב תמיד פ"ג שם, ועי' תוי"ט שם. וכ"מ ברש"י מנחות פט א ד"ה ושיערו כו' ומה שנשתייר בבוקר זורק וכן שם בד"ה מאן דאמר.

דישון המנורה? - כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר, ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר וכו'. ונר שמצאו שלא ככה, מתקנו!"

וזה דלא כהראשונים שכתבו, שצריך לכבותו ולדשנו.

וכתב הגרי"ז בביאור שיטתו, דבאמת שני דינים איכא בדישון המנורה. הדין הראשון, עיקר מצותו הוא בנרות, שיטיבם וידשנם. והכל בכלל מצות עריכת הנרות. וילפינן ליה מקרא ד"בהיטיבו את הנרות". ומלבד זאת איכא מצות דישון בעצם הדשן, כמו בדשן המזבח החיצון, דאית ביה מצות הרמה והוצאה. ודין זה ילפינן מקרא ד"הדשן", כדאיתא במעילה י"א.

ועל פי זה יש לומר, דדוקא לאחר שכבה הנר אית בשמנו ופתילתו תורת "דשן", לענין שתחול בו המצוה דהוצאת הדשן. אבל כל זמן שהוא דולק, לית ביה אלא מצות "הטבה". ולזה סגי תיקון הנר והוספת שמנו לשיעור, ולא בעינן דישון. ויעויין עוד באבן האזל באריכות דבריו, בביאור הענין.

שאלות סיכום

ניתן לענות מתוך הספר

א. מדוע היה מתחיל לזרוק בקרן מזרחית צפונית. באר. ומדוע לא מתחיל במערבית דרומית.

ב. כתוב בקצרה כיצד היה סדר זריקת הדם. (סי' נד). ומדוע דם העולה למטה מחוט הסקרא.

ג. מנין שדוחה המנורה שבת וטומאה. וכתוב מח' הרמב"ם והראשונים בענין הטבת הנרות והדלקתן.

ד. כתוב בקצרה סדר הטבת הנרות. (סו"ס נו).

סדר השיר של ניסוך היין

סי' צח

כמה הלכות מהרמב"ם (הלכות כלי המקדש פרק ג) על דיני שירת הלויים:

הלכה ב

עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש, ויהיו מהן שוערין לפתוח שערי המקדש ולהגיף דלתותיו, ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום, שנאמר ושרת בשם י"י אלהיו ככל אחיו הלויים, אי זהו שירות שהוא בשם י"י הוי אומר זו שירה, ומתי אומר שירה על כל עולות הציבור החובה ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין, אבל עולות נדבה שמקריבין הציבור לקיץ למזבח, וכן הנסכין הבאין בפני עצמן אין אומרין עליהן שירה.

הלכה ג

לוי האונן מותר לעבוד ולשורר, ואין פוחתין משנים עשר לויים עומדים על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן ומוסיפין עד לעולם ואין אומרין שירה אלא בפה בלא כלי שעיקר השירה שהיא עבודתה בפה, ואחרים היו עומדים שם מנגנין בכלי שיר, מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין המשיאין לכהונה, שאין עולה על הדוכן אלא מיוחס, ואין אלו המשוררים על פי הכלים עולין למנין השנים עשר.

הלכה ד

ובמה הם מנגנין, בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות והצלצל, ואין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה, ואין פוחתין משני חלילים ולא מוסיפין על שנים עשר, ואין פוחתין משתי חצוצרות ולא מוסיפין על עשרים ומאה, ואין פוחתין מתשעה כנורות ומוסיפין עד לעולם, והצלצל אחד בלבד.

הלכה ה

בימי המועדות כולם ובראשי חדשים היו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן והלויים אומרין שירה שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי

סי' נז

ביאור אות ב- כל הלילה של תקופת טבת- כתב החתם סופר (עה"ת ר"פ תצוה) דהנה אחז"ל (מנחות פ"ט ע"א) ששיערו חז"ל שהוא חצי לוג ללילי טבת הארוכים. וי"ל דזהו המקור למ"ש דהדור מצוה הוא שלישי (ב"ק ט ע"ב), דנר המערבי שהי' עדות שהשכינה שורה לישראל שדלק מעל"ע דהיינו כ"ד שעות היינו שלישי יותר מט"ז שעות שהוא זמן לילי טבת הארוכים, וכדאמרינן שם דלחומרא הוא שלישי מלבר (דהוא חצי מלגאו), ולכן גם אנו מהדרין במצוות בשלישי יותר.

והנה בשיעור זה של חצי לוג שהוא השיעור של לילי טבת הארוכים, הוא השיעור שבו הדליקו כל השנה, גם בלילות של תמוז הקצרים, וישנו בזה כמה שיטות מה עשו:

דעת רש"י במנחות (שם) שמה שנשתייר בבוקר זורקין לחוץ,

וי"א דבקיץ הי' שם פתילה עבה ובחורף הי' פתילה דקה, וכן הביאו בתוס' ישנים כאן בשם הירושלמי.

אמנם בזבחים יא ע"ב כתב רש"י שבימות הקיץ הי' נשאר דולק עד שהי' כבה מאליו בשליש היום (וכן הוא ביומא טו) וע"ש בצאן קדשים שהעיר בסתירת דברי רש"י אלו. ועיינן עוד בשפת אמת מנחות פח ע"ב והגרי"ז הלוי על הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין) בענין מצות דישון במנורה.

ומעניינים הם דבריו של המאירי במנחות פט. שכתב דמתחלה אין מחנכין את המנורה בהדלקה אלא מבערב ונותן שם שמן כדי "שיעור לילה ויום" עכ"ל.

עוד בעניין זה- שיעור השמן שנותן במנורה הוא כמידה שיהיו דולקים מערב עד בוקר, שנאמר: מערב עד בוקר ושיערו חכמים חצי לוג שמן שזה די גם ללילי טבת הארוכים כיצד שיערו? יש אומרים מלמעלה למטה שיערו, שבתחילה נתנו לוג, וראו שנשתייר בבוקר, ופחתו בלילה השני וכן בשאר הלילות עד שראו שאין צורך יותר מחצי לוג אפילו בלילה ארוך,

ולא חששו על מה שנשתייר מן הלוג, שאינו ראוי לכלום, לפי שאין-עניות- במקום-עשירות, ויש אומרים מלמטה למעלה שיערו, שבתחילה נתנו פחות מחצי לוג, וראו שאין סיפק והוסיפו והלכו עד שהגיעו לחצי לוג, לפי שהתורה חסה על ממונם של ישראל, ולכן לא רצו לשער מלמעלה למטה, יש מן הראשונים שכתב שיש הבדל בדין בין שתי הדעות, שלדעה הראשונה אם רוצה ליתן בכל לילה יותר מחצי לוג שמן בנר הרשות בידו, ולדעה השניה אינו רשאי ליתן יותר מחצי לוג בלילות הקצרים היו נותנים גם כן חצי לוג, ואם ידלק ביום ידלק, ולא יתן פחות מזה, שלא יכבה בלילה בטבת. בירושלמי אמרו שבימות הקיץ היה עושה פתילות עבות, כדי שיכלה השמן בבוקר, ובימות החורף עושה פתילות דקות. השמן שנותנים בנר המערבי, כשמצאו בבוקר כבה, אף הוא בשיעור חצי לוג, כדי שידלק עד בין הערבים. וכן לדעת הסוברים שבבוקר מדליק אף שאר הנרות אם כבו, נותן בהם שמן במידה, והוא חצי לוג. (אנציקלופדיה תלמודית).

ביאור אות ד- כתב דלרמב"ם אין מדליקין מנר אחרת משום בזיון אלא מושך הפתילה-

וכתב המנ"ח (מ' צח) שאפשר שאין קפידא להדליק דוקא מנר לנר, ואם רוצה מדליק כל נר שכבה ממזבח העולה, אלא שרשאי להדליק מנר לנר.

סי' נח

ביאור אות ב- בענין ההפסקה בין העבודות- הביא שני טעמים למה מפסיקים- וכתבו הראשונים שיש הבדל בדין ביניהם אם צריך להפסיק ביניהם בעבודה אחרת דוקא, שלר' יוחנן, שדורש מהכתוב חלקהו לשני בקרים, צריך להפסיק ביניהם בעבודה אחרת - שמקצתם יקדמו לעבודה אחת ומקצתם יקדמו לעבודה אחרת - ולריש לקיש, שהוא כדי להרגיש, די שההפסקה ביניהם תהיה שימתין בין אלו לאלו לצאת וליכנס ולא תהא עבודה בינתיים, ויש מסבירים, שלר' יוחנן, שמן התורה צריך להפסיק, ההפסקה צריכה להיות בעבודה אחרת, ולריש לקיש אין ההפסקה אלא מדרבנן, ולכן אין חוששים להפסיק בעבודה אחרת, אלא שיש סוברים שאף להרגיש העזרה הוא מן התורה, שאם לא כן איך נחדש מדעתנו להפסיק

באמצע עבודה. ויש מפרשים בדעת ראשונים להיפך: לר' יוחנן שצריך לחלק לשני בקרים, כיון שעשה בשתי פעמים הרי זה כבר מחולק, ואין צריך להפסיק בעבודה אחרת, ולריש לקיש שצריך להרגיש העזרה, שתהיה שהות בינתיים כדי שיהיה לה קול לאותה עבודה, צריך להפסיק בעבודה אחרת.

עוד ראה במקדש דוד (קדשים סימן כא) שכתב: דהנה הטבת הנרות היתה נעשית בב' פעמים דמתחילה היו מטיבין ה' נרות ומפסיקין בקטורת או בדם התמיד ואח"כ מטיבין ב' נרות, ואמרינן בגמרא יומא (ל"ג ב) למה מטיבין וחוזרין ומטיבין ר"ל אמר כדי להרגיש כל העזרה כולה, ור"י אמר משום דכתיב בבקר בבקר חלקהו לב' בקרים ע"ש, והת"י שם הביא דעת רש"י ז"ל דרק לר"י ההפסקה היא מן התורה, והת"י שם כתבו די"ל דלהרגיש העזרה הוי מן התורה דאי לא תימא הכי דהוי מן התורה היכן אנו לוקחים זה מדעתנו שיש לנו להפסיק באמצע עבודה וצ"ע מנלן עכ"ל, והר"ח ז"ל שם כתב ג"כ דרק לר"י ההפסקה היא מה"ת אבל לר"ל דההפסקה היא רק להרגיש כל העזרה ולא חיישינן לאפסוקינהו ע"ש, וקשה קושית הת"י איך אנו לוקחין מדעתנו להפסיק באמצע עבודה.

ועוד יותר קשה דהא הוי ביאה ריקנית דנכנס ב' פעמים להיכל, ואף על גב דבכל פעם כשנכנס להיכל עושה עבודה, מ"מ בכה"ג חשיב ביאה ריקנית כיון דהיה אפשר לעשות בביאה אחת, כדאמרינן בירושלמי יומא (פ"ה ה"א) בהכנסת כף ומחתה ביוה"כ, דאם הכניס הכף והמחתה בב' פעמים הכל מודים שכיפר רק עובר משום ביאה ריקנית, ואיבעי לן אם על הביאה הראשונה חייב או על השניה, ופשטינן דעל הראשונה חייב דעל השניה אומרים לו הבא לכתחילה ע"ש, דכיון דהיה יכול לעשות הכל בביאה אחת ועשה רק מקצת חשיב ביאה ריקנית, וה"נ כיון שעושה ההטבה בב' ביאות חשיב ביאה ריקנית. ע"ש מה שיישב.

סי' נט

ז"ל הגמ' בשבת כא. "להעלת נר – תני רמי בר חמא, פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם במקדש, כדי שתהיה שלהבת עולה מאליה ולא ע"י דבר אחר, משום שנאמר להעלת נר".

וכתב ע"כ התורה תמימה (שמות פרק כז הערה כח): כגון פתילות של צמר שהאור אינו נאחו בהן אלא נחרך סביביו, וכן שמנים שאין נמשכין אחר הפתילה כמו זפת ושעווה ואליה וחלב ושמן העשוי מצמר גפן ובשבת חיישינן שמא יבא לתקן וממילא פסולים גם כאן משום דכתיב להעלת דמשמע מעצמן אבל אלה הצריכים תקון בשעת הדלקתן הרי אינם מעלים אור מעצמן. ודע כי בנוסחא ש"ס כת"י וכן בדפוסים ישנים ליתא להמלה ושמנים ונראה גירסא זו נכונה, משום דשמנים אין צריך ללמוד מן להעלת דהא מפורש כתיב שמן זית זך, ונראה דאשתרובב הלשון מהענין בסמוך בגמרא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם בחנוכה. ולפי גירסא ישנה זו ניחא מאד מה שקשה טובא לפי טעם הגמרא להעלת נר תמיד, הא איכא כמה שמנים שאסורים בשבת מפני טעמים אחרים כמו עטרן שריחו רע וחיישינן שמא יניחנו ויצא, וצרי שריחו נודף וחיישינן שמא יסתפק ממנו ויבא לידי כבוי, וכל אלה אינם שייכים בהטעם להעלת נר תמיד, וא"כ איך כללה הגמרא לפי טעם זה כל השמנים, אבל לפי הגירסא ישנה ניחא, דשאר שמנים פסולים במקדש משום דכתיב שמן זית זך. והנה ברמב"ם פ"ג מתמידין הט"ו איתא הלשון אין מדליקין בהם במקדש – במנורה, ומבואר דס"ל דבשאר הנרות שבמקדש מותר כל השמנים, ונראה דלמד כן ממה שהקשו בסוגיא כאן על דין זה מהא שהיו עושיין פתילות מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם שהיה בהם צמר, וצמר מין פתילות האסורות הוא, ומשני שמחת בית השואבה שאני משמע ליה דזולת המנורה מותרין כל הפתילות, וכן משמע ע"פ הסברא משום דכיון דעיקר פסול זה אנו למדין מן להעלת נר, וזה כתיב רק במנורה.

ביאור אות ג – בחידושי הריטב"א שם כתב: שמחת בית השואבה שאני פירש"י ז"ל דכי כתיב להעלות נר תמיד במנורה הוא דכתיב, וקשה לי א"כ כי פרכינן בסמוך מבגדי כהונה שבלו מאי קושיא דילמא בשאר נרות שבמקדש, והנכון שמחת בית השואבה שאני שהיא להרבות בשמחה בעלמא ובה לא היו מדקדקים.

עוד יש לציין לקושיית התוס' דמ"מ "היכי שרי להדליק בשמחת בית השואבה, והא לאו צורך קרבן הוא, ואמר בפ"ב דקידושין בגדי כהונה שבלו מועלין בהן. ודוחק לומר לב ב"ד מתנה עליהן, דמה צורך יש להתנות בשביל זה". ותירצו "ונראה לר"י, דהואיל ולכבוד הקרבן היו עושין, דכתיב ושאבתם מים בששון, צורך קרבן חשוב ליה".

ובעיקר קושיית התוס' כתב בהגהות חשק שלמה, דלפי דעת הריטב"א (קידושין נד, א) שהובא במל"מ (פ"ח מכלי המקדש ה"ה) דבגדי כהונה אין להם אלא דין קדושת דמים בלבד ולא דין כלי שרת, שוב יש לומר דבאמת היו פודים את הבגדים קודם שעשו מהם פתילות, ושפיר לא מעלו בהם (וגם מל' התו"י הנדפס על הגליון כאן משמע דס"ל דבגד"כ יש להם פדיון). וכ"כ השפת אמת, אלא שהוסיף "דלפ"ז הא נפקא לחולין, וא"כ למה הדליקו בהם דווקא. ויש לומר דמ"מ כיון שבאו מכח קדשות בגדים ואתעביד בהו מצוה חדא, ליתעביד בהו מצוה אחריתי. וגם לא רצו לבזותם ולהשליכם לשאר צרכים" ע"כ.

ביאור אות ה – תוספת ביאור ביאר התורה תמימה (שמות פרק ל הערה ח) וכתב: דשיעור הכתוב בהיטיבו וגו' כשמדשן את המנורה בכל בקר מן האפר שנתקבץ שם מן הדלקת הנרות, ולפ"ז ממילא מוכח דעביד הדלקה מאורתא, משום דאל"ה מה יש לו לתקן בבקר, ומבואר דחנוך המנורה הוי בין הערבים, וכיון דהמנורה נתחנכה בערב, בהכרח שקטורת נמי יהיה תחלתה בערב, דכתיב ובהעלות אהרן את הנרות יקטירנה. ומטעם זה קיי"ל דאם ע"פ איזה סיבה לא הקטירו קטורת בבקר יקטירו בכ"ז בין הערבים, ולא כמו בתמיד דאם לא הקריבו בבקר לא יקריבו גם בין הערבים, והסברא בזה משום דקטורת עיקר מצותה בין הערבים, שהרי

מצות חינוך המזבח בקטורת הוא בערב, לכן אינה נחשבת לטפילה כנגד הקטורת של שחר לומר כיון דהעיקר בטל נתבטל גם הטפל, אלא דעיקר במקומו עומד, משא"כ בתמיד שעיקר מצותה היא בבקר כמבואר במנחות נ' א' [וע"ל כ"ט מ"א], לכן בביטול העיקר בטל גם הטפל ואם לא הקריבו בבקר לא יקריבו גם בין הערבים, ודו"ק

עוד יש לציין דיש להקשות דלמה לא חילקו החשמונאים השמן שידלקו בכל יום רק נר אחד, דהרי הדלקת הנר אינה מעכבת, ובדרך זה היו יכולים לקיים מצות הדלקה עכ"פ לז' ימים ולא לסמוך על הנס. אמנם מבואר במשנה במנחות דף מ"ט ע"א שאין מחנכין את המזבח וכו' ולא את המנורה אלא בשבעה נרותי' בין הערבים, ולשון הרמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הלכה י"א, ואין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותי' בין הערבים, וכיון דהחשמונאים חנכו אז את המנורה, לכן היו צריכים להדליק כל השבעה נרות. ועיין באור החיים הק' בפ' בהעלותך (ד"ה דבר ואמרת) שמביא דבכל יום הי' חינוך המנורה. ועוד אפשר לומר דהלא יכולים לקיים מצות הטבת הנרות.

עוד יש להקשות דהנה האבנ"ז העיר בשיטת הרמב"ם (פ"ג דתמידין) שהדליק את המנורה גם ביום, ולכאורה צ"ע מדתנן במנחות (ז א) דלא היה מחנכין את המנורה רק בהדלקה של בין הערביים, ולשיטת הר"מ דיש מצות הדלקה גם ביום אמאי א"א לחנך את המנורה ביום, וביאר האבני נזר דההדלקה ביום לא היתה מצד מצות ההדלקה כמו בלילה, אלא רק כדי שתהיה הכלי של המנורה במקדש שהיא מעכבת את העבודה¹⁸⁵.

ועיין בחידושי הגרי"ז מסכת מנחות דף מט שחקר בהא דאין מחנכים את מזבח הזהב אלא בקטורת הסמים ולא מזבח העולה אלא בתמיד של שחר וכו', ויש לעיין חינוך זה מה דינו אי זהו דין הכשירא דחפצא דצריך להכשיר

¹⁸⁵ והגרי"ז הקשה, מהו החידוש שלא מחנכין המנורה אלא בהדלקת הנרות בבין הערביים? והרי לא היה עוד הדלקה במנורה, ולדעת הרמב"ם שסובר שהיתה הדלקה אף בבוקר, אם כן חידוש המשנה שרק בהדלקת בין הערביים יש חינוך. אולם לדעת שאר ראשונים שלא היתה בבוקר הדלקה אלא הטבה אם כן מהו חידוש המשנה שרק בהדלקת בין הערביים הרי לא היתה כלל עוד הדלקה. והגרי"ד ביאר, שזה מה שבאה המשנה לחדש, שרק ההדלקה היא עושה חינוך, אבל ההטבה אינה עושה חינוך ולכך כתבה המשנה דין זה. ועיין ערוגת הבושם או"ח סי' רי"ד. ובשו"ת שבט הלוי חלק ו - קונטרס הקדשים סימן יא.

את המזבח בחינוך, או דוהו דין של התחלת עבודה דצריך להתחיל העבודה בקרבן זה.

עוד בעניין את מחנכין את המנורה אלא בנרות של בין הערביים הנה כתב ע"כ המשך חכמה במדבר פרק ח: 'הנה ביומא כד, ב אמרו הדלקה לאו עבודה וכשרה בזר. והקשו בתוספות ישנים שהרי "אהרן" כתיב, ונראה משום דתנן אין מחנכין את המנורה אלא בנרות של בין הערביים. ורש"י (לפסוקנו) בשם המדרש, שאהרן היה עצוב שנתחנך המשכן על ידי הנשיאים, (חלשה אז דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר (לו הקדוש ברוך הוא): שלך גדולה (משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות) (עכ"ל). וזה לחנך המנורה בפעם הראשונה צוה אהרן להעלות ולהדליק. אבל לדורות כתיב (שמות כז, כא) "יערך אותו אהרן" – רק הסידור וההטבה, לא ההדלקה. וכן (להלן פסוק ג) "ויעש כן אהרן... כאשר צוה ה'" – שבפעם הראשונה שנצטוו עשה כן שהדליק. אבל אם היה לדורות, הלא לא נודע שעשה "כאשר צוה" עד יום מותו, וקיים כל ימיו ההדלקה! וזה ברור'.

ובחידושי הגרי"ז פרשת בהעלותך איתא: בפרש"י, למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו א"ל הקדוש ברוך הוא חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות.

וצ"ב איזה נחמה היא זו, והלא סו"ס לא השתתף בחנוכת הנשיאים. ונראה הביאור בזה, דהנה תנן במנחות (דף מט ע"א) אין מחנכין את המנורה אלא בז' נרותיה בין הערביים ע"ש. הרי דנאמר גם דין חינוך על המנורה, וזהו שהשיבו הקדוש ברוך הוא חייך שלך גדולה משלהם, דעל ידך תתחנך המנורה. [אולם צ"ע למה השיבו דוקא בחינוך המנורה והלא דין חינוך נאמר גם על מזבח החיצון והפנימי והשלחן וצ"ע].

סי' ס

ביאור אות א – כתב הפשט וניתוח שכשרה בזר – כמה חידושי דינים בדין שחיטה שכשרה בזר.

א. לכתחילה ישחוט הבעלים עצמו – כן מבואר מדברי הרמב"ן שכתב וז"ל: ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר וסמך ושחט כי ההפשט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר עכ"ל. ודייק הגר"י קמינצקי בס' אמת ליעקב שמבואר שסובר הרמב"ן שמצות שחיטה היא על ידי הבעלים, ועיקר חידושו הוא על ההפשט והנתוח, אבל שחיטה פשוט לו מדסמכו לסמיכה, ודו"ק בזה. וכן היא גם שיטת רש"י בזבחים [דף ק"ג ע"א ד"ה מן המותרות] שכתב [לגבי עולת קייץ המזבח]: ואין בעליו סומך עליה ואינו שוחטה עכ"ל [ומשמע דבסתם קרבן הבעלים שוחטים, וכן דייק בשפת אמת שם], ובפסחים [דף ז' ע"ב ד"ה פסח וקדשים] שכתב וז"ל: הבעלים נצטוו דכתיב וסמך ידו ושחט עכ"ל. (וכן דייק האו"ש אישות ג, יז). וכן הרמב"ם כתב [פי"א מברכות הלי"א] וז"ל: כל העושה מצוה כו' אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות כו' כיצד לבש תפילין כו' שחט פסחו וחגיגתו מברך לשחוט, ועיי"ש. וע"ע מש"כ הגר"א באליהו רבא למסכת כלים [פ"א מ"ח].

ב. לא היו מניחים שיעשו עבודות אלו זרים סתם אלא המיוחסים – כן מבואר בתוספות בכתובות דף כד: שכתבו דהפשט וניתוח דברים הכשרים בזרים לא היו מניחין לעשות אותם אלא למיוחסין מן המשיאין לכהונה. ע"כ. וכן האריך בזה החיד"א בס' ברכי יוסף (יורה דעה סימן א) וציין נמי למ"ש בפסקי תוספות אות קמה), וז"ל, שחיטה והפשט אף שמותרות בזרים, לכתחילה לא היו עושין כי אם כשרים מיוחסין. עכ"ל.

ג. האם לכתחילה שחיטה בכהן ולא זר או שאף זר לכתחילה – הנה שיטת הריטב"א ביומא דף כה. דאעפ"י ששחיטה כשרה בזר מ"מ לכתחילה מצוה שישחוט הכהן ולכן היו מפייסין עליה. אמנם העירו ע"ד דבזבחים לב. מבואר דשחיטה כשרה בזר לכתחילה. וכן מבואר בברכות לא: וכ"כ הרמב"ם בפסולי המוקדשין פ"א ה"א וצ"ע.

ומענינים הם דברי הזוה"ק פרשת נשא דף קכד עמוד א שכתב: 'ישחט את בן הבקר ושחט אחרא ולא כהנא דכהנא אסיר ליה בדינא בגין דלא יפגים ההוא אתר דאחיד ביה'¹⁸⁶.

ביאור אות ב- מפשיט כולה ואח"כ מנתח- והנה בחידושי הגר"א העיר, דאיתא בתורת כהנים דתחילה מפשיט כולה ורק אח"כ הוא מנתח, וא"כ איך איתא בגמ' בתמיד לא. דחתך הראש והכרעים קודם שמירק ההפשט. וכתב דמזה מוכח דהראש והכרעים אינם בכלל הנתחים, ע"ש.

¹⁸⁶ והנה לפי"ז האדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל הסביר, שלכן הורה שמואל הלכה בפני רבו שלא יחזרו אחרי כהן, כי איתא בזוה"ק (ח"ג ד' קכד) דמן הראוי שכהן דייקא לא ישחוט, כי כהן הוא דין, ולכן הוי בגדר לאפרושי מאיסורא דגם להורות הלכה בפני רבו שרי. בהגהות חשק שלמה (מנחות ט ע"א) כתב דלכתחילה בעינן בקרבן יחיד שהשחיטה תהי' בבעלים דהא איתקש לסמיכה, וכן משמע בפסחים (סה ע"ב) במשנה: שחט ישראל וקיבל כהן, ומשמע דכן הוא מצוותו בכך. וכן ראי' מכלים פ"ב מ"ב עזרת ישראל מקודשת הימנה שאין ישראל נכנס לשם אלא בשעת צרכיהן לסמיכה ולשחיטה ולתנופה, וכתב שם הגר"א בא"ר דמצות שחיטה היא בבעלים לכתחי'. והא דאיתא בזוה"ק (כנ"ל) כהן לא ישחוט, היינו בקרבן יחיד, ומשום דר"ש בעל הזוהר הק' לשיטתו כאן בבבלי דיליף וסמך ושחט, וא"כ לכתחי' מצוה על הבעלים לשחוט. ומה שכתבו התוס' בקידושין (ע"ו ע"ב) שנהגו כהנים סלסול בעצמם ולא הניחו לזר לשחוט, היינו בקרבנות ציבור. (וכ"כ הריקנטי בספרו פר' תצוה ד"ה ולחם מצות וכו') דמחלק בדברי הזוה"ק בין קרבן ציבור שמצותו בכהנים לקרבן יחיד שמצותו בבעלים ע"ש. ובחשק שלמה על מנחות (יט א) כיון לדעת הריקנטי בחילוקו זה).

עוד הביא מאחיו הגאון ר' בצלאל לפרש דברי הזוה"ק, דהיינו שאסור לכהן לשחוט כשהוא לבוש בבגד כהונה, דכיון ששחיטה כשרה בזר, והרי לחד מ"ד הי' אבנטו של כהן הדיוט כלאים, נמצא שהוא לבוש כלאים שלא לצורך, ומ"ש בזוה"ק "ושחט אחרא" דהיינו דכשהכהן שוחט בלי בגדי כהונה דין זר יש לו כדאמרין כשאין בגדיהם עליהן אין כהונתן עליהן.

בתפארת ישראל (חומר בקודש פרק א' אות ב') גם כן האריך בזה דמשמע מהא דהיו מפייסין מי שוחט, דלא היו מניחין לזר לשחוט בקרבנות צבור ע"ש.

עוד ראה באור החמה על הזוה"ק (שם) כתב: ענין זה זר מאוד, שלא נאסר לכהן לשחוט, ומשנה שלימה היא במסכת פרה (ג, ט) שהכהן שוחט ומקבל, ואם נאמר: זר שוחט ואלעזר רואה, היינו שלא לעיכובא, שהשחיטה כשירה בזרים, אמנם לכתחילה ע"י הכהן, וכן בשאר הזבחים וכו'.

ומסיים באור החמה שם: ואפשר לפרש דהכי קאמר, משום דכהנא אסיר ליה בדינא, נתן מקום לזר שישחוט. ולא היה ענין השחיטה דוקא בכהן, כמו שהיא מקבלה ואילך, אבל דין השחיטה מותר בכהן עם היותו דין, שאינו מן הראוי שיהיה הכהן ממתין לישראל טהור שיבוא לשחוט עכ"ל. הנה דס"ל דגם להזוה"ק שרי לכהן לשחוט, אלא דכיון דהפעולה הזו קשורה לדין. ניתנת אפשרות ג"כ לזר לשחוט ע"כ. וע"ע במקדש מלך על הזוה"ק (שם) שכותב, דמדברי הגמ' בברכות כאן מוכח דלא כהזוה"ק, ופליגי בזה הזוה"ק והש"ס דידן. והיינו מזה שהגמרא נוקטת כאן דהוה מהדרי בתר כהן לשחוט ורק בדיעבד הסכימו לזה ששחיטה כשרה גם בזר ע"כ.

ובשו"ת דברי יציב (חלק אורח חיים סימן קפד) כתב לבאר דאולי דבעצם כיון דשחיטה שייך בקדשים לכתחילה הוה בעי ג"כ כהנים, אולם היכא דיש ישראל צדיקים שזכו לבחינת כהונה כמבואר בנועם מגדים פרשת מצורע [בד"ה וזה יתכן] מתנדב"א [רבא סוף פ"ט], אשרי אדם וכו' לא יצאה ממנו ש"ז חנם אפי' הוא ישראל ראוי להקריב ע"ג מזבח ככה"ג שנאמר וישלח את נערי בני', וכתב ששמע מחכם לפרש משמת רבי בטלה כהונה מישראל שהכוונה שלרבנו הקדוש שהיה ישראל היה בחינת כהונה ג"כ, ומשמת רבי בטלה כהונה מישראל דייקא עיין שם דברי קדשן. ולזה אז יותר עדיף שישחוט הישראל, שסוף סוף הוא ישראל ולא פגים בההוא אתר, וגם יש בו קדושת כהונה, אבל באין ישראל שחזי לכך אז הכהנים היו נוהגים שלא להניח לשחוט כ"א לכהן ודו"ק.

ובטעם שהיה חותך הראש והכרעים באמצע ההפשטה, ולא קודם ההפשט, או לאחר שמירק את ההפשט ע' תפארת ישראל (אות י"ג).

ובעיקר דברי הגר"א דאינן הראש בכלל הנתחים יש להקשות מהא דאיתא בחולין (יא א) א"ר אלעזר אתיא מרישא של עולה, דאמר קרא "ונתח אותה לנתחיה" – אותה לנתחיה, ולא נתחיה לנתחים, ע"ש. ומבואר דאסור לחתוך הראש לשנים, ואי נימא דהראש אינו בכלל הנתחים כדברי הגר"א, א"כ לכאן ליכא בראש הך דינא ד"ולא נתחיה לנתחים". ולכאן זוהי קושית התוס' בחולין (כז. ד"ה מנין) ע"ש, וע"ש מה שתירצו בזה. (מבוסס על דברי ס' דף על דף).

עוד שם – לא עולת נדבה בלבד טעונה הפשט, אלא אף עולת חובה – כגון עולת יולדת ומצורע – טעונה הפשט, ודין הוא, נאמר הבא עולת חובה ונאמר הבא עולת נדבה, מה עולת נדבה טעונה הפשט, אף עולת חובה טעונה הפשט; ולא עולת בקר בלבד, אלא אף עולת צאן, ודין הוא, נאמר הבא עולה מן הבקר ונאמר הבא עולה מן הצאן, מה עולת בקר טעונה הפשט, אף עולת צאן טעונה הפשט. ואף על פי שעולת חובה אינה כעולת נדבה – שעולת נדבה אין לה חליפין בעוף ועולת חובה יש לה חליפין בעוף, בקרבן-עולה-ויורד – וכן עולת צאן אינה כעולת בקר – שעולת בקר נסכיה מרובים ועולת צאן נסכיה מועטים – מכל מקום נתרבו כולם להפשט מהאמור: העולה – שהוא מיותר, שהרי בעולה הכתוב מדבר – לרבות כל שהיא עולה. ולא של אנשים בלבד, אלא אף של נשים גרים ועבדים וגוים, שנאמר: העולה, כל שהיא עולה טעונה הפשט.

סי' סב

ביאור אות א – כתב דהצואר אין העור מחובר בו- בתפא"י כתב דמקור לזה מדברי המשנה במסכת חולין פרק ט משנה ג שם איתא: 'עור שעל הצואר ר' יוחנן בן נורי אומר אינו חבור וחכמים אומרים חבור עד שיפשיט את כולו'. וכתב שם ר' עובדיה מברטנורא: עור שעל הצואר - מעצמו נפשט, לפיכך אינו חבור לעשות המופשט הראשון חבור כדרך שהחזה עושה. והתפא"י כתב: אינו חבור. דמעצמו נפשט, להכי אפילו לא הפשיט עדיין הצואר, תו אינו חיבור.

עוד שם – נתן ב' טעמים אמאי לא הפשיטו נמי את החזה- ובפי' הגר"א לתמיד כתב עוד לבאר שלמדים כן מן הכתוב, שמ"והפשיט" דרשו שמפשיט את כולה ואחר כך מנתח, והנתחים כתובים לחוד והראש והכרעים לחודהרי ש הראש והכרעים אינם בכלל הנתחים, לפי שקודם גמר ההפשט היו נחתכים.

והנה בס' מעשי למלך (הלכות מעשה הקרבנות פרק ו) עמד בזה בדברי הרמב"ם דהכא כתב: כיצד מנתחין את העולה וכו' מפשיט עד שהוא מגיע לחזה וכו' ומשלים את ההפשט. וכן הוא במשנה פ"ד דתמיד וכן איתא בשבת דף קל"ג אמנם יש לתמוה דרבינו בפ"א מק"פ כתב דמפשיט את כולו וכבר עמד ע"ז בשעה"מ בהשמטות ות"י דס"ל דסוגיא דפסחים חולק אסוגיא דשבת דרק בעולה ס"ל דמפשיט את החזה אבל בק"פ מפשיט את כולו, ואמנם הדבר קשה לומר כן לעשות מחלוקת בסוגי' בלי הכרח, ולכן אמינא דאין כאן מחלוקת וגם דברי רבינו הם שפה אחת ודברים אחדים דהנה בקרא כתיב והפשיט את העולה ונתח לנתחים ודריש בתו"כ דצריך להפשיט את כולו ולא אבר אבר וכתב אח"כ וערכו את הנתחים והאש וכרעים משום דראשו וכרעים לא בכלל נתחים הם א"כ זהו שכ' רבינו ואח"כ חותך הראש והכרעים וחוזר והפשיט ואח"כ לוקח מתוכה האימורים א"כ הרי דהפשיטו קודם שנתחו דראש וכרעים לאו בכלל נתחים הם והנה זה שייך בעולה אבל בק"פ דאין צריך לחתוך הראש וכרעים א"כ מפשיט כולו בפ"א ואח"כ נוטל האימורים א"כ בעיקר ההפשט שוה עולה לשאר קרבנות. ועי"ש עוד יישוב שכתב לזה.

סוף הביאור אות ג – והא דלא חתך את הראש תחלה קודם ההפשט כיון דלא הוי בכלל ההפשט- הנה בזה מיושבת קושיית הרש"ש בתמיד לא. עי"ש ודו"ק.

סי' סג

ביאור אות א – כתב התוספות יום טוב: חתך את הכרעים כו' - כתב המפרש הכרעים רגלי הבהמה (כרעיים). ועל שם כריעה קרי להו כרעים. שמאחר שהופשטו הידים עד כנגד החזה יכול לחתוך כל ד' רגלים יחד. ע"כ. ולא הרגלים כולם. שסופיהם חותכן לאח"כ כדלקמן. ולכן יתכן לומר דהירכים עד מקום הכריעה קורא כרעים. ולא יותר. ע"כ. והרש"ש כתב ע"כ: חתך את הכרעים. נראה דר"ל הארכובות התחתונות הנמכרות עם הראש ועדיין נשאר תלוי כי הנקבים היו קצת למעלה מהן לצד הגוף. ולשון התוי"ט בזה תמוה.

עוד שם – כתב שמכל רגל מד' רגליה חותך הפרק התחתון עד הארכובה- ומפי' הראב"ד נראה שחותך רק את הכרעים הסמוכות לחזה, היינו של הידים. עי"ש.

מקור ההלכה- קרע את הלב והוציא את דמו- הנה בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' קי"א) הקשה השואל, הבחור הח' נפתלי בן הגה"ק ר' יחזקאל מאוסטרובצא הי"ד, מאי שנא דהכא גבי קרבן תמיד קורעין את הלב והוציאו את דמו, ומאי שנא לגבי עולת העוף דכולה כליל, ולא מצאנו בזבחים דף ס"ה שהיו מוציאים את הלב וקורעין את דמו. ע"ש כמה יישובים בקושיא זו.

ובשם בנו הגאון ר' ישראל יוסף הי"ד כתב הגאון מטשעבין לתרץ, דהרי כל הקדשים היו מולחים אותם קודם שהקריבום, והרי דם שמלחו אין עובר עליו מה"ת, ומ"מ היו מוציאים את דמו, משום דעדיין איכא איסור דרבנן, ואיכא ממשקה ישראל, אבל לגבי עוף דמבואר בכריתות (דף ל"ב) שאין בלבו כזית, א"כ י"ל דח"ש באיסור דרבנן לא החמירו לגבי ממשקה ישראל ע"ש.

עוד בזה- הנה הראב"ד בפי' (להלן ריש פ"ה) כותב וז"ל: ותמה אני למה עכשיו מתפללין יותר לאחר זריקה דמוטב להם להתפלל קודם שחיטה וזריקה כדי שיתקבל הקרבן ברצון כי הזריקה היא עיקר, ואיני יודע אם בשביל זה היו עושין עכשיו את תפילתם מפני שיש לומר שבלא זה היה להם להמתין עד שישוהו אברים במלח בכדי שיעור יציאת הדם, שהרי מצינו גם בלב שהיו מוציאים את דמו, ובכל ענין שהיו יכולין למעט בדם איברים היו עושין, אם לא במקום שא"א כגון בכבד, אף על פי שיכול להיות שאין קפידא בכך אם היו מקריבים בלא שהייה, מ"מ כיון שבלא זה לא היו להם לקרות קר"ש היו שוהין מלקרות עד אחד מליחה כדי לעשות מצוה מן המובחר להוציא כל הדם עכ"ל.

וכתב בספר לפני תמיד (סי' יא'): מבואר בדברי הראב"ד שהיה ענין שיצא הדם ע"י המליחה וכיוצא בכך כאן היו קורעין את הלב להוציא את דמו. אך לא נתבאר גדרו של דין זה שלמצוה מן המובחר צריך להוציא הדם, ומאידך אף לכתחילה אין קפידא בכך, כמבואר בדבריו שאלמלא היו צריכים לקרות את השמע לא היו שוהין אחר המליחה (וכן בשאר קרבנות לא מצינו שהייה זו) וצעב"ז.

ועיין במקדש דוד (סי' ט"ו סק"א) שכתב לפרש בטעם קריעת הלב להוציא את דמו, שבעצם דם לא חזיא למזבח משום ממשקה ישראל למנחה ורק הותר בזריקה אך לגבי הקטרה באיסורא קיימא יעו"ש.

ובפירוש הרא"ש כאן כתב (בטעם הדבר) וז"ל: לפי כשהשה צמא גונחת בשעת השחיטה וממשכת את הדם מבית השחיטה והוא הדם מבית השחיטה והוא הדם הקרוש הנמצא בלב וה"ל כדם שנשפך ולא נתקבל בכלי ופסול למזבח עכ"ל.

ובמקדש דוד (סי' ל"ג ס"ק ל"ג) עמד בדברי הרא"ש הנ"ל וכתב שלפי"ד א"ש מה שלא מצינו בעוף דין שיקרע את הלב להוציא את דמו, כיון שכל דין הוצאת דם הלב הוא משום נשפך הדם, ובעוף אין דין קבלת כלי וממילא לא שייך בו דין נשפך הדם.

אולם הקשה לפי המבואר בזבחים (צ"ב ע"א) איבעי לן חטאת העוף שהכניס דמה בצוארה מהו, צוארה ככלי שרת דמי. ומיפסיל או כצואר בהמה דמי. ופי' רש"י, צוארה ככלי שרת שהרי לא הוזקה בקבלת כלי וזה כליה. ונראה דכוונתו דא"כ אף בעוף טעון קבלה אלא צוארה הוא הכלי שרת דידה, וא"כ דם הלב שלא הגיע לצוארה ליפסל משום נשפך שהרי לא נתקבלה בכלי, ותירץ עפ"ד רש"י כריתות כ"ב שהלב מושך הדם מבית השחיטה, א"כ כבר נתקבל בצואר יעו"ש עוד בדבריו.

עוד יש לציין הכא לקושיית הרש"ש תמיד דף לא שהקשה וז"ל: קרע את הלב והוציא א"ד. לכאורה תמוה דהרי הלב עדיין טמון בגוף הטלה. שהרי אינו קורעו עד לאחר חתיכת הידים ורגל ימין. כדלקמן. ואולי פירושו קרע נגד הלב עיין ע"א (לב) גבי עורות לבובין. וכמו כן יכוון דקרע את הלב עצמו כמו בחולין (קט) במשנה.

ביאור אות ו- כתב דחותך הידים אחר קריעת הלב דאין מעבירין על המצות- וע"ע במפרש שכתב: לרגל הימנית - וה"ה דקודם שיחתוך הידים היה לו לחתוך רגל הימנית אלא שעדיין כובד הבהמה ברגלים והבהמה נתלית ובכל הסדר הזה אין שום פסוק כי אם סברא לפי מה שנכון לעשות עושין¹.

ביאור אות ט- כתב דסליק הרגל בהדי הראש- הנה בגמ' בבבא בתרא דף פג עמוד ב איתא דבבהמה דקה אם מכר את הראש, הרי זה מכר מן הסתם את הרגלים עם הראש.

וכתב בפירוש רבינו גרשום בטעם הדברים משום דלא חשיבי כלום לגבי הראש, דדבר מועט הוא, והכי רגילי אינשי למיקני. וראה יומא כה א ב לענין הולכת אברי התמיד להקטרה, שם מוליכים את הראש עם רגל ימין, ואמרינן: מאי טעמא סלקא רגל בהדי רישא? משום דרישא נפיש ביה עצמות קרבא רגל בהדיה. [ודוקא רגליה של בהמה דקה אינם חשובים, אבל המוכר את הראש בבהמה גסה, מן הסתם לא מכר את הרגל, משום דהנהו חשיבי לחוד והני חשיבי לחוד].

עוד טעמים אמאי הרגל נקרבת יחד עם הראש: יש מפרשים לפי שהרגל יש בה אף היא הרבה עצמות כמו הראש, היא מתחברת עם מינה, וכיון שרגל זו הולכת עם הראש ודאי של ימין היא שחשובה. (מאירי יומא). בירושלמי אמרו טעם אחר, לפי שכשעוקרת ראשה פושטת רגלה, שהרגל הימנית קודמת לתנועת ההילוך אחרי שהכינה ראשה לקום, ולפיכך הראש והרגל שייכים יחד. (ירושלמי פ"ב ה"ב).

ביאור אות יג- כתב דנותן הפדר לפי שבית השחיטה מלוכלך בדם- וכתב הר"ש משאנן בפ"י לתו"כ (ויקרא פ"ו) דאין להדיחו משם, שלא אמרה תורה לרחוץ אלא את הקרב והכרעים בלבד.

סי' סד

כתב במקור ההלכה להדיח הכרס- וכתב ר' עובדיה מברטנורא מסכת תמיד פרק ד: והכרס מדיחין אותה - מן הפרש שבתוכה, בפני עצמה. בבית המדיחין - בלשכה שהיתה במקדש. ולא מדיחין אותה עם שאר הקרבים, שלא תטנפם.

¹ ויש שכתבו שכל הנתחים שחילקו חכמים, אין זה אלא לפי מנהג הקצבים שהיו באותו פרק, שהיו מקצבים אותם לשלחן מלכים, או לבעלי סעודות, וכפי המנהג נקראו נתחים, ולא ישנה מן המנהג (פי' הראב"ד לתו"כ דבורא דנדבחה פרק ו). אלא שלדבריהם יש מפרשים שהתורה עצמה תלתה החלוקה בנתחים הנהוגים ואמרה שלא ישנו מן המנהג, והוא שאמרה תורה ונתח אותה לנתחיה, היינו לנתחיה הידועים בכל עת וזמן (קרבן אהרן שם).

ובענין בית המדיחין – עיין בתפארת ישראל (בועז מסכת מידות פרק ה) שכתב בתו"ד: דנראה שהיה בלשכת המדיחין מערה מקורה פתוחה להלשכה שע"ג שנקראת לשכת מדיחין, ובהמערה היו מדיחין הקרביים. ובזה יתורץ קו' החכם בעל ש"ג בספרו (פכ"ג), דהאיך לא חששו לריח רע שיצא מבית המדיחין להעזרה. דלפי דברינו הנ"ל הוכרחו לפתוח בית המדיחין להעזרה כדי שלא יפסלו הקרביים, ולהכי משום חששת ריח רע, פתחוה לפנים מב' פתחים, דהיינו שמהמערה ללשכה שע"ג, ושמהלשכה להעזרה, ועי"ז לא התפשט ממנה הריח בעזרה כשסגרו ב' הפתחים. ובפרט שבלתי ספק הוציאו משם הרפש מיד דרך פתח שהיה מהמערה ג"כ לחוץ.

כתב דהקרביים היו מדיחין אותן שלש פעמים – וכתב הראב"ד: 'ואולי מכאן סמכו להדיח את הבשר לקדירה ג' פעמים. וכן ליטול את הידיים ג' פעמים'.

עוד בעניין לשכת המדיחין – נציין לדבריו של התוספות יום טוב במסכת מידות פרק ה שכתב: לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי קדשים – ויש לתמוה דבמ"ד פ"ו דשקלים תנן שעל השלחנות של שיש היו מדיחים את הקרבים ומפני כן לא סגי מאי דכתבו התוס' פ"ק דיומא [דף י"ט ע"ב] דבשר קדשים מדיחין על שלחנות. אבל קרבי קדשים שיש בהן פרש ומאיסי מדיחין אותם בלשכת המדיחין. ע"כ. דהא בשלחנות תנן נמי מדיחין הקרבים. וכך העתיק הר"ב לעיל פ"ג מ"ה. ועוד במ"ה פ"ג דתמיד. ותו תנן בתמיד פ"ד מ"ב והקרבים מדיחין ג' פעמים במעוטה על שלחנות של שיש כו' והתוס' בעצמם העתיקו כן פ"ק דיומא דף ט"ז [ע"ב]. והרמב"ם אף על פי שבפ"ה מה' ב"ה. כתב וכו' שלחנות של שיש שמניחין עליהן הנתחים ומדיחין את הבשר לבשרו וכו' הנה בפ"ו מהל' מעשה הקרבנות העתיק הא דפ"ד דתמיד שהקרבים מדיחין כו' על שולחנות כו'. וראיתי להמפרש למס' תמיד שם בפ"ד הרגיש בקושיא זו דהתם תנן והקרבים מדיחין על שלחנות כו' והכא תנן לשכת המדיחים ששם היו מדיחים קרבי קדשים ותירץ דקרבי קדשים דהכא היינו כרס וכדתנן נמי התם והכרס מדיחין אותה בבית מדיחין הקרבים מדיחין פעם ראשונה בלשכת מדיחין בצנעה. לפי שמלוכלכין הרבה בפרש. ואח"כ מדיחין ג"כ עוד במיעוט שלחנות [גירסתו אינה במיעוטה על שלחנות דל"ג על ומפרש בשלחן קטן של שלחנות כו'] להדיחם יפה והכרס שהיא רחבה וחלקה מדיחין אותה פעם אחת בבית מדיחין. ע"כ.

ביאור אות ג – כתב דאין מדיחין ביין מזוג – הנה הר"י קורקוס הסתפק [בפ"ו ממעה"ק ה"ו] אם גזירת הכתוב היא שאין מדיחין ביין ובמזוג, או יש לכך טעם משום ביזוי אוכלין.

עוד כתב דא"צ ארבעים סאה – ובתו"כ איתא במים אפי' כל שהוא (הובא בתורה תמימה).

עוד כתב דמי כיוור עצמן פסולין לרחיצת הקרב – הנה האור שמח (הלכות מעשה הקרבנות פרק ו) כתב להעיר: עיין בסוגיא (זבחים כ"ב ע"א) וקדישי מעליותא נינהו כו' מי כיוור שיש להם שם לווי, ופלא, כיון דכל המימות כשרים, אטו גריעי מים שהיו בכיוור, הלא לא שייך למעט משום שיש להם שם לווי, רק כמו דמיעט בפ' שמיני בתו"כ (פ"ח ה"א) מי תותים מי רמונים, שבתולדתן יש להם שם לווי, אבל כאן המים מעלמא אתו, רק שהיו מונחין בכיוור, אטו משום זה נפקו מכלל מים, זה לא מצאנו בכל הש"ס, ואדרבא אמרו בסוכה (י"ג ע"א) והאי דקרו להו מרריתא דאגמא משום דמשתכחו באגמא, אף על גב דהוא טבעי, כש"כ כאן דהוא מקריי שנתהווה אחר כך בהמים שנתנו בכיוור, ואיך יתכן למעטינהו ממים. ולכן נראה

דתנא אמר דלא נאמר ילמד סתום מן המפורש, דכאן בקרבנות אשר בפתח אוהמ"ע כתיב (ויקרא א, יג) והקרב ירחץ במים, למד מן המפורש דבפ' תצוה (שמות ל, כ) בכואם אל אוהל מועד ירחצו מים, דהיינו מים שנתונין בכיור, כן הכא הוי אמינא דרק במים של כיור ירחץ הקרב כו', לזה אמר דכתיב במים שאין להם שם לווי, וכיון דתאמר דרחמנא קפיד רק על הנתונים בכיור יש להם שם לווי, כמו בסוטה מים קדושים, ולכן אמר הגמ' מאי קל וחומר למי כיור, אי משום דקדישי, הלא ילפת מזה דמיקרו מים קדושים דלא קפיד רחמנא עלייהו, ועל כרחין דהכוונה דקו"ח דהמים הן מים חיים, והמעלה דראויין לנותנן לכיור, אבל מי כיור בעצמן ודאי כשרים להדחת קרבים, דלא גריעי משאר מים, זה עומק הפשט למבין, וכן פירש רבינו, ופסק דכל מימות כשרים לכיור בהלכות ביאת המקדש פ"ה. וכן מפורש בדברי הימים ב' קפ' ד' מעשה העולה ידיחו בם, הרי דהדיחו במי כיור, וברור. ודוק:

ביאור אות ו- כתב מהראב"ד דהשולחנות שמדיחין עליהן אינן השולחנות שבין העמודים- וכ"כ המפרש דאין אלו אותם שלחנות שהוזכרו בפרק הקודם, שעליהם הפשיטו את הקרבן, לפי שהם היו בין העמודים ממש. שהרי הקרבן היה תלוי על העמודים. ואלו דהכא היו בבית המטבחים, בריחוק ד' אמות מן הננסים. ותוספות שם כתבו בתירוץ אחד, דאותם שלחנות הם. וגוף הבהמה גדול היה, ומגיע מן העמודים עד השלחנות אף שמרוחקים ד' אמות. וכן איתא בבראשית רבה (פרשה ס"ה), דכשמרכיבים את כבשי התמיד על הגמלים, היו נגררים בארץ. (ע"ע תוס' במנחות פז.).

לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד (ב"מ לג:)

לימוד המשנה – תמיד חזרה פ"א

לע"נ חנייה בן רחל ע"ה.

מסכת תמיד פרק א משנה ד

בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד, בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שומרים שם, בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדים של אבן וזקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם, ופרחי כהונה איש כסתו בארץ, לא היו ישנים בבגדי קדש אלא פושטין ומקפלין ומניחים אותן תחת ראשיהן ומתכסין בכסות עצמן, אירע קרי לאחד מהן יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הכירה והנרות דולקין מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה ומדורה היתה שם ובית כסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול יודע שיש שם אדם פתוח יודע שאין שם אדם, ירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהשערים נפתחים יוצא והולך לו:

סי' סו

הקדמה להבנת הדברים

מבנה השדרה של הבהמה עשוי בצורה שמהשדרה יוצאות 11 צלעות גדולות מכל צד (סה"כ 22 צלעות גדולות) ובנוסף, הן בתחילת השרה הסמוכה לצואר והן בסוף השדרה אצל הזנב יש צלעות קטנות יותר שאין בהם מוח ונקראות 'צלעות הרכות', א"כ נמצא שמלבד 22 צלעות גדולות יש עוד 8 צלעות רכות, 4 אצל הצואר (2 מכל צד), ועוד ארבע אצל הזנב (2 לכל צד), נתח הדופן אינו כולל את שתי צלעות הרכות שבצואר ובזנב, אלא רק את הצלעות הגדולות, וחשתי צלעות הרכות היו שייכות לצואר. סדר החלוקה הוא: שאת שתי הדפנות היה חותך ללא הצלעות הרכות, ורק היתה כוללת את הצלעות הגדולות. את הצלעות הרכות היה משאיר 4 לגרה (2 מכל צד), ו1 לעוקץ (2 מכל צד).

ביאור אות טז – ביאור דברי הגאון הוא שבאמת של שמאל גדולה כיון שהשדרה עמה, והיא עצמה גדולה יותר מהימין עצמה, אבל קראו לימין גדולה, כיון שיש עמה הכבד, ועם הכבד (שאינו שייך לה) באמת היא גדולה יותר.

וטעם שהמשנה הוצרכה לומר שדופן ימין נקראת גדולה, וביאר הראב"ד שדופן הימנית היתה כבידה יותר (וגדולה היינו כבידה), וא"כ הכהן שזכה להעלות שאת שתי דפנות הכבש למזבח, היה עלול לחשוב בטעות שהדופן השמאלית היא הכבידה מביניהן, [היות שהיא נראית גדולה יותר מחמת עמוד השדרה שנמצא בה], ויבוא ליטול אותה בידו הימנית החזקה, ואת הדופן הימנית בידו החלשה, ויש לחשוש שמתוך כך יפול האבר מידו לארץ, לפיכך קראו לימנית גדולה להורות שהיא כבידה יותר. עוד ראה שכתב דאיכא נפק"מ לגבי מקח וממכר.

הקדמה להולכת האיברים

בענין הולכת האיברים לכבש מצינו כמה דעות בגמ' היאך סדר ההולכה:

בן עזאי משום ר' יהושע אמר כדרך הילוכו בחייו לצד הראש, הקודם קודם שנאמר: והקטרת את כל האיל המזבחה כדי שיהא נראה כמהלך על גבי המזבח כאילו כל האיל בשלמותו שם. ר' יוסי אמר דרך הפשטו היינו מצד הרגלים לצד הראש, ר' עקיבא אמר דרך ניתוחו, כסדר שמנתחים אותו לאחר הפשטו אבר אחר אבר, ויש סוברים דרך עילויו של גודל האברים, ור' יוסי הגלילי אמר דרך עילויו של שומן הבשר.

למעשה פוסק הרמב"ם (מעשה"ק פ"ו הי"א – טו) שמוליכו כדרך גודל האברים. [וכ"כ כאן העבודה"ק בריש סי' סט בביאור].

עוד כמה פסקי דינים וחידושים בזה:

א. הולכת אברים. הולכת אברי העולה לכבש – היא עבודה³⁰⁹, שאינה כשרה אלא בכהן³¹⁰, שנאמר: והקריב הכהן את הכל³¹¹, וזו הולכת אברים לכבש³¹², וכתוב זה נאמר באברים שנאמר בראשו: והקרב והכרעים וגו'³¹³, והקרבה זו הולכה היא ולא הקטרה, שהרי נאמר באותו כתוב אחרי כן והקטיר המזבחה³¹⁴. אף להאמוראים הסוברים בדעת ר' שמעון שזר כשר בהולכת הדם למזבח לפי שעבודה שאפשר לבטלה היא³¹⁵, והרי גם הולכת האברים היא עבודה שאפשר לבטלה – שאם רצה מפשיט ומנתח אצל המזבח³¹⁶, או שאם יש כהנים הרבה יושיטו זה לזה³¹⁷ – מכל מקום מודה כאן שזר פסול, שהרי נאמר בפירוש בכתוב והקריב הכהן³¹⁸.

³⁰⁹ . ערובין קד א וש"נ זבחים יד ב ולה א.

³¹⁰ . פסחים סה ב זבחים שם; רמב"ם פסולי המוקדשין פ"א הכ"ב.

³¹¹ . ויקרא א יג.

³¹² . פסחים שם זבחים שם.

³¹³ . ויקרא שם. ורש"י ערובין שם ד"ה והקריב.

³¹⁴ . תו"י יומא כז א ד"ה והקריב וריטב"א שם.

³¹⁵ . ע"י לעיל; הפסולים לעבודה.

³¹⁶ . רש"י זבחים יד ב ד"ה הולכת, וע"י רש"י מנחות י א ד"ה ומשני: אצל הכבש.

³¹⁷ . רש"י מנחות שם. וע"י לעיל: הולכה שלא ברגל.

³¹⁸ . זבחים שם, וע"י תוס' שם ד"ה והרי שלרבנן אף אם לא היה כתוב כהן היינו יודעים שזה פסול שמקבלה ואילך מצות כהונה והכתוב בא למעט הולכת עצים.

ב. הוליך זר, אין הזבח נפסל בכך, שאין הולכת האברים מעכבת כפרה³¹⁹, שהרי כל עצמם אם לא הוקטרו כלל הקרבן כשר³²⁰. אבל האברים עצמם יש מהאחרונים שכתבו שנפסלים מלהקריב³²¹, ויש שכתבו שאף הם אינם נפסלים³²².

ג. מכיון שהולכת אברים עבודה היא, חציצה בין רגלי הכהנים לרצפת העזרה פוסלת בה, ואותה ששנינו: בוזקים – מפזרים – מלח על גבי כבש, כדי שלא יחליקו³²³, הדברים אמורים לא בהולכת אברים לכבש³²⁴.

ד. הולכת אברים כשרה אף בשמאל³²⁵, ואף על פי שכתוב בה כהונה, וכל מקום שנאמר כהונה אינו אלא בימין, אין הדברים אמורים אלא בדבר המעכב כפרה, אבל הולכת אברים אינה מעכבת כפרה, שהרי כשלא הוקטרו כלל הקרבן כשר³²⁶. וכן אין צריכים הולכה ביד דוקא ואף על ידי כלי מותר³²⁷. [טור תסח] וכן שנינו בחלבים ואברים – וי"ג: אמורים – שהעלם בין ביד ובין בכלי בין בימין ובין בשמאל כשרה³²⁸, ויש מהראשונים כתבו שהולכת האברים היא דוקא ביד ולא בכלי³²⁹. יש מן הראשונים שמסתפקים לומר שהעלאת האמורין למזבח אפשר שהיא בכלי שרת³³⁰.

³¹⁹ . מל"מ פסוהמ"ק פ"א הכ"ז, ע"פ דיוק ל' הרמב"ם שם.

³²⁰ . קרן אורה זבחים רפ"ב, ולכן תמה על המל"מ מאי קמ"ל.

³²¹ . שפת אמת זבחים יד ב.

³²² . חזון איש זבחים סי' יט ס"ק לא, וכ' שבביעור של ההקטרה בלבד נפסלה ההקטרה. ועי' בהר המוריה פסוהמ"ק פ"א אות נא אם יש תקנה להחזיר לאחוריו או שאינו פסול רק לכתחילה ולא בדיעבד.

³²³ . משנה ערובין קד א.

³²⁴ . גמ' שם ורש"י.

³²⁵ . זבחים כד ב.

³²⁶ . זבחים שם ורש"י, ועי' רש"י מנחות י א שפי' אינו מעכב כפרה שאפשר לנתח אצל הכבש או אפשר שיושיטו זל"ז, ועי' פנים מאירות זבחים שם וקרן אורה מנחות שם.

³²⁷ . רמב"ם מעשה הקרבנות פ"ז ה"א באמורין, ועי"ש בכ"מ ולח"מ; דעה ב במאירי פסחים סה ב ד"ה הולכת. ועי' תוס' יומא סז ב ד"ה אטו כו' ולי נראה כו'.

³²⁸ . תוספתא זבחים פ"א וברייתא במנחות כו א. ועי' אבן האזל פסוהמ"ק שם בהעלאת הקומץ שהעלאת זו הולכה היא, ועי' חסדי דוד לתוספתא זבחים שם ד"ה הקטר. ועי' תוס' מנחות שם ד"ה הקטר משמע שר"ל שהברייתא אמורה בהקטרה.

³²⁹ . דעה א במאירי פסחים שם בשם יש גורסין. וכ"מ בהמאור פסחים פרק תמיד נשחט שצריך יד וכ' שא"צ כלי, היינו שא"צ כלי שרת.

³³⁰ . עי' השגות הראב"ד להמאור פסחים שם.

ה. מכיון שהולכת אברים היא עבודה, וצריכה בגדי כהונה, לכן בערב פסח שהדמים היו נשארים בעזרה, היו מוליכים את האברים על האצטבאות של בנין שהיו בעזרה, כדרך שהיו עושים בהולכת הדם³³¹.

ו. חשב בשעת הולכת האמורין למזבח – וכן בשעת הולכת האברים של עולה – אין אותה המחשבה מועלת כלום, בין מחשבת שינוי השם בין מחשבת חוץ למקומו ובין מחשבת חוץ לזמנו³³², שכל עבודה שהיא לאחר זריקת הדם, אינה נפסלת במחשבה³³³.

ז. כתב הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק ו הלכה ד): 'כשמנתח איברי העולה מוליכין את כל הנתחים לכבש ומולחין אותם שם, ואחר כך מעלין כל האיברים לראש המזבח, ומסיר גיד הנשה בראש המזבח ומשליכו על גבי הדשן שבאמצע המזבח¹⁸⁷, וזורק כל האיברים על האש שנאמר הבשר והדם, כשם שהדם בזריקה כך כל הבשר בזריקה, ואחר שזורקן חוזר ועורך אותן על האש שנאמר וערך הכהן אותם, ואיברים שצלאן ואחר כך העלין למזבח אין בהם משום ריח ניחוח'.

סי' סח

ביאור אות א' – כתב התורה תמימה: וערכו בני אהרן הכהנים – וערכו שנים, בני אהרן שנים, הכהנים שנים, למדנו לטלה שטעון ששה כהנים. [יומא כ"ז א']. ובהערות כתב דדריש זאת ע"פ הכלל מעוט רבים שנים. ומ"ש למדנו לטלה היינו קרבן הבא מן הצאן, דהיינו טלה, הקרבנו בששה כהנים, והוא ע"פ המבואר בדרשא הקודמת דכל כהן עורך שני אברים, ובטלה יש עשרה אברים, נמצא דלעריכתם צריך חמשה כהנים, ועוד כתיב והקרב והכרעים ירחץ במים, הרי דצריך עוד כהן לזה, ובס"ה ששה. ואם

³³¹ . פסחים סה ב ורש"י. ועיי' לעיל: בדם הקרבנות.

³³² . רמב"ם פסוהמ"ק פ"ג ה"ז

¹⁸⁷ ובס' יכהן פאר העיר דלכאורה למה לא מסיר הגיד הנשה קודם המליחה דנבלע טעם הגיד הנשה ע"י המליחה. ונהי דקיי"ל אין בגידין בנותן טעם. מ"מ שמנו של גיד יאסר. ועיי' חולין (צ"א) דגם שמנו של גיד צריך השלכה ועיי' ברמב"ם ז"ל בפ"י מהל' קרבן פסח הי"א ובכ"מ שם ועיי' ט"ז יו"ד סי' נ"ה סק"ז.

היה הקרבן איל או עז מוליכין אותו יותר כהנים לפי ערך מספר האברים שבו, ומבואר בפרטיות בפ"ב דיומא וברמב"ם פ"ו מקרבנות. ואמנם כל זה הוא בקרבנות צבור, אבל בקרבן יחיד מעריכין יותר או פחות כהנים כפי שירצו. ונראה הטעם בזה, משום דביד הבעלים לכבד לכל כהן שירצה וכמו תרומות ומעשרות, כנודע¹⁸⁸.

שם – הולכת איברים לכבש נעשית ע"י ששה כהנים – והנה יש לדון כמה כהנים היו מעלים את האברים מהכבש למזבח – ומרש"י ותו' משמע שכהן אחד היה מעלה את כל האברים, אולם ראשונים אחרים דעתם שששה כהנים היו מעלים את האברים למזבח כמנין הכהנים שהעלו לכבש [חוץ מהסלת והחביתין והיין]. תו' ישנים (יומא כז: ד"ה למדנו) וריטב"א. והר"י מלוניל כתב שאע"ג שהבאת האברים לכבש היתה ע"י הרבה כהנים משום "ברב עם הדרת מלך" אבל העלאתם משם למזבח לאו אורח ארעא הוא ויותר יש כבוד לשכינה במועט במרובין. והמאירי כתב שמן הכבש למזבח הדבר יותר הדור באחד שלא ידמה עליו כמי שהוא עליו למשא. ועוד נחלקו הראשונים, יש מהם שסוברים שהכהן שהעלה את האברים למזבח היה גם מקטירם. והריטב"א סובר שהיה רק מעלם למזבח והכהן הזורק את הדם הוא היה משליכם לתוך האש כדי שתיעשה עבודת הדם והבשר בכהן אחד. ריטב"א. [מתוך הע' חברותא].

שם – ציין לדברי רש"י ביומא דף כז דתמיד של שחר הזקיקך הכתוב בו למערכת עצים חדשה בכל בוקר, ומשמע מלשון רש"י שהוא דין בתמיד של שחר שטעון מערכת עצים חדשה ולא שהיום טעון מערכה, וממילא התמיד כיון שהוא עולה ראשונה נמצא הוא נקטר על המערכה החדשה

¹⁸⁸ וכתב הרמב"ם שאם רצו להוליך נתחיהם בפחות מאלו או ביותר, מוליכים, ואפילו כהן אחד יכול להקריב את הכל (רש"י) שאותו כתוב שלמדים ממנו ששה כהנים לא נאמר אלא בעולות צבור, וכן הטעם של בבית אלהים נהלך ברגש אינו אלא בקרבנות צבור. (קרבן העדה על הירושלמי). ובירושלמי אמרו בפר של יחיד שקרב בששה כהנים. מהאחרונים יש שכתבו שאף על פי שיותר בפחות, מכל מקום היו בפר יחיד נוהגים לחלק לכל כך כהנים כמו בשל צבור מפני כבודו. (מרכה"מ ח"ב מעשה"ק שם, ע"פ מדרש איכה על פסוק העיר רבתי עם, ומיישב בזה קו' המל"מ מעשה"ק שם. ועי' גבורת ארי יומא כו ב שמוכיח ממדרש זה שבאמת צריך כ"כ כהנים גם ביחיד והמשנה ר"ל רק לענין שא"צ פייס ביחיד). [מתוך האנצ' התלמודית].

קודם כל הקרבנות, וכ"מ במאירי כאן "התמידין צריכין מערכה מחודשת בכל יום" וכו'.

ודייק הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל דמדברי הר"ח מבואר לא כן, וז"ל "לא אשכחן בן הבקר שעולה ונערך על העצים על האש אשר על המזבח אלא על הבשר של תמיד כי התמיד מקדים לכל, אלא הכבש של תמיד הוא עולה בראשונה ונערך בעצים שעל האש שאותה האש של המזבח ועליו כל הקרבנות", משמע מדבריו שרק משום דין העולה עולה ראשונה דתמיד קודם לכל הקרבנות דינו הוא שנקטר על העצים ושאר הקרבנות עליו, ולא מחמת שהוא דין בחפצא דתמיד טעון מערכה חדשה.

ואולי י"ל נפק"מ בזה בגוונא שעבר והקטיר על המערכה קודם התמיד קרבן אחר, דלפי"ד הר"ח כיון שעב"פ נתקיים דין מערכה חדשה ביום אינו צריך חידוש מערכה בשביל התמיד, כיון שאין זה דין בתמיד, ועל דין העולה עולה ראשונה בלא"ה כבר עבר, אבל לפירש"י שדין מערכה חדשה הוא דין בתמיד, א"כ כשעבר והקטיר קרבן אחר קודם התמיד הרי חסר לתמיד חידוש מערכה וצריך לעשות מערכה חדשה להקרבת התמיד כדי לקיים דין זה, אף על פי שביום כבר נתקיים דין מערכה חדשה וצ"ע. (הבוא בס' דף על דף).

ביאור אות ג – ובמאירי פי' לפי שהרגל יש בה אף היא הרבה עצמות כמו הראש, היא מתחברת עם מינה. בירושלמי אמרו טעם אחר, לפי שכשעוקרת ראשה פושטת רגלה שהרגל הימנית קודמת לתנועת ההילוך אחרי שהכינה ראשה לקום, ולפיכך הראש והרגל שייכים יחד.

ביאור אות ח – הקשה דהיאך לוקח הרגל בשמאל הלא עבודה פסולה בשמאל – הנה אף בס' באר שבע עמד ע"כ וכתב: 'הרגל של ימין בשמאלו. וא"ת הא אמרינן בפרק קמא דזבחים (ד, א) דלכל מילי הולכה לא נפקא מכלל קבלה, וקבלה פסולה בשמאל. וי"ל דהתם מיירי דוקא בהולכת דם דמעכבא כפרה, לאפוקי הולכת אברים דלא מעכבא כפרה שאין כפרה אלא בדם. ומיהו ביומא פרק הוציאו לו (מת, ב עי"ש תוד"ה הולכה) פשט רב ששת דאפילו הולכת דם כשרה בשמאל, מדתנן נטל את המחיתה

בימינו ואת הכף בשמאלו, ופריך התם הגמרא וניפשוט להו מהא דתנן הרגל של ימין בשמאלו ובית עורן לחוץ, ומשני אי מהתם הוה אמינא הני מילי הולכה דלא מעכבא כפרה, אבל הולכה דמעכבא כפרה לא, קא משמע לן.

עוד בענין זה – הנה רש"י בזבחים דף כד: [בד"ה הרגל] פירש שמוליך את הרגל בשמאל משום שביד ימינו הוא מוליך את הראש החשוב יותר מרגל. ולכאורה תמוה שהרי במסקנת הגמרא היא ששמאל אינו פוסל כי הולכת איברים אינה מעכבת, ולמה הוצרך לטעם מחודש. ותירץ הגרי"ד סולוביציק כי גם אם אין עבודת הולכה טעונה ימין, עדין היה צריך להוליך בימין משום שמעשה מצוה נעשה בימין, ולכן הוצרך רש"י לטעם שמוליך בשמאל. אלא דעדין צריך לברר את מקור הדין שמוליך את הראש ורגל ביחד, וממילא מוכרח לאחוז את הרגל בשמאל, ולמה לא יתחייב להוליכן בזה אחר זה ושניהם בימין, [ובקרבן ציבור יש הלכה שיקריבו י"א כהנים ולא יותר, אך קרבן יחיד יכול כהן אחד להקריב כולו – יומא כו ב.]. וביאר הגרי"ז שהחויב לעשות מצוה בימין, אינו מדין המצוה כמו בעבודה, אלא דין על עושה המצוה, ובאופן שכבר עושה בימינו את המצוה, אינו מחויב להמתין עד שתתפנה לעשות מצוה אחרת, שאינו צריך לתת לכהן אחר שיעשנה במקומו בימין. (מתוך הע' לחברותא שם).

סי' עא

ביאור אות א – וכ"כ הבאר שבע בתמיד דף לא: וז"ל: מחצי כבש ולמטה במערבו. וא"ת הלא תנן בסוף מסכת שקלים (פ"ח מ"ח) ומייתי לה בפרק החליל (סוכה נד, ב עי"ש תוד"ה דתניא) אברי התמיד ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח כו'. ויש לומר דהתם איירי דוקא בשבתות ויו"ט והכא איירי בימות החול, דכשיש מוסף נותנין אברי תמיד במזרח בכבש ושל מוספין במערב.

סי' עב

בענין מליחת הקרבן – עיין מנ"ח מצוה קיח שהאריך בכל זה. עי"ש.

היו מולחין כל אבר – והראב"ד לקמן כתב, דמלבד טעם זה דעל כל קרבנך וכו', היו מולחין את האיברים גם בשביל להוציא את דמם. דכל כמה דאפשר למעט בהקטרת הדם, ממעטינן. כשם שמצינו בלב, שקורעו להוציא את דמו. והמרדכי בחולין (סימן תש"כ) פליג בהדיא, וכתב דאין המליחה בקדשים משום הוצאת הדם כלל.

ובכתבי הגרי"ז מנחות י"א כתב דיש לחקור, האם המלח עצמו אית ביה דין הקטרה, או דאיכא דין הקטרה רק באברים. אלא דדין האברים הוא שצריך שיהיו מלוחים. ומדברי רש"י במנחות כ"א: משמע דבמלח עצמו חל דין עולה.

ביאור אות א – ז"ל הרמב"ם (איסורי מזבח פרק ה הלכה יא): 'מצות עשה למלוח כל הקרבנות קודם שיעלו למזבח שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח, ואין לך דבר שקרב למזבח בלא מלח חוץ מיינ הנסכים והדם והעצים, ודבר זה קבלה ואין לו מקרא לסמוך עליו, ומצוה למלוח הבשר יפה יפה כמולח בשר לצלי שמהפך את האבר ומולח, ואם מלח כל שהוא אפילו בגרגיר מלח אחד כשר'. עוד כתב אח"כ: 'הקריב בלא מלח כלל לוקה שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך, ואף על פי שלוקה הקרבן כשר והורצה, חוץ מן המנחה שהמלח מעכב בקמיצה שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך'. ועוד כתב: 'המלח שמולחין בו כל הקרבנות משל ציבור כמו העצים, ואין היחיד מביא מלח או עצים לקרבנו מביתו, ובשלשה מקומות היו נותנין המלח¹⁸⁹, בלשכת המלח, ועל גבי הכבש, ובראשו של מזבח, בלשכת המלח היו מולחין עורות הקדשים¹⁹⁰, ועל גבי הכבש מולחין האיברים, ובראשו של מזבח מולחין הקומץ והלבונה ומנחות הנשרפות ועולת העוף'.

¹⁸⁹ בבעל הטורים (ויקרא ב' י"ג) כתב רמז לדבר שבפסוק "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח, ולא תשבית מלח וגו'", נאמר ג' פעמים "מלח", לרמז על הג' מקומות שהמלח ניתן שם בעזרה.

¹⁹⁰ והתוס' במנחות דף כא עמוד ב כתבו שמליחת העורות באמת היתה בלשכת הפרוה, כמבואר במשנה במס' מדות, אלא שבלשכת המלח היה מונח המלח לצורך מליחת הקרבנות, והקשו התוס' שאם כן היה צריך לומר בארבעה מקומות המלח נתונה, ולהוסיף את לשכת הפרוה, והניחו בקושיא, והלחם משנה [איסורי מזבח ה' יג] כתב ליישב שבאמת בלשכת המלח היה מונח רק המלח שהיה לצורך מליחת העורות, ולכן לא הוצרך לכתוב גם לשכת הפרוה.

ביאור אות ב – היו מולחין במלח סדומית – כן איתא בגמ' מנחות כא. ולא תשבית מלח הבא מלח שאינה שובתת ואיזו זו מלח סדומית ומנין שאם לא מצא מלח סדומית שמביא מלח איסתרוקנית ת"ל תקריב תקריב, ובחידושי הגרי"ז העיר ברמב"ם לא הביא כלל הדין דלכתחילה מביא מלח סדומית וצ"ע, ונראה דהרמב"ם יפרש דאין דין מסויים במליחה דצריך למלוח במלח סדומית אלא דזהו דין בכל הקרבנות דבעי מן המובחר וגם מלח בכלל זה, אלא דקרא מגלה לנו דמלח סדומית שאינה שובתת חשיב מן המובחר לגבי מלח אחר, ומשו"ה השמיטה הרמב"ם דכבר הזכיר בהל' איסו"מ (פ"ז הלי"א) דין דבעי מן המובחר בכל הקרבנות וגם מלח בכלל.

שם – המלח לא חוצץ בהולכת העצים אך בהולכת האיברים חוצץ – וכתב החזו"א [מנחות סי' כב ס"ק ב] שאף על פי שהולכה אינה צריכה ימין, כיון שצריכה כהונה, פוסלת בה חציצה בין רגלי הכהנים להרצפה.

סי' עג

ביאור אות א – הכי איתא ביומא (דף לז:): שהקורא את שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד – לא יצא, מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרים. והיינו דאנשי משמר היו מקדימין לק"ש שמא תמשך עליהן העבודה וימנעו מלקרות ואנשי מעמד היו מאחרין מלקרות ק"ש עד כלות העבודה של התמיד.

וכתב הריטב"א דלא יצא יד"ח כראוי. ודעתו שאפשר לקרוא קריאת שמע של שחר קודם הנץ וגם אחריו. ואנשי מעמד קראו בזמן קריאת שמע. אך לכתחילה ראוי לקרוא עם הנץ כמבואר להלן. וכן כתב הרמב"ן במלחמת ה' [ברכות ב ב בדפי הרי"ף] בשם הרי"ף בן גיאת. אבל בעל המאור שם מפרש שהקורא קריאת שמע עם אנשי מעמד לא יצא אפילו בדיעבד [מפני שדעתו של בעל המאור, שזמן קריאת שמע הוא רק בשעת הנץ החמה. לא קודם וגם לא אחר כך. ונראה מדבריו שזמן הנץ החמה הוא זמן מספיק לקרוא בו את כל קריאת שמע]. ודעת הראב"ד בהשגות [ברכות א ב בדפי הרי"ף] שאמנם זמן קריאת שמע הוא גם לפני הנץ ולאחריו. ואפילו מי שקרא במזיד בזמן זה יצא ידי חובתו, אך מכל מקום הקורא עם אנשי מעמד שלא באונס לא יצא. כיון שהם רגילים לקרוא כל יום לכתחילה מאוחר, ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין או סמוך לזה. לכן, כדי שלא יתרגל

לקרוא קריאת שמע שלא מן המובחר, אמרו חכמים שלא יצא ידי חובתו. [ועיין בגבורת ארי].

ביאור אות ד – בענין אמירת אמת ויציב – כתב הצ"ח בברכות דף יא דנלע"ד דאף שלא קראו העם את שמע עם אנשי משמר אעפ"כ אמרו עמהם אמת ויציב, ולא בתורת ברכת ק"ש, רק לפי שיש בה תפלה בסופה צור ישראל קומה בעזרת ישראל, אמרו עמהם. ובוזה יש טעם על שבחרו לומר ברכת אהבה יותר מברכת יוצר, מטעם שבברכת אהבה יש תפלה ובקשה על ישראל משא"כ ברכת יוצר אין בו שום תפלה ובקשה רק שבח והודאה.

בענין אמירת ברכת כהנים – הרמב"ם פירש ד"ברכת כהנים" היינו שים שלום [וקרי לה הכי, משום שהשליח ציבור מתחיל את ברכת "שים שלום" בפסוקי ברכת כהנים]. תוספות יום טוב.

ביאור אות ז – כתב הגאון רבי עמנואל חי ריקי בספרו הון עשיר: ברכה אחת למשמר היוצא. לרמוז דלא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום (עוקצין פ"ג מי"ב), קרי לה ברכה אף על גב דאין בה הזכרת ה' ומלכות, ובוזה אזלא לה תמיהת התוספות (ברכות יב. ד"ה ברכה אחת) וכתבה התי"ט. ועוד דברכה זו דומה לברכת כהנים שהכהנים מברכים את ישראל דאין בה אלא פסוקים, ומוסיף אברכת כהנים קאי, ולא אשלש ברכות:

למשמר היוצא. רמז לנו בלשון הזה, דהמתפלל על חבריו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה (ב"ק צב א), כי הברכה שמברכים היתה מי ששיכן וכו' ישכן ביניהם אהבה אחוה שלום ורעות, והטעם דמברכים להם ברכה זו, נראה משום דשכיח שינצו על העבודה בדברים שלא היה להם פייס, ולכן המשמר היוצא היתה צריכה לאותה ברכה גם היא על מה שעבר, שאם אירע ביניהם מחלוקת שיהיה והב בסופה (במדבר כא, יד. קידושין ל ב).

כתב בס' באר שבע (מסכת תמיד דף לב עמוד ב): נראה לי ליתן טעם לשבח למה ברכו דוקא משמר היוצא למשמר הנכנס, ולא להיפך משמר הנכנס למשמר היוצא. והוא מפני שכתוב (הושע ד, ד) ועמך כמריבי כהן, אלמא שהכהנים הם בני מריבה, וכמו שאמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע, ב) אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו שנאמר ועמך כמריבי כהן וכו', ולפי שיש לחוש מאד פן ואולי יפול ביניהם מריבה בבית המקדש

בענין חילוק הקרבנות ולחם הפנים, ובענין עבודות בית המקדש כיון דנפיש וחמירי, ואם אין ביניהם שלום אז יש לחוש שלא יקריבו הקרבנות ולא יעשו עבודות בית המקדש כסדרן וכהלכתן, דבא לכלל כעס בא לכלל טעות (עי' ספרי מטות פיס' קנ"ז). ועוד היאך יברכו הם לישראל בברכת כהנים וישם לך שלום, אם הם בעצמם אין ביניהם שלום, הלכך הוצרכו משמר הנכנס דוקא לברכה זו. וכהאי גוונא אמרינן בפרק בתרא דהוריות (יג, א) בדין הוא שיקדים המכפר למתכפר, כן נ"ל.

סי' עד

ביאור אות א- בענין זה נציין דבריו רבינו יהונתן מלוניל (על הרי"ף מסכת יומא דף כו.). שכתב: פייס השלישי חדשים לקטורת, אותם כהנים שהיו באותו בית אב שלא זכו מימיהם להקטיר קטרת, אתם הן הבאים לפייס הקטרת, עד שהיו כל כהני בית אב שוין, שזכו כולן כל אחד ואחד פעם אחד, ואז יחזרו חלילה. ותנא בברייתא מעולם לא שנה אדם בה, מרוב כהנים כל בית ובית אב אבל לעולם אם לא היו מספיקין בית אב של יום ראשון לא היו באין להקטיר אותן בית אב של יום שני, אלא חוזרין חלילה. ומפרש טעמ' בגמ' מפני שמעשרת העוסקין בה, דכתי' [דברים ל"ג] בריך ה' חילו וגו'. ויותר ראוי לפרש זה הפסוק בקטרת, מבעולה אף על פי שהיא כתובה בפסוק עצמו דכתי' וכליל על מזבחך, משום דבעולה שכיחא וקטרת לא שכיחא, ומסתברא דכי כתיבי עשרה, אדלא שכיחי כתיבי, דאם כן נמצאו כל הכהנים עשירים. ובקטרת היה דבר מנוסה, לפי' היו מחזיקין בזה. והאי לא שנה בה מעולם, לא קאמ' אלא משני פייסות, אבל שני פעמים הקטיר קטרת של שחרית ושל ערבית, דאמרי' בגמ', אין מפייסין על התמיד של בין הערבים אלא כהן שזכה שחרית זכה בו בין הערבים, אבל בשבתות הואיל ומשמרות מתחדשות בו, צריך להפיס בין בתמיד בין בקטרת.

עוד שם- כתב דלא הניחו לכהן לשנות בה- והעיר השפת אמת דאשכחן בכהן גדול שהיה מקטיר את הקטרת כל שבעה ימים שקודם יוה"כ. וצ"ל

שכל הטעם שלא הניחו לכהן אחד להקטיר יותר מפעם אחת כדי שלא יתעשר הכהן הדיוט יותר מהכהן גדול אבל בכהן גדול אין לחוש שיתעשר¹⁹¹.

עוד שם – מה שכתב עוד 'מסתברא דכי כתיב עושר אדלא שכיח' – ראה מה שכתב ר"י בכור שור¹⁹² (דברים פרק לג) עה"פ ברך ה' חילו: שמפני הקטורת והעולות היו נכסים מתברכים, ולכך לא שונים לקטורת, שכל אחד רוצה להקטיר. ולכך אומר "חדשים לקטורת בואו והפיסו", אבל בעולות לא היו מדקדקים כל – כך משום דתדירי ומצויות להם¹⁹³, כדמפרש ביומא,

¹⁹¹ עוד ראה בהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת יומא דף יד:): שכתב: פיס השלישי חדשים לקטורת וכו'. ופירש"י מהגמ' לקמן דמעולם לא שנה בה אדם. וכתבו הראשונים דודאי א"א לומר כפשוטו דלעולם לא שנה בה אדם דוכי נימא דכ"כ הרבה כהנים היו שלא ישנו בה.

אלא ביארו הראשונים דכוונת הגמ' הוה דכ"ז שעדיין לא הקטירו כל הכהנים לא היה שונה בהם כהן שכבר הקטיר אבל ודאי לבתר שכבר הקטירו כולם היה אחד שונה בהם.

עוד שם כתב נמי כקושיית השפ"א הנ"ל דלכאורה עוד יש לתמוה דהנה לגבי קטורת קי"ל דבשבעת הימים כהן גדול מקטיר הקטורת כיון דשייך לו הרי לנו דבדבר שהוא בעלים עליו אין צריך ליתנו לאחר אף על פי שזה דבר חשוב ביותר. ורק כשהנדון הוא שהכהנים מקטירים אז כיון דזה דבר ששייך לכלל שבט הכהונה מסתברא מילתא דמשום כך קבעו חז"ל שבהקטרת הקטורת יתנו לחדשים כדי שיהא בזה לכולם והרי שייך הוא לכולם מפני כיבודו החשוב, אבל היכא דשייך לאחד ודאי יכול להקטיר כמה פעמים ובזה ודאי שלו הוא. וא"כ לפ"ז באם המכניס את בנו לבריתו של א"א הרי האב הוא כאן הבעלים על המילה והוא לעצמו ודאי יכול לכבד עצמו בסנדק כל כמה שירצה א"כ מה"ת לא יאה לו זכות לכבד אחרים כמה פעמים דהרי הוא דבר ששייך לו והמנהג שכתב הרמ"א תמוה הוא ביותר.

ועוד שכ"כ הנוב"י קמא יור"ד פ"ו שכתב שהמנהג בפולין הוא ההיפך ונותנין הסנדקאות לעולם לרב העיר.

והיה נראה דגם הרמ"א ס"ל דמה"ד אין שום מניעה מצד האב ליתן כמה פעמים לסנדק אחד. ורק בא בזה המנהג לומר כמה חשוב הוא כח הסנדק ובזה הרי פתח דיפה כח הסנדק מכח המוהל. ולעולם לולי שהיה בעלים לא היה נותן כמה פעמים לאותו אדם. ולכן מפני חשיבות לא כיבד אפילו הבעלים כמה פעמים סנדק אדם אחד שלא יבוא לזלזל בזה וצ"ע.

¹⁹² רבי יוסף בכור שור הוא כנראה בעל התוספות רבי יוסף ב"ר יצחק מאורליאנס שבצרפת. היה תלמידו של רבנו תם, וידוע בעיקר בזכות פירושו לתורה שנוטה באופן מובהק לפשט. נזכר כמה פעמים בתוספות על התלמוד, וכתב גם סליחות ופיוטים.

¹⁹³ ומדבריו מבואר שהעולה כן מעשרת, אמנם ראה בריטב"א יומא כו. שכי' שכיון שאין כל הכהנים ראויים שיתעשרו לכן אין העולה מעשרת אפילו את הראויים לכך. ובתו' הרא"ש פירש שאמנם העולה גם כן מעשרת אלא שאין מקום לתקן שיפייסו עליה רק חדשים שהרי כל אחד יכול לנדב ולהביא עולה ולהתעשר על ידה. אלא שהוא מקשה על זה דאם כן גם בקטרת לא היה להם לדקדק ליקח רק חדשים שהרי אפשר להתעשר ע"י העולה. ובחת"ס תירץ שאינו מתעשר אלא ע"י שניהם שישימו קטורה וגם כליל על מזבחיך ואז ברך ה' חילו ולכן לא הניחו להקטיר פעמיים שע"י העולות שכולם כבר הקריבו והקטרת שיקריב עולה מחברך בעשירות.

ונציין נמי לדבריו של החיד"א בספרו פתח עינים (יומא שם) שכתב: עולה נמי כתיב וכליל על מזבחיך. כתוב בלקוטי רב בצלאל כ"י עולה נמי וכו' וא"כ ה"ל להפיס חדשים לעולה ומשני לא שכיח קטרת ומסתברא דכי כתיב עושר אדלא שכיחא כך פירש"י ולפי זה לפי המסקנא משמע דלא

ופועל ידיו תרצה שיבאו לרצון לפניך העבודה שהם עושים, ובזכות העבודה: מחץ מתנים קמיו: של אותם הקמים עליהם ומשנאיו מן יקומו: שלא יוכלו קום. ורבותינו אמרו "ברך ה' חילו", אפילו חולין – שלו, שאם היה עומד ומקריב על המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אף על פי שהוא חלל, כל הקרבנות שהקריב קודם שנודע, באים לרצון.

והרמב"ן שם כתב: וטעם בריך ה' וכו' אונקלוס אמר נכסוהי, מלשון ואת כל מקנהם ואת כל חילם (שם לא ט), יתכוין למה שאמרו רבותינו (יומא כו א) בקטורת שהיא מברכת, והוא דבק אל ישימו קטורה באפך, כי ממנה יתברך חילו כמו ששנינו (שם) חדשים לקטורת. ובספרי (ברכה שגב): 'ברך ה' חילו, בנכסים, מכאן אמרו רוב כהנים עשירים הם'¹⁹⁴, משום אבא דורש אמרו, נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב (תהלים לו כה), זה זרעו של אהרן'¹⁹⁵.

מעתרא והקדוש הרב ר' ורדימוס פירש הא שכיחא עולה שכל הרוצה להתנדב עולה הרשות בידו ומשו"ה לא היו מפיסים חדשים דבלא"ה אם רוצה להתנדב עולה יקריבנה ויעשיר ולפי"ז לפי המסקנא בעולה נמי מעתרא (תוספות כ"י) וגם בתוס' ישנים פירשו הכי העולה כל א' יכול להתנדב. אך כתבו שם דלרש"י פריך עולה אמאי לא מעשרא וגמגמו בזה ע"ש ומדברי התוס' כ"י הנז' מפורש דגם לרש"י פריך דיפסו חדשים לעולה. והתוס' במנחות דף נ' ע"א כתבו דהכא דעולה נמי מעתרא. והדבר ברור שהם מפרשים כהתוס' כ"י הנז' ותוס' ישנים. והרב תי"ט שם הקשה על התוס' והרב ברכת הזבח שם נדחק מאד להשוות דברי התוס' שם לפירוש רש"י דסוגיין. ואלו שני המלכים המה ראו דברי התוס' ישנים ותוספות כ"י לא כתבו מה שכתבו. ומה שהקשה הרב ברכת הזבח שם דאי עולה מעתרא לא הי"ל להפסיד חדשים גם לקטרת כיון דכל א' יכול להתעשר ע"י עולה. אפשר לומר דלפי חיבת עשיית המצוה כן הוא העושר ועולה כיון דשכיחא אין כאן חשק גדול וחיבה יתירה בעשייתה ואין העושר כ"כ משא"כ הקטרת דמעשרת הרבה לפי חיבתה. וכבר נודע דתוס' ישנים נדפסו אחר זמן הגאונים הנז' רבות בשנים ולא שלטו מאור עיניהם בהם. ועיין בבית דוד סי' הנז':

¹⁹⁴ ויש לציין מה שכתב הגר"ח"ק בספרו דרך אמונה (שמיטה ויובל פרק יג ס"ק סד) דאף על גב שאנו רואים שיש ת"ח וכהנים שהם עניים ואביונים זהו כשהקב"ה יודע שזה טובתם.

עוד יש לציין בענין זה למש"כ החת"ס (שו"ת או"ח סי' קנח) שכתב דאף שהרבה זכו במצוה זו ולא נתעשרו, י"ל כי אולי החטא גורם, דהיינו אמנם הי' ראוי לו להתעשר, אבל מחמת חטאו הי' צריך להתייסר בייסורין, ועל ידי שלא נתעשר נתבטל ממנו עונש היסורין. עיין שם עוד מה שהאריך בכל זה טובא. וראה נמי במקור חסד (שעל ספר חסידים) שמציין לגבי הקושיא דהרבה ראינו שעשו כן ולא התעשרו, למאור עינים (פ' ראה) על הפסוק עשר תעשר, כלפי מה שאחז"ל עשר בשביל שתתעשר, שאין הכוונה דווקא לעשירות ממון, אלא שזוכים למדת ההסתפקות, והוא שמח בחלקו, שאז הוא עשיר באמת, כי עשיר המדומה אינו מת וחצי תאוותו בידו.

ובשו"ת תשובות והנהגות כרך ה סימן רצב כתב: דמה שלא מצינו שסנדק מתעשר, די"ל ששכרו נסתר, והיינו שלפעמים מאריכים ימיו, לפעמים ניצול ממחלות, לפעמים מצליח בעסקיו, ולפעמים הסנדק עולה ברוחניות, ואם כן מה שמתעשר הוא בסתר ודרכי ה' נסתרות, ומרגלא בפי הגאון רבי יעקב קניבסקי זצ"ל, שתולה שמה שהצליח בספריו הוא העשירות שזכה ע"י סנדקאות.

¹⁹⁵ ומכאן יש לי להעיר ע"ד הכלי יקר (ויקרא פרק ו) שכתב: 'דבר אחר לפי שכל פרשה זו ציווי אל הכהנים לאמר לדורות, ללמדם זאת תורת העולה ותורת החטאת וכן כל תורת הקרבנות, והלימוד

בענין הסנדקאות שדינה כקטורת

כתב הרמ"א בשו"ע יו"ד (סי' רס"ה סעיף י"א) וז"ל "דכל סנדק הוה כמקטיר קטורת (מהרי"ל בשם ר"פ) ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד כדאמרינן גבי קטורת חדשים לקטורת" עכ"ל וציין הפתחי תשובה (שם סקי"ד) לשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק יו"ד סי' פ"ו.

וכתב ע"ז בביאור הגר"א ס"ק מ"ו וז"ל: "דבריו אין להם שחר, דא"כ מ"ט מאדם אחד דוקא, ואחד לא יעשה ב' פעמים סנדק לעולם וכו', אלא המנהג הוא עפ"י צוואת ר"י החסיד" עכ"ל.

וקושית זו הק' השואל בשו"ת נודע ביהודה (שם), והשיב לו הנוב"י בזה"ל: "נראה לי כי באמת יש לתמוה על דברי הר"פ, איך דומה דבר זה לקטורת, דבשלמא קטורת הי' עבודה המסורה לכל בני אהרן איש כאחיו, וא"כ כולם שותפים בו, ולכן לא הניחו להיות אחד שונה בה פעמיים וחבירו לא יזכה במצוה זו, אבל מצות סנדק הגם שמעשרת, מ"מ אבי הבן שלו הוא המצוה, ובידו לכבדו ולהעשיר משלו לאחד כמה פעמים.

והנראה לע"ד שהר"פ דימה דבר זה למה שאמרו במס' עירובין דף ס"ג אראב"ז הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם וכו', ונמצא דגם האדם בשלו ראוי שלא ליתן הכל לאחד, וכל זה באדם אחד, אבל בעל ברית אחר יכול גם הוא לכבד לכל מי שירצה, ומה אכפת לו במה שכבר כבדו איש אחר וכו'" עכ"ל.

וכתב ע"ז בשו"ת חתם – סופר (או"ח סי' קנ"ח) וז"ל: "ומה שכתב שהר"פ דימה לנותן מתנותיו לכהן אחד, דבר גדול דיבר הנוב"י וראויים למי

מסתמא הוא בחנם כמו שאמרו חז"ל (נדרים לז א) מה אני בחנם אף אתם בחנם, ועוד שהכהנים מסתמא אינן עשירים כי אין להם חלק בארץ וארוחתם דבר יום ביומו מן שולחן גבוה, ומחמת חסרון כיס שבהם חיישינן שמא יאבדו דעתם התלויה בכיס על כן בא לזרזם ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר היינו לאמר לדורות וללמדם זאת תורת העולה וכן כל זאת תורת הנאמרים בכל הפרשה, כי הכל תורת כהנים הוא ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב ז), על כן בא לזרזם לחזק לבם בתורת ה' ללמדם לדורות ושלא יקרה להם כדרך שקרה לרבי יוחנן שבעון מיניה אוריתא ולא ידע אלא כעין שנאמר (חגי ב יא) שאל נא את הכהנים תורה וגו' וכדשמואל דאמר לא אשתבש כהני (פסחים יז א).

שאמרו, אבל ראיתי נוהגים שהאב בעצמו אינו סנדק ב"פ בבנו, ומ"ט לזה וכי לא יחזיק הכהן והלוי מעשרותיו לעצמו" עכ"ל.

וראה נמי בס' עלי תמר (קידושין פרק א) שכתב: בסוף פרשת ויחי, גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף, ותרגם יב"ע וגזרינון יוסף. וקשה הרי המצוה היתה מוטלת על מכיר כדין שהאב היה חייב למולו. וצ"ל שלא היה בקי ומל יוסף בתור שליח. אולם במדרש שכל טוב מפרש, גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף שהיה להם אב לברית שנימולו על ברכיו, וא"כ מכיר היה מל ויוסף היה סנדק, והנה מכיר היה לו ששה בנים כמ"ש בדהי"א פ"ז ויוסף היה סנדק לכולם. ומכאן ראי' לדברי הגאון מוילנא.

ושו"ר שציין לראייה זו נמי בשו"ת יחזה דעת (חלק ג סימן עז) ושם נמי האריך להקל בזה וציין שהגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חיים ביד (סימן ע"ג) כתב, שהמנהג פשוט בעירו איזמיר שאין אדם אחד נעשה סנדק פעמים בשנה אחת לשני בנים של אדם אחד, אבל כשאינם של אדם אחד המנהג פשוט לקבל סנדקאות אצל הרבה בני אדם אפילו בתוך י"ב חודש, שגם רבי יהודה החסיד בצוואותיו לא הקפיד אלא שלא יתן סנדקאות שני בניו לאדם אחד, אלא אם כן מת אחד מהם, אבל אצל הרבה בני אדם מותר. ובפרט אדם שיש לו בנים ובנות רבים וילדו לו בנים, שהכל נוהגים לתת הסנדקאות של הבן הראשון שלהם לאבי הבנים, וכך הבן השני שאצל הבנות ע"כ. והגאון החסיד רבי אליהו מני בספר זכרונות אליהו (מערכת מילה אות כ"ז) כתב על דברי הגאון רבי חיים פלאגי הנ"ל, שהוא אינו חושש לזה, ומנהגו להיות סנדק לכל מה שיזדמן לידו ע"כ. והגאון רבי יוסף שאול נתנזון בספר יד שאול (סימן רס"ה) כתב, שאף רבי יהודה החסיד שהקפיד בזה, הוא רק בנותן סנדקאות לאדם זר שאינו קרובו, אבל לקרובו מותר אפילו לשני בניו ע"ש. ואפשר שגם לתלמיד חכם גדול בתורה אפשר לתת סנדקאות אפילו לשני בניו, שהכל בקרוביו וצ"ע. והסיק: שאין לחוש כלל לשבת סנדק שתי פעמים או יותר אצל אנשים שונים, ומכל שכן אצל בניו וקרוביו. ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

תוספת דינים וחידושים בעניני הקטורת

[מתוך האנציקלופדיה תלמודית כרך י]

הקטרת הקטורת בכל יום כשרה בין בכהן גדול ובין בכהן הדיוט²³, ואף על פי שנאמר: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים²⁴, אין המצוה בכהן גדול בלבד, אלא היא אף בכהנים הדיוטים, ולמדים מהדלקת הנרות שנאמר בה ובהעלת אהרן את הנרת²⁵, ובמקום אחר מפורש: יערך אתו אהרן ובניו²⁶, שאף הדיוטים כשרים²⁷. ויש שכתבו שלפיכך הוזכר אהרן, שהכתוב מדבר בחינוך המזבח בקטורת, ולחינוך המצוה באהרן²⁸. שבעת ימים קודם יום הכפורים, היה הכהן הגדול מקטיר את הקטורת²⁹, כדי להרגילו בעבודה³⁰. הפייס השלישי מהפייסות, שהיו במקדש על הכהנים הזוכים בעבודת היום³¹, היה על הקטרת הקטורת³². וכשהיו מפייסים על הקטורת היו מכריזים: חדשים לקטורת – מי שלא זכה לקטורת מימיו – בואו והפייסו³³, שמעולם לא שנה בה אדם³⁴, מפני שמעשרת, שנאמר: ישימו קטורה באפך³⁵, ונאמר אחריו: ברך ה' חילו³⁶, לפיכך לא היו מניחים אותו לשנות³⁷. יש מפרשים שלא שנה בה אדם ביום אחר, אבל באותו יום כהן הזוכה בה שחרית, הוא היה זוכה בה ערבית³⁸, או שכהן הזוכה בשחרית אומר לזה שעמו שיזכה בו ערבית³⁹; ויש מפרשים שאפילו מבוקר לערב לא שנה בה אדם⁴⁰; ויש סוברים שאם יש כהנים חדשים מאנשי אותו בית

²³ . עי' תמיד פ"ו מ"ג ויומא כו א.

²⁴ . שמות ל ז.

²⁵ . שם ח.

²⁶ . שם כז כא.

²⁷ . רמב"ן עה"ת שם, וכ"כ בדעת זקנים לבעלי התוס' שם.

²⁸ . העמק דבר לנצי"ב שם. ואף הרמב"ן מצדד כך וכ' או שירמוז שאהרן יתחיל בקטורת, אלא שברמב"ן י"ל שלא בכל פעם שהוצרכו לחנוך מצוה בכה"ג אלא ההתחלה בחינוך הראשון לבד, וע"ע חנוך (א).

²⁹ . משנה יומא יד א; רמב"ם עבודת יוהכ"פ פ"א ה"ה.

³⁰ . רמב"ם שם על הקטרת הקטורת שבהיכל ביוהכ"פ, עי' להלן: ההקטרה וסדרה.

³¹ . ע"ע פיס.

³² . משנה יומא כו א; רמב"ם תמידין ומוספין פ"ד ה"ז. וע"ע הנ"ל.

³³ . משנה יומא שם ותמיד פ"ה מ"ב; רמב"ם שם.

³⁴ . ברייתא ביומא שם.

³⁵ . דברים לג י.

³⁶ . שם יא.

³⁷ . גמ' שם ורש"י. וע"ע בתי אבות כרך ה עמ' י שי"א שכל הפייסות שהיו לעבודות המקדש היו מפני שהוצרכו לפייס בעבודת הקטורת שלא להטיל קנאה בין הכהנים.

³⁸ . תו"י יומא כו א ד"ה מיהא; ריטב"א שם בתי ב, ועי"ש בהגה חיים מדבר; שמ"ק מנחות נ א.

³⁹ . ריטב"א שם בשם יש מתרצים.

⁴⁰ . שמ"ק מנחות שם בשם ה"ר יוסף.

אב⁴¹, שלא הקטירו מעולם, מפייסם לה פייס אחר בין הערבים, ואם כבר הקטירו כולם מימיהם אין מפייסם בין הערבים עליה אלא מי שזכה בה שחרית מקטירה בין הערבים⁴². יש שכתבו שלפיכך היה כהן מיוחד מקטיר ולא אותו הכהן שהיה מטיב את הנרות, כדי לעשות פומבי – פרסום – לדבר⁴³.

עבודת הקטורת צריכה שני כהנים, אחד שמקטיר את הקטורת ואחד שחותה גחלים מעל מזבח החיצון ומכניס להיכל ונותן על המזבח הפנימי להקטיר את הקטורת עליהן⁴⁴. ונחלקו תנאים מי היה הכהן הזוכה במחתה: ר' יהודה אומר לא היה פייס למחתה, אלא כהן שזכה בקטורת אומר לזה שעמו – שעומד בימינו⁴⁵ – זכה עמי במחתה⁴⁶, ופירשו ראשונים לא שזכה זה שעמו ממילא מכח הפייס שזכה זה בקטורת, אלא הדבר תלוי בדעתו של כהן שזכה בקטורת, אם רוצה עושה הוא הכל, ואם רוצה נותן למי שירצה, אלא שמשום שיש לו קצת טורח בדבר הדרך הוא לתת המחתה לאחר, וכדי שלא יקפידו עליו האחרים היה רגיל לומר לזה שעומד לימינו⁴⁷; וחכמים סוברים שאין הדבר תלוי בדעתו של כהן, אלא העומד לימינו זוכה ממילא מכח הפייס של הזוכה בקטורת⁴⁸; ור' אליעזר בן יעקב חולק וסובר שהיה פייס מיוחד למחתה⁴⁹. ויש מהראשונים סוברים בדעת חכמים שלא היה פייס מיוחד וגם לא נכלל בפייס של הקטורת, אלא הוא בכלל הכהנים שזכו בפייס השני של עבודת התמיד⁵⁰, שהזוכה ראשון מושך את כל העומדים אצלו לשאר העבודות⁵¹, ואחד מהם היה זה שזוכה במחתה לקטורת⁵². וראשונים כתבו להלכה שהכהן שזכה בתרומת-הדשן* הוא שמכניס המחתה של גחלים למזבח הזהב להקטיר עליה הקטורת⁵³.

⁴¹ . ע"ע בתי אבות כרך ה.

⁴² . רמב"ם שם פ"ד ה"ח; מאירי יומא שם ד"ה תמיד.

⁴³ . קה"ע יומא פ"ב סוה"א בפ"ד הירושלמי שם, ועי' להלן: ההקטרה וסדרה, שההקטרה היתה בין הטבת הנרות או לאחריה. ועי' פ"מ שם שפי"ד הירושלמי על דשון המזבח הפנימי שאינו ביחד עם ההקטרה.

⁴⁴ . רש"י יומא כה ב ד"ה לא היה. ועי' להלן: ההקטרה וסדרה.

⁴⁵ . רש"י.

⁴⁶ . תוספתא יומא פ"א אף אתה על המחתה; ברייתא ביומא כה ב.

⁴⁷ . תוס' שם ד"ה ת"ש.

⁴⁸ . תוס' שם, ועי' הרע"ב תמיד פ"ה מ"ה ותוי"ט שם שאין כאן מחלוקת.

⁴⁹ . גמ' שם כו א ורש"י.

⁵⁰ . ע"ע פ"ס.

⁵¹ . ע"ע הנ"ל.

⁵² . תוי"י יומא כו ב ד"ה דלא כראב"י בפ"י הגמ' שם והתניא י"ז.

⁵³ . רמב"ם תמידין ומוספין פ"ד ה"ה. ועי' לח"מ שם ותוי"ט תמיד שם שתמהו שזה לא כאחד מהתנאים, ועי' מרכבת המשנה תמידין ומוספין שם והר המוריה שם ורש"י תמיד פ"ה מ"ה שמקור

הבאת המחתה של גחלים בשביל הקטרת הקטורת אף היא היתה מעשרת⁵⁴, ולפיכך אף בה לא שנה אדם, נמצאת אומר שני כהנים היו מתברכים בקטורת בכל פעם, שנאמר: ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה⁵⁵, ברך ה' חילו בקטורת, ופעל ידיו תרצה במחתה⁵⁶. וכתבו ראשונים שלסוברים שבפייס השני זכה במחתה, אין המחתה מעשרת, ולכן הכניסוהו בפייס השני, שהיה לחדשים וישנים כאחד, ולא לפייס השלישי שהיה לחדשים בלבד⁵⁷.

זר שהקטיר את הקטורת חייב עליה מיתה, ומשיקטיר כזית חייב⁵⁸.

סי' עו

מסרום לחזנים – כתב בס' באר שבע (תמיד דף לב) מסרום לחזנים. נראה לי דהיינו לחזנים שהיו תחת ידו של פנחס המלביש הנזכר בשקלים (פ"ה מ"א; ע"י גם מידות פ"א מ"ד), לפי שכל ממונה וממונה היו תחת ידו אנשים הרבה.

עוד כתב: מסרום לחזנים היו מפשיטין אותם. בפ"ב דיומא (כה, א) פליגי רב נחמן ורב ששת בפירוש משנה זו, רב נחמן פירש דהא דתנן היו מפשיטין אותם קאי על אותם שזכו לפייס, וכן משמע כיון דלעיל מינה איירי בזוכין בעבודה דקתני רבי אליעזר בן יעקב אומר המעלה אברים לכבש כו' והדר קתני מסרום לחזנים כו', ומינה קא דייק רב נחמן שהיו מפייסין בבגדי חול. ורב ששת פירש היו מפשיטין אותם קאי על אותם שלא זכו לפייס, וכך היא מסקנת הגמרא, דאי סלקא דעתך באותן שזכו לפייס קשה איך אמר לא היו מניחין עליהן אלא מכנסים בלבד, והתניא (שם כג, ב) מנין שלא יהא דבר קודם למכנסים תלמוד לומר מכנסי בד יהיו על בשרו וגו'.

הרמב"ם ממשנה תמיד שם מי שזכה במחתה ופי' הזוכה במחתה לתרום הדשן בפ"א מ"ד שם. ועי' מהר"פ יומא פ"ב ה"א ד"ה מן מה דתני.

⁵⁴ ירושלמי יומא פ"ב ה"ג, וכן מוכח בבבלי שם כה ב סד"א הואיל ולא שכחא ומעתרא כו' ועי"ש ברש"ש.

⁵⁵ דברים לג יא. ירושלמי שם.

⁵⁶ תו"י יומא כו ב בפ"י הירושלמי, ובפ"מ שם כ' להיפך.

⁵⁷ תו"י יומא שם, ועי' ברש"ש שם.

⁵⁸ רמב"ם ביאת מקדש פ"ט ה"ד ע"פ זבחים קט ב. וע"ע זר.

עוד נציין לדבריו של המאירי שכתב וז"ל: כשהיו מפייסין כל כהני בית אב היו באים מלובשים בבגדי קודש, ואותם שזכו נשארים בבגדיהם ואותם שלא זכו הולכים להם ונמסרים לשמשים שהיו שם מזומנים להפשיט ולהלביש, ופושטין אותם מבגדי קודש שעליהם ואין מניחים עליהם אלא המכנסים שלא יעמדו ערומים ומלבישין אותם בגדי חול, ואחר כך מפשיטים להם מכנסי הקודש, ומצניעים בגדי קודש במקום המיוחד להם, וכן כשמלבישים אותם בגדי קודש היו מפשיטין להם מכנסי חול ומלבישים אותם מכנסי קודש בעוד ששאר בגדי חול עליהם ואחר כך פושטים להם כל בגדי חול ונשארים עם מכנסי קודש לבד ומלבישים אותם שאר הבגדים על הסדר ונמצאו המכנסים קודמים שאין לך דבר קודם למכנסים כמו שביארנו עכ"ל.

ביאור אות ב- כתב התפארת ישראל (מסכת מידות פ"א מ"ד) לשכת פנחס המלביש. שם יושב הממונה להלביש ולהפשיט שם לכהנים בגדי כהונה, ומפני שהממונה הראשון נקרא פנחס, נקראו כולן כך וועי" מ"ש שקלים פ"ה סי' ב', ונראה לי דלהכי היתה לשכה זו בצפון השער, כדי שיהי סמוך לבית המטבחים, שכשילבישו הכהן, ילך מיד להמטבחים לעשות הקרבן.

עוד כתב במסכת מידות (סימני צורת בית המקדש תוב"ב): ב' לשכות הנ"ל שהיו מזה ומזה לשער נקנור, הלשכה שבימין היא נקראת לשכת פנחס המלביש, כך היה נקרא הממונה על בגדי הכהונה על שם הממונה הראשון שהיה לזה, שהיה שמו כך. והיה הממונה זה יושב בלשכה זו, שהיה שם צ"ו ארגזים תוך הכותלים דהיינו ד' ארגזים לכל משמור ומשמור מכ"ד משמורות כהונה ועל כל דלת של כל הארגזים כתוב מה שיש בתוכו. בא' כתוב מכנסיים. על הב' כתוב כתונות. על הג' כתוב אבנטים. ועל הד' כתוב מגבעות [תמיד פ"ה מ"ג]. וכשרוצה הכהן לעבוד, הולך לשם והממונה נותן לו מבגדי משמור שלו, ומתלבש, ומניח בגדי חול שלו שם. עד שגומר עבודתו, אז חוזר שוב להלשכה ההוא ופושט הבגדי כהונה ומחזירן להממונה [שם]. [ונ"ל דהא דמשמע בתמיד (פ"א מ"א), שבכל לילה היו בגדי כהונה של כל כהן ברשות עצמו, ולא היה מחזירם אז להממונה. ה"ט, מדהיה

ישנים שם הבית אב שישמשו מחר, להכי היה בגדיו בידו, כדי שיהיו מוכנים בידו מיד בבוקר השכם לתרומת הדשן, בעוד שאין הממונה עדיין בלשכתו הנ"ל, מדלא נפתחו שערי עזרה אז עדיין].

ביאור אות ו- כתב שהחלונות היו בלשכת הגזית- הנה בפירוש הרא"ש והראב"ד כתבו דהחלונות היו בלשכת הגזית, ששם היו עושים את הפייס.

אמנם בהגהות תפארת יעקב הביא מהרא"ש מדות (פ"א מ"ד) שבלשכת פנחס המלביש - שהי' בצד ימין של שער נקנור, שם היו מונחים הבגדי כהונה, והוא הי' ממונה עליהם.

בפירוש המשניות להרמב"ם (סוף מסכת סוכה) כתב שהיו שם כ"ד חלונות, לכל משמר הי' חלון שלה, ששם היו מונחין בגדי כהונה שלהם, ובמשמר בני בלגה, גזרו שהחלון יהי' סתום. אמנם ברש"י שם פירש דקאי על החלון ששם שומרים הסכינים לשחוט את הקרבנות.

סי' עז

ביאור אות ד- תוספת דברים וחידושים- וכיסוי היה לבזך לפי שהקטורת היא דבר דק ויש לחוש שמא יפלו לתוכה אבק או עפר קודם שיגיע למזבח ויתערב בתוכה ותיפסל, לפיכך היה צריך לכסות, ויש מפרשים שהכיסוי היה לכף ולא לבזך (באר שבע תמיד שם, ע"פ משנה שם פ"ז מ"ב: וכף וכיסויה ביד אחד, והביאו במל"מ שם) וכמין מטוטלת היה עליו מלמעלה יש מפרשים בגד קטן שהיו מכסים בו את הכף; ויש מפרשים שאף הכיסוי הזה היה על הבזך, שהיו נותנים על המכסה מלמעלה מפה קטנה מאד כעין חתיכת בגד ונותן הבזך כולו אל תוך הכף (פהמ"ש להרמב"ם שם) או כמין כר של עור נתון עליה לכיסוי מלמעלה כדי שלא יצא ריח הקטורת, ויהיה ריחו נודף וחזק (הרא"ש), או כיסוי זהב דומה לחתיכת בגד שאין לו שפה, ויש גורסים מטוטלת ומפרשים כעין טבעת שהיתה לכיסוי מלמעלה, והיה מיטלטל על ידה, לאחר שנתן את הבזך לכף היה אוחו הכף בידו ונכנס עמו אחד במחתה של אש בידו. ביאור אות ה- נותן הבזך לתוך הכף- הקשה הרא"ש בפ"י לתמיד [פ"ה מ"ד] שהרי כף חוצץ בין ידו לבזך והוא חציצה כדאמרינן בזבחים וכו' ותירץ הרא"ש וי"ל כין דצורך עבודה היא לא הוה

חציצה. ולפ"ז ה"נ הכא לא תקשה מידי דכיון דצורך עבודה היא לא הוה חציצה. ועיי' ברא"ש שם עוד תי' משום לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ועיי' באר שבע שם.

ובחי' רבנו חיים הלוי תמידין מוספין שם כתב לת' שהולכת קטורת התמיד, אפילו שהיא עבודה היא כשרה בשמאל, וכל שאין צריך ימין אין צריך בעצמו של כהן ואין חציצה פוסלת ויותר מזה כתב שאין הולכת הקטורת והמחתה בכל יום עבודה כלל, ואפילו הגיעה למזבח הזהב שלא בהולכה כשרה, שביום הכפורים הוא שנאמר בכתוב הבאה בקטורת, ולכן היא עבודה, אבל בקטורת שבכל יום שלא נאמרה בה הבאה אינה עבודה.

ביאור אות ח – בדברי הראב"ד שהקשה בפירושו לתורת כהנים [יב יד ד] דהרי מקרא מפורש הוא בקטרת "ממולח" [שמות ל, ועיי"ש ברש"י ורמב"ן], ועוד שהרי שנינו בסדר עשית הקטרת [כריתות ו א] "מלח סדומית רובע", ותירץ שהנידון כאן הוא אם צריך ליתן מלח בשעת הקטרה מלבד המלח שנתנו בעת עשיתו, וכן הביא הליקוטי הלכות בשם פסקי תוס' לכריתות, ולכאורה כונתם כמו שכתב החזו"א [כה יז] שהמליחה צריכה להיות נעשית כשכבר ראויה הקטרת להיות נקטרת על המזבח, כלומר שכבר נתקדשה קדושת הגוף להקטרה, ומאחר שהמכתשת שבה נעשית אינה מקדשת אותה, משום כך צריך מליחה נוספת אחר שתתקדש בכלי, שהרי המלח הראשון שנמצא עכשיו בקטרת לא בא על ידי מעשה מליחה, אלא כאילו בא מאליו על ידי קוף, הואיל ולא נמלח בשעה הראויה לכך, עכ"ד, וכעין זה כתב גם כן המקדש דוד [יג]. אולם הליקוטי הלכות הביא מהכלבו שמפרש שמלח סדומית שנזכר בעשית הקטרת הוא לקיום מצות מלח, וכן ביאר הרדב"ז [איסורי מזבח ה יג] בדעת הרמב"ם.

בענין אם הקטורת צריכה מלח ובדעת הרמב"ם – עיין בס' באר שבע (כריתות דף ו.) שהאריך דדעת הרמב"ם דאי"צ מלח. וכן המנחת חינוך (מצוה קיח) כתב: וקטורת אם צריכה מלח להברייתא המבואר שם קטורת צריכה מלח דאחר בא חובה ולהברייתא דאוקמי כר"י בנו של ריב"ב קטורת א"צ מלח. ודעת הכ"מ כאן דר"מ פוסק כר"י בנו של ריב"ב א"כ גם

הקטורת א"צ מלח והלח"מ הקשה ע"ז דלא חשיב הר"מ קטורת. ע"כ דעתי דהר"מ פוסק דלא כר"י וקטורת כיון דאחרים באין חובה צריכה מלח רק אלו הג' דברים דחשיב הר"מ א"צ מלח אבל קטורת צריכה מלח. ונ"פ אם קטורת צריכה מלח קטורת של יה"כ דנקטרים לפני ולפנים ג"כ צריך מלח דאין חילוק כנ"פ. ועיי' בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן כ) ובאבן האזל (הלכות איסורי מזבח פרק ה).

סי' עח

ביאור אות א – הביא התוס' שיכול הכהן לכבד את חברו במחתה – ויש לציין שבגבורת ארי על מסכת יומא (כ"ו ע"ב), הביא דיש לאסור על הכהן שזכה בפייס, להעביר זכותו לאחר, משום דבכך הוא מבזה קדשי שמים. ומעתה בגונא שאין בזוי קדשי שמים, וכגון שהזוכה אינו יכול בעצמו לעשות העבודה שרי לתת לאחר. וכן מצינו בגמ' יומא (כ"ה ע"ב) דהכהן שזכה בקטורת אומר לזה שעמו זכה עמי במחתה. ופירש בתוד"ה תא, אי נמי צ"ל בדעתו דכהן שזכה בקטורת תליא מילתא, אי בעיא איהו עביד הכל שקיל קטורת ושקיל מחתה כו', מיהו משום דטירחא מילתא קצת, אורחא דמילתא הוא שהיה אומר לאחר זכה עמי במחתה ע"כ.

עוד שם – בדעת הרמב"ם שמי שזכה בתרומת הדשן זוכה במחתת הגחלים לקטורת – כתב התוספות יום טוב (מסכת תמיד פרק ה משנה ה) מי שזכה במחתה – כתב הר"ב ולא היה בזה פייס אלא מי שזכה בקטורת ע"י פייס. אומר לזה שעמו זכה עמי במחתה. הכי תני רבי יהודה בפ"ב דיומא דף כ"ה וגם בירושלמי. ופירשו התוס' דר"י ס"ל דכך הוא אומר כלומר שכן רגיל לומר לזה שעמו. אבל אם ירצה לומר לאחר. או שירצה לעשות הכל לבדו כדאשכחן בכ"ג ביוה"כ [וכדעת הרמב"ם שכתבתי משנה ב' פ"ב דיומא] הרשות בידו ורבנן פליגי עליה בהא דלא ס"ל דבדעת כהן תליא מלתא ומיהו מודו דאין חוזרים ומפייסים אלא דהעומד לימינו זוכה מכת פייס עכ"ד. אבל דעת הר"ב נראה דס"ל דאע"ג דתנא ר"י אומר י"ל דאין כאן מחלוקת כלל. ולפיכך העתיק דבריו. וטובא אשכחן במשנה כיוצא בזה וכמ"ש בסוף

בכורים. ואיני יודע מנין לו להרמב"ם שבפרק ד' מהלכות תמידין. כתב שמי שזכה בתרומת הדשן. והוא הפייס הראשון. הוא המכניס המחתה הזאת¹⁹⁶. ביאור ז' – הקשה רב ניסים גאון: איך מותר להשליך את הגחלים לנחל והן מתכבות שם? הרי הגחלים שהיו בכלי שרת מתקדשים [כמו שמוכח בעדויות ח, א], ואסור להפסיד קדשים! ותירץ בשם הירושלמי, שדוקא גחלים של יום הכיפורים התקשו במחתה מפני שבאותה מחתה שחתה מן המזבח החיצון הכניס לבפנים. [וביום הכיפורים לא היה מכבד לאמה כלל]. אבל בכל יום שהיה חותה במחתת כסף ומערה לשל זהב, אין הגחלים מתקדשים במחתה הראשונה. [דברי רב ניסים גאון הובאו בתוספות להלן מו, ב ד"ה כי. ובתוספות ישנים ותוספות הרא"ש וריטב"א כאן. ובתוספות שם הביאו פירוש אחר בדברי הירושלמי]. ודעת הריטב"א שגם במחתה של זהב שהיה מכניס בה את הגחלים כל יום היו הגחלים מתקדשות. [עיינין שם]. אך תוספות הרא"ש כתב, שדוקא המחתה של יום הכיפורים שהקטיר בתוכה את הקטורת, הרי היא כלי שרת ומקדשת את הגחלים. אבל המחתה של כל יום שהיה מערה ממנה למזבח ומקטיר עליו, אינה "כלי שרת". ודעת רבנו תם שהמחתה של כסף שבכל יום גם היא כלי שרת. אבל אין כלי שרת מקדשים אלא מדעת. ואין דעת הכהן המחתה בגחלים לקדש את הגחלים העומדות להתפזר. [הובא בריטב"א. וכן מובא בקצרה בתוספות הנ"ל]. אך ה"ר אלחנן הביא שיש מחלוקת אמוראים במסכת סוכה [מט, ב] אם כלי שרת מקדשין שלא מדעת. [הובא בראשונים הנ"ל, ועיינין מה שדנו בזה שם]. ועיינין תירוצים נוספים בתוספות שם. ובתוספות

¹⁹⁶ וכן הלחם משנה שם כתב: והוא מכניס מחתה מלאה וכו'. תימה דבפ"ב דיומא (דף כ"ה) איפליגו ר' יהודה ורבי אליעזר בן יעקב דלרבי יהודה לא היה פייס במחתה אלא כהן שזכה בקטורת אומר לזה שעמו זכה עמי במחתה. ולר' אליעזר בן יעקב איכא פייס במחתה ורבינו ז"ל שפסק מי שזכה בתרומת הדשן זכה במחתה לא אתי לא כמר ולא כמר וגם רבנן כתבו שם התוס' ז"ל דלא פליגי על ר' יהודה אלא דלאו בדעת כהן תליא מילתא ומיהו מודו דאין חוזרין ומפיסין אלא דהעומד לימינו זוכה מכח פייס וא"כ רבינו ז"ל אתי דלא כמאן. ואולי מקום אחר מצא רבינו ז"ל אשר נתלה ואנחנו לא נדע וצ"ע.

ובחיידושי מים חיים כתב: הוא מכניס מחתה וכו'. הרדב"ז העלה שהוא ט"ס שכן נראה מלשון הרמב"ם פ"ג הלכה ד' שכתב שנכנס עמו אחר במחתה של אש בידו. ונראה שאותו אחר תלוי ברצון מי שזכה בקטורת. וכן נראה ממה שכתב פ"ו ומתחיל זה שזכה בתרומת הדשן ותורם על הסדר שאמרנו וכו' הרי הזכיר כל פרטי תרומת הדשן ולא הזכיר המחתה אלא ודאי כדאמרן ופשוט. ועיינין בלחם משנה שהניחה בצ"ע. והאי והוא וכו' שייך לסוף הלכה ז' יע"ש כי שם מקומו:

ישנים [עיינ גם בתוספות חגיגה כג, ב ד"ה שאם נגע]. עוד הקשו תוספות שם: המכבה גחלים שבמזבח עובר על "לא תעשה": "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" [ויקרא ו, ו]. והרי הגחלים שבמחתה היו מן המזבח. ואיך מותר לכבותן באמה? עיין שם. [וכל קושיות הראשונים הנ"ל הם מפני שפירשו את הגמרא שהיה משליכן לאמה היינו אמת מים היוצאת לנחל קדרון. אבל רבנו אליקים מביא פירוש שהיה מקום במזבח שנקרא אמה. וכן פירשו תוספות להלן מו, ב בשם רבנו שמחה].

ביאור אות ט – כתב דאסור לכבותן בשבת – עיין בתוספות יום טוב (מסכת תמיד פרק ה משנה ה) שכתב: כתב הר"ב שאסור לכבות, ואף על פי שמן התורה אינו איסור בכיבוי. אלא כשיתכוון לעשות פחם כמ"ש הר"ב במשנה ה' פ"ב דשבת. י"ל דהכא כיון דאפשר בלא כבוי לא התירו השבות במקדש. ועיין בפ"י הר"ב בסמוך [וכזה כתבתי בשם הכ"מ בפ"ק משנה ג'].

סי' עט

מקור ההלכה – ובן לוי השומע את קולה – בכל הש"ס נזכר "כהן", ו"בן" לוי, ולמה לא נאמר "בן" כהן או "לוי"? והביא בס' בית דוד (הובא בליקוטים במשניות כאן) מכיון שיש שם אדם שקורין "לוי", לכן לאפוקי שלא נבוא לטעות שאירי באיש ששמו הוא – לוי, להכי נזכר תמיד "בן" לוי, שהוא משבט לוי, ולא שקוראין לו לוי, משא"כ כהן ליכא למטעי ע"כ. ובזה מתבאר אמאי כדתני כהנים ולוים וישראל בלשון רבים (כגון בתחלת ערכין) או המלוה את הכהן ואת הלוי (בסופ"ג דגיטין) לא קתני: בני הלויים, וכן: בן הלוי, דהיכי דתנן לויים בלשון רבים, וכן הלוי עם ה"א, הרי תו ליכא למיטעי שהכוונה היא לאיש ושמו לוי. (דף על דף).

ביאור אות ב – כתב דשני מיני מגריפה היו – ויש לציין למאי דאיתא בפירוש לתמיד המיוחס להראב"ד: "קול המגרפה, היינו מגריפה דאמרין במסכת ערכין שהיו בה עשרה נקבים וכל אחד מוציא עשרה מיני זמר. ואף על פי שהערוך ושאר מפרשים [א"ה. רש"י ורבנו גרשום] רוצים לומר שבאותה המגריפה עצמה היו גורפין בה את האפר מעל גבי המזבח,

וכדתנן לעיל בפרק ב, נטלו את המגריפות, נראה דלאו מילתא היא, דהאיך יתכן שבכלי שיר היו חותין את האפר, ועוד מה דוחק היה לתקן כלי שיר מזה, וגם לקמן נמי לא משמע הכי, דלקמן בפרק ה' קתני במתניתין שהמגריפה היתה משמשת שלשה דברים, ואי איתא שהיו גם גורפין בה, אם כן היתה משמשת ד' דברים. לפיכך נראה דזאת המגריפה אין מאותן מגריפות שהיו גורפין בהן את האפר, אלא מכלי שיר היתה".

בענין השתחוואות אחר כל סיום עבודה

ביאור אות ד – אחר כל גמר עבודה במקדש משתחויים ויוצאים, כעבד המשמש את רבו ונוטל רשות ויוצא¹³⁷, ולכן המדשן את המזבח הפנימי¹³⁸, כשנוטל את הטני – מין סל¹³⁹ – שבו האפר והפחם של דישון המזבח, משתחוה ויוצא¹⁴⁰. וכן המדשן את המנורה¹⁴¹, כשנוטל את הכוז-הכלי – שבו הפתילות והשמן של דישון המנורה, משתחוה ויוצא¹⁴². אבל כשנכנסים בפעם הראשונה לדישון המזבח והמנורה, קודם שדישנם, לא היתה השתחויה, כי אין השתחויה אלא בגמר העבודה כשנפטרים¹⁴³. וכן בהקטרת הקטורת¹⁴⁴, מי שנכנס במחתה עם הגחלים, לאחר שצבר את הגחלים על גבי המזבח, משתחוה ויוצא¹⁴⁵, כי זוהי גמר עבודתו¹⁴⁶. וכן זה

¹³⁷ . פי הרא"ש תמיד פ"ו מ"א, ועי' כ"מ ביאת מקדש פ"ב ה"ד ובאורי הגר"א תמיד פ"ז מ"א.

¹³⁸ . ע"ע דשון מזבח הפנימי כרך ח.

¹³⁹ . ע"ע הנ"ל ציון 37.

¹⁴⁰ . תמיד פ"ו מ"א; רמב"ם תמידים ומוספים פ"ג ה"ז. וע"ע הנ"ל עמ' טו – טז על זמן הוצאת הטני מן ההיכל.

¹⁴¹ . ע"ע דשון המנורה כרך ח וע' הטבת הנרות שם.

¹⁴² . תמיד שם מ"ב; רמב"ם שם ה"ז. וע"ע הטבת הנרות עמ' תשנא על זמנו.

¹⁴³ . באורי הגר"א שם פ"ז מ"א. ויש לציין למש"כ בבני יששכר (מאמרי ראש חודש מאמר ב' אות ח' בסוגריים) שמעיר לפי זה, שמי שיוצא מבית הכנסת באמצע תפילתו, אין לו להשתחוות מול ארון הכהן, כמו שמצאנו כאן בעבודה שבבית המקדש שלא היו משתחוויים רק בגמר העבודה, ומי שעזב באמצע העבודה וחזר אחר כך, לא השתחוה כשיצא פעם ראשונה, שהרי מי שזכה בדישון מזבח הפנימי לא השתחוה רק בסיום וגמר עבודתו, כשלקח את הטני, ולא לפני זה.

¹⁴⁴ . ע"ע הקטרה (ב) כרך י.

¹⁴⁵ . תמיד שם; רמב"ם שם ה"ז. וע"ע הנ"ל עמ' תצז.

¹⁴⁶ . פי הרא"ש שם.

שנתן את הקטורת לתוך חפניו של המקטיר¹⁴⁷, השתחוה ויצא¹⁴⁸, וכן המקטיר את הקטורת, אחר שהקטיר השתחוה ויצא¹⁴⁹. ביאור אות י – והרמב"ם פירש, דאמצורעים שטהרו מטומאתם קאי – ו"משום חשד", היינו כדכתב בפרק י' מתמידין ומוספין הלכה ה': מפני החשד – שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן! שלא יחשדום שאינם נכנסים לעזרה משום שאין נכבד בעיניהם המקום, אלא מפני שעדיין לא הורשו להכנס. תוספות יום טוב.

בענין זריקת המגרפה

כתב הראב"ד לתמיד הנ"ל (שם) ענין נפלא בזה: "האי זריקה לאו זריקה ממש, שהרי מי מוציא קול ע"י זריקה, אלא האי זריקה היינו כדאמרין נזרקה מפי החבורה, דהיינו שכל אחד ואחד כיון לדעת ויצא מהם הדבר פתאום, שלא היה יודע מה בדעת חבירו אעפ"כ כווננו לדעת אחד, משום אגב דחביבא להו מילתא לאומרה, לא המתין אחד לחבירו ויצא הדבר מהרה יחד. כך כאן גבי המגרפה, דכשהיו רוצין לשורר בה, לא היו מוציאין כל הקולות יחד, אלא פעמים קול זה ופעמים קול זה, כדרך שמנגנים בכנורות שמרבין ענייני קולות, כדי לתקן הנגינה, ובה היו מתחיל לשורר, וממנה היו יודעים שהלויים שכבר נכנסים לדבר בשיר. אבל בכאן כשהגיע בין האולם למזבח זרקו כולם בפעם אחת, דהיינו שכל הקולות שהיו בה היו מכוונים להוציא ביחד, ולפיכך היה קול גדול שלא היה אדם שומע קול חבירו. גם כשקול גדול נופל בפעם אחת נראה כיוצא פתאום. אף כשרעמים עושים כמו קול קטן אז אינו נראה כפתאום, אבל כשעושיין בקול גדול אז נראה כפתאום הדבר" עכ"ד.

ביאור אות ט – בענין המעמדות – הרבה בזה הרמב"ם (הלכות כלי המקדש פרק ו) שהרחיב בדינים אלו ושם כתב: הלכה א. 'אי אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו וקרבות הציבור הן קרבן של כל

¹⁴⁷. ע"ע הנ"ל שם על סדר נתינה זו.

¹⁴⁸. רמב"ם שם, ובמשנה לא הוזכר.

¹⁴⁹. תמיד שם מ"ג; רמב"ם שם ה"ט.

ישראל ואי אפשר שיהיו ישראל כולן עומדין בעזרה בשעת קרבן לפיכך תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות והם הנקראים אנשי מעמד, וחלקו אותם כ"ד מעמדות כמנין משמרות כהונה ולויה, ועל כל מעמד ומעמד אחד מהן ממונה על כולם והוא נקרא ראש המעמד'. הלכה ב. בכל שבת ושבת מתקבצין אנשי מעמד של אותה שבת, מי שהיה מהן בירושלים או קרוב לה נכנסין למקדש עם משמר כהונה ולויה של אותה שבת, והרחוקים שבאותו מעמד כיון שהגיע מעמד שלהן הן מתקבצין לבית הכנסת שבמקומן. הלכה ג. ומה הן עושין אלו המתקבצין בין בירושלים בין בבתי כנסיות מתעניין בשני בשבת שלהן, ובשלישי וברביעי ובחמישי, אבל בערב שבת לא היו מתעניין מפני כבוד שבת ובאחד בשבת אינם מתעניין כדי שלא יצאו מעונג שבת לצום. הלכה ד. ובכל יום ויום משבת שהיה מעמדן מתפללין ארבע תפלות שחרית ומנחה ונעילה ועוד מוסיפין תפלה אחרת בין שחרית ומנחה והיא יתירה להן ונושאים כפיהן הכהנים במעמד ג' פעמים בכל יום בשחרית ובתפלה זו היתירה ונעילה וקורין בספר תורה שלשה אנשים שתי פעמים בכל יום בשחרית ובתפלה השניה שמוסיפין אבל במנחה לא היו קורין בספר תורה אלא על פה כקוראין את שמע, ולא היו מתקבצין לתפלת מנחה בע"ש מפני שהן טרודין לשבת. הלכה ה. וקיבוצן לכל תפלה מארבע תפלות אלו ועמידתן שם לתפלה ולתחינה ולבקשה ולקרות בתורה נקרא מעמד. הלכה ו.

ובמה היו קוראין במעשה בראשית, ביום הראשון קוראין בראשית ויהי רקיע, בשני יהי רקיע ויקו, בשלישי יקו ויהיה מאורות, ברביעית יהי מאורות וישרצו, בחמישי ישרצו ותוצא הארץ, בששי ותוצא הארץ ויכולו. הלכה ז. פרשה גדולה קוראין אותה בשנים וקטנה קורא אותה אחד, ושתי פרשיות שקוראין שחרית, הם שחוזרין וקורין אותן בתפלה השניה בספר, וחוזרין וקוראין אותן במנחה על פה. הלכה ח. שמנת ימי חנוכה לא היו אנשי מעמד עושין מעמד בשחרית וכל יום שיש בו קרבן מוסף לא היה בו מעמד לא בתפלה שניה שלהם ולא במנחה, אלא בשחרית ונעילה בלבד, וכל יום שהיה בו קרבן העצים לא היה בו מעמד ונעילה אלא בשחרית

ובתפלה שניה ובמנחה. הלכה יא. אנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס כל שבת שלהן, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ומפני מה אסרו עליהם לספר ולכבס כדי שלא יכנסו למעמדם כשהם מנוולין, אלא יספרו ויכבסו מקודם.

סי' פב

מקור ההלכה וביאורים – נותן לאוהבו את הבזך עם הקטורת – הנה יש הסוברים שהקטרה היתה מתוך חפניו על האש, ודרך כבוד הוא ליתן מחפניו על האש ולא מן הבזך, ולפי זה מה שנתן לאוהבו או לקרובו היה זה הבזך, כדי שיערה ממנו לחפניו של מקטיר. ויש חולקים וסוברים שהמקטיר היה נותן את הקטורת מן הבזך על האש (חק נתן תמיד שם, והבין כן גם בד' הרמב"ם, וכ"כ הרע"ב פ"ה מ"ד שמערה מכף גדושה על הגחלים) ומה שנתן לאוהבו או לקרובו היה זה הכף, ולא הבזך. (רע"ב פ"ז מ"ג).

סי' פג

ביאור אות ב – הנה בגמ' ביומא (דף כ"ב ע"ב) קאמר: תנא חדא צוברה פנימה שהיא חוצה לו, ותניא אידך צוברה חוצה שהיא פנימה לו, אמר אביי תנאי היא, ואמר אביי מסתברא כמ"ד פנימה שהיא חוצה לו דתנן מלמדין אותו הזהר שלא תתחיל מפניך שמא תכוה, וכתבו התוס': לא ידענא מאי קאמר, דכיון דאיכא תנאי א"כ א"ל הא ברייתא נמי תני לה כמו האי דלעיל עכ"ד.

וכתב בספר עולת תמיד: ותימה על דבריהם, הלא משנה מפורשת היא הכא, וא"כ אין מקום לדבריהם כלל, וכך תמה בתיו"ט, ולחומר הנושא הי' נלענ"ד ליישב דבריהם, די"ל דאין ראוי מקטורת של כל יום לקטורת של יוהכ"פ, דדוקא של כל יום שהי' מרדדו כדתנן במתני', איכא למיחש שיכווה משום שהקטורת אינה צבור ומעלה עשן מהר מיד כשיגיע על גחלי אש, משא"כ ביומא שהוא צבור, ליכא למיחש לזמן מיעוט שיכוה, או משום דקטורת של כל יום על גבי מזבח היו הגחלים לוחשות טפי מבמחתה, משום דע"י שמערה אותם מהמחתה על המזבח הגחלים מתבערות, ועי"כ הקטורת מתעשן מיד, משא"כ ביוהכ"פ שהי' מקטיר על המחתה שחתה בה וכבר נעשו עוממות קצת, ליכא למיחש כ"כ שיכוה בזמן מועט משו"ה

הוצרך להביא מברייתא הנ"ל, וס"ל להתוס' דברייתא שהביא הגמ' ביומא גבי כה"ג ביוהכ"פ מיתניא ומיושב תמיהת התוס' יום טוב.

מיהו בעיקר דבריהם צל"ע, הא טעמא דאמרו לו הוי זהיר שלא תתחיל לפניך, היינו משום דמעולם לא הקטיר קטורת, משא"כ בכה"ג ביוהכ"פ דלא שייך זה, למה הוצרכו לומר לו, וצ"ל דברייתא בבית שני איירי דהיו מתחלפין בכל שנה כהנהו פלהדרין, וא"כ כה"ג שהקטיר הקטורת ביוהכ"פ עדיין לא ידע הזהירות שצריך להיזהר דלפימ"ש בקטורת דיוהכ"פ צריך להיזהר טפי, א"כ שפיר הוצרכו ללמדו ע"כ.

סי' פד

ביאור אות א – אומר לו הממונה הקטר – כתב הבאר שבע עד שהממונה אומר לו הקטר. נ"ל הטעם כדתניא בתוספתא (מגילה פ"ג הי"ג) שאין אדם מבזבז לו [פי' אין אדם נוטל שררה לעצמו], גבי ואפילו ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא:

תוספת דינים וחידושים בענין הקטורת

הקטורת לאחר שעלתה תמרותה – עמוד עשנה – נעשית מצותה²²⁷, ואין בה עוד צורך גבוה²²⁸. ויש מהאחרונים מוסיפים שהכוונה שכבר נפסקה תמרותה, אבל כל זמן שעשנה עולה עדיין נמשכת המצוה, שעיקר מצות הקטורת היא עשנה וריחה, ולכן יש לגמור הקטרתה²²⁹.

קטורת שפקעה מעל גבי המזבח, אפילו קרטים – שלמים וחשובים שבה²³⁰ – אין מחזירים אותם²³¹, שנאמר: אשר תאכל האש את העלה על המזבח²³², עיכולי עולה אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר עיכולי קטורת²³³,

227 . פסחים כו א ורש"י וכריתות ו א.

228 . רש"י פסחים שם. וע"ע דבר שנעשית מצותו כרך ז עמ' עא בנוגע למעילה אם בריח בלבד אין מועלים מפני שנעשית מצוותו אבל באפר יש עוד מצות דישון ומועלים, או שגם באפר אין מועלים מטעם שנעשית מצותו.

229 . חזון איש זבחים סי' כ (א) ס"ק ג וסי' כ (ב) ס"ק ג, ועי"ש שמסתפק אם צריך גם הצתת האור ברובה, ועי' לעיל: מצותה. ועי' תוס' מעילה י ב סוד"ה הכל מודים במש"כ אך קצת קשיא כו' משמע שקטורת דומה לאברים שמצותן שריפתן וצ"ב.

230 . רש"י.

231 . מנחות כו ב וש"נ; רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג ה"ב.

232 . ויקרא ו ג.

233 . מנחות שם.

שאינה על מזבח החיצון כעולה, אלא על מזבח הפנימי²³⁴. וכתבו אחרונים שדוקא כשפקעו מעל המזבח למטה לא יחזיר, אבל בעודם על המזבח אף שפקעו מהמערכה, יחזיר²³⁵. ויש מהראשונים שנראה מדבריהם שאף בעודם על המזבח לא יחזיר²³⁶. פקעו הקרטים קודם שהתחילה הקטורת לתמר כתבו אחרונים שמחזירים אותם, שהרי עוד לא נעשית מצותה כלל; ולא אמרו אין מחזירים אלא כשהתחילה לתמר, שכבר נתקיימה המצוה, אלא שכל זמן שהיא על המזבח המצוה נמשכת²³⁷, אבל כשפקעה אין מחזירים אותה²³⁸.

קטורת שכבתה, הוממה – נפסלה, כבעלת מום – אפילו בקרטין, שאין כתוב אוכלו אלא על מזבח החיצון²³⁹. יש מפרשים שזוהי אותה הדרשה שלמדנו מאשר תאכל האש, שעיקולי עולה אתה מחזיר ולא עיקולי קטורת²⁴⁰; ויש מפרשים שכאן הדברים אמורים כשכבתה קודם שהתחילה לתמר, ואפילו לא פקעו, שבקטורת מצותה העשן והריח, ולא אכילת האש כבמזבח החיצון, וכיון שהובערה ונכבתה הוממה, שהכיבוי פוגם ריחה ומשנה כחה, ואותה שאמרו פקעו קרטים היינו כשלא כבתה והתחילה לתמר²⁴¹. [מתוך אנציקלופדיה תלמודית כרך י, הקטרה].

סי' פה

ביאור אות א – הנה מבואר בגמ' דלאבא שאול הי' הסדר דישון מזבח הפנימי, הטבת חמש נרות, דם התמיד, הטבת שתי נרות, קטורת. ולרבנן הי' הסדר דישון מזבח הפנימי, דם התמיד, הטבת חמש נרות, קטורת, הטבת

234. תוס' שם ד"ה ואי.

235. חזון איש זבחים סי' כ (א) ס"ק ג, ע"פ מעילה ט ב בעצמות ועצים, וכ"כ בלקוטי הלכות זבחים פו א בזבח תודה ד"ה עיקולי להוכיח ממעילה שם לענין גידים ועצמות.

236. עי' תוס' זבחים שם ד"ה עיקולי בגידים ועצמות, ובסוף הדיבור שם משמע שקטורת שוה לגידים ועצמות. ועי' זבח תודה שם שכ' שאפשר לדחוק בד' התוס' שאחרי שגילתה התורה שעיקולי עולה מחזירים אף בנפלו לארץ יש לפרש המיעוט לגידים ועצמות דוקא כשנפלו לארץ.

237. עי' לעיל ד' החזו"א בנעשית מצותה בפסחים כו א.

238. חזו"א שם.

239. ירו' יומא פ"ב ה"ב.

240. קה"ע ופ"מ שם ויפ"ע מנחות שם, אלא שבפ"מ מפרש שהגחלים כבו ונשארו שם קרטין.

241. חזו"א שם וסי' כ (ב) שם.

שתי נרות, אברים, ופסק הרמב"ם בפ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ד כרבנן דאבא שאול.

בטעמא דהרמב"ם פסק באמת כרבנן דאבא שאול, ולא כאביי משמיה דגמרא, כתב החפץ חיים בליקוטי הלכות (זבח תודה לקמן לד. ד"ה אבל) דבסוגיא שם מקשה שם אמתני' דקתני קטורת של שחר היתה קריבה בין דם לאברים, דזה דלא כמאן, דלרבנן בין דם לנרות מבע"ל, ולאבא שאול בין נרות לאברים מבע"ל, ומשני לעולם רבנן היא ובסברא לא קא מיירי.

והקשו שם בתוס' נימא לעולם אבא שאול היא ובסברא לא קא מיירי, ועיי"ש מה שתירצו, אולם י"ל דהרמב"ם שאב מכאן מקורו לפסוק כרבנן, דסתמא דגמרא נקט כן לומר כהלכתא אליבא דרבנן.

ולפ"ז מה שמסודר בסדר התפלה אביי הוה מסדר, הוי שלא אליבא דהלכתא.

וכתב הבית יוסף (או"ח סי' מח) דאעפ"כ אנו אומרים נוסחא זו, לפי שכן הוא מסודר בגמ', ולכן הניחוהו כן אף על פי שלא קיי"ל הכי 197.

¹⁹⁷ ז"ל הבית יוסף שם: ואף על פי שהרמב"ם בפ"ו מהלכות תמידין ומוספין (ה"ג) פסק כרבנן דפליגי אבא שאול ואמרי קטרת מפסיק בין הטבת חמש להטבת שתיים ושחיתת התמיד וזריקתו קודם להטבת חמש וכן נראה דעת סמ"ג בסימן קצ"ב וכתבו עוד והמדשן את המזבח מדשנו בשעה שהשוחט שוחט את התמיד ולפי זה היה ראוי לסדר כך וסידור שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי ודם התמיד ודישון מזבח הפנימי ודם התמיד קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודם לקטרת וקטרת קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודם לאברים ואברים לחביתין וכו' מאחר שמצאו העולם שאביי סידר הסדר אליבא דאבא שאול משמע דסבירא ליה דהכי הלכתא ולכן לא רצו לשנות הסדר ההוא.

ושוב מצאתי שנשאל כזאת החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן נא) ושם כתב לבאר: דעיקר תקנת הקדמונים לומר מימרת אביי הלזו היינו לזכות את ישראל ואמר כל העם משנה וגמרא ובחרו במימרא זו שהיא מענין קרבנות וכבר ידוע מ"ש פ"ק דעירובין אלו ואלו דברי אלקים חיים וכתב הריטב"א בחידושי עירובין משם רבני צרפת דשתי הסברות אמת ואמר משה רבינו ע"ה להקב"ה הלכה כדברי מי והשיבו דהדבר מסור ביד חכמי הדור וא"כ כיון דהסברות אמת אהניא לן במקום לימוד גמרא. ואי אתיא מביניי מידי דלאו הלכתא לא אכפת לן דסברא זו גם כן אמת ואלו דברי אלקים חיים.

ומעין דוגמא אני אומר על אשר תקנו לשנות פרק איזהו מקומן וכתב מרן בב"י א"ח סימן נ' בשם הרא"ה שבחרו בפרק זה שאין בו מחלקת ע"ש. וכתב הרב מופת הדור מהר"ח אלפאנדארי ז"ל בהגהתו בספר בני חיי דהכונה שלא הוזכר בו מחלקת אבל יש דברים שנויים במשנת איזהו מקומן דאיכא בהו פלוגתא דתנאי עכ"ל. וגדולה מזו כתב הריטב"א ז"ל בחידושו לע"ז על דף י"ח וז"ל וזה שבררו להם פרק איזהו מקומן יותר משאר פרקים אומר מורי נר"ו [הוא הרא"ה ז"ל] מפני שכלו שנוי בלא שום מחלקת כלל. ואעפ"י שאין כלו הלכה דהא קתני הפסח אינו נאכל אלא עד חצות ואנן קי"ל לדעת רבינו הרמב"ן כרבי עקיבא דס"ל אכילת פסחים כל הלילה דהא איכא חדא סתמא כוותיה פ"ב דמגילה מ"מ אחר שנשנה כל הפרק כלו בלא מחלקת כלל הוא ראוי לשנות יותר משאר

אולם בפרישה (שם ס"ק ב) כתב דלפי מש"כ הערוך ד"משמי' דגמרא" היינו בשם חכם סתם ולא בשם איזה תנא, י"ל דקי"ל כוותי' דאביי, ויש להוסיף ע"ז מה שכתב רש"י כאן משמיה דגמרא "דבר מקובל מכל בני הישיבה שקיבלו מרבותיהם".

שם – כתב דהקטרת איברים עבודת לילה היא – ראוי לציין כאן את חידושו של המג"א (או"ח סי' רסז ס"ק א) שכתב, דהא דמתפללין מעריב בליל שבת מבעוד יום, משום דתפלת מעריב תקנוה כנגד אברים ופדרים הקרבים בלילה ובשבת אסור ליתנם, לכן מהני התפלה מבעוד יום, עכ"ד¹⁹⁸.

והשיב על זה באור שמח (פרק י מהל' תפילה הלכה ז) די"ל דתקנת תפלת מעריב אינה כנגד הא דהיו מעלין את האברים של יום בלילה כדי להקטירם, אלא כנגד הא דהיו אברי התמיד שהעלו ביום – מתעכלין והולכין כל הלילה, ולפ"ז אין נ"מ בין ליל שבת לשאר הלילות, דמ"מ גם

פרקים עכ"ל. הרי דמלבד דיש בו מחלקת עוד זאת יתירה דאיכא מידי דלאו הלכתא. וכן ראיתי להרשב"ץ ז"ל בסוף מאמר חמץ בפירוש איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל שכתב דיש תנאים חולקים על רבי ישמעאל בקצת מאלו המדות שאינן דברי הכל ע"ש ועם כל זה מאחר דמסורת בידינו דאלו ואלו דברי אלקים חיים. הכל הוא תורת אמת ויוצא אדם ידי חובתו ממקרא ומשנה וגמרא. ואעפ"י שהטור והריטב"א וסיעתם כתבו דהתקינו לומר ברייתא דרבי ישמעאל במקום גמרא. מ"מ אפשר דכיונו גם במימרת אביי הוה מסדר וכו' ללמוד גמרא ולענין לימוד מועיל אף דאיכא מידי דלא כהלכתא דגם סברא זו אמת דאלו ואלו דברי אלקים חיים כמדובר.

והגם דבלימוד גם הסברות שאינם כהלכה הוא לומד תורה דאלו ואלו דברי אלקים חיים מ"מ תנן פ"ק דעדיות ולמה מזכירין דברי שמאי והלל לבטלה וכו' ולמה מזכירין דברי היחיד וכו' כי עם היות דגם סברות שאינם כהלכה הן הן תורה שלימה דאלו ואלו דברי אלקים חיים מ"מ כיון דרצה הקדוש ברוך הוא שההכרעה תהיה ביד חכמי הדור וכבר הלכה רווחת את כל ונוכחת כסברתך החולקים יש בצד מה דנראה דמזכיר דבריהם לבטלה והוי סרך זלזול. והשיב דנפקא מינה נמי דיש ג"כ צד לטובה כדמפרש ואזיל.

וכל זה כתבנו לדעת הרמב"ם דפוסק כרבנן דלא כאבא שאול. אמנם המפרש פ"ג דתמיד ורבינו עובדיה שם פסקו כאבא שאול. וכן סידר הרב מהר"ם די לונזאנו בסדר עבודה שסידר לכל יום ויהיב טעמא דהמפרש ורבינו עובדיה בתראי נינהו ואביי וסתמי דתמיד כאבא שאול. ולפי זה נחה שקטה הארש.

¹⁹⁸ יש לציין בדרך אגב לדבריו של הבית יוסף (אורח חיים סימן רלז) שציין לדברי הכל בו (סי' כח) למה אומרים והוא רחום בתפלת ערבית משום דאמרין (תנחומא פנחס אות יג) לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון שתמיד הבוקר מכפר עוונות הלילה ותמיד הערב מכפר עוונות היום ולכך תקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום שיכפר עוונותינו יומם ולילה שחרית אנו אומרים אותו בסדרי קדושה ותקנוהו נמי בפסוקי דזמרה בשביל ליל שבת שאין אנו אומרים אותו לפי שאין איברי תמיד הערב קרבים בליל שבת דכתיב (במדבר כח י) עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת וכן ביום טוב ולכן תקנו לומר והוא רחום בתפלת ערבית מה שאין כן בשחרית ומנחה לפי שבאותן תפלות היו מקריבין תמידין והיו מכפרין ובתפילת ערבית אין מי שיכפר ותקנו בה לומר והוא רחום ועוד שכל היום אדם חוטא ובערב צריך אדם לומר כפרה על חטאו עכ"ל.

בליל שבת היו האברים מתעכלין בלילה, וכנגד זה תקנו תפלת ערבית עכ"ד¹⁹⁹.

שם – עיין תוס' מנחות פט. – זה לשון התוס': 'אין לך עבודה שכשרה מערב ועד בוקר אלא זו בלבד – צריך ליישב הקטרת אברין ותרומת הדשן ויש לפרש דלא דמי דהקטרת אברים מתחלת מבעוד יום כדאמר בפרק ר' ישמעאל (לעיל עב.) דחביבה מצוה בשעתה ותרומת הדשן לא מתחלא משקיעת החמה'.

ביאור אות ג – כתב הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ג) נר מערבי שכבה, אין מדליקין אותו אחר דישונו אלא ממזבח החיצון, אבל שאר הנרות, כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חבירו.

וכתב ע"ז הראב"ד: א"א נראה מדבריו שהוא עיכוב לנר מערבי שלא להדליקו אלא ממזבח העולה. ואני אומר כשאמרו (תמיד פ"ו מ"א) מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה, מפני שלא הי' במנורה נר דולק, שכבר הטיב את כולה, והתורה אמרה אש תמיד תוקד על המזבח, אש שיש לו תמיד לא יהא אלא ממזבח העולה וכו' אבל בזמן שיש נר דולק במנורה, ומצא המערבי כבה, מדליקו מן הדולק. ומשנה שלימה היא (תמיד פ"ג מ"ט) נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן את השאר ומניח אלו דולקין במקומן, מצאם שכבו מדשנן ומדליקן והן הדולקין כו', אלמא כל היכא דאפשר מיניה וביה טפי עדיף. עכ"ל.

וכתב בכסף משנה דלהרמב"ם נצטרך לדחוק דמ"ש התם כבו לאו דוקא, וקאי רק אנר מערבי, ועיין במקדש דוד (סי' כ"א ס"ק ג') שיישב דהתם לא היתה ההדלקה לצורך מצוה, שהרי אח"כ מכבין ומדשנן שנית כדאמרינן שם במשנה וכדמפרש שם הראב"ד בפירושו לתמיד דאין מדליקן אלא דישון דלאו אורח ארעא הוא ע"ש, וכיון דאין בההדלקה הזאת משום מצוה יכול להדליקן מן הדולקין ע"ש עוד.

¹⁹⁹ ובאמת שכן מבואר ביעב"ץ בס' מר וקציעא סי' רסז. וע"ע לחיד"א במח"ב מש"כ בזה.

ביאור אות ד – מקור הלימוד שיש ליתן דשן המנורה אל מקום הדשן – בגמ' במעילה דף יב. מבואר דילף זאת מדכתב "דשן", "הדשן". כלומר, זה שהתורה הוסיפה את אות ה"א הידיעה ואמרה "הדשן", והיה די לומר "דשן", מהאות היתירה מרבינן גם לדשן המנורה. [כן כתב השיטה מקובצת. וכן כתבו התוס' ביומא שם]. אבל התוס' [כנראה, שהיתה להם גירסא אחרת] כתבו, שנלמד "דשן" "דשן" לגזירה שוה. ומבארים החק נתן והרש"ש, נאמר במזבח הפנימי "דשן", ונאמר במנורה "בהיטיבו" והוא מלשון "דשן", ודרשינן: מה דשן מזבח הפנימי מקום שימתו הוא במקום שפך הדשן, אף דשן המנורה. (הע' חברותא).

סי' פו

ביאור אות ד – כתב דלהשתחות היינו להיכל²⁰⁰ – יש לציין למה שכתב בס' שוהם וישפה (הלכות ביאת המקדש פרק ב) וז"ל: הנכנס לקודש וכו' שלא לעבודה או להשתחות וכו' לוקה. ועיין בכ"מ שכתב הכי קאמר אם נכנס שלא לעבודה או להשתחות דלהכנס לעבודה ולהשתחות מותר ע"כ. ועיין בתוס' יום טוב ריש פ"ז דתמיד שהביא ראיה לזה מהא דסוף חגיגה דאומרים להם הזהרו שלא תגעו בשולחן ותטמאוהו, והיינו כהנים עמי הארץ הנכנסים להיכל להשתחות ע"כ. ובאמת לדעת רבינו ז"ל אין משם שום ראיה, עי' הל' מטמאי משכב ומושב פי"א הי"א ומל"מ שם דלדעת רבינו ז"ל הי' מוציאין השולחן לחוץ.

ואלו דבריו של התוספות יום טוב ריש פ"ז דמסכת תמיד: 'להשתחות – פירש הר"ב בהיכל ולא מיקרי ביאה שלא לצורך. דהא דכתיב (ויקרא ט"ז) ואל יבא בכל עת אל הקדש דרשינן בפ"ג דמנחות דף כ"ז דקדש הוא ההיכל באל יבא. ואל מבית לפרוכת וגו' במיתה. ומל' הר"ב משמע דכל השתחוויה שריא. ולא היא שלא לצורך. וכן נראה מפשט דברי הרמב"ם

²⁰⁰ וכתב התפארת ישראל (יכין מסכת תמיד פרק ז) שהוא דלא כתוס' [מנחות כ"ז ב'] ד"ה להיכל, שכתבו דמתני' מיירי כשהכהן גדול נכנס להשתחות בקודש הקדשים, ותמוה אי בעבודת יום כיפורים האין קאמר מתני' שאחד או חזו באבנים טובות, והרי כל עבודתו בפנים בבגדי לכן הוא, ואי שלא לעבודה, הרי חייב מיתה כמו ששנינו בתוספתא [פ"א דכלים] דרק ד' פעמים נכנס ביום כיפור, דהיינו בקטורת, ובדם הפר, ובדם השעיר, ולהוציא הכף, ואם נכנס ה' פעמים חייב מיתה, וצריך עיון. וע"ע בקרן אורה על התוס' במנחות.

בפ"ב מה' ביאת המקדש. וכתב שם הכ"מ שכך הם דברי התוס' דמנחות שם אלא שמפני דברי הסמ"ג שכ' להשתחוות בגמר עבודה. נדחק להעמיד גם דברי הרמב"ם שכך הוא סובר שצריך שתהיה ההשתחויה בגמר עבודה. ואני אומר שאף דברי התוס' אינם אמורים אלא כדברי הסמ"ג. שכך לשונם דהשתחואה צורך עבודה היא²⁰¹. ע"כ. ומדלא כתבו עבודה היא ודקדקו לכתוב צורך עבודה. ש"מ דאין דעתם למשרי השתחויה אלא כשהיא עם עבודה. והסמ"ג שכתב גמר עבודה. לפי שכן מצינו בגמר עבודות השתחויה. כדתנן במכילתין. ומ"מ נ"ל שהעיקר דכל השתחויה שרי²⁰². שכן בסוף מס' חגיגה כהנים ע"ה שאינם ראויים לעבודה נכנסים להשתחוות כמו שכתבתי שם [מ"ח] בשם רש"י ותוס'.

עוד בענין זה נציין למש"כ המקדש דוד (קדשים סימן לו) וז"ל: הנה השאגת אריה [סימן כ"ט] הקשה קושיות הרבה על הרמב"ם ז"ל דכלאים בבגדי כהונה הותר רק בשעת עבודה, והנה יש להוסיף ע"ז מההיא דפ"ז דתמיד (ל"ג ב) בזמן שכ"ג נכנס להשתחוות ג' או חזין בו אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבנים טובות כו', ומוכח שהיה לבוש אז בגדי זהב שהם כלאים ואף על גב דאינו בשעת עבודה, אך נראה לומר דאף הרמב"ם ז"ל יודה דאם לבש בגדי כהונה לצורך עבודה דאינו מחויב תיכף להפשיט בגמר העבודה, וזה שכתב הרמב"ם ז"ל דהאבנט אסור לכהן ללבושו אלא בשעת עבודה כו', הכונה רק על תחילת הלבישה שאסורה רק לצורך עבודה.

מקור ההלכה – קול רגליו של כהן גדול. כתב תפארת ישראל שנעשה זאת על ידי קול הפעמונים שבשולי המעיל.

²⁰¹ יש לציין ע"כ את דברי המעשה רקח (הלכות בית הבחירה פרק ז) שהעיר ע"ד הר"מ שכ' ואסור לכל אדם לישוב בכל העזרה וכו'. שמדברי התוס' בזבחים דף ט"ז נראה שאיסור זה אינו אלא מדרבנן וביומא דף כ"ה כתבו דלאכילה ולצורך גבוה שרי ולפ"ז קשה קצת דלמה לא הותר גם למלכי ישראל כיון דאין האיסור אלא מדרבנן וגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת של תורה מכ"ש איסור דרבנן ומכ"ש מלך דבעינן שתהא אימתו עליך. שוב ראיתי להמל"מ שנסתפק אי הוי דאורייתא או דרבנן ושם הקשה על מהרימ"ט ז"ל פרשת קרח שכתב דכשעולה להשתחוות ולזבוח יש שם ישיבה ולא ידע מנין לו וצ"ע ולענ"ד נראה שיש לו למהרימ"ט ז"ל סיוע מדברי התוס' הנ"ל דיומא עיין עליהם וגם בהקומץ רבה דף נ"ז כתבו התוס' דהשתחואה צורך עבודה היא עיין עליהם:

²⁰² וכן הרא"ש כתב "ולא הוי ביאה ריקנית, משום דהשתחואה עבודה היא". (ומדבריו נראה דבכל השתחואה שרי). ויעויין במנחת חינוך (מ' קפד) שתמה לפי זה, היכא משכחת לה מלקות בלאו זה. והא התראת ספק היא, שהרי יכול עדיין להשתחוות.

ביאור אות ה- כתב דהפרוכת כל היום מוגבהת וכשנכנס כה"ג מורידין-
ועי' רדב"ז כהמ"ק שם ובהגר"א תמיד שם שפי' בע"א.

עוד שם- הביא שיש שפי' שהממונה שומע את הכהן שיוצא ממקום המיוחד
לו בעזרה לילך להיכל- כתב התפארת ישראל: ויש אומרים דהא דקאמר
מתני' ששומע קולו שיוצא, רצה לומר כששומע קול כהן גדול שיוצא מחדרו
שיש לו בעזרה, שיושב שם במורגל תמיד [כרמב"ם פ"ה מכלי מקדש], והוא
יוצא משם להשתחוות בהיכל, ולפי זה נכנס והשתחוה דקאמר מתני' אכהן
גדול קאי, ודוחק קצת, דהרי בכל מקום שמתראה עצמו הכהן גדול, צריך
שיהיה הסגן בימינו [כרמב"ם פ"ד מכלי מקדש], ואיך קאמר הכא כיון
ששמע מגביה וכו', וצ"ל דממונה דהכא אינו הסגן, ועמ"ש לעיל פ"ג סי' א'.

סי' פט

ביאור אות ד- בענין הפסק בין כבש למזבח- כתב בס' הר המוריה (בית
הבחירה פרק ב): היה מפסיק וכו'. ולקמן בהלכה י"ד כתב ומובדלין מן
המזבח כמלא נימא משום דהתם הטעם דבעינן שיהא מרובע לכן די בהפסק
כל שהוא אבל כאן הטעם דבעינן שיהא זריקה כמו דם לכן בעינן אויר גדול
וניכר וכמש"כ התוס' זבחים ס"ב ב' ד"ה אויר קרקע וכו' ועי' בסוגייא
דהש"ס דהתם. ועי' תוס' זבחים פ"ז ב' ד"ה אויר וכו'. ודע כי בספרי ראה
פיסקא ע"ח איתא וז"ל הא מה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם
מקיש בשר לדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה יכול יהא עומד ברחוק
וזורק ת"ל וערך הכהן אותם עומד בקרוב ומסדרו ע"ג המערכה עכ"ל וזהו
לכאורה דלא כמסקנת ש"ס דידן ובתוספתא פ"ד דזבחים כך הגירסא מה
אני מקיים הבשר והדם מקיש בשר לדם מה דם בזריקה אף הבשר יכול
יהא זורק ודובק ת"ל וערך הכהן אותם זורק ועורך לא זורק ודובק עכ"ל
ולכאורה כוונתו שלא יעמוד בקרוב סמוך למערכה אלא יעמוד ברחוק על
הכבש וכמסקנא דש"ס דידן. וראיתי בתו"כ ויקרא פרשה ד' וז"ל ד"א הדם
ע"ג המזבח אף על פי שאין בשר מה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם
הקיש הדם לבשר מה דם בזריקה אף הבשר בזריקה יכול יהא זורק ורובג
ת"ל וערך הכהן אותם הא כיצד זורק ועורך עכ"ל ופי' שם הק"א זורק ורובג

היינו שלא יסדרם זה ע"ג זה רק יזרקם זה ע"ג זה בלי סידור נכון יעו"ש ומעתה נ"ל להגיה בתוספתא הנ"ל כן וזהו כוונת הספרי ג"כ (ודלא בזרע אברהם שכתב שכוונת הספרי כס"ד דש"ס) ועי' לקמן פ"ה מהל' כלי הקודש הי"ג וי"ד ופ"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ד יעו"ש וכתבו התוס' בפסחים ע"ז א' בד"ה אויר וכו' דהאי אויר מפסיק היינו משום דלא ישכח לזרוק יעו"ש והכוונה כיון דכל עיקר הקפידא בכדי שיהיה בזריקה א"כ למה מקפיד דווקא על אויר מפסיק והא אפי" אי לא היה אויר מפסיק היה יכול לקיים זה שיעמוד על הכבש רחוק ממקום המערכה ויזרוק לכך נותנים טעם להפסיק דהטעם הוא כדי שלא ישכח (ולא רחוק הוא כי בעל מימרא זו הוא רשב"י כדאיתא בזבחים שם והוא דריש טעמא דקרא בכ"מ כידוע) ובוזה מסולק מה שתמה בחכם צבי סי' קנ"ג יעו"ש והבן.

עוד בענין זה: ראה באנציקלופדיה תלמודית [כרך י, הקטרה] שם איתא: ההקטרה. בקרבנות, אחר ניתוח אברי העולה והוצאת האימורים משאר הקרבנות ואחרי הולכתם לכבש המזבח¹⁹⁸ ומליחתם¹⁹⁹, היו מעלים אותם מן הכבש לראש המזבח²⁰⁰, והעלאה זו אינה הקטרה, אלא גמר מצות הולכה²⁰¹. ואחר כך זורק כל האברים על האש²⁰², שנאמר: ועשית עלתיך הבשר והדם²⁰³, מה הדם בזריקה אף בשר בזריקה²⁰⁴. ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח²⁰⁵, וכשם שבדם אויר קרקע הרצפה מפסיק בינו למזבח, כך בבשר אויר קרקע מפסיק²⁰⁶; וראשונים כתבו שהאויר היה

¹⁹⁸. ע"ע הולכה כרך ח עמ' תסז.

¹⁹⁹. ע"ע הנ"ל עמ' תעה, וע' מליחה (ב).

²⁰⁰. רמב"ם מעשה"ק פ"ו ה"ד. ועי' משנה תמיד לב ב.

²⁰¹. עי' תוס' יומא כו א ד"ה דתנן, ועי' המפרש לתמיד לא ב ד"ה הלכו ונתנום כו' הולכה חשובה היא. ועי' מקדש דוד קדשים סי' ה אות ב שהוכיח מערובין קד א בוזקין מלח ע"ג כבש כו' בהולכת אברים כו' ומוכח שמכבש למזבח בכלל הולכה.

²⁰². רמב"ם שם.

²⁰³. דברים יב כז.

²⁰⁴. זבחים סב ב; רמב"ם שם.

²⁰⁵. זבחים שם ורש"י ד"ה אויר; רמב"ם בית הבחירה פ"ב הי"ג. וע"ע מזבח.

²⁰⁶. רב פפא בזבחים שם.

מפסיק כדי ליתן האברים למזבח בזריקה²⁰⁷, או שלכך צריך האויר כדי שיזכור על ידי כך לזרוק²⁰⁸. ולפיכך אותה שכתבו ראשונים שמעלים את האברים אחר מליחתם לראש המזבח²⁰⁹, כתבו אחרונים שלא בדקדוק הוא, שלא היו מעלים אלא לסוף הכבש, שהוא קרוב לראש המזבח, ומשם היה המקטיר עומד וזורק על האש שבמזבח²¹⁰; ויש שפירשו ששתי זריקות היו, זריקה של העלאת האברים על ראש המזבח מן הכבש, ואויר קרקע מפסיק ביניהם, וזריקה של הקטרה מראש המזבח אל האש²¹¹. ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא אמר שהכהן היה עומד – בראש המזבח²¹² – בצד המערכה וזורק, ולכך בא הכתוב להורות על זריקה, ולא שיש אויר בין הכבש למזבח²¹³, וגזרת-הכתוב* היא²¹⁴; ור' יוסי השיב לו שזה לא מצד הדין של זריקה, אלא מפני שאי אפשר באופן אחר, שהרי למערכה דלוקה הוא זורק, ואינו יכול לסדר סביב על ראשי העצים שאין המערכה דלוקה שם, אלא הימנו והלאה, מקום שהמערכה דולקת, ואין צורך בלימוד מן הכתוב על כך, ולא בא הכתוב של בשר ודם להורות דין של זריקה אלא דרך אויר²¹⁵. אחר שזורקם, חוזר ועורך אותם על האש, שנאמר וערך הכהן אתם²¹⁶, וכן שנינו: יכול יהיה זורק ורובג – זורק אבר על גבי אבר כגל של אבנים²¹⁷ –

²⁰⁷. רמב"ם בית הבחירה שם.

²⁰⁸. תוס' פסחים עז א ד"ה אויר. ועי' שו"ת חכם צבי סי' קנג שתמה שהרי בזבחים שם מבואר שגזה"כ הוא שיהיה אויר.

²⁰⁹. רמב"ם מעשה"ק פ"ו ה"ד, עי' לעיל.

²¹⁰. מל"מ מעשה"ק שם, וכ"נ בד' רש"י פסחים עז א ד"ה לול.

²¹¹. אבן האזל מעשה"ק שם, עי"ש בארוכה.

²¹². רש"י.

²¹³. זבחים סב ב ורש"י.

²¹⁴. שמ"ק שם.

²¹⁵. זבחים שם ורש"י, ועי' אבן האזל שם בד' הרמב"ם שר' יוסי מודה בזריקה זו מצד המערכה אלא שזו זריקה שניה וכלעיל.

²¹⁶. ויקרא א יב. רמב"ם שם.

²¹⁷. פי' הראב"ד שם ור"ש משנץ שם ומלבי"ם שם.

תלמוד לומר וערך הכהן אותם, הא כיצד זורק ועורך²¹⁸. הקטרת אימורי שאר הקרבנות אף היא בזריקה על גבי המזבח²¹⁹.

סי' צא

מקור ההלכה – פי' הרא"ש בתמיד שאוחז הסגן בימינו של כהן גדול והעלהו מסייע לו לעלות שכבר נתייגע בעליית חצי הכבש.

ביאור אות א – ובגמ' (יומא יז א) שנינו: כהן גדול מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש ו"תנו רבנן כיצד מקריב חלק בראש, אומר: עולה זו אני מקריב, מנחה זו אני מקריב. כיצד נוטל חלק בראש, אומר: חטאת זו אני אוכל, אשם זה אני אוכל". ופירש הרמב"ם בפירוש המשנה במסכת יומא (יומא א, ב): "ענינו, שיקריב הוא ראשון לכל המקריבים, ויקריב אי זה קרבן שירצה, וכמו כן יאכל מן הקרבנות הנאכלות, אי זה שיעור שירצה".

ובהערות הגרי"ש אלישיב למסכת יומא שם כתב: 'נוטל חלק בראש. נראה דרך חלק יכול ליקח ולא הכל דלא גרע מלחה"פ דביה כתיב והיתה לאהרן ולבניו ואין נוטל יותר מחציה, והה"נ מקריב חלק בראש היינו כשעושה חלק מהעבודות²⁰³. [א"ה, עיין מה שצויין בספר המפתח רמב"ם תמידין פ"ד הי"ד].

עוד בענין זה: בשאר כל ימות השנה, אם רצה כה"ג להקריב, מקריב⁵⁹⁴, בכל קרבן שירצה, ואין אנשי המשמר יכולים לעכב על ידו⁵⁹⁵, שכה"ג

²¹⁸ . תו"כ דבורא דנדבה פרשה ד. ולפי הרמב"ם פירושו שמקודם זורק ואח"כ עורך, אבל בר"ש משנץ שם נראה שהזריקה תהיה בדרך של עריכה וסידור, וכ"מ בספרי ראה פסקא קעח יכול יהא עומד ברחוק וזורק ת"ל וערך הכהן אותם עומד בקרוב וזורק וסודרו ע"ג מערכה. ועי' אבן האזל שם.

²¹⁹ . רמב"ם מעשה"ק פ"ז ה"א בחטאות הנאכלות ושם ה"ב בחטאות הנשרפות ושם פ"ט ה"א באשמות. ועי' תפא"י למשניות בחומר בקודש פ"ו סי' ו' שכי' שאימורי שאר קרבנות אינם בזריקה אלא מניחם בנחת, וזה אינו.

²⁰³ וראי' נמי איכא ממסכת גיטין (דף נט ע"ב) וליטול מנה יפה ראשון, ופרש"י "אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר, לאחר שיחלקו בשוה, אומר לו ברור וטול איזה שתירצה". הרי שקודם צריך לחלוק בשוה, ואחר כך אומר הישראל לכהן טול אתה איזה שתירצה

⁵⁹⁴ . משנה יומא יד א; רמב"ם כהמ"ק פ"ה הי"ב.

⁵⁹⁵ . רש"י; רמב"ם שם: ואינו עובד בפייס.

מקריב חלק בראש⁵⁹⁶, כלומר, שהוא ראש להקריב כל חלק שיבחר⁵⁹⁷, ומקריב ראשון לכל המקריבים⁵⁹⁸. ואפילו זכה כהן אחר בפיס, יכול כה"ג לדחותו ולהקריב במקומו⁵⁹⁹. ואפילו כהן שמקריב קרבן עצמו, שמן הדין מקריבו בעצמו אפילו שלא במשמר שלו⁶⁰⁰, יש שכתבו שכה"ג יכול לדחותו ולהקריבו אם ירצה⁶⁰¹. ויש למדים דין זה שכה"ג קודם בכל העבודות מהפסוק בהדלקת המנורה: יערך אתו אהרן ובניו⁶⁰², שאהרן קודם לבניו⁶⁰³, לפי שהוא מקודש מהם, וכל המקודש מחבירו קודם לחבירו⁶⁰⁴. וכתבו אחרונים שאינו קודם אלא להקריב בעצמו, ולא לתת לכהן אחר להקריב במקומו⁶⁰⁵. (אנציקלופדיה תלמודית כרך כז, כהן גדול).

ביאור אות ח – כתב התפארת ישראל: זיהושטה מכהן לכהן עד כהן גדול, גם כן משום כבוד הכהן גדול, דרבים משמשין לו, כעין הושטת ספר תורה ביום כיפור להכהן גדול [כיומא פ"ז מ"א], רק להכי לא נמסרו הכא האברים מהכהן שזכה בהן, על ידי הסגן להכהן גדול כי התם, דמדזכה הראשון להקריב חלקו למערכה, ורק על ידי שרצה הכהן גדול להקריבו, פקע זכותו, ולכן אינו בדין שנפקיע זכותו גם נגד הסגן, שיתנו הסגן לכה"ג, וכיון שזכה בזה, אי אפשר להעבירו שוב ממנות האחרות, שימסרו אותן האחרים להסגן, שלא יהיה נראה כאילו היה עליו למשא לשמש לכהן גדול גם במנות האחרות [וכמש"ל כך נראה לי].

עוד על דיני ההקטרה

מתוך האנציקלופדיה תלמודית כרך י, הקטרה:

⁵⁹⁶ . משנה שם; ברייתא שם יז ב; תוספתא הוריות פ"ב ה"א, הובאה בגמ' שם יב ב ויומא עג א.
⁵⁹⁷ . רש"י למשנה שם.
⁵⁹⁸ . רמב"ם פהמ"ש שם.
⁵⁹⁹ . רדב"ז כהמ"ק שם.
⁶⁰⁰ . ע"ע משמרות כהונה.
⁶⁰¹ . גבו"א שם יז ב. ועיי' שו"ת משפט כהן סי' צט שכ' שאינו קודם, ולא הביא ד' הגבו"א.
⁶⁰² . שמות כז כא.
⁶⁰³ . רלב"ג סו"פ תצוה התועלת הרביעי מהד' לוי עמ' תב - תג, והביא עוד מהפסוק שם לז בקטורת: והקטיר עליו אהרן, שאף שכשר בהדיוט, נאמר אהרן, לפי שהוא קודם להדיוט.
⁶⁰⁴ . ע"ע מקודש. רלב"ג שם.
⁶⁰⁵ . שו"ת תורת מרדכי סי' מא אות ד, בד' רש"י ב"ק קי א ד"ה אם היה כה"ג: קרבן עצמו, שרק בקרבן עצמו יכול לתת לאחר.

זר שהקטיר

זר שהקטיר, חייב מיתה²⁸⁴, בין שהקטיר אברים או קומץ או לבונה²⁸⁵. ואפילו הפך בצינורא – במזלג – באברים שלא נתעכלו, וקירב שריפתם חייב מיתה²⁸⁶; וכגון שאם לא היה מהפך בהם היו מתעכלים בשתי שעות, ועכשיו שהפך יתעכלו בשעה אחת, אבל אם היו מתעכלים באותו הזמן אף אם לא היה מהפך בהם, לא עשה כלום ופטור²⁸⁷. ואינו חייב אלא כשהקטיר בזית²⁸⁸.

אי הזורק הדם הוא המקטיר

יש מן הראשונים סוברים, שהזורק את הדם בעולת תמיד הוא המקטיר את האברים, כדי שתיעשה עבודת הדם והבשר בכהן אחד²⁸⁹. ולפי זה המעלה מן הכבש למזבח אינו המקטיר אותם, שהרי הפייס הרביעי היה מי מעלה אברים מן הכבש למזבח²⁹⁰; ואין זה הזורק את הדם, אלא בתחילה היו ששה כהנים מעלים את האברים לכבש מחציו ולמטה²⁹¹, ואחר כך מי שזכה בפייס הרביעי היה מעלה אותם מן הכבש לראש המזבח²⁹², ואחר כך היה הולך הזורק ומקטיר²⁹³. אבל מדברי ראשונים אחרים נראה שהמעלה למזבח הוא גם מקטיר²⁹⁴. וכן כתבו ראשונים שאף בהקטרה צריך ששה כהנים כמו בהעלאה לכבש²⁹⁵.

כה"ג הרוצה להקטיר

²⁸⁴ . תוספתא זבחים סופי"ב; יומא כד א, ועי"ש ב ותוד"ה והמקטיר; רמב"ם ביאת מקדש פ"ט ה"ד. ועי' משנה זבחים קיב ב ורש"י ד"ה אין בהן.
²⁸⁵ . רמב"ם שם.
²⁸⁶ . שבועות יז ב; רמב"ם שם.
²⁸⁷ . שבועות שם.
²⁸⁸ . רמב"ם שם.
²⁸⁹ . ריטב"א יומא כה א ד"ה פייס שני, והובא בכ"מ תמידין ומוספין פ"ד ה"ו.
²⁹⁰ . ע"ע פיס.
²⁹¹ . ע"ע הולכה כרך ח עמ' תסט.
²⁹² . ע"ע הנ"ל עמ' תעה.
²⁹³ . מל"מ שם לד' הריטב"א.
²⁹⁴ . עי' מל"מ שם שמוכיח כן מד' רש"י סוכה נד ב ד"ה נותנין ורמב"ן במלחמות יומא פ"ב, וכ"כ שם לד' הרמב"ם שלא הזכיר הקטרה אח"כ.
²⁹⁵ . תו"י יומא כז א ד"ה למדנו בשם רבו, ועי' הג"ה חיים מדבר לריטב"א יומא שם. על ההעלאה לכבש ומשם למזבח, ע"ע הולכה, ושם מחלוקת אם המעלה מכבש למזבח הוא אחד או ששה.

בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר, היה הוא לבדו מקטיר את כל האברים, כסדר העלאתם, והכהן הראשון שבידו הראש והרגל²⁹⁶ מושיטם לכהן גדול והוא סומך עליהם וזורק לאש, ושאר הכהנים נותנים כל אחד האברים שבידו לכהן הראשון והוא מושיטם לכהן גדול וסומך עליהם וזורקם לאש, ובזמן שהוא רוצה הוא סומך ואחרים זורקים לאש²⁹⁷. סמיכה זו יש מפרשים שהיא על האברים, ואין סמיכה על האברים אלא לכהן גדול בלבד מפני כבודו, אבל כל הסמיכות על בעלי חיים הן²⁹⁸; ויש מפרשים הסמיכה שהיה נשען על הסגן, שהיה עולה עמו²⁹⁹ ועל הכהן המושיט³⁰⁰.

אשה בהקטרה

אשה, אפילו כהנת, פסולה להקטרה³⁰¹, שנאמר: והקטירו אתו בני אהרן³⁰², ולא בנות אהרן³⁰³.

הקטרה בראשו של מזבח

ההקטרה היא בראשו של מזבח³¹⁶, ואם שינה ולא עשאה בראשו של מזבח חיסר מצות הקטרה וכאילו לא הקטיר כלל³¹⁷. בסובב של המזבח³¹⁸, אם מותר לעשות שם מערכה ולהקטיר, נחלקו תנאים: ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב סוברים שאין מקטירים בסובב, ויש מהתנאים סוברים שיכול לעשות מערכה בסובב ולהקטיר שם³¹⁹. וכתבו אחרונים שהלכה כאותם תנאים, שהסובב כראש המזבח דומה³²⁰.

רצפת העזרה נחלקו בה תנאים אם נתקדשה להקטרת אברים ואימורים: ר' יהודה אומר: ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר וגו' כי מזבח הנחשת

²⁹⁶ . ע"ע הנ"ל.

²⁹⁷ . תמיד פ"ז מ"ג; רמב"ם כלי המקדש פ"ה הי"ג ויד. וע"ע כהן גדול.

²⁹⁸ . רמב"ם שם הי"ד ובפהמ"ש שם, וע"ע סמיכה.

²⁹⁹ . ע"ע כהן גדול.

³⁰⁰ . פי' הראב"ד לתמיד שם.

³⁰¹ . משנה קדושין לו א ותוס' שם ד"ה הקבלות; רמב"ם ביאת מקדש פ"ט ה"א.

³⁰² . ויקרא ג ה.

³⁰³ . גמ' שם; רמב"ם שם.

³¹⁶ . זבחים סה א מה הקטרה בראשו וכו'.

³¹⁷ . שמ"ק שם אות ז; תוס' קנים פ"א מ"א סוד"ה עולת העוף.

³¹⁸ . ע"ע מזבח.

³¹⁹ . זבחים שם בפ"י המחלוקת בברייתא שבתו"כ ויקרא פרשה ז והובאה בגמ' שם.

³²⁰ . לקוטי הלכות זבחים שם, וכ' שכ"מ מהרמב"ם.

אשר לפני ה' קטן מהכיל³²¹, דברים-ככתבם*³²², שקידש את כל הרצפה לשם מזבח להקטיר עליה, לפי שהיה המזבח קטן³²³; ור' יוסי אמר לא קידש את תוך החצר אלא לשם עזרה להעמיד בו מזבח אבנים³²⁴. הלכה כר' יוסי³²⁵.

סי' צג

ביאור אות ה- כתב בס' הערות הגרי"ש אלישיב (מסכת סוטה דף ל.). הקשה הראב"ד ולמה דוקא לכה"ג אסור להגביה ולישא כפיו מעל ראשו, משום ציץ דעליו, הא כהנים הדיוטים קא מלבשי תפילין על ראשם והיאך הותר להם להגביה ידיהם מעל ראשיהם.

ונראה להוסיף בדבריו דהא מבואר בכמה מקומות בש"ס [זבחים י"ט ע"א] דמקום יש בראש לשני תפילין או לתפילין ומצנפת. מכ"ז מבואר דכהנים הדיוטים היו לובשים תפילין בשעת עבודה, וא"כ בשעת נשיאות כפים נמי היו לבושים בתפילין. וא"כ היאך הגביהו ידיהם מעל ראשיהם במקדש.

ואין לחלק בין תפילין לציץ, דבציץ השם מגולה, משא"כ בתפילין. דהרי ביומא ז' ע"ב עבדי הגמ' ק"ו דמה לציץ שיש בו אזכרה אחת, היסח הדעת מעכב בה, כ"ש בתפילין שיש בהם הרבה אזכרות שהיסח הדעת מעכב בהם, הרי דתפילין חמירי מציץ, ואם בציץ מצינו דאין להגביה ידיו מעליהם ק"ו לתפילין.

ואה"נ דלדעת התוס' ביומא שם דס"ל דק"ו פריכי הוא, דמה לציץ שהשם מגולה, תאמר בתפילין שמכוסה, ורק מדרבנן הוה. א"כ שפיר דה"נ ליכא למיסר הגבהת ידיו למעלה מתפילין, דהרי השם בו מכוסה. והראב"ד לא נקיט כן, אלא כפשטות הגמ', דאיכא ק"ו מציץ לתפילין.

³²¹. מלכים א ח סד.

³²². ברייתא בזבחים נט א.

³²³. רש"י שם.

³²⁴. גמ' שם ס א ורש"י, ועי' רש"י זבחים סד א ד"ה ואת"ל ר"ש.

³²⁵. עי' רמב"ם בית הבחירה פ"ב ה"ה וכ"מ שם דהלכה כר' יוסי כו, ועי"ש בכ"מ ה"ו לר' יוסי דנקטינן כוותיה כו. וע"ע הלכה כרך ט עמ' רפז שר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי.

וכתב הראב"ד דלעולם באמת אסור להגביה ידיו למעלה מתפילין, והכהנים במקדש היו עושיין תפיליהם גבוהים, דאפילו ישאו כפיהם מעל ראשיהם עדיין לא הוה ידיהם מעל תפיליהם, וכו'. (ועי' או"ז סי' תי"א).

נמצא להלכה לדעת הראב"ד דיש לחשוש שלא להגביה ידיו מעל תפיליו, וכשבא להוציא ספר מעליו יזהר שלא יגביה ידיו מעל ראשו, דנמצא מגביה ידיו מעל תפילין, ואסור הוא.

אמנם יש לציין למש"כ בזה הבאר שבע סוטה דף לח. וז"ל: שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ. וא"ת דהא בסוף פרק הקומץ (מנחות לו, ב. ועי' שבת יב, א) אמרינן חייב אדם למשמש בתפלין בכל שעה קל וחומר מציץ, ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה (שמות כח, לח) והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו, תפלין שיש בהן אזכרות הרבה עאכ"ו, וא"כ נימא מכח האי ק"ו שיהא אסור אפילו לכהנים הדיוטים להגביה ידיהם על גבי ראשיהם מחמת התפלין שיש בראשיהם. וי"ל דאינו ק"ו גמור מדאורייתא אלא מדרבנן, כמו שפירשו התוספות בפרק קמא דיומא (ח, א ד"ה ומה ציץ), דהא איכא למיפרך מה לציץ שכן השם בגלוי תאמר בתפלין שהם מחופין עור, ואין לתרץ דהכא נמי כתוב שדי בתפלין בקמטין, חדא דאין זה כתב גמור, דדוקא ש"ן של תפלין הלכה למשה מסיני, אבל דל"ת יו"ד לא. ועוד בציץ איכא שם המיוחד בן ד' אותיות דחמיר טפי, ולפיכך אשכחן כמה דברים המותרין לעשות בזמן שיש תפלין בראשו, כגון הנושא משא של ד' קבין בראשו ותפלין בראשו אם אינן רוצות מפני המשוי מותר כדאיתא בריש פרק המקבל (בבא מציעא קה, ב), ועוד דבבית הכסא עראי מותר להשתין כשהן בראשו, ואפילו בבית הכסא קבוע היינו מתירין אי לאו דחיישינן שמא יפנה כדאיתא בפרק מי שמתו (ברכות כג, א) וכהנה רבות, וכל זה מפני שהם מחופים בעור. והא דאמרינן ק"ו מציץ כו' הכי קאמר, נהי נמי דאיכא חומרא טפי בציץ כדפירשתי, מכל מקום כיון דאיכא בתפלין צד חשיבות זה טפי שיש בהן אזכרות הרבה, סברא הוא שמן הדין יש לחכמים לתקן למשמש בהן כל שעה.

ביאור אות ו- מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה- עיין בריטב"א מאי רבותיה. ובמאירי כתב: 'היה משבח את עצמו שלא נשא כפיו בלא ברכה וי"מ בה שאע"פ שנשא את כפיו פעם אחת כל שהלה מזדמן לו לישא פעם אחרת אף באותו היום היה חוזר ומברך וברכה זו היא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה ואין זה נראה דמאי רבותיה ודאי כך הוא הדין לברך כל זמן שנושא את כפיו כמו שביארנו אלא נראה שהיא אמורה על מה שאמרו בשעת עלייתו אומר יהי רצון שתהא ברכה זו כתקנה וכד מהדר אפיה אומר רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו' והיה משבח את עצמו שהיה מוסיף בה בברכה ארוכה עד שמראה מתוך דבריו חבה יתירה ואהבה עזה לעם.

וכתב ע"כ הטורי אבן (מגילה דף כז:): הא דקאמר ולא נשאתי כפי בלא ברכה אף על גב דכהן מברך קוד' נשיאת כפים כדאמרי' בפ"ז דסוטה (דף ל"ט). שמא מתחילה לא תיקנו ברכה קודם נשיאת כפים ור"א הוא דתיקן לברך, דהרבה מצות מצינו שאינן טעונין ברכה. וכן נראה קצת שם בפ"ז דסוטה דמייתי לה להא דשאלו את ר"א ושואל הגמרא מאי מברך משמע דמדר"א אתיא לן דנשיאת כפים צריך לברך.

ובמשמרות כהונה כתב: ולא נשאתי כפי בלא ברכה ק' מאי רבותיה ועמ"ש הט"א וכה הראוני בזוה"ק ר"פ יתרו אסור לנטלא ידיה לעילא בלא ברכה ובלא צלויי כד"א הרימותי ידי וכו' וע"ש סודו וא"כ י"ל דלאו בברכת כהנים קאמ' אלא דלא נשא ידיו למרום בלא שבח והודאה והיינו דקאמר ולא נשאתי ידי בלא ברכה.

ובמרומי שדה כתב: כבר ביארנו בהעמק שאלה בפ' בהעלותך סי' קכ"ה אות י"א, דהרבותא היא שהיה מתפלל תחלה בפני עצמו, משו"ה היה אפשר לו לברך. משא"כ אם לא היה מתפלל והיה יוצא בתפלת הש"ן, לא היה אפשר לו להפסיק ולברך. ומכאן למדנו דש"ן כהן כשהוא בטוח שלא יתבלבל בתפלתו נושא כפיו, אבל אסור לו להפסיק ולברך.

והגר"א [קכ"ח ס"ק ל'] מדייק מהכא שאין הברכה אקב"ו מעיקר ברכת כהנים, ואינו מעכב, דא"כ מאי השמיענו דלא נשא כפיו בלא ברכה הא מעכב הוא אלא ש"מ דאין מעכב.

ובתורה תמימה (במדבר פרק ו הערה קלא) כתב: ואני שמעתי מאיש אמונים שהגר"א מוילנא ברך את הג"מ רי"ח לנדא מו"ץ דווילנא בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגרי"ח בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה, והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידיים רק לכהנים במקדש, וזולת זה לא ראיתי ולא שמעתי מי שיעיר בזה, והיא הערה נפלאה, ודוחק לומר דכל עיקר מצות נשיאות כפים היא רק בצבור בעשרה משום דבר שבקדושה, דזה הוי רק אסמכתא, כמש"כ הר"ן פ"ג דמגילה. וגם נ"ל דאפילו לכהן לא הורשה לברך ברכה פרטית בנש"כ שלא בזמן ומקום הנקבע לזה. וראיה נ"ל ממ"ש במגילה כ"ז ב' שאלו לר"א בן שמוע במה הארכת ימים א"ל מעולם לא נשאתי כפי בלא ברכה, ואם כפשוטו קשה מאי רבותיה, אלא הכונה שלא נשא כפיו לברכה בעלמא שלא בשעת מצוה וחויב ברכה, ודו"ק. וע"ע יישוב נחמד בשו"ת שאלת שלמה (סי' פט).

ביאור אות ח – כתב שצריך שיהא המקרא ישראל – בס' באר שבע (סוטה לח). כתב: אמר רב חסדא נקטינן כהן קורא כהנים כו'. תימה דהא בירושלמי פרק אין עומדין (ברכות פ"ה ה"ד) אמר רב חסדא להפך שצריך שיהא החזן ישראל, וכתב הרמב"ם (פי"ד מתפלה הי"ד) דטעמא משום דכתיב (במדבר ו, כג) אמור להם מכלל שאין המקרא מהם, א"כ קשיא דרב חסדא אדרב חסדא. ושמא י"ל דתרי רב חסדא הוו. ועוד י"ל שחזר בו רב חסדא ממה שאמר כאן מאחר דלית הלכתא הכי, ומשמע מדברי הרמב"ם דהא דאמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל, היינו להשתדל אחריו אבל לא לעיכובא, וטעמו דהא תנן בפרק אין עומדין (ברכות לד, א) ואם אין שם כהן אלא החזן לא ישא את כפיו וכו' אלמא יכול להיות החזן כהן.

ביאור אות ט – כתב רבנו בחיי (במדבר פרק ו) כה תברכו את בני ישראל. ע"ד הפשט: כענין זה תברכו, וכן: (במדבר ח, ז) "וכה תעשה להם לטהרם".

וע"ד המדרש: (תנחומא ט) "כה תברכו", מסר להם הקדוש ברוך הוא הברכות לכהנים במתנה שיהא כח בידם לברך את ישראל. ולפי שעתיד למסור להם ארבעה ועשרים מתנות כהונה ועם זו הם עשרים וחמשה, לכך הזכיר הלשון הזה. "כ"ה תברכו", כלומר עם ברכת כהנים הם עשרים וחמשה. ודרשו רז"ל: (סוטה לח א) "כה תברכו", בנשיאות כפים "כה תברכו" בלשון הקדש, "כה תברכו" בעמידה, "כה תברכו" בקול רם²⁰⁴, "כה תברכו" פנים כנגד פנים, "כה תברכו" בשם המפורש. בנשיאות כפים, דכתיב: (ויקרא ט, כב) "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם". בלשון הקודש, בעמידה, בקול רם, דכתיב: (דברים כז, יב) "אלה יעמדו לברך את העם", מה התם בעמידה ובלשון הקדש ובקול רם אף כאן. פנים כנגד פנים, דכתיב: "כה תברכו את בני ישראל אמור להם". בשם המפורש, נאמר כאן: "ושמו את שמי", ונאמר להלן: (דברים יב, ה) "לשום את שמו שם".

וע"ד הקבלה: "כה תברכו", מלת "כה" היא המדה העשירית שמתוכה מתנבאים הנביאים תמיד ואומרים "כה אמר ה'", וע"כ אמר: "כה תברכו", כלומר תמשיכו הברכה ממדת החסד שהיא מדתו של כהן אל העשירית, ועם זה היה העולם מתברך בנשיאות כפיו של כהן ובכונת לבו, ולכך תמצא ה"א במלת "כה תברכו" והיא רמז לה"א אחרונה שבשם, וכן אמר דוד ע"ה: (תהלים קמח, יא) "הללוהו במרומים", אחר שהקדים ואמר "הללויה", כדי להשלים ה' המיוחד, ומפני שמלת "כה" היא מדת הדין רפה המנהגת את ישראל והיא כלולה ברחמים, לפיכך כשאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: (בראשית טו, ו) "כה יהיה זרעך", חשבה לו לרחמים, שנאמר: (בראשית טו) "ויחשבה לו צדקה".

שם בסוף – כתב הכהנים יביטו בארץ שלא יסיחו דעת – וכן גבי הקהל ראה בט"ז (אורח חיים סימן קכח ס"ק יט) שכתב: ולא יסתכלו בהם. אין הטעם

²⁰⁴ בתורה תמימה [במדבר פרק ו הערה קמ] ציין דבטור או"ח סי' קכ"ח כתב בשם הירושלמי בקול רם היינו במעולה שבקולות לא גדול ולא קטן אלא בינוני, עכ"ל. ולכאורה אינו מבואר מניין לו זה, ודלמא בקול רם ממש, ונראה דדייקו מ"ש כאדם האומר לחבירו, והלא דבר ידוע הוא שכשאדם מדבר עם חבירו אינו מדבר בקול רם אלא בקול בינוני. ובזה מיושב קושיית התוס' למה לא יליף דצ"ל בקול רם מברכת הלויים דכתיב וענו הלויים ואמרו וגו' קול רם, ולפי מש"כ דהכא קול בינוני שפיר לא יליף מלויים דהתם באמת צריך קול רם כדי שישמעו כל ישראל בשטח גדול תחת ההר כמבואר שם, משא"כ כאן שעומדים השומעים סמוכים אין צריך רק בשיעור כאדם האומר לחבירו:

משום הא דאמריי בפ' אין דורשין שהמסתכל בכהנים עיניו כהות דהא
מפרש התם דהיינו דוקא בזמן שב"ה קיים ומברכים בשם המפורש אלא
הטעם שלא יסיחו דעתם כ"כ ב"י.

סדר הקרבת מנחת נסכים

סי' צה

ביאור אות א- ובירושלמי יומא (פ"ב ה"ב) אמרינן דמנחה קודמת לחביתין משום דזה ק"צ וזה קרבן יחיד דק"צ קודם לק"י¹.

ונציין לחקירתו של המקדש דוד (קדשים סימן לב) שכתב: הנה בתוספתא דקרבתא (פ"י ה"ב) אמרינן נמי דמנחת האיש קודם למנחת האשה, והנה יש לעיין אם זה ג"כ בכלל מקודש דק"צ מקודש טפי מק"י, וכן מנחת האיש למנחת האשה, או זה רק דציבור קודם ליחיד וכן איש קודם לאשה כדאמרינן במתני' דהוריות (י"ג א) א"כ צריך להקריב קרבנו קודם, דלכאורה מה מקודש מנחת האיש יותר ממנחת האשה, אך מ"מ נראה דזה ג"כ בכלל מקודש דמנחת האשה היא מין מנחה אחרת ממנחת האיש, דהא בפרק אלו מנחות נקמצות (ע"ב ב) במנין המנחות חשבינן נמי מנחת נשים ע"ש, ומוכח דמין מנחה בפ"ע היא, ומדוקדק נמי לשון התוספתא מנחת האיש קודם למנחת האשה ולא קתני קרבן האיש קודם לקרבן האשה, כן נראה לענ"ד.

בדיעבד, אם לא הקריב קודם הנסכים, מקריב אף לאחר הנסכים, שנאמר תביאנה לפני הנסכים, כשהוא אומר תקריב אף לאחר הנסכים. (תו"כ, וי"ג לאחר המוספים, וממילא ה"ז גם לאחר הנסכים הקודמים למוספים).

ביאור אות ב- כמה דינים מהרמב"ם פ"ב ממעשה הקרבנות:

הלכה א

היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראין נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים, ומנחת נסכים אינה טעונה לא תנופה ולא הגשה ולא לבונה, אבל טעונה מלח, וכולה נשרפת על מזבח החיצון, ויתנסך היין על המזבח, ואין נותנין אותו על האש אלא מגביה ידו ויוצק על היסוד והוא יורד לשיתין.

הלכה ב

¹ ועיין בשו"ת בצל החכמה חלק ב סימן כג שכתב: מבואר דכל שאין לקרבן יחיד מעלה כלפי קרבן צבור, של צבור קרב ברישא. ועיי' רמב"ן (ויקרא ט' י"ז) דכת"י שם בעולת העם ומנחתו, מלבד עולת התמיד וכ' עלה ברמב"ן, לא הוצרך להזכיר כן בימי המילואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים ובידוע שלא פטרו את התמיד "ולא קדמו אליו" עכ"ל. ועיי' ריטב"א (ר"ה ז' ב ד"ה לאתווי) שכ', והרי רגלים כו' פי' שאין קרבנות יחיד קרבין אלא לאחר הקרבת תמידין ומוספין כו' עכ"ל. וא"כ ה"ה לקרבן הנשיאים שהי' קרבן יחיד, עיי' ספרא (נשא סי' קנ"ג), וכן מפורש בחגיגה (ו א) דנין קרבן יחיד מקרבן יחיד ע"ש, לא הי' קרב בר"ח רק אחר מוספי היום שהם של צבור.

אין טעון נסכין אלא עולת בהמה ושלמים בלבד בין היו קרבן צבור או קרבן יחיד או כבש יולדת ואילו של כהן גדול הואיל והן עולות טעונים נסכים, אבל העוף והאשמות והחטאות אין מביאין עמהם נסכים, חוץ מחטאת מצורע ואשמו שנתפרשו נסכיהם בתורה.

הלכה ג

ומניין שאין מביאין נסכים עם החטאת והאשם שנאמר לפלא נדר או נדבה דבר הבא בנדר ונדבה יצאו חטאת ואשם ובכור ומעשר ופסח הואיל ואינן באין בנדר ונדבה אין טעונים נסכים, ומניין להביא שלמי חגיגה ועולת ראייה לנסכים שנאמר או במועדיכם.

הלכה ד

כמה הוא שיעור נסכים, נסכי כבש או כבשה עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן ויין לנסך רביעית ההין, וכן נסכי העז בין קטן בין גדול בין זכר בין נקבה או נסכי רחל אף על פי שהיא גדולה, אבל נסכי איל הן שני עשרונים סלת בלול בשלישית ההין שמן ויין לנסך שלישית ההין, ונסכי הפר או העגל בין זכרים בין נקבות שלשה עשרונים סלת בלול בחצי ההין שמן ויין לנסך חצי ההין.

הלכה ה

אלו הן הנסכים בין לעולה בין לשלמים כשיעור הזה לכל אחד ואחד שנאמר כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם, אין מוסיפין על השיעורין האלו ואין גורעין מהן, ואם גרע או הוסיף כל שהוא פסול, חוץ מכבש העולה שמקריבין ביום הנפת העומר שהנסכים שלו שני עשרונים בלול בשלישית ההין שמן אף על פי שנכפלה סולתו לא נכפלו יינו [ושמנו] אלא יין לנסך רביעית ההין.

ביאור אות ג- הכי איתא בתוספתא במסכת מנחות פרק ו (ב-ד): "בשלשה מקומות היתה מלח ניתנה בלשכת מלח, ועל גבי הכבש, ובראשו של מזבח קרן דרומית מערבית: המלח שבלשכת הגזית היו מולחין בו את העורות, שעל גבי הכבש היו מולחין בה את האיברים, שבראשו של מזבח קרן דרומית מערבית בה היו מולחין פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים הקומץ והלבונה ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ועולת העוף: מלח שעל גבי הכבש ושעל גבי המזבח לא נהנין ולא מועלין ושעל גבי האברים מועלין בכולה. כיצד מולחין את האיברין היו נותנין על גבי המלח חוזר והופכן".

ביאור אות ו- עיין ברמב"ן (צו ו' ז' - י"א בסופו) שמביא מהרמב"ם במורה נבוכים הטעם שמנחת כהן - כליל תקטר, ואינה כמו מנחת ישראל שקומצין ממנה ומקטירה, והשאר נאכל לכהנים, שכיון שמעשה העבודה במנחה אינו אלא מעט, שקומץ מעט ממנה ומקריב ע"ג המזבח, א"כ אין ניכר כאן מעשה עבודה לה' ית' במה שאוכל הכהן - המביא את המנחה - את השיריים, להכי כליל תקטר, מקטירין כולו ע"ג המזבח, משא"כ מנחה של ישראל, שהשיריים נאכלים למשרתי השם, לכהנים, ניכר עבודתה בכך. וכך כתב בדעת זקנים מבעלי התוספות.

מקור ההלכה- ומקיף את המזבח דרך ימין - בס' מלאכת שלמה מסכת תמיד פרק ז ציין שבספר לבוש החור סימן תרנ"א וסימן תרע"ו בפירוש כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין וז"ל בקיצור: אלא פירושו נ"ל שהוא כדרך הכתיבה שאנו כותבין שהוא מצד ימין לצד שמאל כי לא לחנם היתה הנחת הכתיבה עד"ז וכן מוכח מהקפת המזבח שהיה הכהן

עולה בכבש שהיתה בדרום והתחיל בקרן דרומית מזרחית ואח"כ מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית ואם היה יכול הכהן לעמוד במקומו ולזרוק הרי הוא ממש כמו שכתבנו מדרך הכתיבה שלעולם צריך אדם להתחיל מכנגד ימינו והלאה כדי שימשוך ימינו אצלו אלא מפני שהמזבח היה גדול ולא היה אפשר לזרוק בעומד במקום אחד היה צריך להלך ולהקיף המזבח עד"ז שהיתה הפנאת גופו נגררת אחר ימינו שהרי היה צריך לזרוק בימינו והגיע עצמך בטבע ובהרגל כל בני אדם כשמסבבין את עצמן במקרה כגון במחול תראה שהם אינם מסבבים ופונים עצמן בלי כונה ורצון אלא מצד טבעם רק בדרך זה ע"כ בקיצור וע"ש, ועיין ג"כ במ"ש שם סי' תר"ס, אכן בספר קרבן אהרן פרשתא ה' דף ס"ב ע"ד כתב שטועים האומרים שהפניה לצד ימין היא כדרך כתיבתנו ע"ש כי נראה ששם סייע עצמו מפירוש לשון רש"י ז"ל שהביא שם וז"ל רש"י ז"ל בזבחים פרק קדשי קדשים דף ס"ב ע"ב כשאתה מקיף שום דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך ע"כ.

וראה עוד באליה רבה סימן תרעו שהעיר על הלבוש: ואני אומר שגם אנו כותבים מצד שמאל לצד הימין בכתיבת כל אות ואות בכתב שכותבין בו ספר תורה תפילין ומזוזות, ואין להביא ראיה מכתב משיט"א שהוא כתב הדיוט (מלבושי יום טוב סק"ב). אבל מצאתי בתשובות מהרי"ל סי' מ', תמהני על כתיבת תורתנו הקדושה דפונין מימין לשמאל. ושמא משה רבינו ע"ה עיניו ראו את מוריו יתברך שמו ופנה לימין. ע"כ. עוד בזה ראה אריכות בתוספות יום טוב מסכת סוכה פרק ג משנה ט, ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קפז. ועיין שע"ת סי' תרעו.

סדר הקרבת חביתין

סי' צו

ביאור אות ו- עוד מדיני הגשת המנחה - מתוך האנציקלופדיה התלמודית (כרך ח, הגשה):
מנחת כהנים ומנחת כהן משיח נחלקו בהן תנאים: ר' שמעון אמר אין בהן הגשה, לפי שאין בהן קמיצה וכל שאין בהן קמיצה אין בהן הגשה⁷⁴, והיינו קמיצה המתרת השיריים לכהנים, ובמנחת כהנים אין מהן לכהנים⁷⁵, שנאמר: והגישה⁷⁶, בה"א והרי זה מיעוט למנחות שאין מהן לכהנים⁷⁷, ולכן אפילו מנחת חוטא של כהנים, שיש סוברים שצריכה קמיצה⁷⁸, מכל

⁷⁴. משנה מנחות ס א.

⁷⁵. עי' רש"י ותוס' ד"ה ר' שמעון ושמ"ק אות יא. וע"ע מנחת כהנים.

⁷⁶. ויקרא ב ח.

⁷⁷. תו"כ שם פרק יג וברייתא בגמ' סא א.

⁷⁸. ע"ע הנ"ל מחלוקת תנאים.

מקום כיון שאין השיריים נאכלים לכהנים אינה טעונה הגשה לר' שמעון⁷⁹. תנא קמא⁸⁰ [טור רסה] סובר טעונות הגשה⁸¹. שלמדים ריבוי מאת המנחה⁸². הלכה כתנא קמא⁸³.

מנחה פסולה אינה טעונה הגשה, שנאמר: הקרב אותה⁸⁴, כשרה ולא פסולה⁸⁵, כשם שאינה קרבה, כך אינה טעונה הגשה⁸⁶, או שבראוי להקרבה הכתוב מדבר⁸⁷, שלא נאמר כיון שהקדישה ונפסלה מצוה להגישה למזבח ולקמוץ אותה ואחר כך לשרפה בבית הדשן⁸⁸. יש מי שכתב שהלימוד בא לאסור בה הגשה בלאו-הבא-מכלל-עשה⁸⁹.

המתנדב עצים למזבח, נחלקו תנאים אם טעונים הגשה: לרבי, שסובר קרבן גמור הוא, טעונים הגשה⁹⁰, שכיון שממנחה הוא למד לקרבן עצים⁹¹, הרי הוא כמנחה⁹², ולחכמים שלמדים קרבן עצים מעצים הבאים עם הזבח, ואינם קרבן בפני עצמו⁹³, אינם טעונים הגשה⁹⁴. הלכה כחכמים⁹⁵.

לוג שמן של מצורע ואשמו⁹⁶ והבכורים⁹⁷ ואימורי שלמים וחזה ושוק שלהם, אינם טעונים הגשה⁹⁸.

⁷⁹. תוס' ס א ד"ה ר"ש.

⁸⁰. במשנה שם. ועי' שמ"ק שם אות ג וקרן אורה שם ד"ה ומנחת ומלבי"ם ויקרא אות קלא שת"ק זה הוא ר' יהודה, ומתוס' שם ב ד"ה מנחת ל"מ בן, עי' ק"א שם.

⁸¹. משנה שם.

⁸². תוס' שם. ועי' ראב"ד לתו"כ פרשה יא ד"ה ומנין לרבות וקרבן אהרן אות א. ועי' תוס' שם בת"א א שסתפקים אם למדים במה הצד.

⁸³. רמב"ם בפהמ"ש שם ומעשה הקרבנות פי"ב ה"ו.

⁸⁴. ויקרא ו ז.

⁸⁵. תו"כ צו פרשה ב.

⁸⁶. פי' הראב"ד שם.

⁸⁷. פי' המיוחס לר"ש משנץ שם. ועי' קרבן אהרן שם שהמיעוט מאותה.

⁸⁸. המיוחס לר"ש שם.

⁸⁹. עזרת כהנים לתו"כ שם.

⁹⁰. ברייתא במנחות כ ב וש"נ.

⁹¹. ע"ע קרבן עצים.

⁹². תוס' שם ד"ה לדברי.

⁹³. ע"ע הנ"ל.

⁹⁴. פי' הראב"ד לתו"כ ויקרא דבורא דנדבה פרשה ת, וכ"כ בלקוטי הלכות למנחות זבח תודה שם מסברא שלרבנן אינו טעון הגשה.

⁹⁵. עי' רמב"ם מעשה"ק פט"ז הי"ג וכ"מ שם, ועי' זבח תודה מנחות שם. וע"ע בעל מוס (ב) כרך ד עמ' קכג, וע"ע קרבן עצים.

⁹⁶. ע"ע אשם מצורע.

⁹⁷. ועי' קרן אורה סא א ד"ה והא שעמד ע"ז שבכורים הרי טעונים הנחה בקרן מערבית דרומית והרי כאן הגשה, וע"ע בכורים.

⁹⁸. משנה מנחות סא א. וע"ע במאירי קדושין לו א שכ' שבאימורין יש הגשה, ועי"ש בהערות אות טז.

ההגשה היתה למטה¹²¹, על היסוד¹²² או כנגד היסוד¹²³, שמנחה נקראת חטאת, שנאמר: קדש קדשים היא כחטאת¹²⁴, ושיירי דם חטאת טעונים יסוד¹²⁵, ההגשה היא אל המזבח עצמו, ולא אל הכבש, שנאמר: והגישה אל המזבח¹³³.

אין ההגשה במנחה עצמה - שאין צריך לכוף הכלי שתהא נוגעת הסולת למזבח¹³⁴, או שיסיר הסולת מן הכלי וגישה למזבח¹³⁵ - אלא בכלי, שנאמר: והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח¹³⁶, מה הקרבה אצל כהן בכלי, אף הגשה אצל מזבח בכלי¹³⁷. בירושלמי נסתפקו בדבר אם מגיש גופה של מנחה או גופו של כלי¹³⁸.

סדר ניסוך היין

סי' צז

ביאור אות ב- זה לשון הרמב"ם [הלכות איסורי מזבח פרק ו] כשם שמצוה להיות כל קרבן תמים ונבחר כך הנסכין יהיו תמימים ונבחרים שנאמר תמימים יהיו לכם ונסכיהם שיהיו הנסכים תמימים שלא יביא נסכים לא מיינ מעוושן ולא סולת שהתליעה ולא יבלול בשמן שריחו או טעמו רע.

ובהלכה ג כתב: המקדיש יין פסול או סלת או שמן פסול או עצים פסולים למזבח הרי הדבר ספק אם דומים לבעל מום כבהמה ולוקה או אינן כבעל מום לפיכך אינו לוקה ומכין אותו מכת מרדות.

שם- כתב דבעינן יין המשכר - הסך נסך שכר. יין המשכר בן ארבעים יום, פרט ליין מגתו, כן פירש רש"י ז"ל. והרמב"ן ז"ל כתב על זה שאין זה נכון. שכבר אמרו: (ב"ב צז א) יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר. והנה אינו מתמעט מן הכתוב אלא מעלה מדרבנן לכתחלה, אבל שכר להוציא את המזוג שהוא פסול ואפילו דיעבד. וכך הוא נדרש בספרי. ועיין רא"ם מה שכתב. ובערכי תנאים ואמוראים הערות יהודה בן אבא כתב: ואפשר לתרץ דעת רש"י ע"פ התרגום יונתן שם יתנסך ניסוך חמר עתיק ואין לא משכח חמר עתיק מייתי חמר בר

¹²¹. משנה זבח' סג א; רמב"ם מעשה"ק פ"ז ה"י.

¹²². המיוחס לר"ש משנן תו"כ צו פרשה ב אות ה, ע"פ מנחות סא א טעונה יסוד, ואמנם מעצם הלשון אינו מוכרח. עי' זבחים נג ב עולה טעונה יסוד ורש"י שם ד"ה עולה.

¹²³. תוס' זבחים סג ב ד"ה מה ומנחות סא א ד"ה ה"מ, ובשמ"ק זבחים שם אות ד: אצל היסוד. ברמב"ם לא הזכיר כלל יסוד רק שנעשית למטה.

¹²⁴. ויקרא ו י.

¹²⁵. מנחות סא א ורש"י.

¹²⁶. ויקרא ב ח. תוס' מנחות יט ב ד"ה ההוא.

¹²⁷. רש"י סוטה יד ב ומאירי שם.

¹²⁸. תוס' מנחות יט ב ד"ה כנגד.

¹²⁹. ויקרא ב ח.

¹³⁰. רב אשי בסוטה יד ב בפ"י הברייתא שם.

¹³¹. ירושלמי סוטה פ"ג ה"א, ועי"ש בקה"ע ופ"מ ושי"ק.

ארבעים יומין עכ"ל. וזהו דעת רש"י דקודם מ' יום פסול ואחר מ' יום נקרא יין מגתו שלא יביא משום מעלה דרבנן ואם הביא כשר וכן אם אין יין ישן יביא לכתחילה יין של מ' יום וזה העיד ר"י בן בבא. וגם בתוס' הרא"ש נדה ת. ד"ה ועל יין משמע דפסול אפי' בדיעבד.

וראה בדורש לציון [ו] שתמה ממדרש [במדב"ר יט כו] שהיין לנסכים במדבר נעשה מגנות ופרדסים שהעלה בארה של מרים, והרי במתן תורה כבר העלו נסכים, אף שלא עברו עדיין ארבעים יום מעת נביעת בארה של מרים.

שם - אין מביאין לא מתוק ולא מעושן ולא מבושל וכו'. כתב הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל באתון דאורייתא (כלל ד'): כתבו הרא"ש פרק המוכר פירות והר"ן בפרק ערבי פסחים דהטעם משום דנשתנה ע"י הבישול, ושינוי פסול לנסכים, וכדאמרי' בבכורות דף י"ז ע"א הדלה הגפן על גבי תאינה יינו פסול לנסכים מ"ט זבח ונסכים, מה זבח שלא נשתנה אף נסכים שלא נשתנו עכ"ל הגמ', והכוונה דבכה"ג קלט הגפן ריח התאנה, ונשתנה ריח הגפן ע"י כך עכת"ד הרא"ש והר"ן, והנה לפי פירושם ז"ל מבואר דפסול דמבושל לנסכים הוא משום דנשתנו מברייתו ע"י הבישול.

וגם הרמב"ם ז"ל נראה דס"ל כרא"ש ור"ן הנ"ל, שכ' (בפ"ו מה' איסורי מזבח ה"ט) וז"ל ואלו הן היינות הפסולים לגבי מזבח, המתוק והמעושן והמבושל באש או בשמש עד שנשתנה טעמו בבישול עכ"ל. מוכח דגם דעתו ז"ל דמבושל פסול לנסכים מטעם שינוי' וכו'.

ובהגה"ה שם כותב הגר"י ענגיל זצ"ל: ומ"ש דיין מבושל פסול לנסכים מטעם שינוי, השיגני אחי יצחק שי' לאוי"ט במכתב מתרומות פי"א מ"א אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ר' יהודא מתיר מפני שמשביחו ע"כ, ומבואר דיין מבושל משובח מאינו מבושל, והרי כתבתי בעצמי בפנים דבישול כשהוא למעליותא לא חשיב שינוי עכ"ד.

ואישתמיט לי' דברי המשנה תרומות פ"ב מ"ו דאסור לתרום יין מבושל על שאינו מבושל משום דהוי מן הרע על היפה, וע"ש בר"ש בשם ירושלמי יישוב סתירת המשניות, דמבושל גרוע בעצם משאינו מבושל, והך דמפני שהוא משביחו, היינו רק לענין קיום שמתקיים יותר כשהוא מבושל עש"ה, וא"כ שפיר חשיב שינוי לגריעותא כיון דבעצם הוא גרוע וכמובן ע"כ.

שם - כתב דבעינן שיהא היין מובחר מדכתיב תמימים וכו' - חידוש נפלא כתב בהעמק דבר (במדבר פרק כח) ואלו דבריו שם: 'תמימים יהיו לכם ונסכיהם. מכאן למדו במנחות דף פ"ז דיין שיש בו קמחין פסול שנאמר תמימים יהיו לכם ונסכיהם, הנסכים יהיו גם כן תמימים. ורמזה התורה ביחוד בזה החג משום שאז שכיח קלקול ביינות כדתנן בב"ב דף צ"ח יין מבושם אני מוכר לך חייב להעמיד לו עד העצרת, ופירש רשב"ם שמכאן ואילך מתקלקל אפילו יין מבושם, כן שמעתי מהרב הגאון מהו' אלעזר משה שי' האב"ד דק"ק פינסק'.

ושו"ר כן אף בתורה תמימה במדבר פרק כח הערה נז שכתב: ומה שראה הכתוב להורות ענין תמימות היין בנסכים בענין עצרת ולא בחג אחר י"ל פשוט משום דמעצרת מתחיל

זמן קלקול היינות כמ"ש במשנה ב"ב צ"ח א', ולכן רמז הכתוב בעצרת שישגחו על שלמותם²:

ביאור אות ג- הכי איתא בזבחים דף סד. כל העולים למזבח, מ"ט א"ר יוחנן נסכים שמא יתעשנו, ועולת העוף שמא תמות בעשן וכו' אמר ר"י הקפה ברגל וכו'.

וברש"ש בהגהותיו הקשה, דהלא הי' יכול לילך דרך הסובב, וישפילה למטה מגב המזבח אשר שם המערכה ועשנה, ונשאר בקושי'.

וכתב בשו"ת **ציץ אליעזר** (חלק כ' סי' ג' אות כג): ונראה לתרץ עפ"ד הרמב"ם בזה בפיהמ"ש שכותב וז"ל: אף על פי שאמרנו שאלו הג' צריך שיהיו בקרן דרומית מערבית, אין מטריחין אותו לפנות אל ימין ולסבב המזבח כולו, אלא מוליך אותו לאותו הקרן ומקריב שם ונרתע לאחוריו, וטעם זה כי בשעה שהוא סובב המזבח והיין בידו אפשר שיתעשנו בעשן המזבח בשעת סובבו ויפסיד ריחו, ואנו צריכים תמימים יהיו לכם ונסכיהם כמו שיתבאר במנחות, וג"כ עולת העוף ניחוש שתמות מן העשן עכ"ל.

ולכאורה קשה על הרמב"ם דמהי ההוספה שמוסיף לכתוב בזה שהוא מפני "שאינ מטריחין אותו לפנות אל הימין", ומדוע לא סגי ליה בהנימוק כשלעצמו שאיתא בגמ' ומביא לאחר מיכן שהוא מפני שאפשר שיתעשנו בעשן המזבח בשעת סובבו ויפסיד ריחו? ונראה שהרמב"ם ר"ל בזה דלא תימא הרי אפשר להזהירו לכהן בסובבו שיעשה מאמצים ועילות בדרך פניתו לימין כגון שישפילה למטה מגב המזבח, והדומה לזה, (כקושית הרש"ש) לכן בא הרמב"ם להטעים גם זאת "שאינ מטריחין אותו בכך".

ועל זה נראה להוסיף גם דברי התפארת ישראל (בחומר בקודש פרק ו' אות ז') שבהסבירו אופן עלותו לסובב בעולת העוף. ובכתבו שמסתימת לשון הרמב"ם דלסובב ממש עלה, כותב "ואי משום הטעם דשמא תתעשן י"ל דאין סומכין על הנס שמתמר העשן רק למעלה" ע"ש, וא"כ נימוק זה אפשר לומר גם אם "ילך דרך הסובב וישפילה למטה מגב המזבח אשר שם המערכת ועשנה" כקושית הרש"ש. ומיושבת היטב קושית הרש"ש ודו"ק. (דף על דף שם).

מקור ההלכה-שני כהנים עומדים על שולחן החלבים ושתי חצוצרות בידם- כתבו התוספות בערכין דף י': אין פוחתין מי"ב ליום העומדין על הדוכן - בכל יום כשאומרים שירה שנים לנבלים וט' כינורות וצלצל הרי י"ב ושתי חצוצרות כהנים תוקעים בהן ולא ליום והכי תנן פרק בתרא דתמיד (דף לג'): ושני כהנים עומדים על שולחן החלבים וב' חצוצרות בידם ולא חש התם למתני כינורים וחלילים לפי שלא היו בכהנים אלא בליום וק"ק דקתני התם והקיש בן ארזא בצילצל ותירץ דחדא מינייהו נקט.

² הגה"צ רצ"ח מבנדין זצ"ל הקשה כהנ"ל, מדוע דין זה שיש בו קמחין פסול כתוב דוקא בקרבנות חג השבועות, והשיב לו גיסו כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל משום דאי' (יומא דף ע"א ע"א) הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונו של ת"ח יין, ועכ"ז אומרים להת"ח שיראה שלא יהיה בו מום, היינו שלא יתגאה, דאי' (מגילה כ"ט ע"א) האי מאן דיהיר בעל מום הוא, וזהו משום דכל יתר כנטול דמי עכד"ק.

עוד בעניין זה ראה בס' דקה מן הדקה (הובא בס' סדר יומא עמוד רי"ט) כתב דנראה שלא עמדו ממש על השולחן, דלאו אורח ארעא היא, אלא עמדו סמוך אל השולחן וקרוב אליו.

ביאור אות ו- כתב שהסגן עומד על הקרן דווקא כשכה"ג מנסך - מקורו מהתפא"י. אבל בתפארת יעקב (שם) ציין לדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' תמידין ומוספין הלכה ו') ומשנה למלך (שם סוף הלכה א') שיוצא מדבריהם שכל מי שמנסך, היה הסגן עומד על קרן המזבח וסודרין בידו.

ובפירוש הראב"ד כתב: ולא ידענא כשכהן הדיוט היה מנסך, אם כהן אחר היה מניף בסודרין, או הוא עצמו מניף ומנסך עכ"ל. עכ"פ רואים מדברי הראב"ד שזה פשיטא לי', שהסגן הי' מניף בסודרין - רק כשהכהן גדול היה מנסך, וכהתפארת ישראל ודלא כהרמב"ם.

מקור ההלכה- כתב בסוף שכל התקיעות על התמיד היו תשע - בס' רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) לסוכה דף נג כתב: תשע לתמיד של שחר. הרמב"ם מביא את הדין של ט' התקיעות לתמיד בהל' תמידין ומוספין (פ"ו הל"ז) וז"ל - וכל התקיעות שעל התמיד תשע כמו שביארנו, עכ"ל. וכוללן בתוך כ"א התקיעות (פ"ז מהל' כלי המקדש הל"ה) וז"ל - אין פוחתין במקדש מאחת ועשרים תקיעה בכל יום שלש לפתיחת שערים ותשע לתמיד של שחר ותשע לתמיד של בין הערבים עכ"ל. ומ"מ בראשית דבריו במצות תקיעות בחצוצרות (פ"ג מכלי המקדש הל"ה) אינו מזכירן, וז"ל - בימי המועדות כולם ובראשי חדשים היו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן והלויים אומרים שירה שנא' וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות וכו' ע"כ. הרי שכותב רק דין החצוצרות בקרבנות המועדים וראשי חדשים - כלומר של המוספים, וצ"ע למה משמיט את התקיעות על התמידין.

לכאורה היה ניתן לומר שהרמב"ם סובר שיש חלוק בין דין התקיעות על המוספים לדין התקיעות על התמיד כלומר כי התקיעות על המוספים מהוות קיום בעצם הקרבן, אולם תקיעות התמידים אינן מצוות בעצם הקרבן אלא מצוות המקדש לעצמן¹⁷. ברם הגר"מ זצ"ל אמר דכל התקיעות - בין בשעת התמיד ובין בשעת המוספים - אינן קיום במצוות הקרבנות אלא מהוות מצוות המקדש לעצמן, וצ"ע. (עיין בשעורים בריש הפרק וגם להלן א).

¹⁷ עיין בספרי (במדבר פ"י) וז"ל - וביום שמחתכם אלו שבתות, ר' נתן אומר אלו תמידים, עכ"ל. וי"ל דבזה פליגי, דלת"ק חלות תקיעות על הקרבן מדין שמחה הוא רק בקרבנות המוספים במועד ושבת, ולר"נ יש חלות תקיעות דשמחה על קרבן התמיד נמי, עיין בפ"י המלבי"ם על הספרי שם.

סדר השיר של ניסוך היין

סי' צח

כמה הלכות מהרמב"ם (הלכות כלי המקדש פרק ג) על דיני שירת הלויים:

הלכה ב

עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש, ויהיו מהן שוערין לפתוח שערי המקדש ולהגיה דלתותיו, ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום, שנאמר ושרת בשם י"י אלהיו ככל אחיו הלויים, אי זהו שירות שהוא בשם י"י הוי אומר זו שירה, ומתי אומר שירה על כל עולות הציבור החובה ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין, אבל עולות נדבה שמקריבין הציבור לקיץ למזבח, וכן הנסכין הבאין בפני עצמן אין אומרין עליהן שירה.

הלכה ג

לוי האונן מותר לעבוד ולשורר, ואין פוחתין משנים עשר לויים עומדים על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן ומוסיפין עד לעולם ואין אומרין שירה אלא בפה בלא כלי שעיקר השירה שהיא עבודתה בפה, ואחרים היו עומדים שם מנגנין בכלי שיר, מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין המשיאין לכהונה, שאין עולה על הדוכן אלא מיוחס, ואין אלו המשוררים על פי הכלים עולין למנין השנים עשר.

הלכה ד

ובמה הם מנגנין, בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות והצלצל, ואין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה, ואין פוחתין משני חלילים ולא מוסיפין על שנים עשר, ואין פוחתין משתי חצוצרות ולא מוסיפין על עשרים ומאה, ואין פוחתין מתשעה כנורות ומוסיפין עד לעולם, והצלצל אחד בלבד.

הלכה ה

בימי המועדות כולם ובראשי חדשים היו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן והלויים אומרין שירה שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות, החצוצרה היתה נעשית מן עשת של כסף, עשה אותה מן הגרוטאות של כסף כשירה, משאר מיני מתכות פסולה, והחלילין שהיו מנגנין בהן היה אבוב שלהן של קנה, מפני שקולו ערב ולא היה מחלק אלא באבוב יחידי מפני שהוא מחלק יפה.

הלכה ו

בשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח: בשחיטת פסח ראשון, ובשחיטת פסח שני, וביום טוב הראשון של פסח, וביום הראשון של עצרת, ובשמנה ימי החג, וחליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת.

הלכה ז

אין בן לוי נכנס לעזרה לעבודתו עד שילמדוהו חמש שנים תחלה, שנאמר זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה וכתוב אחד אומר מבן שלשים שנה, הא כיצד חמש ללמוד, ואינו נכנס לעבודה עד שיגדיל ויהיה איש שנאמר איש איש על עבודתו.

חדשיכם ותקעתם בחצוצרות, החצוצרה היתה נעשית מן עשת של כסף, עשה אותה מן הגרוטאות של כסף כשירה, משאר מיני מתכות פסולה, והחלילין שהיו מנגנין בהן היה אבוב שלהן של קנה, מפני שקולו ערב ולא היה מחלק אלא באבוב יחידי מפני שהוא מחלק יפה.

הלכה ו

בשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח: בשחיטת פסח ראשון, ובשחיטת פסח שני, וביום טוב הראשון של פסח, וביום הראשון של עצרת, ובשמנה ימי החג, וחליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת.

הלכה ז

אין בן לוי נכנס לעזרה לעבודתו עד שילמדוהו חמש שנים תחלה, שנאמר זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה וכתוב אחד אומר מבן שלשים שנה, הא כיצד חמש ללמוד, ואינו נכנס לעבודה עד שיגדיל ויהיה איש שנאמר איש איש על עבודתו.

הלכה ח

זה שנאמר בתורה בלוים ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה אינו אלא בזמן שהיו נושאים המקדש ממקום למקום, ואינו מצוה נוהגת לדורות, אבל לדורות אין הלוי נפסל בשנים ולא במומין אלא בקול שיתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לעבודתו במקדש, ויראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה אבל יהיה מן השוערים.

מקור ההלכה – ביאור נרחב על כל עניני השיר מצינו במרומי שדה בר"ה לא. שם כתב: בראשון מה היו אומרים לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו. ופירש"י בד"ה ושליט, יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני. ובאמת אין כל רמז על זה בפסוק הזה. ונראה משום דחלק הכתוב ומלואה וגם ויושבי בה, ולכאורה היושבי בה נכללו בכלל ומלואה. אלא מבואר מזה, דיושבי בה שהמה בני האדם מושיבי התבל, חשובים יותר ממלואה, והוא בזה שהקנה להם הארץ ומלואה,

כדכתיב והארץ נתן לבני אדם. והכי פירש"י בד"ה והקנה תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות. ומכ"מ כתיב לה' הארץ ומלואה. והפ"י דאע"ג שהקנה לבני האדם, מכ"מ לא עזב ה' את הארץ, אלא מכ"מ שליט בעולמו. וכדאי בברכות דף ל"ה א' ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני האדם, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, הרי דמהאי קרא לה' הארץ ומלואה אינו מרומז שהקנה לבני האדם, אלא מסיפא דקרא תבל ויושבי בה, ומכ"מ רישא דקרא במקומו שהוא השליט בעולמו. נמצא דלמדנו מקרא זה שקנה והקנה, ומכ"מ הוא שליט בעולמו ולא עזב את הארץ לגמרי לבני אדם:

שם. בשני מה היו אומרים גדול ה' ומהולל מאד על שם שחילק מעשיו ומלך עליהם. פ"י כמו דכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי, כמו מלך שיושב בעיר מלכותו ומחשבתו על המדינה, כך הקדוש ברוך הוא כב"י כסאו בשמים והשגחתו על הארץ, וזה נעשה ביום השני שנעשה הרקיע המחלק בין עליונים ותחתונים, ומזה שחילק מעשיו, נתחלק בארץ עצמה עיר אלקינו הר קדשו. כמו המלך דאע"ג שעיקר ישיבתו בעיר מלוכה, מכ"מ יש לו פלטיץ במדינה ג"כ, כך בארץ פלטיץ ובית זבול שלו ית' בעיר אלקינו הר קדשו:

שם. בשלישי היו אומרים אלקי' נצב בעדת א' על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. הנה כאן אמרו בחכמתו ית"ש, שגילוי הארץ לא בשעה אחת נתגלתה, אלא לפי חכמת המזלות, וכמה מקומות חדשות שהיו בעת הבריאה מים, נעשו כהיום יבשה. או י"ל יותר דהכוונה היא בחכמת התורה, והיינו כמו שביארנו במק"א מה שאנו אומרים המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, שנא' לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ופ"י המחדש ר"ל שבכל יום יש איזה שינוי בתוך הבריאה, והוא עפ"י צירופי שמות שבהם נבראו שמים וארץ. וזהו ההלכה החדשה שהזכיר המדרש רבה בפ' וירא שיש להקב"ה בכל יום. והביא ראיה מהפסוק לעושה אורים גדולים, שהיה ראוי לכתוב לעושה מאורות, וכתב אורים, וע"כ דהיינו אורים ר"ל חורים, פ"י מחריב ארצות ובונה אחרים במקומם, וכ"ז מיקרי מחכמתו, והיינו חכמת התורה שהן צירופי שמות:

ומ"ש והכין תבל לעדתו. שהמה תכלית הבריאה, שע"י יגיע וימלא כבוד ה' את כל הארץ, שהוא התכלית. והיינו בכל מקום שמתקבץ עדה שהם עשרה, שכינתא שריא. וזהו הלשון לעדתו, שתהא השכינה שריא בכל העולם על ידם. וזהו עיקר הפסוק אלקים נצב בעדת אל, בשעה שמתקבצין לתפלה ולכל דבר שבקדושה.

עוד נציין דאיתא בזהר, שאמרו שירה בכל יום, כנגד אלף שנה המיוחסים לו [כדכתיב "כי אלף שנים בעיניך כיום יעבור"]. שביום הראשון אמרו "לה' הארץ ומלואה", על שם שבאלף הראשון היתה הארץ במלואה. שעד המבול לא חסרה כל טוב. וביום השני – "גדול ה' וכו' בעיר אלהינו", שבאלף השני נבחר הר המוריה. בשלישי היו אומרים "אלוהים נצב בעדת א – ל", שבאלף השלישי ניתנה תורה. ברביעי – "אל נקמות", שבאלף הרביעי החריבו האומות את בית המקדש, ועתיד הקדוש ברוך הוא לעשות נקמה בהם. בחמישי – "הרנינו", לפי שכל האלף החמישי אין לנו בית המקדש, ואין לנו אלא רנה בפה. בשישי – "ה' מלך גאות לבש", שבאלף השישי יהיה ה' לנו למלך, והיתה לה' המלוכה. ובשבת, שהוא נגד אלף שביעי – "מזמור שיר ליום השבת", שהוא מזמור שיר לעתיד לבא וכו'. ביאורי הגר"א.

ביאור אות ו – כתב בס' חשוקי חמד (ראש השנה דף לא). שאלה אדם שיכול לעלות לירושלים ולהתפלל בכותל המערבי ביום שני או ביום שלישי את מי יעדיף?

תשובה יתכן שמצד זריזים מקדימים למצוות ראוי להקדים ליום שני, אך יש בזה ענין נוסף להעדיף את התפילה בכותל המערבי ליום שני, משום שנאמר במסכת ר"ה דף לא ע"א ביום שני מה היו אומרים? [שירה בבית המקדש] "גדול ה' ומהולל מאוד, על שם שחילק מעשיו ומלך עליהם". ופירש רבנו חננאל "על שם שחילק מעשיו שנאמר ויהי מבדיל בין מים [תחתונים] למים [עליונים], כך חילק הקדוש ברוך הוא ובחר בירושלים ונקראת עיר אלוקינו ושכינתו בה". נמצא שיום שני "השיר" הוא שבחה של ירושלים, והוא עת רצון לזכור ולדרוש את ירושלים, שהשי"ת חילק אותה

והשרה שכינתו בה. ואולי ראוי לומר ליד הכותל המערבי את השיר של יום השני, שהוא שבחה של ירושלים.

ואם צריך לעבור ליד בית ע"ז שבו עובדים לשמש, ראוי לומר את שיר של יום הרביעי שבו אומרים א' נקמות ה'. על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן. ואם צריך לעבור ליד גן החי אשר בו נמצאים עופות ודגים, ראוי לומר שם בהתפעלות את השיר של יום החמישי אשר בו ברא עופות לשבח לשמו, ופרש"י כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם. ובאבות דר' נתן (א' ח') נאמר ברא עופות ודגים שהם מרננים בעולם.²⁰⁵

²⁰⁵ עוד הובא בס' חשוקי חמד (ראש השנה דף לא): שאלה נאמר בראש השנה דף לא ע"א שהקב"ה ברא ביום החמישי עופות ודגים לשבח לשמו, ופירש רש"י כשאדם רואה עופות משונים זה מזה, נותן שבח למי שבראם. וכעין זה כתב רש"י בתמיד (דף לג ע"ב) ביום חמישי נבראו מיני בעלי חיים, ויש בזה פלאים מפני החלוק שבמיניהם, ותנועתם מעצמם, ופלאים אחרים שיש בבעלי חיים, ולכן השיר של יום הוא 'הרנינו לאלקים עוזנו', לפי שבשעה שרואין אותם משבחים הבורא ומגדלים אותו, כמו כן נאמר בחולין (דף סג ע"ב) שבע מאות מיני דגים הן, ושמונה מאות מיני חגבים, ולעופות טהורים אין מספר.

ויש להסתפק האם יש ענין ללכת לבקר בגן החיות כדי לראות פלאי הבריאה, וכמו שנאמר בברכות (דף ט ע"ב) לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם. עוד אמרו שם (דף יט ע"ב) שאפילו לדלג על ארונות של מתים מותר לצורך כך. והוא הדין שמותר לבטל תורה כדי לראות מלכי עכו"ם, ואולי גם מותר לבטל תורה כדי ללכת לראות את פלאי הבריאה של החיות והעופות?

תשובה בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סימן לט) נשאל אם מותר לילך אל צירקוס אשר שם יכולים לראות חיות ובריות משונות, ויש אנשים תמימי דרך האומרים שלא לבד שאין איסור בזה אלא אפילו מצוה נמי איכא, כדי לברך 'ברוך משנה הבריות', והשיב שהוא איסור גמור לילך שם, כמה שכתב בעבודה זרה (דף יח ע"ב) ההולך לאיצטדינין וכו' הרי זה מושב לצים, ובמדרש רבה (במדבר פי"ג) איתא כל מי שלא ראה קניגין של אומות העולם בעולם הזה זוכה לראותה לעוה"ב, ע"ש. וכעין זה כתב גם בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן קעג), עיין שם.

ובספר ילקוט אברהם (או"ח סימן רכה דף כג ע"ב) ובספר לקוטי שושנים (מערכת ב אות כד) הרבו להשיג עליו שאין שום איסור לילך לראות חיות ובריות משונות בלי שחוק ומושב לצים ע"ש. ובספר מגדים חדשים (ברכות דף נח ע"ב) כתב שדברי הערוגות הבושם נאמרו בקרקס, וזה הנקרא 'צירקוס', אבל לגן החיות עצמו לא אסר.

וכן מצינו כמה גדולים שהלכו לגן החיות, כדי לראות פלאי הבריאה, בספר לקט יושר (או"ח עמוד סו) כתב שהתרומת הדשן לא ראה ארי מימיו, לכן הלך בשבת לראות שני אריות שהובאו שם. החיד"א כתב בספרו מדבר קדימות (מערכת ב אות כב) שביקר בגן החיות בלונדון וראה שם חיות שונות ומשונות, וביניהם נשר יפה מאד ואמרו לו שהוא בן מאה שנה. גם בנימוקי אורח חיים (סימן

ובעניין השיר של יום בימינו כתב בספר "סדר היום" להר"מ אבן מכיר (דפוס ורשה תרל"ו), כוונת ובא לציין וחתומת התפלה, לד, ב, הוא אומר: "ויאמר השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן, והוא כדי לזכור חרבן בית המקדש ולדאוג על זה ולבקש מאת אלוקינו שיחזיר עטרה ליושנה ויחדש ימינו בקדם ונקריב לפניו קרבנות חובותינו. וראיתי מנהג שאומרים בפירוש: השיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש, ביום ראשון לדוד מזמור וכו', וכן מתחילין בשאר ימי השבוע, והוא כדי להזכיר חורבן, כדי לדאוג עליו".

ביאור אות ט – עוד יש לציין למש"כ התפארת ישראל בחומר בקודש (פרק ו) שכתב: ובנסכי מוסף השבת, שררו בכל שבת ושבת חלק א' משירת האזינו וגו'. דהיינו שחלקו שירת האזינו לוי חלקים [וסי' הזיו לך], דבשבת ראשונה שררו ה' אזינו וגו' עד זכור וגו'. ובשבת שנייה שררו ז' כור וגו' עד רכיבהו וגו'. בשבת שלישית י רכיבהו וגו' עד וירא וגו'. בשבת רביעית ו ירא ה' וגו' עד לולי וגו'. בשבת חמישי ל ולי וגו' עד כי ידין וגו'. בשבת השישי כ י ידין וגו', עד סוף השירה [ועי' תוס' ר"ה דל"א א', דבמס' סופרים הגי' וישמן לו. ושרבינו חננאל גרס, וירא לו. ולרמב"ם וטור באו"ח הגי' וירא לו].

רכה אות ה) כתב שהלך לבקר בגן החיות בברלין. ובאורחות רבינו (ח"ב אות קטז) שהקהילות יעקב לקח את ילדיו לגן חיות שיש שם קופים, כדי לברך ברכת משנה הבריות.

גם הגר"ח קריזווירט זצ"ל (מים חיים עמוד קיד) אמר שכדאי ללכת מפעם לפעם לבקר בגן החיות, וזאת על פי דברי הגמרא בראש השנה (הנ"ל) שעל ידי ראיית הבריות המשונות, מתעורר אדם לתת שבח לבוראו. (ויעו"ש ששאלוהו למה לא קבעו חז"ל גם שיר של יום, על האדם שטבעו שונה איש מרעהו, והרי הוא אחד מפלאי הבריאה הגדולה, שהקב"ה צר צורה, וממנו הוציא מליארדים של אנשים, ואין אחד דומה לחבירו, והשיב השוני המהותי שמוצאים אנו אצל בני אדם, אינו דווקא תמיד לטובה ולברכה לאנושות, הרי כל המלחמות והסכסוכים, מקורם בהבדל שיש בפרצופיהם ובעיקר בדיעותיהם של בני אנוש כל אחד מנצל את חולשת רעהו, המנסה לכפותו לתפיסת עולמו ולדיעותיו, וד"ל).

אמנם בספר קב הישר (פ"ב) כתב שאף שיש לאדם רשות לראות בריות משונות הבאים ממרחקים, ועל זה תקנו חז"ל ברכת משנה הבריות, מכל מקום לא ישביע עינו בהם בהסתכלות רבה רק דרך ראייה ארעית. ע"ש. ולכן גם בענייננו לא יביט בהבטה חזקה, אלא בראיה בעלמא.

לאור כל זאת נראה, שיש ענין ללכת לגן החיות לראות את פלאי הבריאה, אולם אין ללכת בזמן הלימוד, ואינו דומה למבואר בגמרא שמוותר לרוץ לקראת מלכי עכו"ם, כי שם הוא דבר עובר שלא בכל יום עובר המלך שם, אבל בגן החיות שהוא נשאר בכל השנה, יכול לבחור לעצמו איזה יום, שהוא ממילא אינו יכול ללמוד מחמת בריאותו וכדומה, ואז ללכת לגן החיות, כשעיקר מטרתו היא לראות את פלאי הבריאה, ולהודות ולשבח את הבורא על הבריאה הגדולה אשר עשה, ומזה יבא לראות את גדלות הבורא, ולשבח אותו גם על חסדיו שעושה עמו.

הנכונה לו, כי אשא]. ובשבתות שאח"כ חוזר חלילה. ובנסכי תמיד הערביים של שבת, שדרו בשבת הראשונה אז ישיר משה וגו' עד מי כמוך וגו'. ובשבת שנייה מי כמוך וגו', עד סוף השירה. ובשבת שלישית אז ישיר ישראל וגו' עלי באר וגו'. ובשבתות שאח"כ חוזר חלילה [ר"ה דל"א א']. וכתב רב"י באו"ח סי' קל"ג בשם או"ח, שלא היה מצות השיר רק בבוקר, וכתב בהגמ"י בפ"ו מתפלה, שאין אומרים שירה בנסכי תמיד של בין הערביים, והביא רמג"א [קל"ב] קו' הר"מ אלשיך, מדאמרי' [ר"ה ד"ל ע"ב] ונתקלקלו הלויים בשיר ביהע"ר ולי ק' עוד מדאמרי' [ר"ה דל"א א'] דבמנחה בשבתא [והיינו בתמיד שבין הערביים כמ"ש רש"י], אמרו אז ישיר? ומה שתי רבינו אלשיך, דעכ"פ שיר בהע"ר אינו מעכב, תמיהני הרי גם בתמיד של שחר אין השיר מעכב [כעירובין די"א א']? וצ"ל כתי רמג"א דכוונת רב"י משום דהרבה פעמים היו הכהנים טרודים אחר תשבעה"ר ולא הביאו הנסכים עד הלילה, ובלילה לא אמרו שירה²⁰⁶]. בר"ח אמרו בנסכי מוסף שיר מיוחד, כדמוכח בסוכה [דנ"ד ב'], ולא נזכר בש"ס איזה היה, ונשכח בעווננו.

²⁰⁶ ז"ל המגן אברהם (סימן קלב): וכב"י בשם א"ח שהשירים לא היו מצותן אלא בבוקר ע"כ (ועיין בס' ש"י) והקשה ר"מ אלשיך בתשובה דמשנה שלימה שנינו פ"ד דר"ה שנתקלקלו הלויים בשיר של בין הערבים וכו' א"כ היו אומרים שירה ותירץ דמ"מ אינו מעכב הקרבן אלא בשחרית וכו' ע"ש ול"נ כמ"ש התוס' סוף ר"ה דאם הביאו הנסכים בלילה לא היו אומרים שיר ואף על גב דלכתחלה אין לאחרת עד הלילה מ"מ אי עביד כשר משא"כ בשיר של שחר דא"א לדחות כלל וז"ל הג"מ פ"ג מתפלה דשיר שעל הקרבן היו אומרים בעוד היום גדול שא"א שירה אחר תמיד של בין הערבים אף על גב דאכתי יום גדול הוא דאיכא בתריה קטורת ונרות עכ"ל, א"כ י"ל דה"נ כיון שנגמרה תפלת המנחה ה"ל כאלו כבר הקריבו התמיד וא"א שיר אחריה דבב"ה הי' אומרים בשעת ניסוך היין שעל הקרבן אבל בשחר הי' מותר לומר אחריה דעדיין זמן שירה הוא כל היום.

עוד הובא בחשוקי חמד סוכה דף נה. שאלה. מעשה באחד שנאלץ להקדים צאתו מבית הכנסת לפני סיום התפילה, וכשהגיע זמן המנחה, נזכר שעדיין לא אמר שיר של יום, האם יכול להשלימו? ובאם כן, מתי יאמרו קודם מנחה או לאחריה, [ולכאורה אותו ספק יש להסתפק בתשעה באב לפי מנהג בני אשכנז שאין אומרים שיר של יום בשחרית בתשעה באב, מתי יש להשלים שיר של יום, לפני מנחה או לאחריו?]

תשובה. כתב הטור (או"ח סימן קלג) 'ולמה אומרים פיטום הקטורת בבוקר ובערב, והשיר [של יום] בבוקר בלבד, לפי שזה מצוותו בבוקר ובערב וזה לא היה מצוותו אלא בבוקר', דברי הטור מפורשים יותר בסימן רל"ז וז"ל: 'וכתב עוד (רב עמרם) שבערב אחר שגומרין תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת, שאומרים אותו זכר למקדש וקטורת היה גם בערב, אבל השיר שהיו אומרים במקדש אין לומר בערב, שלא היו אומרים אותו במקדש בערב, עכ"ל. אמנם האחרונים העלו דאין לומר קטורת בערב רק בזמן מנחה, כמבואר במשנ"ב (סימן קלב ס"ק יג), שערב היינו בזמן תפילת מנחה, שהרי לא היו מקטירים קטורת בלילה, ולכן לא אומרים שיר של יום בשעת המנחה, וכך כתב בפירוש הבית יוסף (סימן קלג) בשם האורחות חיים 'במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים, והטעם לפי שלא היה מצוותן אלא בבוקר'.

והקשה המהר"ם אלשיך (סימן קלח) ממשנה מפורשת במסכת ראש השנה (דף ל ע"ב), מעשה שנתקלקלו הלויים בשיר, ומבואר בגמרא שהכוונה לשיר של בין הערבים (יעו"ש ברש"י ד"ה שלא

אמרו), ומשמע שבכל יום היו אומרים שיר גם בשעת המנחה. וכן הקשה הפרישה (סימן קלג סק"ט). וכבר העיר הערוך לנר בסוכה דף נג ע"ב (ד"ה במתניתין ותשע) שכך שנינו במפורש גם במסכת סוכה דף נג ע"ב שהיו תשע תקיעות לתמיד של בין הערבים, ותקיעות הם חלק משירת הלויים שאם אין שיר אין תקיעות כמבואר ברש"י שם. וכמה דרכים נאמרו לבאר מדוע אכן לא אומרים שיר של יום במנחה, כדלהלן:

א. מצוה קיומית - המהר"ם אלשיך תירץ דבתמיד של בין הערבים, אין השיר מעכב את הקרבן כמו בתמיד של שחר, וזה שכתב הטור שמצות השיר בבוקר היינו חיוב המצוה, ולכן אומרים שיר של יום רק בשחרית בזמן החיוב. וראייתו מהסוגיא בראש השנה שביארו בני בבלי את המשנה 'ונתקלקלו בשיר', שלא אמרו שירה כלל בבין הערביים משום ספק מה לשיר, וקשה הרי סתם משנה רבי מאיר היא, ור"מ סובר במסכת ערכין (דף יא ע"א) דהשיר מעכב את הקרבן, והיאך אפשר שיקריבו קרבן ללא שיר?! אלא ודאי שבבין הערבים אין חיוב לשיר והוא מצוה קיומית בלבד, עכ"ד. ומטין לכך דברי הפרישה בסופו וז"ל: ואפשר נמי לומר דאף שהיו אומרים אז השיר, מכל מקום לא היו מצווין על זה אלא מעצמן היו אומרים.

ב. חיובו מדרבנן - בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן כז סק"ד) מצא סמוכין מדברי הזוהר הקדוש, דשיר של בין הערבים לא הוה מן התורה, וז"ל: "ואומר אני שהופיע רוח הקודש בבית מדרשו של רב עמרם גאון, שכמעט הדבר מפורש בספר הזוהר (ויחי, דף רכט ע"ב), דהנה בתורה לא נזכר חוצרות רק ביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ובתמידין לא נזכר, רק בספרי וביום שמחתכם אלו השבתות, רבי נתן אומר אלו התמידין. ובזוהר הנ"ל ז"ל: תרין קרבנין ליומא לקבל תרין אלין, דאינון שמחה ורננה שמחה בצפרא ורננה ברמשא, ועל דא את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, עכ"ל. וכיון דשמחה רק בצפרא ובקרא כתיב 'וביום שמחתכם', נמצא שאין חיוב חוצרות רק בצפרא. וכבר בארנו באות א' דשיר דלויים למדין מחוצרות, ואין שיר הלויים מן התורה רק בשחר ומדרבנן תקנו גם בתמיד של בין הערבים, אבל אי אפשר שיעכב כיון דמן התורה אין חיוב בשיר כלל", עכ"ד.

ג. זכר לשירה תמידית - המגן אברהם (סימן קלב סק"ד) הביא את קושיית המהר"ם אלשיך, ויישבה בתרי אנפין, הראשון (לפי ביאור המחצית השקל): התוס' בראש השנה (שם, ד"ה נתקלקלו) תמה מדוע נתקלקלו בשיר, הרי היו משוררים בשעת ניסוך היין, דאין אומרים שירה אלא על היין, ונסכים אפשר להביא גם בלילה ואפילו לאחר כמה ימים, וא"כ שימתינו למחר, ואדהכי כבר יבואו העדים ונדע האם היום שחלף הוא קודש או חול? ותירץ דלכתחילה יש להביא נסכים עם הזבח, דבלילה לא יוכל לומר שירה, ומבואר שמכל מקום בדיעבד אם איחרו הנסכים ללילה, כשר, ונמצא שפעמים לא היו אומרים שירה על הקרבת הנסכים. וכיון דאיתרמי זימנא דאין אומרים שירה, אף על גב דאינו לכתחילה, לא תקנו לומר שירה בבין הערבים. וכעין יסוד זה מבואר בספר 'יום תרועה' (ר"ה שם) כיון ששיר של שחר לעולם לא היה פוסק, והוא שיר תמידי שלא שייך בו קלקול, לכן רק כנגדו תקנו לומר שיר.

ד. אין שיר לאחר התמיד - עוד תירץ המג"א בהקדם דברי ההגהות מיימוניות (פ"ג מתפילה אות ה) שכתב 'דשיר שעל הקרבן היו אומרים בעוד היום גדול, שאין אומרים שירה אחר תמיד של בין הערבים אף על גב דאכתי יום גדול הוא, דאיכא בתריה קטורת ונרות, וא"כ כותב המג"א 'כיון שנגמרה תפלת המנחה הוה ליה כאלו כבר הקריבו התמיד, ואין אומרים שיר אחריה, דבבין הערביים היו אומרים בשעת ניסוך היין שעל הקרבן, אבל בשחר היה מותר לומר אחריה, דעדיין זמן שירה הוא כל היום', עכ"ל. ומבואר שס"ל למג"א דכיון שתפילת מנחה כנגד כל חלקי קרבן התמיד, זריקת דמו והקטר אבריו, (כמבואר בט"ז סימן רלב סק"ב), וגם את ניסוך היין, וכיון שהיו יכולים לשיר רק בשעת הניסוך ולא אח"כ, לכן אין אומרים שיר של יום אחר תפילת מנחה, כי כבר נסכו היין. [ויעוין בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן ט ד"ה והנה במג"א) שתמה על דברי ההגהות מיימוניות הרי משנה שלימה שנינו (יומא דף לא ע"ב) קטורת של בין הערבים היתה קריבה בין אבריים לנסכים, אלמא שקטורת קודמת לנסכים ולשירה?]. ובמשנ"ב (סימן קלב ס"ק טז) העתיק רק את דברי המג"א בתירוץ הראשון.

ה. לא כופלים שיר פעמיים - החתם סופר (בחיודושו למסכת ביצה דף ד' ע"ב ד"ה פעם אחת) סובר דבדאי שיר של פה מעכב קרבן ציבור של חובה. אך מוכח מהסוגיא בראש השנה שהיו מקפידים שלא לכפול שירה אחת פעמים ביום אחד. וא"כ על כרחך אותן שירים שנישנו בברייתא השיר שהיו הלויים אומרים בבהמ"ק היינו בשחרית, ובמנחה אמרו שירה אחרת, ולא נודע לנו מה היה, וכמו שבשבת קודש איתא להדיא (ראש השנה דף לא ע"א) בשחרית אמרו מזמור שיר ליום השבת, ובמוסף הזי"ו ל"ך, ובמנחה אז ישיר, ולא אמרו במנחה מזמור שיר ליום השבת, א"כ הוא הדין בכל ימי השבוע היה שיר של תמיד בין הערבים שיר אחר ואינו אותו של שחרית, ואין אנו יודעים מה

היה, ואפשר שלא היה שום שיר קבוע מדוד המלך ע"ה והיו אומרים שיר והודיה מה שנזדמן להם, וא"כ אין לנו יכולים לומר במנחה מזמור שיר שהיו הלויים אומרים. ו. לעתיד לבוא יתבטלו השירות - ביאור נוסף כתב החת"ס (שם) שבאמירת הקרבנות שאנו מקיימים משום ונשלמה פרים שפתינו, יש ב' כוונות, בתפילת שחרית 'מדמין בנפשינו כאלו הוא כבר נבנה מאתמול, ויהיו נא אמרינו לרצון כאלו אנו עומדים עתה בתוכו ומקריבים בו' כיון שאין אנו מצפים להקריב היום עוד זה הקרבן והוא נמנע במציאות להקריבו עוד היום כיון שלא נבנה עתה כבר בהמ"ק. כיון שאין המזבח הפנימי מתחנך אלא בתמיד של בין הערבים (מנחות דף מט ע"א) שא"א להקטיר עליו קטורת כי אם בהטיבו הנרות, וצריך שתהיה מנורה דולקת בין הערבים תחלה, וכיון שאי אפשר כבר לעבוד היום עבודת שחר שלימה, לכן יש לכוון כאילו בית המקדש בנוי ועומד מאז, ולכן אנו אומרים גם השירה שהיו אומרים אז. משא"כ בזמן מנחה יש כוונה יותר טובה ומעולה שבאמירה זו אנו משתוקקים ומצפים שעוד היום בירושלים לעמוד ויבנה בית המקדש כדעת רש"י (ראש השנה דף ל' ע"א ד"ה לא צריכא) שלעתיד לבוא יהיו בנוי כמו רגע יורד בנוי מן השמים ומשוכלל.

והנה כתב הבית יוסף (סו"ס נא) דלעתיד לבא יתבטלו נוסחאות כל השירות לבד מזמור לתודה, ולכן בבוקר שכוונתנו כאילו ביהמ"ק בנוי כמקדמא דנא אנו אומרים שיר שהיו הלויים, משא"כ במנחה שהכוונה היא שיבנה בית המקדש העתידי שאנו רוצים שיבנה היום ונזכה לעשותו כאשר זכינו לסדרו, לכן אין אנו אומרים בו השיר שלא לקלקל כוונותינו שהרי לעתיד לבוא לא יאמר השיר ההוא, עכ"ד. [ויש להעיר דלכאורה גם אם יבנה עכשיו בשעת מנחה לכאורה לא תהא עבודה שלימה, כמבואר במנחות שם שאין מזבח העולה מתחנך אלא בתמיד של שחר, ואם כן אמנם יוכלו להקטיר את הקטורת, אך לא יוכלו להקריב את התמיד, וצ"ב].

ז. השיר זכר למעשה בראשית - כתב בשו"ת בנין שלמה (ח"ב או"ח סימן א' הערות על 'מעשה רב - סימן קנח', עמוד י' בנדמ"ח) 'ותדע דהא הלויים אמרו שני פעמים את השיר של יום, דהיינו בתמיד של שחר ובתמיד של בין הערבים, וא"כ למה אין אנו אומרים השיר של יום גבי מנחה, אבל הוא הדבר אשר דברתי דמה שאנו אומרים שיר של יום אינו משום זכר למקדש כלל, רק להזכיר מעין יצירת היום, ולכן די בפעם אחד. ובזה ביאר את הנהגת הגר"א שמובא במעשה רב (סימן קנח), שאין אומרים שני מזמורים ביום אחד, דמה שנאמר לומר פרשיות הקרבנות וסדר המעמדות משום ונשלמה פרים שפתינו, אינו אלא בעיקר פרשיות הקרבנות שהם באים לכפר ולהרצות לפני ה', אבל השיר של קרבן, עיקר מצוותו אינו אלא כדי לתת שבח והודיה פני ה' שהשרה שכירתו בבית הגדול והקדוש, וזה היה נחת רוח לפניו רק בהיות הבית על מכוננו, אבל עכשיו שחרב המקדש, ואין לנו לא מזבח ולא קרבן ולא מנחה, א"כ אפשר דאין מגיע נחת רוח לפניו ית' באמירת השיר, ורק שיר של שחר תיקנו משום שהזכר בכל אחד מעין היצירה שבכל יום, על דרך שאמרו חז"ל (סנהדרין דף קא) כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, עיין שם.

לסיכום: עלה בידינו שני דרכים מדוע אין אומרים שיר של יום במנחה, מהלך אחד שהיה מקום לומר שיר, אלא שלא עשו תקנה קבועה בדבר כי אינו 'חמור' כשיר של שחר [תירוץ א', ב', ג, וכעין זה תירוץ ז']. ומהלך שני שאין מקום לומר שיר במנחה, או מצד הזמן [תירוץ ד'], או שפרק השירה אינו שייך לזמן מנחה [תירוץ ה', ו'].

מעתה בנידון שאלותינו האם יכול להשלים, ואימתי ישלים שיר של יום של שחרית, לפי המהלך הראשון אם עדיין היום גדול יוכל להשלים אחר מנחה, [אא"כ מתפלל סמוך לשקיעה]. משא"כ לפי המהלך השני אזי לפי המג"א [תירוץ ד'] אחר תמיד של בין הערביים אין מקום לשירה, [ובפרט שתשלומין משתלמים לפי המטבע של אותה תפילה, לדוגמא אם שכח להתפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים ואם הוא ר"ח אומר בשניה יעלה ויבא], ולכן יוכל לאומרו קודם מנחה. ולפי החת"ס לפי תירוץ הראשון [תירוץ ה'] יתכן שיש תשלומין, אבל לפי תירוץ השני שיבנה המקדש ותבטל השירה [תירוץ ו'] יתכן דאין תשלומין. ולפי הבנין שלמה [תירוץ ז'] לכאורה אין נפ"מ מתי יאמרו כי הוא זכר למעשה בראשית.

[יצוין שמנהג קדום היה לומר בכל יום שיר היחוד לאותו יום, וכתב הלבוש (או"ח סימן תקנד ס"ב) שבפוזנא לא אמרוהו בתשעה באב, רק למחרתו ב' באב אומרים תהלים ושיר היחוד של יום ט' וי' אב בפעם אחד. המג"א (שם סק"ו) הביאו וכתב שבמדינה זו נוהגין לאמרם במנחה, אף על גב דאסור בתלמוד תורה כל היום... כיון שאומרים דרך בקשה שרי...; וכתב על כך בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סימן ה' ס"ק עא) 'ואי איישר חילי אבטליניה, דלומר במנחה לאו רגילות נינהו, ומי יימר שיש לו תשלומין, ורק בזמן תמיד שאז הלויים עומדים בשיר נהגו לאמרו, ומנ"ל בתמיד של בין הערבים, עכ"ד. והנה אף שעיקר הדברים אומרים על שיר היחוד, לכאורה הוא הדין לגבי שיר של יום, דחד ענינא הוא].

עוד נציין שכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א ב"כאריה ישאג", יש להבין מדוע היו צריכים במנחתא דשבתא לומר שיר אחר ממה שאמרו בשחרית, ומאי שנא מכל יום ואפי' ביום טוב שאמרו במנחה אותו שיר שאמרו בשחרית.

ונראה דכמו שמצינו בתפילות השבת שיש שינוי בין התפילות ולא הוי כמו כל יום ויו"ט, וכתבו הראשונים דהוא משום שיש ג' שבתות, שבת בראשית, שבת מתן תורה, ושבת שלעתידי. כמו כן רצו לשנות בשיר של יום, ועל כן אמרו במנחה שיר אחר ממה שאמרו בשחרית. ויש גם לרמז בשיר של שחרית ומנחה שאמרו את כל הג' שבתות הנ"ל ואכמ"ל. (דף על דף).

מקור ההלכה – נציין כאן ממה שהובא בס' דף על הדף (ראש השנה דף לא). במוספי דשבתא מה היו אומרים וכו' הזי"ו ל"ך וכו' כדרך שחלוקים כאן כן חלוקים בבית הכנסת וכו'.

וכ"ה בירושלמי (פ"ג דמגילה ה"ז): א"ר יוסי בי רב בון, שירת הלויים לא יפחתו לו משה קריאות וסימנה הזי"ו ל"ך ע"כ.

ואופן חלוקת ששה קריאות אלו הוא מבוכה גדולה בין רבותינו הראשונים. במס' סופרים (פ"ב ה"ח) אי' דהפרשות הם: האזינו, זכור, ירכיבהו, וישמן, לו חכמו, כי ידין ה' עמו.

הרמב"ם (פ"ג דתפילה ה"ה) ויסודו ברי"ף (פ"ג דמגילה) וכן הביא במושב זקנים כאן וכן נפסק בשו"ע או"ח (סי' תכ"ח ס"ה) דסדר הפרשות הוא: האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא ה', לו חכמו, כי אשא, ע"כ. וכן הביא באוצר הגאונים על ר"ה (עמ' 51) בשם רב פלטוי גאון ע"ש.

ובאוצר הגאונים (שם) מביא שיטה נוספת מרב האי גאון: האזינו, זכור, ימצאהו, וישמן, לולי, כי אשא ע"כ וכן הביא בספר האשכול בסדר פרשיות (סו"ס כ"א) בשם ר"ה גאון ע"ש.

רבינו חננאל בר"ה (כאן) ומובא בתוס' כותב סדר חדש: האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא, לו, כי ידין ע"כ.

ובפירוש רבי חיים פלטיאל ז"ל (דברים לב, מ) מביא בשם רבינו חננאל באופן שונה: האזינו, זכור, ירכיבהו, ויאמר אסתירה, לו חכמו, כי מגפן ע"כ וצ"ע.

ורש"י בר"ה כותב באופן נוסף: האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא, לולי, כי ידין ע"כ.

הנה דיש לנו שש שיטות בראשונים בענין באור הפרשיות של הזי"ו ל"ך, וכעת נבאר ונברר מעט השיטות הנ"ל.

הנה עצם התיבות הזיו לך – כתב בפענח רזא (פר' האזינו) שהוא שם א' משמותיו של הקדוש ברוך הוא, ועוד כותב שם: ואמרו במדרש שמשה אמר לשירה זו ע"פ ע"א זקנים כמנין הזיו לך מצאתי עכ"ל. וברבינו בחיי כתב שרמזו חז"ל בזה שאנו מבקשים שיחזור הזיו והזוהר והכבוד והתפארת לישראל כבראשונה ע"כ. ובעיון יעקב (כאן) מתאר את משה רבינו כזוהר והדרה של ישראל, וכיון שמת פנה זיוה והדרה ע"כ י"ל דזה מתקשר לדברי הרבינו בחיי הנ"ל דאנו מבקשים כעת שנזכה לראות את משה רבינו כבראשונה ונחזור לראות זיוו והדרו ודו"ק.

גם במהרש"א (בר"ה כאן) כותב דתיבת הזיו לך מרמז על משה רבינו וזיו פניו ע"ש, והחיד"א במראית העין על ר"ה הוסיף עוד מדברי הפענח רזא דאותיות ראשי פסוקי האזינו עד זכור בגי' משה ע"כ וכל זה מתקשר לכל הנ"ל ודו"ק היטב, וראה עוד בשו"ת זכרון יוסף (או"ח סי' ט"ז) שכתב כהנ"ל דהזיו לך מרמז על קרני ההוד והזיו של משה רבינו ע"ש, והובאו דבריו בחתם סופר (פר' האזינו) ורמזו בתיבת לך – על נ' שערי בינה, עוד רמזו בתיבת האזינו שהיא: הזיו א' נ' ע"כ. וע"ע בספר מחזור ויטרי (עמ' שפ"ח) הביא מרבינו סעדיה רמזם שונים בתיבת הזי"ו ל"ך ע"ש. ובפ"י הרוקח פר' האזינו (ע' רעח) ע"ש.

–הנה בשו"ע או"ח (סי' תכ"ח ס"ה) אי' דפרשת האזינו מחלקים את פרשיותי' כדרך שהיו מחלקים אותה במקדש שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע וסימן: הזי"ו לך ע"כ. ומקור הדברים בטור ע"ש.

ולכאורה הדבר פלא דבגמ' ר"ה כאן מבואר להדיא, דהסדר של הזי"ו ל"ל היה רק במוספי השבת והיינו שבכל שבת קראו חלק אחד מפרשת האזינו עפ"י הסימנים של הזי"ו ל"ך, אך בימי השבוע אמרו פרשיות אחרות כדאי בגמ' שם, וראה בדרישה על הטור שכתב דלפי"ד הטור נצטרך לבאר דמש"כ בגמ' ר"ה: שבתא – קאי על כל ו' ימי המעשה. אך לא ביאר שם איך יובן לפי"ז מה דאי' בגמ' דכל ו' שבתות היו גומרים פר' האזינו וזה דלא כהנ"ל, וראה בערוך השלחן בסי' תכ"ח שהביא לשון הטור בתיקון ובמקום פעם אחת לששת ימי השבוע כתב פעם אחת לששה שבתות ע"כ וא"ש. וראה בקובץ בית אהרן וישראל (שבת ה גליון ה עמ' ע"ו) שעמדו בזה ובקובץ הנ"ל (שנה ה גליון ו עמ' קכ"ה) העיר הג"ר שרי' דבליצקי שליט"א שהיעב"ץ עמד בזה וכן הרש"ש בר"ה כאן ע"ש מש"כ עוד בזה.

–המגן אברהם (רס"י רפ"ב) תמה דאיך חילקו פרשת האזינו, והא קיי"ל בספ"ק דברכות דכל פרשה שלא פסקה משה רבינו לא פסקינן. ותירץ דכיון דדעתו להשלימה עד סוף הפרשה בשבועות הבאות כשגומר הזיו לך, ע"כ אין בזה איסור. [וכן אפש"ל בהא דאמרו במנחה בשבת אז ישיר ומי כמוך, ופירש"י דהיינו עד סוף השירה].

הערוך השלחן (או"ח סי' קל"ג סע' ג') תמה דאמאי אין היום מי שיאמר פסוק האלו לאחר תפלת מוסף בשבת, וגם אותן הנוהגין לומר ביום טוב השיר של המוסף של אותו היו"ט ולא שיר של כל יום ויום וכברכי נפשי בר"ח. וצע"ג.

בספר שירת שמואל (סי' לט) הביא גם מהפרי מגדים בספר נועם מגדים שתמה ע"ז, וכתב בשירת שמואל (ס"ז) מהמהר"מ אש בספר זכרון יהודא ומהתעוררות תשובה (או"ח ח"א סי' קל"ו) שהביאו מנהג החת"ס זצ"ל לומר אחר מוסף בשבת מזמור (קי"א) אודה ה' בכלל לבב, וביארו עפ"י המבואר במסכת סופרים (פי"ט ה"ג) דמי שאינו בקי במזמור של היום אומר מזמור אודה ה' בכלל לבב, ויען שאין כל אחד בקי בחלוקת הזי"ו ל"ך, ע"כ הנהיגו לומר אודה ה' בכל לבב כדינו של אינו בקי. ובספר שירת שמואל הביא מקור לזה משו"ת רמ"ע מפאנו (סי' כה).

סי' צט

מקור ההלכה – בסוגריים דן אי מצוה אחת הן או שתי מצוות – ונציין שכתב בביאור על ספר המצוות לרס"ג לרב פערלא (עשין עשה ג ד) דנראה להוכיח דתמיד של שחרית ושל ביה"ע נמי מצוה אחת הן כיון דאר"י אין מפייסין על תמיד של ביה"ע אלא כהן שזכה בו שחרית זכה בו ערבית ואם איתא דשתי מצות באנפי נפשייהו נינהו אמאי לא יפייסו בו ערבית. מאי שנא תמיד של ביה"ע מתמיד של שחרית ביום שלאחריו. אלא ודאי ע"כ חדא מילתא נינהו וחדא מצוה. וקיי"ל המתחיל במצוה אומרי' לו גמור. וכמבואר בראשונים ז"ל בכמה דוכתי. כמו בפסיקתא זוטרתיא (פ' מטות עה"פ וישלח אותם משה) שכתב שם מפני מה הלך פנחס להלחם במדין. מפני שהוא הכה כזבי בת צור המדינית אמר הקדוש ברוך הוא אתה התחלת במצוה עליך לגמרה כשם שהרגת הבת תהרוג את האב עיין שם. וכ"כ רבינו מנוח (בפ"ג הלכה י"א מהלכות ר"ה) דמש"כ הרמב"ם דמי שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות כשהן עומדין. היינו משום דכיון דכולהו תקיעות בין דמעומד ובין דמיושב חדא מצוה נינהו נמצא דשירי מצוה נינהו. והרי שנינו המתחיל במצוה אומרים לו גמור והכל הולך אחר הגומר עכ"ל בקיצור עיין שם וכן ממש כתב בארחות חיים הלכות ר"ה (סי' ט"ז) ובכלבו (סי' ס"ד) עיין שם. והובא בב"י ובשו"ע או"ח (סי' תקפ"ה) עיין שם. וכו' ביאור על ספר המצוות לרס"ג (הרב פערלא) עשין עשה ג ד

ומעתה לפי זה מבואר דתמיד של שחר ושל ביה"ע מצוה חדא נינהו. והילכך אין מפייסין על תמיד של ביה"ע משום דכל חד בחלקו שזכה בו שחרית זכה בו נמי בשל ביה"ע. דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור. דתמיד של ביה"ע אינו אלא גמרו של שחר. והיינו ממש כדברי רבינו מנוח לענין תקיעות שהבאתי. ובאמת דגם מלישנא דקרא בפרשת תמידין משמע דמצוה אחת הן. דכתיב את קרבני לחמי וגו' תשמרו להקריב לי במועדו. הרי שכלל שניהם במצוה אחת. וגם בתר הכי כתיב ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד. הרי דגם מקרא זה כולל שניהם יחד במצוה אחת. אלא דאח"כ מפרש קרא דין

הקרבתן שלא יקריבם שניהם כאחת. אלא את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו'. ואין זה אלא ביאור של המצוה שנאמרה בקרא דלעיל מיני'. ואם כן מבואר דמצוה אחת היא. וראיתי שכבר הרגיש בזה הר"ב לב שמח (בשורש י"א) עיין שם. וגם בלאו הכי יש לדון בזה מדאמרינן במנחות (נ"א ע"א ונ"ב ע"א) דאיתקישא מנחת חביתין לתמיד מדכתוב סלת מנחה תמיד ודרשינן מזה דהרי היא כמנחת תמיד דדחי שבת כתמיד. וגם דאפילו הקריבו עשרון שלם בבוקר כגון כשמת כה"ג ולא מינו עדיין אחר תחתיו. מכל מקום מקריבין נמי ביה"ע. דמה תמיד אינו בטל לעולם בבוקר וביה"ע אף חביתין כן עיין שם. ואם כן אף אנן נימא דכיון דקיי"ל אין היקש למחצה איתקישו נמי תמידין לחביתין מה חביתין בבוקר וביה"ע מצוה אחת הן לכ"ע. אף תמידין מצוה אחת הן. ונפק"מ לענין דלא ניבעי פייס וכמשכ"ל. עיש"ב.

בענין זמן שחיטת תמיד של בין הערבים – ברשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) למסכת ברכות דף כו: דן בזה באופן נפלא וכתב: עיין ברש"י (ד"ה מנחה גדולה) וז"ל אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש ומחצה דבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש ומחצה ולמעלה²⁰⁷ דאמר מר חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע עכ"ל. ומפשטות לשון רש"י משמע דזמן מנחה גדולה משש ומחצה הוי מה"ת, דמשש ומחצה הוי בין הערבים.

והנה בעיקר הדין דזמן תפלת מנחה נקבע בחצות ומחצה ולא בחצות ממש, איתא ביומא (דף כח א): "אלא אמר רבא רב יוסף, הא קא קשיא ליה, דתנן חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה, ונשחטיה מכי משחרי כותלי", ופירש רש"י (ד"ה חל להיות בערב שבת) וז"ל הוצרך למהר תמיד של בין הערבים בכל יכולת לפי שפסחים נשחטו אחריו וצריך לצלותן מבעוד יום, ואמרינן התם מוקמינן ליה אדיניה מכי

²⁰⁷ ובס' הכתב והקבלה (שמות פרק כט) כתב: לרש"י כל אותן שש שעות שמתחלת שעה שביעית עד סוף היום נקראת בין הערבים מפני שכולן הן בתוך עריבת השמש, כי מאחר שהשמש נוטה בה לערוב לבית מבואו נקרא כל הזמן ההוא ערב בשם מה שאליו, וטעם בין הערבים כאמרו בין הערב שפירשו בתוך הערב שמתחלת שעה שביעית עד סוף היום, ובין, פירשו תוך כמו על בין עבותים בינות לגלגל מבין השרפה. (רא"ם פ' בא, והסיר שם היטב תלונת הראב"ע מעל רש"י ע"ש)

ינטו צללי ערב וקתני נשחט התמיד משש ומחצה, ואי מכי משחרי כותלי מיקרי בין הערבים נשחטיה מכי משחרי דהיינו מתחילת שבע, עכ"ל. וממשיכה הגמרא "מאי קושיא, ודילמא כותלי דבית המקדש בשש ומחצה משחרי משום דלא מכווני טובא, אי נמי שאני אברהם דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו", ופרש"י (ד"ה דלא מכווני) "לא היו זקופים בצמצום, ולפי שהחומה היתה רחבה מלמטה והולכת ומתקצרת ועולה, ולפיכך אין חודו של שפת עוביו למעלה מיצל על זקיפתו להשחירו עד שתימשך חמה למערב". ולכאורה מבואר בגמרא דעיקר זמן שחיטת התמיד מדאורייתא הוא מחצות ממש, והא דבפועל זמן הקרבתה הוא משש ומחצה הוא מדרבנן מכיון דכותלי המקדש לא מכווני, ואיכא למיחש שמא מחמת עיקום כותלי בית המקדש לא יכוונו הזמן בדקדוק. וכמבואר בגמ' דמשום הכי התפלל אברהם אבינו תפלתו מחצות כיון שאיצטגנינות גדולה היתה בו שידע לכוון בדיוק זמן חצות, ומשום הכי אוקמה אברהם לזמן התפלה אעיקר זמן מן התורה שהוא משעת חצות ממש דהיינו בתחילת שעה שביעית, ולא בשש ומחצה. והנה עיין בגמ' פסחים (דף ה א) דמבואר דרבא סובר שחמץ אסור משש שעות למעלה מחמת האיסור דלא תשחט על חמץ דם זבחי. ופרש"י (ד"ה לא תשחט) וז"ל ושחיטת פסח זמנה מתחלת שבע שהוא בין הערבים שכבר נוטה חמה לצד שקיעתה והכי אמרינן בפ' אמר להם הממונה צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי דהיינו מחצות ואילך וגמרינן מיניה דשחיטת התמיד מתחלת שבע וקשיא לן התם מתני' דתמיד נשחט בשש שעות ומחצה, ומשני לן שאני כותלי בית המקדש דלא מיכווני רחבין תחתיהן מאד ולא משתחרי עד שש ומחצה עכ"ל. ומשמע שמה"ת זמן התמיד הוא משש שעות ולמעלה ומשו"ה איסור חמץ חל בשש שעות ומעלה, והדין שאין התמיד נשחט עד שש ומחצה הוא דין מדרבנן משום דכותלי המקדש לא מיכווני.

אמנם עיין ברמב"ם (פ"א מהל' תמידין ומוספין הל' א' – ב') שכתב וז"ל מצות עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום, והם הנקראים תמידין אחד בבקר ואחד בין הערבים וכו', ואימתי זמן שחיטתן, של בקר שוחטין אותו קודם שתעלה החמה וכו', תמיד של בין הערבים שוחטין אותו משיאריך

הצל ויראה לכל שהאריך, והוא משש ומחצה ומעלה עד סוף היום, ולא היו שוחטין אותו בכל יום אלא בשמונה שעות ומחצה וקרב בתשעה ומחצה, ולמה מאחרין אותו שתי שעות אחר תחילת זמן שחיטתו מפני הקרבנות של יחידים או של צבור, לפי שאסור להקריב קרבן כלל קודם תמיד של שחר ולא שוחטין קרבן אחר תמיד של בין הערבים, חוץ מקרבן פסח לבדו שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות עכ"ל. ומלשון הרמב"ם משמע דחצות ומחצה הוי דינא דאורייתא, וכדחזינן דהשוה זמן תמיד של שחר לתמיד של בין הערבים וכלל לזמנים אלו בעיקר זמן מצות עשה דהקרבן תמידין מן התורה, ומשמע מדבריו דזמן דשש ומחצה מדאורייתא הוא, וכמו שזמן תמיד של שחר מה"ת, הוא הדין דזמן שש ומחצה האמור לגבי תמיד של בין הערבים נמי חל מן התורה.

ונראה לפרש בכוונת הרמב"ם (פ"א מהל' תמידים ומוספים ה"א) שכתב דזמן תמיד של בין הערבים משש ומחצה דזהו זמן שיאריך הצל ויראה לכל שהאריך, דזמן שחיטת התמיד הוא משיוודע לכל שהוא כבר אחרי חצות וזהו בחצות ומחצה. ולזה נתכוין הרמב"ם כשכתב משיאריך הצל ויראה לכל שהאריך, ומשמע שהרמב"ם סובר דיש דין מה"ת דזמן שחיטת תמיד של בין הערבית הוא בזמן שכבר ידוע לכל שהאריך הצל, דהיינו שידוע לכל שהוא אחרי חצות וכל זמן שיש באנשים ספק בדבר אסור מה"ת לשחוט את התמיד ולכן פסק שזמנה מה"ת בשש ומחצה.

אך צריך עיון בשיטת הרמב"ם וברש"י בסוגיין, דלכאורה מבואר להדיא מהסוגיא ביומא דחצות ומחצה הוי זמן התמיד מגזירה דרבנן מחשש שמא יטעו, ואילו מדאורייתא זמן התמיד הוי מחצות. ובאמת דכבר הקשה כן הגרעק"א זצ"ל בגליון הש"ס ריש פרק תמיד נשחט על מה שכתב רש"י שם (ד"ה אלא) וז"ל דמדאורייתא כל שש שעות אחרונות כשירות דהיינו מבי ינטו צללי ערב דהיינו מחצי שבע ואילך שהחמה נוטה למערב והצל למזרח כשאדם עומד כנגד החמה צלו נוטה למזרח חצי שש וחצי שבע היא עומדת באמצע הרקיע ואין צל נוטה אלא צל כל אדם תחתיו עכ"ל. והקשה שם בגליון הש"ס דהא בגמ' יומא מבואר להדיא דזהו רק דינא דרבנן משום כתלי המקדש המעוקמין, אבל מדאורייתא זמן התמיד הוי משש ומעלה,

וצ"ע בדעת רש"י והרמב"ם שמדבריהם מבואר בזמן התמיד מדאורייתא הוא משש ומחצה.

והנה יש לחקור בגדר תקנת החכמים דמקריבין התמיד בשש ומחצה מטעם כתיבת המקדש, האם תקנו שמדרבנן זמן חצות גופיה מתחיל משש ומחצה, והתקנה היא הגדרה בחצות גופא. או"ד דרבנן תיקנו דין בפני עצמו שמוסיפים חצי שעה על חצות. ונפקא מינה לענין מי שהתפלל בדיעבד מנחה באותה חצי שעה שבין חצות לשש ומחצה, האם צריך להתפלל עוד פעם או לא. דאי מדרבנן חצות אינו מתחיל אלא משש ומחצה, דהתקנה דרבנן שמקריבין התמיד בשש ומחצה היא הגדרה בעצם הזמן דחצות אם כן דיינינן ליה כמתפלל לפני חצות, וקודם זמנו אין תפלתו תפלה. אבל אם החצי שעה הוא תוספת בפני עצמה אף דלכתחילה אין להתפלל עד אחרי החצי שעה, אבל מכל מקום אין זה מעכב בדיעבד שהרי המחייב דחצות חל בשש²⁵). והנה המאירי (ברכות דף כו א ד"ה נחלקו בגמ') כתב שיכול להתפלל שחרית עד שש ומחצה. וחזינן דס"ל דהמחייב של מנחה חל בשש ומחצה, דאם הזמן דשש ומחצה הוא רק גזירה מדרבנן בפני עצמה להוסיף חצי שעה, א"כ הרי המחייב של מנחה חל כבר בשש ואיך אפשר להתפלל תפלת שחרית לאחר שש עד שש ומחצה. ועל כרחק צ"ל דס"ל למאירי דהרבנן קבעו שזמן חצות חל בשש ומחצה ולפני שש ומחצה ליכא מחייב של מנחה כלל, דחלות שם חצות חל מדרבנן בשש ומחצה, ומשו"ה שפיר מתפלל שחרית עד שש ומחצה. ויתכן עוד נפקא מינה בזה לענין מחלוקת הפוסקים²⁶) אי החצי שעה הוא לפי שעות זמניות או לפי שעות שוות, דאי שש ומחצה הוא דין בחצות פשיטא דצ"ל שש ומחצה שעות זמניות דכל הזמנים הוא זמניות, אבל אי הוא רק גזירה של הוספת חצי שעה אפשר לומר דבענין רק חצי שעה משעות רגילות.

²⁵ ויעויין בגבורת ארי (יומא שם) שדן בזה, ויעויין בפרי חדש (סי' רל"ג) שהסיק דאפשר דגם אם עיקר זמן הקרבתה הוא מחצות ממש, מכל מקום יש לדחות דכי היכי דבתמיד מגזירת חכמים לא היה נשחט עד שש ומחצה הוא הדין לתפלת מנחה שכנגד התמיד תקנוה. ויעויין בזה במג"א ובברכי יוסף ובחק יעקב (או"ח סי' תנ"ח) ובמ"ב הביא מחלוקת האחרונים בזה, ובשעה"צ נשאר בצ"ע למעשה.

²⁶ עיין בשעה"צ או"ח סימן רל"ג ס"ק ו'.

ויתכן דזוהי כוונת רש"י (ביומא כת: ובפסחים ה א) דאף דהוי רק תקנת חכמים, מכל מקום אין זה גזירת חכמים בפני עצמה להוסיף עוד חצי שעה אחר חצות כדי שלא יטעו, אלא דהתקנה חלה בזמן חצות גופא, שמדרבנן חצות אינו מתחיל עד שש ומחצה.

סדר מוסף של שבת סי' קכז

ביאור אות ב- כתב בשו"ת מגדנות אליהו (חלק ב סימן יב) הנה ראיתי ברש"ש פסחים נ"ח שהעיר [ע"ד רש"י שם ד"ה ר"י סבר מוספין וכו' וזמן מוספין אורחיהו בשש דכתיב בהו יום ולא בקר וכו' ויום משמע איחור²⁰⁸ ע"כ] וז"ל, ואנכי לענ"ד לא נתיישבתי בטעמו דבכ"מ יום כולו יומא משמע, מילה כתיב בה גם כן וביום השמיני ומצותה מצפרא וכו', וכן לולב ושופר וכו', וכן לא מצאתי להרמב"ם בחיבורו ד"ז דמצותו בשש עכ"ל. וכתב שם: עצם קושיית הרש"ש ע"ד רש"י הנ"ל לענ"ד לק"מ, דהן אמת דבכ"מ יום כולו יומא משמע מצפרא, אבל בקרבנות שבכ"מ כתיב בבוקר ובקרבן מוסף שינה הכתוב מלשון בוקר וכתב יום ע"כ משמע איחור. ומדויק כן בלשון רש"י הנ"ל שכ' וזמן מוספין וכו' בשש דכתיב בהו יום ולא כתיב בקר דכתיב דבר יום ביומו וכו' עיין שם, והיינו מדלא כתיב בקרבן מוסף בוקר כמו בשאר קרבנות משמע דכוונת התורה להורות לנו שקרבן מוסף זמנו מאוחר ביום ולא מבוקר כנ"ל בס"ד.

עוד יש לציין למש"כ המהר"ם שיק (ברכות דף כח עמוד א) שכתב: 'המג"א [בסי' רפ"א ס"ק ב'] הביא דברי תוס' בברכות דף כ"ח ע"א ד"ה ושל מוספין, שהקשו דאמרינן מוספין כל היום ואמרינן [בפסחים] מוספין בשש, ואמרינן דהתחלת מוספין בשעת שחיטת התמיד של שחר וקשיא אהדדי, ותירץ

²⁰⁸ וכתב בהערות הגרי"ש אלישיב [פסחים דף נח עמוד א] דאין להקשות דא"כ בשופר דקאמר יום תרועה נהדר ונאחר התקיעה לשעה שישית וכן בלולב דכתיב ביה וביום הראשון דז"א דרק במוסף דהתורה ייחדה לו זמן להבדילו מהתמיד שקרב בבוקר וע"ז דייקנן יום בעיצומו של יום]

דהא דאמרינן מוספין בשש היינו בשבת, ותמהו אחרונים מאי שנא שבת משאר מוספין. ולע"ד ליישב עפ"י דברי טורי אבן במגילה דף כ' [ע"ב] דיליף מוספין כל היום מקרא דדבר יום ביומו, וכתב הט"א למה לא נפקא מקרא דביום דכתיב בגופיה, דבא לאפוקי מר' יהודה דאמר מוספין עד זי"ן קמ"ל מקרא דדבר יום ביומו, משום דבתמורה דף י"ד [ע"א] יליף מהאי קרא דזמנו כל היום, ומן ביומו יליף דאם עבר זמנו בטל קרבנו, וא"כ על כרחך ביומו זמנו כל היום, דאל"כ מאי אריא ביום אחר אפילו ביומו בטל עיין שם. ומינה נמי יש למילף דדבר יום ביומו אין הפירוש דווקא בעיצומו של יום בשש, דהרי יום דומיא דביומו דבא למעט יום אחר, אבל ביומו זמנו כל היום לאו דווקא בעיצומו, הוא הדין יום כך פירושו, ושם גבי יום ביומו כתיב מלבד שבתות ה', וא"כ לא קאי אשבת, וממילא גבי שבת דכתיב וביום השבת שני כבשים נשאר ביום כפשטא דביום משמע בעיצומו של יום, כדאיתא ברש"י ריש תמיד נשחט [דף נ"ח ע"א ד"ה ר' ישמעאל] וביומא דף ל"ד, ולכך שפיר כתבו התוס' בברכות כ"ח הנ"ל דווקא בשבת אמרו מוספין בשש, משא"כ בשאר ימים טובים אמרינן מוספין כל היום, כנלע"ד נכון ליישב דברי התוס' בברכות.

ובזה מיושב נמי היטב קושית התוס' בזבחים דף פ"ט ע"א ד"ה כל התדיר וכו' בסופו שהבאתי כמה פעמים, דלמה לי קרא דתמידין קודמין למוספין, תיפוק ליה דתמידים כתיב ביה בבוקר משא"כ מוספין דזמנו בשש. ולדברי התוס' בברכות הנ"ל ולפי מה שהסברתי אתי שפיר, דשאר מוספין זמנם לכתחילה כל היום מתחילת היום, ולכך איצטריך קרא דאפ"ה תמידים קודמים למוספין משום תדיר'.

עוד יש לציין לדברי החשוקי חמד (ראש השנה דף ל:): שכתב: כתב השו"ע (או"ח סימן רפו ס"א) שאין לאחר את תפילת המוסף יותר מעד סוף ז' שעות. וביאר המשנ"ב (סק"ב) דעיקר זמן הקרבת המוסף היה לכתחילה עד סוף שבע, עכ"ל. וצ"ב הרי בשבת 'מוספין בשש' ומיד אח"כ 'בזיכין בשבע'. ויתכן לבאר על פי חידושו של הפני יהושע (ברכות כח ע"א ד"ה בגמרא) שכתב וז"ל: "והנראה לענ"ד בזה דנהי דזמן מוספין בשבת בשש היינו

שחיטה וזריקה, אבל ההקטרה היא בשבע, וא"כ כל שמתפלל אפילו בזמן ההקטרה לכתחילה בשבת לא מיקרי פושע, משא"כ לאחר ז' דכבר עבר זמן עיקר מצות ההקטרה מש"ה נקרא פושע דודאי חזקה שאין הכהנים מתעצלין, עכ"ל.

ביאור אות ד – בענין שיהיו שניהם שוים – ראה ברש"ש שם שמוספים של שבת שנאמר בהם שני כבשים ודאי שנים שוים לעיכובא מדלא הדר כתב בהו אחד לרבות אף על פי שאינם שוים להכשיר.

ובמהר"ץ חיות שם כתב: תמיה לי על הרמב"ם שהשמיט דין זה בהל' תמידין ומוספין ועי' רש"י שהביא גירסא דבדיעבד ג"כ מעכב.

ובחי' רבי עקיבא איגר כתב: מה דאיתא עוד בסוגיא מוספים של שבת ודאי צריך להיות שוים והרמב"ם לא הביאו, ראיתי בספר שיח יצחק שכתב לתרץ דהי' להרמב"ם הגרסא כמ"ש המאירי דגרסי' ודאי ל"צ שיהיו שוים.

וראה בהערות הגרי"ש אלישיב שם כתב: מוספין של שבת ודאי צריכין שיהיו שניהם שוים כאחד. בפשטות מפורש בגמ' בלא שום חולק דמוספין של שבת בעינן לקיחתן כאחד, ולגירסא אחת ברש"י ה"נ דמעכב. אמנם הרמב"ם לא הזכיר כלל האי דינא דיהו שניהם שוים במוספים של שבת. וכבר תמהו האחרונים הא הוה סתמא דגמ' בלא שום חילוק ומדוע השמיטה. והנה בר"ח הביא כאן גירסא אחת שגרסו אבל המוספין ודאי לא כתב שני כבשים אלא ללמד שהם ב' ולא ד' מדלא כתיב אחד אחד כדרך שכתוב בתמיד. וצ"ב מאי כוונתו באומר דס"ד שיביא ד'.

והנראה בזה דהנה לגבי ערבה שבלולב נקטו רוב הראשונים [עיין כס"מ פ"ו מלולב ה"ז] דאם הוסיף על שתי ערבות שפיר עביד ולא בל תוסיף הוה, דכיון דילפינן לה מערבי דכל מיעוט רבים שנים היינו שזה המיעוט אבל אפשר נמי במרובה, והוה בכלל ערבי [עיין ריטב"א כאן] ואילו היה כתוב מפורש שתי ערבות הוה אמרינן שנים ולא יותר, וכל יותר הוה בל תוסיף. אבל כיון דילפינן מערבי הכל בכלל.

ולפ"ז יבוארו דברי הר"ח דהיה לו גירסא בגמ' אבל המוספים ודאי לא כתב שני כבשים אלא ללמד שהם ב' ולא ד'. והיינו דהוה ס"ד דיכול להביא יותר משני כבשים למוסף אי לא הוה כתיב והוה ילפינן מכלל כבשים דהוה רבים דבכל רבים כלול גם יתר על ב' קמ"ל שני כבשים שנים ולא יותר. והא דבכל הני מילתא אחריתי דרשינן שנים ליהיו שניהם שוים ולא דרש לה לשנים ולא יותר, היינו משום דבכולם כתיב בתר הכא אחד וכגון בתמיד כתיב בפירוש את הכבש האחד ואת הכבש השני, א"כ כבר גילתה תורה שנים ולא יותר, לכן דרש משנים למילתא אחריתי שיהיו שניהם שוים, אבל במוספין לא כתיב לבתר הכא אחד ס"ד שפיר דשנים וגם יותר, קמ"ל שנים ולא יותר.

וכיון שבארנו לזה הרי עולה יפה הא דלא נקט הרמב"ם להלכה דכבשים של מוספין דינן שיהא לקיחתן כאחד. דאדרבה גירסתו בגמ' הוה כגירסת הר"ח דדחתה הגמ' דבכבש מוספין ודאי דלא דרשינן לה ל"שני" שיהיו שניהם שוים, ומטעם דבעינא להאי דרשא למילתא אחריתי. (וברש"י דחה גי' זו).

ביאור אות ו- כתב דשוחטן השוחט ששחט בשחרית- ראה בתוספות ישנים מסכת יומא דף כו עמוד ב שנסתפק בזה וז"ל: 'מספקא לרבי במוסף של שבת אם היו עושין פייסות או אותם של שחרית היו עושין זה אחר זה ולא תיקשי דאם בן נפישו להו פייסות דד' פייסות דמתני' בכל יום מיירי אבל בשבת איכא טפי כדאמרינן לעיל (ע"א) וכשם שמפיסין לה שחרית כך מפייסין כו' דמיירי בשבת ואפילו אם תמצא לומר שאין פייס למוסף לא תיקשי מהא דתנן (סוכה נה ב) בשמיני חוזרין לפייס כברגלים אלמא מפייסין על מוסף דנהי דמפייסין כולהו המשמרות איזהו משמר יעבוד מ"מ אנשים שזכו במוסף לא היו מפייסין מי שוחט מי זורק'.

ביאור אות ז- ביאור נפלא כתב המקדש דוד (קדשים סימן ט) לבאר אמאי תמיד של שחר ניתן במערבו של כבש ומוספין במזרחו. שתמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית כדאמרינן בתמיד משום דבעינן כנגד היום, א"כ כדי למעט בהילוך היו נותנין במערבו של כבש שהוא קרוב יותר

לצפונית מערבית של מזבח, אבל של מוספין דליכא דין כנגד היום ונשחטין בכל מקום, מניחין אותם במזרחו של כבש כשהכהנים עולין במזרחו של כבש יטלום ויקטירום, והנה לפ"ז דוקא אברי תמיד של שחר היו ניתנין במערב אבל לא של בין הערבים, דתמיד של בין הערבים היה נשחט על קרן מזרחית צפונית כדאמרינן בתמיד, ומדויק בזה לשון הש"ס בסוכה דקתני אברי תמיד של שחר ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב כו', ולא קתני אברי התמיד סתם.

סי' קכט

ביאור אות ו- כתב הקרית ספר (שם) ז'לעולם אין מערבין נסכים של פרים ואילים וכבשים אלא כל מין בפני עצמו דילפינן מחלבים דאין מערבין זה בזה דכתיב והקטירו ללמד שלא יערב אלא כל אחד בפני עצמו בין בקרבנות צבור בין בקרבנות יחיד ואם נתערבו החלבים מקטירין כאחד דלאו לעיכובא איירי קרא. מנחות שנתערבו אחר בלילתן בשמן מותר לערב יין שלהם לכתחלה ואפילו לא נבללו מותר לערב יין מדאוריתא דליכא משום והקטירו אלא בחלבים ושמן וסלת כדאמרין.

סי' קל

ביאור אות ב- הביאור הוא דשנינו במשנה: העומר היה בא עשרון משלש סאין: ומפרשינן: מאי טעמא? כיון דהעומר מקמח חדש אתי [מקמח העשוי מתבואה חדשה, שיש בה סובין יותר וסולת מועטת, ומשעורין אתי [משעורים היו מביאים את העומר], הרי שעשרון מובחר לא אתיא אלא משלש סאין של תבואה. ואילו שתי הלחם, היו באות שתי עשרונות משלש סאין: והטעם הוא, כיון דמחיטין אתיין שיש בהם פחות סובין, אף על גב דגם הם מחדש אתיין- שתי עשרונות מובחרים אתו גם משלש סאין בלבד. לחם הפנים, עשרים וארבעה עשרונות מעשרים וארבעה סאין: מאי טעמא? כיון דמחיטין אתו, ומישן אתו, שאין דין בלחם הפנים להביאם מהתבואה החדשה, עשרון מובחר אתי אף מסאה.

ובשפת אמת שם כתב: צ"ע אי באין מן החדש בשבת שסמוך לקציר חטים אי יצטרך להיות מנופה ביותר ומיותר מסאה ג"כ ולמה סתם התנא ותני דלחה"פ עשרון לסאה ובי"א נפה ואפשר דמצוה להביא מן הישן דהם מובחרים ביותר אך לא הובא דין זה בגמ' ורמב"ם וצ"ע.

ביאור אות ד – הנה במג"א (סי' תנ"ט ס"ק ד') מביא בשם התרומת הדשן, דאין להעביר ידים על המצות ולשפשף בהם ע"כ. וטען במור וקציעה להגר"י עמדין זצ"ל (שם): וצ"ע דהא בהדיא תנן במנחות (ע"ו ע"א): כל המנחות טעונות שלש מאות שיפה וכו' ואר"י אף בבצק, ש"מ מיהת דשיפה מעלי לה, ומונעת מלהחמיץ, וכן אמרו בפירוש (פסחים ל"ז ע"א) אם אמרו בפת עמלה. אלא שיש לחלק בין זריזין, לשאינן זריזין דהשיפה המתונה ודאי מחמצת, ביחוד בעיסת קמח ושאיני סולת דקשה היא ע"כ.

ורבינו החיד"א זצ"ל במחזיק ברכה (שם ס"ק א') כתב דאפשר דשיפה דהתם הוא בחוזק והכא מיירי בהעברה בעלמא. ובדרשות מהרי"ו לא כתוב "ולשפשף", וכן בדרכי משה לא העתיק תיבה זו. ע"כ.

עוד נציין לדברי השפת אמת במנחות שם שכתב: שיפה ובעיטה בחיטין פירש"י כדי שישרו קליפתן נראה לפרש דע"י השיפה ובעיטה מתרכך החטה ולכן בשעת טחינה תוסר הקליפה בנקל דרחוק לומר דנשרית הקליפה מיד דא"כ תפול ותתפזר הקמח קודם הטחינה וגם מהו שיעור ג' מאות הלא אם נשרית הקליפה בפחות נמי סגי רק הפי' כמ"ש דע"י תעבור הקליפה בשעת טחינה [וכן י"ל ברמב"ם פ"ז מה' אסוה"מ] אך בפ"י המשנה פי' לנקות הפסולת שנדבק בחטה והנה לא נתבאר בגמ' אי במנחת שעורין הי' ג"כ שיפה ובעיטה ולמ"ד שיפה ובעיטה בחטין י"ל דקאי גם על מנחת סולת וגם מנחת העומר דחטה לאו דוקא ה"ה שעורין אבל למ"ד בבצק צ"ל דכל המנחות הנאפות קאמר

ביאור אות ה – בעניין זה נציין מאנציקלופדיה תלמודית (כרך לו, לחם הפנים)

עשיית לחם הפנים אינה חשובה מצוה, שאף על פי שנאמר: ולקחת סלת ואפית אותה וגו'³⁹³, אין זו מצוה בפני עצמה, אלא תיאור הדרך להכנת הלחם, שבו תיעשה מצות סידור לחם הפנים³⁹⁴. ויש מן האחרונים שכתבו בדעת ראשונים, שעשיית לחם הפנים חשובה מצוה³⁹⁵, ומהם שאף מנו מצוה זו במנין המצוות³⁹⁶.

על דרך קניית הסולת המשמשת לעשיית לחם הפנים, שנינו בברייתא: סלת ואפית³⁹⁷, מלמד שנלקחת מן השוק כשהיא סולת³⁹⁸, ומנין שאפילו חיטים – אף על פי שאינו דרך כבוד, לטחון ולרקד ולנפות בקודש³⁹⁹ – תלמוד לומר: ולקחת⁴⁰⁰, מכל מקום⁴⁰¹, שמלשון זה משמע שכל לקיחה שהיא, כשרה⁴⁰², או שמכך שסמך הכתוב "סולת" ל"ואפית", משמע שרק האפייה צריכה להיות כשהיא סולת⁴⁰³. וכעין זה שנינו בתורת כהנים: מנין אף חיטים יקח, תלמוד לומר: ולקחת סלת⁴⁰⁴, שמלת "ולקחת" יתירה – שהיה לו לומר ואפית סולת, ובודאי שלא יאפה עד שיקחנה⁴⁰⁵ – ומייתור זה למדים לרבות לקיחת חיטים⁴⁰⁶, או שמכך שלא נאמר ויקחו אליך – שהרי משל צבור היא באה⁴⁰⁷ – משמע שהכתוב "ולקחת" אינו מתייחס להבאה, אלא ההבאה יכולה להיות של חיטים, ורק שהוא יקח מהם את

³⁹³ . ויקרא כד ה.

³⁹⁴ . עי' סהמ"צ לרמב"ם שורש י. וע"ע מנין המצוות.

³⁹⁵ . באור רי"פ פערלא לרס"ג פרשה מז, בד' אזהרות ר"ש ן' גבירול וזוהר הרקיע שבציון הבא. ועי' זוהר הרקיע עשה אות מט, שמשמע קצת מדבריו שגם לרמב"ם הנ"ל עשיית הלחם היא מצוה, אלא שאין למנותה בפנ"ע, וצ"ב.

³⁹⁶ . רי"פ פערלא שם, בד' אזהרות ר"ש ן' גבירול (ע"פ זוהר הרקיע עשה אות נ בביאור דבריו), שמנה שתי מצוות בלחה"פ. ועי' זוהר הרקיע שם, שאין למנות אלא מצוה אחת, ועי' רי"פ פערלא שם, שכוונתו להשיג על ר"ש ן' גבירול הנ"ל.

³⁹⁷ . ויקרא כד ה.

³⁹⁸ . עי' ברייתא מנחות עו ב, ורש"י כת"י שם. וכע"ז בתו"כ אמור פרק יח לגי הגר"א: ולקחת סלת, מלמד שנקחת סולת (ולגי שלפנינו אינו).

³⁹⁹ . עי' ר"ש משאנץ וראב"ד לתו"כ שם.

⁴⁰⁰ . ויקרא שם.

⁴⁰¹ . ברייתא שם.

⁴⁰² . התוהמ"צ למלבי"ם שם אות רכ.

⁴⁰³ . תשו' רי"ב בלאך בשו"ת חת"ס ח"ז סי' כג.

⁴⁰⁴ . ויקרא שם. תו"כ שם, לגי שלפנינו. ועי' ציון 410, שי"ג בתו"כ באופ"א, ועי' ציון הבא.

⁴⁰⁵ . קרבן אהרן שם.

⁴⁰⁶ . קרבן אהרן שם; ביאור הח"ח שם. ועי' בביאור הח"ח על הגהות הגר"א שם, שמ"מ הוא דחוק מאוד, שלמדים לרבות שניתן לקנות אף חיטים מכך שנאמר ולקחת סלת.

⁴⁰⁷ . התוהמ"צ שם. ועי' ויקרא שם ב, לענין הדלקת המנורה: ויקחו אליך.

הסולת⁴⁰⁸, ויש גורסים בתורת כהנים: יכול אף בלקיחה סולת מעכבת, תלמוד לומר: אותה⁴⁰⁹, אפיה מעכבת, ואין לקיחה מעכבת⁴¹⁰, שהואיל ולמדים מדרשה שבשעת האפיה צריך שתהיה סולת⁴¹¹, בהכרח שהלקיחה כשהיא סולת אינה מעכבת⁴¹². בטעם שנשתנה דין לחם הפנים מדין שאר המנחות, שאינן נלקחות חיטים, אלא סולת⁴¹³, אמרו בגמרא, שהסולת הנלקחת בשוק דמיה יקרים מאוד, ולפיכך בלחם הפנים, שנצרך בכל שבת⁴¹⁴, ויש בו עשרים וארבעה עשרונים⁴¹⁵, הקלה תורה לקחתו חיטים, שהתורה-חסה-על-ממונם-של-ישראל*⁴¹⁶, וכתבו אחרונים, שלענין קניית חיטים ללחם הפנים לא נאמר הכלל של אין-עניות-במקום-עשירות – היינו, שאין עושים במקדש דבר בצמצום, אלא מתוך עושר ושררה⁴¹⁷ – לפי שכלל זה נאמר רק בדבר שקדוש קדושת-הגוף, לסוברים כן⁴¹⁸, וכשקונים חיטים אין כאן קדושת הגוף רק קדושת-דמים*⁴¹⁹, וכשמתקדשת קדושת הגוף כבר נעשו סולת⁴²⁰, או שבמקום הפסד מרובה, כמו בקניית סולת ללחם הפנים, אין חוששים לכלל זה⁴²¹. ומהאחרונים יש שכתבו, שלסוברים שסולת לחם הפנים צריכה להיות מנופה באחת עשרה נפות⁴²²,

408. התוהמ"צ שם.

409. ויקרא שם.

410. תו"כ שם, לגי הגר"א, ועי' ציון 404. ועי' ציון 426. ועי' המגיה על הגהות וביאורי הגר"א שם, שבכת"י ח"ח של הגהות הגר"א איתא: אותה, אותה אפיה מעכבת וכו', והח"ח נדחק ליישב תיבת "אותה" השניה, אך נראה שהיא ט"ס.

411. עי' ציון 167 ואילך.

412. ביאורי הגר"א שם.

413. ע"ע מנחות.

414. עי' ציונים 13 ואילך, 22 ואילך.

415. עי' ציון 31.

416. עי' גמ' מנחות שם, ועי' רגמ"ה שם ורש"י כת"י שם ומיוחס לרש"י שם ור"ש משאנץ שם ורבנו הלל שם ומיוחס לרשב"א שם. וע"ע התורה חסה על ממונם של ישראל ציון 42 ואילך. ועי' ר"ש משאנץ שם בשם י"מ ופנים יפות ויקרא שם, המפרשים באופ"א. ועי' זבח תודה שם ד"ה והלכה, שתמה על הרמב"ם שהשמיט ברייתא זו, ועי' התוהמ"צ שם, שאולי טעמו משום שהיא רק עצה שלא להטריח על הצבור, ועי' פנים יפות שם, שהרמב"ם מפרש שלחכמים הסוברים ששיפה ובעיטה בחיטים, ע"ע מנחות, כל המנחות נלקחות חיטים, ועי' ציון 423.

417. ע"ע אין עניות במקום עשירות.

418. עי' תוס' שבועות יא א ד"ה מכל מקום, וע"ע הנ"ל ציון 9 ואילך, מחלוקת ראשונים בדבר.

419. עי' ציון 855 ואילך.

420. תשו' בעל נו"ב בתשובה מאהבה סי' ז. ועי' ציון 425 מראשונים שלכאו' כתבו לא כן.

421. תפא"י שקלים פ"ה בועז אות ג. וע"ע אין עניות במקום עשירות ציון 23 ואילך וע' התורה חסה על ממונם של ישראל ציון 67 ואילך, שאין סתירה בין שני הכללים הנ"ל, שכן הדבר תלוי בשיקול דעת של חכמים אם לצמצם או לפזר.

422. עי' ציון 173 ואילך, ועי' ציון 183, שהלכה כדעה זו.

יש לקנות ללחם הפנים חיטים, כדי שיוכלו לנפות את הקמח כפי המצוה⁴²³, ויש שנראה מדבריהם שאף לדעה זו, קניית חיטים ללחם הפנים, מותרת משום הלימוד מן הכתוב⁴²⁴.

למצוה לכתחילה, יש ראשונים ואחרונים שכתבו, שאף לצורך לחם הפנים יש לקחת סולת – משום שאין עניות במקום עשירות⁴²⁵ – ולא התיר הכתוב ליקח חיטים אלא בדיעבד⁴²⁶, ויש ראשונים שנראה מדבריהם שאף לכתחילה ניתן לקחת חיטים ללחם הפנים⁴²⁷.

ביאור אות ח – כתב בחידושי הגרי"ז (מנחות דף נה עמוד ב) יכול לא יהא חייב אלא אחת על כולם ת"ל לא תאפה אפיה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה מה אפיה מיוחדת שהיא מעשה יחידי וחייבין עליה בפ"ע אף אני אביא לישתה ועריכתה וכו', וצ"ע איזה דין כלול בזה, אי דחידשה תורה רק דחייב על אחת או דחידשה התורה דהוי ג"כ בעיקרו חילוק מלאכות כמו בשבת, ונפ"מ אי בעי התראה בין כל מלאכה או דסגי בהתראה אחת על כל המלאכות וג"כ יהיה חייב על כל מלאכה כמו בשבת, ולדברי התוס' (בד"ה אף אני) דהקשו וא"ת אי דאתרו אכל חדא וחדא אפילו אפה ואפה נמי כמו אל תשתה אל תשתה דנזיר ואי דלא אתרו בו אלא חדא התראה אמאי חייב ע"ש, ואי נימא דחידוש הקרא הוי דחשיב חילוק מלאכות א"כ צ"ע קושית התוס' דלא דמי כלל לאפה ואפה, ומוכרח דליכא כלל הכא דין חילוק מלאכות ומלאכת לישה דאפילו היה כמה אפיות, אלא דצ"ע דלקמן (דף נ"ו ע"א) אמר ר"פ אפאה לוקה שתים אחת על עריכתה ואחת

⁴²³ . שפ"א מנחות עו ב. ועי"ש שלדעה זו אין צריך ללימוד מן הכתוב המובא בתו"כ והברייתא שבציונים 398 ואילך, ושהברייתות הנ"ל הן כד' ר' שמעון שאין קצבה לנפות (עי' ציון 179, ועי' ציון 182), ושם, שלכן השמיט הרמב"ם ברייתות אלו, עי' ציון 416, ושם, שמ"מ צ"ע לדחות מסברא ברייתא השנויה אף בתו"כ.

⁴²⁴ . עי' שו"ת חת"ס שם סי' יח, שאדברה התו"כ והברייתא הנ"ל אינן כד' ר' שמעון, שהרי לר' שמעון למדים מהכתוב "ולקחת סלת" שאין שיעור לנפות, עי' ציון 179 ואילך, ועי' תשו' רי"ב בלאך בשו"ת חת"ס שם סי' כג, שהתו"כ והברייתא הן ככו"ע, ועי' ציונים 182, 403.

⁴²⁵ . עי' ר"ש משאנץ וראב"ד שם. ועי' ציון 420.

⁴²⁶ . ר"ש משאנץ לתו"כ אמור פרק יח; ראב"ד לתו"כ שם; אדרת אליהו ויקרא כד ה; ביאור הח"ח על הגהות הגר"א לתו"כ שם, לגי' הגר"א שבציונים 398, 410. ועי' ביאור הח"ח שם, שאף שאר המנחות אינן פסולות אם נלקחו חיטים, אלא שאם הביא חיטים לעזרה וקידשן לשם מנחה, אין הכהנים מקבלים ממנו, משא"כ בלחה"פ שמקבלים ממנו.

⁴²⁷ . רבנו הלל שם. ועי' ציון 423 מאחרונים, ולדבריהם לכאו' י"ס שראוי לקנות דוקא חיטים ללחה"פ, ואפשר שכך הלכה.

על אפייתה, וע"ש בפירש"י משום דבמלאכת אפיה איכא בה תרתי מלאכות, ואי נימא דליכא כלל חילוק מלאכות א"כ צריך עיון מדוע חייב תרתי כיון דמלאכה אחת היא וצ"ע, ואפשר דזה הוי כמו שסך חמש אצבעות נשא דחייב על כל קרחה וקרחה וכמו"כ הכא אף על גב דבמעשה אחת הוי שתי מלאכות ולא אמרינן חילוק במחמץ מ"מ חייב שתים וצ"ע, (ועוד צ"ע דלא דמי להתם דהתם מה שהם חמש אצבעות זהו דמחלק שיחשב לחמש מלאכות אבל הכא הא במעשה אפי' אחת היא דנעשה אפיה ועריכה וצ"ע).

סי קלא

ביאור אות ד – מתוך האנציקלופדיה התלמודית כרך לו, לחם הפנים :

לחם הפנים נעשה בדפוס⁴⁸⁵ – ויש גורסים: בטפוס⁴⁸⁶, והכל אחד⁴⁸⁷ – והוא תבנית⁴⁸⁸, המשמשת לעשיית דברים כמדתה⁴⁸⁹, שנאמר: ושמת אותם⁴⁹⁰, שלשון "ושמת" – ולא ונתת⁴⁹¹ – משמע שימה בדפוס⁴⁹², שלחם הפנים נעשה באומנות, והיו לו קרנות ארוכות, לסוברים כן⁴⁹³, לפיכך צריך לדפוס, כדי שלא יתקלקל⁴⁹⁴, ויש ראשונים שכתבו [טור תקכג] שדין השימה בדפוס נמסר בקבלה איש מפי איש ממש רבינו ועד חכמי המשנה⁴⁹⁵, ולדעתם הדרשה מהכתוב אינה אלא אסמכתא*⁴⁹⁶.

⁴⁸⁵ . משנה מנחות צד א; תו"כ אמור פרק יח; עי' רמב"ם תו"מ פ"ה ה"ח.

⁴⁸⁶ . תוס' שם ד"ה ובדפוס: אית דגרסי. וכ"ה בדפוס המשוניות פי"א מ"א ובתו"כ לפנינו, וכ"ה בפהמ"ש לרמב"ם שם וברע"ב שם, ועי' ראשון לציון שם.

⁴⁸⁷ . תוס' שם. ועי' פהמ"ש שם: ויש קוראים דפוס, ועי' רע"ב שם: כמו דפוס.

⁴⁸⁸ . עי' רש"י שם ד"ה דפוס: פורמ"א בלע"ז, ועי' אוצר לעזי רש"י שם; פהמ"ש שם (מהדור קאפח). ועי' רע"ב שם: כמין תיבה שניטל כיסויה.

⁴⁸⁹ . עי' רש"י סוכה לו א ד"ה גידלו: שכל דבר העשוי לעשות למדתו דברים אחרים, על גביו, או בתוכו, קרי דפוס.

⁴⁹⁰ . ויקרא כד ו. תו"כ שם; ברייתא מנחות שם.

⁴⁹¹ . תוס' דלהלן.

⁴⁹² . תוס' מנחות שם ד"ה ושמת; עי' ר"ש משאנץ לתו"כ שם: משמע שימה באומנות; ראב"ד שם. ועי' תוס' שם, שלכן ניתן ללמוד שימה בדפוס מ"ושמת אותם" בנוסף למה שלמדו מכך שצריך לאפות שתים שתים, עי' ציון 458, ועי' קרבן אהרן לתו"כ שם, שתמה על דבריהם, ופי' באופ"א.

⁴⁹³ . עי' ציון 353 ואילך.

⁴⁹⁴ . עי' ר"ש משאנץ שם; ראב"ד שם. ועי' להלן.

⁴⁹⁵ . פהמ"ש לרמב"ם שם.

⁴⁹⁶ . בית דוד מנחות שם.

בשלשה דפוסים עושים את לחם הפנים⁴⁹⁷: האחד, שנותנים בו את החלה כשהיא עדיין בצק⁴⁹⁸, שהדפוס עשוי בצורה של לחם הפנים, ומתקן את הבצק בתוך הדפוס, כדי שיהיה כעין הדפוס⁴⁹⁹, ואותו דפוס אינו רחב אלא מצומצם כשיעורה של החלה, שלא תתפשט בעודה לחה לכאן ולכאן ותתעקם⁵⁰⁰. השני, דפוס שהיה בתנור⁵⁰¹, והיו מסיקים אותו עם התנור ואופה את החלה⁵⁰², וכתבו ראשונים שדפוס זה גדול מהראשון⁵⁰³, כדי שתוכל החלה להתפשט שם, שהלחם גדל כשהוא נאפה בתנור⁵⁰⁴, ויש ראשונים שנראה מדבריהם שהדפוס השני לא היה גדול מהראשון⁵⁰⁵, ויש שהוסיפו שהדפוס השני אף היה צר מהראשון⁵⁰⁶, ומן האחרונים יש שכתבו שבתנור לא היה דפוס ממש, אלא כעין דפוס, שכמין בליטה נקובה היתה בשולי התנור, ובתוך הנקב של הבליטה היה מושב את החלה, וכך היה האור שולט בכל החלה, והיתה נאפית יפה מבפנים ומבחוץ⁵⁰⁷. הדפוס השלישי, שנותנים בו את החלה כשרודה אותה מן התנור, כדי שלא תתקלקל⁵⁰⁸, צורתה⁵⁰⁹, או שתשבר⁵¹⁰, שהיא דקה, ואם לא היו נותנים אותה בדפוס היתה מתקלקלת⁵¹¹. הדפוס השלישי גדול מן הראשון, שכיון שאפה את החלה הרי היא מתנפחת⁵¹², ואינה נכנסת בדפוס הראשון⁵¹³,

⁴⁹⁷ . תו"כ אמור פרק יח; ברייתא מנחות צד א; רמב"ם תו"מ פ"ה ה"ח. ועי' רא"ם וגור אריה שמות כה כט וטהרת הקדש מנחות צד א והר המוריה תו"מ פ"ה ה"ח, בטעם שהמשנה שבציון 485, וכן רש"י שמות שם, לא הזכירו אלא שני דפוסים, ועי' מעשה רקח שם בפ"י א, שכוונת המשנה לכל שלשת הדפוסים, ועי' תפא"י שבציון 507, שבאמת לא היו אלא שני דפוסים.

⁴⁹⁸ . תו"כ שם; ברייתא שם; רמב"ם שם.

⁴⁹⁹ . רש"י מנחות שם ד"ה ועדיין; עי' רמב"ן שמות כה כט; רע"ב מנחות פי"א מ"א.

⁵⁰⁰ . פסקי רי"ד שם. עי' רמב"ן שם.

⁵⁰¹ . תו"כ שם; ברייתא שם; רמב"ם שם.

⁵⁰² . רש"י שם ד"ה וכמין.

⁵⁰³ . רגמ"ה שם ד"ה וכמין; פסקי רי"ד שם. וכ"ה בקרבן אהרן לתו"כ שם וחזון נחום שם ושפ"א שם.

⁵⁰⁴ . פסקי רי"ד שם; קרבן אהרן שם; שפ"א שם. ועי' ציונים 514, 516.

⁵⁰⁵ . עי' תוס' שם ד"ה ובדפוס. ועי' ציון 517. ועי' ברה"ז שם, שלד' דוחק לומר שהדפוס השני היה גדול מהראשון, לפי שלשון דפוס משמע שהוא כשיעור הבצק ממש, ועי' צ"ק שם, שהוא דוחק משום שא"כ לא היה הדפוס מעמיד את הבצק, ועי' מנחת כהן שם.

⁵⁰⁶ . תו"ט שם, בד' הרע"ב שם. ועי' ציון 518.

⁵⁰⁷ . תפא"י בועז שם אות א: לולי דמסתפינא. ועי' טהרת הקדש שם.

⁵⁰⁸ . תו"כ שם; ברייתא מנחות שם; רמב"ם שם.

⁵⁰⁹ . רגמ"ה שם ד"ה וכשהוא. ועי' תפא"י שם אות ז: כדי שלא יתעקמו הדפנות.

⁵¹⁰ . עי' רש"י שם ד"ה נותנן.

⁵¹¹ . רגמ"ה שם.

⁵¹² . עי' גמ' מנחות שם ורש"י שם ד"ה נפחה.

⁵¹³ . רגמ"ה שם ד"ה נפחה.

אלא צריכה דפוס גדול יותר⁵¹⁴, ויש שכתבו שהדפוס השלישי לא היה עשוי בצורת החלה וכשיעורה, אלא היה עשוי כמין קערה, כדי לסמוך את דפנותיה⁵¹⁵.

על דרך נתינת החלה בדפוס, נחלקו ראשונים ואחרונים: יש שכתבו שהיה מתקן את הלחם בתוך הדפוס⁵¹⁶, ויש מצדדים לומר שהיה מתקן את הלחם מחוץ לדפוס, והיה הדפוס בתוך הלחם⁵¹⁷, ויש שכתבו שבדפוסים הראשון והשלישי נתן את הלחם בתוך הדפוס, ובדפוס השני נתן את הלחם מחוץ לדפוס⁵¹⁸.

החלות היו מונחות בדפוס עד שעת הנחתן על גבי השלחן שבאולם^{519*}, שאז פורקן מהדפוס ומניחן על השלחן שבאולם⁵²⁰, וכתבו ראשונים, שעל השלחן שבאולם נותן את החלות בתוך קערות אחרות⁵²¹, וכן בהוצאת החלות הישנות מהשלחן שבהיכל⁵²², היה מניחן בקערות⁵²³. ויש ראשונים שנראה מדבריהם שאף בשעת הבאתן אל השלחן שבהיכל, היו החלות בדפוס⁵²⁴, ולא היה מביאן בלא דפוס, כדי שלא יתקלקלו בהבאתן⁵²⁵. ויש אחרונים שכתבו, שאף על השלחן שבהיכל היו החלות מונחות בדפוס⁵²⁶,

⁵¹⁴ . רש"י שם. ועי' גמ' שם, שזה הטעם לצורך בדפוס שלישי.

⁵¹⁵ . רמב"ן שמות שם, ע"פ אונקלוס שם.

⁵¹⁶ . עי' רש"י מנחות צד א ד"ה ועדיין וסוכה לו א ד"ה גידלו, וטהרת הקדש מנחות שם בדעתו, ועי' טוב וישר שם, שכ"מ מדברי רש"י שם ד"ה וכמין; עי' רמב"ם תו"מ פ"ה ה"ח, ולח"מ שם בדעתו, ופה"מ"ש לרמב"ם מנחות פ"א מ"א, והר המוריה תו"מ שם, בדעתו; עי' פסקי רי"ד שם. ועי' תוס' שם ד"ה ובדפוס: ומתוך הסברא נראה.

⁵¹⁷ . עי' תוס' שם ד"ה ובדפוס: משמע, ותו"ט שם ולח"מ שם ובית דוד שם, בדעתם.

⁵¹⁸ . תו"ט שם ושפ"א שם, בד' הרע"ב שם; משמרות כהונה שם ורש"ש שם ושפ"א שם, בד' התוס' הנ"ל. ועי' רש"ש שם וזבח תודה שם, שלפ"ז אין הכרח שרש"י ורמב"ם חולקים. ועי' ציון 506

⁵¹⁹ . עי' ציון 682 ואילך.

⁵²⁰ . עי' תוספתא מנחות פ"א, וחס"ד שם.

⁵²¹ . עי' תוס' מנחות צד א ד"ה וכשהוא. ועי"ש, שאפשר שקערות אלו הוזכרו בכתוב במלאכת השלחן, וע"ע שלחן.

⁵²² . עי' ציון 699 ואילך.

⁵²³ . תוס' שם. ועי"ש, שאין לפרש שהלחם היה מונח אף על השלחן שבהיכל בתוך קערות, שא"כ נמצא שהשלחן מקדש יותר מ"ב או ט"ו טפחים, ע"ע אויר: אויר כלי שרת ציון 28 ואילך ועי' שלחן, ועי' צ"ק שם, שמ' מדבריהם שמעיקר הדין ניתן להניח את הלחם על השלחן בתוך דפוס או קערה, ועי' ציון 526 ואילך.

⁵²⁴ . עי' פסקי רי"ד מנחות שם. ועי' רש"י שמות כה כט: עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן, ועי' אדרת אליהו דלהלן.

⁵²⁵ . פסקי רי"ד שם.

⁵²⁶ . אדרת אליהו ויקרא כד ו ובביאורים לתו"כ אמור פרק יח. ועי"ש, שמדברי רש"י הנ"ל מ' שעל השלחן עצמו היו עומדות בלא דפוס, ולא נהירא. ועי' הר המוריה תו"מ פ"ה ה"ח, שיישב קו' התוס' שבציון 523.

ולדעתם אותה שאמרו שצריך שיהיו החלות התחתונות מונחות על טהרו של שלחן⁵²⁷, היינו שהדפוס יעמוד על טהרו של שלחן⁵²⁸, שהדפוס אינו הפסק בין הלחם לשלחן, לפי שחשוב כלחם עצמו⁵²⁹.

ביאור אות ה- בענין שיהיו שווים ראה באנציקלופדיה תלמודית שאף הסולת שממנה עשוי לחם הפנים, יש מן האחרונים שכתבו, שצריך שתהיה שוה באיכותה¹⁹³, ולדעתם זו היא ששנינו בתורת כהנים: שני עשרונים¹⁹⁴, שיהיו שוים¹⁹⁵, שלמדים מייתור המלה "שני", שהרי אפילו נאמר "עשרונים" בלבד, מיעוט רבים שנים¹⁹⁶, והיינו, שיהיו שוים באיכות הסולת, שלא יהיה עשרון אחד מסולת טובה ועשרון שני מסולת גרועה הימנה¹⁹⁷. ויש אחרונים שביארו, שנאמר על החלות, שיהיו שוות במידתן, שכל חלה וחלה תהא עשויה משני עשרונים²⁵, ויש ראשונים שכתבו שצריכה להיות בכלים שוים בגודלם, שלא יהיה עשרון אחד קטן שמודדים בו במדה גדושה והאחר גדול שמודדים בו במדה מחוקה⁴³⁰, ולדעתם זו היא ששנינו בתורת כהנים: שני עשרונים⁴³¹, שיהיו שוים⁴³².

ביאור אות ה'- שיהא לו פנים - ביאר התורה תמימה [שמות פרק כה הערה לד] דר"ל שתהיינה החלות מרובעות. ומפרש במשנה דהיינו שיהיה להן קרנות ושיעורן ז' אצבעות. וענין הקרנות פירש"י שהיו מדביקין בצק לכל זוית, והרמב"ם בפ"ד ה"ט מתמידין פירש שעובי כל הלחם היה ז' אצבעות, ועי"ש במפרשים. ויש להעיר לדעת הרמב"ם מפסחים ל"ז א' אין עושין פת עבה בפסח וכמה פת עבה, אמר רב הונא טפח, שכן מצינו בלחם הפנים

⁵²⁷ . עי' ציון 639 ואילך.

⁵²⁸ . אדרת אליהו שם. ועי' צ"ק שם, שתמה על תוס' שבציון 523 מהתו"כ שבציון 639, ועי' הר המוריה שם, ועי' מצפה איתן מנחות שם, שאפשר שתלמוד דידן חולק על התו"כ, עי' ציון 641.

⁵²⁹ . מצפה איתן שם.

¹⁹³ . עי' קרבן אהרן דלהלן. ועי' ציון 224 ואילך, שאף החלות צריכות להיות שוות זו לזו.

¹⁹⁴ . ויקרא כד ה.

¹⁹⁵ . תו"כ אמור פרק יח, לגי' שלפנינו. ועי' ציון 26, שי"ג באופ"א.

¹⁹⁶ . קרבן אהרן לתו"כ שם. ועי' התוהמ"צ למלבי"ם ויקרא שם אות רכא, המבאר באופ"א.

¹⁹⁷ . קרבן אהרן שם. ועי' ציונים 25, 432, שי"מ את התו"כ באופ"א.

²⁵ . ביאור הח"ח לתו"כ שם. ועי' ציונים 197, 432, שי"מ את התו"כ באופ"א.

⁴³⁰ . עי' ר"ש משאנץ דלהלן.

⁴³¹ . ויקרא כד ה.

⁴³² . תו"כ אמור פרק יח, לגי' שלפנינו, ועי' ציון 196 (ועי' ציון 26, שי"ג באופ"א). ר"ש משאנץ שם, שאם אין העשרונים שוים במדה, אין צ"ל שפסול, עי' ציון 1087 ואילך. ועי' ציונים 25, 197, שי"מ את התו"כ באופ"א.

טפת, ופירש"י שגם לחה"פ אסור לבא חמץ ואפ"ה עובי דפנותיו טפת, וכמ"ד לחם הפנים שיהיה לו פנים ואין פנים פחות מטפת, כדאמרי' בסוכה ה' א', עכ"ל. והנה שיעור טפת באצבעות מבואר במנחות מ"א ב' ארבע באגודל חמש באצבע שית בזוטרטא, ולפי פי' הרמב"ם דעובי החלות היה ז' אצבעות קשה מנ"ל לרב הונא לחלוק אסתמא דמתניתין [כי אף על פי דבן זומא חידש דין זה אבל גם דעת חכמים כן כמש"כ המפרשים] וחידוש על מפרשי הרמב"ם שהאריכו הרבה בדבריו ולא העירו כלל מסוגיא דפסחים:

עוד נציין מהאנציקלופדיה התלמודית :

צורתו. על ה"פנים" הנותנים ללחם את שמו²³⁰, שנינו: בן זומא אומר: ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד²³¹, לחם פנים – שיהו לו פנים²³², וכמה שיטות בדבר: א) יש ראשונים ואחרונים שפירשו שהוא מלשון פנים²³³, מהם שכתבו שצריך שיהיו לו דפנות²³⁴, הזקופות משני צדדיו כלפי מעלה²³⁵, ורואות לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה, והרי זה כאילו יש ללחם פנים²³⁶, ומהם שכתבו שצריך שיהיה עובי טפת²³⁷, שאין "פנים" פחותות מטפת²³⁸, ויש שכתבו, שצריך את שני הדברים כאחד, ולדעתם, מהכתוב: ונתת על השלחן לחם פנים²³⁹, למדים שצריך שיהיו לו דפנות, ומהכתוב: ואת לחם

²³⁰ . עי' ציון 6.

²³¹ . שמות כה ל. על מקומות נוספים שנאמר בהם לחם פנים, עי' ציון 2 ואילך, ועי' ציון 241.

²³² . משנה מנחות צו א, לגי' שלפנינו. ועי' תוי"ט שם פי"א מ"ד ותפא"י שם אות כא, שאע"פ ששנינו בלשון "בן זומא אומר וכו'", אינו בא לחלוק, ועי' הון עשיר שם, שת"ק ובן עזאי חולקים בדין שתי - הלחם, ע"ע, ועי' ציון 314.

²³³ . עי' ראשונים ואחרונים דלהלן.

²³⁴ . רש"י מנחות שם ד"ה שיהא, בפ"י הא', ועי"ש שמות שם כט: כתלים; עי' רבנו בחיי שמות שם ל, שכ"ה על דרך הפשט (ועי' ציונים 6 ואילך, 237); רע"ב מנחות שם. ועי' ציון 321. על הדפנות של לחה"פ, עי' ציון 265 ואילך.

²³⁵ . עי' ציון 272. ועי' ציון 273, שי"ס שהדפנות היו מושכבות על תחתית הלחם.

²³⁶ . רש"י שמות שם; רבנו בחיי שם. ועי' רמב"ן שמות שם, שאין לפרש כך אלא לסוברים שהלחם היה כמין תיבה פרוצה, עי' ציון 265 ואילך, וחזון נחום מנחות שם מ"א, שניתן לפרש כך אף לסוברים שהיה כמין ספינה רוקדת, עי' ציון 278 ואילך.

²³⁷ . הזר זקנים שמות שם כג; עי' ר"י בכור שור שם כט; עי' רבנו בחיי שם, שכ"ה על דרך המדרש (ועי' ציונים 6 ואילך, 234); תפא"י שם אות כא, בפ"י א. ועי' ציון 312 ואילך. ועי' ציון 316 ואילך, שי"ח על שיעור זה.

²³⁸ . הזר זקנים שם ור"י בכור שור שם ורבנו בחיי שם, ע"פ סוכה ה א. ועי' רש"י פסחים לז א ד"ה שכן, בד' רב הונא שם, ותוי"ט מנחות שם (פי"א מ"ד), שהק' מרש"י מנחות שם, ועי' ציון 241 ממרה"ח. ועי' אומר השכחה (פיק) פסחים שם, שאדרבה מסוכה שם מ' להיפך.

²³⁹ . שמות כה ל.

הפנים²⁴⁰, למדים שצריך שיהיה עוביו טפח²⁴¹. (ב) ויש מן האחרונים שפירשו שהוא מלשון פְּנִים, שצריך לכפוף את הדפנות לכאן ולכאן, ועל ידי כך יהיה ללחם פְּנִים, בתוך הכפיפה²⁴². (ג) ויש גורסים בדברי בן זומא: שיהו לו פְּנִים²⁴³, דהיינו, קרנות²⁴⁴. (ד) ויש שפירשו – וכן גרסו בדברי בן זומא²⁴⁵ – שצריך את שני הדברים כאחד: שיהיו לו פְּנִים והן הדפנות²⁴⁶, ושיהיו לו פְּנִים, והן הקרנות²⁴⁷.

ויש גורסים בדברי בן זומא: שיהא לו פְּנִים "הרבה"²⁴⁸, דהיינו, שיהא מוקף מהרבה צדדים²⁴⁹, וכמה שיטות בדבר: (א) יש שפירשו שהלחם צריך להיות בעל ששה פנים²⁵⁰, והיינו שיהיה מרובע, ולא עגול²⁵¹, שעל ידי כך הלחם מוקף מארבעה צדדים ומלמעלה ומלמטה²⁵², או שיהיו לו דפנות זקופות משני צדדיו, לסוברים כן²⁵³, שעל ידי כך הלחם מוקף משלשה צדדים מבחוץ – מלמטה ומשני הצדדים – וכנגדם משלשה צדדים מבפנים²⁵⁴. (ב) ויש שפירשו שהלחם צריך להיות בעל שנים עשר פנים, שהואיל ולא נאמר כמה פנים צריך שיהיו לו, למדים ממנין הלחמים, מה הלחם שנים עשר²⁵⁵, אף הפנים שבכל לחם יהיו שנים עשר, והיינו שיהיו לו דפנות זקופות משני

²⁴⁰ . שם לט לו.

²⁴¹ . חי מהר"ח מנחות שם (פי"א מ"ד), ועי"ש שמיישב בכך ד' רש"י שבציונים 234, 238.

²⁴² . תפא"י שם, בפ"י ב.

²⁴³ . רגמ"ה מנחות שם; עי' רש"י שם, לגי' מלאכת שלמה שם ומסורת הש"ס ורש"י שם: ל"א, ועי' חנוכת הבית (חפץ) סי' נב שדחה גי' זו (ועי' ציון 365 ואילך), ודק"ס שם אות מ, שבדפוסים הישנים ליתא; פסקי רי"ד שם; עי' תשב"ץ ח"א סי' קלד: וזאת היא הגירסא בנוסחאות מדוקדקות, ועי' דק"ס שם.

²⁴⁴ . רגמ"ה שם; עי' רש"י שם; פסקי רי"ד שם: קרנים. על הקרנות של לחה"פ, עי' ציון 353 ואילך. ועי' ציונים 317, 363 שיש שלא היו ללחה"פ קרנות שבולטות ממנו.

²⁴⁵ . עי' תוי"ט דלהלן.

²⁴⁶ . עי' רש"י דלהלן.

²⁴⁷ . עי' רש"י שם, לגי' תוי"ט שם וצ"ק שם, ועי' תוי"ט שם, שכ"ג רש"י במשנה שם; עי' רע"ב שם, לגי' תוי"ט שם. ועי' ציון 365 ואילך, שיש שהקרנות הן הדפנות.

²⁴⁸ . עי' רמב"ם תו"מ פ"ה ה"ט ובפהמ"ש מנחות פי"א מ"ד, ועי' תוי"ט שם בדעתו; רלב"ג שמות כה ל; מהר"י קורקוס תו"מ שם; עי' תשב"ץ ח"א סי' קלד.

²⁴⁹ . עי' רלב"ג שם; תשב"ץ שם; תוי"ט שם. ועי' פהמ"ש שם.

²⁵⁰ . פהמ"ש שם (מהד' קאפת, וכ"ה בתוי"ט בשמו, ובנדפס: ששה טפחים, ועי' הר המוריה שם, שהוא תמוה); מהר"י קורקוס שם.

²⁵¹ . עי' רמב"ם תו"מ שם, ותוי"ט שם, בדעתו. ועי' ציון 276 ואילך.

²⁵² . עי' מהר"י קורקוס שם, בד' הרמב"ם שם; הר המוריה שם, בד' רמב"ם בפהמ"ש שם.

²⁵³ . עי' ציון 235 ואילך. ועי' ציון 273, שיש שלא היו ללחם דפנות זקופות משני צדדיו.

²⁵⁴ . תוי"ט שם, בד' פהמ"ש שם.

²⁵⁵ . עי' ציון 13 ואילך.

צדדיו, לסוברים כן²⁵⁶, שעל ידי כך תחתית הלחם מוקפת מארבעה צדדים, וכן כל אחת מהדפנות מוקפת מארבעה צדדים²⁵⁷. ג) ויש שפירשו שהלחם צריך להיות בעל שמונה עשר פנים, והיינו שיהיו דפנות הלחם חתוכות בזוויתיהן באלכסון, לסוברים כן²⁵⁸, שעל ידי כך תושבת הלחם מוקפת מארבעה צדדים, מלמעלה ומלמטה ומשני הצדדים [טור תקד] בעוביה, וכן כל אחת משתי דפנותיו מוקפת משבעה צדדים, הדופן עצמה מבפנים ומבחוץ, ובעובי משני הצדדים, ובצד העליון שבה, וכן שתי הקרנות שמכאן ומכאן²⁵⁹. ד) ויש שפירשו שהלחם צריך להיות בעל שלשים וארבעה פנים, והיינו שיהיו לו שתי דפנות זקופות, לסוברים כן²⁶⁰, וכן שיהיו לדפנות ארבע קרנות כפופות לצד פנים, לסוברים כן²⁶¹, שעל ידי כך תושבת הלחם מוקפת מארבע צדדים, וכן כל אחת משתי הדפנות מוקפת מחמשה צדדים, וכן כל אחת מארבע הקרנות מוקפת מחמשה צדדים²⁶².

דין זה, שצריך שיהיו ללחם פנים – או פינים – יש ראשונים שכתבו, שנמסר בקבלה, והלימוד מהכתוב אינו אלא אסמכתא*²⁶³. ויש שנראה מדבריהם שדרשה גמורה היא²⁶⁴.

סי קלב

ביאור אות א – בענין מעלין בקודש יש לציין לתוספות במסכת סוכה דף מח. ד"ה שני ספלים של כסף – תימה דתנן במנחות פרק שתי הלחם (דף צט:): שתי שולחנות היו באולם אחד של כסף ואחד של זהב על של כסף נותנין לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקודש ולא מורידין אפי' סילקוהו מעל שלחן הזהב בהיכל לא היו יכולים להורידו ולהניחו בשל כסף וא"כ הכא שהיו ממלאים בצלוחית של זהב היאך היו מנסכין בספלין של כסף וכי תימא בצלוחית שאינה מקודשת היו ממלאין

²⁵⁶ . עי' ציון 235 ואילך.

²⁵⁷ . תפא"י מנחות שם אות כד, ועי"ש אופן החישוב.

²⁵⁸ .

²⁵⁹ . עי' רלב"ג שם, ותשב"ץ שם בדעתו.

²⁶⁰ . עי' ציון 235 ואילך.

²⁶¹ .

²⁶² . תשב"ץ שם.

²⁶³ . פסקי רי"ד מנחות צו א. ועי' ראשונים שבציונים 446, 464, 495.

²⁶⁴ . עי' תוי"ט שם: מקרא קא ילפינן. ועי' ראשונים ואחרונים שבציונים 448, 466.

לא היא דגבי חבית כשנתמלא מע"ש קתני מתניי שאינה מקודשת כדמפרש טעמא בגמרא אבל צלוחית שהיו ממלאין בחול היתה מקודשת וי"ל דספלים היו קבועים בסיד ולא כלים נינהו דנחשבין כגופו של מזבח והרי הם כלבונה שהיתה בבזיכין של זהב שהיו מקטירין על המזבח.

עוד דבר נפלא נציין למה שנשאל הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סימן כא) שדן אם מותר להסיר הס"ת מתיק הכסף שלו ולהניחו לפי שעה בתיק פשוט, כדי להשתמש בתיקו לס"ת אחר. וז תוכן השאלה: בבית הכנסת יש כמה ספרים שמוציאין אותם בשבתות וימים טובים בזא"ז וכל הספרי תורה מונחים בתיק עץ רקוע בטסים של כסף אך בכללם יש ס"ת שהוא אין לו תיק של כסף אלא הוא תיק עץ פשוט מוכרך בבגד משי וכאשר ירצו להוציא הס"ת הזה בשבת ויו"ט כשיגיע זמנו לצאת אז מחליפים לפי שעה תיק זה בתיק של כסף כי מסירים יריעה של ס"ת מתיק של כסף ומניחים אותה בזה התיק הפשוט ויריעה זו מניחים בתיק של כסף וזהו לפי שעה בעת יציאתו על הבימה בשביל הכבוד שרוצים להוציאו בציבור בהידור תיק של כסף ונסתפקנו אי שרי למעבד כן או"ד אסור משום דהם פוגעים בכבוד אותה היריעה שמונחת בתיק של כסף העשוי לה מעיקרא שעתה הם מוציאים אותה מתיק החשוב שלה ומניחים אותה בתיק פשוט. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה: קי"ל מעלין בקודש ואין מורדין ואף על פי שהוא רק לפי שעה וכן איתא במתניתין דשקלים והובא בברייתא במנחות דף צ"ט גבי שולחנות שהיו במקדש שנים היו באולם מבפנים לפתח הבית אחד של כסף ואחד של זהב על של כסף נותן לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקודש ואין מורדין ופירוש רש"י על של זהב ביציאתו ושם היה מונח עד שיקטרו הבזיכין ע"ש נמצא כי אפילו לפי שעה לא אריך למעבד הכי וכן ה"ה בנידון השאלה הנז' אסור להסיר הס"ת מתיק כסף שלו שזכה להיות מונח בו אפילו להניחו רק לפי שעה בתיק פשוט כדי להשתמש בתיק זה ס"ת אחר אלא כל ס"ת צריך שישאר תמיד בתיק שלו שזכה בו לכבודו. ע"כ.

עוד נציין דהקשה בספר ואם תאמר (ח"א ע' ע'): וצ"ע דמ"מ היו מורידין, שהרי לחם הפנים היו עושין בדפוס של זהב כמבואר במנחות (צ"ד ע"א), וא"כ כשהיה מניחן על של כסף בכניסתו, הא מוריד בקודש.

ובענין זהב שמרתיח – עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א – יורה דעה סימן ט) שכתב: יש להקשות בדברי הרמב"ם דסתרי אהדדי. דהנה במסכת תמיד פ"ג משנה ד' (דף כ"ט) אי' דהשקו את התמיד בכוס של זהב וכן אי' שם (דף ל') ופירש שם המפרש דהשקו אותו כדי שיהא נוח להפשיט. והרמב"ם בפ"י המשניות שם כתב דהשקו את התמיד מים כדי שיהי' ממהר להפשיטו כמו דנתבאר בביצה כו'. וכ"כ הרמב"ם בפ"א ה' תמידין ומוספין ה"ט דהשקו את התמיד בכוס של זהב כדי שיהי' נוח להפשיט ולא הזכיר כלל תועלת הסירכות. ומשמע דרק משום תועלת הפשטת העור הי' משקין. וקשה הא סתרי דברי הרמב"ם להדדי דהא בפ"י המשניות לביצה כתב בפירוש דמשום סרכות הי' משקין. וזה צריך ביאור. שוב מצאתי בספר בית אפרים על יו"ד בספרו שפת אמת סי' ל"ט ס"ק ל"ב על דברי המחבר שם סעי' י"ב בשם ספר מקום שמואל שהרגיש כן בסתירת דברי הרמב"ם הנ"ל.

ושם האריך בזה וכתב: י"ל דהרמב"ם הוכיח כן מהא דפסק הרמב"ם בפ"א ה' תמידין דהשקו את התמיד בכוס של זהב ופסק כמ"ד דס"ל בכוס של זהב דוקא כמבואר שם בלח"מ ה"ט והובא פלוגתת אמוראי בזה בתמיד (דף כ"ט) ובחולין (דף צ' ע"ב) ואי' בתמיד (דף ל"א) על שולחן של שייש נותנין האברים דבאולם שני שולחנות מבפנים כו' א' של כסף וא' של זהב כו' מכדי אין עניות במקום עשירות אמאי עבדי דשייש ניעבדו דכסף ניעבדו דזהב אמר רב חנינא כו' מפני שהוא מרתיח ושייש טבעו לקרר כמש"כ בפירוש המשניות להרמב"ם פ"ג דתמיד ועיין במנחות (דף צ"ט) ובתוס' ד"ה של כסף כו' (ועיין בחולין (דף נ"ה) בקייטא אייתי משיכלי חיוורי ומלינהו מיא קרירא כו'. והרמב"ם בפ"י המשנה כתב דידוע דכלי שהוא מזיע מתקררים בו המים כו' והובא בתב"ש סי' ל"ו ס"ק ע'. והא דשבת (דף קנ"א) דנותנין על המת כלי מיקר ומתכות הקשה זה הראב"ד בתמיד שם ע"ש). והנה התב"ש בסי' ל"ט ס"ק מ' כתב בשם הלבוש דעצה טובה להשקות הבהמה סמוך לשחיטתה דכ"ז שלא הושקתה היא מלאה סרכות. ויש כתבו

שיש להשקות צוננים שהסרכא מחמת חמימות באה עכ"ל. וכיון דמחמת סרכות הריאה טוב להשקותה צוננים. א"כ הי' קשה להרמב"ם דל"ל להשקות התמיד בכוס של זהב יותר טוב הי' לו להשקות בכוס של שייש וכה"ג דאינו בטבעו להרתיח רק לצנן. ואילו של זהב טבעו להרתיח כמו דאמרו בתמיד כנ"ל. וע"כ הוכיח מזה הרמב"ם דהא דהשקו את התמיד טעמם משום כדי שיהי' בנקל להפשיט העור. ובזה לא מצינו דהצריכו צוננים כי אם משום סרכות מצינו דהצריכו צוננים לצנן החמימות של הריאה כמש"כ הלבוש.

ובענין זה נציין למש"כ באנציקלופדיה תלמודית:

לפני סידור לחם הפנים על השלחן שבהיכל, מניחים אותו על השלחן שבאולם⁶⁸², שעשוי משיש⁶⁸³, ואין להניחו על שלחן של זהב שהיה שם⁶⁸⁴, להראות שמעלים-בקדש-ולא- מורידים*⁶⁸⁵ – שעכשיו מניחו על של שיש, ולאחר מכן מסדרו בהיכל על של זהב⁶⁸⁶ – או שמניח את הלחם דוקא על של שיש כדי שלא יתעפש⁶⁸⁷, שהוא מונח שם מלאחר האפיה ועד לשעת סידורו על השלחן, לסוברים כן⁶⁸⁸, ובזמן מרובה שכזה הוא עלול להתעפש⁶⁸⁹, או כדי לקרר אותו מחום האפיה⁶⁹⁰.

הנחת הלחם על השלחן שבאולם, כתבו ראשונים ואחרונים, שהיתה מיד לאחר האפיה⁶⁹¹, וכן שנינו בתוספתא, שהיו מניחים את הלחם בערב

⁶⁸² . ע"ע אולם ציון 56 ואילך. משנה שקלים פ"ו מ"ד ומנחות צט ב; רמב"ם בית הבחירה פ"ג הט"ז. על המחלוקת אם בשעת הנחת הלחמים על שלחן זה, הם היו מונחים בדפוסים, או בקערות אחרות, או על השלחן עצמו, ע"י ציון 520 ואילך.

⁶⁸³ . משנה שם ושם, לגי' שלפנינו; רמב"ם שם. וע"ע הנ"ל ציון 57, שיש גורסים שהיה של כסף, וע"י ציון 687.

⁶⁸⁴ . ע"ע הנ"ל ציון 58.

⁶⁸⁵ . רש"י מנחות שם ד"ה על ורע"ב שם פי"א מ"ז, בביאור המשנה שם, וע"י ציון 698, שלדעתם זה טעם ההנחה על השלחן שבאולם. וע"י רמב"ם שם ומפרש לתמיד לא ב ד"ה שמעלין. וע"ע מעלים בקדש ואין מורידים, אם חובה להעלות בקודש, או שרק ההורדה אסורה. ⁶⁸⁶ . רש"י שם.

⁶⁸⁷ . שיטה לרשב"י תמיד שם, ותוי"ט שקלים שם ומנחות שם, ע"פ גמ' תמיד שם: וניעבדיה דכסף וניעבדיה דזהב וכו' מפני שהוא מרתיח; תפא"י שקלים שם אות כז ומנחות שם אות מד. וע"י תוי"ט ותפא"י שם, שהוא לסוברים שהשלחן עשוי משיש, ע"י ציון 683.

⁶⁸⁸ . ע"י ציון 691 ואילך.

⁶⁸⁹ . תוי"ט שם.

⁶⁹⁰ . תפא"י שם.

⁶⁹¹ . רגמ"ה מנחות צט ב (נד' בדף צז א); רא"ש תמיד לא ב; שיטה לרשב"י תמיד שם; רע"ב שקלים פ"ו מ"ד (וע"י ציון 697). וע"י תוי"ט שם ומנחות פי"א מ"ז, ותפא"י שם ושם, ושפ"א מנחות שם.

שבת⁶⁹². לדעה זו, כתבו אחרונים שטעם ההנחה על השלחן שבאולם, הוא כדי שלא יתעפש⁶⁹³, או כדי לקרר אותו מחום האפיה⁶⁹⁴. ויש ראשונים ואחרונים שכתבו, שאין מניחים את הלחם על השלחן שבאולם אלא מעט זמן, לפני שנכנסים לסדר אותו בפנים⁶⁹⁵, שתחילה מניחים אותו על השלחן שבאולם, ועומדים לפוש⁶⁹⁶, ומיד לאחר מכן נוטלים אותו משם ונכנסים להיכל⁶⁹⁷, ולדעתם טעם ההנחה על השלחן שבאולם, הוא כדי להראות שמעלים בקודש⁶⁹⁸.

לאחר סילוק הלחם הישן מעל השלחן שבהיכל, יוצאים ומניחים אותו על השלחן שבאולם, שעשוי מזהב⁶⁹⁹, ואין להניחו על השלחן שעשוי משיש או מכסף⁷⁰⁰, לפי שמעלים בקודש ואין מורידים⁷⁰¹, ועל שלחן זה היה הלחם מונח עד שעת חלוקתו לכהנים⁷⁰².

ביאור אות ב- כתב לחלק בין רש"י להרמב"ם – יש לציין לדברי האור שמח (הלכות תמידין ומוספין פרק ה) ע"ד הרמב"ם זכיצד מסדרין את

⁶⁹² . תוספתא מנחות פ"א. וכ"כ בשיטה לרשב"י תמיד שם, וכ"כ רא"ש שם, לסוברים שאין אופים את הלחם בשבת, ע"י ציון 609 ואילך, ולסוברים שאפייתו דוחה את השבת, ע"י ציון 618, היו מניחים משעת האפיה בשבת ועד לשעת הסידור על השלחן, וע"י חס"ד על התוספתא שם, שהיא ראייה ברורה לראשונים ואחרונים שבציון הקודם, וע"י ציון 697.

⁶⁹³ . ע"י אחרונים שבציון 687 ואילך. וע"י תו"ט מנחות שם, שלפ"ז מה ששינו במשנה מנחות שם שמעלים בקודש ואין מורידים, הוא טעם למה שביציאתם מניחים את הלחם על שלחן מזהב, ע"י ציון 701, וע"י טהרת הקדש שם: וזה דוחק.

⁶⁹⁴ . ע"י אחרונים שבציון 690.

⁶⁹⁵ . ע"י ראשונים ואחרונים דלהלן. וע"י ראשונים ואחרונים שבציון 482, שצריך להשאיר את הלחם בתנור עד לשעת סידורו על השלחן. וע"י שפ"א שם, שלפ"ז נצרך עוד שלחן להניחם עליו משעת האפיה, וע"י ראשונים ואחרונים שבציון הנ"ל.

⁶⁹⁶ . רש"י מנחות שם א ד"ה בכניסתו; מפרש לתמיד שם ד"ה בכניסתו. וע"י טהרת הקדש וישר וטוב מנחות שם, שלא היו צריכים לפוש, אלא עמדו לפוש כדי שבינתיים יהיו הלחמים מונחים על השלחן, מהטעם שבציון 698.

⁶⁹⁷ . רש"י מנחות שם ב ד"ה על; רע"ב מנחות שם (וע"י תו"ט שם, שתמה מדבריו שבציון 691). וע"י תורת הקדשים מנחות שם אות ה, שנקט בסתם כד' זו. וע"י חס"ד שם, שאפשר שהדבר תלוי במח' תנאים בירושלמי שקלים פ"ו ה"ג, ובזה מיושבת התוספתא הנ"ל לד' זו, אלא שמד' רש"י לא נראה כך, וסיים: וצריך ישוב.

⁶⁹⁸ . רש"י שם; רע"ב שם. וע"י ציון 685.

⁶⁹⁹ . ע"ע אולם ציון 56 ואילך.

⁷⁰⁰ . ע"ע הנ"ל ציון 57 ולעיל ציון 683 ואילך.

⁷⁰¹ . משנה שקלים פ"ו מ"ד ומנחות צט ב; רמב"ם בית הבחירה פ"ג הט"ז. על הסוברים שהלחם מונח על שלחן זה בתוך קערות, ע"י ציון 521 ואילך.

⁷⁰² . ראב"ד תמיד לא ב; רע"ב שקלים שם. וע"י רגמ"ה מנחות שם (נד' בדף צז א) ורש"י מנחות שם א ד"ה ועל של ושם ב ד"ה על ומפרש לתמיד שם ד"ה ועל ורע"ב מנחות פ"א מ"ז, שהלחם היה מונח עד הקטרת הבזיכין, וציון 991 ואילך, שהיא שעת החלוקה לכהנים. וע"י ציון 995, שביום הכיפורים היו מחלקים את הלחם בערב, ולכאן באותו יום היה הלחם מונח על השלחן באולם עד הערב.

הלחם כו" שכתב: בגמרא (סוכה נ"ו ע"ב) וארבעה כהנים נכנסין שם, שנים ממשמר זה ושנים ממשמר זה, וחולקין לחם הפנים, ופרש"י נכנסין לעזרה כדי לחלוק הלחם. ולדעתי היה נראה דהכוונה ע"פ דאמרו בפרק שתי הלחם (מנחות צ"ט ע"ב) דארבעה כהנים מקדימין לפניהם, שנים ליטול שתי המערכות, ושנים ליטול שני בזיכין, א"כ הנוטלין בזיכין היו ממשמר הנכנס, שהן מקריבין הבזיכין, לכן סילוק בזיכין דהוי כמו קמיצה הוי במשמר הנכנס, והשנים שנוטלין מהשולחן השני מערכות לחם הם ממשמר היוצא, לפי שגם הן חולקין בלחם, והא דאמר נכנסין, פירוש להיכל, כן נ"ל, ועיין תוספתא מנחות פ"א (ה"ז) כיון שהוקטרו שני בזיכין נותנין חצי חלה לכל משמר, פירוש ברגל, דיש כל הכ"ד משמרות דחולקין, וי"ב חלות לכ"ד משמרות, ר"א זה שהיה מחלק לחם הפנים היה עומד בין האולם ולמזבח מפריס ומניח כו', ולבעלי מומין כו' מוציאין לחוץ, שאין יכולין לכנוס בין האולם ולמזבח, פירוש הכל ברגל, כמפורש בתוספתא סוף סוכה (פ"ד הי"א) בהדיא.

סי קלד

ביאור אות א- בגמ' מנחות דף צט: איתא במשנה: המכניסים עומדים בצפון וכו'. וברש"י: דקדושת צפון חמירא ע"כ. וכתב בספר מדת הקודש (סי' י"א אות כ'): יש להסתפק בדין צפון אי הוי ענין של קדושה יתירה שנמצאת בצפון, או דאי"ז אלא קביעות מקום בעלמא, ונראה דהדבר מבואר ברש"י בזבחים נ"ח. בד"ה ה"ג כולו וז"ל, "דקדושת צפון עליו מגזיה"כ וכו'" עכ"ל. וכן נראה מדברי רש"י (שם כ' א' בד"ה ר' אלעזר) "אבל מזרחו של מזבח וכו' לא מכשר אפי' חלק צפוני דקילא קדושתיה". וכ"כ רש"י במנחות (צ"ט ב) בד"ה המכניסין וז"ל, "דקדושת צפון חמירא", עכ"ל. ועיי"ש ברש"ש. וכתב שם התוי"ט וז"ל, "כלומר דקדשי קדשים שחיטתן בצפון", עכ"ל. ומבואר דדין צפון הוי ענין של קדושה.

וע"ע רש"י שבת קל"ג: ד"ה ושנים וז"ל, דכל צפון ענין חשיבות היא וכו' עכ"ל. וכתב שם החכמת מנוח "לפי שרוב עבודות בצפון הן דכתיב על ירך

המזבח צפונה" עכ"ל. וע"ע סוכה (נ"ו ע"א) "הנכנסין חולקין בצפון". ופרש"י שהצפון עיקר שהרי קבעו הכתוב לשחיטת קדשי קדשים].

אמנם ע"י רש"י לעיל מיני נ"ה: בד"ה צפון לא וכו' וז"ל, "וק"ו דרבנן לא דריש, דאיכא למימר להאי קבע צפון ולהאי שאר רוחות, דמאי קדושתיה דצפון מדרום, אלא דקביעות מקום בעלמא הוא" עכ"ל. ומבואר לכאורה איפכא דענין צפון הוי רק קביעות מקום בעלמא.

אלא דיעו"י בצאן קדשים דגרס איפכא וז"ל, דהא דקבא להאי צפון ולהאי שאר רוחות, משום קדושתיה דצפון מדרום, ולא דקביעות מקום הוא עכ"ל. והוא כמש"כ. ועיש"ה בסוגיא. ולהצד צפון הוי ענין של קדושה יתירה כתב הרש"ש (שם) דבזה יבואר קרא דכתיב (ויקרא י"ד י"ג) "ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העלה במקום הקדש". והיינו דצפון הוי מקום הקדש יתר על שאר מקומות.

וע"ע רש"י להלן (ק"ו א) בד"ה לצפונה של ירושלים, "שכל מעשה חטאת בצפון" עכ"ל. ומבואר לכאורה דצפון הוי ענין של קביעות מקום, ומשו"ה שייך זה אף לצפונה של ירושלים, דאי הוי ענין של קדושה, מה שייך זה לצפונה של ירושלים, ואטו בכל צפון שבעולם איכא הך קדושה יתירה וצ"ע. (הובא בס' דף על דף).

ביאור אות ב – טפחו של זה בצד טפחו של זה – דבר נפלא אציין מס' חשוקי חמד (פאה פרק ז) אשר כתב: שאלה: איך מקיימים את מצוות לא ימוש ספר התורה הזה מפידך?

תשובה: כתב בספר דברי אגדה למו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (סוף פרשת תרומה) דהנה המשנה במנחות (דף צט ע"ב) מתארת כיצד היו מחליפים את לחם הפנים: המכניסים עומדים בצפון ופניהם לדרום המוציאים עומדים בדרום ופניהם לצפון אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה שנאמר (שמות כה) 'לפני תמיד', רבי יוסי אומר אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין אף זו היתה תמיד.

ובגמרא שם הביאו את דברי רבי יוסי בברייתא: רבי יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית, אין בכך כלום, אלא מה אני

מקיים לפני תמיד שלא ילין שלחן בלא לחם. ודייקו מדבריו: א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיד.

וכתב מו"ח זצ"ל שמדיוקן של רב אמי בדברי רבי יוסי, נמצא שלרבנן, וכן קיי"ל, אין מקיימים את מצוות 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד', אלא תמיד ממש, כמו בלחם הפנים 'טפחו של זה בצד טפחו של זה'. ונאים הדברים למי שאמרן.

עוד דבר נפלא אציין לשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן תקיח) שכתב: על דבר אשר שאל במי שיש לו אתרוג שאינו מהודר ואח"כ הביאו לו אתרוג מהודר אי צריך לחזור וליקח המהודר כדי לצאת בו מצות הידור עכ"פ או שכיון שכבר יצא א"צ לעשות הידור זה. הנה אומרים בשם הגאון הגדול מוהר"ח הלוי מברסק שנשאל במי שיש לו שתי ברירות או שיברך עכשיו על אתרוג שאינו מהודר ויקיים זריזין מקדימין או שימתין עד הצהרים ויביאו לו אתרוג מהודר אבל לא יהי בכלל זריזין או שמוטב שיקח עכשיו שאינו מהודר ויקיים מצוה בזריזין ואח"כ יקח המהודר ויקיים שניהם והשיב דכל שיצא כבר בשאינו מהודר שוב אין כאן הידור כיון שכבר קיים המצוה ולכן מוטב להמתין על ההדר.

ולפענ"ד לא שמעתי הראיות שהביא לזה אמנם אני הקטן מצאתי לו ראוי מגדול הראשונים רבינו חננאל בפי' שבת קל"ד ע"א שכתב שם לענין סילוק לחם הפנים מעל השלחן וז"ל וכן עושין טפחו של זה בצד טפחו של זה וסבירא להו שאם נטלו הישן מעל השלחן אין מחזירין אותו אלא כיון שסילק הלחם הישן ונשאר השלחן שעה אחת בלא לחם עברו על הכתוב לפני תמיד ואף על פי שיש לו רשות להדר הא חדש הוא, מהא שמעינן שהפורש מן המצוה אין לו עוד לחזור עליה להדרה ע"כ²⁰⁹, והוא לכאורה

²⁰⁹ וכתב בהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת שבת דף קלג:): וכונת דבריו קשה להולמם, ויש כאן ודאי איזה שיבוש, אך מ"מ הנראה מתוך הדברים, דמדברי רבנן נראה דאם הסירו את לחה"פ ועדיין לא היה לחם חדש להניח אי"צ להחזיר הישן אף על גב דיש בו משום הידור, והא ראייה דיש הידור, דהא גם צורה זו דטפחו של זה בצד טפחו של זה אינו אלא הידור, דבאמת במה שמונח חצי לחם אין כאן הנחה בלחה"פ, ואין מתקיימת בזה המצוה ואפ"ה הקפידו שיהא טפחו של זה בצד טפחו של זה, והיינו דמ"מ הידור יש כאן, ועד כמה שאפשר שיהא השלחן מלא, ועד כאן לא אמרו אלא בכה"ג

ראי להגאון ז"ל וזכה לכוין לדעת ר"ח ז"ל. וקצ"ע מציצין שאינן מעכבין את המילה שבחול מחזירין עליהן בשביל הידור מצוה, ואולי התם נמי לאחר שפירש לגמרי אינו חוזר וצ"ע.

סי קלה

מקור ההלכה – בעניין הבזיכין איתא באנציקלופדיה תלמודית:

שני בזיכים מעכבים זה את זה, וכן הסדרים של הלחם והבזיכים מעכבים זה את זה¹⁴, שנאמר בפרשת לחם הפנים: חק עולם¹⁵, וכל מקום שנאמר חוקה הוא לעכב¹⁶, או לפי שנאמר: והיתה ללחם, חובה ללחם¹⁷, שאין הלבונה חובת היום אלא חובת הלחם, ואם אין לחם אין לבונה¹⁸, ועוד: והיתה ללחם, מלמד שמעכבת את הלחם¹⁹, ש"והיתה" פירושו שהלבונה נותנת הויה ללחם, שאם אין לבונה אין לחם²⁰.

ביאור אות ד – כן איתא בפסחים דף סד: שכל הבזיכין שבמקדש לא היו להן שוליים חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים. שהיו מניחים שני בזיכים של לבונה סמוך ללחם הפנים על השולחן. ואם לא היו עושים לבזיכים שוליים [תחתית רחבה] יש לחשוש שמא יניחום על השולחן וישענו על הלחם. שהרי אינם יכולים לעמוד בפני עצמם, ויפרוס הלחם. והלחם יחתך, שלחם הפנים

שעדיין לא הסירו הלחם לגמרי דאכתי עסוק במצוה, אבל אם הוריד לגמרי תו לא חוזר להדר שיהא השולחן מלא, ומוכח שהפורש מן המצוה אין לו עוד לחזור עליה להדרה. ועוד ציין שכע"ז מבואר ברמב"ם (פ"ב ממילה ה"ד) דאף בחול כשפירש, אינו חוזר על ציצית שאין מעכבין, דאסור לחבול בו סתם. ואף דבתיקון הציצין הוי הידור ונהי דעיכובא ליכא הידור מיהא הוי ואין זה חובל סתם, כבר ביארו האחרונים, הבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) ועוד, דהידור לא שייך אלא בשעה שעוסק בהמצוה דאזי עביד להמצוה בהידור, אבל בשכבר עשה להמצוה תו לא שייך הידור, ולכן היכי דפירש גמר להמצוה והוא דבר חדש בפנ"ע, והידור בלי מצוה ליכא. ואם יש לאדם ד' מינים ודאי כשרים אך לא מהודרים, ועוד אחרים מהודרים אך אינם ודאים, ורוצה ליטול תרויהו, צריך ליטול המהודרים קודם שמא כשרים וקיים ההידור, אבל כשיטול הוודאים קודם שוב לא שייך הידור. [וכמו"ש הביה"ל שם דמי שכבר נטל ד' מינים כשרים ושוב נזדמן לפניו יותר מהודרים, דלא שייך לומר דמשום הידור יטול המהודרים, כיון שכבר יד"ח המצוה א"כ הידור בלא מצוה ליכא].

14. משנה מנחות כז א; רמב"ם שם ה"ג.

15. ויקרא שם ט.

16. גמ' מנחות שם.

17. תו"כ שם.

18. פ"י הראב"ד לתו"כ שם.

19. תו"כ שם.

20. קרבן אהרן שם, וכעין זה בראב"ד שם. בק"א שם מפרש גם הלימוד הראשון: חובה ללחם, על הלבונה שמעכבת את הלחם.

היה לו שתי דפנות לצידיו כמין תיבה פרוצה משני צידיה. ואם הבזיכים ישענו על הלחם, יש חשש שישברו דפנותיו.

סי קלז

בענין אכילת הלחם – מתוך אנציקלופדיה תלמודית:

אין הקטרת הבזיכים מתירה את הלחם לכהנים אלא אם כן היו הבזיכים מונחים עם הלחם משבת לשבת, אבל אם סידרו את הבזיכים לאחר השבת והקטירו בשבת, הלחם פסול, שלא היו הבזיכים מונחים על השלחן אלא ששה ימים והרי הם מחוסר-זמן*⁷². וכן סידרו את הבזיכים בשבת והקטירו לאחר השבת פסול⁷³, בין שהקטירו לאחר שבת זו ובין לאחר שבת אחרת⁷⁴.

עוד איתא התם: הבזיכים הם כמו קומץ של המנחות³², וסילוקם הוא כמו קמיצה במנחות³³. והם מתירים את הלחם בהקטרתם, כקומץ שמתיר את המנחה³⁴. וכתב אחד הראשונים שכל בזך מתיר את הסדר שלו, ולא ששני הבזיכים הם כגוף אחד ושניהם יחד מתירים את שני הסדרים בכלל³⁵. מהאחרונים יש מי שכתב שהדבר תלוי במחלוקת של תנאים היכן מונחים הבזיכים³⁶, שלהסובר שהיו מונחים באמצע בין המערכות, אינו מבורר כל קומץ לאיזו מערכה הוא שייך, ולכן שניהם יחד שייכים לשתי המערכות, ולהסובר שכל בזך מונח על מערכה שלו, כל בזך הוא מתיר בפני עצמו³⁷.

סי קלח

ביאור אות א – הנה מלשון הברייתא נראה, שבמוצאי שבת היה נכנס להיכל כדי לסדר את הקנים, ואף שלא היתה לו שום עבודה אחרת בלילה;

72 . משנה מנחות ק א ורש"י; רמב"ם תמידין ומוספין פ"ה הי"ב. וע"ע לחם הפנים על הקטרת הבזיכים בשבת כשהלחם לא נסדר בזמנו.

73 . משנה שם.

74 . רמב"ם שם הי"ד. וע"ע לחם הפנים אם נפסלו בלינה כשמונחים יחד עם הלחם לאחר השבת.

32 . מנחות ז ב ורש"י ד"ה שכן מצינו.

33 . שם ח א ורש"י ד"ה שכן מצינו. וע"ע מנחות.

34 . רש"י שם ז ב ד"ה ואילו מגביה; רמב"ם תמידין ומוספין פ"ד ה"י ופסולי המוקדשין פ"ח ה"ז. וע' משנה מנחות טז א.

35 . פ"י המיוחס להרשב"א מנחות יג ב, ע"ש בארוכה.

36 . ע"י לעיל.

37 . אור שמח תמידין ומוספין פ"ה ה"ה. את הרשב"א לא הביא.

[ובתורת כהנים בפרשת אמור הגירסא היא "ואחר שבת", אך אין זו הברייתא הנזכרת כאן]. וכן דקדק במקדש דוד סימן כב אות ה, מלשון רש"י שכתב לעיל: בכי האי שיעורא ששומטן מערב שבת ערבית, ולמחר בחצי היום מסלקו ומסדר אחרים בלא קנים, ולמוצאי שבת מסדר הקנים, בכי האי שיעורא דהוי חצי יום לזו וחצי יום לזו לא מיעפשה; [עיקר דקדוקו הוא ממה שהזכיר רש"י כאן מוצאי שבת; ומיהו, הנה "חצי יום" בהכרח מתפרש לילה וחצי יום, שהרי כתב רש"י שבחצי היום הוא מסלק ומסדר את הלחם, (וכאשר כתב רש"י גם לעיל ח א ד"ה הגיע זמנה, שזמן הסילוק הוא בשבע שעות), ואם כן עמדה המערכת הישנה לילה וחצי יום בלי קנים, (וכן הוא לשון רבינו גרשום: בכי האי שיעורא בלילה וחצי יום שלא יהו הקנים לא מיעפש). ומשמע, שגם המערכת החדשה עמדה חצי יום ולילה בלי קנים, והיינו שלא סידר את הקנים אלא באחד בשבת]. ותמה: הרי כשאינו מסדר את הקנים בשבת שאינו אלא איסור דרבנן, גורם הוא לביאה ריקנית להיכל במוצאי שבת; ומטעם זה כתב הרמב"ם – תמידין ומוספין ה יא, לפי ביאור המקדש דוד שם – שבאחד בשבת היה מניח הקנים בין החלות, [ראה שם ביתר אריכות; וראה עוד בפירוש הר"ש משאנן בפרשת אמור, שהעיר בזה משום ביאה ריקנית, ונסתפק אם ביום ראשון נכנס או במוצאי שבת, ראה שם]. ויישב על פי המבואר בירושלמי יומא ה א, שאם הכניס את הכף והמחתה [של הקטורת דלפני ולפנים ביום הכפורים] בשתי ביאות [ולא כאחד, כדינו], עובר משום ביאה ריקנית, ומבואר שם, שעל הראשונה הוא עובר, כי הרי בשניה כיון שעדיין לא הכניס מה שצריך, חייב הוא ליכנס, אלא על הראשונה הוא עובר כיון שלא הכניס את שתיהן, וגורם שיהיה צריך לביאה שניה; ואם כן אף כאן, כשנכנס למוצאי שבת לסידור הקנים, ליכא בזה משום ביאה ריקנית, כי הרי אומרים לו לבוא לכתחילה כדי שלא יתעפש הלחם, רק בשבת, כשהוא מסדר את הלחם ואינו מסדר את הקנים אז עובר משום שגורם שיהיה צריך להכנס עוד הפעם, ועבירה זו הרי עובר בשב ואל תעשה, דכשנכנס להיכל הרי יכול אז לסדר את הקנים, רק כשמסדר את הלחם ואינו מסדר את הקנים עובר על ידי זה שאינו מסדר

את הקנים, ואינו אלא בשב ואל תעשה, ויש כח ביד חכמים להעמיד דבריהם במקום לאו בשביל שבות. (מתוך הע' חברותא).

סי קלט

ביאור אות ב- בשיטת הרמב"ם שלא נתן הניסוך בספל אלא ע"ג המזבח- כתב בחידושי הגרי"ז (עניינים סימן יג) כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות ה"א היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראים נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים וכו' ויתנסך היין על המזבח ואין נותנין אותו על האש אלא מגביה ידו ויוצק על היסוד והוא יורד לשיתין. והראב"ד השיגו וז"ל א"א זה שיבוש שלא היה יוצק על היסוד אלא בספל של יין שהיה בקרן מערבית דרומית עם ספל של מים של ניסוך המים בחג, עכ"ל.

ובאמת גם הרמב"ם עצמו בפ"י מהלכות תמידין ומוספין ה"ז כתב כן גבי ניסוך המים בחג, דמעשה הניסוך היה בספלים, וז"ל, כיצד היו עושין צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגין היה ממלא אותה מהשילוח וכו' ונותן המים מן הצלוחית לתוך הספל שהיה שם ושני ספלים של כסף היו שם מערבי היה בו המים ומזרחי היה בו היין של נסך והיו מנוקבין כמין שני חוטמין דקין ושל מים היה נקב שלו דק משל יין כדי שיכלה המים עם היין כאחד, ע"כ. הרי להדיא דהי' יוצק לספלים, ועי' בכס"מ בהל' מעה"ק שם שכתב שהרמב"ם מחלק בין ניסוך היין לניסוך המים בחג, דהספלים היו שם רק לניסוך המים דחג ולא בשאר ניסוכין, ובלח"מ כתב דסמך כאן על מש"כ בהל' תו"מ ולעולם בעינן שיצוק לספלים.

וביאר מרן הגרי"ז זצ"ל, דהנה בסוכה מח ע"ב תנן שני ספלים של כסף היו שם ר"י אומר של סיד היו אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין, ופירש"י חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו והכהן מערה בפי הספלים והנסכים מקלחין ויורדין דרך החוטמין על גב המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו עמוקין וחלולים מאד עכ"ל. ובתוס' שם בד"ה כמין חוטמין וכו' פליגי דמנין לו

שמחוטם של הספלים מקלח על גג המזבח ומשם לנקב המזבח ומשם לשיתין דילמא הוא דמנקב הספלים יורדין לשיתין כמין שני נקבי החוטם ולא שהיה בולט כמין חוטם ע"ש.

והנה התוס' שם בד"ה שני ספלים וכו' הקשו דכיון דממלאים בצלוחית של זהב היאך היו מנסכין לספלים של כסף והרי מעלין בקודש ואין מורידין, ותירצו דספלים היו קבועים בסיד ולא כלים נינהו דנחשבין כגופו של מזבח ע"ש. ונראה דבזה תלוי יסוד מחלוקת רש"י ותוס', דלכו"ע בעינן מזבח לקיום מצות הניסוך, אלא דלש"י התוס' דהספלים היו קבועים במזבח ונחשבים כגופו של מזבח, שפיר ס"ל לשיטתם דכשנותן היין לספלים מתקיים מצות הניסוך בספלים עצמם, דהרי הוא כניתן ע"ג המזבח, ולכן הקשו על רש"י דמנא לי' לומר שירד היין ע"ג המזבח. אבל לרש"י י"ל דלא היו הספלים קבועים במזבח אלא היו כלים בעלמא שעל ידיהם נעשה הניסוך במזבח, וכ"כ הריטב"א שם דלרש"י לא היו הספלים מחוברים, ולכן ס"ל לרש"י דבעינן שיגיע למזבח עצמו לקיום מצות הניסוך, דבספלים עדיין לא נתקיים הניסוך כיון שאינם מחוברים למזבח, ולפי דעת רש"י א"ש קושית התוס' דלא הוי הורדה מקדושתו כיון דהניסוך נעשה במזבח ולא בספלים, משא"כ לתוס' דהניסוך נעשה בספלים הוצרכו לתרץ דמחוברים היו.

ולפי"ז י"ל בדעת הרמב"ם דס"ל דהספלים לא היו קבועים במזבח וכמו שביארנו לדעת רש"י, וע"כ קיום הניסוך הוא כשמגיע למזבח, והספלים אינו אלא קביעות מקום למעשה הניסוך, אלא דלרש"י קיום הניסוך הוא בגג המזבח, ולהרמב"ם קיום הניסוך נעשה ביסוד המזבח ולא ע"ג המזבח, אבל לשניהם קיום מצות הניסוך הוא כשמגיע למזבח, ומשו"ה לא מפרש לה דין הספלים בהלכות מעשה הקרבנות, ורק בניסוך החג מפרש במציאות היכי עביד לה. אבל דעת הראב"ד כהתוס' דהספלים הוי כמזבח עצמו, ובהם נעשה הניסוך, ולכך שפיר הוצרך לפרשה בהלכות מעשה הקרבנות, דהרי בספלים עצמם מתקיים מצות הניסוך.

ביאור אות ג- כתב דפונה דרך שמאלו שלא יתעשן מעשן המערכה 210-
 וכתב התפארת ישראל (מסכת תמיד פרק ז יכין אות לא) דלתתו לאחר
 שיושיטו לו אחר שיקיף גם כן אי אפשר, דמחזי כאילו כבד עליו להקיף
 עמו.

ביאור אות ג- כתב בסוגריים דל"ב"י בשם האורחות חיים אין שיר במנחה-
 הארכנו בזה לעיל סי' צח בביאור לאות ט.

סי' קמ

מקור ההלכה- כתב שהקריבו זאת בשעה שישית- ועיין בהג"ה שהביא
 מל"מ שעשו זאת מיד אחר תמיד של שחר- זה לשון המשנה למלך שם:
 בראשי חדשים מקריבין מוסף וכו'. כתב רש"י בפ' שמיני מלבד עולת הבקר
 כל אלה עשה אחר עולת התמיד. וכתב הרא"ם וז"ל אבל בעבור עולת
 החדש לא הגיד אם היה הוא הקודם מאלה או אלה ממנו כי אולי אין בהם
 סדר ע"כ. וזה סותר למ"ש לעיל בד"ה את חטאתך עגל בן בקר ואת עולתך
 האיל שלא תאמר שקרבן העם כולל שעיר עזים ועגל וכבש של חובת היום
 וגם מוספי ר"ח עמהם מפני שמוסף ר"ח אחר תמיד של שחר מיד הם קרבים
 כדכתיב בהו על עולת התמיד דמשמע אחר התמיד מיד שלא יפסיק ביניהם
 ובין תמיד של שחר שום קרבן אחר ע"כ וצ"ע²¹¹:

ביאור אות א- כתב דמוספי שבת קודמין לר"ח- כתב תפארת ישראל
 (זבחים פרק י) ע"ד המשנה שמוספי שבת קודמין למוספי ר"ח. 'על כרחך
 צ"ל דה"פ דקודמין, שלא יביאו להכהן מוספי הר"ח עד שהקריבו מוספי
 שבת, דאם יביאום תחלה הרי במוספי ר"ח יש שעיר חטאת, ומוספי דשבת
 כולן עולות, והרי חטאת קודמת לעולה [כלקמן בפרקן], ואפשר עוד דאם
 הביאו מוספי ר"ח קודם הקרבת תמיד של שחר, ג"כ יקריבו מוספי ר"ח

²¹⁰ וכתב רש"י בזבחים דף סד. דקי"ל במנחות (דף פו:): יין מעושן פסול. [ועיין אתון דאורייתא כלל
 ד].

²¹¹ ובס' יכהן פאר לחתנו של השפ"א שם כתב: עי' מל"מ שהביא הר"א מזרחי בפ' שמיני שכתב
 דמוסף ר"ח אחר תמיד של שחר מיד היו קרבים כדכתיב בהו על עולת התמיד והיינו תיכף אחר
 העולה ושלא יפסיק קרבן אחר בינתיים והקשה עליו המל"מ מקרא דפ' שמיני ויקרב את המנחה
 וגו' מלבד עולת הבוקר ופירש"י ז"ל כל אלה עשה אחר עבודת התמיד יעו"ש הרי דהקטירו המנחה
 בינתיים. אבל פשוט נראה דרק מין זבח אחר אין מקריבין בינתיים. אבל מנחה לא איכפת לן וכהא
 דריש זבחים במינא מחריב בה ושלא במינא לא מחריב.

תחלה, דהא דכתיב בתמיד וערך עליה העולה, שיהיה עולת התמיד ראשון לשאר הקרבנות [כפסחים דנ"ח], זה אינו רק למצוה ולא לעכב [כמנחות דמ"ט ב'], והא דתנינן בתוספתא דפסחים [פ"ד] דבשלא הקדים להן התמיד פסולין, ומשמע מתוספתא דפסולין מדאורייתא, היינו שהבשר אסור באכילה, אבל עכ"פ הבעלים נתכפרו [כתוס' יומא דכ"ט ד"ה אלא], והרי כל זה רק בשאר קרבנות שהקדים לתמיד, אבל בחטאת כהך דלעיל אפשר י"ל דאפילו לכתחילה יקדימו לתמיד, וגם הבשר יאכל].

שם – בעניין מוסף שבת ור"ח – נציין לדברי השו"ע (אורח חיים סימן מח) שכתב: 'בשבת אומרים אצל' פרשת התמיד פסוקי מוסף דשבת, אבל לא בר"ח ויו"ט מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף. וכתב הרמ"א: וי"א שמזכירין גם מוסף דר"ח וכן נוהגין כדי לפרסם שהוא ראש חודש.

וכתב הפסקי תשובות שם: וכן⁷⁸ נהגו בזמן שבית המקדש היה קיים שעוד בשעת הקרבת תמיד של שחר בראש חודש כשהיו מעלין איברי התמיד לכבש היו מניחים אותם בשינוי מבכל יום, בין קרן לקרן במקום הילוך רגלי הכהנים, כדי לפרסם שהוא ראש חודש, וכדאיתא בגמרא (סוכה נ"ד ב) וברמב"ם (פ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ג), ולזכר⁷⁹ זה נהגין להזכיר פסוקי מוסף לאחר פרשת התמיד, הגם שעדיין לא התפללו תפילת שחרית.

אמנם מנהג הספרדים⁸⁰ על פי קבלת האר"י ז"ל שלא לומר פסוקי מוסף לפני התפילה, לא בשבת ולא בראש חודש, ובשער הכוונות⁸¹ הסביר טעמו כי חשש לדברי המנהיג (המובא בטור הכא) שכשעדיין לא התפלל שמו"ע דשחרית שנתקן במקום קרבן תמיד אין נכון להזכיר פסוקי המוספין.

⁷⁸ . מג"א ומחצה"ש סק"ג.

⁷⁹ . סידור צלותא דאברהם בפ"י עמק ברכה, וכדי להזכיר לומר 'עלה ויבוא'.

⁸⁰ . פר"ח סי' נ', ברכי יוסף סי' א' סקי"ג וסי' תכ"א סק"א דלא נהגין בזה כדברי המתבר לומר פסוקי מוסיפין דשבת, חסל"א סק"ב, כה"ח סק"ו בשמם.

⁸¹ . הו"ד בכה"ח בריש סי' זה, אך עדיין טעמו טעם עפ"י נסתר, דהא שאר פרשיות חטאת ואשם ומשנת איזהו מקומן וכו' נהגין לומר, אף על גב דלא היו מקריבין קרבנות לפני התמיד, וכ"ש פסוקי קרבן מוסף דאינו אלא לזכר בעלמא דהא לא אמרינן יה"ר וכו' לאחר מכן.

ובקהילות האשכנזים גם בקרב אלו הנוהגים בתפילה כפי קבלת האר"י ז"ל יש⁸² שכתבו שנהוג לומר פסוקים אלו, ויש⁸³ שכתבו שאין לומר, ונהרא נהרא ופשטיה.

סי קמא

ביאור אות א – כתב דחטאת קודם לעולה – ז"ל רש"י עה"ת ויקרא (פרק ה, ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה – חטאת קודמת לעולה. למה הדבר דומה לפרקליט שנכנס לרצות, ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו. ובאמת שכן איתא בזבחים ז: ובתוס' שם בד"ה ריצה פרקליט הקשו: אף על גב דאיכא עולת יולדת ומצורע ונזיר. דלא מייתי קרבן חטאת אלא לאשתרויי בקדשים, אפ"ה חטאתם קודמת לעולה דלא חלקה התורה.

עוד בעניין זה מהאנציקלופדיה תלמודית כרך יד, חטאת:

עבר והקדים עולה לחטאת, נחלקו ראשונים: יש סוברים שאף לעכב אמרו שהחטאת קודמת לעולה, ואם הקדים עולה לחטאת צריך להביא עולה אחרת⁵⁵⁸, לפי שיש מחסר – זמן לבו ביום, שכיון שאמר הכתוב להקריב החטאת קודם לעולה הרי קודם שהקריב החטאת לא הגיע זמן העולה⁵⁵⁹, ויש סוברים שבדיעבד אינו מעכב, שכן אמרו ביולדת שהביאה עולתה תחלה, שתביא חטאתה ממין עולתה⁵⁶⁰, וכך אם הביאה עולתה ומתה, לא יביאו יורשים חטאתה⁵⁶¹, שהרי זו חטאת שמתו בעליה שהולכת למיתה⁵⁶², משמע שאם היתה קיימת, לא היתה מביאה אלא חטאתה⁵⁶³,

⁸² . אורחות חיים ספינקא סי' תכ"א ו"א ובאשל אברהם בוטשאטש "בשם האר"י ז"ל שלא לומר הכוונה רק שאין חיוב לומר, אבל אין קפידא על מי שאומר, והוא כקורא בתורה, ונכון לאומרו כדי לכלול הבקשה שאומרים שיהא שיח שפתותינו במקום הקרבנות", והיעב"ץ בסידורו כתב "תערומת המנהיג דבריו נראים בזה, אלא שהמנהג עוקר הלכה זו, עכ"פ מי שאינו אומרה כלל כאן לא יושג, אך גם המקדימה וסומכה לפי התמיד אין לתפוס עליו, לפי שאינו אלא זכרון דברים בלבד".

⁸³ . בסידור הרב השמיט פסוקים אלו דשבת ור"ח, ובשער הכולל פ"ג אות כ"ג שהוא מפני קבלת האר"י ז"ל, שלחן הטהור סעי' ו', נימוקי או"ח סי' תכ"א ודרכי חיים ושלום אות קי"ד שאין לומר פסוקי שבת ור"ח כי מקומן אינן לפני תפילת שחרית.

⁵⁵⁸ . תוס' פסחים שם ד"ה זה. וכ"כ התוס' קדושין יג א ד"ה האשה וזבחים ה א ד"ה עולתה, בקושייתם, ע"פ פסחים שם שמשמע שדוקא במצורע כשר בדיעבד.

⁵⁵⁹ . תוס' זבחים שם. וע"ע מחסר זמן.

⁵⁶⁰ . קנים פ"ב מ"ה; תו"כ תזריע פ"ד.

⁵⁶¹ . קנים שם.

⁵⁶² . ע"ע חטאות המתות: בחטאת העוף.

⁵⁶³ . תוס' פסחים שם בשם ריב"א.

או שלמדים ממצורע, שגילה בו הכתוב שאם הקדים עולתו לחטאתו, מה שעשה עשוי⁵⁶⁴.

דם החטאת קודם לדם העולה⁵⁶⁵, אם שניהם שחוטים ועומדים ליזרק⁵⁶⁶, מפני שהוא מרצה⁵⁶⁷, שמכפר על חייבי כריתות הצריכים ריצוי גדול⁵⁶⁸, אבל איברי עולה קודמים לאימורי חטאת – כשנזרקו דמי שניהם⁵⁶⁹ – מפני שהיא כליל לאישים⁵⁷⁰, וזה ריבוי קדושה למזבח⁵⁷¹, וכל המקודש מחבירו קודם את חברו⁵⁷². בברייתא למדו כן ממה שנאמר: ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה⁵⁷³, יכול תהא חטאת קודמת לכל מעשה עולה, תלמוד לומר: ופר שני בן בקר תקח לחטאת⁵⁷⁴, הא כיצד, דם חטאת קודם לדם עולה, איברי עולה קודמים לאימורי חטאת⁵⁷⁵. וכתבו אחרונים שלא אמרו איברי עולה קודמים אלא כשנשחטו ונזרקו דמי שניהם, אבל יכול לשחוט החטאת ולהקדים כל מעשיה לעולה⁵⁷⁶. ויש מהאחרונים חולקים וסוברים שלעולם איברי עולה קודמים⁵⁷⁷.

שם – ביאור דברי הירושלמי על פי פירוש ידיד נפש: פֶּרֶשׁ לְעֹלֶתָהּ זָרָה אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹלָה קוֹדֵם לְשַׁעִיר הַבָּא עִמּוֹ אֶף שֶׁהוּא חֲטָאת, וְהִיא חֲטָאת קוֹדֵמת לְעוֹלָה מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמוּ בְּמִקְרָא שֶׁהִפְרָה קֹדֶם לְשַׁעִיר. וְשׂוֹאֵל רַבִּי שְׂמוּאֵל אֲחֻי דְרַבִּי בְּרַבִּי בְּעֵי, מֵעֵתָּה אִם מָה שֶׁקוֹדֵם בְּמִקְרָא קוֹדֵם לְהַקְרֵבָה, פְּרִים שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ יְקוֹדֵם לְשַׁעִיר הַבָּא עִמּוֹ מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמוּ! וְהוּא הָדִין בְּכָל שַׁעִירֵי הָרִגְלִים שֶׁהֵם מְאוּחָרִים בְּמִקְרָא, וְזֶה נֶגְד הַכֹּלֵל שֶׁהַחֲטָאת קוֹדֵמת לְעוֹלָה!

⁵⁶⁴ . תוס' קדושין שם, וזבחים שם בשם ה"ר חיים. וע"ע חטאת מצורע.

⁵⁶⁵ . תו"כ חובה פ"ג; משנה זבחים פט א; תוספתא פרה פ"א; רמב"ם שם ה"ה.

⁵⁶⁶ . רש"י זבחים שם.

⁵⁶⁷ . תו"כ שם; משנה שם ותוספתא שם.

⁵⁶⁸ . רש"י שם. ועי' להלן: כפרתה.

⁵⁶⁹ . רש"י שם. ועי' להלן ציון 576.

⁵⁷⁰ . משנה שם; ברייתא שם ושם.

⁵⁷¹ . רש"י שם.

⁵⁷² . משנה שם. וע"ע מקודש.

⁵⁷³ . במדבר ח יב.

⁵⁷⁴ . שם שם ח.

⁵⁷⁵ . תו"כ ותוספתא שם, וברייתא בזבחים שם ב. ועי' תו"כ מצורע פ"ב שלמדו כן מהכתוב במצורע והעלה הכהן את העולה, וע"ע חטאת מצורע.

⁵⁷⁶ . כ"מ שם ה"ו בשם מהר"י קורקוס, עי"ש ובתיו"ט שם פ"י מ"ב, ועי' עוד קרן אורה זבחים שם בתוד"ה דם חטאת ושם צ א בתוד"ה חטאת.

⁵⁷⁷ . צאן קדשים שם צ א, ועי"ש שהוכיח כן מחטאת הלויים ששם היה הציווי קודם שחיטת שניהם.

ועונה אָמַר רַבִּי בָּא, מְרִי לִית יְכִיל אֵינְךָ יְכוּל לְהַשְׁוֹת לְפָרִים וְשַׁעִיר שֶׁל ר"ח כִּי חֲטָאת דִּי־יָדִיהָ חָסַר חֲטָאת שֶׁל ע"ז כְּתוּב בָּהּ: וְשַׁעִיר עֲזִים אֶחָד לְחֲטָאת, חָסַר א' לְלַמֶּדֶךָ שֶׁאֵין דִּינוֹ כְּשֶׁאֵר חֲטָאוֹת לְהַקְדִּימוֹ לְעוֹלָה הַבָּאָה עִמָּה. אֲבָל בְּשֶׁל ר"ח נֶאמַר וְשַׁעִיר עֲזִים אֶחָד לְחֲטָאת עַל עוֹלַת הַתְּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ. סְמָכוֹ הַכְּתוּב לְעוֹלַת הַתְּמִיד שִׁיעֲשֶׂה אַחֲרָיו קוֹדֵם לְעוֹלוֹת הַפָּרִים הַבָּאִים עִמּוֹ לְמוֹסָפִים.

כמה דברים על שעיר ר"ח – על מה הוצרכו להביא את השעיר לחטאת בר"ח ועל מה הוא מכפר.

עומדת ע"כ הגמ' בשבועות ט'. ידיעות הטומאה שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין דאמר קרא ושעיר עזים אחד לחטאת לה', חטא שאין מכיר בו אלא המקום יהא שעיר זה מכפר²¹².

וכ"כ הרמב"ם (הלכות שגגות פרק יא ה"ט) 'טומאת מקדש וקדשיו שהיה לה ידיעה בתחלה ולא היה לה ידיעה בסוף שעיר של יום הכפורים הנעשה בפנים ויום הכפורים תולין עד שיודע לו ויביא קרבן עולה ויורד, ושאין בה ידיעה בתחילה אבל יש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ ביום הכפורים ויום הכפורים מכפרין, ועל שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין, ועל זדון טומאת מקדש וקדשיו פר כהן גדול של יום הכפורים מכפר אם היה המזיד מן הכהנים, ואם היה מישראל דם שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים מכפר, שנאמר וכפר על הקדש מטומאת בני ישראל'.

²¹² והביא בס' דף על הדף שבועות שם: ברבותינו בעלי התוספות (בפרשת פנחס) ביאר, דשעיר ר"ח בא לכפר גם שלא תיפול אסכרא בתינוקות, שבא לתקן את הלבנה שניתלו מאורות ברביעי. וזה היתה התפילה של אנשי מעמד ביום הרביעי שלא תיפול אסכרה בילדים. נמצא מדויק מאד נוסח התפילה בר"ח: זמן כפרה "לכל תולדותם", שלא נאמר כן בשאר מוספי השנה, משום שמוסף ר"ח יש בה ענין מיוחד לכפר על התולדות שלא יהיה בהם אסכרה. ואולי, זה מה שכותבת הגמרא כאן - חטא שאין מכיר בו אלא ה' יהא שעיר זה מכפר, שהרי לא יודעים למה ילדים מתים, שהרי לא בני חטא המה, אלא רק ה' מכיר למה יש כזה. (וללוי אמר)

עוד איתא התם: מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה? אמר הקדוש ברוך הוא: שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח!²¹³

סי' קמו

מקור ההלכה – כתב דלכתחלה צריך להקריב כל מנחה מכל קרבן לבד. – הכי איתא במנחות דף פט: אבל אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים, שאין בלילתן שוה, כי בלילת מנחת הכבשים רכה יותר מבלילת מנחת הפרים והאילים, ומכל מקום אם בלל אלו [מנחת נסכי כבשים] בפני עצמן, ואלו [מנחת נסכי פר או איל] בפני עצמן, ושוב נתערבו – הרי אלו כשרים להקטרה. ואם נתערבו – מנחת נסכי פר ואיל עם מנחת נסכי הכבש – עד שלא בלל, הרי זה פסול²¹⁴.

²¹³ והביא בדף על דף שם: פירש החתם סופר בדרשות (ח"א ע' ק"ו סוף טור ג') משל למי שהלוח ממון למלך, והמלך נתן לו שטר לגבות את חובו מאת האוצר, והפקידים הממונים על האוצר, במקום לשלם מיד, דוחים אותו בלך ושוב, יום אחרי יום, עד שהלה בא לפני המלך ומתמרמר על סירובם לשלם לו, אז בודאי אותם פקידים צריכים כפרה על שגרמו שיהי לו להבעל חוב טענות על המלך.

והנמשל הוא שהקב"ה מיעט את הלבנה, אבל רק באופן זמני עד ביאת המשיח, שאז יהי אור הלבנה כאור החמה, ובכל חודש וחודש חושבת הלבנה שהנה בן דוד בא, והגיע זמן תיקונה, ובאמת הכל תלוי בידינו, ש"היום – אם בקולו תשמעו", ואם כן הכפרה שנצרכת לפייס את הלבנה, עלינו היא מוטלת, שצריכין אנו לשאת על אחריותינו מה שעדיין לא הגיע משיח, ועדיין לא נתקנה הלבנה.

החיד"א בפתח עינים (כאן) מביא ממהר"י זאבי ז"ל לפרש מ"ש בתפילת מוסף דר"ח "ושעירי עזים נעשה ברצון", כלפי מ"ש כאן ששעיר ר"ח בא לכפר על שמיעט הקדוש ברוך הוא את אור הלבנה, אבל לעת"ל שאור הלבנה תהי כאור החמה, כש"מזבח חדש בציון תכין", אז שעירי עזים נעשה ברצון, כבר לא יהי צורך בהם לכפרה, אלא ל"רצון" בלבד.

עוד הביא שם שכתב בספר ליקוטי מהר"ן (תנינא א, יד) דצדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שקבע את יום הדין דוקא ביום זה שהוא ראש חודש. שביום זה הקדוש ברוך הוא בעצמו מבקש כפרה כביכול, כמו שאמרו הגמרא בשבועות דף ט' ע"א – הביאו עלי כפרה שמעטתי את הירח, שזהו קרבן מוסף של ראש חודש. ולכן אין אנו מתביישים ביום זה לבקש כפרה ממנו יתברך מאחר שהוא עצמו מבקש כביכול כפרה לעצמו. וזה בבחינת "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו".

²¹⁴ וביארו התוספות: דבעינן ראוי לבילה; וביאר ב"זבח תודה": רצונם לומר, אף דבעלמא קיימא לן דהבלילה אינה רק למצוה ולא לעיכובא, אבל הלא ראוי לבילה בעינן, וזה מיקרי שאין ראוי לבלול יחד יפה, שזה בלילתו עבה וזה בלילתו רכה, ועל כן הוא לעיכובא אפילו בדיעבד.

ובחידושי הגרי"ז שם כתב: אבל אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים וכו' אם עד שלא בלל פסול, וכתבו רש"י ותוס' הטעם משום דבעינן ראוי לבילה, וצ"ע דהא כיון דנבלע השמן דכבשים במנחת פרים א"כ חסר בנסכי כבשים והוי ליה חסר ויתר כמבואר ברש"י, וא"כ למה צריך להטעם דאינו ראוי לבילה, וע"כ צריך לומר דהשמן שנבלע במנחת הפרים ג"כ נחשב למנחת הכבשים אילו לא הוי הדין דראוי לבילה ורק מטעם דבעינן ראוי לבילה פסול דדין בילה הוא שיבללו אותו בשמן שלו, וא"כ אפילו שניהם שוין דשניהם רכות או שתיהן עבות ג"כ לא הוי ראוי לבילה דהא נתערב השמן ואינו בולל בשמן שלו, ובלשון הרמב"ם בהל' תו"מ (פ"י הלי"ז) משמע דנתערב קודם בלילה פסול אפילו בשניהם שוות, ולפי שיטת הרמב"ם יכולים לתרץ קושית התוס' (בד"ה) והא מדקתני סיפא וכו') דמקשה דילמא איירי קודם בלילה וכו', ולפי שיטת הרמב"ם בנתערב קודם בלילה דפסול היינו אפילו בנסכים שוים א"כ למה מבואר במשנה דוקא בנתערב נסכי כבשים בנסכי פרים, אלא

ועיי רש"ש שם שכי שהעולה מפרש"י ולמה שאכתוב עוד לקמן. ולהכ"מ הוא ג"כ שיטת הרמב"ם. דלכתחלה אסור לערב אפילו מנחת כבשים בכבשים מדאורייתא מקרא דוהקטירו.

ואציין את לשון הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פרק י

הלכה טו

ולעולם אין מערבין נסכים, אלא נסכי הפרים לבדם ונסכי האילים לבדם ונסכי כבשים לבדם, בין בקרבנות צבור בין בקרבנות יחיד.

הלכה טז

וכל החלבים של קרבנות בין קרבנות צבור בין קרבנות יחיד אין מערבין אותן זה בזה אלא מקטירין אימורי כל קרבן וקרבן בפני עצמו, ואם נתערבו מקטיר הכל כאחד.

הלכה יז

מנחות של נסכים שנתערבו זו בזו אחר שנבלל כל מין ומין בפני עצמו כשירות.

הלכה יח

וכיון שנבללו המנחות ונתערב שמנן וסולתן הרי זה מותר לערב יין שלהן לכתחלה, וכך אם הקטיר מנחות של נסכים כל אחת ואחת בפני עצמה הרי זה מותר לערב היין שלהן.

הלכה יט

כשמערבין היין של נסכים יש לו לערב יין נסכים של אמש בשל יום ושל יחיד בשל צבור, וכשמערב מערב יין נסכי פרים ביין נסכי אילים יין

דצ"ע לשיטת הרמב"ם דהא מבואר לקמן (דף ק"ג ע"ב) במשנה אמר ר"ש והלא אלו לפרים ואלו לכבשים ואינם נבללים זה עם זה, וא"כ מבואר דדוקא פרים וכבשים אינם נבללים זה עם זה אבל בשניהם שווין כשר בדיעבד, אלא דבעצם דברי ר"ש צ"ע דצריך להקשות דאלו לפרים ואלו לכבשים דאפילו בנסכיהם שווים דנבללין זה עם זה אבל מ"מ הוויין שתי מנחות ואנו צריכין לימוד דהוי מנחה אחת של ס' עשרון וצ"ע, אבל מ"מ מבואר דבשוין כשר.

נסכי כבשים ביינ נסכי כבשים, אבל אין מערבין יין נסכי כבשים ביינ נסכי פרים ואילים.

הלכה כ

ולעולם אין מערבין היין לכתחלה אלא אחר שנתערבה הסלת או אחר שהקטירו כמו שביארנו. ועיין בזה במנ"ח מ' רצט.

בעניין השיר של ראש חודש – כתב התפארת ישראל (חומר בקודש פרק ו) בר"ח אמרו בנסכי מוסף שיר מיוחד, כדמוכח בסוכה [דנ"ד ב'], ולא נזכר בש"ס איזה היה, ונשכח בעווננו.

סי' קמז

לשון הרמב"ם מעשה הקרבנות פרק א הלכה יב

אף על פי שכל הקרבנות כשרין מיום השמיני והלאה אין מקריבין לכתחלה אלא מיום שלשים והלאה, חוץ מן הבכור ומן הפסח ומן המעשר שאם רצה להקריבן בשמיני לכתחילה מקריב.

הלכה יג

שעות מונין לקדשים, ואם הוסיפו שעה אחת או פחתו שעה פסולין, כיצד קרבן שמצותו להיות בן שנה אם הוסיף על השנה שעה אחת נפסל, אפילו היה בן שנה בשעת שחיטה והוסיף על השנה בשעת זריקה נפסל עד שיהיה בן שנה עד שעת זריקה וכן בכל הזבחים.

הלכה יד

כל מקום שנאמר בתורה כבש או כבשה או כבשים הרי אלו בני שנה, וכל מקום שנאמר איל או אילים הם הזכרים בני שנתים, ומאימתי יקרא איל משיכנס בשנה שנייה אחד ושלשים יום, אבל ביום שלשים אינו כשר לא לכבש ולא לאיל והוא הנקרא פלגס, וכל מקום שנאמר בו עגל הרי זה בן שנה, פר בן שתים, שעיר עזים [בן שנה, שעיר] בן שתים, כל שנה שנייה הוא נקרא שעיר.

הלכה טו

כל קרבנות הצבור זכרים, וכן חטאות של צבור מן העז או מן הבקר, ואין בהן מן הכבשים, וכל עולות הצבור מן הכבשים ומן הבקר, ואין להן עולה מן העז, כל חטאת יחיד לנקבה ותאכל לכהנים ואינה באה מן הבקר, חוץ משלש חטאות, חטאת נשיא שהיא עז ונאכלת, וחטאת כהן משיח שהוא פר ונשרפת והוא פר הבא על כל המצות, והשלישי פר שמביא כהן גדול ביום הכפורים והוא חטאת ונשרף.

ביאור אות ט-מונין שעות לקדשים- יש לציין שספר אור החיים הק' ריש פ' צו כתב לפרש הא דעולה נקרא חסרון כיס, הוא לצד שמצות עולת תמיד צריך שיהי עולה ראשונה, ותניא בתוספתא כל הקדשים שהקריבו קודם לתמיד של שחר פסולים, הא למדת אם אין עולת התמיד כל הנעשה קודם לה פסול, ומזה ישתלשלו דברים רבים שיש בהן חסרון כיס, הרי שהביא כבש בן שנתו, ואם הי' מקריבו סמוך להבאתו הי' כשר, ולצד שאומרים לו עומד, עד שיקריב תמיד של שחר, הרי מפסיד בשהיית שעה א', כי מונין שעות לקדשים. גם משכח"ל בזמן שלא יהיו כבשים, כשהיתה ירושלים במצור וצריכין ישראל לתת ממון רב בכבש לצד שאין מציאות להקריב עד שיקדים, וכן תמצא שהי' משלשלין קופה מלאה דינרי זהב בעד כבש א' ואין לך חס"כ גדול מזה, ואולי שאם לא הי' העיכוב הנזכר לא היו נותנים כל הפלגה בכבש א' כל יום ובפרט מנכסי גבוה עכ"ד ז"ל²¹⁵.

עוד נציין בזה לדברי החיד"א בס' עין זוכר מערכת ש אות כ שכתב: שעות מונין לקדשים וכתב הרמב"ם פ"א דמעשה הקרבנות דין י"ג וז"ל שעות מונין לקדשים ואם הוסיפו שעה או פחתו שעה פסולין כיצד קרבן שמצותו להיות בן שנה אם הוסיף על השנה שעה אחת פסול וכו' וכן בכל הזבחים עכ"ל ומוכח בהדיא דכי היכי דבן שנה פסול אם הוסיף על השנה שעה אחת כן הוא בכל הזבחים ומוכח דכל שהוא בן שתים אם הוסיף פסל ופר שהוא בן שלש אם הוסיף פסל וכן מוכח מדברי הרב קרית ספר שכתב וז"ל אם

²¹⁵ וראה דבר נחמד בחת"ס (תורת משה בראשית פרק כג) שכתב עה"פ: ויהיו חיי שרה וגו'. בב"ר יודע ה' ימי תמימים וגו' כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים. יל"פ דהנה המהר"ם א"ש זצ"ל הקשה איך אמר משה היום מלאו ימי, הלא כיון שנולד בו' באדר היה שייך יום זה (ז' באדר שנפטר בו) לשנה האחרת, ותירץ דהקב"ה מתנהג עם הצדיקים כמו בקדשים דקיי"ל (זבחים כ"ה ע"ב) דמונין שעות לקדשים, ולא נשלם שנתו בערב כניסת השנה כידוע, וז"ש כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים שמשלים שנותיהם בתמימות כמו בקדשים.

נכנס בשנה שניה בין שחיטה לזריקה פסול כדאמרן ומינה לכל הזבחים עכ"ל:

ומכאן קשיא לי הדל על דבריו של גדול הרב משנה למלך פ"ב דאסורי מזבח דין ו' שכתב דכונת הרמב"ם פ"א דמעשה הקרבנות דין ו' במ"ש יותר על זה הרי הוא זקן ואין מקריבין אותו דלכתחילה אין מקריבין אותו מפני הכבוד ע"ש באורך דמדברי הרמב"ם הנז' מוכח שהוא פסול. ועוד הקשה אחד מן החברים דמדברי הסמ"ג עשין רט"ו מוכח הפך הרב משנה למלך ע"ש בדברי הסמ"ג ועיניך תחזינה. ועוד כתבתי בזה על דברי הרב משנה למלך במקום אחר בס"ד.

ועיין בחידושי הגרי"ז מסכת ערכין דף יח: שכתב: והנה ברמב"ם בהלכות מעה"ק (פ"א הלי"ג) כ' וז"ל, שעות מונים לקדשים ואם הוסיפו שעה אחת או פחתו שעה פסולין כיצד קרבן שמצותו להיות בן שנה אם הוסיף על השנה שעה אחת נפסל וכו' עכ"ל, והנה בהך דפחתו צריך לפרש דקאי על איל דצריך ב' שנים, ובזה שעות פוסלות בפחתו, אמנם צ"ע דהרי בהנך דצריך ב' שנים הרי הדין דצריך י"ב חודש ול"א יום וכמבואר ברמב"ם שם (הלי"ד), ולענין ימים הרי ודאי דשעות אינן פוסלות, דליכא הך דינא דשעות פוסלות כי אם בשנים, אבל בימים כיון שהגיע היום כבר יש כאן מנין הימים, וליכא הך דינא דשעות פוסלות כי אם בשנים דהדין בהו מעת לעת, ולא בימים, וועיין בליקוטי הלכות זבחים כ"ה ע"ב בזבח תודה ד"ה שעות].

ביאור אות י- מבקרי מומין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה- כתב הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו שקל הקודש (ביאור ההלכה הלכות שקלים פרק ד) מבקרי מומין שבירושלים ות"ח המלמדין הלכות שחיטה וכו'. בכתובות ק"ה א' גוזרי גזרות שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרוה"ל הקשו התוס' איך מותר להן ליטול שכר ותירצו דהכא לאו בתורת שכר היו נוטלין אלא הכא כל שעה היו יושבין בדין ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא הי' להן במה להתפרנס והי' מוטל על הצבור לפרנסם כו' ומה"ט נמי א"ש הא דקאמר מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה היו נוטלין שכרן מתרוה"ל אף על פי

ששכר ת"ת אסור כדאיתא בפ' אין בין המודר עכ"ל וכ"כ שם בדף ק"ו גבי מבקרי מומין וקשה אם לא נטלו שכר כלל עבור עבודתן כי אסור לקבל שכר רק עשו לשם מצוה והשכר נטלו רק מפני שלא הי' להן ממה להתפרנס ונטלו צדקה כשאר עניים א"כ מה ענין זה לתרוה"ל הו"ל ליטול מקופה של צדקה ככל העניים וצ"ל דאע"ג דלא נטלו שכר על עבודתם רק משום צדקה מ"מ כיון שברצונם לא היו מבטלין מעבודתם ורק משום צרכי הקדש אין הולכין לעבוד ויושבין בטל הו"ל צרכי הקדש וקרבנות ויש להן שכר מתרוה"ל עבור ביטול עבודתן ולכן באמת לא נטלו שכר כשויות עבודתן רק כפי צרכן להתפרנס הן ובני ביתם וכמש"כ רבנו בה"ז ומצינו גבי השבת אבדה שכ' רבנו בפיי"ב מגזלה ה"ד שנוטל שכרו כפועל בטל וגם יכול להתנות עם הבעלים או בפני ב"ד שיתנו לו שכרו מה שיפסיד ואל"כ אין מחויב ליטפל בו דשלו קודם ואין זה נקרא שנוטל שכר השבת אבדה וה"נ דכוותי' שמותר לו ליטול שכר בטלה וכיון שביטולו צורך הקדש מגיע לו שכר מתרוה"ל ע"ז וגם כיון שמוטל על ההקדש לשלם לו דמי בטלונן אין על גבאי צדקה ליתן לו מקופה של צדקה כיון שיכול להתפרנס משל הקדש ומגיע לו זה ע"פ דין שוב אינו עני ואין לו להפסיד לשאר העניים שאין להן ממי ליטול.

ביאור אות יא – בענין המקדיש בעל מום – ביארו החינוך [סוף מצווה רפ"ה] והמשנה למלך, שלא נחשב לאו שאין בו מעשה, כיון שעל ידי דיבורו נעשה מעשה בזה שעבר מחולין להקדש, וכמו בממיר, שנעשה מעשה על ידי דיבורו. ואם כן, מדוע פיגול לא נחשב לאו שיש בו מעשה, והרי נפסל הקרבן על ידי דיבורו? ומכח זה הוכיח השיטה מקובצת, שאין הפיגול צריך להיקבע בדיבור אלא די במחשבה בלבד, וכן תירץ המנחת חינוך.

עוד בעניין זה מהאנציקלופדיה תלמודית כרך לז, למפרע;

המקדיש בעל-מום* למזבח, שהוא עובר באיסור¹⁹⁶, יש מן האחרונים סוברים שאף אם נשאל על הקדשו, ועקר אותו למפרע, לוקה, שהאיסור

¹⁹⁶. ע"ע בעל מום (קרבן) ציון 28 ואילך.

אינו נעקר¹⁹⁷, שהאיסור אינו משום תוצאת המעשה, שנעקרה למפרע, אלא משום עצם עשייתו, שהיא בזיון-קדשים*, שהוא מניח תמימים ומקדיש בעל מום למזבח¹⁹⁸, ולפיכך אף על פי שכשנשאל עקר את הקדשו ויצא לחולין למפרע, עשייתו לא נעקרה, וכבר עבר על בזיון קדשים¹⁹⁹.
 ביאור אות יב- בענין הבאת חולין לעזרה ובמש"כ הר"ן שם-
 מהאנציקלופדיה תלמודית כרך טו, חלין שנשחטו בעזרה:

הכנסת חולין לעזרה. לא בהמה וחיה בלבד - שאסור לשחטן בעזרה¹⁶⁰א - אלא כל החולין אסור להכניסם לעזרה, אפילו בשר שחוטה או פירות ופת¹⁶¹. רב חסדא אמר שתנאים נחלקו בדבר, ורבי אוסר וחכמים מתירים¹⁶², ורבא אמר שלא נחלקו בדבר זה ולדברי הכל אסור¹⁶³. ונחלקו ראשונים: יש סוברים שאסור מן התורה¹⁶⁴, שכשם ששחיתת חולין בעזרה אסורה מן התורה לדעתם¹⁶⁵, הוא הדין לכל הבאת חולין לעזרה¹⁶⁶, וכן אמרו בגמרא בטעם שחזה-ושוק* אינם נוהגים בחולין כבקדשים, לפי

¹⁹⁷ . מנ"ח מ' רפה (מהד' מ"י אות ו). ועי' הר צבי דלהלן, אם זה חשוב לאו - שאין - בו - מעשה, ע"ע, ושם ציונים 303, 1082, וע"ש ציונים 837, 865.

¹⁹⁸ . ע"ע בזיון קדשים ציון 25 ואילך.

¹⁹⁹ . הר צבי או"ח ח"ב סי' ח. ועי' מנ"ח שם (אות ג), שבאופן שלא חל ההקדש מתחילה אינו עובר, ע"ע בעל מום ציון 47, ועי' הר צבי שם, ועי' להלן ציון 398. ועי' ס' חסידים סי' אלף צה (והובא בחכ"א כלל צא ס"ח), ונדרי זריזין נדרים כב א וסי' רח ס"א, וגליוני הש"ס נדרים נט א, שהאיסור לנדור נדרים אף כשהוא מקיימם, ע"ע נדרים, עובר עליו אף אם נשאל על הנדר, ועי' כת"ס גיטין לה ב (סב ב) שנסתפק בדבר, וע"ע הנ"ל וע' שאלה. ועי' הר צבי שם סי' ט, במוכר בשבת, שעבר באיסור שבות, ע"ע כותב ציון 488 ואילך וע' שבות, ונמצא מום המבטל את המקח, ע"ע מקח טעות, שמ"מ עבר באיסור, שהאיסור הוא על מעשה המכירה, גזירה שמא יכתוב, ע"ע כותב שם וע' שבות, וכל שעשה מעשה מכירה כדי להקנות, אף שאח"כ נתבטלה המכירה, עבר באיסור, וכע"ז ד' רי"ש אלישיב בקובץ גלאט כב עמ' 34, שמי שעבר והפריש תרו"מ בשבת ונשאל על הפרשתו, אינו מתקן את האיסור.

¹⁶⁰א . עי' לעיל ציון.

¹⁶¹ . רמב"ם שחיטה פ"ב ה"ג. ועי' להלן מכמ"ק בגמ'.

¹⁶² . מנחות קו א. ועי' להלן ציון 195.

¹⁶³ . עי' מנחות שם.

¹⁶⁴ . רשב"ם ב"ב פא ב ד"ה דלמא, בפ"א, ורמב"ן שם; תוס' חולין קל ב ד"ה א; רמב"ן ורשב"א ור"ן וריטב"א שם; רגמ"ה מנחות מח א ותוס' שם פ ב ד"ה וכו'. ועי' תוס' רי"ד ב"ב שם, שבזבחים ובחולין הוכיח שהוא מה"ת.

¹⁶⁵ . עי' לעיל: איסור שחיטה.

¹⁶⁶ . עי' רשב"ם ורשב"א ב"ב שם שהביאו הדרשה מכי ירחק כו', וברגמ"ה ותוס' מנחות שם הביאו הדרשה מה שלי בשלך כו', עי' לעיל: שם.

שטעונים תנופה בפנים ואסור להכניס חולין לעזרה¹⁶⁷, כיון שלא נעשה בהם צורך גבוה¹⁶⁸. ויש סוברים שאין האיסור אלא מדרבנן¹⁶⁹, גזירה שמא יש שיראה שנוהג בהם מנהג חולין כדינם, וכסבור קדשים הם, ויבוא לזלזל בקדשים¹⁷⁰.

אף בגדר האיסור נחלקו ראשונים: יש סוברים שאינו אסור אלא כשמביא החולין לעזרה דרך קדושה, ויש בהבאתם כעין הקרבה, כגון הגשה* או תנופה*¹⁷¹, או שבאים להכשר קרבן¹⁷², או שמביא דבר הראוי למזבח¹⁷³, כמו שדרשו: מה שלי בשלך אסור אף שלך בשלי אסור¹⁷⁴, היינו כעין עבודה¹⁷⁵, שנראה דרך בזיון לנהוג בחולין קדושה ולהגישם על המזבח בקדשים¹⁷⁶, אבל בדבר שאין עושים בו הקרבה כלל, לא שייך איסור זה, שאם לא כן לא ילבש כהן בגדי חול ויכנס לעזרה, וכן ישראל לא יכנס לעזרה¹⁷⁷, ועוד שלא שמענו שיהא אדם אסור להיכנס לעזרה ופתו בידו¹⁷⁸. וכן אמרו באכילת קדשים, שהכהנים רשאים לתת לתוכם תבלין של חולין¹⁷⁹, שאינו בא אלא לתקן מאכלו¹⁸⁰, וכן במנחה*, אם היתה להם אכילה מועטת אוכלים עמה חולין¹⁸¹. ויש מן הראשונים שנראה מדבריהם שאף דבר שאין בו משום הקרבה אסור להכניס לעזרה¹⁸². וכן יש מן

¹⁶⁷ חולין קל ב. וע"ע חזה ושוק כרך יג. ועי' תוס' שם ושאר ראשונים שהוכיחו כן משם ומכל המקורות דלהלן שחששו משום חולין בעזרה.

¹⁶⁸ רש"י שם.

¹⁶⁹ רשב"ם ב"ב שם בפ"י ב; שמ"ק שם בשם הרא"ש; תוס' רי"ד שם, עי"ש ולעיל ציון 164 וצ"ע. ועי' רמב"ם שם ודברים אלו כולם דברי קבלה הם, ולעיל ציון 61.

¹⁷⁰ רשב"ם ב"ב שם; שמ"ק שם בשם הרא"ש.

¹⁷¹ תוס' שם ד"ה ודלמא, וחולין שם ד"ה אי, ושאר ראשונים שם ושם, וכע"ז בתוס' פסחים סו ב ד"ה מביאה, וזבחים עו ב ד"ה לוג, ומנחות פ ב ד"ה וכי, ותמורה כג א ד"ה אוכלין; שמ"ק נדרים ט ב ומנחות כא ב אות ג.

¹⁷² תוס' חולין שם בלחמי תודה, עי' להלן ציון 203.

¹⁷³ שמ"ק תמורה כג א אות כ.

¹⁷⁴ עי' לעיל ציון 6.

¹⁷⁵ תוס' מנחות פ ב ד"ה וכי.

¹⁷⁶ תוס' רי"ד ב"ב שם.

¹⁷⁷ תוס' ושאר ראשונים ב"ב שם, וכע"ז בתוס' מנחות שם ותמורה שם.

¹⁷⁸ רשב"א ב"ב שם.

¹⁷⁹ עי' משנה זבחים צ ב, וע"ע אכילת קדשים כרך א. תוס' ושאר ראשונים חולין שם. ועי' תוס' מנחות כא ב ד"ה חולין.

¹⁸⁰ ריטב"א חולין שם.

¹⁸¹ עי' מנחות כא ב ותמורה כג א, וע"ע הנ"ל. תוס' פסחים שם וב"ב שם וחולין שם ותמורה שם.

¹⁸² עי' חי' הר"ן ב"ב שם, הובא בשמ"ק, בד' הרמב"ם שחיטה פ"ב ה"ג שכ' בשר שחוטה או פירות ופת, וברשב"א חולין שם שלא נראו דבריו אא"כ דעתו לומר להם כלחמי תודה ופירות כפירות בכורים, עי' להלן. וברמ"ה ב"ב שם כ' סתם שאסור להכניס פירות.

הראשונים שפירש שבמנחה אוכלים החולין בחוץ ואחר כך יכנסו ויאכלו המנחה¹⁸³. וכן אכילת קדשים בתבלין של חולין, אינה מותרת לדעתם אלא בקדשים-קלים* שנאכלים בכל העיר, או שדוקא על ידי תערובת מותר¹⁸⁴. ויש מן האחרונים שפירש שלא התירו כן אלא בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש^{184א}. ומכל מקום אף לדעתם מותר להיכנס לעזרה בבגדי חול, שאי אפשר בענין אחר¹⁸⁵. ויש מפרשים לדעת ראשונים, שדבר שיש בו כעין הקרבה אסור להכניס מן התורה, ואף דבר שאין בו משום הקרבה אינו מותר אלא כשיש בו צד מצוה, כגון אכילת קדשים, ושאינו צורך מצוה כלל אסור מדרבנן¹⁸⁶.

לצורך קרבן, כתבו ראשונים שמותר להכניס חולין לעזרה¹⁸⁷, שכן אמרו על הלל שהיה מביא עולתו חולין לעזרה ומקדישה¹⁸⁸. ויש מן הראשונים מפרשים שהיה מותר לעשות כן כיון שלא עשה בה מעשה הקרבה בעודה חולין¹⁸⁹, או שלא היה מביאה בעזרה ממש אלא בפתח העזרה¹⁹⁰. אף קדשי-בדק-הבית*, או דבר הקדוש קדושת-דמים* לקנות בו קרבן, מותר להכניסם לעזרה¹⁹¹, שכן שנינו: גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל, וכל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול - של זהב - מביא ותולה בה¹⁹², ואין חילוק בין אוכלים לשאר דברים¹⁹³.

¹⁸³ . רש"י תמורה שם ד"ה יאכלו, הובא בתוס' מנחות כא ב ד"ה חולין, ועי' מל"מ שם ד"ה והנראה, שלרש"י אף בלא הקרבה אסור ושכ"נ מתוס' ביצה כ ב ד"ה והביא, וכ"נ מר"ן נדרים ט ב ד"ה מביאה, אבל בב"ב שם כ' שהכנסה גרידא מותרת.

¹⁸⁴ . מל"מ שם ד"ה וא"ת.

^{184א} . אתון דאורייתא כלל א. ועי' בארוכה בשו"ת בן פורת סי' ו, ושם שאף על פי שהוצרכו לעבור תחילה בקודש, אינו אסור כיון שאין כוונתם להשאירם שם והוכיח כן מזבחים פב ב לענין דם - חטאת (ע"ע).

¹⁸⁵ . מל"מ שם ד"ה זה הכלל, לדעת רש"י. ועי' עזרת כהנים מדות פ"ב מ"ו אות ו, שהבגדים שלובש בטלים לגביו, והוכיח כן מהנכנס לבית - המנוגע (ע"ע כרך ג).

¹⁸⁶ . ריטב"א חולין שם בד' הרמב"ם, וכ"נ מקרית ספר שם, ועי' מל"מ שם ד"ה אשר.

¹⁸⁷ . רש"י מכת"י מנחות פא א ד"ה וליקדשו, ותוס' שם ד"ה אם; חי' הר"ן ב"ב שם לד' הרמב"ם, והוכיח מאיסור ישיבה בעזרה שמותר לצורך עבודה. אבל ברגמ"ה מנחות שם פי' וליקדשו להו כו', שיביאם בחוץ. ועי' מאירי פסחים עט א בסכין של שחיטה.

¹⁸⁸ . פסחים סו ב. רש"י ותוס' מנחות שם. ובחי' הר"ן ב"ב שם הוסיף שמטעם זה מותר להוסיף תבלין של חולין.

¹⁸⁹ . תוס' פסחים שם ד"ה מביאה; ריטב"א חולין שם.

¹⁹⁰ . ר"ן נדרים ט ב ד"ה מביאה.

¹⁹¹ . עי' ב"ב פא ב ותוד"ה דמקדיש ומנחות פ ב ד"ה וכי. וע"ע קדשי בדה"ב; קדושת דמים.

¹⁹² . עי' משנה סוף מדות. תוס' ב"ב ומנחות שם.

¹⁹³ . תוס' מנחות שם.

סי' קמח

כמה דינים בסמיכה מהמנחת חינוך (מצוה קטו):

אין סמיכה אלא בעזרה דוקא ואם הקרבן הי' עומד חוץ לעזרה א"ז סמיכה וחוזר וסומך ואם הבעלים עמדו בחוץ והכניסו ידם לפנים וסמכו כשרה. ואינו סומך אלא טהור וטמא שסמך הוא סמיכה ועלח"מ לשיטת הר"מ פ"ג מהב"מ דביאת מקצת ל"ש ביאה א"כ מדרבנן אינו מכניס ידו אבל מה"ת יכול לסמוך אך לדעת הראב"ד מה"ת אינו בסמיכה דהוא סובר ב"מ שמה ביאה ועלח"מ פ"ג מה' מח"כ ויש לספק במקום דרבנן פטרו מסמיכה אם עבר וסמך אפשר דלוקין משום לאו דעבודה בקדשים כיון דרבנן פטרו ה"ל סמיכה בחנם או אפשר כיון דמה"ת רשאי אין לוקין וד"ז אי מדרבנן נעשה דאורייתא עוררתי כ"פ בח"ז. ובמקום שסומכים שוחטין ותיכף לס"ש ואם שהה או שחט במק"א כשרה ותראה מד' הר"מ דא"צ לסמוך פ"א וצריך אריכות ובשעה"מ פ"א ממעה"ק הביא שיטות דאף נשים שאינן בסמיכה מ"מ רשאינן לסמוך אפי' בכל כחם ולא הוא עבודה בקדשים דהתורה נתנה להם רשות וכן הקרבנות שא"צ סמיכה וע"ש פלפול ארוך ובעזה"י בסוף הספר אברר דיני סמיכה באורך דהוא מצוה כוללת רוב קרבנות של יחיד וכאן קצרתי וע"ש שמביא בשם רש"י בעירובין דצריך לברך על הסמיכה ברכת המצוה והר"מ אינו מביא זה וסמיכה אינו אלא ביום ופשוט דבלילה אינו סמיכה כלל וצריך לחזור ולסמוך וכ"ה בש"ס ור"מ פ"ד כאן וכ"ה שכתבתי הם בפ"א ופ"ג מהמעה"ק.

עוד כתב שם:

ודין סמיכה דמביא הקרבן לעזרה וסומך עליו בעל הקרבן על ראשו של קרבן לא על הצוואר ולא על הצדדין וסומך בשתי ידיו בכל כחו. ולא יהי דבר חוצץ בין ידיו ובין הקרבן ואף דסמיכה בכל כחו היא עבודה בקדשים וכתוב לא תעבוד כו' כך היא מצותה ובשעת סמיכה מתודה על העולה עון עשה ול"ת שנל"ע. ונ"פ אם אין בידו עון עשה אומר עליו דברי שיר כמ"ש הר"מ בשלמים וע' זבחים ז' שאין אדם מישראל שאינו מחייב עשה א"כ מתודה בסתם על עשה בכ"ע. והכל סומכים ואפי' יורש סומך ושותפים

סומכים עלי' בזאח"ז חוץ חש"ו אין סומכים. והנה ח"ש משכחת לה שהתנדבו בקרבן קודם שנעשו ח"ש ואח"ז נעשו ח"ש אין סומכין אבל קטן המ"ל דיביא קרבן דממעט סמיכה. אך למאי דפסקינן מופלא סמוך לאיש מה"ת ניחא וגם אפי' למ"ד מופלא סל"א אינו מה"ת מ"מ משכחת לה ביורש שירש העולה ואינו סומך עליה אם הוא קטן ואח"כ מצאתי בת"ח על משניות כ"כ במנחות פ' שתי מדות. ואשה פטורה דכתיב בני ישראל ולא בנות ישראל ועבד פטור גם כן וסומא ועכו"ם כ"ה אתמעטי דאין סומכין וכל הנהו דפטורים מסמיכה אסורים לסמוך ועוברים על לאו דעבודה בקדשים ועיין בחגיגה דנשים סומכות רשות היינו באקופי ידיה וע' תוס' ר"ה בסוגי' דאין מעכבין את התינוקות בתוס' שם. והנה סומא סתם נראה דוקא בשתי עיניו אבל בא' מעיניו סומך וע' תוס' מנחות הקשו דהא ילפינן שם דסומא אינו סומך מסמיכת זקני העדה ואיכא דסובר דיליף מעולת ראי' א"כ יהי' ג"כ סומא בא' מעיניו פטור כמו סנהדרין וראי' וגם שאר הפטורין מן הראי' יהיו פטורים מסמיכה כגון חיגר וכדומה ע"ש שהניחו בקושיא ומ"מ מבואר דדוקא סומא בב"ע וכ"ה לשון הר"מ. וכן א"י לסמוך על ידי שליח אפי' אשתו ועבדו אינם נעשים שלוחים רק בעל הקרבן בעצמו וכ"ז נלמד מקראי שם בש"ס.

אם היו מברכין על הסמיכה

ציין לרש"י בעירובין נ. שמברכין שם איתא: גבי מעשר בהמה, קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין. ופרש"י, וקי"ל דעשירי מעשר ואחד עשר קרב שלמים. ומה בין שלמים למעשר, שהשלמים טעונים סמיכה ותנופת חזה ושוק וכו' משא"כ במעשר. (כדאיתא במנחות צג). ואם יצאו שנים בעשירי וקראן עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה. ומכיון דלא ידע הי עשירי גמור והי אחד עשר בעו תרוייהו תנופה וסמיכה: ולבי אומר שאינו מברך על התנופה ועל הסמיכה דלא ליהוי ברכה לבטלה. ע"כ.

ובשו"ת יבי"א (חלק ה סימן ד) העיר דלכאורה בלא"ה איך אפשר לסמוך מספק הא כיון דסמיכה בכל כחו בעינן הו"ל כעובד עבודה בקדשים, וע"כ

דאמינא ליה אקיף ידך. וכדמוקמינן בכה"ג (בחגיגה טז:). וא"כ בודאי דליכא ברכה כלל דלאו סמיכה היא. איברא דבפרש"י חולין (פה רע"א) מוכח דלר' יוסי דנשים סומכות רשות, אה"נ דסומכות בכל כחן, ואפ"ה לא הוי כעבודה בקדשים. (וכ"ה בהר"ן רפ"ב דסוכה). אך רש"י עצמו בפסחים (פט) לא פי' כן. ומצאתי בשער המלך פ"ג מהל' מעשה הקרבנות הי"ג שעמד באמת על פרש"י עירובין (נ) הנ"ל. ותירץ ג"כ דרש"י לשטתיה דס"ל דלר' יוסי דנשים סומכות רשות היינו סמיכה בכל כחן. ופלוגתא דתנאי היא וכמ"ש ג"כ התוס' (פסחים פט) ד"ה ואילו פסת. והיינו כדאמרי' בחגיגה טז: לאפוקי ממ"ד בסמיכה גופא פליגי וכו'.

וציינו נמי למשנה למלך ואלו דבריו: כתב הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות בעיקר הי"ב שכל העבודות כגון היציקות ובלילות פתיתות ומליקות ודכוותיהו הכהן כשעושה אחת מאלה עושה מצוה ומברך עליה, והחכם בעל לב שמח שכתב שם דרבינו חולק בזה וס"ל שלא יברך כי אם על העבודה הגדולה לבדה וכל שאר העבודות הקטנות שבה נפטרות עמה כו' ומסיים וכתב ותהיה הברכה אחת על מעשה הסדר כולו כאחת ע"כ. ואין דבריו מוכרחים דאפשר שגם רבינו מודה בזה. גם לא ידעתי איזו היא עבודה גדולה או קטנה. גם מה שסיים שתהיה הברכה אחת על הסדר כולו זה יתכן אם כל הסדר נעשה בכהן אחד אך אם כל כהן וכהן יעשה עבודה אחת למה לא יברך על העבודה שעושה. ונוסח הברכה נראה שהוא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לעשות כך וכך, דומיא דברכת אכילת תרומה שכתב רבינו בסוף הלכות תרומות וכן בכל אכילת קדשים מברך ברכה זו וכמ"ש רבינו בריש הלכות בכורים יע"ש:

מקור ההלכה – מכניס את הכבש לתוך העזרה – בענין מקום סמיכת העולה ראוי לציין תשובה מהגרי"ש אלישיב זצ"ל לחתנו הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהובאה בקובץ תשובות (חלק א סימן רלד)

שם כותב לו הגרי"ש: הקשית ביומא מ"ה תד"ה הו"א, ואפשר דאפי' סמיכת עולה היא בכל מקום בעזרה כיון דשיירי מצוה היא גמרינן מק"ו משחיטת שלמים וקרא דלפני ה' דסמיכה לאפוקי חוץ לעזרה, – והלוא תנן במנחות

צ"ג במקום שסומכין שוחטין ובזבחים ל"ג אמרו תיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא ומבואר שם בהדיא דבעי סמיכה בצפון, עכתו"ד.

הנה מתחילה יש להניח דסמיכה חוץ לעזרה דנפק"ל מהא דתו"כ דכתיב לפני ה', ודינה דתיכף לסמיכה שחיטה תרי מילי נינהו, ויש נ"מ גדולה ביניהם, דאם סמך חוץ לעזרה ולא קיים וסמך לפני ה', הרי זה כאילו לא עשה ולא כלום וחוזר וסמך כדאיתא בתו"כ הנ"ל, לפני ה' וסמך אף על גב דסמך בחוץ יחזור ויסמוך בפנים, וכ"פ הרמב"ם פ"ג ממה"ק הי"א אין סומכין אלא בעזרה סמך חוץ לעזרה חוזר וסמך מבפנים, ובה"ב כ' ובמקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה ואם שחט במקו"א או ששהה שחיטתו כשרה, עכ"ל, וא"כ גם התוס' ידעו דיש דין של תיכף לסמיכה שחיטה, אבל התוס' דנו אם יש דין מיוחד שסמיכה טעונה לפני ה' במקום מיוחד בתוך העזרה ואז אם סמך במקו"א הלא הסמיכה הזאת לאו כלום היא, וע"ז מסקו דאפי' בעולה אין מקום מיוחד לסמיכה בתוך העזרה ולא בא הכתוב לקבוע מקום מיוחד – כגון צפון – לסמיכה וממילא גם אם סמך בדרום כשרה הסמיכה דילפינן לה משחיטת ק"ל. עי"ש.

ביאור אות ב' – הביא את דברי הרמב"ם שאפשר לשחוט כנגד כל המזבח כולו – נציין בהקשר לזה למש"כ בחידושי הגרי"ז מסכת זבחים דף לג. וז"ל: 'הרמב"ם בפ"ד ממחוס"כ ה"ב כ' המצורע עומד חוץ לעזרת ישראל כנגד פתח מזרחי באסקופת שער ניקנור ופניו למערב וכו', ואח"כ מביא את האשם למצורע עד הפתח ומכניס שתי ידיו לעזרה וסמך עליו ושוחטין אותו מיד עכ"ל, משמע מדברי הרמב"ם דשם אצל הפתח שוחטין אותו כדי לקיים תיכף לסמיכה שחיטה, והיינו משום דבזבחים דף לג מוקמינן להברייתא דכל הסמיכות אני קורא בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו של אשם מצורע דאתיא כריבר"י דמרחק צפון, והרמב"ם פסק כרבי דמוסיף אף מקום דריסת רגלי הכהנים ומקום דריסת רגלי ישראל כמבואר ברמב"ם פ"ה מבית הבחירה הט"ו וט"ז, ושפיר אפשר לקיים תיכף לסמיכה שחיטה גם באשם מצורע, וכ"ה בכ"מ שם בשם מהר"י קורקוס יעו"ש, אבל צ"ע דהנה ז"ל הרמב"ם בהל' בה"ב שם מכותל צפוני של עזרה עד כותל המזבח שהוא רוחב ס' ומחצה וכנגדו מכותל האולם עד כותל מזרחי של

עזרה שהוא אורך ע"ו כל המרובע הזה הוא הנקרא צפון והוא המקום ששוחטין בו ק"ק עכ"ל, הרי דלא הכשיר רק את המרובע הזה דהיינו מכותל המזבח ולצפון וכנגדו לצד מערב ולצד מזרח, אבל מה שיש בצפון העזרה למזרחו ולמערבו של מזבח ז' אמות [דהרי רוחב העזרה הי' קל"ה שמחציתה לצד צפון הוא ס"ז ומחצה] זה אינו כשר לשחיטת ק"ק רק המרובע של ס' ומחצה של ע"ו, והרי שער ניקנור הי' באמצע העזרה ורחבו הי' עשר אמות ונמצא דעוד נשאר לצד צפון שתי אמות לאחר הפתח שאינם עדיין בכלל צפון הכשר לשחיטת ק"ק, ומדברי הרמב"ם הכא הרי מבואר דשחטו אותו בעזרה כנגד הפתח מקום שהי' סומך שם, וצ"ע.

ביאור אות ו- ומניח שתי ידיו- הרמב"ן (ויקרא פרק א פסוק ד) כתב: וסמך ידו - בשתי ידיו, כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר (שמות כט י), וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל (שם טו), ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד, והנה היא בשתי ידיו. ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר (להלן טז כא):

ולא ידעתי אם כן למה כתב בכל שאר הסמיכות "את ידו". ואולי להוציא ממנו מה שדרשו (מנחות צג ב) ידו ולא יד שלוחו, כי שמא היה במשמע "ידיו" להביא את שתיהן ולא נמעת בו השליח, אבל עכשיו שהסמיכה בשתי ידיו, לא כתב לשון יחיד אלא למעט השליח, שאף על פי ששלוחו כמותו בשאר המקומות, לא נדון כן בסמיכה. ובתורת כהנים (אחרי פרשה ד ד) וסמך אהרן את שתי ידיו (ויקרא טז כא), מלמד שהסמיכה בשתי ידים, בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים:

ועיין בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בויקרא [א', ד'] שכתב דאינו סומך אלא ביד ימינו עי"ש, וכ"כ בכמה מקומות [ג' ב' ועוד] שפירש יד ימינו.

וצ"ע שהוא נגד גמ' במנחות צג: שם איתא: בשתי ידים, מנא הני מילי, אמר ר"ל דאמר קרא וסמך אהרן את שתי ידיו, כתיב ידו וכתיב שתי, זה בנה אב, כל מקום שנאמר ידו הרי כאן שתיים וכו'.

הנה מפורש כאן דילפינן מקרא דסמיכה בב' ידיו (וראה לעיל בע"א מש"כ בזה בס"ד). וכתב הגאון ר' שלום יוסף פייגנבוים זצ"ל מלאקאטש (בקובץ

כרם שלמה שנה ט"ז קו' ד' ע' כ"ה): הנה בפרשת ויקרא, וסמך ידו על ראש העולה, ובתרגום יונתן, ויסמוך בתוקפא יד ימיני, וכן תירגם לקמן קפיטל ג' פסוק ב', ופסוק ח', וי"ג, וכן בקפיטל ד' פסוק ד'. אבל בפסוק ט"ז שם על וסמכו זקני העדה את ידיהם, תירגם, ויסמכו כו' ית ידיהן בתוקפא כו', ולא תירגם ית ימינהן. ושוב בפסוק כ"ב תירגם יד ימיניה, וכן בפסוק כ"ט, ול"ג, ובפרשת אחרי מות (קפיטל ט"ז פסוק כ"א), תירגם על וסמך אהרן את שתי ידו, ית תרתין ידו, כי אי אפשר לתרגם שם שתי ימיניו, כי אין לו רק ימין אחת, וע"כ ב' ידיו. וצ"ע מהגמ' כאן דמפורש הלימוד שבעי סמיכה בב' ידיו ולא כהנ"ל. ועי"ש ישוב יפה.

ביאור אות ז – דבר מחודש כתב בבעל הטורים ויקרא (ג' ב') בקרבן שלמים, שלגבי בן בקר כתיב וסמך "ידו", ואילו לגבי עז כתיב "את" ידו, כי בן בקר יכול לסבול מעמסה גדולה, לכן יסמוך בכל כוחו, משא"כ בעז שהוא חלש, יסמוך עליו ברפיון, לכן כתיב "את" ידו, כמו את הטפל לבשרו (ב"ק מ"א ע"ב).

ובספר נחלת יעקב יהושע (פר' ויקרא) מביא מהגמ' בזבחים לג. כל הסומך ראשו ורובו מכניס מ"ט כל כחו בעיניו, והרי כאן איירי באשם של מצורע דהוא כבש דכתיב בו את ידו ברפיון ידים, ואמאי צריך כל כחו, אלא ודאי דבכל הבהמות בין בקר בין כבש צריך להיות בכל כחו, דלא כבעל הטורים. וכותב שם: שוב ראיתי די"ל דס"ל לבעל הטורים ג"כ דבכל הבהמות צריך להיות בכל כחו, וגם היכי דכתיב את, אשר בא להורות ברפיון, מ"מ גם ברפיון יוכל להיות בכל כחו, אך תלוי השיעור לפי כח הנסמך, וכ"כ בשפת אמת (זבחים ל"ג) וז"ל: ונראה מלשון הרמב"ם ז"ל פ"ג מה' מעה"ק הי"א דלא ס"ל בהא דר"י דראשו ורובו בעי, דנהי דבכל כחו בעיניו, מ"מ בהכנסת היד בלבד שייך נמי בכל כחו, דבהכניס ידו סגי רק שיהי' בכל כחו עכ"ל.

שם – וסמך ידו ולא יד בנו – ביאור נפלא הובא בס' דף על הדף בקידושין דף נב: ע"ד הגמ' שם: וכי אשה בעזרה מנין כו'. שכתב: בתורת כהנים (ויקרא א' ד') דריש לגבי עולה: וסמך ידו ולא יד בנו ולא יד עבדו ולא יד

שלוחו. ולגבי שלמים (שם ג' ב') דריש כעין זה: וסמך ידו ולא יד עבדו ולא שלוחו ולא יד אשתו. ויש לתמוה אמאי לגבי שלמים נקיט "ולא יד אשתו" ולגבי עולה לא כתב ולא יד אשתו.

ותירץ במשך חכמה (ויקרא א' ד') דסתם ספרא הוא רבי יהודה (סנהדרין פ"ז ע"א), ורבי יהודה לשיטתו כאן שתמה ואמר וכי אשה בעזרה מנין, ולכן לגבי עולה ששחיטתה בצפון, ותיכף לסמיכה שחיטה, פשיטא שאין סומך ע"י אשתו, דאשה אין מקומה שם. ודוקא לגבי שלמים ששחיטתן בכל מקום בעזרה, יש הוה אמינא שאשתו סומכת בשבילו, ולהכי איצטריך קרא שם למעוטי וסמך ולא יד אשתו. [בקרא כתיב לגבי קדשי קדשים (במדבר י"ח ט' – י'): קדש קדשים לך הוא ולבניך, בקדש קדשים תאכלנו, כל זכר יאכל אותו, קודש יהי לך. ומבאר במשך חכמה (שם) הפסוק כמין חומר על פי המבואר כאן אשה בעזרה מנין, וזהו כוונת הכתוב "בקודש קדשים תאכלנו" דהיינו בעזרה, ולכן "כל זכר" דוקא "יאכל אותו" דכיון דאוכלין אותן בעזרה, אשה בעזרה מנין. ומסיים "קודש יהי לך" אין קדושה אלא גדר ערוה (רש"י ר"פ קדושים מתו"כ), שהרי זה פריצות שאשה תכנס לעזרה מקום שהכהנים נמצאים שם].

ביאור אות ח – בענין חציצה – בתוס' ישנים (ד"ה ובלבד) הביא מתורת כהנים: וסמך ידו על ראשו, ולא ידו ע"ג ידו וכל שכן דבר אחר שחוצץ.

במג"א (סי' ע"ד סק"ג) הביא מתרומת הדשן דלענין לבו רואה את הערוה לא מהני כיסוי בידו, שהגוף והיד הם מין אחד, ומין במינו אינו חוצץ. ותמה על זה במסגרת זהב (על המשניות כאן פ"ג מ"ח) דהכא חזינן דצריך להניח ידו על הקרבן, ואם מניחו על היד השני' הוי חציצה, הרי דמגוף אחד הוי חציצה. ותירץ בחזון יחזקאל (מנחות פ"י ה"ג) דאף דבעלמא מין במינו לא הוי חציצה, היינו משום דבטל אל מינו, משא"כ כאן ששני הידים הם בחובת הסמיכה, לא שייך לומר דיד א' יבטל להב', ולכן אם היד א' תחת השני' ה"ז חוצץ. (דף על דף מנחות שם).

ביאור אות יג – בחידושי הגרי"ד סימן כב כתב: וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי יעו"ש, ומבואר מזה דאיכא דין וידוי בעולה, וצ"ע אמאי לא הביא הרמב"ם הא דמתודה על העולה בהלכות תשובה.

והנראה בזה ובהקדם מה דאיתא בזבחים דף ז' ע"ב ואמר רבא עולה דורון היא היכי דמי אי דליכא תשובה זבח רשעים תועבה ואי דאיכא תשובה התניא עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זו משם עד שמוחלים לו אלא ש"מ דורון היא תניא נמי הכי א"ר שמעון חטאת למה באה לפני עולה לפרקליט שנכנס ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו עיין שם, ואשר מבואר מדברי הגמ' דיסוד הבאת העולה הוא משום דורון דלאחר החטאת נכנס דורון אחריו, ולפי"ז נראה דחלוק דין הוידוי בעולה מדין הוידוי בחטאת ואשם, דבעולה אין דין הוידוי משום תשובה ולא משום דין וידוי הנאמר בתשובה דבעינן שיתודה השב מחטאתו הוא כיון דעולה דורון הוא, וע"כ הוי הוידוי בעולה דינא בקרבן העולה דהעולה טעונה וידוי ולא משום תשובה הוא, משא"כ בחטאת ואשם יסוד דין הוידוי בהן הוא משום תשובה דכיון דשב מחטאו ע"כ בעינן להוידוי ויסודו משום תשובה דבעינן בחטאות ואשמות וע"כ הוא דמתודה.

אשר לפי"ז שפיר לא הביא הרמב"ם דין זה בהל' תשובה כיון דלא משום תשובה חייב בהוידוי משא"כ חטאת ואשם דהוידוי הוא משום תשובה.

עוד נציין שבמאירי ביומא מבואר שרק על עולה מתוודה באופן זה אך על חטאת מתוודה אותו עון שחטאת זו באה עליו וכן על אשם עון שאשם זה בא עליו, שהרי חטאת ואשם על דבר ידוע הם באים ולא בנדבה, אבל העולה שהיא באה נדבה מתודה עליה כל עונות שהיא מכפרת עליהם, ועל העולה בלבד הוא שמתודה תחילה דרך כלל: אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך, וחוזר ומזכיר הפרט שמתודה עליו: ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי.

ביאור אות ב – שיעור תכיפות הוא כ"ב אמה – התוס' בסוטה [לט א ד"ה כל כהן] הוכיחו מדברי הגמרא ששיעור "תכיפה" הוא עד כ"ב אמה, שהרי מבואר בגמרא שבסמיכת מצורע לא היה יכול להתקיים דין תכף לסמיכה שחיטה, משום שהמצורע עומד בשער ניקנור המרוחק כ"ב אמה מצפון המזבח, ומבואר בזה ששהייה בפחות משיעור הליכה משער ניקנור עד למקום השחיטה, שהוא כ"ב אמה, אינה נחשבת חסרון לגבי "תכיפה". והקשה המגן אברהם [או"ח קסו ג], הרי נמצא לפי זה, כי לפי רבי, הסובר שכל צפון העזרה הוא צפון, הרי אם ישחוט בעזרה עצמה סמוך לשער ניקנור [ולא בשער ניקנור עצמו], יוכל המצורע לסמוך אפילו ללא הכנסת ידיו לעזרה כלל. שהרי אין חסרון של תכף לסמיכה שחיטה אלא במרחק כ"ב אמה ממקום הסמיכה, וכאן יש פחות משיעור זה. ואם כן, מה הוקשה לגמרא שלסוברים ביאה במקצת אין שמה ביאה יש לו לקיים דין תכף לסמיכה שחיטה על ידי שיכניס ידיו לעזרה, הרי אף לעולא, הסובר שביאה במקצת שמה ביאה, יקשה, מדוע לא יסמוך מבחוץ, ולאחר מכן יכניס הקרבן לפנים, וישחטנו?! ותירץ בביאור הגר"א, שלכתחילה ודאי שצריך לשחוט מיד לאחר הסמיכה, ולא לשהות אפילו שיעור פסיעה אחת, ומה שכתבו התוס' הוא לענין בדיעבד, שעד כ"ב אמה עדיין נחשב שהתקיים דין תכף לסמיכה שחיטה, ויותר משיעור זה אף בדיעבד אין מועיל.

אגב גם לעניין ההפסק בנט"י הוא כ"ב אמה ומעניין לציין למש"כ בשו"ת אור לציון חלק ב – הערות פרק יא שכתב: ושיעור ההפסק הוא כדי הילוך כ"ב אמה, כמבואר ברמ"א שם. ונראה ששיעור זה הוא כדי שיעור הילוך כ"ב אמה עקב בצד אגודל, שהרי המקור של הרמ"א הוא בתוס' בסוטה דף ל"ט ע"א ד"ה כל, שכתבו ששיעור תכיפה יש ללמוד מתכיפת סמיכה לשחיטה, שהוא משער נקנור עד בית המטבחים, והיינו כ"ב אמה, והוא הדין לענין תיכף לנטילה ברכה יש לשער לפי שיעור מהלך כ"ב אמה. והנה בעזרה היו הולכים עקב בצד אגודל, כמבואר בירושלמי במסכת ברכות פרק א' הלכה א' דף ד' ע"א, שהכהנים היו מהלכים עקב בצד אגודל, וביארו המפרשים שהיו מהלכים בעזרה עקב בצד אגודל כדי להראות שאינו משאוי עליו, כמבואר בספר חסידים בסימן קנ"ח, וכן כתב הצ"ח

בברכות ט' ע"א, וכן הביא בכה"ח בסימן קכ"ח אות מ"ז בשם הבית מנוחה, ע"ש, וכיון ששיעור תכיפה לענין שחיטה היינו שיעור זמן של כ"ב אמה עקב בצד אגודל, הוא הדין לשיעור תיכף לנטילה ברכה, שהוא מהלך כ"ב אמה עקב בצד אגודל.

סי' קנח

מקור ההלכה – כתב דמנחת נסכים טעונה מלח – בספר כוכבי אור (ח"א ע' רכ"ח) מובא מתלמיד יח"ל הבחור אהרן הלר מסטריי ז"ל – הי"ד: בטור או"ח (סי' תס"ב) מובא מחלוקת הטור והדרכי משה אי מלח מחמץ או לא, וי"ל לפשוט ספק זה מגמ' מפורשת (מנחת נ"ז ע"א) דקאמר שם ר' יוסי הגלילי, דמאשר תקריבו מרבינן דאסור לחמץ מנחת נסכים, ופריך הא דמנחת נסכים מי פירות הם ומי פירות אין מחמיצין, וקאמר ריש לקיש אומר הי' ר' יוסי הגלילי מגבלה במים וכשרה, א"כ מוכח מהכא דמלח אין מחמץ, דא"כ למה לי לדריש לקיש, תיפוק ליה משום דאמרינן (מנחות כ') דמכל קרבנך מרבינן דאפילו מנחות נסכים טעונין מלח, וא"כ שפיר מרבינן מנחת נסכים לחימוץ שנחמיצה ע"י מלח (ועיין בתשו' נודע ביהודה מהדורא תנינא או"ח סי' נ"ז).

עוד בענין חימוץ במנחות ראה בס' מעשי למלך שציין שבשו"ת שו"מ ח"ג סי' מ"ג הקשה מהא דאיתא במנחות דף נ"ז דאשר תקריבו לרבות מנחות נסכים לחימוץ ופריך הא מי פירות אין מחמיצין ומשני דמגבלה במים ויקשה הא תיפ"ל משום מלח דיש לו דין מים כדאיתא באו"ח סי' תמ"ב ותי" כיון דמלחה בראש מזבח אינו לוקה כמש"כ רבינו בפ"ז ממעה"ק משום שנאמר אשר תקריבו וכבר קרבה והרי מנחת נסכים מרבינן מאשר תקריבו וזו כבר קרבה עוד תי' במלח שחופרין מקרקע י"ל דאינו מחמץ כמש"כ בד"מ סי' תס"ב ועיי"ש במג"א וא"כ י"ל דמלחו במלח אסתרקנית כעין מלח שחופרין בקרקע וכבר האריך בנוב"י בענין מלח אי מחמץ.

עוד הערה נפלאה העיר דהנה ש"ס מגילה י"ב אמרינן כדת של תורה אכילה מרובה משתיה והיינו בנסכים דמנחות מרובה מנסכים כפירש"י שם וקשה לי מהא דאמרו עד ארבעים שנין מיכלי מעלי מארבעין שנין משתי

מעלי הרי דלאו כל עתים שווים דאכילה מרובה וכן יקשה מסנהדרין פרי הנחנקין גבי בן סורר ומורה דל"א אכילה משתי עייש"ה וכן קשה לי מברכות דף מ"ח ואכלת זו כזית ושבעת זו שתיה משמע דשתי מרובה מאכילה.

שם – בענין מש"כ שהסולת והיין נקראים נסכים ומנחה היא הסולת לבדה – ומצינו סתירה בדברי הרמב"ם כמו שכתב הצ"ח (ברכות דף יד עמוד ב) שציין לדברי התוספות שם שכתבו: עולה בלא מנחה – ה"ה דמצי למימר בלא נסכים שהרי עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה וגו'.

וכתב הצ"ח: לכאורה דבריהם תמוהים, דלא מיבעיא שלא חידשו כלום בדבריהם מדברי רש"י בפירושו [ד"ה נסכים], אלא שאפי' פחתו, שרש"י דקדק שהיה יכול לומר בלא מנחה ונסכים, אבל התוס' שכתבו שהיה יכול לומר בלא נסכים, מה יתרון יש אם יאמר בלא נסכים, היה קשה לן למה אמר בלא נסכים ולא אמר בלא מנחה. ונראה שרש"י ותוס' מחולקים בפירוש של נסכים המוזכרים בהרבה מקומות סתם מה הכוונה בזה, וכבר יש הפרש בפירושן ברמב"ם בין פירוש המשניות שלו ובין חיבורו, שבפירוש המשניות בזבחים פרק בית שמאי [משנה ב] במשנה דאלו שאין חייבים עליהם וכו', כתב שמנחת נסכים הוא הסולת ונסכים הם היין, ועיין בתוי"ט שם [ד"ה ומנחת נסכים], ובחיבורו פ"ב ממעשה הקרבנות הל' א' כתב שהסולת עם היין נקראים נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים²¹⁶. והנה רש"י כאן כתב בפירוש שנסכים הוא היין המתנסך על גבי המזבח (ואני

²¹⁶ ועמד על סתירה זו גם באבן האזל הלכות איסורי מזבח פרק ו' שכתב: מד' הרמב"ם בפ"ב מהל' מעשה הקרבנות הל' א' לכאורה משמע דבכלל זה הוא גם הסולת שכתב שם וז"ל היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראין נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים ובהגהה שם כתב דבפ"ד דזבחים משנה ג' על מה דתנן ואלו דברים שאין חייבין עליהם משום פיגול הקומץ והקטרת הלבונה ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח [ומנחת נסכים] והדם והנסכים הבאין בפני עצמן דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אף הבאין עם הבהמה, כתב בפיהמ"ש דנסכים הם היינות, אכן בהקדמתו לפיהמ"ש במנחות כתב וז"ל והדבר הנקרא מנחת נסכים היא סולת בלול בשמן זית והנסכים הוא היין וכו' ולפעמים קוראים לכל ר"ל הסולת בלול והיין נסכים דרך העברה בשמות לפי שאין היין בא בלא סולת ולא סולת בלא יין וכו', ולפי"ז מה שכתב הרמב"ם פ"ב מהל' מעה"ק דהיין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראין נסכים ג"כ כונתו ע"ז שביחד הם נקראין נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים, ולכן במתני' דפ"ד דמירי בדברים שאין חייבים עליהם משום פיגול הדין הוא על כל א' וא' בפרט, לכן גורס הרמב"ם מנחת נסכים.

תמה שסותר פירושו בזבחים דף מ"ג ע"א בד"ה ומנחת נסכים, ועיי' בתוי"ט שם). ולכן נתחכם רש"י וכתב דהוא הדין דמצי למימר עולה בלא מנחה ונסכים. אבל התוס' ס"ל כפי' הרמב"ם בחיבורו דנסכים כולל המנחה והנסכים, ולכן כתבו דהוא הדין דמצי למימר בלא נסכים, שאז היה כולל המנחה והנסכים, משא"כ באמרו בלא מנחה שזה ודאי פירושו רק הסולת.

בענין הנסכים – במנחת חינוך (מצוה רצט) האריך בזה ונציין מדבריו: והנה דינים אלו דנסכים אינה נמנית למצוה בפ"ע לא בר"מ ולא בהרהמ"ח כי הוא חלק מחלקי מצות הקרבן כידוע בסמ"ק של רבינו הר"מ והרהמ"ח כ' כאן קצת דינים אכתוב לך בקיצור דינים אלו דנסכים כדרכי בח"ז. ודינים אלו מבוארים בה' מעה"ק פ"כ הכלל כל קרבן הנידר והנידב כגון עולה ושלמים ותודה צריכין נסכים בין באין בנו"נ בין חובות צבור או יחיד כגון עולות ראיה ושלמי חגיגה וכבשי עצרת כל שיש לו שם עולה או כדומה דאותן הקרבנות באים לפעמים בנו"נ חייבים בנסכים אבל החטאת והאשם והבכור והמעשר והפסח דאין באים בנו"נ אין צריך נסכים ועולת העוף אין צריך נסכים ומנחה ג"כ א"צ נסכים והכל מבואר במנחות דף צ"א ובר"מ שם. ושיעור הנסכים לבקר בין קטן כגון עגל או גדול כגון פר הוא ג' עשרונים סולת וחצי ההין שמן דהיינו ששה לוגין ולכל מין צאן כגון כבש או עז בין זכרים ובין נקבות הוא עשרון סולת כלול ברביעית ההין שמן דהיינו ג' לוגין חוץ מאיל דהוא זכר מן הכבשים והוא יותר שנה עוד חודש נקרא איל הוא שני עשרונים סולת כלול בשמן שלישית ההין דהיינו ד' לוגין והחודש הי"ג מן כבש נקרא פלגס וצריך ג"כ נסכי איל דהתורה ריבה לנסכי איל והבאנו לעיל. ועוד יש דין דכבש הבא עם העומר והוא עולה צריך שני עשרונים סולת והוי כפול אך דוקא הסולת אבל השמן ויין כשאר נסכי כבש רביעית ההין ויבואר עוד לקמן בעזה"י במקומו. וחטאתו ואשמו של מצורע טעון נסכים והוא גזה"כ וביארנו לעיל ומנחת נסכים אינה טעונה לא תנופה ולא הגשה ולא לבונה רק טעונה מלח ומקטירה על האישים על המזבח החיצון. והנה כל המנחות אסור לחמץ ולוקין. ובמנחות נ"ז איכא פלוגתא דריה"ג ור"ע דריה"ג מרבה מנחת נסכים לחימוץ ור"ע מרבה לחה"פ

לחימוץ ודעת רש"י מאן דמרבה לחם הפנים לא מרבי מנחת נסכים. ודעת התוס' שם דמ"ד לחם הפנים כ"ש מנחת נסכים ואח"ז מבואר שם בגמרא איפוך דריה"ג מרבה לחה"פ ור"ע מרבה מנחת נסכים ולחה"פ לא כי ס"ל מדת יבש לא נתקדשה ע"ש ומאן דמרבה מנחת נסכים אף דהוי מי פירות מבואר שם דסובר דמנחת נסכים מגבלה במים וכשרה וה"ל מי פירות עם מים והנה לענין חמץ אכ"מ להאריך אם הוי נוקשה ואי דאורייתא וכבר האריכו האחרונים והר"מ פ"ב מה' מעה"ק כתב המחמץ לחה"פ לוקין אבל מנחת נסכים לא משכחת לה חימוץ כי מי פירות אין מחמיצין. ואם גבלה במים כבר נפסלה ואם גבלה ביין של נסכים ג"כ הוי מ"פ. והנה הכ"מ כתב דפסק כר"ע דמרבה לחה"פ ובאמת הוא תמוה דהרי מסקינן דאיפוך דר"ע מרבה מנחת נסכים וה"ל לפסוק כר"ע ועיין בבה"ז שכתב כיון דהא דר"ע במסקנא אינו מרבה לחה"פ הוא מטעם דסובר דמדת יבש לא נתקדש כמבואר שם בגמרא והר"מ לשיטתו דס"ל דגם מדת היבש נתקדשה כמו שהבאנו לעיל ע"כ מרבה לחה"פ וס"ל כרש"י דמאן דמרבה לחה"פ אינו מרבה מנחת נסכים וכ"כ בנוב"י מ"ק חא"ח סי' ק"ב. ואכ"מ להאריך. אך לדין זה דנצרך כאן דלשיטת הר"מ אסור לגבל מ"נ במים ואם גיבלה במים ג"כ פסולה אך אם נפסוק דמרבינן מ"נ לחימוץ רשאי לגבלה במים ומלשון הגמר' דאומר הי' ר"ג מ"נ מגבלה במים וכשרה משמע דכשרה ולכתחלה לא. וצ"ע בזה דלשון מגבלה משמע אף לכתחלה ומ"ש הר"מ שם דאם גיבלה ביין של נסכים מ"פ נינהו דברים אלו אין להם הבנה מה ענין גיבול ביין דהמ"נ נבללת בשמן וכבר עמד בזה בנוב"י שם. ועיין באחרונים האריכו בזה. וזה שכתבנו נקרא בשם מנחת נסכים ופעם נכללים בשם נסכים כמו שכתבתי לעיל. וחוי' להמנחה מביא נסכי יין והשיעור הוא גם כן חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש ופלגס דינו כאיל ולכל הקרבנות שמחויב נסכים היינו המנחה אין הנסכים מעכבין את הזבח וגם המנחה והיין אין מעכבין זא"ז איזה שיש לו יקריב ואם נזדמן לו למחר וליומא אחרא ג"כ מקריב כמ"ש לעיל והיין אינו מנסכו על האישים ובסוכה מבואר דמנסכו לספלים שהי' על המזבח ובקרבן מערבית דרומית למעלה מחצי המזבח וכ"ה בר"מ פ"י מה' תו"מ וכאן פ"ב מהלכות מעה"ק כתב

דיוצק ע"ג היסוד ויורד לשיתין וע' בהשגות הראב"ד השיג ע"ז שמנסך לספלים וע' בכ"מ ולח"מ שהר"מ סמך כאן אמ"ש שם בתו"מ והוא מודה שהוא לספלים ועיין בבה"ז בזבחים דף ס"ב דמחלק דבמקדש שני שהיו השיתין תחת המזבח דעולי גולה הוסיפו ד"א והכניסו הבור תחת המזבח א"כ היה מנסכו למעלה לספל ויורד להשיתין אבל בבית שלמה היה הבור דהיינו השיתין תוך למזבח אצל היסוד כמבואר שם ע"כ היה צריך לנסך ליסוד לירד משם להשיתין והר"מ כאן איירי במ"ד ובתו"מ כ' הדין לענין מקדש שני וכן המשניות והברייתות מיירי בבית שני ע"כ מנסך לספלים ע"ש. ויש כמה מיני סולת ושמנים ויינות שפסולים לגבי מזבח מחמת גרועתן. ויש שלכתחלה לא יביא ואם הביא כשר הכל מבואר בר"מ פ"ז מהא"מ וכתבתי לעיל קצת במצות הקרבנות בע"מ ע"ש. והנסכים כשרים בין מן הארץ ובין מן ח"ל ובאים מן החדש היינו שעברו עליהם העומר ושתי הלחם ומן הישן זה מבואר בש"ס ובר"מ שם ואם הביאו מנחת נסכים קודם לעומר או מן הטבל ומן הערלה וכה"כ הן סולת ויינות ושמנים כ"א האיסור ששייך אצלו לא נתקדשו כלל להקריב והטעם דצ"ל ממשקה ישראל מן המותר לישראל וכו'. עי"ש.

עוד נציין מהרמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ב':

הלכה א

היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראין נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים, ומנחת נסכים אינה טעונה לא תנופה ולא הגשה ולא לבונה, אבל טעונה מלח, וכולה נשרפת על מזבח החיצון, ויתנסך היין על המזבח, ואין נותנין אותו על האש אלא מגביה ידו ויוצק על היסוד והוא יורד לשיתין.

הלכה ב

אין טעון נסכין אלא עולת בהמה ושלמים בלבד בין היו קרבן צבור או קרבן יחיד או כבש יולדת ואילו של כהן גדול הואיל והן עולות טעונים נסכים, אבל העוף והאשמות והחטאות אין מביאין עמהם נסכים, חוץ מחטאת מצורע ואשמו שנתפרשו נסכיהם בתורה.

הלכה ג

ומניין שאין מביאין נסכים עם החטאת והאשם שנאמר לפלא נדר או נדבה דבר הבא בנדר ונדבה יצאו חטאת ואשם ובכור ומעשר ופסח הואיל ואינן באין בנדר ונדבה אין טעונין נסכים, ומניין להביא שלמי חגיגה ועולת ראייה לנסכים שנאמר או במועדיכם.

הלכה ד

כמה הוא שיעור נסכים, נסכי כבש או כבשה עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן ויין לנסך רביעית ההין, וכן נסכי העז בין קטן בין גדול בין זכר בין נקבה או נסכי רחל אף על פי שהיא גדולה, אבל נסכי איל הן שני עשרונים סלת בלול בשלישית ההין שמן ויין לנסך שלישית ההין, ונסכי הפר או העגל בין זכרים בין נקבות שלשה עשרונים סלת בלול בחצי ההין שמן ויין לנסך חצי ההין.

הלכה ה

אלו הן הנסכים בין לעולה בין לשלמים כשיעור הזה לכל אחד ואחד שנאמר כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם, אין מוסיפין על השיעורין האלו ואין גורעין מהן, ואם גרע או הוסיף כל שהוא פסול, חוץ מכבש העולה שמקריבין ביום הנפת העומר שהנסכים שלו שני עשרונים בלול בשלישית ההין שמן אף על פי שנכפלה סולתו לא נכפלו יינו [ושמנו] אלא יין לנסך רביעית ההין. +/השגת הראב"ד/ בשלישית ההין שמן אף על פי שנכפלה וכו'. א"א זה שבוש ובהדיא גרסינן במנחות פרק שני ונסכה כתיב וקרינן ונסכו אלא נסכה דמנחה דהיינו שמן שנבלל עמה כנסכו דיין וקאמר רביעית. +

הלכה ו

המצורע מביא עם שלשה כבשים שלו שהן חטאת ואשם ועולה שלשה עשרונים, ומפי השמועה למדו שהן באין בכלל הזבחים שלו עשרון עם כל כבש בלול ברביעית ההין שמן, ורביעית יין עם כל עשרון משלשתן כשאר נסכי הכבשים, והמקריב את הפלגס מביא עמו נסכי איל ולא עולה לו זבח.

הלכה ז

ההין הוא שנים עשר לוג, וכבר הודענו שיעור הלוג עם מדות אחרות בהלכות עירובין, והעשרון הוא העומר שהוא שיעור חלה וכבר ביארנו שיעורו בענין חלה.

הלכה ח

כשמודדין הנסכים או המנחות בין מנחת יחיד בין מנחת צבור אין מודדין אותו במדה של שלשה עשרונים לפר או של שנים לאיל אלא מודד הכל בעשרון אחד שהיה במקדש, וכן השמן של נסכים מודדין אותו במדתו שבמקדש, ושמן של מנחות היחיד בלוג שבמקדש, כמנין העשרונות כך מנין הלוגין.

הלכה יב

הסלת עם השמן של נסכים אינן מעכבין את היין ולא היין מעכבן, ולא הנסכים מעכבין את הזבח אלא מביא אדם קרבנו היום ונסכיו אחר עשרה ימים אחד יחיד ואחד צבור, והוא שלא קדשו הנסכים בכלי שרת אבל אם נתנן לכלי שרת אם לנו יפסלו בלינה.

הלכה יג

אין מביאין נסכים אלא מן החולין, לא יביאם לא מן התרומה ולא ממעשר שני ולא מן הבכורים, ואפילו תודה שמביא לחמה מן המעשר לא יביאו נסכים אלא מן החולין.

סימן קס

ביאור אות ו- כתב דג' מקומות איכא מלח וחד מהם בראש המזבח- וטעם הדבר שכל אלו דברים יבשים הם, וכדי שלא יתלכלכו מדם האברים נמלחו במקום מיוחד ולא במקום מליחת האברים.

ביאור אות ט- כתב דאין לכהנים ממנחת הנסכים- בשו"ת זרע אברהם (סימן יד) כתב: ודע דבדברי הראב"ד ז"ל (בפי' לת"כ ויקרא) דנוצה של עוף קריבה במזבח קשה מהא דמנחות (עד ב) אהא דתני במתני' מנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים למזבח ואין בהם לכהנים ובוזה יפה כח מזבח מכת הכהנים ובגמ' פריך ותו ליכא [שיהי' יפה כח מזבח מכת הכהנים]

והאיכא עולת העוף [דכולה קריבה למזבח] ומשני איכא מוראה ונוצה [דאין קרבין למזבח רש"י] והרי לראב"ד ז"ל נוצה קריבה במזבח וצ"ע בדבר ובחי הארכת ליישב ואכ"מ.

סי' קסא

כתב דעלה למזבח דרך שמאל לנסך היין – בענין זה נציין מאנציקלופדיה תלמודית כרך כד, יין שם כתב:

בכלל היינות הפסולים לנסכים, הוזכר במשנה אף יין מעושן⁶³³. יש מן הראשונים שפירש, שהיו מעשנים את הענבים כדי למתקם⁶³⁴. ויש שפירש שהוא יין שהיה בכלי שיש בו ריח רע, שאותו היין יש בו אדים, ונקרא מעושן⁶³⁵. אבל לדעת הרבה הראשונים נקרא כן יין שנכנס בו עשן⁶³⁶, וכן אמרו שהעולה למזבח לניסוך היין – שהוא בקרן דרומית מערבית של המזבח⁶³⁷ – אינו מקיף דרך ימין, כדי שלא יתעשן היין שבידו באש המערכה ויפסל⁶³⁸. ונחלקו ראשונים בטעם שהוא פסול: יש מפרשים שהעשן פוגם את היין⁶³⁹ – ויש סוברים שהוא כבעל-מוס*, שאף נסכים נפסלים במומים⁶⁴⁰ – ולדעתם הוא הדין שפסול לקידוש⁶⁴¹, ויש מפרשים שאין הטעם משום שנפגם, שהרי אמרו לענין הרחקת-נזיקין* שהעשן משביחו⁶⁴², אלא הטעם הוא לפי שנשתנה מברייתו⁶⁴³, אבל לקידוש כשר⁶⁴⁴.

במעלת לימוד דיני החטאת

⁶³³ משנה מנחות פו ב; רמב"ם איסורי מזבח פ"ו ה"ט. וע"ע נסכים.

⁶³⁴ רש"י שם ד"ה מעושן.

⁶³⁵ עי' פהמ"ש להרמב"ם (קאפח) שם. ועי' תוי"ט שם בשם כף נחת.

⁶³⁶ עי' רש"י זבחים סד א ד"ה יתעשנו; תוס' ב"ב יח א ד"ה לא, ורמב"ן שם; ר"ן פסחים קז א ד"ה אין.

⁶³⁷ ע"ע הנ"ל.

⁶³⁸ עי' זבחים שם ורש"י שם, ורמב"ם מעה"ק פ"ז הי"א ומהר"י קורקוס שם בדעתו.

⁶³⁹ עי' תוס' ב"ב שם בשם ר"ת. וע"ע הרחקת נזיקין, כרך י עמ' תרמז, שכ"ד עוד ראשונים.

⁶⁴⁰ ע"ע בעל מום, כרך ד עמ' קכא. עי' רמב"ם איסורי מזבח פ"ו ה"א.

⁶⁴¹ הגהות רעק"א לשו"ע או"ח סי' רעב ח.

⁶⁴² עי' משנה וגמ' ב"ב כ ב ורש"י שם ד"ה בין התירו, שאין העשן קשה ליין, וע"ע הנ"ל, ושם בחילוק בין יין של א"י ליין של שאר ארצות.

⁶⁴³ רמב"ן שם יח א וצז ב; רשב"א שם; ר"ן פסחים שם. וע"ע נסכים שלמדו כן מהכתוב.

⁶⁴⁴ ראשונים הנ"ל; מ"מ שבת פכ"ט הי"ד בשמם, ועוד ראשונים.

מתוך האנציקלופדיה תלמודית: בדרש אמרו: אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שמא חס ושלום ישראל חוטאים לפניך כו' בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראים בהם מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם⁶³³. ואמרו: זאת תורת החטאת⁶³⁴, כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת⁶³⁵. וכן כתבו הפוסקים להלכה, שטוב לומר פרשת חטאת עם פרשיות שאר הקרבנות⁶³⁶ ואפילו אם אינו יודע שחטא, יקרא מספק, ואם חטא תכפר עליו ואם לא חטא יתנו לו שכר כקורא בתורה⁶³⁷, אלא שאחר פרשת חטאת לא יאמר יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי חטאת, כדרך שאומר בשאר הקרבנות, לפי שאין חטאת באה נדבה⁶³⁸, ושמא אינו חייב חטאת, והרי זה כאילו מביא חולין לעזרה⁶³⁹. ויש שכתבו שאף בחטאת יאמר דרך תנאי, אם אני חייב חטאת יהי רצון לפניך שתהא מקובלת לפניך קריאתי כאילו הקרבתי חטאת בזמנה, וממילא נשמע שאם אינו חייב חטאת לא יהא אלא כקורא בתורה⁶⁴⁰. ויש חולקים וסוברים שלא יאמר כלל, לפי שמשמע שאם אינו חייב חטאת יהא נדבה ואין חטאת באה נדבה⁶⁴¹, ועוד שהרי אינו חייב חטאת אלא אם כן נודע לו בודאי שחטא⁶⁴². ומטעם זה יש מן האחרונים שכתב, שאף על פי שהחטאת קודמת לעולה⁶⁴³, היינו דוקא בהקרבה, לפי שהחטאת מכפרת אף על עשה, והעולה היא דורון, וריצה פרקליט נכנס דורון אחריו⁶⁴⁴, אבל פרשת חטאת שאומרה מספק, יש לומר מקודם פרשת

⁶³³. מגילה לא ב.

⁶³⁴. ויקרא ו יח.

⁶³⁵. מנחות קי א.

⁶³⁶. טוש"ע או"ח א ה.

⁶³⁷. ב"י שם.

⁶³⁸. טור שם. ועי' לעיל: חיובה.

⁶³⁹. ב"ח שם.

⁶⁴⁰. ב"ח שם ושכ"כ מהרש"ל. ועי' באר היטב שם שכן הסכימו כמה אחרונים.

⁶⁴¹. ט"ז שם ס"ק ז.

⁶⁴². מג"א שם ס"ק יא.

⁶⁴³. עי' לעיל: הקדמתה.

⁶⁴⁴. עי' לעיל שם וציון 557.

העולה שתכפר על עשה ואחר כך פרשת החטאת, אלא אם כן יודע בודאי שנתחייב חטאת שאז יאמר מקודם פרשת החטאת⁶⁴⁵.

תוספת דינים לקרבן חטאת שלא התבארו בספר

א. בקרבן חטאת [וכן בפסח] ישנו דין מיוחד בשונה משאר הקרבנות שאם שחטו [וה"ה בכל ד' העבודות] שלא לשמה הקרבן נפסל והיו שורפים אותו במדורה שהיתה בעזרה, והיה מוטל על הבעלים להביא קרבן חדש. אך בשאר הקרבנות אם חשב שלא לשמן הקרבן לא נפסל והבעלים מקריבו, אך אח"כ צריך להביא קרבן חדש²¹⁷.

ונציין נמי מהאנציקלופדיה תלמודית כרך יד, חטאת שם כתבו: כל הזבחים שנזבחו שלא לשמם⁴⁶⁰, כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן הפסח והחטאת⁴⁶¹, שהם פסולים לגמרי⁴⁶². בחטאת למדו כן ממה שנאמר: ושחט אתה לחטאת⁴⁶³, שתהא שחיטה לשם חטאת⁴⁶⁴, ונאמר: ולקח הכהן מדם החטאת⁴⁶⁵, שתהא קבלה לשם חטאת⁴⁶⁶, וכן הולכה נתרבתה בכלל קבלה⁴⁶⁷, ונאמר: וכפר עליו הכהן מחטאתו⁴⁶⁸,

⁶⁴⁵. מג"א ס"ק ח בדעת הטוש"ע שהקדימו עולה לחטאת. ועיי' זבחים צ א למקראה הקדימה הכתוב. ועיי' קרבנות, ושם לענין אמירת שאר פרשיות הקרבנות.

²¹⁷ וכדאי' במשנה הראשונה בזבחים: 'כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת'.

⁴⁶⁰. עיי' לשמה, ושם על העבודות ועל הדברים שהקרבנות צריכים להיות לשמם. ועיי' עוד פהמ"ש להרמב"ם ריש זבחים שקרבנות צבור עלו לבעלים לשם חובה, והאריכו האחרונים ליישב דבריו, אמנם בפהמ"ש שבתרגום ר"י קאפח אינו כן. ועיי' תוספתא פסחים פ"ה ומנחות פ"ה שהשוחט בשבת חטאת צבור שלא לשמה חייב חטאת.

⁴⁶¹. משנה ותוספתא זבחים רפ"א; ידים פ"ד מ"ב; רמב"ם פסוה"מ פט"ו ה"א. ועיי' הנ"ל ועיי' אשם כרך ב, מחלוקת תנאים באשם.

⁴⁶². רש"י שם. ועיי' פסולי המוקדשין, ושם שאם עלתה לא תרד, ועיי' העלאת חוץ כרך ט עמ' תרכח, שמטעם זה חייב עליהם משום העלאת חוץ.

⁴⁶³. ויקרא ד לג.

⁴⁶⁴. תו"כ דבורא דחובה פי"א; זבחים ז ב; ירושלמי פסחים פ"ה ה"ב; ועיי"ש שאר כל מעשיו למדו ממ"ש ועשה את האחד חטאת, ובקרא אורה זבחים שם שאינו יודע מאיזה מקרא דרשו כן; רמב"ם שם ה"ג.

⁴⁶⁵. ויקרא שם לד.

⁴⁶⁶. זבחים ח א; תו"כ שם.

⁴⁶⁷. רש"י שם ד"ה וכפר. ועיי' ראב"ד לתו"כ שם שנלמד מחטאת נזיר וחטאת מצורע, עיי' להלן. ועיי' הולכה, כרך ח עמ' תנא, מחלוקת תנאים אם מחשבת פסול פוסלת בה.

⁴⁶⁸. ויקרא ה ו. ועיי' תוס' שם ד"ה זריקה בטעם שהביאו פסוק זה שנאמר בחטאת של שמיעת קול, שהרי בחטאת חלב כתוב על חטאתו, ובקרא אורה הגיה על חטאתו, וכ"ה בכת"י.

שתהא כפרה – היינו זריקה – לשם חטאת⁴⁶⁹. מכאן אמרו: שחט שלא לשמה, קיבל שלא לשמה, הילך שלא לשמה, זרק שלא לשמה פסול⁴⁷⁰. והוא הדין בשינוי בעלים, ששחט חטאת ראובן לשם שמעון, שנאמר: עליו⁴⁷¹, ולא על חבירו⁴⁷², ולמדו מכאן לעכב, שהרי למצוה כבר למדו ממה שהוקשו כל הקרבנות לשלמים⁴⁷³, בין לשינוי קודש בין לשינוי בעלים⁴⁷⁴. ויש שלמדו כן ממה שנאמר בשעיר נשיא: חטאת הוא⁴⁷⁵, ודרשו: הוא, לשמו כשר שלא לשמו פסול⁴⁷⁶, שהוא משמע בהוייתו יהא⁴⁷⁷. והוא הדין שאר חטאות פסולות שלא לשמן, בין בשינוי קודש בין בשינוי בעלים. עוד כתבו: שלא לשמה במחשבת שינוי קודש שפוסלת בחטאת, אינה אלא כששחטה לשם זבח אחר, כגון לשם עולה או אשם או שלמים⁴⁸⁷, אבל שחטה סתם כשרה⁴⁸⁸, ועלתה לבעלים לשם חובה⁴⁸⁹. שחטה לשם חולין, כשרה⁴⁹⁰, שנאמר: ולא יחללו את קדשי בני ישראל⁴⁹¹, קדשים מחללים קדשים – במחשבת שלא לשמה – ואין חולין מחללים קדשים⁴⁹², אבל אינה מרצה⁴⁹³, ולא עלתה לבעלים לשם חובה⁴⁹⁴. לדעת רבא הטעם שכשרה הוא לפי שדבר שאינו מינו, כגון חולין שאינו מין קדשים, אין שמו נתפס על הזבח לעקור שמו ממנו ("דלאו מינה לא מחריב בה"), והרי זה

469 . זבחים שם; תו"כ שם.

470 . תו"כ שם.

471 . ויקרא שם.

472 . זבחים שם; רמב"ם שם ה"ג.

473 . עי' זבחים שם.

474 . מסקנת הגמ' שם.

475 . ויקרא ד כד.

476 . תו"כ שם פ"ח; תוספתא זבחים פ"א, וברייתא בגמ' שם י ב, ועי"ש ה ב: מיעט רחמנא היא, ומנחות ד א: משום דכתיב בה היא. ועי' רש"י פסחים סג א ד"ה חוץ.

477 . רש"י שם ה ב ד"ה מיעט, ועי' תוס' שם בטעם שצריכים ב' לימודים.

487 . עי' רמב"ם שם ה"ד.

488 . משנה שם מו ב, ועי' גמ' שם ב ב ו ג א: חו"ל סתמא וסתמא כשרים. ועי' רמב"ם מעה"ק פ"ד ה"י שכ"כ רק בעולה ושלמים, ובכ"מ שתמה ע"ז, ובלח"מ שם שכ' ליישב כוונת הרמב"ם אף בחטאת. ועי' קרן אורה זבחים ז א וזבה תודה בלקוטי הלכות זבחים ב ב ומרכה"מ ואבן האזל על הרמב"ם שם, ועוד.

489 . כ"מ שם, ובזבח תודה שם שכ"ג מגמ' שם מו ב, וכן מבואר ברש"י שם קטו א ד"ה ור"א היא.

490 . רב יהודה אמר רב שם ג א ומו ב; רמב"ם פסוה"מ שם.

491 . ויקרא כב טו.

492 . ר' אלעזר (ו"ג: ר' אלעאי) שם ג ב ומו ב בטעמו של רב.

493 . אביי שם מו ב.

494 . רמב"ם שם.

כשחטה סתם שכשרה⁴⁹⁵, ולטעם זה יש מן האחרונים שכתב שהוא הדין שעלתה לבעלים לשם חובה⁴⁹⁶. ומכל מקום אם שחטה משום חולין – היינו שסבור שהיא חולין – פסולה⁴⁹⁷, שהרי זה מתעסק* בדברים אחרים ואינו עסוק בקדשים⁴⁹⁸.

ב. שלא לשמה היינו שהקריבו לשם קרבן אחר, או לשם איש אחר, או לשם חטא אחר. אמנם כ"ז דווקא אם חשב במזיד אך בטעות לא פוסל²¹⁸.

ג. זמן הקרבת החטאת ומה הדין בהקריבה בין השמשות:

החטאת הרי היא כשאר הקרבנות, שאינם קרבים אלא ביום, שנאמר: ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם וגו'⁴⁴³, אלא שבחטאת יש על כך לימוד מיוחד, שנאמר בפר יום הכפורים: כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'⁴⁴⁴. הזורק דם חטאתו, ספק בלילה ספק ביום כגון שזרקו בין השמשות*⁴⁴⁵ – נעשה כספק כפרה וכיפר⁴⁴⁶, ואין צריך להביא קרבן אחר⁴⁴⁷. יש מן הראשונים מפרשים הטעם לפי שכהנים זריזים הם ומעמידים אותו בחזקת שנתכפר⁴⁴⁸, ויש מפרשים לפי שמעמידים היום בחזקתו⁴⁴⁹. ויש שנראה מדבריהם שמפרשים לפי שאי אפשר להביא ספק חולין לעזרה⁴⁵⁰, אלא המחוייב פטור, וה' יגמור בעדו הכפרה, שמה יש לו לעשות, שהרי לא מצינו

⁴⁹⁵ . גמ' שם ג א ורש"י.

⁴⁹⁶ . זבח תודה שם ה א ד"ה חטאת. ועי' להלן ציון 507.

⁴⁹⁷ . ר' אלעזר (וי"ג ר' אלעאי) שם מו ב ורש"י, ובלקוטי הלכות שם הביא כן להלכה ותמה על הרמב"ם שהשמיט. ועי' אבן האזל מעה"ק פ"ד ה"י שלמ"ד, וכ"ד הרמב"ם, שעקירה בטעות לאו שמה עקירה אף בשחט משום חולין כשר.

⁴⁹⁸ . גמ' שם ורש"י. וע"ע מתעסק.

²¹⁸ וכפי שכתב התפארת ישראל (חומר בקודש פרק ג) שבחישוב בפירוש לשם כוונה הפוכה מהראוי, אם דבכולן גם בכה"ג הקרבן כשר לגמרי, עכ"פ כששינה שם הזבח או שם הבעלים. בהנך יש חילוק. אם בטעות, שחישוב שהוא קרבן אחר, או קרבן של אחר, אינו פוסל בשום קרבן, דעקירה בטעות לא שמה עקירה, אבל אם במזיד שינה שם הזבח או שם הזבח פוסל.

⁴⁴³ . ויקרא ז לח. וע"ע קרבנות.

⁴⁴⁴ . שם טז ל. רש"י זבחים צח א ד"ה חטאת וחולין כא ב ד"ה וביום ושם כב א ד"ה משלו.

⁴⁴⁵ . פ"מ. וע"ע בין השמשות, כרך ג.

⁴⁴⁶ . ירושלמי פסחים פ"ח ה"ב. וכ"ה בתוספתא כריתות פ"ב: ספק נזרק הדם ספק לא נזרק הדם יצא, ובחסדי דוד שם שהספק הוא אף בנזרק בין השמשות. ועי' הוריות ד א: משל דסומכוס כו' שפטור אף מאשם תלוי, וע"ע אשם תלוי כרך ב וציון 77.

⁴⁴⁷ . רש"י הוריות שם; פ"מ שם.

⁴⁴⁸ . ר"ח הוריות שם.

⁴⁴⁹ . תוס' הרא"ש שם. וע"ע בין השמשות עמ' קכז מחלוקת בדבר אם אומרים חזקה באופן זה. וע"ע חזקה (ב) כרך יג עמ' תרכח.

⁴⁵⁰ . עי' מאירי הוריות שם ורמב"ם שגגות פי"א ה"ב. וכ"פ בחסדי דוד על התוספתא שם.

חטאת בהמה מספק⁴⁵¹, ואינו יכול להביא למחר אחרת ולהתנות שאם נתכפר ביום תהיה זו לנדבה, שהרי אין חטאת באה נדבה⁴⁵², ואינו יכול לומר שתהא לשלמי נדבה, שנמצא ממעט באכילת קדשים⁴⁵³, שהרי אין חטאת נאכלת אלא ליום ולילה ונשרף בשני⁴⁵⁴, ועוד שהרי חטאת מתן דמה למעלה מחוט הסיקרא⁴⁵⁵ ושלמים למטה⁴⁵⁶.

ד. אם ממשכנים על הבאת חטאת:

חייבי חטאות אין ממשכנים אותם¹⁸⁶, שכיון שהם מעוכבי כפרה אין חוששים להם שמא יפשעו וישהו קרבנותיהם¹⁸⁷, ואף על פי שאמרו: ועשית¹⁸⁸, אזהרה לבית דין שיעשוך, כאשר נדרת זה נדר, לה' אלהיך אלו חטאות ואשמות¹⁸⁹, מכל מקום אין צריכים למשכנם, שהרי מעושים ועומדים הם כדי שתהא להם כפרה¹⁹⁰. וכתבו ראשונים שלא אמרו אלא בשלא עבר עדיין על בל תאחר, אפילו כשרואים שמתעצל להביאה, אבל אם כבר עבר על בל תאחר ממשכנים אותו¹⁹¹, והוא הדין אם פשע ולא הביא או שהזיד בכך¹⁹². וכן באמרו לו שנים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי, לדעת ר' מאיר שהעדים מחייבים אותו חטאת¹⁹³, ממשכנים אותו, שהרי הוא סבר להיות פטור¹⁹⁴. ויש מן הראשונים שכתב, שבאדם אמיד

451. חסדי דוד שם.

452. מאירי שם. ועי' לעיל: חיובה על השוגג.

453. ע"ע אין מביאין קדשים לבית הפסול, כרך א.

454. ע"ע אכילת קדשים, שם: זמן אכילתם.

455. עי' לעיל.

456. מאירי שם.

186. משנה ערכין כא א; תוספתא שם פ"ג; רמב"ם מעשה הקרבנות פי"ד הי"ז. ועי' תוספתא שם שני שה"ה בחטאות של מחוסרי - כפרה (ע"ע). וע"ע חטאת נזיר, ששם ממשכנים אותו שמא יאחר אותה לפי שאינה מעכבת. וע"ע חייבי קרבן לענין שאר קרבנות.

187. רמב"ם שם ע"פ ערכין שם. ועי' רש"י ב"ק מ א ד"ה חייבי ותוס' ר"ה ו א ד"ה יקריב ויבמות פז ב ד"ה ר"מ וב"ב מח א ד"ה יקריב. אמנם מתוס' כריתות יב א סוד"ה או, נ' שהטעם הוא לפי שאומר שלא ניחא ליה בכפרה, וכ"נ מהראשונים לעיל ציון 152. ועי' נר תמיד כריתות שם שהגיה בד' התוס' והר המוריה על הרמב"ם שם.

188. דברים כג כד.

189. ר"ה שם.

190. רמב"ן במלחמות ב"ק פ"ד ד"ה ועוד אנן; ריטב"א ר"ה שם.

191. תוס' ר"ה שם ד"ה יקריב, וכ"ה בתוס' הרא"ש ורשב"א (ניו - יורק) ומאירי שם; רמב"ן במלחמות ב"ק שם.

192. ריטב"א ר"ה שם.

193. עי' לעיל.

194. תוס' כריתות שם סוד"ה או ויבמות שם ד"ה ר"מ; שמ"ק ב"מ ג ב בשם הרא"ש ותלמיד הר"פ; הר"ש משאנץ לתו"כ פרק ז.

לעולם ממשכנים אותו¹⁹⁵. וכן אם הפריש החטאת ולא הקריבה, יש מן [טור תעוז] הראשונים שכתב שכופים אותו להקריבה, שכן אמרו: יקריב אתו¹⁹⁶, מלמד שכופים אותו, יכול בעל כרחו, תלמוד לומר לרצונו, הא כיצד, כופים אותו עד שיאמר רוצה אני¹⁹⁷.

ה. אם יורשין מביאין: חייבי חטאות שמתו, אין היורשים חייבים להביא¹⁹⁸, שאין כפרה למתים¹⁹⁹.

ו. בכמה קונה את החטאת:

קרבת חטאת אין קצבה לדמיו²³⁹ ומביא אפילו חטאת בת דנקא²⁴⁰, היינו מעה כסף שהוא שתות דינר²⁴¹, ולא דוקא מטבע זו אלא כלומר דמים קלים²⁴². ואמרו: מפני מה לא נתנה תורה קצבה במחוסרי כפרה – כגון זב וזבה יולדת ומצורע, שכפרתם מעכבתם מן הקדשים²⁴³ – שמא יוזלו טלאים ואין להם תקנה לאכול בקדשים²⁴⁴, ואף בחטאת חלב שבאה לכפרה, ואינה באה להתיר בקדשים, לא נתנה תורה קצבה²⁴⁵. וכתבו ראשונים שמן התורה הוא שאין לה קצבה, אבל מדרבנן מצוה לכתחילה בסלע, שכן אמרו: האומר הרי עלי בסלע למזבח, מביא כבש, שכיון שאמרה תורה באיל אשם*, שהוא בן שתי שנים בכסף שקלים²⁴⁶, מכלל שכבש בן שנתו בסלע²⁴⁷, ובפחות די עד דנקא, אבל פחות מדנקא נקרא עברייני²⁴⁸, או שעין יפה הוא בסלע ועין רעה בדנקא²⁴⁹, אלא שאם הוזלו

195. ריטב"א ב"ב מח א. ועי"ש בגמ' ח ב לענין צדקה (ע"ע).

196. ויקרא א ג.

197. ר"ה שם וש"נ. ריטב"א ב"ב שם ע"פ ר"ה שם אפריש ולא אקריב. ועי' רמב"ם שם הי"ז שנראה מדבריו שבחטאות ואשמות לעולם אין כופים. וע"ע כפיה.

198. תוספתא ערכין שם. וע"ע חייבי קרבן מחלוקת בשאר קרבנות.

199. עי' תוס' תמורה טו ב ד"ה והא. וע"ע אין כפרה למתים כרך א: הדין וטעמו. וע"ע חטאות המתות על חטאת שמתו בעליה לאחר שהפרישוה.

239. שקלים פ"ב מ"ד. וע"ע הקדש כרך י עמ' שעח.

240. שבועות לז א; זבחים מח א.

241. רש"י שם ושם.

242. רש"י זבחים שם עי"ש ובתוד"ה וחטאת. ועי' להלן שי"א שמדרבנן שיעור זה דוקא הוא.

243. רש"י. וע"ע מחוסרי כפרה.

244. ר' יוחנן משום רשב"י כריתות כז א. וע"ע טעמא דקרא.

245. כריתות שם, עי"ש שנשארו בקושיא לטעם הנ"ל.

246. ע"ע אשם כרך ב עמ' רסג.

247. כריתות י ב, וע"ע נדרי הקדש.

248. תוס' שם ד"ה מכלל. ועי' תו"י שם.

249. תוס' ב"ב קסו ב ד"ה רבעתים ומנחות קז ב ד"ה כבש.

טלאים והם שמנים, אף בפחות מדנקא מתכפר בהם²⁵⁰. ויש מן הראשונים שנראה מדבריהם שאף מן התורה מצוה מן המובחר להביא בסלע²⁵¹, שצריך שיהיה מבחר נדריך²⁵², מיוחד שבעדרו²⁵³. ויש מן הראשונים שכתבו שכשמביאה בסוף שנתה יביאה בסלע, אבל כשמביאה מיום השמיני והלאה, אפילו בדנקא יביא²⁵⁴. ויש שכתב לדעת ראשונים, שכשמביא כבשה מביא בסלע, אבל כשמביא שעירה, מביא אפילו בדנקא ופחות²⁵⁵.

ז. נסכים עם החטאת:

אין מביאים נסכים עם החטאת, שנאמר בנסכים: לפלא נדר או בנדבה²⁵⁸, הבא בנדר ובנדבה טעון נסכים, ושאינו בא בנדר וכנדבה אינו טעון נסכים²⁵⁹. ואמרו: בדין הוא שתהא חטאת חלב טעונה נסכים, שלא יהא חוטא נשכר, ומפני מה אינה טעונה, שלא יהא קרבנו מהודר²⁶⁰.

ח. מקום שחיטת החטאת:

שחיטת החטאת בצפון, כשאר קדשי-קדשים³⁸⁶, שנאמר: במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת לפני ה' קדש קדשים היא³⁸⁷, היכן עולה* נשחטת, בצפון, אף זו בצפון³⁸⁸, ונאמר בשעיר נשיא: ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה³⁸⁹, לקבעו, שאם לא שחטו בצפון פסלו³⁹⁰. ואמרו:

²⁵⁰ . תוס' מנחות וכריתות שם, ע"פ כריתות כז א.
²⁵¹ . עי' תוס' ב"ב שם ד"ה רבעתים ותוס' זבחים מח א ד"ה וחטאת ושם"ק כריתות י ב בהשמטות אות יא בשם גליון תוס' הרא"ש.
²⁵² . עי' דברים יב יא.
²⁵³ . תוס' ב"ב שם, עי' יומא לד ב וש"נ וכריתות כז א ותוס' תמורה כג א ד"ה דרבי ושם"ק שם. וע"ע הדור מצוה כרך ח עמ' רעב. ועי' מנחות סד א: היו לפניו ב' חטאות אחת שמנה ואחת כחושה, שאם שחט כחושה אומרים לו הבא שמנה לכתחילה ושחוט, עי"ש ובעי' הנ"ל עמ' רעח שבקרבן צבור דוחה הידור זה שבת. ועי' שבת יב ב ויבמות צב א; חטאת שמנה.
²⁵⁴ . תו"י כריתות י ב.
²⁵⁵ . טהרת הקודש זבחים שם, ע"פ רש"י מנחות שם.
²⁵⁸ . במדבר טו ג.
²⁵⁹ . משנה וגמ' מנחות צ ב; רמב"ם מעה"ק פ"ב ה"ב וה"ג. וע"ע נסכים.
²⁶⁰ . ר' שמעון בברייתא סוטה טו ומנחות ו, וכע"ז בתוספתא סוטה פ"א. וע"ע טעמא דקרא.
³⁸⁶ . עי' משנה זבחים מז א ונב ב וגמ' שם מח א וברייתא שם כו א, ורמב"ם שם פ"ה ה"ג. וע"ע צפון, מחלוקת תנאים בגבולותיו, וע"ע שחיטה.
³⁸⁷ . ויקרא ו יח.
³⁸⁸ . תו"כ שם פרשתא ו; ברייתא זבחים מח א ומנחות נה ב, ועי' זבחים מט ב; רמב"ם שם.
³⁸⁹ . ויקרא ד כד.
³⁹⁰ . ברייתא שם ושם.

לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה³⁹¹, שלא קבע לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו, שלא יבינו שהיא חטאת ויתבייש³⁹². ואין השוחט עצמו צריך להיות בצפון, שאם עמד בדרום – בחלק דרומי של עזרה, סמוך לאמצעה – והשיט ידו לצפון ושחט שחיטתו כשרה³⁹³, שדרשו: אותו בצפון, ואין השוחט טעון צפון³⁹⁴,

ט. כמה דינים מהרמב"ם בהלכות שגגות פ"ג :

הלכה ג': כבר ביארנו בהלכות פסולי המוקדשין שהמפריש חטאתו על החלב שאכל לא יביאנה על השבת שחלל או על הדם שאכל שנאמר והביא קרבנו שעירת עזים וגו' על חטאתו אשר חטא עד שיהיה קרבנו לשם חטאו לא שיקריבנה מחטא על חטא, ואם הקריב פסלה, יתר על זה אמרו הפריש חטאתו על חלב שאכל אמש לא יביאנה על חלב שאכל היום ואם הביא כפר, ואין צריך לומר שאם הפרישה אביו ומת והיה הבן מחוייב באותו החטא שלא יביאנה הבן על חטאו כמו שנתבאר שם.

הלכה ד. המביא חטאת על שני חטאים תרעה עד שיפול בה מום ותמכר ויביא בדמי חצייה לחטא זה ובדמי חצייה לחטא השני, וכן שנים שהביאו חטאת אחת על שני חטאיהם תרעה עד שיפול בה מום ותמכר ויביא זה חטאתו בדמי חצייה ויביא זה חטאתו בדמי חצייה.

הלכה ה. הביא שתי חטאות על חטא אחד יקריב אי זו שירצה והשניה תרעה עד שיפול בה מום ויפלו דמיה לנדבה.

הלכה ו. הביא שתי חטאות על שני חטאים זו תשחט לשם חטא האחד והשניה לשם החטא השני.

דיני כיבוס החטאת

³⁹¹ . סוטה לב ב.

³⁹² . רש"י שם וכע"ז בירושלמי יבמות פ"א ה"ג וש"נ ומד"ר ויקרא פ"ב ו. וע"ע הלכנת פנים כרך ט עמ' ריד וע' ודוי כרך יא עמ' תמה.

³⁹³ . ברייתא זבחים כו א; רמב"ם פסוה"מ פ"א ה"ח.

³⁹⁴ . רש"י שם ד"ה הושיט, ע"פ מסקנת הגמ' שם מח ב, ועי' פי' הראב"ד לתו"כ שם אות יא.

פסוקי התורה: (חשוב לאומרים ולהזכירם בבחינת ונשלמה פרים שפתינו)

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יח) דְּבַר אֱלֹהֵי־הָרָן וְאֶל־בְּנָיו לֵאמֹר זֹאת תֹּרַת הַחֲטָאת בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁחַט הָעֹלָה תִשְׁחַט הַחֲטָאת לְפָנַי ה' קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא: (יט) הַכֹּהֵן הַמְחַטָּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בַּמָּקוֹם קֹדֶשׁ תֹּאכַל בַּחֲצֵר אֹהֶל מוֹעֵד: (כ) כָּל אֲשֶׁר־יִגַע בְּבִשְׂרָה יִקְדָּשׁ וְאֲשֶׁר יִזַּח מִדַּמָּה עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזַּח עָלֶיהָ תִכְבַּס בַּמָּקוֹם קֹדֶשׁ: (כא) וְכִלְיֵי־חַרָשׁ אֲשֶׁר תִּבְשַׁלְּבוּ יִשְׁבֵּר וְאִם־בְּכֵלֵי נְחֹשֶׁת בְּשִׁלָּה וּמִרְק וְשִׁטָּף בַּמַּיִם: (כב) כָּל־זָכָר בְּכַהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא: (כג) וְכִלְיֵי־חֲטָאת אֲשֶׁר יִזְבָּא מִדַּמָּה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֹאכְל בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹף: פ

דברי הרמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ח:

הלכה א

חומר בחטאת הבהמה משאר קדשי קדשים, שדם חטאת הבהמה שניתז מן הכלי שקבל בו הדם קודם הזיה על הבגד טעון כיבוס במים בעזרה²¹⁹ שנאמר ואשר יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש²²⁰.

הלכה ב

אחד הבגד ואחד העור הרך ואחד השק טעונין כיבוס, אבל העור הקשה הרי הוא כעץ וגורד הדם מעליו²²¹, ואחד דם חטאת הנאכלת או דם חטאת הנשרפת, אבל לא דם חטאת העוף, שנאמר 'תשחט החטאת' בנשחטת הכתוב מדבר לא בנמלקת.

²¹⁹ וז"ל הרמב"ן (צו ו' כ') תכבס במקום קדוש, החמיר הכתוב בדם הנבלע בבגד, לעשות כאשר היה קודם הזיה, שלא יצא חוץ לקלעים עכ"ל. מבואר מדבריו שדם חטאת שניתז על הבגד, יש גם איסור "יוצא", שאסור להוציא הבגד עם הדם, חוץ לקלעי העזרה, לפני הכיבוס.

וכתב המנ"ח (מ' קלח בסופו) וכן הגר"י פערלא דאף על פי שכיבוסו בעזרה, אין זו עבודה, שתצטרך לכהונה, אלא כשרה בזרים ובכל הפסולים. אמנם מהאבן עזרא על התורה יש משמעות הוא ציווי לכהנים.;

²²⁰ ויש מהראשונים שחשבו דין זה למצות עשה במנין המצות [סמ"ג], ויש חולקים וסוברים שאינה מצוה בפני עצמה, להימנות בחשבון המצות, אלא נכללת בכלל מצות סדר החטאת [רמב"ם בסה"מ].

²²¹ אמנם בשאלות (שאלתא פח) העלה כאחרים דעור הקשה בר כיבוס הוא. ועיי' העמק שאלה לשאלות שם אות כב וש"ת אבני נזר או"ח סי' קנז על מחלוקת השאלות והרמב"ם.

הלכה ג

חטאת שנפסלה אין דמה טעון כיבוס, בין שהיתה לה שעת הכושר בין שלא היתה לה שעת הכושר, אי זו הוא שהיתה לה שעת הכושר שלנה ושנטמאת²²² ושיצאת חוץ לעזרה, ואי זו היא שלא היתה לה שעת הכושר שנפסלה בשחיטה או בזריקת הדם.

הלכה ד

אין טעון כיבוס אלא מקום הדם בלבד, והוא שיהיה על כלי שראוי לקבל טומאה וראוי לכיבוס, אבל אם ניתז על כלי עץ או כלי מתכת אינו טעון כיבוס לפי שאינן ראויין לכיבוס אלא גורדן בלבד²²³.

הלכה ה

ניתז על עור הדג אינו טעון כיבוס לפי שאינו ראוי לקבל טומאה, אבל אם ניתז על עור בהמה, עד שלא הופשט אינו טעון כיבוס, אחר שהופשט טעון כיבוס, שאף על פי שאינו מקבל טומאה עתה הרי הוא ראוי לקבל טומאה לאחר שיתעבד.

הלכה ו

²²² והקשו התוספות בזבחים דף צב. נטמא מ"ט לא בעי כיבוס הא מדאורייתא זורקו לכתחילה כדאמרין (פסחים דף פ:): דם שנטמא זורקו בשוגג הורצה. וי"ל דמיירי כגון שנשבר הציץ או אינו על מצחו למאן דאית ליה [שאינו מרצה] (יומא דף ז:). ועיין בגרי"ז בביאור דבריהם.

²²³ והקדן אורה לומד שגרירת הדם מהכלי אינה מצווה. שהמצווה היא רק כיבוס. ודבר שאינו ראוי לכיבוס אין בו מצווה. והוסיף שאם כן כשר הדם שגוררים מהכלי לזריקה. שכל הטעם בדם שניתז על בגד שפסול לזריקה הוא מכיון שאידחי כשחלה עליו חובת כיבוס. אך הגרירה אינה חיוב ולא שייך בזה אידחי. אך השפת אמת הבין ברמב"ם שיש מצוות גרירה. ובאמת תמה בזה. שכמו בבגד שאיננו מקבל טומאה ופטור מכיבוס, פטור גם מלהוריד ולקנח את הדם. כמו כן בדבר שאיננו ראוי לכיבוס שהתמעט מכיבוס מדוע חייב לגרר את הדם.

ניתז מן הצואר על הבגד או מעל קרן המזבח או שנשפך הדם על הרצפה ואספו וניתז ממנו על הבגד אינו טעון כיבוס²²⁴ שנאמר ואשר יזה מדמה, לא אמרתי אלא בדם שנתקבל בכלי שרת וראוי להזיה²²⁵ ויש בו כדי הזייה.

הלכה ז

נתן ארבע המתנות ואחר כך ניתז מן הכוס על הבגד משירי הדם אינו טעון כיבוס, אף על פי שעדיין לא זרק השירים על היסוד, וכן בחטאות הנשרפות.

הלכה ח

ניתז מאצבעו אחר שיצאת הזייה מידו אינו טעון כיבוס ששירי הדם שבאצבע פסולין להזייה²²⁶.

הלכה ט

ניתז מן הבגד לבגד שני אין הבגד השני טעון כיבוס²²⁷, ניתז על בגד טמא אינו טעון כיבוס, ניתז דם החטאת על הבגד וניתז על דם החטאת דם חולין טעון כיבוס, אבל אם ניתז דם החולין תחלה (או אפילו דם עולה) וניתז עליו דם החטאת אינו טעון כיבוס שהרי לא נבלע בו.

הלכה י

²²⁴ ובתוספתא איתא: ניתז מן כבש המזבח - שבמקום להזות על הקרן היזה על הכבש ומשנגע הדם בכבש ניתז משם על הבגד - אינו טעון כיבוס.

²²⁵ ובחידושי הגר"ז [מסכת זבחים דף לח:]: כתב: וקשה למה לן קרא להכי תיפוק ליה דלאחר זריקה חולין גמורין הם, דהא כבר נעשה מצותן, ולמה בעי לדרשא דפרט לזה שכבר הוזה, וכמו כן קשה אכל פסולים שנשפכין לאמה, דמ"ט בעי קרא למעוטי הלא הם חולין גמורין, [והנה צ"ע בכל דם פסולין שנשפכין לאמה ויוצאין לחולין, ועכ"ז הדין דאם עלו לא ירדו], וצ"ל דהוה אמינא כיון דדם הוא ואף דעתה כבר נפקע לחולין מ"מ לענין כיבוס נשאר עליהם דין זה, ולזה בעי קרא אשר יזה דאין בהם כיבוס, וצ"ע.

²²⁶ ובתו"כ איתא דבניתז הדם מידו של מזה - בחטאות הפנימיות שמזה באצבע - עד שלא הזה, טעון כיבוס.

²²⁷ וכתב המנ"ח (מ' קלח) דדוקא כשהיה בראשונה על בגד שטעון כיבוס, וכיון שנזקק לכיבוס אפשר שנדחה הדם מזריקה, אבל אם נפל בראשונה על דבר שאינו טעון כיבוס, בודאי אוספו וכשר, כיון שנתקבל תחילה בכלי, והבגד השני טעון כיבוס.

כשמכבסין את מקום הדם מכבסין אותו במים יפה יפה עד שלא ישאר לו רושם, וכל שבעת הסממנים שמעבירין על הכתם מעבירין על דם חטאת, חוץ ממי רגלים שאין מכניסין מי רגלים למקדש.

הלכה יא

כלי חרש שנתבשלה בו החטאת הנאכלת טעון שבירה בעזרה, וכלי מתכות שנתבשלה בו טעון מריקה ושטיפה במים בעזרה שנאמר וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר, אף על פי שלא נאמר כאן במקום קדוש הרי דינן כדין הכיבוס, מה כיבוס הבגד בקדש אף שבירת כלי חרס ושטיפת כלי מתכות ומריקתו בקדש, ואחד כלי שבישל בו או כלי שהערה לתוכו רותח.

הלכה יב

מריקה בחמין ושטיפה בצונן, במים לא ביין ולא במזג ולא בשאר משקין²²⁸, והמריקה והשטיפה כמריקת הכוס ושטיפתו²²⁹, והשפוד והאסכלה מגעילן במים חמים על גבי האש ואחר כך מדיחן.

הלכה יג

במה דברים אמורים שבישל בהן אחר שנזרק דמה כהלכתו, אבל אם בישל קודם זריקה, או שבישל בה בשר חטאת הנשרפת אינו טעון מריקה ושטיפה, בישל במקצת הכלי כלו טעון מריקה ושטיפה.

הלכה יד

צלה הבשר [באור] תנור של חרס יש בדבר ספק, אם ישבר הואיל ונתבשלה בו או לא ישבר הואיל ולא נגעה בו, ולא בחטאת בלבד אלא כל הכלים שמשתמשין בהן בקדשים על ידי חמין בין קדשי קדשים בין קדשים קלים טעונין מריקה ושטיפה עקב אכילה, וכן השפוד והאסכלה מגעילן עקב אכילה, ואינו מניחן עד זמן אכילה שניה, אלא כשישלים

²²⁸ וכן מצינו שכתב במעשה הקרבנות פרק ו גבי הדחת האיברים: 'הולך ומדיחן במים שנאמר והקרב והכרעים ירחץ במים, לא ביין ולא במזג ולא בשאר משקין, וכל המימות כשרין'.

²²⁹ פרש"י בזבחים צו: מריקה מבפנים ושטיפה מבחוץ ככוס של ברכה כדאמרין בברכות שטעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ:

לאכול יגעיל השפוד והאסכלה וימרק וישטוף הכלי בין כלי מתכות בין כלי חרס חוץ מן החטאת ששובר בה כלי חרס, ומבשל ושונה ומשלש מיד בין בכלי מתכות בין בכלי חרס וממרק ושוטף עד סוף אכילה.

השגת הראב"ד – טעונין מריקה ושטיפה עקב אכילה. א"א לא ידעתי מהו עקב אכילה אבל כך אמרו חכמים שממתין כל זמן אכילה והדר עביד ליה מריקה ושטיפה, ומה שאמר בכלי חרס טעון מריקה ושטיפה טעות הוא בידו ובהדיא בתוספתא שאין טעון אלא שבירה אבל הכל טעון מריקה ושטיפה פירוש קדשי קדשים וקדשים קלים.

הלכה טו

כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה אינן טעונין מריקה ושטיפה אפילו בחטאת אלא הדחה בלבד, נאמר בחטאת כל אשר יגע בבשרה יקדש להיות כמוה, אם פסולה היא הנוגע בה פסול ואם כשירה הנוגע בה יאכל כמוה ובקדושתה.

הלכה טז

במה דברים אמורים כשנבלעה בו, אבל נגיעה בלא הבלעה אינה מקדשת, ואחד החטאת ואחד שאר קדשים בין קדשים קלים בין חמורים שנאמר זאת התורה לעולה למנחה.

הלכה יז

נגע בשרה ברקיק ונבלע במקצתו לא נתקדש כולו אלא חותך מקום הבלע.

הלכה יח

כלי שבישל בו קדשים וחולין או קדשי קדשים וקדשים קלים, אם יש בהן בנותן טעם הרי הכל נאכל כחמור שבהן, וטעון הכלי מריקה ושטיפה והכל כחמור שבהן לכל דבר, ואם לא נתן טעם זה בזה אין הקלין נאכלין כחמורים ואינן כמותן לכל דבר, אבל הכלי טעון מריקה ושטיפה.

הלכה יט

בגד שניתז עליו דם החטאת ויצא חוץ לעזרה מחזירו לעזרה ומכבסו שם, נטמא חוץ לעזרה כיצד יעשה, קורעו כדי שיטהר ומכניסו ומכבסו בפנים²³⁰, וצריך להניח בו שלם כדי מעפורת לפי שנאמר בגד צריך לכבס בגד²³¹, ואף על פי שהוא טמא מדבריהם מפני כדי המעפורת שנשארה בו כיון שנקרע רובו טהור מן התורה ומותר להכניסו למקדש לכבס הדם.

הלכה ב

מעיל שניתז עליו דם חטאת ויצא ונטמא לחוץ כיצד הוא עושה והרי הקורע אותו לוקה כמו שביארנו, מכניסו פחות פחות משלש אצבעות ומכבסו בפנים²³², ואחר שיתכבס כל הדם מעט מעט מטבילין אותו בחוץ²³³.

²³⁰ ותמה בחק נתן הרי אפשר לטבול את הבגד ולטהרו מטומאתו. וכן קשה בסיפא כלי נחושת שנטמא פוחתו ונכנס. והרי יכול לטהרו על ידי טבילה. [אך בכלי חרס שנטמא מובן שצריך לנוקבו כי לכלי חרס אין טהרה בטבילה]. ותירץ שטבילה במים היא תחילת כיבוס, ואם יטבילוהו בחוץ נמצא שתחילת הכיבוס היתה בחוץ. ואילו המצווה היא שיהיה כל הכיבוס במקום קדוש. וכן כתב במקדש דוד [לא ה] והוסיף שמוכח מזה שאם עשה מריקה ושטיפה בחוץ אי אפשר לחזור ולעשות בפנים. עוד תירץ השפת אמת, שבגד שנטמא אי אפשר להטבילו כיון שהדם שעליו הוא חציצה. אך הוסיף שמדאורייתא אין זה חציצה כיון שחציצה על מיעוט אינה חציצה.

²³¹ דעת רש"י שבכל קרע יש שיעור שלש על שלש אצבעות כשיעור בגד. ולכן חייב בכיבוס. אבל אם כן צריך להבין מדוע נטהר מטומאתו על ידי קריעה זו. והרי עדיין הוא נשאר בגד. ופירש רש"י, כיון שאינו ראוי למלאכתו הראשונה שהיה ראוי לה לפני הקריעה, כשהיה בגד גדול היה ראוי לגדול ועכשיו ראוי רק לקטן. ולכן נטהר בקריעה זו. והתוס' מפקפקים בייסוד זה שכלי שאינו ראוי למלאכתו הראשונה נטהר. ועל כן הם מפרשים שבאמת אין בכל קרקע שלש על שלש אצבעות שזהו שיעור בגד לטומאה. אך אם כן איננו בגד גם לכיבוס ומדוע חייב בכיבוס

²³² והקשה המקדש דוד [לח ב] לדעת הרמב"ם [פ"ב מביאת מקדש] שאין חיוב במכניס בגדים טמאים למקדש אלא רק כשהם אב הטומאה. ובזה מה עוזר שמכניס המעיל פחות מגע"ג הרי כשמשפשף את המעיל לכבסו נטמא האדם המכבס, ונהיה ראשון לטומאה, ואסור לו להשאר בעזרה. ואפילו אם מכניס רק את ידיו לעזרה לכבס עדיין יהיה קשה למאן דאמר ביאה במקצת שמה ביאה. וצריך לומר שנטמא המעיל ונהיה רק ראשון לטומאה [וממילא לא נטמא האדם המכבס כי ראשון לטומאה איננו מטמא אדם] ומכל מקום, גם בזה יש איסור מדרבנן להכניס למקדש ולכן צריך להכניס פחות מגע"ג. אך הקשה על זה, שהרי במשנה כתוב שבגד שנטמא קורעו ומכניסו. ובגמרא מבואר שמשיר בו כדי מעפורת ואף על פי שטמא עדיין מותר מותר להכניסו לעזרה משום מצוות כיבוס, ויש לתמוה מדוע לא יכניס אותו בפחות מגע"ג ואל יעבור באיסור דרבנן. ומוכח מזה שמשום האיסור דרבנן לא חששו ולא הצריכו להכניס בפחות מגע"ג. וא"כ אם במעיל מדובר שאיסור הטומאה דרבנן מדוע בזה כן הצריכו להכניס בפחות מגע"ג. [ופשוט שלפי התוס' שם לא קשה כלום. שהרי פירשו שקורע את הבגד באמת פחות מגע"ג ומכל מקום, כיון שנשאר כדי מעפורת טמא מדרבנן. ואם כן, לא יועיל כלום להכניסו פחות מגע"ג שהרי גם בזה הוא עדיין טמא מדרבנן]. עוד הקשה המקדש דוד הרי כדי להכניס המעיל פחות מגע"ג לעזרה צריך להיות שאר המעיל בעזרת נשים שהיא לפני העזרה. והרי גם לעזרת נשים אסור להכניס דבר טמא ואיך מותר להכניס יותר מגע"ג מהמעיל לעזרת הנשים.

²³³ ובס' דף על הדף (זבחים דף צב.) כתב: יש לעיין מה דינם של הבגדים לאחר כיבוסם, אי כשרים לכתחילה. ולכאורה היה נראה לתלות זאת במה שהבאנו לחקור לעיל (פח א) בהא שאין מכבסין

הלכה כא

כלי חרס שבישל בו החטאת ויצא מכניסו ושוברו בפנים, נטמא בחוץ נוקבו בכדי שרש קטן כדי שיטהר ומכניסו ושוברו בפנים²³⁴, ואם נקבו נקב גדול מזה אינו שוברו בפנים שהרי אינו כלי ואין שוברין בפנים אלא כלים, וכן כלי מתכות שבישל בו ויצא חוץ לעזרה מכניסו ומורקו ושוטפו בפנים, נטמא כשיצא פותתו עד שיטהר ומכניסו בפנים וחוזר ומרדדו עד שישתם הפחת ויחזור כתבנית הכלים, ואחר כך מורקו ושוטפו בעזרה שנאמר ואם בכלי נחשת וגו' אין מוריקן בפנים אלא כלים.

סי' קסט

סיכום דיני השלמים מהמנחת חינוך (פרשת צו מצוה קמא):

ושלמים הם קדשים קלים ושחיטתן בכ"מ בעזרה ואין טעונין צפון ואפי' אחורי ההיכל כשר ואם שחטן בהיכל כשרים אבל אם שחטן בגגו של היכל פסולים שאין הגגות ראויים לשחיטה כ"ה בר"מ פ"ה ממעה"ק מזבחים נ"ה ושם מבואר דשחיטתן כשירה בכל העזרה אפי' בצדדיה היינו דלא בעינן דוקא נגד פתח ההיכל ואפי' בצדדים כשר אבל צדי צדדיה כגון הלשכות פסולים לשחיטת קק"ל וכן כונת הר"מ כאן דוקא כל העזרה היינו אפי' צדדים. והלשכות דפסולים ער"מ פ"ו מה' בית הבחירה ומ"ש הר"ם אפי' אחורי ההיכל כשר לשחיטה היינו אחורי הכפורת דמבואר שם בש"ס דכשר דלול קטן היה ע"ש ובלח"מ כ' דרבינו השמיט אחורי בית הכפורת ולענ"ד דזה כונת הר"מ שכתב ואחורי ההיכל דגם קה"ק בכלל היכל ער"מ פ"ה מה' ביהב"ח הי"ב. אך כעת לא ראיתי להר"ם הבהב"ח שיביא זה דלול

בגדי כהונה משום דאין עניות במקום עשירות, דאם העניות ואיסור הכיבוס הוא רק מצד מעשה הכיבוס, ולא במה שהבגד כובס, א"כ הכא שמעשה הכיבוס הוא גופא מצוה, [וכן אפילו אם היה רשות], תו ליכא שום חסרון בגוף הבגד. משא"כ אי מה שאין מכבסין אותן הוא משום שבגד מכובס הוי ענין של עניות, אכתי י"ל דאף שכובס מטעם מצוה, מ"מ עתה שהוא מכובס אין ללבושו לכתחילה, דבמציאות הו"ל בגד דעניות. וממילא לפי דעת המשך חכמה ומה שהעלינו בדעת הליקוטי הלכות שהחסרון הוא בעצם הבגד שכובס, יתכן דגם מה שכובס מצד המ"ע דכיבוס דם חטאת אה"נ שיהיה פסול לכתחילה. [ואף אמנם דבמצוה דכיבוס דם חטאת אינו צריך לכבס אלא רק מקום הדם, ואם אי"ז אלא מקום מועט ל"ש לומר שיש על הבגד דין של מכובס, מ"מ אכתי שייך לומר הנפק"מ הנ"ל בכה"ג שניתז דם החטאת על מקום מרובה של הבגד, דאז הכיבוס שפיר יעשה חסרון בכל הבגד, שיהא נחשב למכובס].

²³⁴ במקדש דוד [לח ב] הביא שהקשו מעירובין [קד ב] שמבואר שהמכניס כלי חרס טמא למקדש פטור. וכתב המקדש דוד לתרץ שמדרבנן אסור גם כלי חרס.

קטן היה אחורי בית הכפורת כדי להכשיר את העזרה וצע"ק. ומ"ש הר"מ דשחיטה בהיכל כשר כ"ה בזבחים ס"ג והטעם דלא יהי טפל חמור מן העיקר ע"ש ופשוט דאפי' בקה"ק אם שחט כשר מטעם זה עיין כאן תובד"ה שנים לפר כו' ודין גגין ועליות יבוארו במקומן. ובשעת שחיטת השלמים²³⁵ צריכין שיהי דלתות ההיכל פתוחות²³⁶ ואם היו נעולות או אפי' מגופות הרי הם כנעולות ופסול²³⁷ דכתיב פתח אהל מועד²³⁸ דצריך שיהא הפתח פתוח אבל הפרוכת שעל השער אינה פוסלת²³⁹ כ"ה לשון הר"ם משמע דלכתחלי יגלול ג"כ הפרוכת שיהא פתוח לגמרי רק בדיעבד אינה פוסלת עי"ש בש"ס ובתוד"ה הוא דלכתחלה כשר ואדרבא היו עושין הפרוכת משום זה דלא יסתכל בהיכל בשעת שחיטה ע"ש. ומבעיא ליה שם בש"ס גובהה מאי היינו שהי תל מונח אצל הפתח או עץ ומפסיק בין הפתח לשחיטה אי הוי כנעול או כפתוח ולא"פ. והר"מ השמיטו ועבלח"מ²⁴⁰.

²³⁵ שיטת רש"י [לקמן ס"א א] שדין זה נאמר דוקא בשלמים שכתוב בהם "פתח אהל מועד" ולא בשאר קרבנות, וכן כתבו התוס' במנחות [מט ב, צה א]. אולם התוס' ביומא [כ"ט א] כתבו שלומדים משלמים לכל הקרבנות, אבל רק לענין שחיטה ולא למליקה וקמיצה.

והגרי"ד סלוביציק ז"ל מירושלים העיר (בקובץ ישורון כרך י' ע' רס) מהרמב"ם (פ"ו דתמידין ומוספין הלכה א') שכתב: ובשעת פתיחת השער שוחטין את התמיד ע"כ. ומבואר דג"כ לגבי שחיטת התמיד בעי פתיחת דלתות ההיכל וצ"ע. והנה בתוס' יומא (כ"ט א') הוכיחו מהא דתנן בתמיד לא היה השוחט שוחט עד שהיה שומע קול שער הגדול שנפתח, דגם בתמיד בעינן פתיחת דלתות ההיכל, אולם מלשון הרמב"ם שכתב ובשעת פתיחת השער שוחטין את התמיד, ולא כתב דאחרי פתיחת השער שוחטין את התמיד, מבואר דאז הוי זמן השחיטה ולא בעינן לפתיחת דלתות ההיכל. וצ"ע.

²³⁶ התוס' במנחות [מט א] כתבו שלכאורה המשמעות היא שעדיין לא נפתחו הדלתות באותו היום, והקשו שאם כן הרי גם לא נשחט התמיד עדיין, וכמו שמבואר במשנה במסכת תמיד שלא היו שוחטים התמיד קודם פתיחת דלתות ההיכל, ואם כן נפסול את השלמים מצד הדין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר. ותירצו התוס' ששחיטה מאחר שהיא אינה עבודה, משום כך אפשר לעשותה קודם התמיד, ועוד תירצו שדין זה שלא להקדים לתמיד של שחר אינו מעכב, וביומא [כ"ט] תירצו התוס' שרק בהקטרה נאמר הדין שלא להקדים לתמיד ולא בשאר עבודות.

²³⁷ ועיין בתוס' בעירובין ב. סוע"א דאף אם נפתחו איזה זמן ואח"כ ננעלו נמי פסולות.

²³⁸ הקשה השפת אמת הרי לא שנה הכתוב בהם לעכב, ותירץ שמאחר ונאמר בפרשת שחוטין חוץ "ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו'", הרי שנאמר בזה גם כן ששחיטת הקרבן צריכה להיות בפתח אהל מועד. וכתב עוד שלפי זה מובן מה שכתבו התוס' ביומא הנ"ל שלומדים משלמים לכל הקרבנות, וכונתם שמאחר ובשחוטין חוץ למדנו לכל הקרבנות שטעונים "פתח אהל מועד", אם כן אפשר ללמוד את דין העיכוב משלמים לכל הקרבנות, במדה של "דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד וכו'".

²³⁹ בחידושי רי"ז הלוי [קונטרס יומא כ"א] מיסד שהוילון שהיה שם בפתח ההיכל היה במקום המסך שהיה בפתח המשכן, ומבאר לפי זה את הסוגיא, שספק הגמרא היה האם מאחר ויש דלתות להיכל, משום כך גם כשהוילון אינו פתוח מאחר והדלת פתוחה אנו מחשיבים זאת לפתח פתוח, ועל זה אמר רבי זירא שמאחר והוילון היה במקום המסך והיה לו דין המסך, והרי במשכן כשהמסך היה מוגף היה נחשב כפתוח פתוח, שהרי לא למדנו לפסול במשכן אלא כשנשחט השלמים קודם שהעמידו ואחר שפירקו המשכן, אבל כשהעמידו היה כשר לשחיטה, ואפילו שהמסך היה מוגף, ואם כן הוא הדין בוילון שבהיכל.

²⁴⁰ ובחידושי הגרי"ז מסכת זבחים דף נה: כתב: גובהה מאי, ת"ש וכו'. הרמב"ם פ"ה ממעה"ק ה"ה השמיט הך איבעיא, וכבר עמד ע"ז הלח"מ שם, ואמר הגר"ח ז"ל, דהנה רש"י מפרש גובהה כגון תל או עץ מוטל כנגד הפתח, ונראה דס"ל להרמב"ם דתל או עץ סתם המונח בפתח אין כאן שום ספק

ובתוס' הקשו היאך נוכל לומר דגובה מפסיק א"כ כנגד המזבח יפסול שהמזבח מפסיק בו' ועי' בס' פנים מאירות שתירץ דדוקא אם מונח תוך הפתח או אצל הפתח דמעכב כניסה ויציאה הוא סברת הש"ס דאין זה פתח פתוח אבל חוץ לפתח כמו המזבח שהיה רחוק אין ההפסק מזיק כיון דהפתח פתוח וקיימתי מסברא דנפשאי אח"כ מצאתי כן בפמ"א. וד"ז דצריך שיהיו דוקא דלתות ההיכל פתוחים מפסוק ושחטו פתח אה"מ ע"כ היכל ואולם לאו חדא קדושה היא ואולם לא מיקרי אהל מועד דאי חדא קדושה ואולם ג"כ מיקרי א"מ הי' מתכשר אפי' בדלתות ההיכל נעולות כיון דשער האולם פתוח ע' בעירובין דף ב'. והאולם לא היה לו דלתות ער"מ הבהב"ח ע"כ לאו חדא קדושה הוא. וע"ש בזבחים דשני פשפשים היו בבית החליפות כדי להכשיר כנגדו לשחיטת קדשים והר"מ אינו מביא זה דהש"ס אזיל למ"ד אולם והיכל חדא מילתא הוא ע' רש"י שם. אבל מסתם גמרא דדלתות ההיכל נראה דאולם אינו מיקרי א"מ א"כ לא הי' מהני הפשפשים ע"כ לא היה פשפשים ע"ש בש"ס ורש"י ותבין. והבאתי ד"ז כ"פ ומכאן מוכח דקדושת היכל ואולם ב' קדושות הם ואולם לא מיקרי א"מ. וד"ז הוא בכל הקרבנות ל"ד בשלמים. ובתי"ט ובהגהות תמה על הר"מ שכתב שלמים דבאמת בכל הקרבנות הדין כן. ועי' לעיל מצוה קט"ז גבי עולה הבאתי זה ג"כ. ונ"פ דאם שחט בהיכל שכשר כמ"ש אפי' דלתות ההיכל נעולים כשר כיון ששוחט בהיכל דדוקא בעזרה צריך שיהי' פתוח ההיכל אבל בהיכל עצמו פשוט שכשר ע"ש בתוס' וז"פ.

ולאחר שחיטה מקבל ומוליך הדם וזרקו על מזבח החיצון וזריקתו שוה לעולה דזורק במזרק ב' מתנות שהם ד' למטה מחוט הסיקרא הכלל הזריקה שוה לעולה ולאשם. ולאחר שזורק את הדם מפשיט ומוציא את האימורין ואיזה הם אימורין כתבתי למעלה. ומנתח הבשר ומפריש החזה ושוק הימין ושיעור החזה והשוק ער"מ כאן. ונותן האימורין וחזה ושוק ע"י הבעלים

שיפסיק כיון דאין זה דין שצריך להיות שם ולא איכפת לן בזה כלל, אלא כל הספק הוא דס"ל בהו"א דהי' שם איזה גובה בבנין שדינו להיות שם מטעם דהכל בכתב, ובגובה כזה איסתפק לן כיון דבדין הוא שם אפשר שיפסיק, ומייתי הגמ' ראייה מפשפשין דהי' כנגדן גובה ואינו מפסיק, אבל למסקנת הגמ' דלא היה שם שום גובה בבנין במציאות, א"כ אין נפק"מ כלום לדינא אם גובה מפסיק כיון דאין כלל בביהמ"ק גובה במציאות, ולכן השמיטו הרמב"ם.

ולפי מה שביארנו לעיל יוסבר יותר דברי הגר"ח, דהרמב"ם מפרש גובה מאי דהשאלה היא רק אם הי' גובה בבנין מחמת הכל בכתב, כיון דכל השאלה בגמ' היא מטעם הדין דבעינן פתח אה"מ דדין הוא במקום דיהא מכוון להדיא, לזה סברא לומר שרק בבנין שמחמת הכל בכתב הוא אשר יפסיק, אבל אם יעמיד שם איזה גובה, הלא במקום עצמו אין זה ולא כלום, אבל רש"י שמפרש דדין פתח אה"מ הוא דין אחד עם דלתות ההיכל פתוחות, א"כ זה הדין הוא בפתח וכל מה שמסתיר הפתח יפסיק, לכן מפרש תל או עץ שמונח שם.

(רשימות תלמידים)

החלבים למטה וחזה ושוק למעלה וב' הכליות ויותרת הכבד למעלה מהם. ובכ"מ כתב טעם להר"מ דיותרת וב' כליות למעלה מכולם וכהן מניח ידו ת"י הבעלים ומניף הכל במזרח ומבואר דעת הר"מ דדוקא במזרח. אבל דעת רש"י דכשר במזרח וכ"ש במערב. ובכ"מ תמה על הר"מ דנראה מהש"ס כרש"י דכ"ש במערב. וע' תוס' מנחות וסוכה מ"ז ע"ב הקשו היאך מניח כהן ידו ת"י הבעלים הא הוי חציצה ודעתם דכהן אוהז באימורין עצמם. אבל דעת רש"י כפי מה שהביאו התוס' וכ"ד הר"מ דכהן מניח ידו ת"י הבעלים ולא איכפת לן בחציצה דכן גזה"כ וע"ש בתוס' מה שמפלפלים בזה וכ"כ תוס' קדושין. וכיצד הוא התנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד כ"ה במשנה ובר"מ כאן אבל תוס' במנחות מסתפקים דאפשר רק בשהל"ח בעצרת דנידון על פירות האילן כך אבל בתנופות שלמים א"צ לזה דהטעם כדי לעצור רוחות רעים וטללים רעים ל"ש כאן ע"ש. ואם שותפים הביאו שלמים אין כולם מניפין רק הא' מניף בעד כולם. ונשים שהביאו שלמים טעונים תנופה אך הכהן בעצמו מניף אבל אשה אינה מניפה דאתמעט מקרא דבני ישראל ומבואר בזבחים דמרבין גרים ועבדים משוחררים לתנופה. מבואר דעבד שאינו משוחרר א"ד לאשה בכה"ת. ואפס אם נאמר דהאי כללא הוא רק במ"ע שהז"ג מ"מ כיון דצריך ריבוי אפי' על משוחרר דמבני ישראל נתמעט אף משוחרר א"כ משוחרר דנתרב' נתרבה אבל אינו משוחרר אינו מניף כנ"פ. וכ"ה להדיא בסנהדרין דמבני ישראל נתמעטו עבדים א"כ כאן נמי. וחציו וחציו בן חורין ודאי חייב אף דבסנהדרין ממעטינן ח"ע וחב"ח ג"כ היינו דאיכא שני מיעוטי בני ישראל מבני כו' וחד ממעט עבד וחד ממעט ח"ע וחב"ח אבל כאן דליכא אלא חד מיעוט נתמעט עבד לבד אבל לא ח"ע כנ"ל. ותנופה אינו אלא ביום, כן הוא בר"ס פ"ד ממעה"ק. ובתוס' קדושין הקשו ל"ל קרא למעט נשים הא בלא"ה ה"ל מעשהז"ג וע' באחרונים ואכ"מ. וז"פ דאם בעל השלמים בעצמו כהן דהדין דהוא בעצמו עובד בקרבן שלו א"כ א"צ כהן אחר להניף כי הוא בעלים ויוצא ג"כ בתורת כהן כי בעצמו עובד וז"פ. ובמנחות ל"ג מבואר גבי סמיכה דממעטינן מידו ולא עבדו ולא שלוחו ולא אשתו בתורת שליחו וכ"ה בר"מ פ"ג ממעה"ק. ובתנופה אינו מבואר זה בש"ס וגם ל"מ בר"מ אפשר דיכול לעשות שליח לעבדו ולאשתו דל"מ מיעוט לזה בש"ס. אך באמת עבד ואשה אפשר כיון דליתנייהו בדנפשי' אין נעשים שליח אך איש דאיתא בדנפשי' אפשר יכול לעשות שליח וזה צ"ע ופלפול רחב. ובש"ס מבואר דעכו"ם ג"כ אתמעט מתנופה אך למה דקי"ל להלכה דאם עכו"ם הביא

שלמים מקריבין עולות א"כ ל"מ תנופה אצלו ועיין תוס' שם. ומבואר בש"ס מנחות צ"ג לתנופה לכפר כו' אלא לומר שאם עשאו לתנופה שירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר וכיפר וגבי סמיכה מבואר ג"כ זה והר"מ מביא זה גבי סמיכה פ"ג ממעה"ק וכאן גבי תנופה לא הביא זה אבל באמת שאין התנופה מעכבתו ובפרט שהוא אחר זריקת דם ע' תוס' שם.

ולאחר התנופה מולחין האימורין ומקטירן ע"ג המזבח והחזה והשוק נוטלי הכהני ושאר הבשר נוטלים הבעלים ובין חלק הבעלים ובין חלק הכהנים נאכלין לב' ימים ולילה א' ולמי נאכלין ובאיזה מקום נאכלים יבואר אי"ה במק"א. ואין הכהנים זוכים בחו"ש עד שיקטירו האימורים כ"ה בר"מ כאן מברייתא דפסחים נ"ט ונראה מלשון הברייתא דדוקא כהנים אין אוכלין החו"ש קודם הקטרת אימורין אבל הבעלים אינו מבואר דאפשר הם רשאים לאכול הבשר קודם הקטרה אך במ"ל כאן פט"ז ה"ד כ' דה"ה הבעלים אין רשאים לאכול קודם הקטרה וה"ר מד' הר"מ בפסה"מ וכ"ד התוס' בביצה דף כ' ע"א. ועצל"ח שם פלפל הרבה בד"ז מנ"ל לתוס' דבעלים ג"כ אין אוכלים ע"ש באורך. +/קומץ המנחה/ ועיין בהרא"ש נדרים י"א ע"ב ד"ה כבשר, שמבואר כדברי התוס' דכל כמה דלא מקטרי אימורין לא משתרי בשר לאכול לבעלים, יעויין שם+.

גם מבואר בש"ס דאם נטמאו האימורין או נאבדו זוכים הכהנים בחו"ש והר"מ לא הביא ד"ז ועצל"ח שם. וע' תוספות פסחים שם ד"ה עשאום דעתם דאף שמה"ת ראוי להקטיר האימורין רק מדרבנן ל"ח ה"ל כמו שנאבדו וזוכים הכהנים בחו"ש ועצל"ח ביצה כ' דדעת הר"מ אינו כן רק כיון דמה"ת חזי להקטרה אין זוכים בחו"ש ופלפל גם כן באורך. וכמדומה שבס' ט"א מפלפל ג"כ בד' התוס' ואינו ת"י. וברש"י עירובין נ' מבואר דמברכין על התנופה ברכת המצוה אך לא נתבאר מי המברך אי הכהן או הבעלי ולפ"מ שהביאו בתוס' מנחות ד' רש"י שעיקר מצות תנופה על הבעלים ע"כ אינו מזיק החציצה לכהן א"כ הבעלים מברכין. אך לדברי התוספות צ"ע ואפשר ששניהם מברכין הבעלים והכהן ופשוט דברכת הכהן היא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן. אף דמצוה בבעלים ג"כ מכל מקום הא דהמצוה על הכהן הוא גזה"כ מחמת כהונה וז"פ. ובר"מ אינו מבואר זה וע' משנה למלך פ"א ממעה"ק.

והנה יש עוד מין שלמי' היינו חגיגת ע"פ שמקריבין עם הפסח. ודעת ר"מ פ"י מהק"פ שחגיגה זו רשות ויש לה כל דין שלמים שכתבנו למעלה אך חלוק מכל שלמים דאין מקריבין החגיגה רק אחר חצות וע' משנה למלך

פ"ו מהכה"מ דעתו דחגיגת י"ד נשחט אחר חצות ולא קודם. וע' מה שהביא בשם הרא"מ דלחד תי' סובר דזמנו כ"ה ואכ"מ להאריך. והנה הר"מ שכתב ב' מינים הם שלמי חגיגה חגיגת י"ד ג"כ בכלל זה דנקראת ג"כ חגיגה אבל דינו ככל השלמים. ויש עוד מין שלמים היינו מותר הפסח דאם נתותר פסח מקריבין שלמים ויש הרבה מינים מותר הפסח ער"מ פ"ד מהק"פ והוא לכל דיני' כשלמים אך ע' פסחים פ"ט דבדבר א' חלוק משלמים דשלמים נאכלין לב' ימים ולילה א' ומוה"פ אינו נאכל אלא ליום ולילה כחטאת ותודה ודומיו. ורש"י מביא שהיא תוספתא. והר"מ בחיבורו השמיטו. ועצל"ח הרגיש בזה ונ"ט לד' הר"מ דלא פסק כן רק הוא כשלמים לכ"ד ונאכל לב' ימים כו' ע"ש ע"כ ביארנו דין שלמים בלא לחם. +/קומץ המנחה/ ולענ"ד מוכח בפירוש מהר"מ שסובר שמותר הפסח נאכל לשני ימים ולילה אחד, דהא הר"מ בפ"ו מפסולי המוקדשין הי"ח פסק, בהמה שנמצאת מירושלים ועד למגדל עדר, אם זכר בן שנה מביא שתי בהמות תחתיו אחד לעולה ואחד לשלמים, ומתנה אם זה עולה הרי עולה תחתיו ואם שלמים הרי שלמים תחתיו, ואם פסח היה הרי מותר הפסח קרב שלמים והרי הובא שלמים. והא הר"מ פסק [שם הי"ב] דאין מביאין קדשים לבית הפסול, ואם הוא מותר הפסח אינו נאכל אלא ליום ולילה הרי מביא קדשים לבית הפסול, אלא מוכח דסבירא ליה דמותר הפסח נאכל לשני ימים ולילה אחד, ועי"ש בשער המלך ולחם משנה, ולפי דברינו אין כאן קושיא כלל עי"ש.

ס"י קעה

ביאור אות א- הביא מהרמב"ם שאין הפשט קודם זריקה- ובכסף משנה שם כתב: וכל הזבחים מפשיטין אותן וכו'. בפרק טבול יום (דף ק"ג:) נתבאר דכ"ע מודו דאין הפשט קודם זריקה וכתב רש"י מפני שאסור לשהות הדם כ"כ ובסוף הל' פסולי המוקדשין כתב רבינו זבח שהופשט קודם זריקה אינו פוסל.

שם- כל שלא זכה המזבח בבשרה לא זכו כהנים בעורה שנאמר עולת איש עולה שעלתה לאיש. וכתב בחידושי הגרי"ז מסכת זבחים דף קג. דהיינו באופן שהקרבן פסול וכדקאמר בברייתא פרט לנשחטה חוץ לזמנו, וקשה ל"ל קרא דעולת איש והא אין היתר זריקה להוציא העור לחולין, וצ"ל דמ"מ זכות הכהנים היה חל אף דאיכא איסור קודש, ולא היה זה מונע

מלחול זכות מתנת כהונה, ודוקא משום האי קרא דעולת איש שהוא דין מסוים בזכות כהנים ילפי' דכשלא עלתה לאיש ליכא זכות מתנת כהונה בעור, ולפי"ז בזריקה שלא במקומה, דודאי כמו דאינו מתיר הבשר, כמו כן אינו מתיר את העור, מ"מ זכות הכהנים חל, אף דאיכא איסור קודש.

ועיינן בס' מזל שעה על הרמב"ם שם שכתב: ומינה תמיה אני עלה דאמרינן בשלהי הגזול קמא דף קי"א וז"ל תניא רבי אומר לדברי רבי יהודה אם קדמו בני יהויריב והקריבו את האשם יחזור ויביא אשם אחר ויקרבהו בני (ירמיה) [ידעיה] וזכו הללו במה שבידם אמרי למאי חזי אשם פסול הוא אמר רבא לעורו יעו"ש, והא כיון דאשם פסול הוא מעיקרו ולא זכה בו המזבח בבשרה היאך יזכו הכהנים בעורו והא תנן כל שלא זכה המזבח בבשרה לא זכו כהנים בעורה. ועיי"ש מ"ש התוס' ד"ה אמר רבא לעורו וצ"ע. ועיי"ש עוד חקירות נחמדות שחקר בזה.

סי' קעז

ביאור אות א – מאמתי זוכים הכהנים בחלקם – הנה בזבחים דף צח: מצינו מח' בין אבא שאול ורבנן אם צריכים שהכהן יהי טהור וראוי לעבודה גם בשעת הקטר חלב או לא, וכתב בספר בשבילי הקרבנות (סי' ו' אות ח'): ונראה דפליגי ביסוד הדבר מאימתי זוכים הכהנים בחלקם.

דהנה בפסחים (נ"ט ע"ב) דרשינן מהפסוק (ויקרא ז' ל"א) והקטיר הכהן את החלב המזבחה – והדר – והיה החזה לאהרן ובניו, שאסור לכהנים לאכול חלקם, רק אחרי שהקטירו האימורין ע"ג המזבח.

ויש לחקור אם זהו איסור אכילה גרידא, אבל בעצם זוכים בחלקם מיד בזריקת הדם, או שזהו דין בזכות הכהנים בחלקם, שאינם זוכים בו רק אחרי הקטרת החלב ע"ג המזבח.

ונראה דבזה פליגי אבא שאול ורבנן, דרבנן סברי, דהכהנים זוכים בחלקם מיד בזריקת הדם. ולכן כהן שאינו ראוי לזריקת הדם שהוא טמא אז, אינו זוכה בחלק. אבל כהן שהוא טהור בשעת זריקת הדם ואחר כך נטמא, חולק עם אחיו הכהנים, שכיון שכבר זכה בשעת זריקת הדם תו לא פקע, ורק יש איסור אכילה גרידא עד שיקטירו האימורין.

אמנם אבא שאול סובר שאין לכהנים כלל זכות בחלקם רק אחרי הקטרת האימורין, ולכן אם בשעת הקטרת האימורין הוא טמא ואינו ראוי להקריב אינו זוכה בחלקו, ואינו חולק עם אחיו הכהנים. והרמב"ם (פ"י מהל' מעשה"ק הכ"א) פסק כאבא שאול, ולשיטתו כתב (שם פ"ט הי"א): ואין הכהנים "זוכים" בחזה ושוק אלא לאחר הקטר אימורין עכ"ל.

ביאור אות ב בסופו בהג' ציינו לתוספתא – שם איתא: היה מקריב מנחות בירושלם או ברוך שהגיענו לזמן הזה כשהוא מקריבין או בר' אש' קד' במצו' וצו' להקריב מנחות כשהוא אוכלין או המוציא לחם מן הארץ היה מקריב זבחים בירושלם אומ' בר' שהגיע' לזמן הזה כשהוא מקריבין או ברוך אשר קדש' במ' וצו' להקריב זבחים וכשהוא אוכלין או בר' אשר קד' במצ' וצונו לאכל זבחים.

וכתב בס' עלי תמר (גיטין פרק ה) נראה דמילתא דפשיטא היא שהכהן מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו לאכול חטאת או אשם, וכ"ז מתבאר ממ"ש בסוף הלכות תרומות ובריש הלכות בכורים ע"כ. ומבואר דדעת הרמב"ם היא שעל המצוות המיוחדות לכהנים יש לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו וכו'. אולם בתוספתא ברכות פ"ה הכ"ג שנינו, היה מקריב זבחים בירושלים אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה, כשהוא מקריבם אומר אקב"ו להקריב זבחים, כשהוא אוכלם אומר אקב"ו לאכול זבחים. ונראה שהמדובר כאן לא בכהן המקריב אלא בבעלים שמקריבים שלמים וכמ"ש בברכות ל"ז עיין שם ברש"י, וכ"ה בתוספתא סוף פסחים עיין שם, וכ"ה ברש"י ורד"ק ש"א ט י"ג, כי הוא יברך את הזבח, על השלמים מברכים באכילתם אקב"ו לאכול את הזבח. וכ"ה ברש"י ברכות מ"ח. ומוסיף והיכן ציונו, בדברים י"ב כ"ז ודם זבחך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל עכ"ל. אלא שמ"מ צריך ביאור למה לא הזכירה התוספתא שכהן כשאוכל חטאת או אשם מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו וכו'.

סי' קעח

ביאור א – בביאור לשכת החותמות כתב הבאר שבע (מסכת תמיד דף ל. ל.) לשכת החותמות. פירוש שמניחין שם חותמות של לוקחי סלתות ונסכים מן ההקדש בדמים, כדתנן במסכת שקלים (פ"ה מ"ג) ארבע חותמות היו במקדש והיה כתוב עליהן עגל גדי זכר חוטא, והן סימני כבש ואיל ופר ושלש בהמות של מצורע, כל מי שמבקש נסכים בא לו אצל הממונה על החותמות ונותן לו מעות כפי נסכים שהוא צריך, ומקבל ממנו חותם של אותם נסכים, ובא לו אצל הממונה על הנסכים ומראה לו החותם ומקבל ממנו נסכים שקנה, כשמביא חותם שכתוב בו עגל בידוע שנתן מעות לנסכי פר, כשמביא חותם שכתוב בו גדי בידוע שנתן מעות לנסכי כבש, כשמביא חותם שכתוב בו זכר בידוע שנתן מעות לנסכי איל, שתרגום של איל דכרא (בראשית כב, יג), כשמביא חותם שכתוב עליו חוטא בידוע שנתן מעות לנסכי מצורע, וקרי ליה חוטא משום דאמרינן בערכין (טז, א) על שבע דברים נגעים באים.

סי קפ

בענין ירידה לשיתין – כמה חידושים מהגרי"ז:

בענין ניסוך היין והמים למזבח

כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות ה"א היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראים נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים וכו' ויתנסך היין על המזבח ואין נותנין אותו על האש אלא מגביה ידו ויוצק על היסוד והוא יורד לשיתין. והראב"ד השיגו וז"ל א"א זה שיבוש שלא היה יוצק על היסוד אלא בספל של יין שהיה בקרן מערבית דרומית עם ספל של מים של ניסוך המים בחג, עכ"ל.

ובאמת גם הרמב"ם עצמו בפ"י מהלכות תמידין ומוספין ה"ז כתב כן גבי ניסוך המים בחג, דמעשה הניסוך היה בספלים, וז"ל, כיצד היו עושין צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגין היה ממלא אותה מהשילוח וכו' ונותן המים מן הצלוחית לתוך הספל שהיה שם ושני ספלים של כסף היו שם מערבי היה בו המים ומזרחי היה בו היין של נסך והיו מנוקבין כמין שני חוטמין דקין ושל מים היה נקב שלו דק משל יין כדי שיכלה המים עם היין כאחד, ע"כ. הרי

להדיא דהי' יוצק לספלים, ועיי' בכס"מ בהל' מעה"ק שם שכתב שהרמב"ם מחלק בין ניסוך היין לניסוך המים בחג, דהספלים היו שם רק לניסוך המים דחג ולא בשאר ניסוכין, ובלח"מ כתב דסמך כאן על מש"כ בהל' תו"מ ולעולם בעינן שיצוק לספלים.

וביאר מרן הגרי"ז זצ"ל, דהנה בסוכה מח ע"ב תנן שני ספלים של כסף היו שם ר"י אומר של סיד היו אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין, ופירש"י חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו והכהן מערה בפי הספלים והנסכים מקלחין ויורדין דרך החוטמין על גב המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו עמוקין וחלולים מאד עכ"ל. ובתוס' שם בד"ה כמין חוטמין וכו' פליגי דמנין לו שמחוטם של הספלים מקלח על גג המזבח ומשם לנקב המזבח ומשם לשיתין דילמא הוא דמנקב הספלים יורדין לשיתין כמין שני נקבי החוטם ולא שהיה בולט כמין חוטם ע"ש.

והנה התוס' שם בד"ה שני ספלים וכו' הקשו דכיון דממלאים בצלוחית של זהב היאך היו מנסכין לספלים של כסף והרי מעלין בקודש ואין מורדין, ותירצו דספלים היו קבועים בסיד ולא כלים נינהו דנחשבין כגופו של מזבח ע"ש. ונראה דבזה תלוי יסוד מחלוקת רש"י ותוס', דלכו"ע בעינן מזבח לקיום מצות הניסוך, אלא דלשי' התוס' דהספלים היו קבועים במזבח ונחשבים כגופו של מזבח, שפיר ס"ל לשיטתם דכשנותן היין לספלים מתקיים מצות הניסוך בספלים עצמם, דהרי הוא כניתן ע"ג המזבח, ולכן הקשו על רש"י דמנא לי' לומר שירד היין ע"ג המזבח. אבל לרש"י י"ל דלא היו הספלים קבועים במזבח אלא היו כלים בעלמא שעל ידיהם נעשה הניסוך במזבח, וכ"כ הריטב"א שם דלרש"י לא היו הספלים מחוברים, ולכן ס"ל לרש"י דבעינן שיגיע למזבח עצמו לקיום מצות הניסוך, דבספלים עדיין לא נתקיים הניסוך כיון שאינם מחוברים למזבח, ולפי דעת רש"י א"ש קושית התוס' דלא הוי הורדה מקדושתו כיון דהניסוך נעשה במזבח ולא בספלים, משא"כ לתוס' דהניסוך נעשה בספלים הוצרכו לתרץ דמחוברים היו.

ולפי"ז י"ל בדעת הרמב"ם דס"ל דהספלים לא היו קבועים במזבח וכמו שביארנו לדעת רש"י, וע"כ קיום הניסוך הוא כשמגיע למזבח, והספלים אינו אלא קביעות מקום למעשה הניסוך, אלא דלרש"י קיום הניסוך הוא בגג המזבח, ולהרמב"ם קיום הניסוך נעשה ביסוד המזבח ולא ע"ג המזבח, אבל לשניהם קיום מצות הניסוך הוא כשמגיע למזבח, ומשו"ה לא מפרש לה דין הספלים בהלכות מעשה הקרבנות, ורק בניסוך החג מפרש במציאות היכי עביד לה. אבל דעת הראב"ד כהתוס' דהספלים הוי כמזבח עצמו, ובהם נעשה הניסוך, ולכך שפיר הוצרך לפרשה בהלכות מעשה הקרבנות, דהרי בספלים עצמם מתקיים מצות הניסוך.

אלא דלכאוי צ"ע מהא דתנן בזבחים דף ס"ג ע"א ושלושה דברים היתה אותה קרן משמשת מלמטה ושלשה מלמעלה, מלמטה חטאת העוף וכו' ומלמעלן ניסוך המים והיין וכו'. ולפי מה שכתבנו בדעת הרמב"ם דלהכי היה יוצק על היסוד והוא יורד לשיתין, משום דדין הניסוך ביסוד ולא בהספלים א"כ במה חשובה ניסוך המים והיין מלמעלן כיון דמקומן על היסוד. וצ"ל לדעת הרמב"ם דמתני' קאי רק על מעשה הניסוך, ותרי מילי נינהו, קיום הניסוך לחוד ומעשה הניסוך לחוד, ואף על גב דמקום קיום הניסוך הוא ביסוד ושיתין, מ"מ המעשה ניסוך היה צריך להיות מלמעלה, ושם מקומו במעשה הניסוך, וע"ז הוא דתנן דניסוך המים והיין מלמעלן וכמש"נ.

(ב)

בדין השיתין עמד בזה מרן הגרי"ז ז"ל לברר איזה דין הוא דבעינן שהניסוך ירד לשיתין, ובזבחים דף ס"א ע"ב מבואר הא דבעינן שתיה כאכילה במזבח זהו מה שיורד לשיתין, אמנם הא בימי שלמה ע"ה היו השיתין רחוק מהמזבח א"כ אין הניסוך על המזבח, ואין לומר דהוא אותו דין כמו שהדס מתערב ויוצא לנחל קדרון כן הוא גם דין השיתין, דהא מהסוגיא הנ"ל חזינן דהוא מדין שתיה בכלל אכילה דמזבח שישאר בשיתין, ועוד דבזריקת דם למזבח לא נזכר כלל מה שיוצא לנחל קדרון,

משום דל"ש לדין הזריקה, ואילו בניסוך מוזכר דין השיתין, הרי דמה שיורד לשיתין הוא בכלל הניסוך.

ואמר לבאר בזה ע"פ דברי הספרי פ' פנחס (פיסקא יב) בקדש הסך נסך שכר לה', שיתנסכו בקודש ובקודש יבלעו, והלימוד הוא מזה שכתוב הסך נסך היינו שני נסכים, וחזינן דהוא בשיתין, וזהו דין מיוחד דבעינן שיבלעו בשיתין, ואף דהספלים מחוברים למזבח וה"ה כחלק מהמזבח, אפ"ה אם יקלוט מהספלים לפני שנכנס בשיתין לא יצאו ידי עבודת ניסוך, וגם ימעלו בזה כי עדיין לא נעשה מצוותן דגמר המצוה הוא ע"י שנבלעו בשיתין, עכ"ד, (אבל אם קלט באויר השיתין מבואר במעילה יא דחשיב נעשה מצותן אף דעדיין לא נבלע בתהום, ואולי אויר השיתין ג"כ חשוב בליעת השיתין, הערת הגרמי"ל שליט"א).

עוד הוסיף בזה, דהנה בסוכה מט ע"ב אי' אמר ר"ל בזמן שמנסכין יין ע"ג מזבח פוקקין את השיתין, ופירש"י את נקב שבראש המזבח שהנסכים יורדים בו לשיתין, וזהו לפי שיטתו דהספלים לא היו מחוברים על מקום נקבי השיתין והיו יכולים לסתום את נקבי השיתין, אמנם בירושלמי שם גריס שהיו פוקקים הספלים, ומוכח דהספלים היו מחוברים למזבח וכשי התוס', דאל"כ היה הפסק בעבודת הניסוך.

ואם היו מחוברים אם יש בהם הדין של נפגם המזבח ושאר דיני מזבח, לכאוי דין מזבח על הספלים דהא הכל בכתב וכו', אמנם בצורת המזבח לא מבואר כלל דין הספלים, ואמר דצריך בירור בזה.

סי' קפא

מקור ההלכה ציינו לחת"ס – הנה בחשוקי חמד נדה דף יד. הביא שאלה: רב חובל שהיתה לו סערה בלב ים, וב"ה ניצל ממנה, כשהגיע בלילה לחוף מבטחים, ביקש מיד לברך ברכת הגומל, ביחד עם כל הנוסעים, ולעשות

מעין סעודת הודאה, אך הסתפק שאולי עדיף להמתין עד הבוקר, ולעשותו כשיעלה לתורה, מה עדיף?

תשובה כתב בשו"ע (או"ח סימן ריט ס"ג) שצריך לברך ברכה זו בפני עשרה, ותרי מינייהו רבנן, דכתיב (תהילים קז, לב) זירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו. ואם לא שכיחי רבנן, לא יניח מלברך. ונהגו לברך אחר קריאת התורה, לפי שיש שם עשרה. ולכאורה המנהג הוא לברך בשעת קריאת התורה. ואם רוצה לברכו שלא בשעת קריאת התורה, אין לעכבו עבור כך.

אולם בשו"ת חת"ס (או"ח סימן נא) נשאל מרב אחד, שקבלוהו לרב באחת הקהילות, ובלילה עשו לו קבלת פנים גדולה בבית הכנסת, והוא עלה לדרוש, התחיל בברכת הגומל, וסיפר שעיקר כוונתו בברכתו כיון שעלה מן הים, והרעיש עליו רב שכנגדו חלוק עליו, שאין לברך הגומל בלילה, כיון שכתב הרא"ש (ברכות פ"ט ס"ג) שברכת הגומל היא כנגד קרבן תודה, ואין מקריבין קרבן תודה בלילה, ועוד שכתבו התוס' (ברכות דף נד ע"ב ד"ה ואימא) שנהגו לברכו בשעת קריאת התורה.

ומוסיף החת"ס שלכן נהגו להמתין עם הברכה עד קריאת התורה, אף שזריזין מקדימין למצוות, משום דעליה לתורה היא במקום הקרבת קרבן (כמבואר במג"א סימן רפב ס"ק יח לענין יולדת). ונמצא שהעליה לתורה היא במקום זבח תודה ויקויים זיזבחו זבחי תודה' וסמך לו זיספרו מעשיו ברנה' היינו ברכת הגומל. ולפי זה אין לברך ברכת הגומל בלילה.

אולם מחדש החת"ס, שכל דברי הרא"ש שהגומל היא כנגד קרבן תודה, אמורים רק לעוברי מדבריות וחולה שנתרפא וחוש שיצא מבית האסורים, אולם יורדי הים, גם בזמן שבית המקדש היה קיים, לא היו מביאים קרבן תודה, ורק היו מודים ומשבחים, כמו שמדויק מפרק ק"ז שבתהילים, וז"ל: שבפסוק ד' התחיל בהולכי מדבריות 'תעו במדבר', ובפסוק י' ממשיך בחבושים, 'יושבי חשך וצלמות', ובפסוק י"ז מתחיל מחולה ונתרפא, ועליהם אמר פסוק כ"ב 'זיזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה'. ולאחר מכן בפסוק כ"ג מתחיל ביורדי הים, ומסיים זירממוהו בקהל עם ובמושב זקנים

יהללוהו'. משמע מזה ששלש הראשונים שהם 'הולכי מדבריות', 'חבושים' ו'חולים', אלו חייבים בקרבן תודה, אבל יורדי הים, מצוותם רק לרומם ולהלל שם השם.

וסיים שם שאם בדידי הוה עובדא גם אני הייתי מברך בלילה ההוא, אך להיותי זוחל ורועד מאוד שלא להתיר בפרהסיא דבר התמוה לרבים, (ויעיין בש"ך יו"ד סימן רמב ס"ק יז) ובפרט במידי דמנהגא שלא לזלזל ח"ו במנהגי ישראל אפילו כל שהוא, על כן הייתי מברך ברבים ואומר דעו נא רבותי כי מה שאני עושה היום הוראת שעה היא.

והנה החת"ס מבאר שם, (ד"ה גרסינן) בטעם ההבדל בין יורדי הים, לשאר הניצולים, כי ביורדי הים האדם עצמו מרצונו מכניס עצמו בסכנה, ומאידך הסכנה היא לא מסורה בידי אדם אלא בידי שמים, כי אם לא שלחו עליו משמים רוח סועה וסוערה אין כאן סכנה על הרוב. ומכיון שיורד הים הכניס עצמו בסכנה וגם נמסר לדין שמים כי רבים רחמיו, ע"כ אינו חייב קרבן אלא לרומם בקהל עם ותרי רבנו, ע"כ. [משא"כ במדבר אעפ"י שהכניס עצמו לסכנה, מ"מ היא סכנה בידי לסטיין וחיות רעות וצמאון, ואינה משמים].

ויתכן לומר שכל דברי החת"ס אמורים במי שנוסע בספינה ממקום למקום, ונסיעתו חד פעמית. משא"כ רב החובל שכל חודשי השנה הוא נמצא בלב ים, וכמבואר במסכת כתובות (דף סא ע"ב) עונת הספנים [ש'פורשין לים הגדול לקצווי ארץ, רש"י] ששה חדשים, 'שכן דרכם להשכיר ספינותיהם מהלך שלשה חדשים ולחזור לסוף ששה' (שיטה מקובצת שם). ומטבעו של עולם יש סערות בלב ים, במשך השנה והשנים, וא"כ הוא שונה משאר יורדי הים, כי אצלו לא ניתן לומר האי כללא שעל פי רוב אין סכנה.

ודבר זה למדנו מדברי רש"י במסכת נדה דף יד ע"א שם נאמר 'הספנים כולם צדיקים', וביאר רש"י 'שדרים בסכנה ולבם לאביהם שבשמים', דייקא תיבת 'דרים' מלשון דירה, כי שם דירתם. ושונים הם מכל יורדי הים²⁴¹.

²⁴¹ וכתב בהערה אם נכונים הדברים, תתיישב התימה שהעירו האחרונים (אבני נזר או"ח סימן לט, מחזה אברהם סימן לג, גליוני הש"ס ברכות דף נד ע"ב) על החת"ס מדברי רש"י בזבחים (דף ז ע"א

ולפי"ז יש לומר שרב חובל שדירתו בלב ים יצטרך להביא קרבן תודה, וממילא יש לו להמתין עד שיעלה לתורה, ולא יוכל לברך ברכת הגומל בלילה.

אכן יש להעיר, דהנה רבינו החת"ס יסד את חידושו על הפרק ק"ז בתהלים כנ"ל, ושם נאמר (פסוק כג) 'יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים, וביאר התרגום 'מלחיא נחותי ימא באלפיא עבדי פולחנא במין סגיעין'. הרי שהפסוק עוסק בספנים ורבי חובלים, ואעפ"כ הפרידס הכתוב מג' האחרים, וצ"ב.

סי' קפו

ביאור אות ב- בענין הפשט בזר מתוך האנציקלופדיה תלמודית כרך י, [הפשט ונתוח]:

ד"ה לא דידיה) שמי שהפריש תודה על נס אחד, והביאו על נס שני, ואף על פי שלא באו על הודייה אחת, דארבעה צריכין להודות כדאמרין בברכות (דף נד ע"ב) וכתוב בהו (תהלים קז) ויזבחו זבחי תודה, ושחט תודה בשעת עלייתו מן הים, לשם תודה שהפריש על יציאתו מבית האסורין. הרי שגם העולה מן הים, חייב בתודה. כמו כתב רש"י (ויקרא ז יב) 'אם על תודה יקריבנו', אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז כא - כב) 'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם, ויזבחו זבחי תודה. וכמו כן ביאר רש"י במנחות (דף עט ע"ב) בענין 'תודת חובה' (כת"י, בלשון אחר) 'כגון מפרש בים והיוצא בשיירה... דכתיב בהו ויזבחו זבת תודה בספר תהלים'. [ובשדי חמד (מערכת ברכות סימן יב ד"ה ומצאתי) תירץ שגם שלושה אלו אין חובה להביא קרבן תודה אלא מצוה לנדב, ועל זה אמר החת"ס שביורדי הים אין מצוה לנדב, וברש"י כתב רק שאם כבר נדב, ואפילו יורדי הים, אז זה הפך עליו חובה]. ואם כנים דברינו בזה לחלק בין יורדי הים לספנים, אפשר לתרץ שדברי החת"ס אמורים על יורדי הים, ודברי רש"י אמורים רק על הספנים שהם טעונים קרבן, וצ"ב.

ואני הוסיף מה שראיתי בשו"ת שבט הלוי חלק ג סימן קסג שכתב: והנה עיין ש"ס זבחים ז' ע"א תודה ששחטה לשם תודת חבירו רבה אמר כשרה ור"ח אמר פסולה, ומסיק דלר"ח לשם תודת חבירו פסולה לשם תודה דידי' כשרה ופרש"י ואף על פי שלא באו על הודי' אחת דארבע צריכים להודות ושחט תודה בשעת עלייתו מן הים לשם תודה שהפריש על יציאתו מבית האסורין, והנה בבה"ז שם פי' שוחט לשם תודת חבירו היינו לנס אחר שנעשה לחבירו, אבל שחטה בשביל עצמו (כ"כ בה"ז בהבנת רש"י שם) ובקרבן אורה זבחים שם הקשה דהא לנס אחר דבידי' כשרה הרי דבזה לא הוי שינוי קודש, וע"כ דשחטה לשם תודת חבירו ממש אפי' אותו נס ושינוי בעלים לא הוי אלא שינוי קודש כמש"כ תוס' יע"ש.

ובעניותי דברי רש"י פשוטים ע"פ מש"כ הפוסקים בשם תשובת קול בן לוי דאם מחויב כמה הודאות מד' דברים אלה יכול לפטור עצמו בברכה אחת של הודי', וה"נ נראה דכ"ה לענין הקרבת קרבן תודה עצמו דהמחויב בשביל מפרש בים וגם יוצא מבית האסורים מן הדין יכול לפטור עצמו בקרבן אחד אלא דזה החמיר על עצמו והפריש על כל א' וא' וא"כ שוחט תודה בשעה שעולה מן הים על תודה שהפריש ביציאתו מבית האסורים ודאי דלא הוי שינוי קודש כיון דגם לכתחלה הי' יכול להביא אחת על שניהם אבל כשמחויב רק על מפרש בים ושוחט על נס אחר שאינו חייב עליו ודאי דנקרא שינוי קודש לדרך זה וא"ש.

והנה מזה עצמו מוכח דגדרי ד' צריכים להודות הם גדרים דאורייתא והשינוי בין התפסת קודש זה להתפסת קודש מה"ת הוא דהא גורם פסול שינוי קודש ומקראי ילפינן לה, אמנם כל זה לדרך רש"י וכפי הבנת בה"ז אבל לדברי התוס' אין להוכיח מזה יע"ש.

בהפשט וניתוח לא היה פייס²⁰³, מפני שכל הזוכים באברי התמיד הולכים אחר השוחט ומפשיטים ומנתחים²⁰⁴.

הפשט וניתוח, אינם צריכים כהונה, ואפילו זר כשר²⁰⁵, שנאמר: ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח²⁰⁶, נתנית אש צריכה כהונה, ואין הפשט וניתוח צריכים כהונה²⁰⁷, שנתנית אש עצמה אין צריך לרבות שצריכה כהונה, שכבר מקבלת הדם ואילך יש מצות כהונה, אלא שבא למעט הפשט וניתוח²⁰⁸. ויש שלמדו מהכתוב: וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים וגוי²⁰⁹, שאינו צריך, שהרי מקבלה ואילך מצות כהונה, אלא בא למעט הפשט וניתוח²¹⁰, או מהכתוב: והקטיר הכהן את הכל המזבחה²¹¹, למעט הפשט וניתוח²¹². ומכל מקום לא היו מניחים לעשות הפשט וניתוח אלא למיוחסים, מן המשיאים לכהונה²¹³, ובטיהור הבית בימי חזקיהו נאמר: רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות ויחזקום אחיהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים²¹⁴.

קרבנות צבור וקרבנות יחיד שוים בהפשט וניתוח שכשרים בזר²¹⁵.

סי קפח

- ²⁰³ מאירי יומא כה א סוף משנה ב.
- ²⁰⁴ רמב"ם תמידין ומוספין פ"ו ה"ג, ועי"ש ה"א; מאירי יומא שם, ושם כו א סוד"ה ולענין פסק. וצ"ב בתמיד פ"ד מ"ג בא לו כו שלכאורה משמע שאחד היה עושה הכל.
- ²⁰⁵ תו"כ פרק ה שהפשט וניתוח כשרים בכל אדם; משנה יומא כו ב ורש"י ד"ה הפשטן וברייתא בגמ' שם; רמב"ם ביאת מקדש פ"ט ה"ו.
- ²⁰⁶ ויקרא א ז.
- ²⁰⁷ חזקיה בגמ' שם.
- ²⁰⁸ אביי בגמ' שם כז א.
- ²⁰⁹ ויקרא שם ח.
- ²¹⁰ גמ' שם כז א, ועי"ש שנתנית אש צריכה לגופה. ועי' דק"ס שם אות ל שי"ג הלימוד מוערכו וגו' העצים וגו' ערכת עצים צריכה כהונה אבל הפשט וניתוח א"צ כהונה.
- ²¹¹ ויקרא שם ט.
- ²¹² גמ' שם במסקנא לגירסתנו, וכ"ה גי' ר"ח עי"ש בפ"י ר"ח ובתו"י ד"ה בספרים שלפנינו בשמו, וכ"ה בקרית ספר ביאת מקדש פ"ט, אבל לגי' רש"י אין כ"ז בגמ' והלימוד הוא מוערכו כלעיל, עי"ש בתו"י, וכ"ה הגי' בילקוט ויקרא רמז תמד, וכ"ה הגי' בכת"י מינכן, עי' דק"ס שם, ועי' שיח יצחק יומא שם.
- ²¹³ תוס' כתובות כד ב ד"ה חד בשם ס' הישר לר"ת וקדושין עו ב ד"ה אין בודקין, וכ"ה בס' הישר סי' נח, ועי' סה"י הוצ' ר"ש שלזינגר ירושלים סי' ל הערה 17. ועי' לעיל מרמב"ם ומאירי שהכהנים עצמם היו מפשיטים ולא ישראלים מיוחסים.
- ²¹⁴ דהיי"ב כט לד. וצע"ג ברד"ק שם שכ' אף על פי שמקבלת הדם ואילך מצות כהונה שעה"ד היה. ועי' העמק דבר לנצי"ב ויקרא א ו שכ' בהפשט כיון שכשר בזר מצוה שהבעלים יטריחו עצמם בזה.
- ²¹⁵ משנה וברייתא יומא שם, ועי' גבו"א שם שהקשה מאי קמ"ל, והרמב"ם השמיט.

כמה דינים מהרמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ט:

כיצד הוא הלחם שמביא עם התודה, לוקח עשרים עשרון סולת ועושה מהם עשרה עשרונים חמץ ועשרה מצה, העשרה של חמץ עושה אותם עשר חלות.

הלכה יח

וכיצד מחמץ, מביא שאור כדי חמוצן ונותנו לתוך המדה וממלא את המדה אף על פי שסופה להיות חסירה או יתירה מפני השאור שפעמים יהיה עבה וקשה ופעמים רכה אין משגיחין אלא על מדתה עתה והרי הוא מודד עשרון עשרון שלמים, והעשרה עשרונים של מצה עושה מהן שלשים חלות שוות, עשר חלות מכל מין, עשר חלות מאפה תנור, ועשר חלות רקיקים, ועשר חלות מורבכת.

הלכה יט

וכיצד היא המורבכת, חולטה ברותחין ואופה אותה מעט ואחר כך קולה אותה בשמן על האלפס וכיוצא בו, כדרך שקולין הסופגנין, ומרבין בשמנה, וזהו הריבוך האמור בכל מקום.

הלכה כ

ובכמה שמן הוא עושה השלשים חלות, בחצי לוג שמן, ושיעור זה הלכה למשה מסיני, רביעית ממנו לרבוכה, ושמינית לחלות, ושמינית לרקיקין.

הלכה כא

החלות לותת הסולת שלהן בשמינית של שמן, ואחר כך לש ואופה אותן והרקיקין מושחן בשמינית שלהן אחר אפייתן, והכהן לוקח מן הכל ארבע חלות אחת מכל מין ומין שנאמר אחד מכל קרבן.

הלכה כב

ולחמי תודה שאפה אותן ארבע חלות יצא לא נאמר ארבעים אלא למצוה, והוא שיפריש החלה שלהן אחת מכל קרבן כשהן בצק, שאין מפרישין פרוסה שנאמר אחד מכל קרבן שלא יטול פרוס.

כמה דינים בלחמי תודה מאנציקלופדיה תלמודית:

א. החיוב וגדרו. המביא קרבן תודה*, חייב להביא עם הקרבן – ארבעים¹ – לחם², שנאמר: אם על תודה יקריבנו, והקריב על – היינו עם³ – זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן, ורקיקי מצות משחים בשמן, וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן, על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמי⁴. והוא הנקרא לחם תודה⁵. במנין-המצוות*, לא מנו רוב מוני המצוות, את הבאת לחמי תודה כמצוה בפני עצמה, אלא היא בכלל מצות הקרבת שלמים* הכוללת את הקרבת שלמי תודה – שהתודה קרויה שלמים⁶ – והבאת הלחם בכללה⁷. ויש ממוני המצוות שמנו את מצות הבאת לחמי תודה כמצוה בפני עצמה⁸.

המביא שתי תודות, צריך להביא לחם עם כל אחת ואחת – ולא יביא אותו הלחם עם שני זבחים¹³ – שנאמר: והקריב על זבח¹⁴, לחייב לחמי תודה על כל זבח וזבח¹⁵.

חיוב הבאת לחמי תודה, כתבו אחרונים שאינו מחמת שבכלל נדרו להביא קרבן תודה, נכלל אף נדר להביא לחמי תודה, אלא זהו חיוב שחייבה

¹ ע"י ציון 139 ואילך.

² ע"י להלן; משנה מנחות פא א; תוספתא מנחות פ"ח, ומנחות עט ב: תודה טעונה לחם; ע"י רמב"ם מעה"ק פ"ט ה"ה.

³ רמב"ן ויקרא ז יב: פירשו. וע"ש שהנכון שהוא על כמשמעו, שיוסיף על הזבח לחם.

⁴ ויקרא שם.

⁵ ע"י רמב"ם שם; ע"י סמ"ג עשין קפג; ע"י החינוך מ' קמא. וע"י ציון 79 ואילך.

⁶ ע"י ציונים 257 ואילך, 279 ואילך, 764, 797, 802.

⁷ ע"י סהמ"צ לרמב"ם מ"ע סו; ע"י סמ"ג שם; ע"י החינוך שם. וע"י ציונים 31 ואילך, 54.

⁸ רס"ג עשה קי.

¹³ רבינו הלל לתו"כ שם.

¹⁴ ויקרא שם.

¹⁵ ע"י תו"כ צו פרק יא, וראב"ד שם ורבינו הלל וק"א שם. וע"י ערה"ש קדשים סי' קמד סעיף יז, שתמה שא"צ לדרוש כן מהכתוב, ופשוט שכל אחד הוא קרבן בפני עצמו ומחייב לחם (ואולי היינו כשמתחילה הפריש הלחם, ואח"כ הפריש ב' קרבנות לצורך הלחם), ופירש את התו"כ בענין אחר, ע"י ציון 891, וע"י מק"ד קדשים סי' יט אות ד, שנסתפק באומר: הרי זו תודה, והוממה וחיללה על שתיים, אם שתיהן טעונות לחם, או שאין טעונה לחם אלא אחת מהן, שכיון שאמר: הרי זו תודה, לא חייב את עצמו אלא בלחם אחד, ואפשר שלאופן זה הוצרכה דרשה זו, וכן י"ל במפריש ב' תודות לאחריות, ושחטן, וקיבל את דמן בב' כוסות, ע"י מק"ד שם אות ה.

תורה, שכל המביא קרבן תודה מוטל עליו להביא לחמי תודה²¹, והכשר הזבח הוא²². וכתבו, שזה הטעם שהאומר: הרי עלי תודה בלא לחם, כופים אותו ומביא לחם עם התודה, לסוברים תפוס-לשון-ראשון*²³, שאף על פי שאין הלחם בכלל נדרו, מכל מקום חייב להביאו, מחמת המצוה על המביא תודה להביא עמה לחם²⁴. ויש מן האחרונים שכתבו, שהאמוראים שנחלקו במי שאמר: הרי עלי תודה בלא לחם, ואומר: אילו הייתי יודע שאני מתחייב בלחם לא הייתי נודר, שאומרים לו: שמור ושמעת, שאביי מפרש "שמור" הבא תודה, "ושמעת" הבא לחמה, ורביא מפרש "שמור" הבא תודה ולחמה, "ושמעת" שלא תהא רגיל לעשות כן²⁵, נחלקו בגדר החיוב, שלדעת אביי חיוב הבאת הלחם אינו בכלל הנדר, לכן "שמור" אינו אלא להבאת תודה בלבד, ולדעת רביא חיוב הבאת הלחם הוא בכלל הנדר, לכן "שמור" הוא הבא תודה ולחמה, שיש לו לשמור את נדרו ולהביא לחם²⁶.

ב. הלחם. מצות לחמי תודה, היא להביא ארבעה מיני לחם, שלשה מהם של מצה, שנאמר: חלות מצות בלולת בשמן¹²⁸ – ונקרא בלשון חכמים: חלות¹²⁹ – ורקיקים, שנאמר: ורקיקי מצות משחים בשמן¹³⁰, ורבוכה, שנאמר: וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן¹³¹, ומלבדם מביאים מין חמץ, שנאמר: על חלת לחם חמץ¹³². על אופן עשייתם, עיי להלן: עשייתו.

²¹ . שו"ת עונג יום טוב סי' פז; עיי חיי הגרי"ז מנחות נא ב. וע"ע דבר הנדור; דבר האסור ציון 148 ואילך ולהלן ציון 409, שהנודר ומתפיס בלחמי תודה, חל הנדר, שהם חשובים "דבר הנדור".

²² . עיי ב"ק יג ב, לגי' שלפנינו, ועיי ציון 19.

²³ . עיי ציון 98.

²⁴ . עונג יום טוב שם. וע"ש שלכן יכול אחר להביא לחם לפטור תודתו של חבירו, עיי ציון 96, שחיוב הלחם אינו מחמת נדר, (וצ"ב מרש"י זבחים ו א ד"ה המקדיש, ומנחות עג ב ד"ה הכי קאמר, שמבואר שאף במה שהוא חייב מחמת נדר יכול אחר לפטרו, וע"ע נדרים). ועיי מנחת אברהם מנחות פא ב, שלכן אף האומר: הרי זו תודה, הוא חייב להביא לחם, עיי ציון 11, אף על פי שלא נדר להביא תודה, ועיי חיי ר' נחום פרצוביץ ב"ק יג ב אות תפג, בד' ר"ח שם.

²⁵ . עיי ציון 101.

²⁶ . שפ"א מנחות שם. וע"ש, שאם לא הביא לחם (ולכאוי' היינו לסוברים שהמקריב תודה בלא לחם הקרבן כשר, עיי ציון 46, וכאחרונים שבציון 47, ששם תודה עליה, ועיי ציון 48), לד' אביי לא עבר בכל יחל, שהלחם אינו בכלל נדרו, ולד' רביא עבר בכל יחל, שנכלל בנדרו להביא לחם.

128 . ויקרא ז יב.

129 . עיי ציונים 303, 321.

130 . ויקרא שם.

131 . שם.

132 . שם יג. עיי משנה מנחות עו ב וגמ' שם עז ב, ועיי ציון 195; עיי רמב"ם מעה"ק פ"ט הי"ז וית, ועיי ציון

וארבעת מינים אלו מעכבים זה את זה¹³³, שהוקשה תודה לנזיר*, שנאמר: על זבח תודת שלמיו¹³⁴, ודרשו: שלמיו, לרבות שלמי נזיר¹³⁵, וכשם ששני המינים שבנזיר מעכבים זה את זה, שנאמר בנזיר: כן יעשה¹³⁶, ודרשו ששני המינים מעכבים זה את זה¹³⁷, כך ארבעת מיני לחמי תודה מעכבים זה את זה¹³⁸.

מצות לחמי תודה להביא ארבעים לחם¹³⁹, עשרה מכל מין¹⁴⁰, שהרי למדו שצריך ליטול אחד מעשרה לתרומת לחמי תודה¹⁴¹ – והרי התרומה היא אחד מכל מין, שנאמר: והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה¹⁴² – הרי שמביא עשרה לחמים מכל מין, וכיון שיש בלחמי תודה ארבעה מינים¹⁴³, נמצא שהיו ארבעים לחם¹⁴⁴. ובטעם שלא יעשה לחם אחד גדול ויפריש ממנו עשירית לתרומת לחמי תודה, כתבו ראשונים שהוא משום שאין להפריש פרוסה

ריבה בלחמי תודה יותר מהשיעור, או החסיר בהם מהשיעור, שנינו שהם פסולים¹⁹⁶, וכן שנינו: לחמי תודה מיעוטם מעכב את רובם¹⁹⁷, שאם חיסר

133. משנה שם כז א; תוספתא מנחות פ"ו, ועי' ציון 174; רמב"ם שם הכ"ד.

134. ויקרא ז יג.

135. גמ' מנחות שם ויט א, וע"ע נזיר, לענין מה נתרבו שלמי נזיר.

136. במדבר ו כא.

137. מנחות שם ושם, וע"ע הנ"ל.

138. מנחות שם ושם.

139. עי' להלן; עי' רמב"ם מעשה"ק פ"ט הי"ז והי"ח.

140. עי' משנה מנחות עו א ועז א, ועי' להלן; רמב"ם שם. ועי' להלן על לחמי החמץ.

141. עי' ציון 532 ואילך.

142. ויקרא ז יד.

143. עי' לעיל.

144. עי' מנחות עז ב.

196. עי' משנה שבציון 392; עי' תוספתא מנחות רפ"ח. ועי' ציון 203. ועי' מנחות עו ב, בכל המנחות (ועי' חס"ד דלהלן), ועי' רש"י כ"י שם ותוס' שם בשמו, בטעם שכשריבה פסול, ועי' מק"ד קדשים סי' ח אות ב ד"ה והנה לפי שהטעם הא' ברש"י אינו שייך בלחמי תודה, וכ' שבלחמי תודה יש לפסול מטעם שכיון שחולין מעורבים בלחם, חשוב כנפרס הלחם, עי' ציון 202 (ועי' ציון 203, שי"ס שאין פסול אלא בחסר, ולדעתם אפשר שהפסול הוא משום התרומה, עי' ציון 575, שי"ס שאינה כשרה בחצי מלחם שלם, ועי' ציון 532, שי"ס שצריך שכל הלחמים יהיו ראויים לתרומה, או שכיון שאין זה מעכב שבכל חלה יהיה עשורן, כשיתר, חשוב שהיתור מעורב בכולם). ולכאן אין לפסול אלא כשריבה או מיעט בכל הלחם יחד, אבל כשריבה בא' ומיעט באחר, אינו גרוע מכשלא אפה אלא ד' חלות, עי' ציון 159 ואילך (ועי' ציון 171, שי"ס שלא הכשירו אלא כשלו י' חלות, ואפשר שלדבריהם בשעת לישה צריך שיהיה עשורן בכל א' אף לעכב), ועי' ציון 556 ואילך, שלכתחילה צריך שיהיו כל הלחמים שוים, ושם אם י"ח.

197. תוספתא שם פ"ו, ועי' חכ"צ סי' סב, שהוא בכלל המשנה שבציון 133.

משיעורם אפילו כל שהוא פסול¹⁹⁸. וכן שנינו שלחמי תודה שנחסרו קודם זריקת דם התודה, פסולים¹⁹⁹. וכן אם חסר אחד מהלחמים – ולא עשה לחם אחר גדול כנגדו²⁰⁰ – פסולים²⁰¹. על הוסיף לחם, עיי' להלן: תודה ששחטה על שמונים לחם.

נחתך הלחם, נפסל²⁰². יש שכתבו שהיינו כשנחסר הלחם²⁰³, ויש סוברים שאף על פי שלא נחסר, כל שאינו שלם פסול²⁰⁴. בטעם הפסול בנחתך הלחם, נאמרו כמה טעמים: א) יש מן הראשונים שכתבו, שלמדים מלחם – הפנים*, שלמדו בו שאם נפרס אחד מהלחמים נפסל²⁰⁵. ב) ויש שכתבו שלמדים מלחמי המלואים*, שדינם כלחמי תודה²⁰⁶, ולמדו בהם שצריך שיהיו שלמים²⁰⁷. ג) ויש שכתבו שכיון שלחמי תודה הוקשו לנזיר*²⁰⁸, למדים מלחמי נזיר, שדרשו בהם שאם נפרס אחד מהלחמים פסול²⁰⁹. ד) ויש מן הראשונים שכתבו, שכיון שנאמר בלחמי תודה: חלות²¹⁰, משמע

198. חס"ד לתוספתא שם; חזו"י לתוספתא שם, ע"פ רש"י מנחות כז א. ועיי' חכ"צ שם וסי' סג, שכשנשרף או חסר מקצת חלה פסול, משום שהמיעוט מעכב את רובו, ועיי' ציון הבא וציון 202 ואילך.

199. תוספתא שם פ"ד; רמב"ם פסוה"מ פי"ב ה"ב. ועיי' ציון 203.

200. עיי' ציון 159 ואילך, מח' תנאים כשאפה לחם א' גדול כשיעור כל הלחמים.

201. עיי' ציונים 68, 360 ואילך, 464. ועיי' ציון 77. ועיי' לעיל שכשחסר בא' מהם מהשיעור כולם פסולים. ועיי' ציון 725 ואילך, שכשא' נפסל פסולים כולם, ועיי' ציון 726 בטעם הדבר, ועיי' ציונים 712, 718 ואילך.

202. מנחות מו א; רמב"ם פסוה"מ פי"ב הי"ד. ועיי' ציון 325.

203. עיי' ציון 196 ואילך. עיי' רגמ"ה מנחות ח א, הובא בשמ"ק שם אות א; עיי' תוס' שם מו א ד"ה נפרס; מק"ד קדשים סי' כט אות ב, ועיי' ציון 364, ועיי' ציון 196 וצ"ב. ועיי' ציון 199, שלא פסלו אלא משום חסרון, ולא משום שאינם שלימים. ועיי' מנחות ח א ויב ב, שעל נפרס נקטה הגמ' לשון חסרון. ועיי' שפ"א מנחות ט ב, שסתם נפרס א"א שלא יהיה נחסר מעט פירושים. ועיי' מק"ד שם, שאע"פ שי"ס שלמדים מלחם הפנים, עיי' להלן, והוא נפסל אף שנפרס ולא חסר, היינו משום שלחם הפנים צריך להיות י"ב לחמים (ע"ע הנ"ל) וכשנחלק אין י"ב לחמים שיש בהם שיעור, אבל לחמי תודה הכשרים אף ביותר מארבעים לחמים, עיי' ציון 173, אין חשוב חסרון כשנפרס אם לא כשחסר. וצ"ב שאם הדברים אמורים דוקא כשנחסר, למה הוצרכו להלן טעמים לפסול בנפרס, הרי חסר מהשיעור פסול, עיי' לעיל, ואף כשהוא שלם.

204. עיי' ראשונים ואחרונים שבציון 211 ואילך, ועיי' ציון 544. ועיי' חיי הגרי"ז מנחות יב ב.

205. ע"ע לחם הפנים. עיי' רש"י שם מו א ד"ה נפרס, ועיי' לעיל, אבל אפשר שלא כ"כ אלא בטעם שכולם נפסלות, עיי' ציון 726. ועיי' רש"י שם, שנלמד מלחם הפנים, שהוא מנחת תודה, ועיי' מק"ד שם, שתמה שלחמי תודה אינם קרויים מנחה, עיי' ציון 83, ועיי' ציון 92 ואילך, שי"ס בד' רש"י שלחמי תודה בכלל מנחה הם.

206. ע"ע מלואים.

207. ע"ע הנ"ל. עיי' מרכה"מ פסה"מ פי"ב הי"ד וחי' הגרי"ז מנחות יב ב, בד' רמב"ם פסה"מ שם. ועיי' פי"ה מאיר וה"ר שמואל על הגליון מנחות יג א ד"ה היא לגמ' שם יב ב.

208. עיי' ציון 135.

209. ע"ע נזיר. עמק הנצי"ב לספרי פי' נשא פסקא לו.

210. ויקרא ז יב ויג.

שכל הלחמים צריכים להיות שלמים²¹¹. (ה) ויש מן האחרונים שכתבו, שצריך שכל הלחמים יהיו ראויים לתרומת לחמי תודה, ואין מפרישים לה פרוסה²¹².

ג. עשייתו. כל הלחם היה נעשה מסולת²⁸⁵, שנאמר: וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן²⁸⁶, למדנו לרבוכה שהיא סולת, מנין לכולם שיהיו סולת, תלמוד לומר: חלות חלות – לגזרה – שוה*²⁸⁷ – מה חלות האמורות ברבוכה סולת, אף חלות האמורות בכולם סולת, והלא ריקקים לא נאמר בהם חלות, ומנין שיהיו סולת, תלמוד לומר: מצות מצות, מה מצות האמורות בחלות סולת, אף מצות האמורות בריקקים סולת²⁸⁸. ועוד דרשו: אם רצונך לומר – שאין ללמוד מהגזירה שוה²⁸⁹ – וסלת מרבכת, הרי הוא כמוסיף על רבוכה, מה רבוכה סולת אף כולם סולת²⁹⁰, שו' מוסיף על ענין ראשון, שגם הענין הראשון מדבר על סולת, שלמדים עליון מתחתון²⁹¹.

מיני המצה שבתודה היו נותנים בהם שמן²⁹², אבל לחמי החמץ, לא היו נותנים בהם שמן²⁹³. ומכל מקום כתבו אחרונים שאם נתנו בלחמי החמץ

211. ראב"ד לתו"כ צו פרשה ז; רלב"ג ויקרא שם יד.

212. עי' ציון 559 ואילך, ועי' ציון 565. שמ"ק מנחות מו א אות ד מגליון בשם תו"ח, ועי' ציון 532. ועי' לעיל. ולטעם זה, המקריב תודה בבמה קטנה, ע"ע, לסוברים שאין מפרישים בה תרומת לחמי תודה, עי' ציון 633, הרי כשנפרס אחד מהלחמים אינו נפסל.

285. עי' להלן; רמב"ם מעה"ק פ"ט הי"ז, ועי' ציון 177.

286. ויקרא ז יב.

287. עי' זבחים נ א.

288. תו"כ צו פרק יא, הובאה בקיצור בזבחים שם, לגי' הגמ' שלפנינו, וכן גי' ראב"ד וגר"א לתו"כ שם, ובתו"כ שלפנינו במקום: חלות חלות, כתוב: סולת חלות, ולכאן ס"ה. ועי' זבחים שם, שלצד שדבר הלמד בג"ש אינו חוזר ומלמד בג"ש, אין הלימוד בריקקים ממצות של תודה אלא ממצות של מאפה תנור, שנאמר בהן (ויקרא ב ד): סלת חלות מצת בלולת בשמן וריקקי מצות משחים בשמן, וע"ע גזרה שוה ציון 245, שמסק' הגמ' שחוזר ומלמד בג"ש. וחלות החמץ אפשר שלמדים מהדרשה שבציון 351.

289. ראב"ד שם; רבינו הלל שם; ק"א שם. וע"ש הטעמים שאין ללמוד מהג"ש.

290. תו"כ שם, לגירסת ראב"ד וגר"א שם. ולפנינו: סולת, בלא ו'.

291. עי' ראב"ד ור"ה שם. ועי' ק"א שם, שפירש בע"א.

292. עי' ויקרא ז יב, ועי' ציונים 296, 303 ואילך. על דיני שמן של מנחות, ע"ע מנחות וע' שמן.

293. רש"י כ"י מנחות פט א ד"ה יכול, ורש"י שם עח א ד"ה ולרביעית; פהמ"ש לרמב"ם מנחות פ"ז מ"ד. ועי' ויקרא שם יג, שלא הוזכר בהם שמן, וציונים הנ"ל, שלא הוזכר נתינת שמן ושיעורו, אלא במצה שבתודה.

שמן, לא נפסלו²⁹⁴, שכל שעשה את גוף הסולת כדין ונתחמצו הלחמים, כשרים הם ללחמי החמץ²⁹⁵.

שלשים הלחם, של החלות ריקים ורבוכה, נותן בהם – בכולם יחד – חצי לוג שמן²⁹⁶, והיה מודד את השמן בכלי-שרת* של חצי לוג שהיה במקדש²⁹⁷. במקור השיעור נחלקו תנאים, רבי עקיבא אומר: אילו לא נאמר – בלחמי תודה – "בשמן" כל עיקר – והייתי יודע שהם טעונים שמן, שהרי לחמי תודה אינם גרועים משאר המנחות²⁹⁸, או שלא מצאנו חלות וריקים בלא שמן²⁹⁹ – הייתי אומר שהם ככל המנחות שטעונות לוג אחד שמן, עכשיו שנאמר: בשמן בשמן – שתי פעמים – הרי זה ריבוי-אחר-ריבוי*, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, מיעטו הכתוב לחצי לוג³⁰⁰. רבי אלעזר בן עזריה אומר: חצי לוג שמן לתודה הלכה-למשה-מסיני* הוא³⁰¹.

294. שו"מ מהדו"ק ח"א סי' קעה, ועולת שלמה מנחות שם, ע"פ חולין כג ב: האומר, הרי עלי לחמי תודה מן החמץ או מן המצה וכו'.

295. שו"מ שם. ועי' עולת שלמה שם, שכיון שא"צ שמן, אינו יכול לקדש את השמן, וכיון שהוא מניף מהחלות, עי' ציון 515, עובר הוא איסור בהנפת חולין בעזרה, ע"ע חלין שנשחטו בעזרה ציון 171 ואילך, אבל אעפ"כ אין הלחם נפסל.

296. עי' משנה מנחות פח א וגמ' שם פט א; ותו"כ צו פרק יא; רמב"ם מעה"ק פ"ט ה"כ. ועי' ציון 303 ואילך, על חלוקת השמן למינים אלו.

297. עי' משנה שם; עי' רמב"ם כהמ"ק פ"א הי"ח. וע"ע כלי שרת ציון 235 ואילך. ועי' לעיל ציון 178. וצ"ב למה הוצרכו למדוד בכלי שרת, הרי עשיית הלחם היא חוץ לעזרה, עי' ציון 400. ועי' ציון 442 ואילך, בטעם שאעפ"כ לא היתה בו קדושת הגוף.

298. עי' רש"י כ"י מנחות פט א ד"ה אלא אימא. וצ"ב הרי לחמי תודה אינם קרויים מנחה עי' ציון 83, ועי' ציון 91 ואילך, שי"ס בד' רש"י שלחמי תודה קרויים מנחה, ועי' ציון 90, שי"ס שכן ד' ר"ע, ועי' ציון הבא.

299. רש"י שם ד"ה הרי. ועי' מצפה איתן שם, שאע"פ שלחמי תודה אינם קרויים מנחה, עי' ציון 83, כיון שלא מצאנו חלות וריקים שבאים בלא שמן, הסברא שאף לחמי תודה טעונים שמן, וכע"ז בקר"א שם.

300. עי' תו"כ שם, הובאה במנחות שם, לפי הגמ' שם. וצ"ל שאע"פ שלחמי תודה אינם קרויים מנחה, עי' ציון הנ"ל, כיון שלא התפרש שיעור השמן שיש לערב בהם, יש ללמוד ממנחות. ועי' ראב"ד לתו"כ שם, שהיינו כסוברים שאפי' מנחה של כמה עשורונים אין לה אלא לוג שמן, ע"ע מנחות.

301. תו"כ שם, הובאה במנחות שם; רמב"ם מעה"ק שם, ופהמ"ש מנחות פ"ז מ"ד. ועי' רש"י כ"י שם, שראב"ע סבר שא"א ללמוד מהכתוב, שאילו לא היה נכתב בשמן, לא היינו למדים שצריך כלל שמן, ועי' ציון 90, שי"ס שזה משום שהוא סובר שלחמי תודה אינם חשובים מנחה, ועי' קר"א שם, ועי' ראב"ד שם, שנ' בע"א. ועי' רש"י שם, שנ' שמפרש שראב"ע לא אמר כן, אלא כלפי חלוקת השמן למינים, ולא על עיקר השיעור, ועי' קר"א שם ורדב"ז מעה"ק שם, בדעתו, ועי' רגמ"ה שם. ועי' חו"י סי' קצב, שהטעם שפסק כן הרמב"ם, אף על פי שהלכה כר"ע מחבירו, ע"ע הלכה ציון 596, הוא משום שבנדה עב ב נחלקו ר"י ור"ל לד' ראב"ע.

[טור תרסח] חצי הלוג שהיה מביא לשלשים הלחם³⁰², היה מביא רביעית – לוג – ממנו לרבוכה, ושמינית לחלות ושמינית לרקיקים³⁰³. ובטעם הדבר שנינו: יכול יהיה חצי לוג זה מתחלק בשוה לשלשת המינים חלות ורקיקים ורבוכה, כשהוא אומר "בשמן" ברבוכה – וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן³⁰⁴, שתיבת "בשמן" מיותרת³⁰⁵ – בא ללמד שברבוכה יש לתת יותר שמן³⁰⁶, וכיון שלמדנו שברבוכה יש להרבות בשמן, משמע שיתן חצי מהשמן לרבוכה, והחצי השני יחלק בין החלות והרקיקים³⁰⁷. ונחלקו ראשונים: יש שכתבו שהחלוקה האמורה אינה אלא לסוברים ששיעור חצי לוג שמן נלמד מהכתוב³⁰⁸, אבל לסוברים ששיעור חצי הלוג נלמד מהלכה למשה מסיני³⁰⁹, חצי הלוג מתחלק בשוה בין שלשת המינים³¹⁰, שכיון ששיעור השמן הלכה למשה מסיני הוא, אין לומר שלמדים מהכתוב שברבוכה יתן יותר שמן, שאין הכתוב מפרש [טור תרסט] את ההלכה³¹¹, או שכך נאמרה ההלכה למשה מסיני שמתחלק בשוה לכל המינים³¹². ויש סוברים שאף לסוברים ששיעור חצי הלוג נלמד מהלכה למשה מסיני, היה מחלקו חצי לרבוכה וחצי לחלות ולרקיקים³¹³, שגם זה בכלל ההלכה

302. עי לעיל.

303. ת"כ צו פרק יא, הובאה במנחות פט א; רמב"ם מעה"ק פ"ט ה"כ. ועי ציון 332 ואילך, מה היה עושה בשמינית של הרקיקים. ועי ציון 379. ועי שעה"מ חומ"צ פ"ו ה"ה, בשם שיטה כ"י לרבנו יונה (והוא בר"י מלוניל פסחים לה א), שהוא נותן רביעית לרקיקים ושמינית לחלות ולרבוכה, ותמה עליו. ועי מק"ד קדשים סי' ל אות ג, שלא היה מחלק השמן לכל חלה, אלא עושה עיסה אחת, ומחלקה אחר בלילת השמן, וצ"ב היאך היה עושה ברקיקים, עי ציון 328.

304. ויקרא ז יב.

305. עי מנחות שם, ועי רגמ"ה ורש"י שם למה הוא מיותר, וברש"י כ"י שם נ', שהוא משום שכל השמן שבכתוב מיותר, עי ציון 298 ואילך, ועי שעה"מ שם ובית ישחק מעה"ק שם.

306. ת"כ שם, הובאה במנחות שם.

307. רדב"ז מעה"ק שם, ועי ציון 317, שלדעתו אף על פי שריבוי השמן ברבוכה מעכב, לא מעכב שיתן בו רביעית. ועי מיוחס לרשב"א שם, שהריבוי הוא ליתן לה שמן כחלות ורקיקים.

308. עי ציון 300.

309. עי ציון 301.

310. רגמ"ה שם; עי רש"י כ"י שם ד"ה אלא חצי לוג (ועי מה שהוגה ברש"י שלפנינו), ומיוחס לרשב"א שם בדעתו; עי מפרש נזיר לח א ד"ה וחמש, וליקוטי הלכות מנחות שם ד"ה הלכה בדעתו; שמ"ק (אילן) שם. ועי בית ישחק שם.

311. ע"ע הלכה למשה מסיני ציון 229. מיוחס לרשב"א שם.

312. רגמ"ה שם; שמ"ק (אילן) שם.

313. עי רש"י מנחות שם ד"ה הלכה; עי תוס' נזיר שם ד"ה חלת, ופי' הרא"ש שם, וליקוטי הלכות מנחות שם בדעתם; עי רמב"ם שם, ועי ציון 301; החינוך מ' קמא.

למשה מסיני³¹⁴, או שאף על פי שעיקר שיעור השמן נלמד מהלכה, למדים מהכתוב שברבוכה יש להרבות בשמן³¹⁵.

שינה בחלוקת השמן, ולא דקדק לתת רביעית לרבוכה, ושמינית לחלות, ושמינית לרקיקים³¹⁶, יש מן האחרונים שכתבו שהחלוקה אינה מעכבת, וכל שנתן שיעור רביעית הלוג לשלשים הלחם, וריבה שמן לרבוכה יותר משאר מינים, יצא, שלדעתם ההלכה למשה מסיני אינה אלא על שיעור השמן, ולא על חלוקת השמן³¹⁷.

לחמי תודה אינם טעונים מתן שמן בכלי קודם לעשייתן³¹⁸ – כמו שטעונו
כל המנחות* הנעשות בכלי³¹⁹ – שלחמי תודה אינם מנחה³²⁰

סי קפט

לחמי תודה לא נקראים מנחה – עיין בתפארת ישראל (חומר בקודש פרק ב) שמנה את כל התשע מיני מנחות הן (א) מנחת נסכים, (ב) מנחת חביתין, (ג) לחם הפנים, (ד) מנחת העומר, (ה) שתי הלחם, (ו) מנחת חנוך, (ז) מנחת נדבה, (ח) מנחת חוטא, (ט) מנחת סוטה, וכתב שם: אבל לחמי תודה ולחמי איל נזיר אין נכללים בשם מנחה, מדכולן עם המורס מהם נאכלין בכל העיר. ועיי' מנחות (דמ"ז ב') דקאמר שתי הלחם אקרי מנחה, לחמי תודה לא אקרי מנחה, ועיי' עוד תוס' (מנחות נ"ב ב' ד"ה כל)²⁴².

314 . עיי' רש"י שם; החינוך שם; עיי' ק"ס מעה"ק שם; חו"י סי' קצב; עיי' ליקוטי הלכות שם; חי הגרי"ז נזיר שם, לצד א'.

315 . רדב"ז שם; חי הגרי"ז שם, לצד ב'.

316 . עיי' לעיל.

317 . עיי' ציון 315. רדב"ז מעה"ק פ"ט ה"כ, ועיי' ציון 307. ועיי' ציון 314, שיי"ס שחלוקת השמן היא מהלל"מ, ולדעתם לכאור' היא מעכבת.

318 . קר"א מנחות עד ב, ע"פ גמ' שבציון 325, שבחלות תודה רביעית שמן מתחלקת לכמה חלות לבלילה, ואילו היתה טעונה שמן תחילה הרי אין אפילו רביעית. ועיי' שעה"מ חומ"צ פ"ו ה"ה, שני שנקט שדינם ככל שאר מנחת מאפה תנור, ע"ע מנחות, וכ"נ בתפא"י חומר בקודש פ"ב אות יז.

319 . ע"ע הנ"ל, ושם אלו מנחות בכלל.

320 . עיי' ציון 83. קר"א שם. ועיי' ציון 91, שיי"ס שלחמי תודה הם בכלל המנחות, ולדעתם אפשר שהטעם שלא היו בהם מתן שמן בכלי, לפי שאין מצוה בעשייתם, עיי' ציונים 321, 446.

²⁴² שם איתא: כל המנחות באות מצה חוץ מחמץ שבתודה ושתי הלחם - שתי הלחם ניחא דכיל בהדי שאר מנחות דאיכרי מנחה כדאמר בפרק התכלת (לעיל דף מז:). אבל לחמי תודה לא אשכחן ומ"מ ניחא לאשמועינן דינא.

וראה בס' בן שלמה (הלכות מעשה הקרבנות פרק יב) שכתב: וכבר עלה במחשבה לפני לומר דאלחמי תודה נמי מצי קאי דבאות חמץ כדקתני במתני' אלא דהרי אמרו לחמי תודה לא איקרו מנחה, והגם דיש מקום לדוחה לדחות ולומר דבדברי תורה לא איקרו מנחה אבל בדברי חכמים איקרו מנחה הרי התוס' לא בחרו בזה וכתבו דשתי הלחם ניחא אבל לחמי תודה לא אשכחן דאיקרו

ועיין בשו"ת בית שערים (חלק אורח חיים סימן רל"ט): שכתב: עת לקצר כי המלאכה מרובה ואשר הקשית במנחות ס"ט דבעי ר"ז חטין שירדו בעבים מהו למאי אי למנחות אמאי לא אלא לשתי הלחם וכו' ופירש"י שירדו בעבים עם המטר כששתו העבים באוקינות בלעו ספינה מלאה חטין ותוס' פי' דע"י נס ירדו בעבים כי הני אטמהתא בסנהדרין נ"ט. וק"ל בין לרש"י ובין לתוס' איך כשר למנחות הא כיון שירד עם המטר יש בו חשש חימוץ כארבא דחיטי דטבעי בחישתא פסחים מ' ע"ב ואו"ח סי' תס"ז והבאת רא"ש פסחים פכ"ש סי' כ"ב בשם ספר רוקח סי' ר"ץ והא כל המנחות באות מצה כדקתני מנחות נ"ב ואי בלחמי תודה לא אקרי מנחה כדאמר אביי שם מ"ז ועיין תוס' נ"ב ד"ה כל. ולפענ"ד פשוט דלדעת תוס' י"ל שירדו בלא מטר.

עוד בעניין חלות מאפה תנור מהאנציקלופדיה תלמודית כרך לו, לחמי תודה:

הלחם צריך לאפותו בתנור³⁴⁶, שעל לחמי החמץ נאמר: על חלת לחם³⁴⁷, ואין לחם אלא האפוי בתנור³⁴⁸, שנאמר: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד³⁴⁹, ואף לחמי המצה נלמדים מכתוב זה, שכיון שנאמר בהם: על חלת לחם חמץ³⁵⁰, למדים שהוא עושה את המצה כמעשה החמץ, שכשם שאת לחמי החמץ אופים בתנור, כך אופים אף את לחמי המצה³⁵¹. ואפשר

מנחה וצ"ל דרש"י יהיה חלוק בזה על התוס' וסובר דבדברי חכמים איקרו מנחה ואפושי פלוגתא לא מפשינן.

³⁴⁶ . עי' משנה מנחות עח ב (ועי' ציון 355), ורש"י כ"י שם ד"ה עד שלא, ורש"י שם ד"ה על חלות; ראב"ד לתו"כ צו פרק יא; עי' המכריע סו"ס סג.

³⁴⁷ . ויקרא ז יג.

³⁴⁸ . עי' גמ' מנחות שם ורש"י כ"י ורש"י שם; ראב"ד שם; עי' המכריע שם.

³⁴⁹ . ויקרא כו כו. ראב"ד שם.

³⁵⁰ . ויקרא ז יב - יג.

³⁵¹ . ראב"ד שם. וע"ש שמתחילה ר"ל שהרכובה אינה נאפית בתנור (וכ"כ אבן עזרא שם ב) מפני שאי אפשר, וצ"ב מה הכוונה א"א, ועוד צ"ב הרי במשנה שם נ' שכל המינים צריכים שיקרום פניהם בתנור. ועי' רש"י כ"י שם ד"ה אלא, שני שאף מלשון חלות אפשר ללמוד שצריך אָפֵיָה בתנור, ועי' ח"י הגרי"ז שם.

לאפות את כל הלחם בתנור אחד, ואף על פי שהוא אופה חמץ עם המצות³⁵², כיון שאין לחמי חמץ נוגעים במצות³⁵³.

שייך לסי' קצב – אין הלחם מתקדש על ידי שחיטת התודה³⁵⁴, אלא אם בשעת שחיטה קרמו פני הלחם בתנור³⁵⁵ – והוא הקרום שנעשה בלחם כנגד אויר התנור בתחילת האפייה³⁵⁶, ואין צריך שיקרמו פניו מלמעלה ומלמטה, אלא די בקרימת פנים בצד המקדים לקרום³⁵⁷ – שנאמר: על חלת לחם חמץ³⁵⁸, ולפני שקרמו פניו בתנור אינו קרוי "לחם" אלא "עיסה"³⁵⁹. ואפילו קרמו כל הלחמים חוץ מאחד מהם לא קדש הלחם³⁶⁰, שצריך שכל הלחם יהיה ראוי³⁶¹. ולאחר קרימת הפנים כשר הלחם ללחמי תודה, אף על פי שעדיין לא נאפה לגמרי, אם הוא "נא", היינו שנאפה בשיעור זה שכאשר פורסים אותו אין חוטים – של בצק – נמשכים ממנו³⁶², ואין אומרים שכיון שאין לקחת לתרומת לחמי תודה לחם פרום³⁶³, לחם שהוא נא חשוב כמו פרום³⁶⁴, שנחתך מעצמו כשמטלטלים אותו³⁶⁵. ומה שהצריכו שיעור זה שפורסו ואין חוטים נמשכים עמו, כתבו ראשונים שזה הוא השיעור של

³⁵² . ראבי"ה סי' תקז, מובא במרדכי פסחים סי' תקע, שאין לאסור מטעם ריח, ע"ע ריחא מילתא. וע"ש שדן אף על אפיית תרומת לחמי תודה עם שאר החלות, ולכאוי היינו כשהפרישם קודם אפייה, ע"י ציונים 168, 608. וע"י חי' הגרי"ז מנחות נח א, שתמה שבלחמי תודה אין איסור חמץ, אלא צריך שיהיו מצה, ואף אילו היה החמץ נותן טעם למה ייאסר, כל שאינו מחמץ את המצה.

³⁵³ . ע"י מרדכי שם.

³⁵⁴ . ע"י ציון 418 ואילך.

³⁵⁵ . משנה מנחות עח ב; תו"כ צו פרק יא; רמב"ם פסוה"מ פי"ב הי"ז. וע"י ציונים 42 ואילך, 346.

³⁵⁶ . ע"י רע"ב שבת פ"א מ"י.

³⁵⁷ . נובי"ת או"ח סי' פ, וע"ע לחם, ושם ולהלן ציון 366 ואילך, על שיעור קרימת פנים בתנור.

³⁵⁸ . ויקרא ז יג. תו"כ שם, הובאה במנחות שם.

³⁵⁹ . ע"י רש"י כ"י שם ד"ה עד; פסקי רי"ד שם; רע"ב מנחות פ"ז מ"ג. וע"י שמ"ק (אילן) מעילה ג ב, שהוא כמו שאמרנו לענין מלאכת שבת, ע"ע אופה ציון 10. וע"י לעיל ציון 351, על לחמי המצה.

³⁶⁰ . משנה שם; רמב"ם שם.

³⁶¹ . רש"י מעילה ג ב ד"ה ואפילו. וע"י ציון 201.

³⁶² . פסחים לז א; מנחות עח ב. וע"ש ושם שהשוותה הגמ' לאכילת – מצה, ע"ע, שהוא יוצא יד"ח במצה שהיא "נא", ע"ע מצה.

³⁶³ . ע"י ציון 561.

³⁶⁴ . פסחים ומנחות שם. והיינו שלא יוכל להפריש תרומה מחלות אלו, ואף אם מקצת מהחלות הן כן, צריך שכל החלות יהיו כשרות לתרומת לחמי תודה, ע"י ציון 212. וע"י מק"ד קדשים סי' כט אות ב, שאע"פ שגם שאר הלחמים נפסלים כשנחתכו, ולא התרומה בלבד, ע"י ציון 202 ואילך, היינו דוקא כשהלחם נחסר, ע"י ציון 203, אבל "נא", אפילו היה חשוב כפרוס, היינו כחתוך שלא נחסר ממנו, וע"י ציון 204, ש"ס שאף כשלא נחסר פסול, וע"י ציון 212, ש"ס שהפסול הוא מחמת הדין שהתרומה צריכה להיות מלחם שלם.

³⁶⁵ . רש"י מנחות שם ד"ה והא; רש"י כ"י שם ד"ה כמאן.

קרימת פנים בתנור³⁶⁶. ויש מן האחרונים שצידדו לומר, שהשיעור של קרימת פנים בתנור קודם לשיעור שפורסו ואין חוטים נמשכים עמו, ולדעתם השיעור של קרימת פנים בתנור לא נאמר אלא לענין קידוש הלחם, שבאשר קרמו פניו בתנור הוא נקרא לחם לענין זה ומתקדש, אבל אינו חשוב לחם לענין אכילה, אלא כשפורסו ואין חוטים נמשכים עמו³⁶⁷.

החלות והרקיקים, כתבו ראשונים שאין חילוק באופן עשייתם, ואינם חלוקים אלא בנתינת השמן שבהם³⁶⁸. ויש מן הראשונים שכתבו, שחלות היינו עבות, או עגולות³⁶⁹. ומהאחרונים יש שכתבו, שרקיקים הם דקים³⁷⁰.

סי קצ

בענין הרקיקין כתב התפארת ישראל שם: רקיקין כיצד? העשרון או העשרונים סולת שנתחייב, לשן בפושרין. ואופה מכל עשרון עשר רקיקין דקין. ואחר שנאפו מושח פני כל רקיק ורקיק כמין כ"י יוגית [כזה X], והשמן הנשאר נאכל להכהנים אחר הקטרת הקמיצה, ופותת הרקיקין כולן לפתיתי כזית, ונותן לבונתה עליה, והכהן מוליכה וכו' הכל כמבואר בסי' מ' [מיהו לרמב"ם כשמושח הרקיקין, מושח וחוזר ומושח כל פני הרקיקין, עד שיבלע בהן כל הלוג שמן, ועיי רכ"מ ורלח"מ פי"ג ממע"ק שתמהו על זה]. ואלו ב' מיני מנחות דהיינו חלות ורקיקין, נקראין ג"כ מאפה תנור, מדנאפיין על רצפת התנור בלי בלי.

עוד בזה מהאנציקלופדיה תלמודית כרך לו, לחמי תודה: הרקיקים מושחם בשמן³²⁷, וכתבו ראשונים שהמשיחה היתה נעשית אחר

³⁶⁶ . רש"י פסחים שם; תוס' מנחות שם ד"ה פורסה; או"ז ח"ב סי' רנו. ועיי נו"ב שם.

³⁶⁷ . קר"א מנחות שם. וצ"ב, שאילו היה חשוב פרוס, לכאו' היה נפסל בשעת קידוש, ולא דוקא בשעת אכילה.

³⁶⁸ . עיי ציונים 321, 327 ואילך. רש"י מנחות ע"א ד"ה הא; החינוך מ' קמא; מנ"ח מ' קטז.

³⁶⁹ . עיי ראב"ע ויקרא ב' ד, לענין מנחת מאפה תנור, ולכאו' ה"ה ללחמי תודה, ועיי בפ"י הארוך שמות כ"ט ב, לענין המילואים, שחלות היינו עבות, שבזה הוא חלוק מרקיקים. ועיי מלבי"ם ויקרא אות קכב.

³⁷⁰ . תפא"י חומר בקודש פ"ב אות מב. ועיי אונקלוס ויקרא ב' ד וז' יב, שתרגם רקיקים: אספוגין, וכע"ז בת"י ב' ד, אבל בז' יב: ערוכין.

³²⁷ . עיי ויקרא ז' יב, ועיי להלן. ועיי ציון 446, שהמשיחה אינה מצוה, ועיי ציון 321. וע"ע מנחות, שרקיקים לא היה בוללם בשמן, אלא מושחם.

אפייתם³²⁸, שמשוחה קודם אַפִּיָּה אינה ניכרת³²⁹, שעל ידי חום התנור נבלע השמן בתוכו ונבלל³³⁰, או משום שאם ימשחום קודם האַפִּיָּה, יכול הדבר לגרום להם להחמיץ³³¹.

שמינית הלוג שמן שנותנים לרקיקים³³², נחלקו תנאים מה היו עושים בכולו: לדעת תנא קמא הוא מושח את הרקיקים וחוזר ומושחם עד שיכלה כל השמן³³³, ברקיקים שבמנחת מאפה תנור, שלדעתו הוא מושחם וחוזר ומושחם עד שיכלה השמן³³⁴. ואילו לדעת רבי שמעון, שרקיקים שבמנחת מאפה תנור מושחם כמין כ"י – כף יונית³³⁵ – והשאר נאכל לכהנים³³⁶, נחלקו תנאים בלחמי תודה: בתוספתא אמרו בשם רבי שמעון, שהוא מושח את הרקיקים כמין כ"י, ושאר השמן נאכל לכהנים³³⁷. ובתורת כהנים אמר רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון, שאת שאר השמן הוא מחזיר לחלות³³⁸. ופירשו ראשונים, שהיינו משום שהוא סובר שבלחמי תודה אי אפשר ששאר השמן יאכל, מפני שלחמי תודה נאכלים לבעלים חוץ מן התרומה, והפרשת התרומה היא המתירה את חלק הבעלים, ולפני

³²⁸ . עי' רש"י שמות כט ב; רמב"ם מעה"ק פ"ט הכ"א; החינוך מ' קמא; גו"א ויקרא ז ה. ועי' או"ש שם, שמקור הרמב"ם מגמ' שבציון 325, שבליה נעשית קודם אַפִּיָּה, משום שא"א לבלול לאחריה, ומוכח שמשוחה שלא שייך בה טעם זה, נעשית אחר אַפִּיָּה. ועי' שעה"מ חומ"צ פ"ו ה"ה ומעשי למלך מעה"ק שם, שהק' מפסחים לח ב. ועי' רלב"ג ויקרא ב ד, שרקיקי מנחת מאפה תנור מושחם קודם אַפִּיָּה, כדי שיהיו יותר ערבים, ונ' שלדעתו ה"ה ריקים של לחמי תודה.

³²⁹ . ר"י קורקוס מעה"ק פ"ג ה"ח; שושנים לדוד מנחות פ"ו מ"ג בטעם הא'.

³³⁰ . שושנים לדוד שם.

³³¹ . שושנים לדוד שם טעם הב'; עי' או"ש מעה"ק שם.

³³² . עי' ציון 303.

³³³ . עי' תו"כ צו פרק יא ותוספתא מנחות פ"ח: מחצה לרקיקים, וביאור הח"ח לתו"כ שם, שהיינו שהוא מושחם וחוזר ומושחם עד שיכלה השמן. וכ"נ ברמב"ם מעה"ק פ"ט הכ"א (ועי' משיב דבר ח"ה סי' צב), ובשיטה כ"י מרבנו יונה (והוא בר"י מלוניל פסחים לה א) שהובא בשעה"מ חומ"צ פ"ו ה"ה.

³³⁴ . ע"ע מנחות. ביאור הח"ח שם. ועי' שו"ת נשמת חיים סי' קפה, שאף לסוברים שברקיקי מאפה תנור הוא מושחם וחוזר ומושחם, אפשר שבלחמי תודה כיון שיש רבוכה, לא ימשחו אלא פעם אחת (וע"ש שימשחו על פני כולה, ולא כמין כ"י, ועי' להלן), ולא יתנו את השאר לחלות אלא לרבוכה, ע"ש, ועי' להלן. ועי' משיב דבר שם, ע"פ ראב"ד שבציון 341, שאף לסוברים שבשאר מנחות השאר נאכל, בלחמי תודה א"א שיאכל, וגם א"א להחזיר את המותר לחלות, שלהלכה חלות ורקיקים אינם מנחה אחת, עי' ציון 345, ולכן להלכה בלחמי תודה הוא מושחם וחוזר ומושחם.

³³⁵ . עי' הוריות יב א. על צורתה, ע"ע הפרשת תרו"מ עמ' שיב ציון 443 ואילך, ועי' ר"ח ערובין פה א ורש"י ובאר שבע הוריות שם והון עשיר מנחות פ"ו מ"ג ומוריה שנה כג קונ' א ע' קיז ואילך.

³³⁶ . ע"ע מנחות.

³³⁷ . תוספתא שם. ועי' חס"ד שם, שגורס בתוספ' כתו"כ דלהלן.

³³⁸ . תו"כ שם.

ההפרשה הכל אסור³³⁹, ואם לא יחזיר את מותרו לחלות – ויהיה חלק מהחלות – איך יותר באכילה, שההפרשה – שהיא מעשר מן הלחם³⁴⁰ – אינה מתירה אלא את הלחם בלבד³⁴¹, ואינו יכול להתיר את השמן על ידי שיתן מעשר מן השמן לכהנים, שהרי אין מפרישים אלא דבר שלם³⁴² ובטעם שמחזירים את שאר השמן לחלות ולא לרבוכה, אף על פי שרבוכה ריבה בה הכתוב שמן³⁴³, פירשו אחרונים, שלדעת רבי שמעון חלות ורקיקים חשובים מנחה אחת – שלדעתו במנחת מאפה תנור של נדבה, אפשר להקריב מחצה חלות ומחצה רקיקים³⁴⁴ – ולכן יכול הוא ליתן את השמן הנותר מהרקיקים לחלות, אבל אינו יכול ליתנו לרבוכה, שאינה חשובה מנחה אחת עם הרקיקים³⁴⁵.

סי קצא

רבוכה, האמורה בתורה, בכלל לחמי תודה: וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן³⁷¹, חולטה ברותחים³⁷², והיינו במים רותחים³⁷³. וכמה שיטות בזמן ואופן חליטתה: א) יש סוברים שלשים את הסולת ברותחים³⁷⁴. ב) ויש סוברים שחולטים את הסולת במים רותחים, ואחר כך לשים³⁷⁵. ג) ויש

³³⁹ עי' ציון 641 ואילך.

³⁴⁰ עי' ציון 529 ואילך.

³⁴¹ ראב"ד לתו"כ שם, ומשיב דבר ח"ה סי' צב בדעתו. ועי' ציון 641 ואילך.

³⁴² עי' ציון 559. משיב דבר שם. וצ"ב שאף בלא זה, לא נאמר בשמן דין הפרשה.

³⁴³ עי' ציון 306. ועי' נשמת חיים שם, שנקט שבאמת מחזיר את השמן לרבוכה, וצ"ב.

³⁴⁴ ע"ע הנ"ל.

³⁴⁵ חס"ד לתוספתא שם, ע"פ תוספ' שם לגירסתו הנ"ל, ושם שלכן חולקים חכמים וסוברים שאינו נותן את המותר לחלות, משום שהם סוברים שאינם חשובים מנחה אחת, וכשיטתם שא"א להביא מנחת מאפה תנור שמחציתה חלות ומחציתה רקיקים, ע"ע הנ"ל; משיב דבר שם.

³⁷¹ ויקרא ז יב. עי' ציון 132.

³⁷² עי' תוספתא מנחות פ"ז; עי' תמיד כח ב: להחם חמין לרבוכה; עי' תו"כ צו פרק ד: נעשית ברותחים כל צרכה; רש"י כ"י מנחות עז א ד"ה ורבוכה; רמב"ם מעה"ק פ"ט הי"ט; החינוך מ' קמא. ועי' להלן.

³⁷³ עי' רש"י זבחים נ א ד"ה למדנו רבוכה: חלות מבושלות במים תחילה, ומנחות נג א ד"ה רביכה: במים רותחים כמ"ש בתו"כ גבי חביתין מורבכת מלמד שנעשת ברותחים כל צרכם והוא חלוט, וכ"מ ברש"י ויקרא שם, ועי' להלן; ראב"ד לתו"כ שם; עי' רע"ב מנחות פ"ז מ"א: חלוטה במים רותחים קרויה רבוכה. ועי' רש"י מנחות עח א ד"ה מה"מ: ורבוכה היינו חלוט בשמן, וחזו"נ מנחות פ"ז מ"א ומלבי"ם פ' צו אות מו ושם עולם ויקרא ו יד (נד א), בדעתו שהיה חלוט בשמן ולא במים, וצ"ב מדבריו לעיל, ועי' שמ"ק מנחות שם, שגרס בע"א, ועי' הר המוריה מעה"ק שם, ועי' רגמ"ה שם עז א, ועי' להלן. וע"ע חביתין ציון 183 ואילך.

³⁷⁴ עי' תוספתא שם, ועי' להלן; עי' ר"ש לתו"כ שם; עי' רא"ש תמיד שם.

³⁷⁵ עי' רמב"ם מעה"ק פי"ג ה"ב, במנחת חביתין, וחזו"א מנחות סי' כו ס"ק ט וסי' לה ס"ק ג, שמ' שכ"ה אף בלחמי תודה, ועי' רמב"ם פ"ט שם. ועי' מק"ד קדשים סי' ל אות ג, שא"צ לישא בפורים, ועי' שם עולם שם, שאף לדי' זו, גם הלישה היא ברותחים, ועי' מק"ד שם, בביאור תוספתא שם.

סוברים שחולטים אותה ברותחים אחרי הלישה בעודה בצק קודם אַפִּיה³⁷⁶.
 (ד) ויש סוברים שאחר אפייתה היו חולטים אותה ברותחים³⁷⁷. ויש מן
 הראשונים סוברים, שמלבד חליטתה ברותחים, אחרי שאופה אותה מעט,
 קולה אותה בשמן על האלפס וכיוצא בו, כדרך שקולים את הספוגנים³⁷⁸,
 ולדעתם זה הטעם שמרבים שמן ברבוכה יותר משאר מינים³⁷⁹.

לחמי התודה, כתבו ראשונים שעשייתם היא חוץ לעזרה⁴⁰⁰. ואף אפייתם,
 יש מן הראשונים והאחרונים סוברים שהיא נעשית חוץ לעזרה⁴⁰¹ – שהרי
 בשעת אפייתם אין להם קדושת הגוף, שיצטרכו לאפותם בעזרה, שאין
 הלחם מתקדש בקדושת הגוף אלא בשחיטת הקרבן⁴⁰² – ויש מן האחרונים

³⁷⁶ עי' רא"ם ויקרא ז יב; ק"א לתו"כ שם; פי' הח"ח לתו"כ שם. ועי' חזו"א סי' לה שם, שלד' הרמב"ן
 שבלי מים ל"ש שמירה מחימוץ, ראוי ללוש ואח"כ לחולטו. ועי' גו"א ויקרא שם: חולטה כל צרכה
 ואח"כ אופה אותה.

³⁷⁷ עי' רגמ"ה מנחות נ ב ד"ה מורבכת, בחביתי כה"ג.

³⁷⁸ רמב"ם מעה"ק פ"ט הי"ט, ועי' להלן; סמ"ג עשין קפג; החינוך מ' קמא. ועי' גו"א שם: ואח"כ
 אופה אותה ואח"כ מטגנה בשמן, וע"ש שלמד כן מחביתי כה"ג, ע"ע הנ"ל ציון 193 ואילך, ושם מח'
 מתי מטגנים את החביתין. ועי' חזו"נ מנחות פ"ז מ"א, שתמה שאם מורבכת הפירוש חלוטה
 ברותחים, מנין שהיא קלויה בשמן, ואם הפירוש קלויה בשמן מנין שהיא חלוטה ברותחים, ועי' שם
 עולם שם, שנכלל במרובכת שכל מעשיה ברותחים, בין המים ובין השמן, וביאר בזה רש"י שבציון
 373. וצ"ב אם היינו מלבד מה שבוללם בשמן, או שטיגון זה הוא הבלילה, ועי' ציון 321, ועי' פהמ"ש
 דלהלן: כל שמן הנעשה עמה רותח.

³⁷⁹ עי' ציון 303 ואילך. פהמ"ש לרמב"ם מנחות פ"ט מ"ג; עי' החינוך שם. ועי' פהמ"ש שם, שהוכיח
 שרבוכה היינו רבוי השמן, מחביתי כה"ג שנותן רביעית לכל חלה, ועי' חי' הגרי"ז נזיר לח א, וביאר
 הראיה, ששיעור השמן בחביתי כה"ג אינו שיעור במנחה, אלא דין בעשיית המנחה שתיעשה בשיעור
 שמן זה.

⁴⁰⁰ רמב"ם מעה"ק פ"ט הכ"ד. ועי' בה"ז מנחות עו ב, שכ"מ בנדה ו ב שאשה אופה לחמי תודה,
 ואשה אינה נכנסת לעזרה, ע"ע, ועי' ישיבת סוכה ציון 1217. ועי' שעה"מ חומ"צ פ"ה הי"ב ד"ה ובהא,
 שלחמי תודה לישתם ועריכתם בפנים, ועי' ר"י קורקוס מעה"ק שם, שכ"מ בגמ' ובתוס', ועי' ר"י פ'
 פרלא לרס"ג עשה קי, שכ"כ בד' רס"ג ועוד. ועי' ציון 438 ואילך, שאין ללחמי תודה קדושת כלי.
 וצ"ב אם לפ"ז לישתם אינה נעשית בפושרים, ע"ע מצה, ועי' ר"י קורקוס ושעה"מ שם ושו"מ דלהלן,
 ועי' לעיל ציון 375.

⁴⁰¹ עי' פהמ"ש לרמב"ם מנחות פ"ז מ"ג, שבציון 491; עי' ר"י קורקוס שם, בד' רמב"ם שם: אפשר,
 שכיון שהוצרכו ללמוד שאפיית מנחות היא בפנים, ע"ע מנחות, לחמי תודה שאין בהם לימוד
 אפייתם בחוץ; בה"ז שם, ע"פ נדה שם, ועי' בה"ז מנחות פח ב, שהק' מגמ' שם; מנחה טהורה מנחות
 שם, ועי' ציון 854; או"ש בהוספות מעה"ק שם, ע"פ חלה פ"א מ"ו ופסחים לה א, שלחמי תודה
 נמכרים בחוץ לחייבי תודות, ושכ"מ ברש"י ביצה כב ב ד"ה מתכת, שלא אפאום בתנור של מקדש,
 והק' מרש"י פסחים לז א ד"ה תנור חם: מסיקים תנור של מקדש לאפיית מנחות ולחמי תודה;
 אחרונים שבס' הליקוטם (פרנקל) מעה"ק שם; רי"פ פרלא שם, ע"פ ציון 429 ואילך, שקודם שחיטה
 אין ללחם קדושת הגוף, ומ' שלא אפאום בפנים, ועי' ציון 439 ואילך. ועי' ציון 436.
⁴⁰² עי' ציון 418. ועי' ציון 429 ואילך.

שכתבו שלא אמרו שעשייתם היא חוץ לעזרה, אלא בלישת הלחם, אבל האפיה נעשית בעזרה⁴⁰³.

סי קצג

ביאור אות א – והקריב ממנו מן המחובר –²⁴³ לשון הפירוש המיוחס לרש"י: דבעינן שיהיו כל החלות ביחד בשעת תרומה; ובכתבים

⁴⁰³ צ"ק מנחות פח ב; שו"מ חמישאה סו"ס יב. ועי' ר"י קורקוס שמצדד לומר כן בד' הרמב"ם. ועי' צ"ק ושו"מ שם, שהוא כמו כל המנחות (וצ"ב אם הם סוברים שלחמי תודה הם בכלל מנחה, עי' ציון 91) שנאפות בעזרה, ע"ע מנחות, ועי' צ"ק שם, שכיון שכן התנור מקדשם כשאר מנחות, ועי' ציון הקודם וצ"ב. ועי' שו"מ שם, שכשעושה אותם למכור בשוק, ויש לו ספק אולי לא יהיו ללחמי תודה, אופם בחוץ, וצ"ב, ועי' רי"פ פרלא שם, שי"ל שמצותם בפנים, אבל כשרים אף בחוץ, ועשאם למכור בשוק, היינו כשעשאם בחוץ.

²⁴³ ובכת"י פירש"י שיהיו כולן בכלי אחד ליטול תרומה ע"כ. וכתב הג"ר יוסף הירש זצ"ל אב"ד דטארנא בקובץ כרם שלמה (שנה ג' קו' ח' ע' כ"א): וצריך להבין מחלוקתן. ואפשר לומר, דראיתי בספר בנין שלמה מהגאון בעל חשק שלמה שהקשה דרש"י סותר את עצמו, דבמס' גיטין (דף ל') על הא דמקשה שם וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף כ' וז"ל: דאסור לחבר לומר תבואה שיש לי במקום פלוני תהא תרומה על זו, דשמא באותה שעה אינה בעין ע"כ, משמע דלא בעינן בכלי אחד, ובמס' עירובין (דף ל') כשמקשה הגמ' וכי נחשדו חברים וכו' פירש"י וז"ל: שלא מן המוקף מדבר שאינו סמוך לו באותו כלי דליהוי מיניה וביה ע"כ, הרי דמוקף בעי דוקא בכלי אחד דוקא.

וכתב דיש לחלק בין מוקף דתרומה גדולה למוקף דתרומת מעשר, דמוקף דתרומה גדולה כיון שהוא מה"ת, צריך שיהיה בכלי אחד, אבל מוקף דתרו"מ דאינו אלא מדרבנן, כדאמר' בירושלמי בכל התורה כולה למדה ומלמדה חוץ מתרומת מעשר דזהרמותם ממנו דכתיב בתרו"מ מוקמינן אתרומה גדולה ודרשינן מן המוקף, אבל תרו"מ אינו צריך מוקף מה"ת, לפיכך די אם באותה שעה הוא בעין. ובזה יתיישבו דברי רש"י, במס' עירובין דמיירי בתרומה גדולה, לפיכך פירש"י דבעי בכלי אחד, ובמס' גיטין דמיירי בתרו"מ, ותרו"מ לא צריך מוקף מה"ת רק דחכמים גזרו שמא אינו בעין, לפיכך די אם המה לפניו, אבל בכלי אחד לא בעינן ע"כ.

ובזה יש להבין ב' הפירושים של רש"י אי מן המוקף בלחמי תודה אי צריך בכלי אחד או די אם המה לפניו, דהנה במנחות כאן ילפינן מקרא "ממנו" הכתוב בלחמי תודה דבעי מוקף, לפיכך פירש"י דבעי בכלי אחד, ולפי הפי' השני שכתב רש"י דדי אם המה לפניו, י"ל דס"ל כיון דילפינן מתרו"מ שצריך להפריש אחד מעשרה, אם כן ילפינן הכל מתרו"מ דלא צריך בכלי אחד, רק די אם המה לפניו, אף דכתיב ב' ממנו.

ועתה עלה בדעתי לומר, דהנה נסתפקתי אם בעי שיהיו כל המ' חלות מן המוקף, או די אם כל מין בפני עצמו צריך להיות מן המוקף, ומדברי רש"י נראה שכל המינים ביחד צריכים להיות מן המוקף, עיין שם שכתב וז"ל: דבעינן שיהיו כל החלות ביחד בשעת תרומה ע"כ.

וי"ל דהנה הר"ש במס' מעשר שני (פ"ג) מביא בשם הירושלמי למס' חלה (פ"ב) דבר שמקפיד על תערובתן אין הכלי מצרף לחלה [בירושלמי גריס אין הבית מצרף עי' בביאור הגר"א יו"ד סי' שכ"ה מזה], עיסה טמאה עיסה טהורה עשו כדבר שהוא מקפיד על תערובתן עיין שם, א"כ אפילו אם יתן כל החלות בכלי אחד, דהמה מצה וחמץ ביחד, כיון שמקפיד על תערובתן לא מהני הנתנה בכלי אחד להחשיב מן המוקף, דאם יתן כל מין לבדו בכלי אחד שפיר מיקרי מן המוקף, אבל לא אם יתן כל המינים ביחד בכלי אחד. וגם לפ"ד הפמ"ג (או"ח סי' תנ"ז) וכן הוא דעת הגאון רע"א (יו"ד סי' שכ"ה) דלא אמרי' הסל מצרף רק במינו עיין שם, ממילא א"א לצרף כל המ' חלות בכלי אחד, לפיכך אפשר לחדש ולומר דב' פירושים המה אמת, דכל מין לבדו צריך שיתן בכלי אחד, דאז הכלי מצרפן כיון דהם מין אחד, ואינו מקפיד על תערובתן, אבל לענין זה שצריך מן המוקף כל המינין ביחד, אז די אם המה לפניו, ולא צריך בכלי אחד, דבכה"ג לא מעלה ולא מוריד כיון דהמה ב' מינים, וגם מקפיד על תערובתן.

המיוחסים לגרי"ז כתב, שהלשון משמע שכל החלות מכל המינים יהיו בכלי אחד, והוא חידוש, כי בפשוטו היה זה תלוי בכל מין ומין, ראה שם; וראה "מקדש דוד" סימן כט אות א ד"ה אמרינן, שחקר: אם כל התרומה מתרת את כל הלחם, או כל תרומה ותרומה מכל מין ומין מתרת את מינו, ונפקא מינה כשתרם מן החמץ לבד, או מן החלות לבד, אם כבר אותו המין מותר באכילה; ומכאן יש מקום לפשוט את ספיקו. והאחרונים הביאו עוד מלשון הראב"ד בתורת כהנים שכתב "שיהיו כולן בכלי אחד בשחיטת הזבח, ויקח מהן ארבע חלות לתרומה, וכעין תרומת הגורן שצריך לתרום מן המוקף", ומשמע שיהיו כל המינים בכלי אחד; [אלא שדבריו צריכים ביאור, כיון שבגדר "מן המוקף" הוא, למה צריך שיהיו כולם כאחד בשחיטת הזבח, שהיא שעת קידוש הלחם]; וראה עוד באות ב.

שם – כתב דלא יטול פרוס – כמה נידונים מאנציקלופדיה תלמודית כרך לו, לחמי תודה:

אין מפרישים פרוסה לתרומת לחמי תודה⁵⁵⁹, שנאמר: והקריב ממנו אחד מכל קרבן⁵⁶⁰, ודרשו: "אחד", שלא יטול פרוס⁵⁶¹, והיינו שבור או חתוך, שלא נקרא "אחד" אלא דבר שלם⁵⁶², ואף כשלא נחסר הלחם כלל⁵⁶³. ולכן אין עושים חמשה לחמים גדולים, שאז כשיטלו אחד מעשרה הוא חצי לחם, אלא עושים דוקא עשרה לחמים כדי שיטלו אחד שלם מעשרה⁵⁶⁴,

אמנם יש לפקפק, דאפשר דגרע אם נותן כל מין לבדו בכלי אחר, מאם נותן כל המינים ביחד והמה לפניו ולא יתנם בכלי, די"ל דהרשויות מחלקות, ולא יחשב כלל מן המוקף, כמו אם מפריש מאחד על חבירו אפילו אם נוגעות או נושכות זה בזה אם המה בב' כלים לא מהני, וע' באו"ח סי' תנ"ז וביו"ד סי' שכ"ה מזה, ואכ"מ.

⁵⁵⁹ עי' להלן; רמב"ם מעה"ק פ"ט הכ"ב. ועי' ציון 543.

⁵⁶⁰ ויקרא ז יד.

⁵⁶¹ תו"כ צו פרשה ז; מנחות עו א ועז ב; נדרים יב ב; נדה ו ב; רמב"ם שם; עי' רמב"ם פסוה"מ פ"ב הי"ד. ועי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' לג: אחד, שלא יטול פיורין.

⁵⁶² ק"א לתו"כ שם.

⁵⁶³ עי' בית האוצר ח"ב כלל ד.

⁵⁶⁴ עי' ציון 140 ואילך. עי' תוס' זבחים נז ב ד"ה היינו, ועי' ציון 147; עי' רבינו הלל לתו"כ שם; ק"א שם. ועי' גמ' שבציון 168. ועי' ציון 575.

ואף בדיעבד אם הפריש פרוסה, לא חלה ההפרשה⁵⁶⁵. וכשנחתך הלחם אחרי זריקת דם התודה, תורם מן השלם על הפרוס⁵⁶⁶ – ואף אם הלחם החתוך נחסר, תורם מן הלחם השלם על החסר⁵⁶⁷ – שכיון שהזריקה מתירה באכילה את הלחם, ובשעת הזריקה היה הלחם שלם, הלחם כשר – ואף הלחם הפרוס⁵⁶⁸ – אלא שצריכים לתרום מן השלם⁵⁶⁹. ואם אחרי זריקת הדם נחתך כל הלחם, אסור הוא באכילה, שהרי קודם הפרשת לחמי תודה לכהן, אסור הלחם באכילה⁵⁷⁰, וכיון שאי אפשר להפריש תרומה – שהרי אין להפרישה מן הפרוס – נשאר הלחם באיסורו⁵⁷¹.

שני לחמים שנדבקו, והפרידום, באופן שלשאר דיני התורה הם חשובים שלמים⁵⁷², יש מן האחרונים מצדדים לומר שאף לענין לחמי תודה, חשובים הם כלחמים שלמים⁵⁷³. ויש מן האחרונים שכתבו, שבשחסר אפילו משהו, אף אם בכל התורה באופן זה חשוב שלם, אי אפשר להפרישו לתרומת לחמי תודה, שכיון שחסר משהו, אינו יכול להתיר בזה את שאר הלחם⁵⁷⁴.

המפריש תרומת לחמי תודה חלק מלחם שלם, כתבו ראשונים שאין ההפרשה חלה, שמחמת ההפרשה חשובה כחתוכה וחסירה⁵⁷⁵. ויש מהאחרונים שמצדדים לומר, שהמפריש חלק מלחם שלם, אינו חשוב

⁵⁶⁵ עי' ראשונים שבציון 575; עי' שמ"ק שבציון 212; ערל"נ נדה שם, ע"פ נדרים ונדה שם ומנחות עו א; עי' ציון 571. ועי' עולת שלמה מנחות שם, שפי' שבדיעבד חלה ההפרשה, וע"ש ביאור גמי נדרים ומנחות ונדה שם.

⁵⁶⁶ מנחות מו א; רמב"ם פסוה"מ שם.

⁵⁶⁷ עי' ראשונים ואחרונים שבציון 203. ועי' ציון 543 ואילך.

⁵⁶⁸ עי' ציון 199; ר"י קורקוס פסוה"מ שם; חס"ד מנחות פ"ח הי"ג. ועי' ציון 621, שאף כשנפסל א' מהלחמים, אפשר לתרום עליו.

⁵⁶⁹ רגמ"ה מנחות שם.

⁵⁷⁰ עי' ציון 641.

⁵⁷¹ צ"פ נזירות פ"י ה"ח, ותנינא יסוה"ת פ"ט סוף ה"א (עמ' 160).

⁵⁷² ע"ע לחם משנה.

⁵⁷³ מנחת סולת סוף מ' קמא, בפ"י ב' בביאור דין מן המחובר, שבציון 580, בד' הרמב"ם שהשמיט דין זה, עי' ציון הנ"ל, ועי' ציון 593, הסבר נוסף. ועי' להלן.

⁵⁷⁴ עי' חכ"צ סי' סג, ושם שהרי למדים תרומה זו מתרו"מ (עי' ציון 536), ושם אם חסר אפי' גרעין אחד לא נתקן הטבל כל צרכו, ועי' ציון 544.

⁵⁷⁵ רמב"ן ורשב"א וריטב"א קדושין נא א ורשב"א ערובין נ א, בשם הראב"ד; ח"י המאירי שם. ועי' רש"ש קדושין שם. ועי' ציון 564, שאין לעשות ה' חלות, משום שצריך להפריש שלם, ואין אומרים שיפריש חצי מלחם שלם. ועי' ציונים 196, 565.

כמפריש פרוסה⁵⁷⁶, ובלבד שיתן לכהן את כל הלחם, שאין נותנים לכהן פרוסה⁵⁷⁷.

הפרשת תרומת לחמי תודה, צריכה להיעשות "מן המחובר", שנאמר: והקריב ממנו⁵⁷⁸ – ולא נאמר: והקריב מהם⁵⁷⁹ – ודרשו: מן המחובר⁵⁸⁰, שכלל הכתוב את כל הלחמים בלשון יחיד, שצריך שיהיו כולם מחוברים כאחד⁵⁸¹, בשעת הפרשת התרומה⁵⁸², ויש שכתבו שאף בשעת שחיטת התודה⁵⁸³. ופירשו ראשונים, שדין מחובר בתרומת לחמי תודה, הוא כעין הדין בתרומת הגורן שצריך לתרום מן המוקף⁵⁸⁴, ומהאחרונים יש שכתבו, שאינו מדין מוקף, אלא שמצוותו שיהיו בכלי אחד⁵⁸⁵. ונראה מדברי ראשונים שלא די שאותו המין שמפרישים ממנו יהיה מחובר, אלא צריך שכל הארבעים לחם יהיו מן המחובר⁵⁸⁶, ואף על פי שההפרשה נעשית על

⁵⁷⁶ . מקנה קדושין שם; הג' קה"י למק"ד קדשים סי' כט אות ב, בד' ראשונים שבציון 544. ועי' מהרש"א קדושין שם.

⁵⁷⁷ . קה"י שם, ושלכן הגמ' שבציון 168 לא פירשה שהוא מפריש חלק מהלחם אחר אפי'ה, שאם יתן לכהן את כל הלחם אי"ז תרומה, כיון שאינו משאיר אצלו כלום, ועי' ציון 646, וצע"ק שבהפרשה הוא משאיר לעצמו, ומה לי שהוא נותן את הכל, ועי' ציון 850, שבמקום ספק הוא נותן לכהן י"א לחם מכל מין, ע"ש, אף שאפשר שנתן את כל הלחם, ע"ש.

⁵⁷⁸ . ויקרא ז יד.

⁵⁷⁹ . ק"א לתו"כ דלהלן.

⁵⁸⁰ . תו"כ צו פרשה ז, הובאה במנחות עז ב. והרמב"ם השמיט, ועי' מנ"ח מ' קמא אות יג וקר"א מנחות שם שתמהו, ועי' חזו"י תרומות ספ"ח שביאר, שכיון שדין מחובר הוא מדין מוקף כמו בתרומת גורן, עי' ציון 584, ולדעתו הרמב"ם סובר שלהלכה אין בלחמי תודה איסור טבל, עי' ציון 652, ולכך אף אין בו דין מחובר, ועי' ציון 573, 593, פירושים נוספים. ועי' מנחת סולת סוף מ' קמא, שיי"ג מן המובחר.

⁵⁸¹ . ק"א שם.

⁵⁸² . רגמ"ה מנחות שם; רש"י ורש"י כ"י שם ד"ה מן; ק"א שם.

⁵⁸³ . ראב"ד לתו"כ שם, ועי' להלן. ועי' ציון 418, שבשעת שחיטה מתקדש הלחם, וציון 423, שלראב"ר שמתקדש בשחיטה וזריקה.

⁵⁸⁴ . ע"ע הפרשת תרו"מ ציון 638 ואילך. ראב"ד שם; עי' תוס' מנחות שם ד"ה והקריב; ר"ש מע"ש פ"ג מי"ג; עי' ציון 602 ואילך. ועי' ציון 580. ועי' אחרונים שבציון 605 ואילך, שלמדו ממלואים ומנזיר שצריך שיהיה בכלי א', וע"ש שאף בדבריהם נ' שהוא כעין דין מוקף, אלא שמלימודים אלו למדו גדר דין מוקף בתרומת לחמי תודה. ועי' קר"א שם, שהק' שהרי תרו"מ א"צ לתרום מן המוקף, ע"ע תרומת מעשר, ולחמי תודה למדים מתרו"מ, עי' ציון 529 ואילך (וצ"ב שהרי נלמד מהכתוב שצריך שיהיה מהמחובר), ועי' ר"ש שם ומנחת סולת דלהלן, ועי' ציון 626 מירושלמי, שלא למדו מתרו"מ אלא את שיעור ההפרשה ולא לענין החיוב. ועי' לעיל שד' הראב"ד שאף בשעת שחיטה צריך שיהיה מן המחובר, ולהלן שדעתו שכל המינים צריכים להיות מחוברים, ולכא' אין זה ממש דין מוקף, שהוא אינו אלא בשעת הפרשה, ועל הדבר שמפריש, אלא שחידשה תורה דין מיוחד בלחמי תודה, כעין דין מוקף בתרומת הגורן. ועי' מכתבי תורה סי' רסו, שהיינו משום שתרומת לחמי תודה טובלת, עי' ציון 641 ואילך, וכע"ז בצ"פ תניינא יסוה"ת פ"ט סוף ה"א (עמ' 160).

⁵⁸⁵ . עי' להלן.

⁵⁸⁶ . עי' רש"י שם ד"ה מן הב', וחי' הגרי"ז שם בדעתו; עי' ראב"ד שם. ועי' לעיל. ועי' טהרת הקדש שם, לשיטתו בציון 605, שלזה הוא שהוצרכו לדרשה.

כל מין ומין בפני עצמו⁵⁸⁷. ויש מן האחרונים שכתבו שאין צריך שיהיו מחוברים אלא שלשים לחמי המצה, אבל לחמי החמץ אינם צריכים להיות מחוברים עם לחמי המצה⁵⁸⁸. וכתבו אחרונים, שהדין שצריך שיהיה הלחם מחובר אינו מעכב⁵⁸⁹ – כשם שדין מוקף אינו מעכב בהפרשת תרומה⁵⁹⁰ – ולכן אפשר לתרום מן הטהור על הטמא⁵⁹¹, שאף על פי שאינו יכול לתרום כשהלחמים סמוכים זה לזה – שהרי יטמא הלחם הטהור – מכל מקום כיון שאין אפשרות לתרום מן המחובר, תורם לכתחילה שלא מן המחובר⁵⁹². ויש מן האחרונים שכתב בדעת ראשונים, שאין צריך שיהיה הלחם מן המחובר, והלימוד "מן המחובר", בא ללמדנו שאפשר להפריש תרומת לחמי תודה מהעיסה, אף על פי שכל הלחם מחובר⁵⁹³.

"מן המחובר" שאמרו, נחלקו ראשונים בביאורו: יש שכתבו, שאין צריך שכל הלחם יהיה בכלי אחד, אלא שיהיה כל הלחם לפניו⁵⁹⁴ – סמוכים זה לזה⁵⁹⁵ – כמו בהפרשת תרומה מן הגורן שיש להפריש מן המוקף, ואין צריך שיהיה בכלי אחד⁵⁹⁶, ואף על פי שבמנחה מצינו, שבשעת קמיצה* צריך שתהיה כולה בכלי אחד⁵⁹⁷, היינו משום שהיא מתקדשת בכלי, וטעונה קמיצה מכלי שרת, אבל לחמי תודה אינם מתקדשים אלא בשחיטת הזבח⁵⁹⁸. ויש שכתבו, שכל הלחם צריך להיות בכלי אחד⁵⁹⁹. ואף על פי שבהפרשת תרומה מהגורן אין צריך שיהיו כל הפירות בכלי אחד⁶⁰⁰, מכל מקום כתבו אחרונים שכשם שבהפרשת-חלה*, כיון שאין חיובה אלא

⁵⁸⁷ . ע"י ציון 551. ח"י הגר"ז שם. וע"י מק"ד קדשים סי' כט אות א, שחקר אם כל התרומה מתרת את כל הלחם, או שכל מין תרומתו מתרת את שאר הלחמים שלו, ונ"מ כשתרם ממין א', אם הותר אותו המין באכילה, ואפשר שלכן צריך שיהיו כל הלחמים מחוברים, שכל התרומה מתרת את כולם. ⁵⁸⁸ . ק"א שם.

⁵⁸⁹ . מק"ד קדשים סי' כט אות א ד"ה וזה.

⁵⁹⁰ . ע"ע הפרשת תרו"מ ציון 663. מק"ד שם.

⁵⁹¹ . ע"י ציון 615.

⁵⁹² . מק"ד שם.

⁵⁹³ . ע"י ציון 172. מנחת סולת שם, הסבר א' בד' הרמב"ם שהשמיט דין זה, וע"י ציון 580, וע"י ציון 573, הסבר נוסף.

⁵⁹⁴ . ע"י רגמ"ה מנחות עז ב; ע"י תוס' שם ד"ה והקריב; ר"ש מע"ש פ"ג מי"ג.

⁵⁹⁵ . ע"י ליקוטי הלכות בתורת הקדשים מנחות שם אות ד.

⁵⁹⁶ . ע"ע הפרשת תרו"מ: מן המוקף. ע"י תוס' שם; ר"ש שם.

⁵⁹⁷ . ע"ע מנחות. וע"י תוס' שם.

⁵⁹⁸ . ע"י ציון 418. ר"ש שם, וטהרת הקדש מנחות שם בדעתו.

⁵⁹⁹ . רש"י ורש"י כ"י מנחות שם ד"ה מן המחובר; ע"י ראב"ד לתו"כ צו פרשה ז.

⁶⁰⁰ . ע"ע הפרשת תרו"מ, שם. וע"י ראשונים דלעיל ציון 596, שהק' כן.

כשיש שיעור, צריך שיהיו כל העיסות בכלי אחד⁶⁰¹, כך הפרשת לחמי תודה שדינה אינו אלא כשכל הלחם יחד, צריך שכולם יהיו בכלי אחד⁶⁰². ויש שביארו, שכיון שלמדנו מהכתוב שיהיו מן המחובר, למדנו שלחמי תודה דינם כמו הלחם שבמילואים* – וכמו ששנינו: המילואים היו באים כמצות שבתודה⁶⁰³ – וכשם שבמילואים נאמר: ונתת אותם על סל אחד⁶⁰⁴, שכל הלחם צריך להיות בכלי אחד, כך לחמי תודה צריכים להיות בכלי אחד⁶⁰⁵. ויש שביארו, שדין מוקף בלחמי תודה, הוא כמו שמצינו בלחמי נזיר*, שנאמר בהם: וסל מצות⁶⁰⁶, שכל הלחם צריך להיות בכלי אחד, וכמו כן בלחמי תודה יש דין "סל המצות", ולכך צריכים הם להיות בכלי אחד⁶⁰⁷.

מניח ידו תחת ידי הבעלים

ביאור אות ג – מניח ידו תחת ידי הבעלים – לפי פשוטו, הכונה היא ששניהם היו אוחזין מלמטה ומניפין. והקשו התוס' מדוע ידי הבעלים אינם נחשבים כחציצה בין הקרבן לידי הכהן, והרי לקמן [צד] למדנו שכאשר ישנם כמה שותפין בקרבן אחד, אזי אינם יכולין להניף כולן יחד, משום שידי האחד חוצצות בין הקרבן ובין ידי השני. ותירצו בשם רש"י שמאחר ועיקר התנופה היא בבעלים, משום כך לא איכפת לנו אם ישנה חציצה בתנופת הכהן. והתוס' בקידושין [לו] תירצו, שמאחר וכך הוא דין התורה שיהיו הבעלים והכהן מניפין יחד, משום כך אין זה חשוב חציצה. וביאר הגרי"ז בזה, שעיקר דין תנופה שנאמרה בכהן היא, שיהיה מניף את הקרבן בתוך ידי הבעלים, וכאילו שידי הבעלים הם כלי שרת שבו נמצא הקרבן, שבודאי אינו חוצץ. ובקהלות יעקב [קידושין] ביאר דברי התוס', שמאחר ושתי התנופות, כלומר תנופת הכהן והבעלים, הם נגרמים מחמת סיבה אחת המחייבת את

⁶⁰¹ . ע"ע הפרשת חלה ציון 170 ואילך, וע"ש ציון 177 ואילך, שהרבה חולקים.

⁶⁰² . מק"ד קדשים ר"ס כט, וע"ש בטעם שלא די שילושם יחד. ועי' כע"ז בטהרת הקדש שם, ועי' להלן. ועי' טהרת הקדש שם סברא נוספת, שכל דבר תלוי לפי דרכו להיות מוקף, וכע"ז בק"א לתו"כ שם, שבתרומת גורן שהשיעור גדול, אין דרכו להתחבר בכלי אלא בקרקע, ולכך א"צ שיהיה בכלי א', אבל בלחמי תודה שהוא מועט ודרך חיבורם בכלי, צריך שיהיה בכלי אחד.

⁶⁰³ . משנה מנחות ע"א. עי' טהרת הקדש שם ע"ז ב.

⁶⁰⁴ . שמות כ"ט ג. ושם כ"ג: מסל המצות, וכן בויקרא ח כ"ו: ומסל המצות, ושם לא: בסל המילואים.

⁶⁰⁵ . טהרת הקדש שם, ועי' לעיל. ועי' ציון 584.

⁶⁰⁶ . במדבר ו טו. ושם י"ז: על סל המצות, ושם י"ט: מן הסל.

⁶⁰⁷ . ח"י הגרי"ז מנחות שם. ועי' ספ"ז במדבר י טו, שלמדים שאפשר להביא לאו דוקא בסל אלא אף בשאר כלים, ומ' שיש דין כלי.

שתיהן, משום כך אין זה נחשב כחציצה, [ששתיהן כתנופה אחת אריכתא], מה שאין כן בשותפין הנ"ל, שכל אחד מתחייב בתנופה מכח מה שהוא בעלים על חלקו בקרבן, ואין לו שייכות עם חיובו של חברו, שהוא גם מתחייב מצד עצמו, משום כך הרי זה חציצה, [שהרי יש כאן בעצם שתי תנופות נפרדות]. אולם התוס' כאן הביאו מהמשנה בביכורים [ג], שהבעלים היו אוחזין מלמעלה בשפת הכלי, והכהן היה אוחז מלמטה בשולי הכלי, באופן שכל אחד מהם היה נוגע בשעת התנופה בלא שום חציצה. והאחרונים העירו שכל זה שייך רק בביכורים, שהיו מונחין בתוך כלי, אבל בתנופת חזה ושוק של שלמים, שלא היו בכלי, לכאורה לא שייך דבר זה. והריטב"א בסוכה [מז] כתב שבאמת היו אוחזים הכהן והבעלים זה בצד זה. ומה שאמרו "תחת ידי בעלים", הכונה שהבעלים הוא העיקר, והכהן הוא רק כמסייע. ולכאורה ביאור דבריו הוא כשיטת רש"י הנ"ל, שעיקר התנופה הוא על ידי הבעלים.

ביאור אות ה- לפני ה' היינו מזרח- הנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד [מחו"כ ד ב] בדין תנופת לוג שמן של מצורע ואשמו, שלהרמב"ם הכהן לבדו מניפם, ולא נאמר בהם תנופת בעלים כלל. והראב"ד סובר שגם בהם נאמר תנופת הבעלים, ואף על גב שאינו יכול ליכנס לעזרה, שהרי הוא מחוסר כיפורים, מכל מקום מכניס ידיו להניף, כשם שמכניס ידיו לסמיכה. וביאר שם הלחם משנה בדעת הרמב"ם, שמאחר ונאמר שם בפסוק שהתנופה נעשית "לפני ה'", [והמשמעות היא שפעולת ההנפה צריכה ליעשות "לפני ה'", כלומר שגם המניף יהיה שם], והרי למדנו שהכונה היא למזרח העזרה, ואם כן מאחר והמצורע אינו מותר ליכנס ולעמוד לגמרי בעזרה, משום כך אנו מפרשים שהתנופה נאמרה רק על הכהן בלבד, ולא על הבעלים. והראב"ד יפרש ש"לפני ה'" האמור שם הכונה היא לשער ניקנור, וכמו שמתפרש "לפני ה'" האמור שם בפרשה, לענין עמידת המצורע בשעת טהרתו.

ביאור אות ו- האם בכל הקרבנות היה תנופה לעצור טללין רעים- כתבו התוספות במנחות שם: כדי לעצור רוחות רעות - שמא לא בכל תנופות עושין כן אלא דווקא בתנופה של שתי הלחם דעצרת וכן לולב משום

דאמרינן בפרק קמא דראש השנה (דף טז.) דגזר דין נחתם בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג על המים ולבד מן הניענוע שבלולב יש בו הולכה והובאה.

סיכום דברי המנחת חינוך (פרשת צו מצוה קמא) בענין קרבן תודה:

ועתה נבאר דין שלמים עם לחם והיא קרבן תודה והיא בנדבה. וג"כ כשר מכל מין בהמה וטעונה סמיכה ונסכים ושחיטתו וזריקת דמו שוה לשלמים אך צריך להביא מ' חלות י' חמץ ול' מצה וסדר עשייתם ער"מ כאן פ"ט. וכ"ה דמביא כ' עשרון סולת ועושה מן עשרה עשרון י' חלות חמץ וכיצד מחמצן מביא שאור כדי חימוצן ונותנו לתוך העיסה ונתחמץ. ואם חמץ נוקשה חשוב חמץ למ"ד דאורייתא ע' תוס' חולין ק"ב ופסחים בסוגיא דא"ע ובפ' כל המנחות בתוס' שם דהוי חמץ לענין תודה ויש שום לימוד ע"ז וע"ש דאף דנוקשה הוי חמץ לענין תודה לכתחלה מודים דמצוה בחמץ גמור ודעת הר"מ בנוקשה לענין חמץ ולענין שיאור צריך אריכות ע' באחרונים לה"פ. ומן י' עשרונים עושין ל' חלות מצות כל חלה שליש עשרון והם ג' מינים י' חלות מאפה תנור וי' חלות רקיקי וי' חלות מרבכות ומביא חצי לוג שמן והוא הל"מ לתת הסולת בחצי רביעית היינו שמינית הלוג שמן ואח"כ לש ואופה אותם. והרקיקין אחר אפייתן מושח אותם בשמינית הלוג שמן והרבוכה חולטה ברותחין ואופה מעט וקולה אותם בשמן ונותן רביעית שמן הכלל ברבוכה במין א' נותן שמן כשני המינים חלות ורקיקין וד' מינים שבתודה מעכבין זא"ז. ומעשה הלחם הוא בחוץ לעזרה והכ"מ לא הראה מקום ד"ז דאפייתן חוץ לעזר' ועמ"ל מ"ש בשם הבה"ז. וכשמנתח את הבשר נוטל האימורין וחזה ושוק ונוטל ד' חלות חלה א' מכל מין ודוקא שלמים ונותן הכל ע"י הבעלים כשלמי' והלחם נותן למעלה והכהן מניח ידו למטה כדלעיל ומניף והחוי"ש וד' חלות זוכים הכהנים וזה נקרא מורם מתודה. ונאכל ליום ולילה והבעלים נוטלים כל הבשר וכל החלות ואוכלים ג"כ רק יום ולילה ולא יותר דכן גזה"כ גבי תודה דנאכל רק ליום ולילה כחטאות ואשמות ואפי' היה בעל התודה כהן נאכל הלחם דאינו קרוי מנחה. ומבואר בש"ס דמנחות דע"ז ע"ב והקריב ממנו מן המחובר א' שלא יטול פרוס מכל קרבן שלא יטול א' על חבירו. וד"ז שלא יטול פרוס מביא

הר"מ כאן וגם שיטול חלה א' מכל מין מביא כאן בהכ"א אך שיטול מן המחובר אינו מביא כלל. ורש"י פ"י שיהי' מן המחובר היינו שיהי' כל החלות בכלי א' כשיטול התרומה והתוס' כתבו דאפשר אין צריך אלא מוקף כמו תרומה ומביאין ראי' וכתבו דאף בכלי אחד אפשר דבעי נגיעה על כל פנים ד"ז בין לפירש"י בין להתוספות אין שום חילוק. וצ"ע על הר"מ שהשמיטו²⁴⁴. ומבואר בש"ס כאן במנחות ובכ"מ דשמואל סובר דצריך לאפות מ' חלות למצוה ובדיעבד אי אפה ד' חלות מכל מין א' יצא אך הפרשה של התרומה צריך להיות בעודה עיסה דלאחר אפייה אין הכהן יכול ליקח מכל מין דאינו נוטל פרוס כמש"ל. אך מפריש בעודו לישה ואופים שלמים. ובמשנה למלך רמז לדברי הר"ן והרא"ש נדרים דיי"ב ושם מבואר דהפרשה בלישה היינו שהיו לשיין מכל מין י' חלות והכהן הי' מפריש ד' ואח"ז היה לש [הנותר – היינו ט' החלות שנותרו] מכל מין ביחד ונעשה א'.

ובאמת אין דבריהם מובנים ל"ל זה, ואי משום שצריכין להפריש א' מעשר כמו דמשערינן העשר חלות שהיו שונין והוא נוטל א' מעשר ה"נ בחלה א' יכול ליטול א' מעשר. ונלע"ד הטעם לזה כיון דמבואר בש"ס הא דמפריש א' מעשר דנפקא לן מתרומת מעשר וקי"ל דאין לעשר מאומד וכ"ה בר"מ פ"א מה' מעשר רק במדידה או במשקל א"כ כשאופה השלשים חלות מעשרה עשרונות מודד לכל חלה שלישי עשרון אעפ"י שאין בקודש שלישי עשרון כיון שעשייתו בחוץ מודד בעשרון של חול והי' לוקח חלה אחת מעשרה במדה אבל אם היה אופה חלה א' מכל מין וכל חלה היה ג' עשרונות ושלישי א"כ אחר לישה דהיה צריך להפריש חלק המעשר לא היה יכול למדוד והיה צריך להיות במשקל ומבואר במנחות פ"ז ובר"מ פ"ג ממעה"ק חביתי כה"ג כו' דאי בכלי כו' כיון דבקללה כתיב לאו אורח ארעא ע"ש ועיין רש"י ובתוספות דמשקל הן בעיסה והן בסולת הי' סי' קללה ובעיסה לד"ה ע"ש. א"כ פירשו שפיר דהיו אופין י' חלות דאי חלה א' לא

²⁴⁴ כתב הקרן אורה: לא מצאתי כעת דין זה בדברי הרמב"ם ז"ל, ולפי מאי דילפינן לה מתרומת מעשר לכאורה דינו להיות כתרומת מעשר, דאין צריך מן המוקף, וכדתנן בפ"ב דביכורים (מ"ה), ועיין בד' הרא"ש ז"ל שם וצ"ע.

היה יכול להפריש אלא במשקל ולא אורח ארעא כנל"ב. ומכל מקום בדיעבד נ"ל דאפשר על אומד ג"כ יצא כמו גבי מעשר בדיעבד אפשר דיצא ויבואר אם ירצה השם במקומו. וער"מ פי"ב מפסה"מ כמה דינים שיש תודה שא"צ לחס. ואם באתי לכתוב כל דיני המצוה צריך חיבור מיוחד. ובח"ז לקצר אני צריך.

אם אפשר לקרוא את פרשיות חטאת ועולת העוף המובאים קודם להקדמה בבחינת ז'נשלמה פרים שפתינו' וכן לקרוא את ההקדמה להבין את חשיבות הלימוד.

קרבן העוף

ביאור אות ב – ואין העוף זבחי שלמים – כתב המשך חכמה (ויקרא פרק א): בתורת כהנים (פרשתא ו א – ב): (עוף עולה ואין העוף זבחי שלמים). והלא דין הוא, ומה עולה שלא כשרה לבא נקיבות כזכרים, כשרה לבוא מן העוף, שלמים שכשרו לבוא נקיבות כזכרים, אינו דין שיכשרו לבוא מן העוף. (תלמוד לומר "עוף עולה" – ואין העוף זבחי שלמים, דברי רבי שמעון). אמר רבי יהודה, מה אם נקבות שבבהמה שלא כשרו לבא עולה כשרו לבא שלמים, (נקבות שבעוף שכשרו לבא עולות אינו דין שיכשרו לבא שלמים, תלמוד לומר "העוף עולה" – ואין העוף שלמים). פירוש, דרבי יהודה סבר כהך תנא לקמן פרשת אמור פרשתא ז, דבן נח אינו מביא אלא עולה בלבד ולא שלמים, ודלא כרבי עקיבא. אם כן שפיר אמר דקל וחומר דרבי שמעון אינו. דמצוי למיפרך דמה לעולה שכך ריבה במקרבים – דבן נח מביא עולה, ולכך רבה בקרבין, עופות, אבל שלמים שלא רבה במקרבין – דאינו מביאין בן נח, הוא הדין דמיעט בקרבין, דאינו מביא עופות. ולכן עביד הקל וחומר נקבות שבעוף מנקבות שבבהמה, דחזינן שנקבות מרובין בשלמים, כל שכך עופות נקבות שראוין לשלמים, ותו לא מצי פריך הא פירכא. ואולם עדיין יש למיפרך פירכא אחרת על קל וחומר דרבי שמעון, דעולה באה מן העוף

שרבה במקרבין בנדבת צבור, לא כן בשלמים שמיעט במקרבין בנדבת צבור, לכך אינו בא מן העוף. ועיין לקמן פסקא ח' סברא כזו. מכל מקום מסתבר כפירוש הראשון, דמה שרבה במקרבין אף בעופות, שבן נח מביא מהן. מה שאין כן לפירוש שני, מה שרבה במקרבין בצבור אינו בעוף ודו"ק.

ביאור אות ג – לרמב"ם עולת ראייה מהעוף – כ"כ הרמב"ם שם: שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכל רגל משלש רגלים ואלו הן: הראייה שנאמר יראה כל זכורך, והחגיגה שנאמר תחוג לה' אלהיך, והשמחה שנאמר ושמחת בחגך, הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה וכו'.²⁴⁵

וכתב הכסף משנה שם: מ"ש בין מן העוף בין מן הבהמה. יש לתמוה על זה דהא תניא בפ"ק דחגיגה (דף ו') לא יראו פני ריקם בזבחים אתה אומר בזבחים או אינו אלא בעופות ומנחות ודין הוא וכו' אף ראייה האמורה לגבוה זבחים ומה הן זבחים עולות. ופירש"י בזבחים צריך להביא קרבן בהמה הזבוחים בסכין ולא עולת עוף שהיא נמלקת מה חגיגה האמורה להדיוט זבחים של בהמה דכתיב לא ילין חלב חגי עד בקר במידי דאית ליה חלב הקרב לגבוה קאמר עכ"ל. והיאך כתב רבינו בין מן העוף. וכתב הר"י קורקוס ז"ל שבמקום או אינו אלא בעופות היה גורס רבינו או אינו אלא במנחות או היה גורס או אינו אלא בכספים כמו שהיא שנויה במכילתא ומשמע ליה דעופות בכלל זבחים הם. ע"כ. וע"ע במש"כ בשו"ת הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם).

עוד בעניין זה ראה בס' שולחן המלך שכתב: בין מן העוף וכו'. כ' הרב קרית ספר ז"ל וז"ל והאי עוף צריך לומר דהוי קן א' דלא מצינו בכל התורה להביא פרידה א' חובה כדאיתא ריש פ' מחוסרי כפרה ואלא דאכתי קשה וכו' עכ"ל ולעד"ן לומר דאפשר דס"ל לרבינו ז"ל דבעולת ראייה סגי בפרידה אחת והטעם משום דכיון דמקריב בהדי שלמי חגיגה משו"ה סגי

²⁴⁵ וכ"כ בהלכות קידוש החודש פרק ד הלכה ז וז"ל: יש דברים שאין מעברין בשבילן כלל אבל עושין אותן סעד לשנה שצריכה עיבור מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, ואלו הן: מפני הגדיים והטלאים שעדיין לא נולדו או שהן מעט, ומפני הגוזלות שלא פרחו, אין מעברין בשביל אלו כדי שיהיו הגדיים והטלאים מצויין לפסחים והגוזלות מצויין לראייה או למי שנתחייב בקרבן העוף, אבל עושין אותן סעד לשנה.

בפרידה אחת וכמ"ש שם בכריתות ד"ט ע"א והאיכא יולדת דסגי בפרידה אחת ותירץ כיון דאיכא כבש בהדה סגי ע"כ וא"כ הכא נמי כיון דמקריב שלמי חגיגה בהדה סגי בפרידה והגם דאינו דומה הך דהכא ליולדת ואיכא לחלק אפשר דרבינו ס"ל דה"ה הכא ודוק.

ביאור אות טו- בגמ' מבואר דאם תחילת הציהוב הוא ספק נפיק יד"ח- התוס' שם מקשים כיצד יקריב אותם, שהרי אחד מהם הוא פסול ואיננו יודעים איזה הוא? ותירצו, כיון שהביאן לידי הכהן יצא ידי נדרו. ובגהש"ס מציין שכן כתב רש"י לקמן קלט א. ושכבר תמה המל"מ על דברי התוס' כאן, שהרי אפילו בהקריבו הכהן ושחטו שלא לשמו לא יצא ידי נדרו וכל שכן בנידון דידן, שאין הכהן יכול להקריבו מחמת הספק, וכן תמה הטו"א במגילה [דף ח]. וכתב בספר הערות למסכת חולין מהגרי"ש אלישיב [כתב יד] שיתכן לומר, שכוונת התוס' היא, שמדובר כשהגביל את נדרו מעיקרא, ואמר הרי עלי להביא לידי גזבר [או לידי כהן] מן התורין או מן בני היונה, ואי ספיקא הוי יצא ידי נדרו, כיון שנתן לכהן דבר שכלפי שמיא ידוע שוודאי אחד מהן ראוי לקרבן. והגם שלמעשה אי אפשר להקריב אפילו אחד מהן מחמת שיש לנו ספק. אכן ביאור זה שייך לומר רק בדברי התוס', אך עדיין לא יתיישב בזה דברי רש"י במעילה [דף יט א וציננס בגהש"ס לקמן קלט א], שכתב כן גם לגבי חטאת ואשם, שכשהביאו לעזרה נפטר מאחריותו, והרי בחטאת ואשם לא יתכן התירוץ הנ"ל. וגם בדברי התוס' כאן קצת דוחק להעמיס זה בכוונתם, לפי שהיה לתוס' לפרש דאיירי בכהאי גוונא. ונראה ליישב קושיית המל"מ בדרך אחר, שודאי אין כוונת רש"י והתוס' שנתכפר להן ושיצאו ידי נדרן משהביאום לעזרה, אלא כוונתם לומר, שבקרבן מלבד החיוב כפרה והקרבה, יש חיוב כלפי הקדש כעין חיוב ממון, וחיוב זה יוצאים ב"הבאה" לעזרה, אבל ודאי לענין להתכפר או לצאת ידי נדרו לא יצא עד שיקריבו הכהן. (הע' חברותא).

שם- נפק"מ תחילת הציהוב אם אמר הרי עלי עולה מן התורים או מן בני היונה- הגאון האור שמח זצ"ל במכתבו לחתנו הגר"א לופטביר זצ"ל שנדפס בראש ספר זרע אברהם (אות ה') כותב: הוי מצי למבעי בהיו לו עולות תור ובן יונה והי' תחלת הציהוב בשניהן ומעל בשניהן, אם ברי' הוי

לא מעל כלל, דתורין שלא הגיע זמנן ובן יונה שעבר לא מועלין, ואם ספיקא הוי ממ"נ מייתי קרבן מעילה, דחד ודאי הגיע זמנו ע"כ.

ביאור אות טז – לרמב"ם שיעור שיעלעלו הולך על סוף הזמן – בסידורו של שבת (חלק ב' סוף שורש ד') כתב שלא מצא מפורש בפוסקים אם הדין בקרבן ד"שבעת ימים יהי תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה וגו'" הוא רק בבהמה או גם בעופות.

והביא מש"כ רש"י כאן (ד"ה מאימתי בני יונה כשרין): משום דביום הראשון מאוסין הן, ומאמתי כשרין עכ"ל. חזינן מפורש מדבריו דבעופות לא בעי להמתין שבעת ימים.

אבל הרמב"ם הי"ל גירסא אחרת כאן עד מתי כשרים, וקאי על עבר זמן, ואפשר הרמב"ם לשיטתו מיאן בגירסת רש"י לפי מה שסתם בהל' איסורי מזבח (פ"ג ה"ח) דמשמע שסובר שגם בעופות שייך דין זה דשבעת ימים יהי תחת אמו.

עוד כתבו ולכאורה נראה שגם הרמב"ם יודה שעכ"פ אין זה מצוה מן המובחר להביא בן יונה בן יומו, דהוא לא נראה כל כך יפה ומשופר עדיין, והרמב"ם הרי כתב להביא מן היפה והמובחר ודו"ק.

ביאור אות כה – בדברי המאירי – ראה בס' הון עשיר על המשניות שכתב: שיבש גפה. קשה והלא לאו מחוסר אבר הוא, ואנן מחוסר אבר בעינן, דהא אף שנשמית עינה מפרשינן שנחטטה (תוד"ה ושניסמית, סח ב), דמשום הכי צ"ל דנשנה סמוך לנקטעה רגלה דודאי הוי מחוסר אבר. וי"ל דכיון שיבש הוא, עומד להקצץ וכקצוץ דמי, ולא דמי לנסמית עינו דבעינן דווקא שנחטט, דהתם לאו עומד ליקצץ הוא אעפ"י שנשמית דאיכא סכנת נפש, משא"כ באבר יבש.

ודרך אגב בתפא"י בחומר בקודש פ"ב רוצה לומר שאף אם יש יתור אבר לעוף יהא פסול דכל יתר כנטול דמי.

ביאור אות כו – ראה בזה באבן האזל (איסומ"ז ג) דברים נחמדים. וכן בקובץ תשובות הרב אלישיב חלק ב סימן ב

ביאור אות כח – מאיזה דין מחוסר אבר פסול – הנה כתב ברש"י (ד"ה בבהמה וכו') דהא דמחוסר אבר פוסל משום הקריבהו נא לפחתך, ותוס' הקשו דהא דרשא היא מן העוף ולא כל העוף, והנה במקדש דוד (סי' כ"ד סק"ב) חקר ביסוד פסול דמחוסר אבר בעוף [להתוס'] האם הוא מדין מום, דדוקא מום קטן נתמעט ולא מום גדול כזה, או דילמא הוי פסול חדש משום חסר, ונפק"מ אי עובר משום מקדיש בעל מום או מטיל מום בקדשים (עי' מנ"ח מצוה רכז).

ובכתבי הגרי"ז חקר בדין מחוסר אבר בעוף, אם פסולו הוא דין אחד עם פסול מחוסר אבר שבבהמה, והיינו שבבהמה ישנם שני דינים, דין בעל מום, ודין מחוסר אבר באופן שאינו נעשה בעל מום בכך, כגון מחוסר אבר פנימי שאין זה מום כי אינו בגלוי, ופסול משום מחוסר אבר, ופסול זה נאמר אף בעופות, או שמחוסר אבר בעוף אינו שייך לפסול זה בבהמה, אלא הוא פסול מיוחד הנאמר בעוף. וכתב, שרש"י סובר שהוא פסול חדש, ולכך הביא את הפסוק "הקריבהו נא לפחתך" כי אמנם עיקר פסול מחוסר אבר בעוף נלמד מהדרשה המובאת בקדושיך, וכמו שכתבו התוס', אלא שפסוק זה מגלה על איזה מום אמרה תורה שיפסול בעוף, ואילו התוס' סברו שמחוסר אבר בעוף הוא דין אחד עם מחוסר אבר בבהמה, ולכן אין צריך גילוי שלכך נתכוונה תורה.

ביאור אות לה – ציין לדברי הרמב"ם הלכות שגגות (פרק י הלכה ו) וז"ל שם: כל קרבנות שהאשה חייבת בעלה מביא על ידיה, אם היה עני מביא קרבן עני ואם היה עשיר מביא על ידיה קרבן עשיר, ומביא אדם על ידי בנו ועל ידי בתו ועל ידי עבדו ושפחתו קרבן עני ומאכילן בזבחים.

וכתב שם הלחם משנה: כתב רבינו ז"ל בפירוש המשנה הטעם דאע"פ שהוא עשיר מביא בעבורם קרבן עני לפי שאין הקרבן מעצמו ואמנם יעשה קרבן מזולתו ובתנאי שבנו ובתו עניים אולם אשתו להיותה כמוהו הנה לא יקריב בעבורה אלא קרבן עשיר לפי שהיא כגופו ע"כ.

וכתב בס' שרשי הי"ם שם: ראיתי בס' חזון נחום שכתב שם וז"ל משמע מדבריו דבנו ובתו לאו דוקא דה"ה שאר עני דעלמא אם מביא קרבן עני

ומתני' אורחא דמילתא נקט ויש לתמוה דבסוף ה' מחוסרי כפרה כתב רבינו וז"ל עשיר שאמר קרבנו של מצורע זה עלי והמצורע הוא עני ה"ז מביא ע"י קרבן עשיר שהרי יד הנודר משגת ונמצאו דברי רבינו סותרים זה לזה. ופשיטא שאין לחלק בין בנו ובתו לאחר דמ"ש אלא שהתנא נקט בנו ובתו לאשמיענו דמחוסרי כפרה אין צריכין דעת כדאיתא בפ' אין בין המודר דל"ה והניחה בצ"ע יע"ש ולע"ד הדבר ברור שיש לחלק בין בנו ובתו לאחר דבנו ובתו הקטנים ועבדו ושפחתו שאני דהו"ל כמי שנותן קרבן עני לעני במתנה ואומר לו הילך דבר זה במתנה ע"מ שתקריב אותו לקרבןך שאתה חייב ה"נ כיון שבניו ועבדו ידם כידו הו"ל כאלו הם עצמם מקריבי' קרבן זה וכאלו זיכה בהמה זו להם ומקריבין על שמם אבל בשאר אנשים שאמר קרבנו של מצורע זה עלי דיכול היה להקריב אותו העני קרבן עשיר דעני שהביא קרבן עשיר יצא כמו ששנינו בסוף נגעים ולכתחי' נמי יכול להביא וכמ"ש הר"ש ז"ל שם וא"כ כשאמר קרבנו של זה עלי פשיטא ודאי דאף על קרבן עשיר נתחייב ומשו"ה אמרינן בערכין פרק השג יד כשהיה הנודר עשיר שמביא קרבן עשיר דאהא לאו דל הוא מה"ט דכיון שהנודר עשיר ונדר להביא קרבנו של מצורע כיון שאם רצה המצורע העני להביא קרבן עשיר או אם היה עשיר היה מביא קרבן עשיר עכשיו יש לנודר להביא קרבנו עשיר ודאי דעל כל קרבן נתחייב ואפילו לקרבן עשיר ודוק. וע"ע בס' מזל שעה מש"כ ע"כ.

ביאור אות לו – בענין יוצא דופן – ז"ל הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק י הלכה ה): יוצא דופן אין אמו טמאה לידה²⁴⁶ ואין לה ימי טומאה וימי טהרה שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר עד שתלד ממקום שמזרעת.

²⁴⁶ ובס' חשוקי חמד (בכורות דף מז). הביא להקשות דאיתא בבכורות דף מז ע"ב יוצא דופן והבא אחריו, שניהן אינן בכור לא לנחלה ולא לכהן, וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (בכורות פ"ח מ"ב) שהמשנה מדברת כשהאשה היתה מעוברת בתאומים, וקרעו את דופנה והוציאו אחד מהם, ואחר כך יצא השני כדרך העולם, ומתה אחרי יציאת השני. אבל מה שאומרים המגידים שיש שהאשה תחיה אחרי קריעת דופנה ותהרה ותלד, איני יודע לכך הסבר והוא דבר מופלא מאד, עכ"ד. והרבי ר' יהונתן אייבשיץ בספרו תפארת ישראל (יו"ד סימן קצד ד) הביא את דברי התוס' יום טוב שמשמע מדברי הרמב"ם שבהכרח תמות. והקשה אם בהכרח תמות איך שייך שהאשה שילדה יוצא דופן אינה מטמאה, כמו שכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות איסורי ביאה ה"ה) יוצא דופן אין אמו טמאה לידה, ואין לה ימי טומאה וימי טהרה. והרי היא מתה.

ולפי דברי הצפנת פענח אפשר לתרץ שמירי באופן שהולד נולד רגיל, רק שהיה צריך עזרה ולולא זאת לא היה יכול לצאת ולכן נקרא יוצא דופן, ואמו אינו טמאה לידה, אך לכאורה אי אפשר לומר

ביאור מו- וכתב בס' הר המוריה דלכאוו' דווקא לחובתו הוא דצריך להביא דווקא שני תורין או שני בני יונה אך לנדרו יכול להביא אחד תור ואחד בן יונה.

ביאור מז- כתב השפ"א שפת אמת (מסכת נזיר דף כו:): אין הקנין מתפרשות אלא אי בלקיחת בעלים וכו', יש לעיין אי יש לו תורין משלו בשובך ואמר זה לחטאת, אי גם בזה לא מהני קדושת השם, או דהקדש זה הוי כבשעת לקיחה, ור"ח ממעט דוקא כשלקחן סתם ואח"כ אמר זה לחטאת כיון דהקדש ראשון חל בסתם, אבל אי מתחילת ההקדש אמר לחטאת שפיר חל, וזה מסתבר יותר. וזכ"מ מלשון הילקוט פ' ויקרא גבי קרבן עולה ויורד שיפרישם הבעלים כו' ע"ש. (שפ"א כריתות כ"ח ע"א).

ובהערות הגרי"ש אלישיב מסכת (כריתות דף כח.) כתב: אין הקנין מתפרשות אלא אי בלקיחת בעלים אי בעשיית כהן. נראה דהיינו דוקא היכא דקנה קינים לצורך קרבן ולא פירשן, דאז אין מתפרשות אלא בעשיית הכהן ואין יכול לייחדן אחר לקיחתו. אבל היכא דהיה לו קינים של חולין ורוצה להפרישן לצורך קרבנו מסתבר דיכול לייחד לכל קרבן אחד, דרק היכא דהו קן סתום ע"י מה שקנה אותם לצורך קרבנו תו אין יכול לייחדן בדיבור וצריך עשייה דכהן, אבל בגוונא שהיו חולין אצלו יכול לייחדן מייד לצורך קרבן מסויים.

אין הקנין מתפרשות אלא באו בלקיחת בעלים או בעשיית כהן כו' דכתיב ולקחה. עפ"י דרשה זו יישב במשך חכמה (ויקרא י"ב ז - ח) מה דתמוה לכאורה בקראי דריש פרשת תזריע דמפרש והולך דין יולדת, ואמר זאת תורת היולדת, והדר מפרש דין יולדת עניי, וא"כ הול"ל זאת תורת היולדת אחרי כל הפרשה כולה. אלא משום דהך דקרא דולקחה נאמרה אצל מצורע עניי, דממנו אנו למדים שהקנינים מתפרשת בלקיחה, והנה יולדת שוטה גם כן חייבת בקרבן, ובעלה מביא עליה את קרבנה, אבל כיון שאין לה דעת ל"ש לומר שיתפרש אצלה בלקיחתה, ואינה מתפרשת רק

כן, שאם כן למה הוכרח הרמב"ם לומר שהמשנה בבכורות שיוצא דופן והבא אחריו, היינו בתאומים, ואולי מיירי כמו הציור של הצפנת פענח, שלא הייתה יכולה לילד רק בעזרת הרופא, והוא נקרא יוצא דופן, אך אשה כזאת אינה בהכרח שתמות.

בעשיית הכהן. לכן אמר אחרי יולדת עשירה זאת תורת היולדת, דהיינו כל מה שכתוב עד כאן נוהג בכל היולדת, אבל מה שכתוב מכאן ואילך, דהיינו שהקינין מתפרשות בלקיחה, אינה נוהגת בכל היולדת, דבשוטה אינה מתפרש רק בעשיית הכהן.

עוד נציין למש"כ החשוקי חמד יומא דף מא: דיש לעיין דהא אמרינן לעיל (ע"א) אמר רב חסדא אין הקינין מתפרשות, אלא או בלקיחת בעלים, או בעשיית כהן, למה לא צוו חכמים לעשות סימן בקינין שהופרשו בשעת לקיחת הבעלים, ולא חששו שמא יתערבבו העולה עם החטאת, וי"ל דקינין קטנים הם ומחזיקים אותם בידים ולא יתערבבו, ולא דומה לפרים ואילים ההולכים על רגליהם ועלולים להתערבב בלי סימן מובהק של חוט השני.

ביאור אות מט- כתב דחטאת העוף קודמת לעולת בהמה- טעם הדבר כתב התורה תמימה (ויקרא פרק ה הערה ס): משום דהא דחטאת העוף קודמת לעולת העוף ילפינן מדכתיב ואת השני יעשה עולה, ומדכתיב עוד כאן והקריב את אשר לחטאת ראשונה ילפינן דקודמת אפילו לעולת הבהמה, וקיי"ל דאפילו חטאת כזה שאינו בא על חטא כגון חטאת יולדת ג"כ קודמת לעולה. וטעם הדבר נראה, דסתם חטאת מרצה על שגגת כרת כדאיתא בסוגיא כאן, וכפרה אתיא בהקטרה, אבל בחטאת דכתיב בפסוק זה לא כתיב ביה והקטיר ולא הקפיד הכתוב על רצויו, וא"כ אין בחטאת כזה יתרון על עולה, ובכ"ז הקדימו הכתוב לעולה, וא"כ ע"כ דכל החטאות אפילו כאלה שאינם באים על חטא ג"כ קודמות לעולה.

עוד נציין דהנה בדברי הגמרא שחטאת העוף קודם לעולת בהמה כתב רש"י "כגון עולת יולדת", ודייק מזה החזו"א שדעת רש"י שכל הדין שחטאת העוף קודמת לעולת העוף הוא רק במקום שיש דין להביא את שניהם ביחד, כגון ביולדת שצריכה להביא כבש לעולה ובן יונה לחטאת, אולם במקום שיש לפניו חטאת העוף, של אדם אחד ועולת בהמה של אדם אחר, בזה אין דין קדימה לחטאת העוף על העולת בהמה, אלא דינה דעולת בהמה קודמת לחטאת העוף, וכתב החזו"א שכן מסתבר, שהרי זבחים עדיפים מעופות, כמו שמבואר במשנה, אם כן כל מה שנתחדש

בבנין אב הוא רק במביא חטאת העוף ועולת בהמה כאחת, ובזה הדין הוא שעולה קודמת אולם באינם באים כאחת בזה אין דין שחטאת העוף קודמת. אולם הקרן אורה וכן החזו"א הוכיחו שדעת התוספות בסוגייתנו אינה כן, אלא שלדעת התוספות כל חטאת העוף קודמת לעולת בהמה, אף באינם באים כאחת, שהתוספות בסוגייתנו הקשו בדברי הגמרא בע"ב, שחטאת העוף תיקדום למעשר בהמה כמו שמצאנו שהיא קודמת לעולת בהמה, ואם נאמר שכל מה שקודם חטאת העוף לעולת בהמה זה רק בבאים כאחת, כגון ביולדת, אם כן איך שייך לומר שתיקדום אף למעשר, הרי מעשר אינו באים כאחת, ומוכח מדברי התוספות, שדין זה שחטאת העוף קודם למעשר בהמה הוא בכל הקרבנות, ולא רק בבאים כאחת, ובחזו"א תמה בזה, שמה שייך לומר שחטאת העוף קודמת לכל עולת בהמה, הרי עולת בהמה היא מין זבח והרי היא מקודשת יותר. ובתוספות הרא"ש בהוריות [יג א] כתב במפורש שדין זה שחטאת העוף קודם לעולת בהמה הוא דין בכל קרבן חטאת העוף, שהוא עדיף מעולת בהמה, וזה צ"ע.

עוד נציין ממש"כ באנציקלופדיה תלמודית כרך יד, חטאת העוף: חטאת העוף הקרבתה קודמת לעולת העוף²⁵, [טור תקז] וכן בהקדישה²⁶, שכשהוא מפריש את קינו קורא שם לחטאת תחילה²⁷, ואפילו חטאת העוף הבאה עם עולת בהמה – שהוא מין זבח^{27א} – חטאת העוף קודמת²⁸, כגון יולדת עשירה שמביאה עולתה בהמה וחטאתה עוף²⁹, ואפילו היתה החטאת של ראובן והעולה של שמעון³⁰.

²⁵ . משנה זבחים פט א; תוספתא שם פ"י; רמב"ם תמידין ומוספין פ"ט ה"ו. וע"ע חטאת: הקדמתה.

²⁶ . משנה ותוספתא שם; רמב"ם שם.

²⁷ . רש"י שם. וע"ע קנים.

^{27א} . עי' רש"י שם צ ב ד"ה עיילא. ועי' להלן ציון 34.

²⁸ . תו"כ חובה פי"ח, וברייתא זבחים צ א, וש"נ; רמב"ם שם, וה"ח.

²⁹ . רש"י פסחים נט א ד"ה וקי"ל וזבחים שם ד"ה חטאת העוף, וע"ע חטאת ציון 550 על ד' החזו"א בד' רש"י; פי' הראב"ד ורבנו הלל לתו"כ שם. ועי' רמב"ם שם ה"ח אפילו חטאת העוף של יולדת קודמת לכבשה, ובכ"מ ולח"מ שם. ונ' שהחידוש ביולדת הוא אף על פי שהקדים בה הכתוב עולה לחטאת, עי' זבחים שם. וע"ע יולדת ש"א שהפרשת עולתה קודמת לחטאתה, אף על פי שהקרבת החטאת קודמת.

³⁰ . תוס' הרא"ש הוריות שם ד"ה וקי"ל. ועי' תוס' זבחים צ ב ד"ה תקדום שנ' מדבריהם שאף בעולה שאינה באה עם החטאת החטאת קודמת, ובקרבן אורה שם שכ"נ מסוגית הגמ' הוריות שם. ועי' חזו"א מנחות סי' לג ס"ק יג שדייק כן מרש"י זבחים פט א ד"ה ויש בו, ועי"ש שתמה ע"ז מנין למדו כן ומרש"י שם צ א משמע דוקא ביולדת שהעולה באה עם החטאת.

ביאור אות נב – כתב הלחם משנה הלכות תמידין ומוספין פרק ט: אפילו חטאת העוף של יולדת קודמת לכבשה וכו'. במפיק ה"א גרסינן כדכתב הרב בעל כ"מ ז"ל דה"ק החטאת בכל ענין קודמת לעולה אפילו של יולדת שאינו על חטא ידוע. ולא כדכתב מהר"ם מטראני ז"ל בספר קרית ספר שלו וז"ל נראה מפני דחטאת העוף של יולדת באה במקום בהמה וכשבה אינו באה במקום שעירה ע"כ. ודברי הרב בעל כ"מ ז"ל נכונים ביותר כמו שכתבתי.

ביאור אות נז – כתב הטורי אבן (מסכת ראש השנה דף לא:): צריך שיפריש רובע לקינו. ק"ל מ"ש גר דנקט מכל מחוייבי קרבן שא"צ להפריש דמי הקרבן בזה"ז כגון אם אכל חלב או נתחייב אשם. וכ"ת שאני גר דהוי ממחוסרי כפרה לר"א ב"י רפ"ב דכריתות (דף ח') דאיכא למיחש שמא לכשיבנה בית המקדש יכנס למקדש או יאכל קודש קודם שיבא קרבנו א"כ ד' מחוסרי כפרה דתנן התם זב וזבה ויולדת ומצורע יפרישו דמי קניהן וקרבנן בזה"ז ומ"ש דלא תקנו אלא בגר בלבד. שוב ראיתי לתוס' חדשי שם שכתבו לא דמי לזבה ויולדת דלא מפרשי משום דקרבן שלהם להכשירן בקדשים אבל גר מביא קרבן להתירו בקהל ושם בחידושי יתבאר.

ובהערות הגרי"ש שם יישב: צריך שיפריש רובע לקינו. מקשה הטורי אבן למה רק גר ולא כל מחוסר כפרה כזב וזבה ויולדת ומביא מתוס' חדשים שמתרץ דר"א מונה מחוסרי כפרה חמשה וגר ביניהם ורבנן פליגי ואומרים דגר לא מיקרי מחוסר כפרה שאינו אלא לענין עיכוב באכילת קדשים, (אך חסר ביהדותו, דאינו אוכל קדשים), וזוה מיושב דגר אינו דומה לשאר מחוסרי כפרה, ועדיין צ"ב. ונראה לתרץ דבזה"ז דלא בעי הרצאת דמים דכתיב לדורותיכם אלא דהגר צריך להפריש רובע לקינו ויחזיק אותו עד שיבנה המקדש ואם ימות יחזיקוהו יוצאי חלציו אחריו דודאי אף הם גרים עם חסרון שעדיין לא הביאו קרבנם, וכשיבנה ביהמ"ק יביאו קרבנם אבל מחוסר הכפורים אם ימות שוב אינו קרב²⁴⁷.

²⁴⁷ טעם נוסף כתב האבני נזר (יו"ד סימן שמג אות ג - ד) שכמו שבצדקה כשאינן עניים לפני מחוייב לכל הפחות להפריש מיד את נדבתו, כמבואר בר"ן במסכת ראש השנה (דף א ע"ב מדפי

ובחשוקי חמד שם כתב: יש לשאול למה ריב"ז ביטל כליל את ההפרשה, שיתקן שיפריש מעות עם תנאי שברגע שיהנה הוא או אחר מהמעות, אזי קדושת המעות בטילה למפרע ונמצא שהשתמש במעות חולין? ויש להשיב דהנה ביותר מזה כבר הקשה מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הערות למס' כריתות שם) מדוע לא תיקנו שיפריש מעות מבלי להקדיש? והשיב מו"ח זצ"ל שריב"ז חשש שיבואו אנשים לטעות ולהקדישו ויבואו לתקלה. עכ"ד. וא"כ הוא הדין יש לחוש שלא ידעו כיצד לעשות את התנאי כפי משפטי התנאים, ומידי חשש תקלה לא יצאנו, ולכן ריב"ז ביטל כליל את ההפרשה.

ואמנם היה מקום לומר מכיון שענין הגירות אינו מסור לכל אדם אלא לדיינים מומחים, אבות בתי דין, א"כ אותם הדיינים הם שיפרישו את המעות ויעשו את התנאי כדבעי, ובהם אין חשש שבטעות יקדישו או יעשו תנאי שאינו מועיל, אולם מו"ח זצ"ל לא סובר כן, וכנראה שהוא תקנת חז"ל של גדר וסייג משום לא פלוג שלא מתעסקים בקדשים בשום אופן שהוא משום חומר איסור מעילה.

צא ולמד עד כמה חמור עוון מעילה שגורם מיתה למקדיש כמבואר בחידושי אגדה למהרש"א (שבת דף לב סוע"א ד"ה הלכות הקדש) שם נאמר 'הלכות הקדש הן הן גופי תורה', וכתב רש"י (שם בעמוד ב) שהקדש מסור לכל אדם להקדיש וחל הקדש על פי כל אדם, והן גופי תורה. וביאר המהרש"א שמחמת ההקדש עמי הארץ מתים כי החברים סומכין עליהם ונכשלין על ידיהם בגופי תורה בכך שמועלין בהקדש על ידי אותו עם הארץ שהקדיש, עיין שם. א"כ מובן מדוע ביטל ריב"ז את ההפרשה וק"ו שלא להקדיש על תנאי, כי אם תחול על המעות קדושה הדבר גובל ח"ו בפיקוח נפש.

הרי"ף ד"ה ונמצאת למד), והטעם דכיון שאינו מחויב לחזר אחרי העניים, א"כ בהפרשה יצא ידי חיובו שמוטל עליו כעת. משא"כ בקדשים שמחויב להביאם לכפרה ואינו יוצא כלל בהפרשה, כי ההפרשה לא פוטרת אותו מחיוב הקרבן [כי אין בהפרשה כל זיקה של כפרה]. אבל הגר שבזמן הזה כשר לבוא בקהל גם בלי הקרבן, נמצא שאין מוטל עליו אלא הפרשה, בדומה לצדקה דאין הנתינה מעכב חיוב הפרשה. הואיל ואינו מחויב יותר. וה"נ אין הקרבה מעכב חיוב הפרשה שהרי הקרבה אינה מעכבת נמצא שאינו צריך יותר. ולאחר שביטל ריב"ז הא דגר צריך להפריש שוב חשיב לא אפשר כיון דמדרבנן אסור.

עוד יש להוסיף שיתכן ומעיקר הדין לא מועיל הקדש עם תנאי, וזאת ע"פ היסוד של המהרי"ט (ח"א סימן קכז ד"ה ותו דדוקא) דאין שליחות להקדש כיון דמילי נינהו וקי"ל (גיטין דף סו ע"ב) דמילי לא ממסרין לשליח, וכתב השער המלך (סוף פ"ו מהלכות אישות) שעל פי זה אי אפשר להקדיש על תנאי, מפני דקיי"ל (כתובות עד ע"א) דכל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי.

הלכות מליקה אות ד

מקור ההלכה ב- מליקה מהני בין ע"י הולכה והבאה בין בדרסה בצפורן- יש הסוברים דלכתחילה ראוי להוליך ולהביא דומיא שחיטה כ"כ הראש יוסף (חולין דף כא עמוד א): כתב הר"מ ז"ל בהלכות מעשה הקרבנות פ"ו הלכה כ"ג, וזה לשונו כיצד מולקין קוצץ ויורד, אם רצה להוליך ולהביא מוליך ומביא, ואם רצה דורס כו', וחותרך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר שאם חתך רוב בשר הר"ז כמתה קודם שיגיע לסימנין, וצריך לחתוך שני סימנין בעולה כשהוא יורד עכ"ל. מה שכתב 'אם רצה מוליך ואם רצה יורד ודורס' הקדים מוליך ומביא לדורס, שכן אמרו [לעיל כ, א] 'אף זו מצותה וכ"ש מוליך ומביא, משמע דלכתחלה עיקר מצותו בהולכה והובאה.

וכן המנחת חינוך (פרשת ויקרא מצוה קטו) כתב: וקוצץ ויורד בצפרנו ולכתחלה מצוה יותר להוליך ולהביא בצפרנו בלא דרסה כדין שחיטה ומ"מ אם רוצה דורס ויורד בצפרנו כי דרסה כשרה במליקה וחותרך מקודם המפרקת וחוט השדרה בלא רוב בשר דעם רוב בשר הרי היא כמתה קודם מליקת הסימנים.

מצות ה' אות טו- כתב הרש"ש (חולין דף כ.): כגון דנקט משיפוי ראשו והגרים ל"י אם הכוונה דמלק שם בשיפוי ראשו מיעוט הסימנים. או אפי' דלא נגע בסימנים כלל עד דמטא למול עורף מ"מ פסולה דהואיל דמול העורף עצמו ג"כ במצות מליקה כמו הסימנים פסיל ביה ג"כ הגרמה. ודברי רש"י נאחזין בסבך.

ובהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת חולין דף כ עמוד א): כתב: לכאורה קשה דהא כשהגרים בשיפוי ראשו שליש כבר נעשית טריפה, דבראשו אפילו

בשליש נעשית טריפה, ומאחר שנטרפה היאך תהא כשרה במליקה זו. דהנה בכל הגרים שלישי ושחט שני שלישי מבואר בראשונים טעמא דמ"ד פסול משום דאילו היה מגרים שלישי ושוחט שלישי ומפסיק היתה טריפה, כיון שאין רוב בשחיטה, ולכך א"א להכשירה במה שממשיך אח"כ לשחוט עוד שלישי אחרון. וטעמא דמאן דמכשיר משום דס"ל דאף שאם היה מפסיק קודם שלישי אחרון היתה טריפה, אבל עתה שהמשיך לשחוט עוד שלישי אחרון, ויש כאן רוב בשחיטה, ואתה בא לפוסלו משום דבשעה דפסקה חיותא היה רוב בהגרמה, והרי השעה של פסקה חיותא היתה ע"י שלישי אמצעי שבשחיטה, אי אפשר לבוא לפסלה מכח שלישי של שחיטה, עיי"ש בראשונים. אך בנידן דידן לא שייך לומר כן, שהרי אנו באין לפסלה מחמת ההגרמה שבתחלה, ולכ"ע היה צריך לפוסלה. ובדרך אפשר יתכן לומר דאיירי בהחזיר סימנין לאחורי העורף והגרים שלישי בסימנין, ולא פגע כלל בראש עצמו], ואח"כ החזיר הסימנין למקומן והמשיך למלוק המפרקת עם הסימנין כדינן. [ועיי' רש"ש].

ולפי דברי המגיני שלמה בדעת רש"י (הובאו לעיל) שכל הסוגיא מדברת לענין לטהר מידי נבלה, אתי שפיר בפשיטות, דאף דהוי טרפה משעה שהגרים שלישי, מכל מקום לענין טומאת נבלות יתכן שהמשך המליקה תטהרה מטומאת נבלה.

שם – שהייה במליקה – בפסול שהייה במליקה ישנה מחלוקת ראשונים: הר"י מלוניל והמאירי (בסוגיין) והר"ן בחידושו (כ, א ד"ה וכדרב הונא) סוברים שגם במליקה שהייה פוסלת כששהה באמצע הסימן הראשון. ואילו הרשב"א (בסוגיין) סובר שאין פסול שהייה במליקה²⁴⁸. וראה: תשובת

²⁴⁸ ובשו"ת דבר אברהם (חלק א סימן ב) ציין לדברי הרשב"א וכתב: הנה הרשב"א בחי' לחולין (דף כ' ע"א) כתב וז"ל וכדרב הונא אמר רב הגרים שלישי ושחט שני שלישי טרפה והא דאיפשטא ליה טפי בשחיטה מבמליקה משום דשאר הלכות שחיטה אינן נוהגות במליקה דהיינו שהייה דרסה חלדה שפוסלין בשחיטה ואינן פוסלין במליקה עכ"ל.

ודבריו ז"ל מרפסן איגרי דעד כאן לא עסקינן בסוגיין אלא בסימן שני בעולה הא בסימן ראשון לית מאן דפליג דשהייה פוסלת במליקה כבשחיטה והיאך כתב דאין שהייה פוסלת במליקה כלל. והיא פליאה עצומה מאד.

ונראה לומר דלדעת הרשב"א אמנם אין שהייה פוסלת במליקה כבשחיטה, דהיינו שאין זה נידון בה כפסול בשחיטה אלא שדין השהייה בה כהפסק, ר"ל דכששוהה באמצע המליקה אין המליקה נחשבת כחדא אלא נחלקה עי"ז ונמצא שגמר המליקה נעשה בטריפה, דבשלמא כשלא שהה דאז כל המליקה כולה הויא מעשה אחד לא שייך לומר שנטרפה בחתיכת מפרקת או פסיקת החוט (עיי

הרדב"ז (ח"א סי' רנד)²⁴⁹, דרוש וחידוש תנינא לרעק"א חולין ב, א (אות צז) והערת המהדיר 621 על הרשב"א שם הוצאת מוסד הרב קוק.

והגאון החלקת יואב זצ"ל בקו' קבא דקשיתא (קושי' סו) מביא דהרא"ה והר"ן והמאירי כותבים להדיא דשהיה פוסלת במליקה ע"ש.

וכתב שם החלקת יואב להקשות על הרשב"א מהמפורש בזבחים (ס"ה ע"ב) דשהיה פוסלת במליקה, דנחלקו תנאים אם "הבדלה" – הבדלת הראש (מן הגוף) פסולת בחטאת העוף – שטעונה רק מליקת סימן אחד), ואמר רבא דהפלוגתא תלויה בשהיה אם פוסלת בסימן שני של עולת העוף, ואביי אמר דלכו"ע פסול. הרי להדיא, דכל הפלוגתא היא רק בין סימן לסימן,

יו"ד סי' כ"ז (באחרונים) דכך הכשרה, אבל אם הפסיק קודם הכשר שחיתתה לא הוי כמעשה אחד ונמצא ששוחט [היינו שמולק] את הסימנים בקרבן טרפה ופסול. והא דכתב הרשב"א דאין שהייה פוסלת בה היינו שאינה פוסלת מטעם שחיתה ולא הוי כפסול בשחיתה אבל מטעם הפסק וחילוק המליקה מיהא פוסלת ונ"מ לענין לטהרה מידי נבילה שאם הוא פסול בשחיתה הוי נבילה אבל אם הוא פסול רק משום טרפה מליקתה שאח"כ מטהרתה מידי נבילה לר"מ עיי' זבחים (דף ס"ט) וכן משמע מחי' הר"ן חולין שם וז"ל וכדרב הונא אמר רב אסי וכו' ואצטריך לאשמעינן שלא תאמר כיון שחלדה ודרסה נמי דפסלי בשחיתה לא פסלי במליקה שאף בהגרמה נאמר כן קמ"ל כו' ומיהו שהייה ודאי פסולה במליקה אלא דלא אצטריך ליה לאשמעינן דכיון דמלק חציו של סימן ואיטרפא לה ושהה אח"כ כיון שהשהייה מחלקת כי קא מלק טרפה קא מלק והרי הוא כאלו נטרפה מעיקרא עכ"ל משמע דפסול רק משום חילוק השהייה וקרבן טרפה הוי אבל פסול בשחיתה לא הוי ולפי"ז יצא לן דבר חדש דשיעור השהייה במליקה אפשר שאינו שוה לשיעורה בשחיתה. וה"פ דסוגיא דזבחים רבנן סברי שהייה בסימן שני בעולת העוף לא מעכב, והיינו משום דסימן שני אינו מהכשר השחיתה כבבהמה אלא משום מצות הבדלה בלבד הוא והלכך מיד שמלק סימן אחד הוכשרה וממילא לא איכפת לן בהפסק שלא תיעשה עוד מעתה טרפה, וראב"ש סבר סימן שני בעולה מעיקר המליקה הוא דהיינו דהכשר שחיתתה בשני סימנים כבהמה וכל זמן שלא נמלקו שני הסימנים עדיין לא נגמרה שחיתתה וכיון שהוא שוה ונחלקה המליקה הרי הוא גומר שחיתתו בטרפה וקרבן פסול הוא, או דס"ל לראב"ש דיש טריפות כל זמן שלא הבדיל. ולפי"ז אין זה שייך כלל לשהייה במיעוט בתרא דמה לי דשחיתה אחת היא הא מ"מ אחר הכשירו אין טריפות.

עוד היה אפשר לומר בישוב דברי הרשב"א דהא דקאמר דאין שהייה פוסלת במליקה היינו דוקא במליקת העורף שזה אינו מענין השחיתה אבל בחתיכת הסימנים שהם במקום שחיתה ה"נ דפסלה. אבל מלבד שהוא רחוק דלכאורה מעשה המליקה כולה במקום שחיתה היא, הנה בכללו את השהייה יחד עם דרסה וחלדה נראה דדין אחד להן ודרסה וחלדה אינן פוסלות במליקה אפילו בסימנים:

²⁴⁹ שם ציין דאף רש"י ס"ל דפסול שהייה במליקה וכתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן ז ד"ה ולטעם זה): ולטעם זה ניחא מה שלרש"י פשוט דשהייה פוסל גם במליקה שכתב גם במליקה דאם לא שהה אין כאן טרפות, משמע דאם שהה יש כאן טרפות ובשט"מ גורס כן בפירוש, וכן משמע ברש"י זבחים דף ס"ה שכתב בטעם הסובר דשהייה בסימן שני בעולת העוף לא פסלה דל"ד לשחיתת בהמה דלא נפקא חיותא בסימן אחד הלכך שם שחיתה על שניהם אבל בעולת העוף פסקא חיותא בסימן אחד ורק למצות הבדלה צריך למלוק השני עיין שם, משמע דבין מפרקת לסימן ראשון ובאמצע מליקת סימן ראשון פוסל שהייה, שלכאורה מנא לו שדין שהייה נאמר גם במליקה מ"ש מעיקור סימנים שלא פסיל כדפרש"י שם דכיון דדרסה וחלדה לא פסלי עיקור סימנים נמי לא פסלי בה. אבל לטעם זה ניחא דכיון ששהייה אינו דבר הפוסל מצד עצמו אלא שהוא מצד שאין מצטרפין יש למילף שפיר גם למליקה דלא יצטרפו בשיעור זה וממילא יפסל משום שנטרפה בשבירת המפרקת ובנקובת הושט.

משום שלדעת ת"ק אין הסימן השני מכלל השחיטה, אבל שהיה בסימן הראשון ודאי שהיא פוסלת, ודלא כהרשב"א.

ונביא [הובא בס' דף על דף] תרוצי האחרונים בזה בקצרה ממש"כ בס"ד בספר קבא דתירוצא (ע' רס"ח):

א. יש ליישב, דמה דשנינו דשהיה פוסלת במלקה, היינו במליקת עולת העוף, והוא מדרבנן, ובזה מודה הרשב"א. משא"כ בחטאת העוף, ס"ל דלא גזרו ביה רבנן ואין פסול שהיה.

ב. עוד י"ל דמה שכתב הרשב"א דלא פוסלת שהיה, אינו אלא במליקת שדרה ומפרקת, דזה אינו כשחיטת סימנים, ולא אמרינן בזה פסול שהיה. משא"כ במליקת סימנים, דהוי ממש תחת שחיטת סימנים בבהמה, בהא שהיה פוסלת. וא"ש דהגמ' בזבחים מיירי במליקת סימנים דהרשב"א מודה בזה.

ג. עוד י"ל דאכן אין פסול שהיה במליקה, והיינו דמדין שהיה דהוא פסול בשחיטה אינו נפסל. אלא דע"י שהיה במליקה נידון כהפסק המליקה, וכשמחדש המליקה, הוי כאילו מלק טריפה דפסול.

ד. וכן י"ל, דפסול שהיה בסימן שני הוא משום דעושה מעשה חטאת בעולה – דהיינו כשאינו מולק את ב' הסימנים כא' בעולה, הוי כמעשה חטאת דמולק סימן אחד ומפסיק). ומיושב שפיר הרשב"א דאין פסול מדין שהיה אלא מטעם אחר.

ה. עוד י"ל דהרשב"א יסבור דת"ק הסובר דשהיה אינו מעכב בעולת העוף, הוא הדין דאף בסימן ראשון אינו מעכב. ואכן מטעם דאין שהיה פוסל במליקה. והלכה כת"ק דהוי סתם משנה, וא"ש.

ביאור אות כב – כתב בהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת חולין דף יט:): רש"י ד"ה מחזיר סימנין. וחותר הסימנים לבדן. מבואר מדברי רש"י דסגי במליקת הסימנים לבדן ואין צריך לחתוך שדרה ומפרקת. וכן כתב רש"י בסמוך (ד"ה אף). וביארו הראשונים בטעם הדבר, שעוף שנחתכו סימניו ניטל חיותו לגמרי, ואף בנחתך סימן אחד כמבואר לקמן (כ ב), ולכך אין מקום לחייב שבירת שדרה ומפרקת אחר שכבר מתה. משא"כ כשמולק

תחילה שדרה ומפרקת אינה מתה אלא נעשית טריפה בלבד, וצריך למלוק את הסימנים משום שבזה ניטל חיותו של העוף.

ויש לתמוה דהרי אמרו בברייתא להלן (כא א) כיצד מולקין חטאת העוף חותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר וכו' הגיע לוושט או לקנה חותך סימן אחד או רובו ורוב בשר עמו, ולרש"י קשה מה צריך לחתוך רוב בשר אחרי חיתוך הסימנים וכי מתה עומד ומולק. ומברייתא זו הוכיח המהרש"א לקמן דרש"י מודה דבחיתוך סימנים אינה מתה, אך עכ"פ יקשה מברייתא זו לפי"מ שלמדו הראשונים ברש"י. ונראה לומר דהנה במליקה יש שני דינים, האחד המתיר שבמליקה על דרך שחיטה בחולין, והשני קיום מצות מליקה, [ובעולת העוף איכא נמי מצות הבדלה]. וזה פשוט דהמתיר שבמליקה הוא רק בחיתוך הסימנים, וכמו בשחיטה, ואילו חיתוך המפרקת זהו רק מצד לתא דמצות מליקה. ונראה דכל מה שהוקשה לש"ס זכי מתה עומד ומולק זהו רק לענין חלק המתיר שבמליקה, דהמתיר הוא ע"י שנטילת החיות נעשית בדרך מליקה, וכיון שכבר מתה לא שייך ענין זה, אבל לענין חיתוך המפרקת או רוב בשר ל"ש להקשות זכי מתה עומד ומולק, דזהו קיום מצות מליקה לחתוך הפרק אף שהיא מתה. וכעין מה דמשני רבא לקמן דמליקת סימן שני בעולת העוף היא כדי לקיים מצוות הבדלה. ובזה מיושבת קושיית המהרש"א, דמש"ה צריך לחתוך רוב בשר אף אחר שנחתכו הסימנים, כדי לקיים מצות מליקה.

אלא דמעתה יש לתמוה על דברי רש"י כאן שכתב דלמ"ד מחזיר סימנים אי"צ לחתוך המפרקת אחרי חיתוך הסימנים, דהא למשנ"ת הרי צריך לחתוך את המפרקת כדי לקיים מצות מליקה, וכמו שמצינו בברייתא דצריך לחתוך רוב בשר אחרי חיתוך הסימנים וכנ"ל. וצ"ל דבאמת מודה רש"י שצריך לחתוך המפרקת אחר מליקת הסימנים, וכוונתו היא דמצד המתיר שבמליקה סגי בחיתוך הסימנים לבדן. ובזה חלוק דין המליקה כשמחזיר את הסימנים מדין המליקה כשאינו מחזיר, דכשאינו מחזיר והמליקה מתחלת בחיתוך המפרקת אז המפרקת היא חלק מהמתיר של המליקה, משום שהפקעת חיותו של העוף נעשית ע"י חיתוך שדרה ומפרקת וסימנים, אך כשמחזיר הסימנים אז המתיר הוא ע"י חיתוך הסימנים לבדן, ואילו חיתוך המפרקת הוא רק כדי לקיים מצות מליקה, אבל לעולם מודה רש"י דצריך לחתוך המפרקת אחר הסימנים. ורש"י הוציא דבר זה דחיתוך המפרקת אחר הסימנים אינה חלק מהמתיר, משום שאל"כ קשיא וכי מתה עומד ומולק.

ונפק"מ בזה לענין אם איכא פסול שהייה בחיתוך שדרה ומפרקת, דאם זהו חלק מהמתיר שבמליקה שייך בזה פסול שהייה, אך אם זהו לצורך קיום מצות מליקה בלבד, אין בזה פסול שהייה, למאן דאמר בזבחים (סה ב) שליכא פסול שהייה בסימן שני בעולת העוף, כיון דאינו אלא לצורך מצות הבדלה יעו"ש.

תשובת הרדב"ז

בענין מה שדן אי הגרמה פוסלת במליקה – מצאתי בשו"ת תשב"ץ (חלק א סימן טו) שדן בזה ושם העלה לאסור שכתב: שאלת אם נוהגת הגרמה בעוף כבהמה ונסתפק בזה לפי שמצאת בספר ארחות חיים זה הלשון כתב הרב אלברצלוני וכל הנך מילי דהגרמה בבהמה אינון אבל בעוף ליכא למימר פסול בהגרמה כלל וראייה מוכחת שאין בקנה שלו שפוי כובע כלל וליכא למימר בזה נמי כדי שתפשוט צוארה ותרעה ובושט שלו ליכא למימר עד כדי תפיסת יד ועוד טפח הסמוך לכרס. ואם איתא דבעוף נוהג הגרמה למה לא הזכירו רז"ל חכמי התלמוד שיעורו בסימנין של עוף כמו שהזכירו בסימני בהמה וטעם הדבר לפי שפיקא של גרגרת ותחלת הושט נכנסין הרבה תוך פרקי הלחיי ולא יכול איניש למשחט אפי' בתחלת הסימנין ולא ליטעי איניש ולימא שאותה פיקא של גרגרת קרינן שפוי כובע אלא כדפרישנא לעיל ובהאי ענינא לא תשכח אלא בבהמה. ולי נראה להביא כמה ראיות מעמקה של גמרא שאין בגרגרת של עוף שום הגרמה הלכך כל הצואר של עוף כשר לשחיטה עכ"ל. ובענין שפוי כובע פי' הרב אלברצלוני ז"ל שע"פ הטבעת הגדולה יש שם בשר ופי הבשר עשוי חטין ועל אותן חטין כיסוי שדומה לעלה של הדס ועליה עצם אחד מטבעת גדולה ומכסה סביב אותו בשר כמו כובע ובאמצע זה העצם יש שפוי אחד מגוף העצם ונקרא שפוי כובע. ואמרי רבנן דמשפוי כובע ולמטה כשרה שהוא רחוק כמו אצבע מטבעת גדולה. ולועזין שפוי אגרון ע"כ. ושאלת אם דין זה נוהג היום אם לא. וזה הרב אלברצלוני הנזכר מה שמו ואיזה ספר חבר:

תשובה דברי הרב ז"ל תמוהין הרבה שלא מצינו בגמ' הפרש בדבר זה בין עוף לבהמה וכל כה"ג הוה להו לפרושי בגמ' ולא הוה שתקי מינה כלל ואף על פי שהרמב"ם ז"ל (פ"ג מה"ש ה"ז) כ' שאין שהי' בקנה העוף כלל ולא

מצינו בגמ' דפרישו ל"י ל"ק מידי שאין קנה העוף מתמעט משהיה אלא משום טעמא דמצא חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהוא כשר וכיון שהזכירו דין זה בגמ' (חולין כ"ח ע"א) יש ללמוד ממנו שאין בקנה העוף שהייה אבל שנתמעט דין הגרמה מן העוף ממה שלא הוזכר בגמ' בפירוש זה א"א כלל ואדרבה ראיה מפורש' יש לי בגמ' שיש הגרמה בעוף כדאמרינן בפ"ק דחולין (כ' ע"א) א"ר ירמיה אמר שמואל כל הכשר בשחיטה שכנגדו בעורף כשר במליקה ואמרי' למעוטי מאי למעוטי שפוי ראשו כגון דנקט מראשו והגרים ואזל עד דמטא תתאי וכדרב הונא א"ר אסי דאר"ה אר"א הגרים שלישי ושחט ב' שלישים פסול. והרי זה מפורש דיש הגרמה בעוף דבעוף עסיקנין / עסקינן / שאין מליקה אלא בעוף והכי מוכח ההיא סוגיא למאן דמעייין בה שפיר שיש הגרמה בעוף וכ"כ שם המפרשים ז"ל ולא הזכירו מיעוט לעוף אלא בענין עיקור סמנין שאמרו אין עקור סימנין בעוף וההיא נמי במליקה אתמר משום דכיון שהותר בדרסה הותר בעקור אבל הגרמה בין במליקה בין בשחיטה איכא שהרי הכתוב כתבה בפ"י ממול ערפו ולא למעלה ממול ערפו. ע"ש.

עוד דן לעניין חלדה ושהייה – וראה במנחת חינוך (פרשת ויקרא מצוה קטו) שכתב: וכמו דדרסה אינה פוסלת במליקה כך אינו פוסל חלדה ע' חולין ד"כ ע"ב וברש"י ד"ה לא אמרן אלא במליקה כו' וגם עיקור סימנים כשרה במליקה עש"ס שם ור"מ כאן פ"ו ממעה"ק. והגרמה אם התחיל למלוק למעלה ממול ערפו מפורש בש"ס דפסולה ע"ש בחולין אך אם מלק ממול ערפו ואח"ז בהסימנים הגרים נראה דדינו כמו בשחיטה וע' יו"ד סי' כ"ד דיני הגרמה וצ"ע. ואם שהי' פוסל במליקה ע' זבחים ס"ה נראה שם דלאחר חתיכת מפרקת עם החוט ושהה פוסל וכן באמצע סימנים אך לאחר שמלק סימן א' ג"כ דה"ל כמיתה אם שהה בין סי' א' לב' יש פלוגתא בין ת"ק לראב"ש ורבא כת"ק ס"ל דאין שהי' פוסלת דהסי' הב' הוא רק כדי לקיים מצות הבדלה וראב"ש סובר דפוסל בין סי' לסי' ואביי מסיק דלכ"ע פוסל בין סימן לסי' ולא נתבאר ד"ז דשהי' הן באמצע והן בין סי' לסי' בדברי הר"מ כלל וע' חולין כ' ע"ב ויש לפלפל בזה אך איני לומד כעת בעיון.

קצת הערות מאנציקלופדיה תלמודית כרך יד, חטאת העוף:

מליקתה. חטאת העוף כיצד היתה נעשית, היה מולק את ראשה ממול ערפה, ואינו מבדיל³⁹ הראש מן הגוף⁴⁰, שנאמר: ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל⁴¹. ונחלקו ראשונים: יש מפרשים שאינו מולק אלא סימן אחד⁴², וכן שנינו: כיצד מולקים חטאת העוף, חותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר עד שמגיע לושט או לקנה, הגיע לושט או לקנה חותך סימן אחד, או רובו, ורוב בשר עמו⁴³, שכיון שעוף הכשרו – מצות שחיטתו – בסימן אחד⁴⁴, כל מה שעושה יותר מהכשרו, הבדלה היא^{44א}, ויש סוברים שאף אם מולק שני הסימנים אינה נקראת הבדלה, עד שיהא הראש בעצמו והגוף בעצמו⁴⁵.

כל מקום מן המזבח כשר למליקת חטאת העוף⁷¹, בין למעלה מחוט הסקרא^{71א} ובין למטה⁷², ואותה ששנינו: חטאת העוף נעשית למטה⁷³, אינה אלא בהזאת דמה⁷⁴, וכן אותה ששנינו: חטאת העוף היתה נעשית על קרן מערבית דרומית⁷⁵, לא נאמרה אלא בהזאת דמה, אבל מליקתה כשרה בכל מקום⁷⁶. וכתבו ראשונים שאף על פי כן אין דרך למלוק חטאת העוף

³⁹ משנה זבחים סד ב; רמב"ם מעה"ק פ"ז ה"ו. וע"ע מליקה על אופני המליקה.

⁴⁰ רש"י שם; רמב"ם שם. ועי' להלן ציון 25.

⁴¹ ויקרא ה ח.

⁴² רש"י זבחים שם. ועי' חולין כא ב: מולק ואינו מבדיל בסימן אחד, ושם כז ב: מה עוף בסימן אחד ורש"י ותוס' שם, ושם מ ב; הכא בחטאת העוף עסקינן כו'.

⁴³ ברייתא בחולין כא א וש"נ. וע"ע הנ"ל.

⁴⁴ ע"ע שחיטה.

^{44א} רש"י חולין כא ב ד"ה ואינו מבדיל, ועי"ש ובשמ"ק זבחים סד כ אות ו ואות כא בטעם שמולק כל הסימן אף על פי שהכשר שחיטתו הוא ברוב סימן.

⁴⁵ סמ"ג לאוין שכז בד' הרמב"ם שם שכ' ואינו מבדיל הראש מן הגוף, וכ' שמקורו בחולין שם בעולת העוף הראש בעצמו והגוף בעצמו, הובא בכ"מ שם. ועי' רש"י לעיל ציון 40, ובלח"מ שם דייק ממ"ש הרמב"ם עד שיחתוך הסימנים, שמשמע ב' הסימנים, ועי"ש ובהר המוריה מש"כ ליישב דעת הרמב"ם.

⁷¹ ברייתא זבחים סג ב, ועי"ש מח ב: אותו בצפון ואין בן עוף בצפון; רמב"ם שם ה"ט. ועי' להלן ציון 82.

^{71א} ע"ע מזבח החיצון.

⁷² זבחים סז א ומנחות ב ב; רש"י זבחים סג ב ד"ה בכל מקום ושם פח א ד"ה חטאת העוף.

⁷³ קנים פ"א מ"א.

⁷⁴ רש"י זבחים סג ב, ועי' להלן: הזאת דמה.

⁷⁵ משנה זבחים סג א.

⁷⁶ רב אשי שם ב. ועי' להלן: הזאת דמה, הלימוד. ועי' רש"י ותוס' שם בטעם שלא למדו כן גם לענין מליקה.

למעלה, שלא יפול הדם לארץ קודם שיבא למטה⁷⁷. וכן כתבו ראשונים שאף על פי שכשרה בכל מקום מן המזבח, מולק אותה בקרן דרומית מערבית⁷⁸. ומכל מקום צריכה המליקה להיות במזבח, אף על פי שלא קבע הכתוב מקום למליקתה, כדי שתהא קרובה למקום הזאתה ומיצוי דמה שלא יתפזר דם הנפש⁷⁹, או לפי שנאמר: והקריב את אשר לחטאת ראשונה ומלק⁸⁰, שמשמע שאחר ההקרבה אל המזבח ימלוק⁸¹. ויש מן הראשונים חולקים וסוברים שאין קביעות מקום כלל למליקתה, אפילו לכתחילה, ואין חוששים לפיזור דם הנפש, ואותה שאמרו: מלקה בכל מקום במזבח כשרה⁸², לא באה לומר שתהא טעונה מזבח, אלא להשמיענו שאף על פי שעשאה למעלה כמעשה עולת העוף כשרה⁸³.

חטאת העוף שמלקה שלא לשמה פסולה⁸⁴, שנאמר: חטאת הוא⁸⁵, פרט לשמלקו שלא לשמו⁸⁶. והוא הדין במחשבת חוץ למקומו או חוץ נטור תקיא] לזמנו⁸⁷, שהמליקה בעוף היא כמו השחיטה בבהמה, והמחשבה הפוסלת בשחיטה בבהמה פוסלת במליקה בעוף⁸⁸, וכן שנינו: כל הפיגולים שנוהגים בחטאת צבור, נוהגים בחטאת העוף^{88א}.

⁷⁷ . תוס' מנחות שם ד"ה עולת העוף. ועי' חולין כט ב: עשה בה מעשה חטאת העוף למטה.
⁷⁸ . רמב"ם שם ה"ו. ועי' חק נתן וטהרת הקדש זבחים שם שפי' בטעמו כדי שתהא המליקה קרובה למקום ההזאה שלא יתפזר הדם, והוא טעם הראב"ד להלן. ובזבח תודה שם כ' שלדעת הרמב"ם זוהי כונת הגמ' שם שבכל מקום היתה כשרה למליקתה, אלא לפי שזה היה מקומה להזאתה לכן עושים שם גם המליקה.

⁷⁹ . פי' הראב"ד קנים שם. ועי' רש"י זבחים טו א ד"ה הא אתעבידא: שנמלקת אצל המזבח.

⁸⁰ . ויקרא ה ת.

⁸¹ . קרית ספר שם, וכע"ז בחסדי דוד לתוספתא זבחים פ"ז.

⁸² . ברייתא זבחים סג ב. ועי' תוספתא שם: מלקה בכל מקום בעזרה כשרה, ובחסדי דוד והגהות הגר"א הגיהו: בכל מקום במזבח.

⁸³ . פי' הרז"ה קנים שם. ועי' תוס' זבחים סה א ד"ה אף, שמליקה בחטאת העוף לא מצינו לימוד שצריכה מזבח. וע"ע עולת העוף ששם מפורש שמליקתה היא על המזבח.

⁸⁴ . משנה זבחים סד ב, ועי"ש סו א; תוספתא שם פ"ז; רמב"ם פסוה"מ פי"ג ה"ה, ועי"ש פ"ז ה"ז. וע"ע חטאת: שלא לשמה.

⁸⁵ . ויקרא ה ט.

⁸⁶ . תו"כ חובה פי"ח, והובא בתוס' שם סה ב ד"ה הבדיל. וע"ע הנ"ל לימודים מיוחדים לכל החטאות וחטאת העוף בכלל. ועי' מעילה ח ב ותוד"ה כדתניא, שמחטאת הוא למדים גם על עצם המליקה שמעכבת.

⁸⁷ . עי' משנה ותוספתא שם. וע"ע מחשבה בקדשים וע' פגול.

⁸⁸ . פיהמ"ש להרמב"ם זבחים סופ"ו; רע"ב שם.

^{88א} . תוספתא שם.

הלכות חטאת העוף

מקום הזאת חטאת העוף מתוך האנציקלופדיה תלמודית כרך יד, חטאת העוף:

מקום הזאתה הוא על קיר התחתון של מזבח החיצון, למטה מחוט הסקרא, וכן שנינו: חטאת העוף נעשית למטה וחטאת בהמה למעלה¹¹⁰, שבחטאת העוף נאמר: והזה מדם החטאת על קיר המזבח¹¹¹, ודרשו: זה קיר התחתון – שלמטה מן החוט¹¹² – שנאמר: והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח¹¹³, קיר שהשיריים שלו מתמצים ליסוד¹¹⁴, שכשמוזה הדם שותת ומתמצה ליסוד, שבקיר העליון פעמים שהוא מתמצה לשובב¹¹⁵, כשהוא עושה למעלה מן השובב, אבל קיר התחתון כולו למטה מן השובב, שהחוט הוא למטה מן השובב אמה¹¹⁶. ואין לומר שיעשה למעלה מן החוט באמה שלמטה מן השובב ומשם ימצה ליסוד, שאם כן מצינו שלשה מקומות במזבח לדמים, והרי אמרו שחוט הסקרא מפסיק בין דמים עליונים לתחתונים¹¹⁷, משמע שאין במזבח כי אם שני מקומות לדמים¹¹⁸. ויש מן הראשונים מפרשים שאם היה מזה מחוט הסקרא ולמעלה, לא היו מתמצים על היסוד, אלא על חוט הסקרא¹¹⁸. ומזה בקרן מערבית דרומית, שזה היה מקומה להזאתה¹¹⁹, שכן דרשו מה שנאמר במנחת-חוטא*: כי חטאת היא¹²⁰, חטאת קרויה מנחה ומנחה קרויה חטאת, מה מנחה טעונה הגשה בקרן מערבית דרומית¹²¹, אף חטאת העוף עבודתה

¹¹⁰ קנים שם. ועי' זבחים י ב: חטאת העוף תוכיח כו'.

¹¹¹ ויקרא ה ט.

¹¹² רש"י. וע"ע מזבח על מקום החוט.

¹¹³ ויקרא שם.

¹¹⁴ תו"כ שם; ברייתא זבחים סד ב, ועי"ש בגמ' שאע"פ שהכתוב מדבר במצוי נדרש גם לענין הזאה;

רמב"ם מעה"ק פ"ז ה"ו.

¹¹⁵ ע"ע הנ"ל על מקומו של השובב.

¹¹⁶ רש"י ותוס' זבחים שם.

¹¹⁷ ע"ע הנ"ל.

¹¹⁸ שמ"ק שם אות יא.

¹¹⁹ רבינו הלל לתו"כ שם.

¹²⁰ משנה שם סג א וב. הרמב"ם לא הזכיר דין מערבית דרומית רק במליקה, עי' לעיל.

¹²¹ ויקרא ה יא.

¹²² ע"ע הגשה כרך ח עמ' רסה - רסז, ושם מה שלמדו מנחת חוטא מחטאת העוף.

בקרן מערבית דרומית¹²², והזאת דמה היא עיקר עבודתה¹²³, או שכיון שבחטאת העוף אין הגשה*, לפיכך הוקשה למנחה לענין הזאה¹²⁴, ששתיהן טעונות קרן מערבית דרומית¹²⁵.

היזה דמה למעלה מחוט הסקרא, פסולה¹²⁶, שנאמר: חטאת הוא¹²⁷, כל ששינה בה, פסולה¹²⁸. ויש מן הראשונים שכתבו שאם היזה בכל מקום כשרה, והוא שיתן למטה מעט מדם הנפש¹²⁹. וכן יש מן הראשונים שכתבו שלדעת שמואל – והלכה כמותו¹³⁰ – שכיון שהגיע דם למזבח כיפר, ואף על פי שניתן שלא במקומו הרי הוא כמו שהגיע למקומו, אלא שהבשר לא הותר באכילה, אף כאן לא אמרו שפסולה, אלא שאסורה באכילה, אבל הבעלים נתכפרו¹³¹. ויש חולקים וסוברים שאף לשמואל לא אמרו כן אלא בזבחים, אבל לא בעוף¹³². ומכל מקום אם היזה שלא בקרן מערבית דרומית, כשרה¹³³, שהרי לא למדו דין זה אלא מהגשה של מנחה¹³⁴, ובהגשה עצמה אין הקרן מעכבת¹³⁵. ויש שכתבו שאף קרן מערבית דרומית מעכבת¹³⁶.

¹²² גמ' שם ב. ועי' רש"י פסחים לד א ד"ה ששם, בטעם שאמרו שלול קטן היה במערב של כבש (ע"ע) ששם היו זורקים פסולי חטאת העוף, לפי שהיא נעשית בקרן מערבית דרומית למטה. ועי' תפא"י מדות פ"ג מ"ג בטעם שדוקא לחטאת העוף קבעו מקום, וע"ע חטאת העוף הבאה על הספק. ¹²³ רש"י זבחים שם ד"ה ומה.

¹²⁴ הראב"ד ריש קנים, הובא בשמ"ק זבחים שם בהשמטות אות ב.

¹²⁵ רש"י שם ד"ה ומה ותוס' שם ד"ה אף.

¹²⁶ משנה זבחים סו א, ועי' גמ' שם נב ב: מה דמים האמורים למטן שנתנם למעלה לא כיפר; רמב"ם פסוה"מ פ"ז ה"ה.

¹²⁷ ויקרא ה ט.

¹²⁸ רש"י זבחים נב ב ד"ה מה דמים, ועי' תוס' שם ד"ה מה.

¹²⁹ רמב"ם מעה"ק פ"ז ה"ט, ומקורו מזבחים סג ב: הזה דמה בכל מקום כשרה כו, ועי"ש בלח"מ שלפירש"י צריך שכל ההזאה תהיה למטה. ועי' קרן אורה וחק נתן שם והר המוריה מעשה"ק שם שאף רש"י מודה לעצם הדין.

¹³⁰ ע"ע זריקה כרך יב עמ' תלג מחלוקת אמוראים בדבר ושהלכה כשמואל.

¹³¹ תוס' שם סו א ד"ה למעלה.

¹³² שמ"ק שם אות כה. ועי' לקוטי הלכות זבחים כו ב בזבח תודה שהוכיח שכן דעת הרמב"ם פסוה"מ שם. ועי' חזון יחזקאל לתוספתא שם פ"ז ה"ג שהטעם שבעוף לא אמרו כן הוא לפי שהפסול הוא שעושה מעשה עולה בחטאת, עי' לעיל: מליקתה. ועי' אבן האזל מעה"ק שם, בארוכה. ¹³³ לקוטי הלכות שם סג ב, ע"פ הרמב"ם שלא הזכיר אלא למטה מן החוט, וכ"נ דעת השפת אמת שם.

¹³⁴ עי' לעיל.

¹³⁵ לקוטי הלכות שם. וע"ע הנ"ל.

¹³⁶ חק נתן שם, וכן מצדד בטהרת הקדש שם, וכ"נ דעת הצאן קדשים שם.

היזה דמה שלא לשמה, פסולה¹³⁷, שנאמר: חטאת הוא¹³⁸, שיהיו כל מעשיה לשם חטאת¹³⁹, והוא הדין אם היזה במחשבת חוץ למקומה או חוץ לזמנה¹⁴⁰.

שיירי הדם היו מתמצים על היסוד¹⁴¹, שנאמר: והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח¹⁴², שמקיף ומקרב בית מליקתו לקיר המזבח ודוחקו בקיר והדם מתמצה ויורד ליסוד¹⁴³, או שסוחט בין אצבעותיו וניצוק הדם הולך למרחוק¹⁴⁴. ויש מן הראשונים שכתבו שבחטאת אין צריך להקיף בית מליקתו למזבח, שדוקא בעולת העוף¹⁴⁵ אמרו שמקיף בית מליקתו למזבח¹⁴⁶, לפי שצריך למצות את הדם כולו, מה שאין כן בחטאת העוף¹⁴⁷.

אות ג – אי מיצוי מעכב – הנה הרמב"ם (פ"ז ממעה"ק ה"ז) פסק, שמיצוי חטאת העוף מעכב. ובהלכות מעילה (פ"ב ה"ו) פסק, שאחרי ההזאה כבר יצאו מידי מעילה, ותמה הלח"מ שם, דכיון שהמיצוי מעכב הרי עדיין לא נגרה הזריקה ואמאי יצא מידי מעילה. ובחי' הגר"ח מבריסק זצ"ל (עמוד קצ"ג ועמוד רי"ג) כתב לבאר בזה עפ"י האמור בסוגיין, שאף אם מיצוי מעכב, אינו מכפר, שעיקר הכפרה תלוי רק בזריקה, רק דיש דין עיכוב שאם אח"כ לא מיצה דמה נפקע הכשר הזריקה.

¹³⁷ . עי' משנה שם סד ב: מיצה דמה שלא לשמה, ורש"י שם טו א ד"ה אלא חטאת העוף, דפסל בה מחשבה בהזאת דמה שהוא עיקר עבודתה, וכונתו להסוברים מצוי חטה"ע אינו מעכב, עי' מעילה ט א. וע"ע הזאה כרך ח עמ' תקעא וציון 497.

¹³⁸ . ויקרא שם.

¹³⁹ . תו"כ שם. ועי' תוס' מעילה ח ב ד"ה כדתניא, שמחטאת היא למדים גם על ההזאה שמעכבת. ועי' לעיל ציון 86.

¹⁴⁰ . משנה שם; תוספתא שם פ"ז. וע"ע מחשבה בקדשים וע' פגול.

¹⁴¹ . משנה שם סד ב; רמב"ם מעה"ק פ"ז ה"ו. וע"ע מצוי, ושם מחלוקת אם מעכב הכפרה וכן אם הוא גמר ההזאה או דין בפני עצמו. וע"ע זר, כרך יב עמ' שסז, שאף להסוברים שמעכב, חייב זר על הזאת חטאת העוף, לפי שבאותו הדם שמזה אין עבודה אחרת.

¹⁴² . ויקרא שם.

¹⁴³ . רש"י זבחים שם ד"ה היה וכריתות כו ב ד"ה מצוי; הראב"ד לתו"כ שם. ועי' רש"י זבחים שם שציון לגמ' שם פח א: דמגע להו כו' מצוי הוא.

¹⁴⁴ . רש"י מנחות ב ב ד"ה הזאה. ועי' תוס' מעילה ח א ד"ה מיצה.

¹⁴⁵ . ע"ע עולת העוף.

¹⁴⁶ . עי' משנה זבחים סד ב.

¹⁴⁷ . תוס' שם סה א ד"ה דמו. ועי' אבן האזל שם שפי' בדעתם שבחטאת העוף אין צריך למצות בידים אלא שהדם שהוזה שיריו מתמצים מאליהם על היסוד. ועי' להלן ציון 155.

וא"כ י"ל שחיוב מעילה אינו תלוי בהיתר הבשר לאכילה, אלא כל זמן שהקרוב עומד לקיום מצותו לכפרת הבעלים, ואחרי שנעשתה הזריקה המכפרת תו ליכא מעילה, אבל חיוב פיגול נותר וטמא תלוי בהיתר הבשר לאכילה, ולכן אין חייבין עליו עד אחר המיצוי ודו"ק היטב.

סדר עולת העוף (עמ' לב)

הערה ג- בענין שהיה זורקה קרוב לשלשים אמה- כתב הראב"ד [בפירושו למסכת קינים] שהשלכת המוראה והנוצה למקום הדשן, צריכה להיות דווקא ממקום המליקה והמיצוי, והוכיח זאת, שאם לא כן למה היה משליך הרי היה יכול ללכת ולהניח אותם בנחת במקום הדשן, ומוכרח מזה שצריך שיגיעו למקום הדשן ממקום שמלק ומיצה הדם. ומדברי תוס' לעיל [נד א ד"ה ואי] מוכח לא כך. אלא אפשר לעשות המליקה והמיצוי בקרן אחת. ומשם ללכת לקרן דרומית מזרחית ולהשליך לבית הדשן. ובקושיית הראב"ד למה לא ילך ויניח אותם בנחת, המפרש למסכת תמיד [דף כח ב] הביא [לתרץ קושיא אחרת] שהיות שכתוב בתורה והשליך, אין השלכה פחות מעשרים אמות. ואם כן פשוט שאי אפשר ללכת ולהניח בנחת שהרי צריך השלכה לרחוק דווקא.

עוד בענין זריקת הכהנים- איתא באיכה רבה (פתיחתות): והתעותו אנשי החיל, אלו הכהנים, א"ר אבא בר כהנא עשרים ושנים אלף לויים הניף אהרן ביום אחד שנאמר (במדבר ח') וינף אהרן אותם תנופה לפני ה', א"ר חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והיה הכהן זורקה על הכבש שלשים ושתים אמה לאחורי ידיו. [לכאן משמע שזורקה אחורי גבו ולא לפניו, ואף שקשה לזרוק בצורה כזו בכ"ז זרקו כזה מרחק]. והובא נמי ברש"י קהלת (פרק יב, ו)²⁵⁰.

²⁵⁰ ובמלבי"ם (ויקרא פרשת ויקרא) כתב להעיר: מבואר במס' תמיד (פ"א מ"ד) שהיה רחוק מן המזבח לצד דרומו עשרים אמה. וכתב המפרש (שם) והתוס' במעילה (דף יא ע"ב ד"ה דישון) משום דכתיב והשליך, ואין השלכה פחות מעשרים אמה. ודבריהם תמוהים. הלא כתיב ותשלך את הילד תחת אחד השיחים (בראשית כא) השליכו אותו אל הבור (שם לח). ועוד מדוע לא הצריכו לפ"ז שהשלכת ארז ואזוב ושני תולעת אל תוך שריפת הפרה יהיה ממרחק כ"ף אמה. וזה אמת שפעל שלך מורה מרחוק, כי אם מניחו בידו על הארץ יאמר מניח או משים או נותן, ומשליך הוא מרחוק, (ומקושר בפעל זה גם מושג היאוש מן הדבר או העזיבה. כמו כי נשאתני ותשליכני. ומזה הצד אמר ותשלך את הילד). ומבואר פה שישליך אל הצד (שאם די שיפילו מלמעלה למטה במקום שעומד שם היל"ל והסיר את מוראתו אל אצל המזבח, כמו להסיר מעל ראש אפרים על ראש מנשה, או ויתנה אצל המזבח כמ"ש בהרמת הדשן, ושמו אצל המזבח). ושיערו כי המשליך אל הצד מגובה י

ובגמ' בזבחים דף סד. איתא: אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחן של כהנים, שאין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה, פעמים שהכהן זורקן יותר מבשלים אמה²⁵¹.

ויש להעיר עוד עמש"כ בהערה שם דבקרן דרומית מזרחית לא היתה נעשית בראש המזבח, ורק בדרומית מערבית היתה נעשית בראש המזבח,

אמות דבר קל כמו המוראה והנוצה נופל מרחוק כף אמה. גם הסברא נותנת כך כי אחר שחצר המשכן היה רחבו מצפון לדרום חמשים אמה, ממילא לא מבעיא לראב"י ש"ל בספרא (פרק ז' מ"א ובזבחים דף נט יומא דף ל"ז) דכוליה מזבח בדרום קאי, ומזבח של משה תפס חמש אמות, לא נשאר עד כותל הדרומי רק עשרים אמה. ממילא עשה מקום הדשן בצד הכותל והיה רחוק עשרים אמה מן המזבח. ולרבי יהודה דאמר בזבחים (דף נח ע"ב) וביומא (דף טז) דהמזבח חציו בצפון וחציו בדרום, הא ס"ל בזבחים (דף נט ע"ב) דמזבח של משה באמצעיתו היה מודד והיה ארכו ורחבו י' אמות וחציו מחזיק ה' אמות בדרום. ולר' יוסי דס"ל (שם דף נח) דכולי מזבח בצפון קאי. הא ס"ל (שם דף נט ע"ב) דמזבח של משה היה גובהו עשר אמות, וכן ריה"ג (שם) ורבי אלעזר בזבחים (דף סג) ש"ל דכולי מזבח בצפון ע"כ ס"ל כי גמיר גז"ש בגובהו הוא דגמיר, דהא ס"ל שהמזבח היה רק חמש אמות כמו שמוכח בגמ' (שם) וביומא (ד' טז). ולדידהו יש עוד טעם אחר. דאחר שהיה גובה המזבח עשר אמות היה רוחב הכבש ל"ב אמות בהכרת. כמבואר מדברי התוס' זבחים (דף סג ד"ה כל), וא"כ בין במשכן בין בבית עולמים לא היו יכולים להשליך יותר מכ' אמה. שאחר שאנו מפרשים אצל המזבח קדמה למזרח הכבש מבואר שא"א להחזיק הכבש שיהיה קרוי מזבח רק עד עשרים אמה שעד שם היה גובה הכבש לכל הפחות ג' אמות שזה שיעור הקרוי מזבח. (דאף למ"ד שהיה גובהו עשר ס"ל דג' אמות היה מקום המערכה שעליו אמר שלש אמות קומתו, ושיעור זה נקרא מזבח), ואחר עשרים אמה נפחת גובה הכבש בשפועו מג' אמות, כמ"ש בזבחים (ד' סג) אמר רמי ב"ח כל כבשי כבשים וכ' חוץ מכבשו של מזבח שהיה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע, ולפי החשבון אחר כ"א אמות נתמעט מג' אמות, ומקום הדשן היה מחזיק אמה, והיה מוכרח שיהיה בסוף אמה העשרים לא יותר. וכל שהיה יכול להרחיק ההשלכה מן המזבח היה מרחיק. והבן: - ובמד' איכה (בפתיחה זכור את בוראך). ובמד' קהלת (על פסוק זה) א"ר חנינא המוראה דבר קל הוא והיה הכהן זורקו על הכבש שלשים ושתים אמה וצ"ע. וע"ע באר שבע בתמיד כח: וע"ע מעשי למלך הלכות בית הבחירה פ"ב.

²⁵¹ וכתב הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סימן רפח) הנשבע שיעשה גבורה של כהנים, מה צריך לעשות:

שאלה חבורה אחת של בני אדם היו מסובים יחד ומדברים בדברי טיול ואחד מהם היה מתפאר בגבורתו ואמרו לו חביריו אם אמת אתה גבור הראנו דבר אחד מגבורתך והנה זה קפץ ונשבע בשבועה אראה לכם גבורה גדולה של כוהנים והנה כל המסובים היו נבוכים בזה לדעת מה היא גבורה שצריך זה הנשבע להראותה לקיים שבועתו ושאלו את הנשבע מה היתה כונתך בזה והשיב לא כיון בדעתו כלום על איזה דבר ורק כך יצא מפיו גבורה של כהנים והוא חושב שהכהנים עובדי עבודת המקדש ודאי הם גבורים גדולים והיו נבוכים בזה הדבר אחד אמר צריך להראות מעשה קידה ויוצא י"ח שבועתו ואחד אמר צריך להראות מעשה הקמיצה שהיתה עבודה קשה של כהנים ואחד אמר מעשה החפינה. על כן יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה הקידה אף על פי שיש בה גבורה אין זו מיוחדת לכהנים והחפינה והקמיצה אין זה ענין של גבורה רק הם ענין של אומנות כי הם נקראים מלאכה קשה ולכן גם אם יעשה כאלו אינו יוצא י"ח שבועתו אך בד"ז יוכל לצאת י"ח אם יוכל לעשותו והוא ענין מ"ש בגמרא דזבחים דף ס"ד ע"א א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כוחן של כהנים שאין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה פעמים שהכהן זורקן יותר מכשלושים אמה והקשו בגמרא הני טפי מתלתין וחד הוויין ומשני מקום גברי לא חשיב ע"ש והנה ד"ז תלוי בגבורה גדולה מפני שכל דבר קל אין כח לזרקו למרחוק וזו היא גבורה גדולה של כהנים לכן אם יוכל הנשבע לעשות דבר כזה ה"ז יוצא חיוב שבועתו. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזר לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נ"ו.

דבתפא"י פ"ו אות כח מבואר דמקום המליקה בקרן דרומית מזרחית היה בראש המזבח.

עוד ראה בשפת אמת (זבחים סד): שהקשה מדוע לא קשרו המוראה ונוצה לאבן ויהיה קל לזורקן. ושמא כיון שכתוב והשליך אותה משמע שתהיה לבד בלי דבר אחר.

עוד כתב שם: נסכים שמא יתעשנו משמע דאסור לכסות הכלי בכיסוי וא"י הטעם. ונהג"א קפ"ש השיבני דשמא אין דרך כבוד לעשות כן לכסות הכלי ויש להביאה מגולה, א"נ דאיתא במנחות. שכל המדות של ביהמ"ק היו נגדשות ואם היה מכסה היה נשפך מעט יין ואין עושין כן בביהמ"ק].

הערה ח – בענין פלוגתת רש"י ורמב"ם אי מבדיל לגמרי בעולת העוף או משאירו מחובר בעורו – אציין לקרן אורה (מסכת זבחים דף סד): שביאר שיטותיהם וכתב: זאינו מבדיל, פירש"י ז"ל דאינו מולק אלא סימן אחד, ולקמן בעולה מבדיל פירש דהיינו שמולק ב' סימנים, וכן הוא משמעות הסוגיא בחולין (דף כ"א ע"ב) דעיקר אזהרת הבדלה בחטאת ובעולה הוא בסימנים. אבל להבדיל ממש הראש מן הגוף גם בעולה אינו מחויב. אבל מד' הרמב"ם ז"ל נראה דמבדיל ואינו מבדיל הוא כפשוטו, דבחטאת אינו מבדיל הראש מן הגוף, אבל יכול למלוק גם השני סימנים, וכמש"כ בפ"ז (ה"ו) מה' הנ"ל, ויורד בציפרנו עד שיחתוך הסימנים או רוב אחד מהן, ואינו מבדיל הראש מן הגוף, ובעולה כ' סתם (שם פ"ו ה"כ) דמבדיל היינו הראש מן הגוף. וכבר עמד ע"ז הלח"מ ז"ל ע"ש באורך²⁵², ולשון המשנה מסייע

²⁵² ובס' לשד השמן (הלכות מעשה הקרבנות פרק ז) הק': אם נימא דרבינו ס"ל דעיקר הבדלה שייך בראש מהגוף א"כ בעולה בעינן הבדלה גמורה. והא לעיל פ"ו הלכה כ"ג כתב וצריך לחתוך שני הסימנים כשהוא יורד ולפי דברי הלח"מ מדוע לא הזכיר רבינו עיקר הבדלה שהוא הראש מהגוף וכן מצאתי בלב אריה חולין שם בגמרא ד"ה אי מה, שתמה כן על הלח"מ ויעו"ש מ"ש ליישב דברי רבינו בדרך מרווח.

וכן בס' עיני אברהם (הלכות מעשה הקרבנות פרק ז) הביא שהסמ"ג הוא כהלח"מ וכתב שם: ואחר המחילה רבה מן הנהו תרי גברי רברבי. דבריהם צ"ע. דאם איתא לפירושם שרבינו ז"ל סובר שצריך בעולת העוף שיבדיל הראש מהגוף לגמרי. ואפילו העור צריך לחתוך כדרך הקטרה. היה לו לרבינו לכתוב גבי עולת העוף בפ"ו מהלכות אלו ה' כ"ג. שצריך להבדיל הראש מן הגוף לגמרי. ואדרבה אנו רואים ממ"ש רבינו שם משמע להיפך שאינו צריך לחתוך לא העור ולא רוב בשר. שכתב שם וז"ל וצריך לחתוך שני הסימנים בעולה כשהוא יורד עכ"ל. דמשמע דהבדלה בעולת העוף היא שני סימנים ואם לא חתך שני הסימנים פסולה. והיינו מה שכתב בהל' כ' ואם לא הבדיל פסולה. והבדלה זו היינו חתיכת שני הסימנים. כמ"ש בעצמו בהל' כ"ג. ומדלא כתב לן רבינו ז"ל בשום דוכתא שצריך לחתוך הראש מהגוף לגמרי כשהוא מולק. על כרחך לומר שרבינו סובר חבור הראש עם הגוף על

לזה, דתנן נטל את הראש כו' וזרקו על האישים, בא לו לגוף כו', משמע דכבר הובדלו זה מזה לגמרי, וא"ש בזה נמי לישנא דברייתא לעיל אוחו בראש ובגוף ומזה. דבחטאת מחוברים הם, ואוחז בשתייהם. אבל בעולה מובדלים הם, אלא דא"כ בחטאת דכשר בב' סימנים ומפרקת ורוב בשר, על כרחך אזהרה דלא יבדיל הוא על מיעוט הבשר והעור לבד, ובחולין שם מבואר דעור לא מעכב בהבדלה לכ"ע, וכדפריך התם (כ' ע"ב) אביי בפשיטות אי הכי עור נמי יעכב בהבדלה, ויתבאר בזה לקמן בפירקין בס"ד'.

עבודת הקרבנות ח"ב

סדר קרבן מוסף ר"ח בר"ה

כל התדיר מחבירו קודם לחבירו

מוספי שבת קודמין לר"ח דכל התדיר וכו' והקשה התורה תמימה (במדבר פרק כח הערה נד) דלכאורה צ"ע בפרט זה דמוספי שבת קודמין למוספי ר"ח, דהא במוסף ר"ח יש שעיר חטאת כמבואר בפרשה, וקיי"ל דחטאת קודמת לעולה כמבואר בפ' ויקרא, וצ"ל דהקדימה ההיא היא רק כששניהם עומדים לפנינו, וכאן כל זמן שלא הביאו המוסף דר"ח אין להקדים בכלל המוסף למוסף דשבת בשביל זה, ולכן צריך לפרש הלשון קודמין שיכינום תחלה, אך לפי"ז יתחייב שאם במקרה הכינו יחד את המוסף דר"ח עם המוסף דשבת יקדימו את המוסף דר"ח מפני החטאת שבו, וזה דבר חדש וצריך תלמוד:

דבר מענין כתב הרש"ר הירש (במדבר פרק כח) וז"ל: נאמר כאן שעולת הבוקר קודמת למוספים מפני שהיא עולת התמיד, ומכאן למדו את ההלכה הכללית (זבחים פט ע"א, וראה גם הוריות יב ע"ב ורש"י שם): "כל התדיר

ידי העור לא הוי חבור. ולא מקרי חבור אלא ע"י סימנים. כיון שחותך שני הסימנים לגמרי שפיר קרינן ביה הבדלה. וטעמו של רבינו ז"ל דחתכת הסימנים מעכבים בהבדלה ולא העור. משום דאמרינן במס' חולין דף כ' כל שישנו בשחיטה ישנו בהבדלה וכל שאינו בשחיטה אינו בהבדלה עיין שם. ועוד דאם איתא לדבריהם ז"ל היה לו לרבינו לכתוב עד שיחתוך הסימנים או אחד מהם. דאליביהו מאן דכר שמייה רוב.

מחבירו קודם את חבירו". וראוי לשים לב לכלל הזה, שהרי כך דרכם של הבריות בעבודת ה': מצוות נדירות זכות לתשומת לב יותר מהמצוות הרגילות או השיגרתיות.

קדימת תמיד היא כלל בכל המצוות, כמו שמצינו בשבת [כג ב] שטר שבת קודם לטר חנוכה, ובברכות [נא ב] שברכת היין קודמת לקידוש היום, ובדיני נר שבת ובתמידין ומוספין מבואר שאין זה ענין של קדימה בלבד, אלא באופן שאי אפשר לקיים שניהם, מקיים את התדיר ומבטל את שאינו תדיר. ויש לעיין אם הקדימה והקיום של התדיר במקום שאינו תדיר, שניהם מטעם אחד הם. שהתדיר חשוב יותר משאינו תדיר, או ששני דינים הם והקדימה אינה מפני החשיבו, אלא מסדרי הקיום וקודמת אף לדבר חשוב שאינו תדיר. ובתוס' שבת [שם] כתבו שבחנוכה מקדימין לקרות בשל ראש חודש, כיון שיכול לעשות שניהם תדיר קודם, אבל באופן שאי אפשר לעשות את שניהם פרסומי ניסא עדיף, ומשמע שפרסומי ניסא, שהוא חשוב, מפריע רק כשהנידון הוא מה לקיים ומה לדחות. אך כשהנידון בקדימה אין פרסומי ניסא קודם לתדיר, כי תדיר הוא כלל בסדרי הקיום, [וראה בזבחים פט א איבעיא דלא איפשטא בתדיר ומקודש מי קודם, והיינו מפני שגם מקודש הוא כלל בסדרי הקיום, וכדלהלן]. וראה בקובץ שיעורים [פסחים נח ב] שהוכיח מדברי תוס' בריש תמורה כי המקריב תדיר ושאינו תדיר בבת אחת עובר בעשה שצריך להקדים את התדיר, ואינו איסור בהקדמת שאינו תדיר לתדיר, [ועיין מקדש דוד ט' שנחלק עליו]. ולכאורה משמע שאין זה מדיני קיום עצם המצוה, אלא מצוה בסדר הקיום ולכן אין פגם ואיסור בהקדמת שאינו תדיר. ולכאורה לפי זה באופן שהקדמת התדיר תגרום שלא יוכל לקיים את שאינו תדיר, ואילו יקדים את שאינו תדיר יוכל לקיים שניהם, עליו להקדים שאינו תדיר, כי אין סדר הקיום עדיף על קיום המצוה, ועיין עוד בהערות על הגמרא.

הערות על הרמב"ם הלכות יום הכיפורים

סדר עבודת יום הכיפורים

הקדמה להלכות עבודת יום הכיפורים.

כותב הרמב"ם: הלכות עבודת יום הכפורים. מצות עשה אחת, והיא שיעשה מעשה יום הכפורים כולו על הסדר כמו שכתוב בפרשת אחרי מות, הקרבנות, והוידויין, ושילוח השעיר, ושאר העבודות. וביאור מצוה זו בפרקים אלו.

פרק א

הלכה א

ביום הצום מקריבין תמיד בשחר ותמיד בין הערבים כסדר כל יום ויום, ומקריבין מוסף היום פר ואיל ושבעה כבשים כלם עולות, ושעיר חטאת נעשה בחוץ והוא נאכל לערב, ועוד מקריבין יתר על מוסף זה, פר בן בקר לחטאת והוא נשרף, ואיל לעולה, ושניהם משל כהן גדול, ואיל הבא משל צבור האמור בפרשת אחרי מות, והוא האיל האמור בחומש הפקודים בכלל המוסף, והוא הנקרא איל העם, ועוד מביאין משל צבור שני שעירי עזים, אחד קרב חטאת והוא נשרף, והשני שעיר המשתלח, נמצאו כל הבהמות הקרבים ביום זה חמש עשרה: שני תמידין, ופר, ושני אילים ושבעה כבשים כולם עולות, ושני שעירים חטאת אחד נעשה בחוץ ונאכל לערב והשני נעשה בפנים ונשרף, ופר כהן גדול לחטאת והוא נשרף.

הלכה ב

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו הקריבין ביום זה אינה אלא בכהן גדול בלבד, אחד כהן המשוח בשמן המשחה או המרובה בבגדים, ואם היתה שבת אף מוסף שבת אין מקריב אותו אלא כהן גדול, וכן שאר העבודות

של יום זה²⁵³ כגון הקטרת הקטורת של כל יום והטבת הנרות הכל עשוי
בכהן גדול נשוי שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו²⁵⁴.

הלכה ג

שבעת ימים קודם ליום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכתו
שבמקדש ודבר זה קבלה ממשה רבינו, ומפרישין אותו מאשתו כל שבעת
ימים אלו שמא תמצא אשתו נדה ונמצא טמא שבעת ימים ואינו יכול
לעבוד²⁵⁵, ומתקינין לו כהן גדול אחר שאם יארע בזה פיסול יעבוד האחר
תחתיו, בין שאירע בו פיסול קודם תמיד של שחר בין שאירע בו פיסול אחר
שהקריב קרבנו זה שנכנס תחתיו אינו צריך חינוך אלא עבודתו מחנכתו
ומתחיל מעבודה שפסק בה הראשון, עבר יום הכפורים הרי הראשון חוזר
לעבודתו והשני עובר וכל מצות כהונה גדולה עליו אלא שאינו עובד ככהן
גדול ואם עבד עבודתו כשירה, ואם מת הראשון זה השני מתמנה תחתיו²⁵⁶.

²⁵³ והכסף משנה ציין שכתב הריטב"א בפ"ק דיומא בשם הרמב"ם דמדאורייתא אין חובה בכ"ג
אלא בעבודת היום ממש אבל תמידין ועבודות של כל יום כשירות בכהן הדיוט אלא דמצוה בכ"ג
ור"ש כתב דאפי' תרומת הדשן שהיתה עבודת לילה אינה כשירה אלא בכ"ג, ולדעת ר"ש והרז"ה
אין פייסות ביוה"כ לפי שכל העבודות בכ"ג אבל הגאונים בפייסותיהם הזכירו פייסות ביוה"כ לכן כתב
הרמב"ן בספר המלחמות דאף ביוה"כ היו פייסות אחד לתרומת הדשן והשני מי מדשן מזבח הפנימי
והמנורה דמכשירי עבודה הם ונעשים בכהן הדיוט וסידור המערכות ושני גזרי עצים הכל נעשה
בכהן הדיוט שהם מכשירי עבודה. ה"ג מי מוליך מחתה למזבח פנימי להקטיר וכ"ג מקטיר וזה
מוליך המחתה גחלי אש עכ"ל:

²⁵⁴ וכתב החשוקי חמד יומא דף כו: שאמר מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהכהן גדול צריך
לעשות את עבודת יום הכיפורים המוטלת עליו ואל יחשוש מהצום, ואם יצטרך לאכול, יאכל, כי
סכנת נפשות דוחה איסור אכילה ביום הכיפורים. דהנה מבואר ברמב"ם (ריש הלכות עבודת יום
הכיפורים) דעבודות של ט"ו קרבנות [וי"ז אם חל בשבת], אינן כשרות רק בכהן גדול. ונאמר במסכת
יומא דף כו תמיד קרב בתשעה [כהנים], איל קרב ביי"א, ופר קרב בעשרים וארבעה. ולפי זה היה על
הכהן גדול לא רק לשחוט ט"ו קרבנות אלו, ולהקטיר קטורת השחר ובין הערבים על מזבח הזהב,
והדלקת נרות בין הערבים, וחמש טבילות ועשר קידושין של ידיו ורגליו, אלא היה עליו להעלות כל
אברי הקרבנות על גבי המזבח, ולפי זה היה עולה על הכבש קרוב למאה וחמישים פעם בצום יום
הכיפורים, אחרי לילה שלא ישן בו מאומה, וכדי להקטין התימה כתב הערוך השלחן העתיד (עבודת
יום הכיפורים סימן קנה) מדלא כתב הרמב"ם שהכהן גדול מעלה איברים ש"מ שכהנים אחרים
העלוהו, אבל מבואר בפסחים (דף סה ע"ב) בענין הולכת אברים לכבש "והא מדבעי כהונה עבודה
היא".

²⁵⁵ ובגבורת ארי מסכת יומא דף ד. כתב ע"ד הרמב"ם: הנה אנח לן חדא ואקשה לן חדא דמשמע
מדבריו דפרישה זו הוי מה"ת מדכתב דבר זה קבלה ממשה רבינו ופרישה זו היה בלשכה שבמקדש
ובזה אנח לן אבל אקשה לן בהא דאמר דמזין בג' ובז' לחוד ומטעמא דשמא נטמא במת וזה ליתא
אלא מזין עליו כל ז' ימים מגזירת הכתוב דומיא דמילואים וכדפירשנו. וע"ע באבן האזל מש"כ בזה.
²⁵⁶ והנה הרמב"ם לא הזכיר שמתקינין לו אשה אחרת שמא תמות אשתו ומשמע דלא חייש למיתה.
אמנם בה' מעשר שני כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מעשר שני ה"ח) אין מפקדין מעשר שני אפילו
אצל חבר שמא ימות, ונמצא המעשר תחת יד בנו עם הארץ. והראב"ד השיג על הרמב"ם וכתב אין
דעתי נוחה הימנו, אלא במעות שהוא פקדון ארוך, ויש לחוש שמא ימות ואין ידוע מי יעמוד אחריו,

הלכה ד

בשבעת ימים אלו מזין עליו מאפר הפרה בשלישי להפרשתו ובשביעי שהוא ערב יום הכפורים שמא נטמא במת ולא ידע, ואם חל יום שבת בשלישי או בשביעי שלו דוחין את ההזייה²⁵⁷.

הלכה ה

כל שבעת הימים מרגילין אותו בעבודות, זורק את הדם ומקטיר את הקטרת ומטיב את הנרות ומקטיר איברי תמיד על המזבח כדי שיהיה רגיל בעבודה ביום הכפורים, ומוסרין לו זקנים מזקני בית דין וקוראים לפניו ומלמדין אותו עבודת היום וסידורה ואומריין לו אישי כהן גדול קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת דבר זה, וערב יום הכפורים בשחרית היו מעמידין אותו בשערי המזרח ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהיה מכיר ורגיל בעבודה.

הלכה ו

כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשקה, ערב יום הכפורים עם חשיכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה שהמאכל מביא את השינה, ולא היו מניחין אותו לישן שמא יראה קרי, ולא היו מאכילין אותו דברים המרגילין לשכבת זרע כגון ביצים²⁵⁸ וחלב חם וכיוצא בהן.

הלכה ז

אבל בפירות שאינן לזמן ארוך כל כך לא חיישינן. הרי שלזמן ארוך חוששים שמא ימות. נמצא שנחלקו הרמב"ם והראב"ד האם חוששין בזמן מועט לשמא ימות, דדעת הרמב"ם שחוששים אפילו בזמן מועט, ודעת הראב"ד שאין חוששין אלא לזמן מרובה, ויעוין בשו"ת חכם צבי (סימן קו) שהקשה שהרמב"ם סותר עצמו, שהכא משמע שחיישינן למיתה אפילו לזמן מועט, ואילו בהלכות עבודת יום הכיפורים (פ"א) לא הזכיר הרמב"ם שמתקינין לכהן גדול אשה אחרת, משמע שלא חייש למיתה, עיין שם מה שתירץ.

²⁵⁷ וכתב האור שמח דבמקדש אין להזות עליו, אף על גב דאין שבות במקדש מ"מ מי חטאת דמטמאין טומאה חמורה אין רשאים להכניס במקדש, דהוי כמכניס שרץ למקדש, וחייבין כרת או מלקות, ובפרט להתו"כ (ויקרא חובה יג, ג) דאף השורף פרה חייב על טומאת מקדש ואכמ"ל, ופשוט. וע"ע בס' זכור לאברהם.

ובשעה"מ תירץ דהו"ל שבות רחוקה, דהזאה זו לא נצרכה לשבת זה אלא ליוה"כ עיין שם. (וע"ע בשאגת אריה).

²⁵⁸ העיר המחצית השקל [אורח חיים סימן תרח] דהרמב"ם בפירוש המשנה ביומא [פ"א משנה ד] כתב, מאכלים המרבים הזרע ומוסיפים בקשיות האבר כדגים וחלב והביצים המתובלין בתבלין כו'. אבל בחבורו פרק א' מהלכות עבודת יום הכיפורים העתיק ביצים סתמא, ולא התנה שיהיו מתובלין בתבלין:

בימי בית שני צץ המינות בישראל, ויצאו הצדוקין מהרה יאבדו שאינן מאמינין בתורה שבעל פה, והיו אומרין שקטרת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרוכת וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפנים לקדש הקדשים, הטעם, זה שכתוב בתורה כי בענן אראה על הכפרת אמרו כי הוא ענן הקטורת, ומפי השמועה למדו חכמים שאין נותן הקטרת אלא בקדש הקדשים לפני הארון, שנאמר ונתן הקטרת על האש לפני ה', ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות,²⁵⁹ היו משביעיין אותו ערב יום הכפורים ואומרים לו אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין, משביעיין אנו עליך במי ששכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר שאמרנו לך, והוא פורש ובוכה על שחשדוהו במינות, והן פורשין ובוכין לפי שחשדו למי שמעשיו סתומין שמא אין בלבו כלום.

הלכה ח

כל לילי יום הכפורים כהן גדול יושב ודורש אם היה חכם, ואם היה תלמיד דורשים לפניו, אם היה רגיל לקרוא קורא ואם לאו קורין לפניו, כדי שלא יישן, ובמה קורין לפניו, בכתבי הקדש, בקש להתנמנם פרחי לוייה מכין לפניו באצבע צרדה, ואומרים לו אישי כהן גדול עמוד והצטנן מעט על הרצפה כדי שלא תישן, ומתעסקין עמו עד שמגיע זמן שחיטה, ולא היו שוחטין עד שמכירין שעלה עמוד השחר בודאי שמא ישחטו בלילה.

פרק ב

הלכה א

כל מעשה התמידין והמוספין של יום זה כהן גדול עושה אותן והוא לבוש בבגדי זהב, ועבודות המיוחדות ליום זה בבגדי לבן, ועבודה המיוחדת ליום זה היא מעשה הפר של כהן גדול, ושני השעירים שאחד מהן שעיר

²⁵⁹ האבן האזל ציין שהפר"ח בספר מים חיים פ"א הל' ז' הקשה דמה מהני השבועה, הא אצל הצדוקי שסובר שצריך לעשות כשיטתו הוי נשבע לבטל את המצוה ואינו צריך לקיים שבועתו ע"ש שהאריך בזה, ונראה שהוא פשוט דהא נשבע לבטל את המצוה הוי שבועת שוא כמש"כ הרמב"ם פ"א מהל' שבועות, ושבועת שוא הוא ג"כ דבר שהצדוקין מודים, וא"כ איך יתיר לעצמו אפי' צדוקי ליטע שיעשה העבודה שלא לפי שיטתו.

המשתלח, והקטרת הקטורת בקדש הקדשים, כל אלו בבגדי לבן הם נעשים.

הלכה ב

כל עת שישנה הבגדים ויפשוט בגדים ולובש בגדים אחרים טעון טבילה, שנאמר ופשוט את בגדי הבד ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו, וחמש טבילות ועשרה קידושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום, כיצד בתחלה פושט בגדי חול שעליו וטובל ועולה ומסתפג ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו, ושוחט את התמיד ומקטיר קטורת של שחר של כל יום ומטיב את הנרות ומקטיר איברי התמיד עם החביתין והנסכים ומקריב הפר ושבעה כבשים של מוסף היום, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי הזהב וטובל ועולה ומסתפג ולובש בגדי לבן, ומקדש ידיו ורגליו ועובד עבודת היום כל היודוים עם ההגרלה וזריקת הדמים בפנים והקטרת הקטורת בקודש הקדשים, ומוסר השעיר למשלחו לעזאזל, ומוציא אימורי הפר והשעיר הנשרפים ומוסר שארן לשריפה, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי לבן וטובל ועולה ומסתפג, ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו, ומקריב שעיר חטאת של מוסף היום ואילו ואיל העם, והם עולות, ומקטיר אימורי פר ושעיר הנשרפין, ומקריב תמיד של בין הערבים, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי זהב, וטובל ועולה ומסתפג ולובש בגדי לבן, ומקדש ידיו ורגליו, ונכנס לקדש הקדשים, ומוציא משם את הכף ואת המחתה²⁶⁰, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי לבן, וטובל ועולה ומסתפג, ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו, ומקטיר קטרת של בין הערבים של כל יום ומטיב את הנרות בין הערבים ומקדש ידיו ורגליו, ופושט בגדי זהב ולובש בגדי חול ויוצא. +/השגת הראב"ד/ ומטיב את הנרות וכו'. א"א אמת כך הוא לשון המשנה אבל לא היה בין הערבים הטבה אלא לנר המערבי בלבד שהיה דולק מערב לערב. +

הלכה ג

²⁶⁰ אך בפסקי ר"ד (יומא דף ע עמוד א) מבואר דתמיד של בין הערבי לאחר הוצאת הכף עבד ליה. וכ"כ הרז"ה.

כל הטבילות האלו והקידושין כולן במקדש שנאמר ורחץ את בשרו במים במקום קדוש, חוץ מטבילה ראשונה שהוא רשאי לטבול אותה בחול שאינה אלא להוסיף כוונתו, שאם יזכור טומאה ישנה שבידו יפרוש ממנה בטבילה זו לשמה, וכל כהן שלא טבל בין בגדים לבגדים או שלא קדש בין בגד לבגד ובין עבודה לעבודה ועבד, עבודתו כשירה.

הלכה ד

היה כהן גדול זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותן במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש, או מערבין מים חמין במי המקוה עד שתפיג צינתן²⁶¹.

הלכה ה

בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור כשאר הכהנים והיום מקדש מקיתון של זהב משום כבודו, בכל יום הכהנים עולים במזרחו של כבש ויורדין במערבו והיום עולים באמצע ויורדין באמצע לפני כהן גדול כדי להדרו²⁶², בכל יום מי שזכה במחתה חותה במחתה של כסף ומערה האש למחתה של זהב והיום חותה כהן גדול במחתה של זהב ובה נכנס להיכל, שלא ליגעו בתוספת עבודה, וכן מחתה של כל יום מחזקת ארבעה קבין ושל היום שלשה קבין ובכל יום היתה כבידה והיום קלה, ובכל יום ידה קצרה, והיום ארוכה כדי להקל על כהן גדול שלא יגע, בכל יום ויום היו על

²⁶¹ בס' מעשה רקח (הלכות בית הבחירה פרק ח) ציין שבכס"מ ייסד דהיכא דאפשר בלא"ה אין דוחין השבות והקשה דלמה מטילין העששיות דיש בהם שבות כדאיתא התם בגמ' כיון דאפשר בהטלת המים חמין שאין בהם שום איסור וכן הקשה המל"מ ז"ל ולא תירץ כלום עיין שם גם הפר"ח ז"ל הקשה על רבינו שם והניחו בצ"ע. ולענ"ד נראה דשאני התם דהוי צורך עבודה שהרי הטבילות של כהן גדול צורך גמור הם ועוד נראה דהכל לפי חולשת הכהן גדול דאם די לו בהטלת חמין אה"נ ואם לאו מטילין העששיות ועוד דמסתברא שהעששיות היו מועלין יותר שהרי חמש טבילות היה טובל והמים חמין שמטילין בבקר יצטננו עד לערב משא"כ העששיות שבכל טבילה היו יכולין להטיל. עוד ראיתי מיישבים דאף על פי שאפשר לעשות בהיתר על ידי שיחמו מים חמים מערב יום הכפורים ויערבו למחר המים החמים במי המקוה מ"מ התירו לפי שחימום המים ועירובם הוא טורח גדול (עפרא דארעא). ויש שכתבו שאם אפשר לערב במים חמים לא התירו להפיג צינתן בעששיות של ברזל, ולא אמרו להטיל עששיות אלא כשהאוויר מצונן ביותר ואי אפשר לערב במים חמים (שיח יצחק).

²⁶² וכתב מהר"י קורקוס: ואין להקשות לדעת רבינו למה לא חשו רבנן לכבודו בשאר ימים כמו ביום הכפורים, שהרי בקתון לא עשו כן, [לקדשו בקיתון של זהב] בשאר ימים? והשיב על כך מהר"י קורקוס: שתי תשובות: א. דכבוד היום ג"כ גורם. ב. מפני שהוא טורח הרבה, מכבדין אותו יותר מדאי, לחזק את ליבו, עכ"ל.

המזבח שלש מערכות של אש והיום היו שם ארבע, מוסיפין מערכה כדי להדר המזבח ולעטרו.

הלכה ו

זה שנאמר בתורה וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל, מפי השמועה למדו שזה וידוי דברים, נמצאת למד שהוא מתודה ביום זה שלשה וידויים, אחד על ידי עצמו תחילה, וידוי שני על ידי עצמו עם שאר הכהנים, ושניהם על פר החטאת אשר לו, והוידוי שלישי על ידי כל ישראל על שעיר המשתלח, ומזכיר את השם בכל וידוי מהן שלש פעמים, כיצד הוא אומר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך אנא השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי וכו' שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, הרי שלש פעמים הזכיר את השם, וכן בכל וידוי מהן, וכשהוא נותן את הגורל על שעיר החטאת אומר להשם חטאת, נמצא מזכיר את השם ביום זה עשר פעמים, ובכולם הוא מזכיר ככתבו שהוא השם המפורש, בראשונה היה מגביה את קולו בשם, כיון שרבו פרוצין חזרו לאומרו בקול נמוך ומבליעו בנעימות עד שלא יכירו בו אפילו חביריו הכהנים.

הלכה ז

כל הכהנים והעם העומדים בעזרה כשהם שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה, היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם ואומרים בשכמל"ו שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו²⁶³,

²⁶³ כתב הגר"י זילברשטיין בספרו חשוקי חמד יומא דף לה: הרבה נוהגים לומר ברוך הוא וברוך שמו כששומעים את הכהנים אומרים יברכך ה', האם זה מן הדין, או שמא דוקא השומע ברכה צריך לומר ברוך הוא וברוך שמו?

תשובה. נאמר ביומא דף לה ע"ב שכשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול, היו עונים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והטעם מבואר בדף לז ע"א משום שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו. וכתב על כך הפרי חדש בספרו מים חיים (על הרמב"ם פ"ב מהלכות עבודת יום הכיפורים ה"ז), 'מכאן יש לדקדק דעל הזכרת השם אפילו בלא ברכה צריך לומר ברוך הוא וברוך שמו, עכ"ל.

והנה בעצם הנידון האם אומרים ברוך הוא וברוך שמו גם שלא במקום ברכה, מצינו מחלוקת גדולה בפוסקים. בשו"ת דבר שמואל (סימן רצה) הביא ג' מנהגים שונים מתי עונים ברוך הוא וברוך שמו בברכת כהנים, א. בשעה שהש"ץ אומר את השם של יברכך יאר וישא. ב. כשהכהנים אומרים את השמות של יברכך יאר וישא. ג. עונים גם כשהש"ץ אומר השם וגם כשהכהנים אומרים השם. והדבר שמואל עצמו כתב שאין לענות כלל ברוך הוא וברוך שמו בברכת כהנים, דדוקא כששומע מאחד שמברך את ה', אז גם השומע צריך לברך את ה', משא"כ בשאר הזכרות, כשהאומר עצמו לא מברך

ובשלת הוידויים היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכין ואומר להן תטהרו, וכל היום כשר לוידוי יום הכפורים ולוידוי הפרים הנשרפים.

פרק ג'

הלכה א

שני הגורלות אחד כתוב עליו להשם ואחד כתוב עליו לעזאזל, והם כשרים מכל דבר בין מן העץ בין מן האבן בין מן המתכת, אבל לא יהיה אחד גדול ואחד קטן, אחד כסף ואחד זהב, אלא שניהם שוין, ושל עץ היו, ובבית שני עשו אותם של זהב, ומניחין שני הגורלות בכלי אחד המחזיק שתי הידים כדי שיכניס שתי ידיו ולא יתכוין, ובלי זה חול הוא, ושל עץ היה וקלפי שמו.

הלכה ב

היכן מגריל, במזרח העזרה בצפון המזבח, מניחין שם הקלפי, ומעמידין שני השעירים פניהן למערב ואחוריהם למזרח, וכהן גדול בא לשם והסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושני השעירים לפניו אחד לימינו ואחד לשמאלו.

הלכה ג

טרף בקלפי והעלה שני הגורלות בשתי ידיו לשם שני השעירים ופותח ידיו, אם של שם עלה בימינו הסגן אומר אישי כהן גדול הגבה ימינך, ואם

את ה', אין ענין שהשומע יברך. [והוסיף שם שכדי שלא לבטל את המנהג, כל אחד יענה ב"ה וב"ש בלחש כפי מנהגו]. וקצת משמע כדבריו בפירושי סידור התפילה לרוקח (עמוד תקמג) וז"ל: והקהל יאמר בלחשיה עד שהחזן אומר גדלו, גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר, כי על כל דבר ודבר שיצא מפי החזן, צריכים יראי השם ית' לומר כמו שאומרים בא"י אמ"ה בתפלה יאמרו הקהל ברוך הוא וברוך שמו, וכן על כל דבר ודבר.

לעומת זאת בשיירי כנסת הגדולה (סימן קכח) כתב שמכיון שהדין לומר ברוך הוא וברוך שמו נלמד מהפסוק 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו', ושם הרי לא מוזכר שהיה ברכה. ועוד מוכיח מעבודת יום הכיפורים שהיו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כשהכהן גדול הזכיר את ה', אפילו שלא היה בתוך ברכה. וכן מוכיח הפרי חדש (סימן קכח סעיף יג).

אמנם בספר מגן גיבורים (סימן קכד ס"ק יא) כתב שאין ראייה מיום הכיפורים, דשאני הזכרת השם המפורש משאר הזכרת ה'. וכן דחה באשל אברהם (בוטשאטש סימן קכד ס"ה) וז"ל: ואין שום מנהג כן, והראיה מבית המקדש אינה מכרעת כי שם היו מזכירים השם ככתבו, משא"כ עכשיו. ואולי כוונתו [של הפרי חדש] מצד ברכת כהנים שלחשיבות המצוה הרי הזכרת השם היא מעין שהיה בבית המקדש, ויש לענות ברוך הוא וברוך שמו, אך מנהגינו רק בברכה, והיינו מצד דבית המקדש שאני.

סיכום: יש סברא מיוחדת לומר ברוך הוא וברוך שמו דוקא בברכת כהנים, בדומה למה שהזכירו את השם המיוחד בבית המקדש כמובא באשל אברהם. ולענין מעשה נחלקו בזה המנהגים וכל אחד יעשה כמנהגו.

בשמאל עלה ראש בית אב אומר לו אישי כהן גדול הגבה שמאלך, ונותן שני הגורלות על שניהם, של ימין על ימין ושל שמאל על של שמאל, ואם לא נתן לא עיכב אלא שחיסר מצוה, שההנחה מצוה שאינה מעכבת וההגרלה מעכבת אף על פי שאינה עבודה, לפיכך ההנחה כשירה בזר והעליית הגורלות מן הקלפי פסולה בזר.

הלכה ד

וקושר לשון זהורית משקל שתי סלעים בראש שער המשתלח ומעמידו כנגד בית שלוחו ולנשחט כנגד בית שחיטתו, ושוחט את פר החטאת אשר לו ואת השעיר שעלה עליו הגורל לשם²⁶⁴.

הלכה ה

ומכניס דמן להיכל ומזה מדם שניהן ביום הזה ארבעים ושלוש הזיות, ואלו הן: מזה תחילה מדם הפר שמונה הזיות בקדש הקדשים בין בדי הארון קרוב לכפורת בטפח שנאמר ולפני הכפורת יזה וגו', ומזה שם אחת למעלה ושבע למטה, מפי השמועה למדו שזה שנאמר שבע פעמים יזה יתר על הזייה ראשונה, וכך היה מונה אחת, אחת ואחת אחת ושתיים אחת ושלוש אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש אחת ושבע, ולמה מונה ככה שמא ישכח

²⁶⁴ כתב בס' אור הישר דהקשה בגבורת ארי ליומא מ"א ע"ב הלא בזבחים דף פ"ט תנן כל המקודש מחבירו קודם את חבירו ושעיר לה' קדיש טפי שמתן דמו לפניו ובמשתלח ליכא מתן דם כלל ואמאי הקדים להתעסק בקשירת הלשון של המשתלח קודם לשל שם עיין שם שהאריך בזה, ולענ"ד נראה דאדרבה משום הכי גופה דלא נימרו דהנשחט קדיש טפי מפני דדמו נכנס לפניו ובאמת הרי שני שעירים מעכבים זה את זה כדתנן במנחות כ"ז ע"א ולפ"ז הלא שניהם כקרובן אחד נחשבו דאם אין אחד אין חבירו, להכי הקדימוהו עכ"פ בקשירה להורות דהכא לא שייך תוספת קדושה בנשחט מבנשתלח.

עוד י"ל דחילוק גדול בין שתי הקשירות, דלנשחט הוא רק סימן שלא יתערב בחבירו ובשל אחרים וסימן זה איתא נמי במשתלח שיועיל גם לשל שם, נוסף לקשירה של משתלח שיש בו צורך לידע אם הלבין כמש"כ התוס' שם מ"א סוף ע"ב ועיי"ש במשנה ס"ח ע"ב ס"פ שני שעירי, ולכן היתה קשירת המשתלח נחוצה טפי.

עוד הקשה שם הגאון הנ"ל איך קשרו הלשון בראשו של זה ובין קרניו של חבירו הא עביד עבודה בקדשים דכה"ג פריך הש"ס בפסחים ס"ו עיין שם מה שהאריך בזה, ולענ"ד נראה דלא דמי דהתם הוי הסכין רק הכשר לשחיטת הפסח המוטל על כל אחד מישראל, והיה לו להביאו בעזרה מערב שבת, לכן בזה שמשתמש בקרבנו להביא הסכין בין קרניו הוא עובד עבודה בקדשים, משא"כ הלשון של זהורית הוא חלק מן העבודה בפנימי ובמשתלח ואינו נוגע להמקשר אלא לסימן שלא יתחלפו ולצורך כלל ישראל לידע אם הלבין כנ"ל בשם התוס' עיין שם, עוד י"ל דהתם הסכין הוא חול והקרובן קודש ושייך עובד עבודה בקדשים, משא"כ הכא שניהם קודש כדתנן בפ"ד דשקלים שעיר המשתלח ולשון זהורית באין מתרומת הלשכה, והטעם הוא ג"כ כנ"ל דשניהם ביחד כלולים בדן קרבנם כן נראה לענ"ד.

וימנה הזייה ראשונה מכלל השבע, ואחר כך מזה מדם השעיר בין בדי הארון שמונה אחת למעלה ושבע למטה ומונה כדרך שמונה בדם הפר, וחוזר ומזה בהיכל על הפרוכת מדם הפר שמונה, אחת למעלה ושבע למטה שכך נאמר בדם הפר על הכפורת ולפני הכפורת, ומונה כדרך שמונה בפנים, וחוזר ומזה מדם השעיר כן על הפרוכת שמונה הזיות אחת למעלה ושבע למטה, שנאמר בדם השעיר ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר, ומונה כדרך שמונה בפנים, וכל אלו ההזיות אינו מתכוין בהן להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף, ואחר כך מערב שני הדמים דם הפר ודם השעיר ומזה משניהם ארבע הזיות על ארבע קרנות מזבח הזהב שבהיכל ושבע הזיות על אמצעו של מזבח זה²⁶⁵.

הלכה ו

וכל אלו הארבעים ושלוש הזיות טובל אצבעו בדם טבילה על כל הזייה לא שיזה שתי הזיות מטבילה אחת, ושירי הדם שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון.

הלכה ז

ואחר כך משלח את השעיר החי ביד איש המוכן להוליכו למדבר, והכל כשרים להוליכו אלא שעשו כהנים גדולים קבע ולא היו מניחים את ישראל להוליכו, וסוכות היו עושין מירושלים עד תחלת המדבר, ושובת איש אחד או אנשים הרבה בכל סוכה וסוכה מהן כדי שיהיו מלוין אותו מסוכה לסוכה, על כל סוכה וסוכה אומרין לו הרי מזון והרי מים, אם כשל כחו וצריך לאכול אוכל²⁶⁶, ומעולם לא הוצרך אדם לכך, ואנשי הסוכה האחרונה עומדין

²⁶⁵ הגר"י פ"ט בספרו אבן ישראל הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ג כתב: ומכניס דמן להיכל וכו'. ע"י מל"מ שכתב וז"ל לא ביאר רבינו ז"ל אם לא נגע הדם בבדי הארון או בכפורת אם עלתה לו הזייה אם לא, ומדברי התו"פ דזבחים דף ט"ו ד"ה אלא וכו' מוכח דלא בעי שיגע הדם בפרוכת ובין הבדים עכ"ל. דברי המל"מ תמוהין דלמד שמש"כ תו"ב בזבחים דף ט"ו חדשו תו"ב בעצמם, ובאמת לגבי הזאת בין הבדים על הכפורת מפורש בגמ' יומא דף נ"ה ע"א דלא נגע, דאמרי' שם לאקושי על ללפני מה לפני דלאו על אף על דלאו על עיין שם ובפרש"י, ובהזאות דעל הפרוכת פליגי תנאי ביומא דף נ"ז ע"א ת"ק ור' אלעזר בר' יוסי, ואמרי' שם ותנן נמי גבי פר העלם דבר של צבור כה"ג כשהוא מזה לא היו נוגעים בפרוכת וכו' עיין שם, ובירושלמי פ"ה דיומא חולק אגמ' דידן דאמרו דפליגי גם בפר העלם דבר, והכי איתא בירושלמי שם הכל מודים בפר משיח ועדה שאינו צריך שיהי' נוגע, מה פליגי בפר ושעיר של יוה"כ עיין שם.

²⁶⁶ כתב האור שמח: פשטיות דברי רבינו דהותרה לו לאכול אף אם אינו מסוכן, רק שלא יוכל להביאו לעזאזל, נדחה מפני זה ענוי דיוה"כ פ, וכמו שהותרה לו שבת וטומאה, כמו דדרשו מעתי.

בסוף התחום ורואין את מעשיו מרחוק, כיצד היה עושה חולק לשון של זהורית שבקרניו, חציו קושר בסלע וחציו קושר בין שתי קרניו, ודוחפו לאחוריו והוא מתגלגל ויורד, לא היה מגיע לחצי ההר עד שהוא נעשה איברים איברים, ובא ויושב לו תחת סוכה האחרונה עד שתחשך, ודרכיות היו עושין ומניפין בסודרין כדי שידעו שהגיע שעיר למדבר, ואחר שמשלח את השעיר ביד מוליכו, חוזר אצל הפר והשעיר שהזה דמן לפניו וקורען ומוציא את אימוריהן ונותנם בכלי ומקטירן על גבי המזבח ומחתך שאר בשרן חתיכות גדולות מעורות זו בזו כמין קליעה ואינו מפרק אותן ומשלחן ביד אחרים להוציאן לבית השריפה, ומנתחין אותן שם בעורן כמו שביארנו.

הלכה ח

כיון שהגיע שעיר למדבר יצא כהן גדול לעזרת הנשים לקרות בתורה, ובזמן קריאתו שורפין הפר והשעיר בבית הדשן, לפיכך הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, ושריפתן כשירה בזר כמו שביארנו.

הלכה ט

קריאה זו אינה עבודה לפיכך אם רצה לקרות בבגדי חול לבנים משלו קורא, ואם רצה לקרות בבגדי לבן קורא שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן שלא בשעת עבודה כמו שביארנו.

הלכה י

כיצד הוא קורא יושב בעזרת הנשים וכל העם עומדין לפניו, וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול, וכהן גדול עומד ומקבל עומד וקורא אחרי מות ואך בעשור שבפרשת מועדות עד סוף הענין וגולל את התורה ומניחה בחיקו ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן, ובעשור שבחומש הפקודים עד סוף הענין קורא אותו על פה, ולמה קורא על פה שאין גוללין ספר תורה בציבור, ולמה לא יקרא בספר אחר, לפי שאין אחד קורא בשני ספרים משום פגם ראשון.

ולא קשיא מהא דאמרו (יומא דף פ"א ע"א) מה לענוי שלא הותר מכללו תאמר במלאכה, דזה לא מקרי הותר מכללו, מה שקדושת יוה"כ נדחה עבור עבודת יוה"כ, דזהו גופיה קדושת יוה"כ, והוי כמו שאמרו מנחות (דף מ"ח ע"א) חטא בשבת בשביל שתזכה בשבת כו', רק מה שנדחה עבור מוספי שבת שאינן מקדושת יוה"כ פ או תמידין, דמלאכה הותרה בשביל זה ודוק:

הלכה יא

בעת שקורא מברך לפנייה ולאחריה כדרך שמברכין בבית הכנסת, ומוסיף לאחריה שבע ברכות ואלו הן: רצה ה' אלהינו וכו' מודים אנחנו לך וכו' סלח לנו אבינו כי חטאנו וכו' וחותרם בה בא"י מוחל עונות עמו ישראל ברחמים, הרי שלש ברכות כתקנן, ומברך על המקדש ברכה בפני עצמה יהיה עניינה שיעמוד המקדש ושכינה בתוכו וחותרם בה בא"י שוכן בציון, ומברך על ישראל ברכה בפני עצמה עניינה שיושיע ה' את ישראל ולא יסור מהן מלך וחותרם בה בא"י הבוחר בישראל, ומברך על הכהנים ברכה בפני עצמה עניינה שירצה המקום מעשיהם ועבודתם ויברכם וחותרם בה בא"י מקדש הכהנים, ואחר כך אומר תפלה ותחנה ורנה ובקשה כפי מה שהוא רגיל וחותרם הושע ה' עמך ישראל שעמך ישראל צריכין להושע בא"י שומע תפלה.

פרק ד

הלכה א

סדר כל המעשים שביום זה כך הוא: כחצות הלילה מפיסין לתרומת הדשן, ומסדרין את המערכה ומדשנין את המזבח כדרך שעושין בכל יום על הסדר שביארנו עד שיגיעו לשחיטת התמיד, כשיגיעו לשחוט את התמיד פורסין סדין של בוץ בין כהן גדול ובין העם, ולמה של בוץ כדי שיכיר שעבודת היום בבגדי בוץ, ופושט בגדי חול וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו, ושוחט בתמיד רוב שנים ומניח אחר לגמור השחיטה, ומקבל הדם וזורקו על המזבח כמצותו, ואחר כך נכנס להיכל ומקטיר קטורת של שחר ומטיב את הנרות, ומקטיר איברי התמיד והחביתין והנסכים ככל סדר התמיד של כל יום שביארנו, ואחר התמיד מקריב הפר ושבעת הכבשים של מוסף היום, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי זהב, וטובל ולובש בגדי לבן ומקדש ידיו ורגליו, ובא לו אצל פרו, ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח ראשו לדרום ופניו למערב והכהן עומד במזרח ופניו למערב, וסומך שתי ידיו על ראש הפר ומתודה, וכך היה אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי

ושפשעתי לפניך אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. ואחר כך מגריל על שני השעירים, וקושר לשון של זהורית בראש המשתלח ומעמידו כנגד בית שלוחו ולנשחט כנגד בית שחיטתו, ובא לו אצל פרו שנייה וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה וידוי שני, וכך הוא אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך, אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה וגו', ואחר כך שוחט את הפר ומקבל את דמו ונותנו למי שהוא מנדנדו שלא יקרש (ומניחה) על הרובד הרביעי של היכל מבחוץ, ונוטל את המחתה וחיתה בה אש מעל המזבח מן הסמוך למערב, שנאמר מעל המזבח מלפני ה', ויורד ומניחה על הרובד שבעזרה, ומוציאין לו את הכף וכלי מלא קטרת דקה מן הדקה, וחופן ממנה מלא חפניו לא מחוקות ולא גרושות אלא טפופות הגדול לפי גדלו והקטן לפי קוטנו ונותן לתוך הכף. כבר ביארנו שהולכה בשמאל פוסלת בדם הקדשים ושאר העבודות, ולפיכך היו מן הדין שיוליך המחתה בשמאלו וכף הקטורת בימינו, אבל מפני כובד המחתה ועוד שהיא חמה, אינו יכול לסובלה בשמאלו עד הארון, לפיכך נוטל המחתה בימינו וכף הקטורת בשמאלו, ומהלך בהיכל עד שהוא מגיע לקדש הקדשים, מצא הפרוכת פרופה נכנס לקדש הקדשים עד שהוא מגיע לארון, הגיע לארון נותן המחתה בין שני הבדים ובבית שני שלא היה ארון היה מניחה על אבן השתייה, ואוחז שפת הכף בראשי אצבעותיו או בשיניו, ומערה הקטורת בגודלו לתוך חפניו עד שמחזירה למלוא חפניו כשהיתה, וזו היא עבודה קשה שבמקדש, וצובר את הקטרת על גבי הגחלים בידו לפניו במחתה, כדי שתהיה הקטורת קרוב לארון ורחוקה מפניו שלא יכוה, וממתין שם עד שיתמלא הבית עשן ויצא, והוא מהלך אחורנית מעט מעט פניו לקדש ואחוריו להיכל עד שיצא מן הפרוכת, ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה שלא להבעית את העם שמא יאמרו מת בהיכל²⁶⁷, וכך היה

²⁶⁷ וברמב"ם בפירוש המשנה כתב שמא ימות בקודש הקדשים. וברש"ש ביומא דף נב: כתב: לשון הרמב"ם כי הרבה כה"ג היו מתים בקה"ק כו'. וזהו תימה שבמקום הקדוש ביותר יארע טומאת מת החמורה ע"י שלהי עירובין. אמנם ברמב"ם הכא כתב: שמא יאמרו מת בהיכל. ולפי"ז את"ש.

מתפלל, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שאם תהיה שנה זו שחונה תהיה גשומה, ולא יסור שבט מבית יהודה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכיך לפרנסה, ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים.

הלכה ב

בשעת הקטרת הקטורת בקדש הקדשים, כל העם פורשים מן ההיכל בלבד ואינן פורשים מבין האולם ולמזבח, שאין פורשים מבין האולם ולמזבח אלא בשעת הקטרה בהיכל בכל יום ובשעת מתן דמים בהיכל כמו שביארנו בהלכות תמידין, ואחר כך נוטל דם הפר מזה שהוא מנדנדו, ונכנס בו לקדש הקדשים ומזה ממנו שם שמונה הזיות בין בדי הארון, ויוצא ומניחו בהיכל על כן הזהב שהיה שם, ואחר כך יוצא מן ההיכל ושוחט את השעיר ומקבל את דמו ונכנס בו לקדש הקדשים, ומזה ממנו שם שמונה הזיות בין בדי הארון, ויוצא ומניחו על כן הזהב שני שבהיכל, ואחר כך נוטל דם הפר מעל הכן ומזה ממנו על הפרוכת כנגד הארון שמונה הזיות ומניח דם הפר ונוטל דם השעיר ומזה ממנו על הפרוכת כנגד הארון שמונה הזיות, ואחר כך מערה דם הפר לתוך דם השעיר ומחזיר הכל למזרק שהיה בו דם הפר כדי שיתערבו יפה יפה, ועומד לפניו ממזבח הזהב בין המזבח והמנורה, ומתחיל להזות מדם התערובת על קרנות מזבח הזהב, והוא מסבב והולך ומזה על הקרנות מבחוץ, ומתחיל מקרן מזרחית צפונית, לצפונית מערבית, למערבית דרומית, לדרומית מזרחית, ועל כולן הוא נותן מלמטן למעלה, חוץ מן האחרונה שהיתה לפניו שהוא נותן מלמעלה למטן, כדי שלא יתלכלכו כליו, וחיתה הגחלים והאפר שבמזבח הזהב הילך והילך עד שמגלה זהבו, ומזה מדם התערובת על טהרו של מזבח שבע פעמים בצד הדרום במקום ששלמו מתנות קרנותיו, ויוצא ושופך שירי הדם על יסוד מערבי של מזבח החיצון. ואחר כך בא אצל שעיר המשתלח וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה, וכך הוא אומר אנא השם חטאו עוו ופשעו לפניך עמך בית ישראל, אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', ואחר כך משלח את השעיר למדבר, ומוציא אימורי פר ושעיר שהכניס דמן לפניו ונותנן בכלי, ומשלח השאר לבית הדשן

לשריפה, ויוצא לעזרת הנשים וקורא שם אחר שיגיע השעיר למדבר, ואחר כך מקדש ופושט בגדי לבן וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו, ועושה השעיר הנעשה בחוץ, שהוא מכלל קרבנות מוסף היום ומקריב אילו ואיל העם שנאמר ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם, ומקטיר האימורין של פר ושעיר הנשרפין, ומקריב תמיד של בין הערבים, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי זהב וטובל ולובש בגדי לבן ומקדש ונכנס לקדש הקדשים ומוציא את הכף ואת המחתה, ואחר כך מקדש ופושט בגדי לבן וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ומקטיר קטרת של בין הערבים ומטיב את הנרות של בין הערבים כשאר הימים, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי זהב ולובש בגדי עצמו ויוצא לביתו וכל העם מלוין אותו עד ביתו, ויום טוב היה עושה על שיצא בשלום מן הקדש.

פרק ה

הלכה א

כל עבודות שעובד בבגדי לבן בפנים בהיכל צריך לעשותן על הסדר שביארנו, ואם הקדים בהן מעשה לחבירו לא עשה כלום²⁶⁸.

הלכה ב

²⁶⁸ בגמ' בזבחים דף מ. איתא: לא נצרכא אלא לרבי יהודה, דאמר כי כתיבה חוקה אדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים, שאם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום, אבל דברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ - הקדים מעשה לחבירו מה שעשה עשוי, אימא וכו'.
וברש"י: "אבל דברים הנעשין בבגדי לבן מבחוץ, כגון מתנות פר ושעיר שעל הפרכת, הקדים שעיר לפר מה שעשה עשוי, דחוקה לאו עלייהו כתיב". ומבואר פשטות הסוגיא, דהזאות של פר ושעיר של יום הכפורים על הפרכת מיקריין "דברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ".

אבל פשטות דברי הרמב"ם בהל' עבודת יום הכפורים (פ"ה ה"א וה"ד) היא שסובר דלר' יהודה גם היכל בכלל פנים.

וב"לחם משנה" שם הביא לסוגיין בזבחים כאן דמבואר להדיא כנ"ל, דלר' יהודה היכל הוא חוץ, וסדר הזאות שבהיכל לא מעכב, וקשה על הרמב"ם שפסק דהיכל בכלל פנים, וסדר הזייתן מעכב. וכתב הגר"ח מבריסק זצ"ל בספרו על הרמב"ם הל' עבודת יום הכפורים (שם): "ונראה דדעת הרמב"ם דהיכל גופי' דינו חלוק, והזאות שעל הפרכת שהוא מן המזבח הפנימי ולפנים דינן כפנים, דחוקה כתיב בהו וסדרן מעכב אף לר"י, והזאות המזבח עצמו דינן כחוץ, דלר"י לא נאמר בהן חוקה ואין סדרן מעכב וכו', ולפ"ז הרי ניחא היטב קושית הלח"מ על הרמב"ם מהסוגיא דזבחים דסדר הזאות דהיכל לא מעכב לר"י, הרי דהיכל חשוב בכלל חוץ, ולפי המבואר נוקמה במתנות דמזבח דזה הוי בכלל חוץ גם לדעת הרמב"ם, וכש"נ" עכ"ד.

קטרת שחפנה קודם שחיטת הפר לא עשה כלום, אף על פי שהחפינה בעזרה צורך פנים בעבודת פנים היא, וכן שעיר ששחטו קודם מתן דמו של פר לא עשה כלום, אף על פי שהשחיטה בעזרה הרי דמו נכנס לפנים.

הלכה ג

איל ושעיר המוספין שעשה אותן קודם עבודת היום אינן כלום.

הלכה ד

הקדים דם השעיר לדם הפר בקדש הקדשים קודם שיגמור עבודתו, יזה מדם הפר כמצותו ואחר כך יביא שעיר אחר וישחוט אותו ויזה מדמו בקדש הקדשים כמצותו ויפסל הראשון, הקדים דם השעיר לדם הפר במתנות שבהיכל על הפרוכת יחזור ויזה מדם השעיר פעם שנייה לאחר דם הפר.

הלכה ה

נשפך הדם עד שלא גמר מתנות שבקדש הקדשים, יביא דם אחר ויחזור ויזה בתחילה בקדש הקדשים.

הלכה ו

גמר מתנות שבקדש הקדשים והתחיל במתנות שבהיכל ונשפך הדם עד שלא גמר יביא דם אחר ויתחיל מתחילת הזיות שבהיכל.

הלכה ז

גמר מתנות שבהיכל והתחיל ליתן על מזבח הזהב ונשפך הדם עד שלא גמר, יביא דם אחר ומתחיל מתחילת מתנות המזבח שכולן כפרה בפני עצמן הן.

הלכה ח

גמר מתנות המזבח ואחר כך נשפך הדם אינו צריך להביא דם אחר, ששפיכת השירים על מזבח החיצון אינה מעכבת, ואם דם הפר הוא שנשפך קודם שיגמור כל המתנות הרי זה מביא פר אחר, ויחפון קטרת פעם שנייה קודם שחיטת הפר, ויקטיר הקטורת ואחר כך יביא דמו ויזה ממנו.

הלכה ט

ואין מטמא בגדים ואין נשרף בבית הדשן אלא הפר הזה האחרון שבו נגמרה הכפרה.

הלכה י

נתערב לו דם הפר בדם השעיר קודם שיגמור ההזיות, נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם פר, וחוזר ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם שעיר, נתערבו במתנה אחרונה, נותן אחת למטה לשם פר וחוזר ונותן אחת למעלה ושבע למטה, לשם שעיר.

הלכה יא

נתחלפו הכוסות ולא ידע אי זה הוא כוס דם הפר ואי זה הוא כוס דם השעיר נותן מאחד מהן אחת למעלה ושבע למטה, ונותן מן השני אחת למעלה ושבע למטה, (וחוזר ונותן מן הראשון אחת למעלה ושבע למטה), נמצא מכל מקום שנתן מדם הפר ואחריו מדם השעיר.

הלכה יב

קיבל דם הפר בשתי כוסות, וקיבל דם השעיר בשתי כוסות, ונתערבו מקצת הכוסות, ולא נודע כוס דם הפר מכוס דם השעיר, הרי זה מזה כל ההזיות כמצותן מן הכוסות שלא נתערבו, ושופך שירי אלו שהזה מהן על היסוד כמצוה, ואותן הכוסות שנתערבו ישפכו לאמה.

הלכה יג

פר יום הכפורים אף על פי שכהן גדול קונה משלו שנאמר פר החטאת אשר לו, המקום הפקיר ממונו בו לכל אחיו הכהנים²⁶⁹, שאילו לא היה להן בו שותפות לא היו מתכפרין בו, לפיכך אם מת כהן גדול קודם שישחט הפר, הכהן שעומד תחתיו אינו מביא פר אחר אלא שוחט את של ראשון, ואינו חטאת שמתו בעליה שתמות שאין חטאת הרבים מתה, שחט את הפר ומת קודם שיכפר בדמו, הכהן האחר נכנס בדם זה ומכפר בו.

הלכה יד

²⁶⁹ ומלשון רש"י ביומא דף נא: משמע: כי אינו הפקר ממוני גמור אלא לגבי הכפרה. ועיין בהע' הגרי"ש אלישיב מש"כ בזה.

שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שוין במראה ובקומה ובדמים, ולקחתן כאחת, אף על פי שאינן שוין כשיריין, לקח אחד מהן היום ואחד למחר כשירים.

הלכה טו

מת אחד מהן, אם עד שלא הגריל מת יקח זוג לשני, ואם משהגריל מת יביא שנים ויגריל עליהן בתחילה ורואה אי זהו שמת, אם היה של שם אומר זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו, ואם היה המת של עזאזל יאמר זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו, והשני מן השנים שהגריל עליהן בסוף ירעה עד שיפול בו מום וימכר ויפלו דמיו לנדבה שאין חטאת הצבור מתה.

הלכה טז

פר ושעיר של יום הכפורים שאבדו והפריש אחרים תחתיהן וקרבו ונמצאו הראשונים, ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה, וכן אם נמצאו הראשונים קודם שיקרבו אלו יקרבו הראשונים וירעו השניים עד שיפול בהן מום ויפלו דמיהן לנדבה שאין חטאת הצבור מתה.

הלכה יז

המום פוסל בשעיר המשתלח אפילו מום עובר, וכן אם נעשה מחוסר זמן נפסל, כגון שנשחטה אמו לחולה ביום הכפורים, שדחייתו לעזאזל היא שחיטתו.

הלכה יח

היה טריפה פסול שנאמר יעמד חי²⁷⁰.

הלכה יט

חלה השעיר ואין יכול להלך מרכיבו על כתפו ואפילו בשבת.

הלכה כ

²⁷⁰ כתב המהר"ץ חיות מסכת יומא דף מ: ע"ד הגמ' שם שמקשה 'חי למה לי'. נ"ב עי' רמב"ם פ"ה מהלכות עבודת יום כפור הל' י"ח. כתב דשעיר המשתלח פסול אם הוא טרפה מפני שנאמר יעמד חי. וא"כ אין מקום להקוש' חי למה לי זהרי צריך למעוטי טרפה.

חלה המשלח הרי זה משלחו ביד אחר.

הלכה כא

נטמא המשלח הרי זה נכנס למקדש ונוטלו ויוצא, שנאמר ביד איש עתי המדברה, ביד זה שהוכן אפילו נטמא.

הלכה כב

דחפו ונפל השעיר ולא מת, ירד אחריו וימיתנו בכל דבר שממיתו, ואיברי שעיר זה מותרין בהנייה.

הלכה כג

נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה, שנאמר באהל מועד.

הלכה כד

מזבח שלא נתחנך בקטרת לא יזה עליו, שנאמר מזבח קטרת הסמים²⁷¹.

הלכה כה

חסר מן הקטרת אחד מסמניה או מעלה עשן חייב מיתה עליה שנאמר ולא ימות כי בענן אראה על הכפורת, וכן חייב מיתה על ביאתו בלא מצוה, לפיכך אם שגג בביאה והזיד בקטרת, או שנכנס בקטרת שלימה עם החסירה חייב מיתה.

הלכה כו

²⁷¹ הרמב"ם הביא דין זה בהלכות עבודת יום הכפורים [ה כד], ואילו בשאר חטאות לא הזכירו [וכן הוא לגבי דין שאם נפחתה תקרה של אהל מועד, לא היה מזה, המבואר בגמרא לעיל]. והקשה בכתבי הגר"ז [לעיל מ א], הרי עיקר הדרשה לדין זה נאמרה בחטאות? וכן הקשה באבי עזרי [תמידין ומוספין, א יב].

וכתב, שכל דין זה אינו אלא לענין פסול הזאה. אבל לענין שאר דברים הרי הוא מזבח מעולה, ואם כן, אמנם לענין הזאה צריך מזבח שנתחנך. אבל מאחר ומכל מקום יש לו דין מזבח, הרי שאם זרק, לא גרעה זריקה זו, מזריקה שלא במקומה הכשרה, ולכן לא הביא הרמב"ם דין זה לגבי חטאות. אולם לגבי קרבנות של יום הכפורים, אין מועילה זריקה שלא במקומה, שהרי על כל עבודת יום הכפורים נאמר "חוקה" והיינו לעיכוב, ולכן הביא הרמב"ם דין זה לגבי קרבנות יום הכפורים. אולם כתב בשם הגר"ח, שאין זה כך, אלא גם לענין עבודת יום הכפורים נאמר דין שלא במקומו שכשר, וביותר, מאחר וכבר נתבאר לעיל בדברי הגר"ח, שזריקה שלא במקומה הנה זריקה מחודשת, אשר לא נאמר בה כלל דין חילוק מתנות, נמצא שאם יתן מדם קרבן יום הכפורים שלא במקומו, הרי זה יצא ידי חובת היום במתנה אחת בלבד, ושוב לא יצטרך עוד לארבעים ושלוש הזאות. [הע' חברותא].

הקטיר מן הקטרת של קדש הקדשים כזית בהיכל חייב מיתה.

הלכה בז

חפינת הקטורת עבודה, והמחשבה פוסלת בה²⁷², וכן חתיית הגחלים לקטורת נפסלת במחשבה, שמכשירי קרבן כקרבן.

הלכה כח

חפן בראשי אצבעותיו או מן הצדדין או ממטה למעלה או שחפן בידו זו ובידו זו וקרב זו לזו, או שנתפזרה קטורת מידו על הארץ ואספה, או שחפן חבירו ונתן לחפניו, או שחפן ומת ונכנס שני במה שחפן ראשון, כל אלו ספק ולא יקטיר ואם הקטיר הורצה.

סליקו להו הלכות עבודת יום הכפורים בס"ד.

²⁷² כתב בחידושי הגר"ח מסכת יומא דף מח: הרמב"ם (בפ"ה מהל' עבודת יום הכפורים הכ"ז) כתב חפינת הקטורת עבודה היא והמחשבה פוסלת בה. והוא בעי' ביומא (דף מ"ח ע"א) חישוב בחפינת קטורת מהו וכו' הכא נמי מהניא בה מחשבה או לא. ת"ש הקטורת והלבונה והגחלים שאם נגע טבול יום במקצתן פסל את כולן קס"ד מדפסל טבול יום פסלה נמי לינה ומדלינה פסלה נמי מחשבה. ומדפשיט הגמי' מטבול יום ולינה משמע דהאיבעי' היתה אם קטורת הוא חפצא דשייך בה פסול מחשבה, ופשיט מדפסיל בה טבול יום ולינה ש"מ דקטורת קדשה קדושת קרבן ושייך בה פסול מחשבה, אבל מלישנא דהרמב"ם משמע דהאיבעי' היתה אם חפינה היא עבודה שיהא נחשב דחישב בשעת העבודה או אינה עבודה, ועל זה לא פשיט כלום מטבול יום ולינה, אם לא דנימא דהגמי' בעי אם בקטורת שייך פסול מחשבה, והרמב"ם השמיענו עוד שהחפינה עבודה היא ופוסל בה מחשבה כחישב בשעת עבודה דתרת' בעינן, ודוחק. ועי"ש מש"כ בזה.